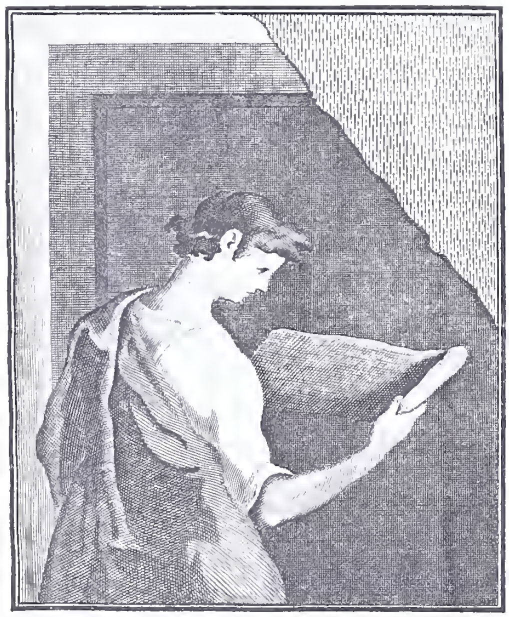
ELSEVIER'S

JAARGANG XVIII
DEEL XXXVI
MCMVIII

ELSEVIER'S

GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

REDACTIE: HERMAN ROBBERS EN R. W. P. DE VRIES Jr.

JAARGANG XVIII JULI-DECEMBER

DEEL XXXVI * * MCMVIII * * * *

AMSTERDAM — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"

64 N. Z. VOORBURGWAL * MCMVIII * * * * * * * *

Typ. AMST. BOEK- EN STEENDRUKKERIJ, v/h. ELLERMAN, HARMS & Co.

Inhoud van Deel XXXVI.

ALPHABETISCHE LIJST DER MEDEWERKERS.

BUITEN-TEKSTPLATEN.

DE DAMHERTEN.

Lichtdruk naar de schilderij van W. J. van Konijnenburg.

W. A. VAN KONIJNENBURG,

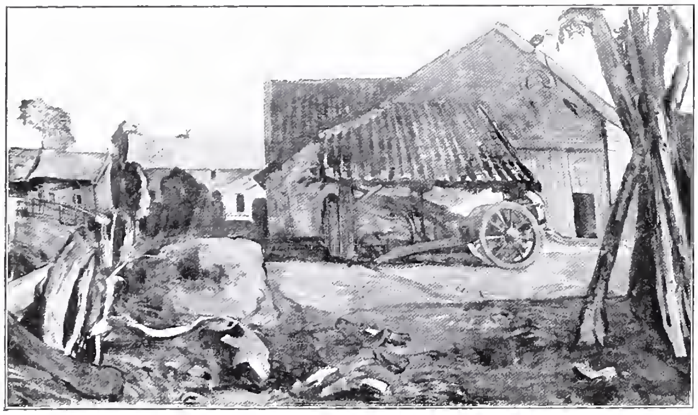
☐ ☐ DOOR ARIE VAN VEEN. ☐ ☐

Sinds de eerwaardige Oude Wereld de verlokking kent der wichtige dollars van Overzee, heeft ook onze eenvoudige vaderlandsche kunst noodlottigerwijs gedeeld in die ongezonde soort van belangstelling, welke veeleer aan mode en parvenustrots, dan aan waarachtige genegenheid haar bestaan te wijten heeft, en waarbij in de eerste plaats de kunsthandel een volkomen begrijpelijke — zaken zijn nu eenmaal zaken — maar niettemin weinig verheffende rol speelt. Mode en parvenustrots — waarbij ook speculatiezucht genoemd kan worden — zijn de factoren, die tijdelijk ongetwijfeld zeer voordeelig, de vrije ontwikkeling der kunst ernstig belemmeren. Waar zij de leiding nemen, gaat fierheid te loor, om ootmoedig plaats te ruimen voor schooien om zoo hoog mogelijk opgevoerd geldelijk gewin. Het noodlottig gevolg ligt voor de hand. Zonder fijnheid van keuze worden door den consument kapitalen bestemd voor een bepaalde, om een of andere reden bijzonder gewilde kunstsoort, waarmede de producent rekening te houden heeft. Zoodoende wordt het edelste in den kunstenaar bedorven; zijn energie gaat onherroepelijk den kant uit van het eenzijdige en geestelooze, en de kunsthandel — tusschenpersoon van consument en producent — spint te veel zijde bij zijn bedrijf om te trachten invloed ten goede uit te oefenen. Wie eenmaal tot het inzicht is gekomen, hoezeer elk oprecht streven naar schoonheid en alle gezonde stuwkracht door dit gesjagger jammerlijk in de verdrukking gebracht wordt, beseft tevens, hoe diep de kanker is ingevreten. Er schijnt geen redden aan; de dood is in den pot! De gemoederen zijn op den dool geraakt, ploerterij en snobisme tieren welig, de algemeene smaak is hopeloos vergroofd, het ideaal vergoord en verklamd, alles wat zweemt naar scheppingsdrang vernietigd, en uitsluitend op speculatie gespitst de belangstelling van de kooplieden in kunst en de collectionneurs, die er niets bijzonders meer in vinden kunstvoorwerpen hooger te schatten, naarmate er — zooals het gemeenzamerwijs heet — muziek in zit. En dan vraagt men nog, waaraan het toe te schrijven is, dat het schildersgeslacht van heden, voor zoover het aan de traditiën der Haagsche school hangt, van zoo weinig studie en degelijkheid blijk geeft, en de ont-

PORTRET VAN DEN SCHILDER,
NAAR EEN POTLOODTEEKENING VAN P. C. DE MOOR.

binding van een nog zóo recent roemvol verleden zoo ontstellend spoedig is ingetreden. Wat wil men beters verwachten, waar *de eerbied* voor het schoone zoo weinig wordt geteld, en de kunst — minder dan ooit voeling houdend met het innerlijk leven der menschen — vernederd is tot een duur bazaarartikel, een aardigheid voor millionairs, zooals postzegels en prentbriefkaarten een liefhebberij zijn voor lieden met bescheidener beurzen? Men moet zich integendeel verwonderen, dat er nog kunstenaars zijn, die tegen de verdrukking van belangzucht, domheid en wanbegrip in, hun eigen weg gaan, alles versmadend wat zweemt naar reclame of naar toegeven aan burgermansdwang, diep doordrongen als ze zijn van het besef, dat hun talent een kostbaar bezit is: een geestelijk kleinood van zeer zeldzame waarde, dat ze met priesterlijke wijding hebben te bewaken, en te beschermen tegen alle verderflijke invloeden. Sommigen hunner vinden in kleinen kring waardeering; anderen hebben een harden kamp tegen vooroordeel en wantrouwen. Aldus Van Konijnenburg, die eenige maanden geleden een zaal vol buitengewoon belangrijk werk in Oldenzeel's kunsthandel heeft laten zien, en bij die gelegenheid een vrij koel onthaal vond, zoowel bij het publiek als bij de pers, welke laatste trouwens sterker is in het steken van den lofklaroen voor algemeen erkende reputaties, dan in het zelfstandig ontdekken van het nieuwe en hoopvolle. Ze houdt meer nabetrachting, dan dat ze voorlicht. Prijzend, aanmoedigend, afbrekend, doet ze dit alles doorgaands min of meer lusteloos en plichtmatig, in een soort van onpersoonlijk of quasi artistiek proza, waar niets in beweegt van geestdrift, of haat, of geringschatting, omdat het niets anders beoogt dan te blijven binnen het kader van de publieke opinie. De kunstrecensie is op weinige uitzonderingen na een niet duidelijk te herkennen ding, dat lamlendig heen en weer zwiebelt tusschen reportage en kritiek. Ze neemt veelal de hooghartige houding aan van iets meer te willen zijn dan onpersoonlijk verslag, maar derft ten eenenmale die stevigte, waarbij de intelligente lezer zich veilig gevoelt. Er gaat geen warmte van haar uit, ons treffen geen accenten, bewogen en hartstochtelijk. Woorden zien we genoeg, maar die woorden zijn levenlooze dingen, ofschoon somwijlen van een schijnhevigheid, die onevenredig is aan het behandelde onderwerp. Er wordt bijvoorbeeld niet zelden gesproken van „ontroering", maar van een zóo buitengewoon sterke zielsrevolutie, als door dat woord plastisch zeer teekenend wordt uitgedrukt, bemerkt men in den toon der appreciatie weinig of niets. Uitdrukkingen en zinswendingen volgens Nieuwe Gids-recept zijn bij sommigen niet ongebruiklijk, vooral waar de sferische kunst der groote Hagenaars: Israëls, Mauve, de Marissen, Weissenbruch, aan de orde is. Men laat bijvoorbeeld het licht in een schilderij een veelzijdigheid van actie ontwikkelen, die aan de cabriolen van een circusclown doet denken: het strijkt, glijdt, ruigt, zilvert, goudt en jubelt, hetgeen alles zeker ongemeen fraai is, maar bijster weinig zegt. De beteekenis — in bepaald verband — van het stuk als kunstwerk, de aard van het gevoelselement, en de techniek, waarmede dat gevoel is uitgedrukt, dat alles blijft buiten bespreking. Men toont gemeenlijk luttel vermogen tot rangschikking en vergelijking: epigonenwerk, gewikst, maar zonder pit en zonder karakter, wordt niet zelden met meer

BOERDERIJ, 1892.

onderscheiding bejegend dan de arbeid van kunstenaars, die rusteloos zoekend streven naar een eigen stijl. Iemand als De Moor bijvoorbeeld kan zich in zijn fijne verbeeldingskunst van gracelijke weelde ontwikkelen, en intelligenter worden in zijn factuur, zonder dat men er bijzondere aandacht aan schenkt, zooals gebleken is uit den met veel moeite tot stand gebrachten aankoop voor Boymans van zijn, hoewel niet volmaakt, toch zeer fraai schilderijtje „Priesteresse", terwijl de geheele artistieke kippenren in opstand gekakeld werd, toen men begreep, dat het bezit van een volstrekt niet bijzondere Willem Maris de moeite waard was het Museum onder loodzwaren financieelen druk te brengen. Omtrent dien tijd liet het bestuur van Boymans met dezelfde logge gelijkmoedigheid, die het ook ten opzichte van het vorstelijk stilleven van Suze Bisschop-Robertson, (nu in het Susasso Museum) getoond had, de schoone kans glippen voor een bagatel een meesterwerk als de „Damherten" van Konijnenburg te bemachtigen, een stuk, dat zonder eenigen twijfel een eereplaats in ons Museum verdiend zou hebben. Maar, 't is waar, daar zat het etiket van beroemdheid nog niet op: geen wonder derhalve, dat de heeren de kluts kwijtraakten, gewoon als ze zijn op achtelooze en wantrouwende, of op zijn best neerbuigende wijze te bejegenen wat door de publieke opinie nog niet als superieur gewaarmerkt is.

Deze beschouwing heeft tot doel protest aan te teekenen tegen de algemeene voorliefde voor ezelsbruggen en gemeenplaatsen, door nadrukkelijk aan te toonen, dat een buitengewoon talent als Van Konijnenburg bij lange na niet naar verdienste wordt gewaardeerd. Slaag ik er in sommigen tot nadenken te brengen, dan acht ik mij ruimschoots voor mijn arbeid beloond. En blijkt mijn stem te zijn als die des roependen in de woestijn, dan rest mij althans de voldoening datgene gezegd te hebben, wat ik meende niet te mogen achterhouden, en wat ik trouwens niet verzwijgen kon. Wie bewondert, vindt behagen in mededeelzaamheid.

SCHETS VOOR EEN WANDSCHILDERING.

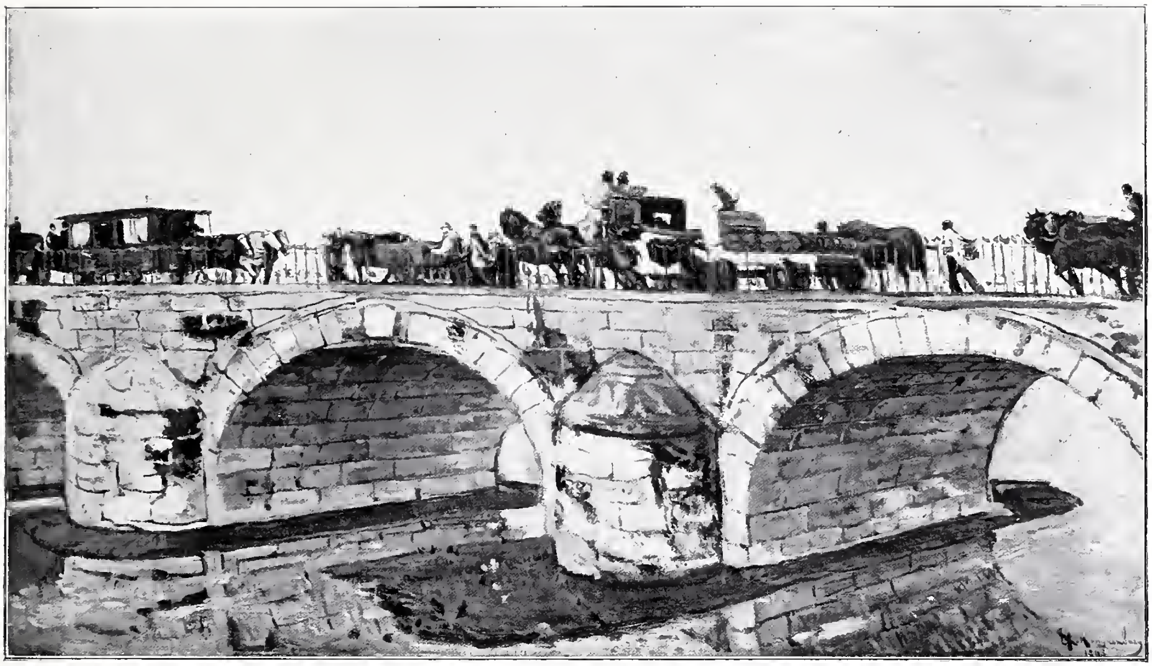
* * *

Ons Hollandsch ras hield zich immer bij voorkeur aan het concrete. Uitbeeldend meer de natuur, dan dat ze haar verbeeldt, trekt ze als gemoedsuiting meer naar het innige, dan naar het weidsche; geeft ze meer gevoelig verhaal, dan zang; meer op vasten grond blijvende aandacht, dan naar den aether stijgende verrukking. Zie der schilders-vorsten arbeid. Zij beelden hun eigene wereld, welke een andere, een hoogere is, dan die der realiteit; zij, dichters, componisten in lijnen en kleuren, wekken aandoeningen — ook waar zij zich aan het portret wijden — van zuiver muzikalen aard, aandoeningen van ingetogenheid en van ernst als statig ruischende orgelkoralen; van blij schaterenden levenslust in orgiëen van kleurenklank en lijnenzwier, hel en vrijuit als de koperen schal van bazuinen, van zacht geklaag en stil geween als broze

ALEXANDER DE GROOTE, NAAR EEN SEPIATEEKENING.

violen-toonen; aandoeningen, kortom, eindeloos gevarieerd, waarbij we beseffen, dat de plastische kunst volstrekt niet beperkt is tot de wedergave der zichtbare dingen, alléén — of in hoofdzaak — ter wille van den vorm en de kleur dier dingen. Aldus was der Grootsten kunst. Natuur-impressie, niet bestaande om haar zelfs-wil evenwel, maar vergeestelijkt, gezuiverd door het prisma van 'skunstenaars gemoedsleven; tastbare openbaring van het levensmysterie, in wondere harmoniëen van lijnen en kleuren, die te saam den schijn vertoonend van het reëele, geheel wat anders zijn: immers de pure aandoening in verf uitgesproken, die ons doet lachen, of weenen, of huiveren. Er is niets aan hen van beperkt nationalisme: ze behooren minder aan een volk, een tijd, of een school, dan wel aan de menschheid. De eeuwen zijn vol van hun namen, die bekend, maar onbegrepen van geslacht op geslacht worden overgeleverd. Wij hebben op Rembrandt te wijzen, op Vermeer, op Hals in eenige werken zijner grijsheid, en in onze dagen op Matthijs Maris. Zij zijn uitzonderingen. Onze schilderkunst is immer geweest die van een klein volk. Ze heeft er al de deugden en al de tekortkomingen van. Wilde ze royaal uitpakken, zooals de romanisten in de zestiende en zeventiende, en de pathetisch-romantische school van omtrent het midden der vorige eeuw, dan doet ze denken aan een schamele, bloedarme juffer, die op een koopje de fashionable lady tracht uit te spelen. Onoprecht vertoon maakt armoediger indruk dan de smuklooze, maar degelijke eenvoud, die in onzen aard ligt. De waarde van onze kunst is gelegen in de beperkte, maar sterke liefde, niet zoo zeer voor de wereld en de menschheid, dan wel voor den Hollandschen grond, de Hollandsche luchten, de Hollandsche menschen. Ouden en modernen, mogen de eersten pittiger van levenskracht en de laatsten gevoeliger van sfeeruitdrukking zijn en in schijn weinig eigenschappen gemeen hebben, toonen in innigst wezen sprekende familietrekken wat aangaat het eigene en beslotene, het al te saam behooren tot hetzelfde volk. Landschappen van Ruysdael en Vermeer waren van krachtigen invloed

MAASBRUG, 1893.

op Jacob Maris; er is geen gevoelsverschil tusschen Potter, van de Velde, den achttiende eeuwer van Troostwijk, en Willem Maris; de Oyensen reiken via Troost de hand aan de oud-vaderlandsche genre-schilders Brouwer, Steen, Ostade en vele anderen; Philips de Coninck heeft een geweld van ruimte in zijn doeken, die aan Weissenbruch doet denken; Saenredam is meer steil-calvinist, maar even geloovig als Bosboom. Zoo kan men verder gaan. Zegt men, dat de kunst der Haagsche school direct ontstaan is onder den invloed der Barbizonners, dan moet men die uitspraak niet anders dan onder voorbehoud aanvaarden. Uit vroeg werk der Marissen en anderen blijkt bewondering voor, en navolging van de Franschen, maar later — tot rijpheid gekomen — toonen zij in hun kunst een sterk element van zelfstandigheid. Minder voornaam van stijl, losser van techniek en kleiner van geest, openbaren ze een krachtige liefde voor de natuur van hun land, waardoor hun kunst van buitengewone suggestieve werking is, en van blijvende waarde. Diezelfde genegenheid, geopenbaard in een andere soort van waarneming en een andere manier van uitdrukking, maakt in nog veel hooger mate de groote bekoring uit van onze oud-vaderlandsche kunstenaars. Nog beslotener, nog sterker van provinciaal type waren die ouden, minder dadelijk innemend, maar ongetwijfeld door rustige, ernstige kracht gevoelens wekkend van bestendiger aard. Maar mogen de lijnen vervaagd en de tinten verbleekt zijn, dat onze moderne kunst in eigenlijk wezen van gelijken bloede is, kan niet ontkend worden. De musea van oude kunst en de internationale tentoonstellingen voor de moderne zijn in dit opzicht leerzaam. De Hollandsche afdeelingen in het Louvre, in de Uffiziën, in de National Galery vertoonen ons, globaal genomen, zonder noemenswaardige afwijking — Rembrandt uitgezonderd — dien sterk sprekenden nationalen trek, waaraan men scherp gemarkeerd provincialisme herkent. Overal nauwkeurig dezelfde kleine, karaktervolle intimiteit, niet ruim van geest, maar verstandig en innig; van goed ronde burgerlijkheid, allerminst verbluffend en opdringend, veeleer zich verbergend, maar kernoprecht, meer gevend dan men verwacht, en winnend staag bij nadere kennismaking. Na de weidsche Italianen, de statige Spanjaarden, de drukke en praalzieke Vlamingen vallen ze aanvankelijk tegen, maar die teleurstelling duurt niet lang. De geest rust bij hen weldadig uit.

W. A. van Konijnenburg.

Wij voelen er ons als de kleinstedeling, die door veel reizen met groote metropolen en druk wereldverkeer vertrouwd en het bekrompene van zijn geboorteplaats beseffend, tóch — teruggekeerd — geenszins van den huiselijken haard vervreemd is, zijn verworven wereldwijsheid ten spijt. Iets gelijksoortigs wordt men gewaar ten opzichte der moderne kunst, zooals ieder heeft ondervonden, die op een of andere wereldtentoonstelling, na vermoeienden slentergang door eindelooze zalen vol buitenlandsche schilderpraal plotseling te midden van klein maar lief Holland zich bevond.

* * *

Dat de aanduiding „atelierwerk", waar sprake is van den arbeid onzer schilders, voor ons gevoel weinig minder dan een veroordeeling inhoudt, illustreert treffender dan uitvoerige vertoogen het weinig degelijke, het geestelijk ondiepe der kunst van onze dagen. Iedereen, die wel met schilders in aanraking kwam, heeft opgemerkt, dat hun buitenstudies — dingen doorgaands, in een vloek en een zucht ontstaan — er heel wat pleizieriger uitzien dan hun meer doorwrochte schilderijen. Zijn ze het onmiddellijk contact met de natuur kwijt, dan gaat hun inspiratie uit wandelen. Arm aan verbeelding, worden ze slechts aangedaan door datgene wat ze voor oogen hebben: een fraai kleurencomplex, een gevoelige stemming, een frappant lichteffect. Voor die hoogere geestelijke werking, welke transformatie van het geziene te weeg zou brengen, zijn ze niet aangelegd, of beter, ze hebben zich in die richting niet ontwikkeld. Hun studies zijn voor hen voldoende; wat ze te zeggen hebben, ligt daar compleet in, en als ze datgene maken, wat ze hooger opgevoerde dingen noemen, dan doen ze dat, omdat het nu eenmaal bij het vak behoort, en ze het tegenover den kunsthandel en het publiek fatsoenshalve verplicht zijn. Deze bedenkelijke zwakheid ligt zuiver in het principe der Haagsche school, die — hoewel geestelijk ondiep en meer streelend dan aangrijpend — in haar grootste vertegenwoordigers ongetwijfeld eigenschappen van den eersten rang vertoonde, waardoor de principieele tekortkomingen werden dofgeschitterd en op den achtergrond gedrongen. De navolgers missen de deugden der voorgangers, waardoor de fouten, die ze met hen gemeen hebben, sterker en hinderlijker aan den dag komen. En de voorgangers zelven, in de dagen hunner grootste glorie, waren geenszins veelzijdig, en moesten door de geweldige suggestieve macht van alléén hun sferische eigenschappen, het gemis goedmaken van juist datgene wat de groote kracht was van der vaderen kunst: naast buitengewone koloristische, of liever tonalistische gevoeligheid, zulk een vaardigheid tot diep doordringen in het wezen der stoffelijke dingen, zulk een liefdevolle verzorging van het vak, dat bij den beschouwer een indruk van karaktervollen, sterken ernst, wordt teweeg gebracht. Deze kardinale deugd nu is bij de Hagenaars, maar vooral bij hun epigonen vrijwel zoek geraakt. Ze penceelen er dapper op los, naar het voorbeeld der weinige nog levende voormannen: Neuhuys, Breitner, ook Jozef Israëls, in zeker opzicht, hoewel deze toch geheel apart staat; maar niet als zij voeren ze een eigen stijl, en daarom is hun werk, waarin alleen nog de raseigenschap van kleurgevoel te waardeeren valt, op den duur onuitstaanbaar voor hen, die niet van de grauwe middelmaat houden.

Aldus is 't nu gesteld. Zij, die naast de volgers der Haagsche school naar geestelijke fijnheid streven, zijn te tellen. Verster, de Moor, Moulijn, Toorop, van Konijnenburg, eenige jaren geleden ook de helaas vroeg gestorven, geniale Vincent van Gogh, zij allen — hoezeer ook onderling verschillend — trachten naar de uitdrukking van een diepere intentie, dan die gelegen is in de wedergave van een geval onder zekere lichtwerking. Kunst is vergeestelijkte natuur. Trouwhartig resultaat van doordringende observatie, of schoone droom van het geziene, door de herinnering gefilterd, heeft ze in beide gevallen die hoogere synthetische waarde, welke meer is dan de reflex van het bestaande, waarbij het alleen te doen is om tonalistische charme. Van Konijnenburg geeft blijken van nauwe verwantschap met de kunstenaars van

Oud-Holland, vooral door zijn aangeboren lust tot geduldig zich verdiepen in de studie der natuurdingen, de bezielde als de onbezielde, in hun geheel en in onderdeelen. Maar deze trek van overeenkomst is alleen duidelijk waar te nemen voor de weinigen, die hem in zijn intimiteit kennend, zich de schatkamers geopend zagen zijner studiën, opzetten, teekeningen en krabbels. Voor de zeventiende eeuwers — als reeds gezegd — is het gedetailleerd zien en weergeven der dingen, met andere woorden het opvatten als s t i l l e v e n, een zeer belangrijke, zeer kenmerkende eigenschap van hun kunst, terwijl daarentegen Van Konijnenburg zijn met onuitputtelijk geduld en groote liefde verzameld materiaal alleen beschouwt als voorstudies, welke hij in zijn schilderijen — althans in die zijner laatste periode — slechts toepast voor zoover hij ze behoeft tot de uitbeelding zijner meditaties. Wat den geest van zijn kunst aangaat dus sterk van het nationaal type, zooals wij dat het zuiverst uitgedrukt zien in de oudvaders der Gouden Eeuw, afwijkend, vertoont hij ons een ruimte van gedachte in een grootheid van stijl, waaruit klaar tot ons spreekt het universeele, dat bij onzen landaard schaars wordt aangetroffen, en waardoor hij in onzen tijd van slapte en onoorspronkelijkheid een sterk opvallende figuur is. Maar tevens staat hij ons zeer na door het onwrikbaar stevige en het pronkloos ingetogene zijner constructie, en vooral door zijn kleur, die — schoon rijk van schakeering — nimmer helder opklinkt, veeleer van calvinistischen gemoedsernst is, en van een donkerbronzen geluid, dat machtig op ons aandonderend, teer uitzweeft als de zware galm van kerkklokken.

MEISJESPORTRET, 1896.

* * *

Overziet men den arbeid van dezen kunstenaar der laatste vijftien jaren — de „boerderij" is van 1892, de „visschersvrouw" van 1907 — dan treft ons een nimmer uit de koers geraakende zelfstandigheid. Van Konijnenburg is een „esprit fort". Mindere geesten mogen zich willig laten beïnvloeden door groote voorgangers en door den smaak der massa, hij vertoont ons — bij met de jaren belangrijk zich verruimende geestelijke spanning en daarmee verband houdende zich wijzigende techniek — een geleidelijke en gemakkelijk te volgen geestelijke evolutie, welke immer als basis heeft: een zelfbewust zich vermeien in eigen wijsgeerige levensbeschouwing. Aanvankelijk zal men allicht geneigd zijn de „damherten" van '98 te stellen boven „de Stad" van '05, maar bij nader inleven wordt men spoedig gewaar, dat de voorkeur voor het oudere

werk geen stand houdt. Het rustig meditatieve, het geestelijk evenwichtige daarvan, waarbij we gaarne denken aan de toonvolle en deftige vredigheid van afgezonderde binnenplaatsen en intieme grachtjes in oude stedekes, is gaandeweg vervangen door een steeds toenemende genegenheid voor het rusteloos roezige en staâg verrassende leven in al zijn eindeloos wisselende verschijnselen, een genegenheid, die zich getrouwelijk uitspreekt in zijn latere kunst van grooter visie en ruiger factuur, waartoe onder meer „de Stad" en „de Geitenhoedster" behooren. Immer sterker bevestigt zich bij de studie van 's kunstenaars arbeid in ons de overtuiging, dat een temperament als het zijne, krachtig en bezonnen tevens, eenmaal tot klaar inzicht gekomen, dat het ingetogen kloosterlijke van een stuk als de damherten te nauw begrensd was om er zijn meer naar het breede neigenden geest toe te bepalen, dat zulk een temperament, nu het gold een nieuwen weg in te slaan, niet lang weifelen kon, waar anderen allicht er toe gekomen zouden zijn in te dutten bij het eenmaal met moeite bestreefde en glansrijk bereikte. In de damherten had hij zóo volkomen uitgezegd zijn ideaal van een zielsrust, die niets meer vraagt en niets meer verlangt, omdat daarin het hoogste geluk gelegen is, waarna alle menschen vruchteloos streven, dat de lust en moed hem blijkbaar ontbraken in diezelfde richting verder te werken. De ader was uitgeput en nieuwe schachten moesten gegraven worden. Maakt nu zijn later werk den indruk van mindere volkomenheid, dan moeten wij bedenken, dat hij, aanvangend zwaarder en gecompliceerder zielsaccoorden aan te slaan, voor grooter moeielijkheden stond, en dat wij, waar op de overtuigendste wijze nieuwe kwaliteiten van aanzienlijken huize aan den dag gekomen zijn, ons verheugen mogen over het reeds bereikte, en de volmaking gerustelijk aan de toekomst kunnen overlaten.

* * *

Aanvangend met de bespreking van eenige der werken, die in dit nummer gereproduceerd zijn, lijkt het mij het best met de reeds meermalen genoemde damherten de rij te openen, aangezien dit kunstwerk door zijn eenvoud en klaarheid het gereedelijkst aanslaat, en het begrip van het latere werk, waarin dieper intentiën zijn uitgesproken, gemakkelijk maakt. Spreekt men — meestal met verkeerd inzicht — van ethischen invloed, die kunst kan hebben, dan komt dit voorzeker bij dit werk van pas, waarvan een weldoende, vredig en tevreden stemmende kracht uitgaat, als den vrome na innig gebed kan te beurt vallen. Het onmiddellijk reëele is vreemd gebleven aan dit kunstwerk van opene innigheid, waarin we een sterke stemming van vreedzaamheid en deemoed medevoelen. Die stemming, krachtig aansprekend en durend boeiend, zou nooit in die mate bereikt kunnen zijn, indien slaafs vast gehouden ware aan een in de natuur geobserveerd geval, en derhalve 's kunstenaars aandacht zich hoofdzakelijk beperkt had tot het zinnelijk waarneembare: een lichteffect of een kleurcontrast. Hier moesten de natuurdingen, voor zoover noodig, als materiaal gebruikt worden, als middel, niet als doel, om tot een conceptie te komen, die van zuivere en harmonische samenstemming was met de bedoeling van den kunstenaar. Niets wekt grooter bewondering dan het overwegend meesterschap, waarvan dit stuk blijk geeft. Alles is zuiver gevoeld en met rustige zekerheid volbracht. Men zoekt vergeefs naar grove tekortkomingen en onbeholpenheden, die men verwacht in beginwerk, bovenal in beginwerk van zoo ongemeenen aard. Hoe meer men zich in dit kunstwerk verdiept, des te grooter wordt onze verwondering, dat niet veel vroeger reeds met blijde verbazing gesproken werd over een jongen man, die tot zulk werk vaardig was; dat tijdens de laatste tentoonstelling bijkans niemand er iets bijzonders aan scheen te vinden, en dat er zelfs in de pers een stem vernomen werd, die bedenking maakte tegen d e k l e u r. Nu moet men weten, dat de krachtigst uitkomende eigenschap van dezen kunstenaar in al zijn

werk, zonder uitzondering, juist zijn kleur is. Daaraan — meer dan aan iets anders — herkent men aanstonds het zelfstandige, het aparte van zijn persoonlijkheid. Er is een schoone ingetogenheid in, die niets heeft van nederig zich verbergen, maar veeleer doet denken aan mannelijke zelfbewustheid, welke het versmaadt middelen te baat te nemen, die van schijnbekoring zouden kunnen zijn, maar niets met 's kunstenaars bedoeling gemeen hebben.

Buitengewoon harmonisch is die kleur, van onwrikbare stevigte en daarbij van edele muzikaliteit als een Bachsche fuga, opgetrokken in fijne schakeeringen van bruinen en grijzen, in mineurstemming en toch vriendelijk, als een glimlach door tranen heen, en daarbij van een bedwongen kracht, die geweldig is. Stelselmatig is vermeden het verrassende, het epateerende. De technische knapheid is verbazend, maar zoo buitengewoon evenwichtig is dit schilderij, de techniek zoozeer afgepast naar, en dienstbaar aan de bedoeling, dat men deze kunst goed moet kennen, met andere woorden, dat men gekomen moet zijn tot geestelijke intimiteit met het kunstwerk, aleer men de technische deugden afzonderlijk gaat hoogschatten. Een sprekend bewijs voor het buitengewone van een doek als dit is de omstandigheid, dat men geen oogenblik iets van het zoetelijke ontwaart, waartoe het onderwerp uitteraard zoo licht aanleiding geeft. Een landschap met hertjes! In Duitsche tijdschriften als de „Gartenlaube" en de „Moderne Kunst" zijn voorstelling van deze soort — voorstellingen van groot en klein wild: o, inderdaad buitengemeen „malerisch" — schering en inslag. Maar Konijnenburg's damherten lijken daar evenveel op, als een gothiek altaarstuk op een chromo van de bekende soort, die men wel aantreft in de uitstalkast van een Katholieken beeldjeswinkel.

DE GEITENHOEDSTER, 1905.

Hoe uiterst gevoelig, hoe uitvoerig en nauwkeurig, hoe noodzakelijk is hier alles. Welk een bevalligheid, in deze dieren! Hoe is hier het karakter van sierlijke gracie volkomen begrepen en uitgebeeld. Een gracie vol schuchtere ingetogenheid en vrouwelijke zelfzucht; een gracie, niet zonder fier rasbewustzijn en daarbij van een schichtigen angst, die overal en immer gevaren voorgevoelt; een gracie vol onschuld en deemoed. Let op de fijne koppen met de scherp luisterende ooren en de groote, onschuldige en toch wantrouwende oogen; op de fraaie ruglijnen, de slanke halzen, de rillend beweeglijke pooten. Bewonderenswaardig vooral is de expressie van het mannelijke en vrouwelijke. Ook bij deze nerveuze dieren draagt de man den kop met het breede gewei trotscher omhoog, en de oogen zijn sterker van uitdrukking;

het wijfje is onderworpen, toont zich aanhankelijk, terwijl zij zich beschuttingzoekend tegen haar meester aanvleit. Is hier manier in den bouw van het geheel, manier in den sterk gedetailleerden kastanjeboom, in de vruchtjes en andere kleine voorwerpen op den voorgrond, manier in de kudde en de karaktervolle boomen op het tweede plan, manier, in zoover er in de geheele compositie niets te bespeuren valt van het toevallige der dingen in de natuur zelve, niets ook van pittoreske oppervlakkigheid, maar alles — zeer nauw aan de natuur zich aansluitend weliswaar -- het gevolg is van meer geestelijke dan zinnelijke overmacht bij de conceptie, en van ongemeen strenge zelftucht bij de uitvoering: zulk een manier is dan toch volkomen vrij gebleven van manierisme, omdat zij de zuivere weerklank is van zuiver gevoel. Kunst van deze soort en op dit plan van volkomenheid kan een tijdlang miskend worden, omdat het tegenwoordig geslacht opgevoed is in een wat exclusief getinte bewondering voor de schitterende school der impressionnisten, maar eenmaal moet zij de waardeering vinden, die zij verdient; eenmaal zal men levendig beseffen, dat hier een natuurliefde zich doet gelden van algemeener en dieper aard: een natuurliefde vol teederen godsdienstzin, die na verwant is, in diepst innerlijk wezen, aan der primitieven vromen arbeid.

De boerderij, van zes jaren vroeger, doet aan de herten denken vooral ten opzichte van de kleur, die in een sober gamma gehouden van tonig bruin en grijs, breed en vlot is opgezet en spaarzaam dun uitgestreken. Er is in dit werk een bijzondere grootheid van zien, waarin we vergeefs het vertoon van uitbundigheden zoeken, dat gemeenlijk eigen is aan den arbeid van jeugdige aanvangers. Daumier schijnt de geestelijke vader van dit werk, en uit deze omstandigheid blijkt, dat de ternauwernood twintig-jarige kunstenaar zich nog niet zelfbewust genoeg gevoelde om op eigen beenen te staan; maar verbazen mogen we ons niettemin over een vastheid van inzicht, die aanstonds de middelen wist te vinden om te komen tot een volkomen daaraan beantwoordende uitvoering. Welk een rijkdom van geest verbergt zich in deze uiting van sobere geslotenheid! Ook hier is die merkwaardige eigenschap aanwezig, waarvan ik hiervoor reeds gewaagde, die zijn verwantschap — van gelijkstelling mag nog niet gesproken worden — met de Grooten in zijn kunst aantoont: zelfstandige fierheid, geenszins van aanstonds pakkende beminnelijkheid; fierheid die van geen nederbuigen weten wil, maar eerbied en aandacht vordert als haar rechtmatig goed, en dan eerst — maar dán ook met vorstelijke vrijgevigheid — haar schatkamers voor den verbaasden beschouwer openstelt.

Die fierheid, ze is hem immers reeds eigen in nog vroegeren arbeid dan de boerderij, toen hij volgzaam discipel was onzer zeventiend' eeuwers? Maar zóó gedwee kon hij niet buigen voor der vaderen onvolprezen werkmanschap, waarvan de jonge schilder in zijn omgeving vergeefs de wedergade zocht, of het geestelijk eigene trachtte zich reeds te doen gelden. Wie de Ouden navolgt zonder tot manbaarheid volgroeid te zijn, zal iets trachten te maken, dat het meest verbluffende tot voorbeeld neemt: portretten met het pakkend clair obscur van Rembrandt, of met den genialen penseelslag van Hals, interieurs in den trant van Vermeer, De Hoogh of Ostade, landschappen, die invloed verraden van Ruisdael of Van der Velde. Maar zie nu eens het „berglandschap" van '88. *) Een trouwhartige proeve, ongetwijfeld, van ernstige studie eener techniek, die geschat wordt als onnavolgbaar, niets meer en niets minder. De jonge schilder stelde zich bij de oude landschapkunst de vraag: „hoe is 't gemaakt?", juist zooals een intelligent schrijnwerker een antieke kast in al haar voegen, naden en geledingen onderzoekt, om te weten te komen, hoe ze 't vroeger klaar speelden om zoo pootig werk af te leveren.

Van een streven om iets voor het publiek aantrekkelijks te maken is hier geen spoor te ontdekken. Het stuk — wat doodsch en lichtloos, hoewel niet zonder kleurcharme — is uitsluitend gemaakt voor eigen studie, en doet in menig opzicht denken aan een copie

*) Dat niet gereproduceerd kon worden.

naar een schilderij door der eeuwen invloed verbruind. De in zich zelf gekeerde ernst van later is hier reeds zóo sterk waarneembaar, dat we dit werk zeer merkwaardig schatten vooral als bijdrage tot de volledige kennis van den kunstenaar. Gaat men de stijging na: van dit landschap over de boerderij naar de herten, dan beseft men hoe goed het zou zijn, indien het bij onze schilders

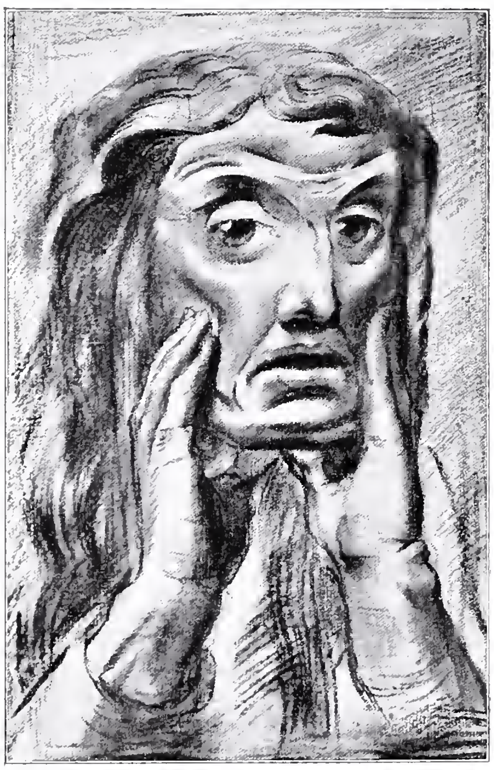
DANSENDE BOEREN, NAAR EEN POTLOODTEEKENING.

meer gebruik ware bij de Ouden ter schole te gaan.

* * *

Noem ik — om noodelooze uitvoerigheid te vermijden terloops — „de Maasbrug" van '93, een voorname visie van hardsteenen bruggevaarte, tegen den achtergrond van strak luchteblauw — waarin meer welving en ruimte mocht zijn — en met het klein en druk bewegen van voertuigen en menschen den indruk makend veeleer van een geweldigheid in de natuur gegroeid, dan van menschenwerk, dan kan ik de periode, die zich tusschen de „boerderij" en de „damherten" uitstrekt, besluiten met de eenigszins uitvoeriger karakteristiek van het zeer gewichtig „meisjesportret" van '96. Gewichtig, want wie in onzen tijd van wel zwakke portretkunst, is in staat iets te leveren, dat in waarde dit meisjeskopje benadert? Het draagt het bijzonder kenmerk van bijkans al het werk van dezen kunstenaar. Zeer sterk van factuur en zeer bijzonder van kleurstructuur, maakt het niet aanstonds den indruk van iets buitengewoons. Het is van zoo leuke eenvoudigheid, zoo absoluut zonder s a l o n - c h a r m e, dat men het aanvankelijk voorbijloopt. Er is iets in van het onverzettelijk

ernstige, dat men wel in stemmige zestiend'-eeuwsche vrouwenbeeltenissen opmerkt: we ontwaren hier denzelfden geduldigen opbouw, met zorgvuldig vermijden van crânerie; dezelfde ernstige en liefdevolle doorwrochtheid, en daarbij een teederheid, zóo kiesch en zóo eerbiedig, dat uiterlijke praal hier niet anders dan storend zou zijn. Voor wie genieten wil, geldt deze èene voorwaarde: men moet zich in dit portret verdiepen: in gespannen aandacht zien en bestudeeren. En ja dan, maar dan ook eerst, komt de toenadering, die zich steeds meer tot liefde verinnigt, en gaat ge begrijpen, dat dit portret iets buitengewoons is in onzen tijd. Wanneer ge u dergelijke werken herinnert van Toorop, Haverman en Tholen — Jan Veth, meer erudiet dan schilder, komt in dit verband niet in aanmerking — dan voelt ge, dat hier met kalmer penseelstreek en wellicht minder routine zoo oneindig veel meer bereikt is aan gevoelsdiepte. Er wuift u uit deze beeltenis een zachte aroma weldadig aan, als men wel gaarne opmerkt bij blondharige, rozige kinderen. Er bestaan stille vrouwtjes, niet opvallend mooi, eer fijn en tenger dan van uiterlijke, zinnelijke bekoring, niet geestig ook; heel gewoon maar, die liefst onopgemerkt door het leven gaan. Ze zitten in kalme, gezellige kamers, zich wijdend aan rustige huiselijkheid. Men moet ze leeren liefhebben, en dat gebeurt onvermijdelijk, naarmate men meer met hen vertrouwd wordt. Dan gaan we iets bijzonders opmerken in hun kinderlijk naieve oogen, die als klare waters zijn, in hun lief glimlachen, in allerlei kleinigheden, die u boeien, en blijven boeien: dan raadt men teeder gesponnen gedachten achter haar blanke en zachtwelvende voorhoofden. Van dezelfde fijne argeloosheid is dit portret. Aanvankelijk — zooals ik zei — wil men het als onbeduidend schatten; de matte vleeschkleur schijnt u wat zeepig toe, de toon van het geheel zweemt naar het leiblauwe, de factuur — vooral der haren — geeft aanleiding tot bedenking. Maar dan op eens gaat ge het zien; het eigenlijke, bedoel ik, de diepe geestelijke waarde. Er is iets van stille vertrouwelijkheid in, moeielijk verworven, maar dan ook van geheele overgave; die soort van vertrouwelijkheid, die bij uitnemendheid Hollandsch is, maar Hollandsch dan, veredeld door toevoeging van een geestelijke hoogheid, die doet denken aan vroeg-Italiaansche vrouwenportretten. Hoe zuiver is de teekening, hoe liefdevol geduldig, en daarbij stellig, zonder angstvalligheid, toets naast toets neergestreeld! Er is iets in, dat eerbied wekt en stil maakt. Hoe levend — uitstralend de intimiteit van kinderlijke gedachten — glanzen de lichte oogen onder de zuivere wenkbrauwbogen; hoe fijn is het neusje, met de vleugels als teere bloembladen, hoe van dauwfrissche malschheid de kleine, bleek-roode mond, hoeveel innigheid van bewonderend speuren is besteed aan het gevoelig modelé van het kinovaal en aan de wondere nuanceering van rose en ambere tinten aan slaap en wang. En dat alles is bereikt met versmading van alle middelen, die gemeenlijk gebezigd worden om iets uiterlijk behaaglijks te bereiken. De vlakke belichting, die niets onverborgen laat, eigent zich geenszins tot effectbejag, en de kleur is van haast opzettelijke strenge soberheid. Ik ken geen ander

WANHOOP, NAAR EEN TEEKENING.

kunstenaar die — de bekwaamheid daargelaten — den moed en de zelfverloochening zou hebben, wat betreft de opvatting, zulk een sterk stuk te bestaan; des te dieper wordt ons ontzag voor dezen schilder, die onder zulke bezwaarlijke omstandigheden, kans zag een kunstwerk te voltooien, dat ons alle kenmerken van meesterschap treffend vertoont.

* * *

„De Stad" is het meest sprekend voorbeeld van 's kunstenaars geestelijke kentering, die kort na het ontstaan der „damherten" gebeurd schijnt te zijn, en zich voornamelijk opvallend openbaart in de techniek, die als weerschijn van een minder zich afzonderend en meer bewogen geestesleven niet alleen ruiger en krachtiger, maar ook vrijer en losser geworden is. Ik merkte reeds op, dat de damherten een indruk van gaver harmonie bevestigen; maar toonde tevens aan, dat de kunstenaar, geestelijk zich geheel losmakend van datgene, wat hem bond aan der Ouden traditie, voor grooter moeilijkheden stond. Wie hoog streven wil, bereikt niet zoo gemakkelijk het volkomene, als hij die zich tot beperkter terrein bepaalt. De Stad, uiting van een ongetwijfeld meer omvattenden en krachtiger naar buiten werkenden geest, vertoont in de verfbehandeling iets flossigs, dat in verband met de groot gehouden, weinig gedetailleerde schildering, er een impressionnistischen schijn aan geeft. Ziet men nauwkeuriger, dan ontwaart men aanstonds, dat hier aan impressionnisme evenmin gedacht kan worden als bij de kunst der vroegere periode. Er is iets anders, iets hoogers, bestreefd, dan de uitbeelding van een bepaald geval in een bepaalden atmosferischen toestand. We zien een ruim stadsgezicht in lichten morgennevel, waarin de huizen iets monumentaals hebben, tengevolge van de half weggewischte contouren en de vaag schemerende details. Op het voorplan, in het midden, is een ossenwagen, die op ons aan boldert, met links een vrouw, waaraan iets van kloosterlijke geheimzinnigheid is, en rechts een haastig wegloopende jongen. Verder naar achter ontwaren we stoffage van talrijke, schimmige figuren; het geheel maakt den stelligen indruk van plotseling ontstaan en krachtig ingezet bedrijf van de pas ontwaakte stad.

VASTBERADENHEID. NAAR EEN TEEKENING.

Er is hier niets, dat doet denken aan een bepaalde plaats en een bepaald tijdvak. Er is iets eigenaardigs in de bijzondere wijze van zien, waardoor we ons het geval even goed kunnen denken in het heden, als in het verleden. Het centrum van deze schilderij is de ossenkar; een geweldig ding inderdaad, met dien kerel hoog er boven op, krachtig uitkomend tegen de lichte lucht. Zonder dat aan de werkelijkheid, die natuurlijk bestaat uit een primitief voertuig met een min of meer lummeligen boerenknecht gestoffeerd, geweld werd aangedaan, is hier iets van grootheid, iets van ontzetting te weeg gebracht, dat doet denken aan een strijdkar,

waarop een Oostersch veroveraar troont. Er is iets visionairs in deze eenvoudige groep, geheel onopzettelijk, en niettemin van machtigen invloed op den beschouwer; we zien het gevaarte op de groote wielen langzaam aandaveren, rumoerig als dondergerommel in den nauw ontwaakten ochtend, waar nog jeugd is van licht, en van leven, en van wachten op het volle dagbedrijf, dat aanstaande is. De voordracht, breed en forsch, sfeer, zonder een zweem van dat eigenaardig conventioneele, dat aan atelieroverleg doet denken. Telkens en telkens weer ontdekt men nieuwe schoonheden in deze, wellicht niet volmaakste, maar ongetwijfeld indrukwekkendste uiting van dezen schilder. Dat komt, omdat dit doek, geenszins bedoeld als aangename impressie en smaakvolle versiering, een stuk leven is, immers een zeer ernstige daad, langzaam bij het volbrengen der einde-

DE STAD, 1905.

is van groote distinctie, en van een beweeglijkheid, die men bij zulk een werk van doorwrochte bezonnenheid niet verwachten zou. Hoe gevoelig is in de lucht het tintelende van in zonlicht optrekkenden damp uitgedrukt; hoe rijk de harmonie der kleuren: van de prachtige groenblauwe kar, en den bronzen kerel, tot het fijn grijze der huizensilhouetten, door schuring en glaceering tot warme rijpheid verdiept en verfijnd, en toch daarbij onberispelijk van kracht in de buiten- looze voorstudies gerijpt, en ten slotte in eerbiedige toewijding aangevangen en geleidelijk, in onverbiddelijke geestelijke zelftucht, verder gebracht, al verder, tot onder het zorgvol bezig penceel de compositie krachtig kwam opbloeien. Dit is wel in de goede traditie der vaderen, evenals de herten en het meisjesportret, maar ruimer toch van inzicht; alleen de eerbied voor het ambacht is dezelfde gebleven, die eerbied, welke door de nabloeiers der Haagsche school ver-

waarloosd, wederom gaandeweg aangeleerd moet worden. Van Konijnenburg is een der zeer weinigen, die in die richting streven en door hun voorbeeld bewijzen op welke manier onze Hollandsche kunst voor doodbloeden te behoeden is.

De „Geitenhoedster" en de „Visschersvrouw" zijn van iets later. Een verbeelding — het eerstgenoemde werk — van zwaren zomerbloei en weligen wasdom in heerlijke schakeeringen van goudgroen en brons. De in paars gedoste vrouwenfiguur — als kleur volkomen harmonisch in de gedurfde tegenstelling met het omgevende groen — doet psychologisch wat levenloos passief aan, wellicht omdat hier te ver gestreefd werd naar een gestyleerde opvatting, welke niet het landelijk reeële mocht benaderen; maar hoe prachtig van dreunende kleurenkracht zijn de vachten en hoornen der geiten tegen de boomrijke berghelling. In welk een weelde van rijpe en toch stemmige kleuren, waarin alleen het luchteblauw onvolkomen bezonken bleef, is deze compositie tot stand gebracht.

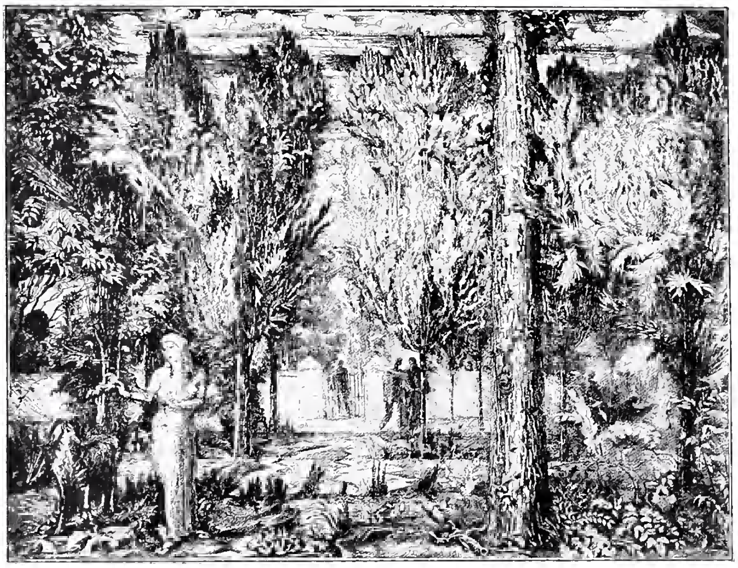
VISSCHERSVROUW, 1907.

Weelde, hartstocht van diepe, glanzende kleuren, in bruin, en brons, en oranje en grijsgroen geschakeerd, voldrachtig en van haast zwaarmoedige werking als in arbeid van den Rembrandt zijner laatste jaren — die weelde, hoezeer bewonderen wij die — intenser nog uitgedrukt dan in de „geitenhoedster" — in de „visschersvrouw", in profiel gezien, het hoofd even gebogen, in een houding, die iets van pose heeft. Wie denkt hier aan een sujet? Aan een visschersvrouw onder bepaalde belichting en in bepaalde bezigheid? Dit stuk is een vorstelijke uitstalling van kostelijkheid; kostelijkheid van kleur en van factuur. De schaduw van den wang is niet geslaagd; de kleur is daar troebel gebleven. Maar wie ergert zich daaraan, die het tullenmutsje, waardoor het goud van het oorijzer heenschemert, bewondert, zooals het uitkomt tegen het warm grijs groene fond. Wie ergert zich daaraan, die van de heerlijk en malsche verfpâte opgestreken omslagdoek geniet, een schatkamer van kleurfonkeling in bruin- en geelgoud inderdaad, waaruit de handen te voorschijn komen, die wonderen zijn van bloemige teederheid.

* * *

Nu de voornaamste werken zijn besproken, waardoor deze kunstenaar gekarakteriseerd wordt, kan ik mij van verdere uiteenzetting onthouden. We hebben gezien een buitengewoon zelfstandigen en oorspronkelijken geest, die zich in het styleeren zijner figuren wellicht te hoeden heeft voor een zucht tot overdrijven naar het onwezenlijke, maar die overigens zooveel eigenschappen vertoont van den eersten rang, die in dezen ideaalloozen tijd een zóo zeer afzonderlijke plaats vervult, dat hij juist daardoor tot nu toe betrekkelijk weinig is opgemerkt, immers

men waardeert meer groepen dan sterk gemarkeerde persoonlijkheden. Hij is een teekenaar van buitengewone vaardigheid, een kolorist — ondanks het niet immer volkomen beheerschen der materie, voornamelijk in zijn lateren arbeid — van groote kracht en zeer bijzondere bekoring; een mensch bovenal vol eerbied voor al het geschapene, vol belangstelling voor het groote zoowel als voor het schijnbaar nietige; een levensbeschouwer vol breedheid en subtiliteit: niet menschenschuw, maar van trotsche zelfstandigheid; beminnelijk en toeschietelijk voor wie hem tracht te begrijpen, maar teruggetrokken, waar hij eigenwaan en lichtzinnige oppervlakkigheid speurt; een man, in 't eind, die niet begeerig is naar schittering en roem om de uiterlijke voordeelen, bewust als hij zich is, dat zijn kunst eerst later, veel later, naar waarde geschat zal worden. Zijn er — als gezegd — gebreken aan zijn arbeid, gebreken, die in kunst van stoeren bouw en consequente degelijkheid opvallender zijn, dan in de vlugge — alleen kleurcharme bedoelende — impressies, die in dezen tijd voornamelijk geprezen worden, dan staan daar de vele deugden overwegend tegenover. In elk geval, de hoofdzaak, waar 't eigenlijk om te doen is, komt in al zijn werk onmiskenbaar aan den dag: deze kunst **overtuigt**, er gaat kracht en innigheid van uit; zij is de menschelijke uiting van menschelijke gevoelens, en wekt derhalve blijvende genegenheid. Zij is zoozeer van hoogen ernst, dat men, lichtelijk zich ergerend over de toch begrijpelijke geringe toeschietelijkheid der tijdgenooten, er evenmin toe komen kan hem in gemoede het gebruikelijk succes toe te wenschen, het algemeen succes, bedoel ik, dat een ding is van mode, en van kunsthandelbedrijf als uitvloeisel dier mode. Immers, het staat te bezien, of daardoor zijn kunst gebaat zou zijn. Wel is Van Konijnenburg ongetwijfeld een dier zeldzamen, die evenmin licht van de wijs gebracht worden door succes, als zij zich door onspoed uit hun koers laten duwen, maar het rustig evenwichtige zijner persoonlijkheid zou toch allicht gevaar loopen — zij 't dan ook in geringe mate — verstoord te worden, en belemmerd in zijn verdere ontwikkeling. Toch vond ik het plicht de aandacht op hem te vestigen, opdat er althans een aanvang gemaakt worde met de erkenning van zijn buitengewone gaven. Dit mocht ik te vrijmoediger volbrengen, omdat — wel beschouwd — toch slechts luttel gevaar dreigt voor een verderfelijke soort populariteit. Zijn werk immers is ganschelijk niet aangelegd op een bewondering der massa, die in hoofdzaak de buitenkant opmerkend, juist hier zoo weinig van haar gading vindt? Maar waar zoo ver mogelijke verwijding van den nu nog vrij beperkten kring, die hem begrijpt, noodig is, om hem de meest waardevolle belooning te doen geworden, die hij wenscht en bestreeft, hoop ik, dat deze eenvoudige bespreking er toe bij moge dragen dit doel te bereiken. Er zijn ongetwijfeld velen, die voor zuiverder inzichten vatbaar zouden zijn, indien zij er in konden slagen zich van vooroordeel te bevrijden. Dit vooroordeel te helpen verwijderen, achtte ik een plicht, die spoedig

DE TUIN 1907. NAAR EEN LITHO.

afdoening vorderde. Niet zelden heeft men zien gebeuren, dat de vreemdeling het buitengewone ten onzent onderscheidde lang voordat de landzaat aanving er acht op te slaan. Hoe streelend zou 't niet zijn voor onze eigenliefde, indien wij ditmaal, ten opzichte van dezen kunstenaar, de leiding konden nemen!

AAN HENNY

DOOR

H. C. BUURMAN.

Ge zijt zoo zonnig, als een herrefstvrucht,
Van donzen dauw wat teeder overtogen. . . .
O! . . . door te kussen ben ik al beducht,
Te schaden wat slechts wezen kan voor d'oogen.

Ik voel uw leden van uw ziel omtogen, —
Door teeder trillen met mìjn ziel verknucht
En stille staar ik in uw zachte oogen. . . .
Om u te kùssen ben ik al beducht.

Dan vol vertrouwen gij u aan me vlijt. . . .
En wilde weelde voel ik in me wellen. . . .
Mijn hart zich opent heerlijk groot en wijd. . . .
En van het schokkend bloed m'n aadren zwellen.

Als dronk ik uwe ziel, kus ik uw mond. . . .
En van me wijkt de wereld, d'eigen stond.

WAT ZIJN NEVELVLEKKEN?

† † † DOOR DR. C. EASTON. † † †

„Les creusets des mondes".
FLAMMARION.

„Den 15den December van het jaar 1612 zag ik, door den kijker, een ster van een zeer vreemde gedaante, zoodanig als ik er in den geheelen hemel geen gezien had. Ze staat in den gordel van Andromeda, dicht bij de derde, noordelijkste ster, en men ziet haar op die plek met het bloote oog als een klein wolkje. Wanneer men er met den kijker naar ziet, bemerkt men geen aantal kleine sterren, gelijk 't geval is met de nevelvlek in de Kreeft en alle andere nevelvlekken, maar men bespeurt slechts eenige zwakke blauwachtige lichtpunten, helderder naarmate men dichter bij het midden komt. Dat midden is zelf slechts weinig helder, en bijna een kwart van een graad in doorsnede. Ik vond dat deze ster volkomen geleek op een kaarsvlam die men 's nachts ziet dwars door een transparant stuk hoorn, en ze heeft ook veel van de komeet die Tycho Brahe in 1586 waarnam. Of ze nieuw is of niet, kan ik niet uitmaken..."

FIG. 2 DE GROOTE NEVELVLEK IN ANDROMEDA (FOT. MAX WOLF).

Men kan deze merkwaardige beschrijving vinden in de voorrede van een in 1614 verschenen boek „Mundus Jovialis" — de wereld van (de planeet) Jupiter — getiteld, en geschreven door Simon Marius van Guntzenhausen, denzelfden over wiens betrouwbaarheid (tegenover Galilei) tusschen Nederlandsche en Italiaansche geleerden onlangs een pennestrijd is gevoerd, waarin wij wel mogen zeggen dat onze landgenooten aan den winnenden kant zijn. *)

Reeds de Ouden registreerden „nevelachtige sterren", maar dat waren onduidelijk zichtbare sterren; de Arabieren, en onder hen de middeleeuwsche astronoom El Soefi, hebben zelfs de nevelvlek van Andromeda vermeld — toch mag men wel zeggen dat Simon Marius de ontdekker van de nevelvlekken geweest is, want hij was de eerste die ze beschreef. Zijn vergelijking met een kaarsvlam, door een plaatje hoorn heen gezien, is zelfs treffend juist, ook de door hem vermelde overeenkomst met eene (staartlooze) komeet. Van deze laatste worden de nevelvlekken intusschen gemakkelijk onderscheiden door hun gemis van merkbare beweging.

Het begrip „nevelvlek" in ruime beteekenis, omvat zoo ongeveer alle hemellichamen die niet tot het zonnestelsel behooren en geen sterren zijn. Het is een verzamelwoord in den slechten zin: men kan er de meest uiteenloopende dingen onder tesaam brengen.

*) Wijlen professor J. A. C. Oudemans en vooral prof. J. Bosscha, te Haarlem, hebben zich verdienstelijk gemaakt met dit eerherstel van Marius.

Iets wetenschappelijks wordt daar natuurlijk niet mede bereikt. Hetgeen „nevelvlekken" heette was voor de astronomen van vroeger tijd een rommeltje waarmeê zij niet recht wisten wat zij zouden aanvangen.

Wat is er al niet getwist, onder de geleerde heeren, of de echte nevelvlekken, als zoodanig, eigenlijk wel bestonden!

FIG. I. DE GROOTE NEVELVLEK IN ORION. (FOT. VAN RITCHIE, YERKES-STERRENWACHT).

Dat deze twijfel uitgesproken werd, was begrijpelijk. Neem het Zevengesternte: eenige sterretjes dicht bijeen voor een gewoon oog, vormt het een nevelachtige vlek voor iemand met een zwak gezichtsvermogen. De Melkweg, één uitgestrekte nevelachtige lichtband, wordt reeds met een zeer kleinen kijker, gelijk Galilei en de eerste hemel-waarnemers er bezaten, grootendeels in sterren opgelost. De mogelijkheid bestond dus, dat elke nevelvlek ten slotte niets zou blijken te zijn dan een verzameling sterren, welker lichtbeeldjes door verren afstand en opeengedrongenheid tot een vlek ineenvloeien.

En een tijd lang was dit de waarschijnlijkste verklaring. Er zijn slechts enkele nevelvlekken (of niet als zoodanig herkenbare sterrenhoopen) zichtbaar voor het bloote oog,

maar Messier, een bekend Fransch „kometenjager" uit de 18e eeuw, ontdekte en catalogiseerde er een honderdtal, deze bezigheid overigens als een vrij onbelangrijk bijwerk beschouwende. Toen echter kwam William Herschel met zijn eigengemaakte — voor dien tijd voortreffelijke — teleskopen ten tooneele, en op slag werden de honderd nevelvlekken er duizend: toen deze groote man stierf, telden zijn nevelvlekkenlijsten wel 2500 nummers; zijn zoon Sir John bracht door een doorvorsching van het Zuidelijk Halfrond dit aantal op 5079 stuks. Later wees Dreyer's nieuwere catalogus er 7840 aan. Stratonof gebruikte er bij zijn statistische onderzoekingen eenige jaren geleden ten naastenbij 10.000. Maar in den allerjongsten tijd hebben, door een nieuwe methode van onderzoek, Keeler in Amerika en Max Wolf in Duitschland dit al reusachtige aantal nog verbazend vergroot: langs fotografischen weg ontdekten zij zulk een menigte nevels, dat op sommige plekken de verhouding van de nieuwe tot de bekende stond als 50 tot 1 — wat, indien het overal aan den hemel zoo ging, tot een geheel van 500.000 nevelvlekken zou doen besluiten.

Dat zulk een verhouding in werkelijkheid bestaat is wel is waar niet te verwachten, maar toch zal binnenkort het nevelvlekkenmateriaal zoo ontzettend aangegroeid zijn, dat er haast geen oog meer op te houden is. Men kan van de nevelvlekken nu al zeggen wat Arago van de kometen zei: „Ze zijn talrijk als de visschen in den oceaan."

* * *

Herschel's groote kijkers leverden nog iets meer op dan een kolossale vermeerdering van het a a n t a l nevelvlekken. Hun vermogen was zoo groot, dat al meer en meer nevelvlekken, aandachtig beschouwd, in sterren opgelost bleken te kunnen worden. Slechts één stap verder, en men kwam tot de gevolgtrekking dat bij nòg meer versterking van het optisch vermogen geen enkele nevelvlek „onopgelost" zou blijven, m.a.w. dat er geen nevelvlekken bestonden; alleen sterhoopen.

Wie deze opvatting bestreed, kon evenwel over gewichtige tegen-argumenten beschikken. Bijvoorbeeld: dat de vorm van uitgestrekte nevels, gelijk de groote nevelvlek in Orion, toch onweerstaanbaar denken deed aan iets anders dan een verspreiden hoop sterren; dat kometen het bewijs brachten van het werkelijk bestaan van „echte nevelstof" in 't heelal, vlak bij ons; dat toch nog altijd sommige vlekken zich halsstarrig verzetten tegen het oplossend vermogen van de grootste instrumenten, enz. En ten slotte was voor de theorieën van Kant en Laplace, die de geboorte van zonnestelsels zoo netjes verklaarden — voor dien tijd — de oernevel, of althans een nevel als overgangstoestand, onmisbaar.

De discussie bleef, in de eerste helft van de negentiende eeuw, vrij onvruchtbaar: men kon elkaar niet overtuigen. Eerst de toepassing van het spectraal-analytisch onderzoek bracht de beslissing; *) hier was een middel om onherroepelijk uit te maken of er al dan niet een essentieel physisch verschil tusschen sterren en nevelvlekken bestond. De uitspraak luidde beslissend ten gunste van de nevels. Het spectrum der nevelvlekken (althans dat van sommige karakteristieke nevelvlekken) gaf iets geheel verschillends te zien van dat der sterren; geen doorloopende, slechts met donkere lijnen of banden geärceerde lichtstrook; doch slechts zeer enkele lijnen van licht, gelijk gassen die geven als ze tot zelf-lichten worden gebracht.

* * *

Deze ontdekking verhoogde weer de belangstelling in de nevelvlekken, die thans niet slechts ophoopingen van sterren bleken te zijn, maar een vorm der materie te zien gaven, welker nadere bestudeering uitkomsten van de hoogste beteekenis kon opleveren voor het vraagstuk van de o n t w i k k e l i n g der werelden. Men had toch blijkbaar in de nevelvlekken te doen met hemellichamen, in veel eenvoudiger vorm, veel primitievere phase van ontwikkeling, dan de sterren. De studie

*) Zie het artikel: „Wat zijn de Sterren?", in dit Tijdschrift, Nov. 1906.

van het verband tusschen deze nieuwe vormen en de reeds bekende werd intusschen niet weinig bemoeilijkt door het bezwaar eener behoorlijke ordening en indeeling.

Want de nevelvlekken hebben, we zouden haast zeggen alle mogelijke vormen en gedaanten. Daar zijn er ringvormige, andere winden zich in spiralen, of bootsen kometenstaarten na; soms zijn het kleine schijfjes, betrekkelijk zóó scherp begrensd dat ze met planeten verward zouden kunnen worden (men noemt ze daarom „planetaire" nevelvlekken), andere nevels daarentegen zijn op de zonderlingste wijze gewrongen en dooreengehaspeld, zoodat elke aanduiding van een meetkunstigen grondvorm tevergeefs wordt gezocht. Men ziet nevelvlekken als lange lichtlijnen, andere die in hun vage uitgestrektheid volstrekt vormloos schijnen; vele nevelvlekken zijn zoo klein, dat ze geheel en al het voorkomen hebben van sterretjes, en hun aard slechts door het spectroskopisch onderzoek aan het licht komt; daarentegen heeft men vooral in den laatsten tijd nevelmassa's ontdekt die aan den hemel een oppervlak beslaan vele malen grooter dan dat van de Maan, ja somtijds tientallen vierkante graden, zoodat ze heele stukken van een sterrenbeeld bedekken!

FIG. 3. NEVELVLEK M. 33 TRIANGOLI (FOT. MAX WOLF).

De oudere Herschel, die het eerst wat orde bracht in dezen chaos, stelde een omslachtige en uitvoerige classificatie op, berustende op vorm, helderheid en grootte. Maar toen de vormen eindeloos bleken af te wisselen, toen men ook bevond dat hetzelfde voorwerp in verschillende instrumenten, of bij verschillende luchtgesteldheid, aanmerkelijke afwijkingen van gedaante vertoonde, werd deze indeeling vrijwel prijsgegeven. Alleen enkele groote indeelingen, bijv. die van de planetaire, de spiraal-, de ringnevels, zijn in het spraakgebruik gebleven.

Eén der afdeelingen waaraan William Herschel niet veel belang kon toekennen, omdat slechts een paar vertegenwoordigers van deze soort van nevelvlekken hem bekend waren, is later, sedert de ruime toepassing van de fotografie op het hemelonderzoek, buitengemeen gewichtig gebleken, en zal nog wel onvermoede verrassingen brengen in de toekomst; wij bedoelen de soort der vage, zeer uitgestrekte nevelmassa's. Hoewel ook tusschen deze en andere de overgangen niet ontbreken, moet men toch de groote scheiding hier maken: aan de eene zijde de vage en uitgestrekte nevels, aan den anderen kant de kleine of gemiddeld groote, waaraan eenige vorm te zien is. Ook 't spectroskopisch voorkomen, en vooral de verdeeling van die twee groote groepen aan het hemelgewelf geven recht tot deze splitsing, die op 't eerste gezicht even willekeurig kan schijnen als iedere andere.

* * *

Van de wonderlijke pracht, die de nevelvlekken in een goeden kijker vertoonen, kunnen woorden geen flauw begrip geven. Misschien is er onder al de zoo gevarieerde lichtverschijnselen van den sterrenhemel geen, dat den intelligenten en tevens voor schoonheidsindrukken vatbaren beschouwer zóó diep treft, hem vervult met zóóveel ontzag voor de majesteit van de schepping.

Wat zijn Nevelvlekken?

Men zou kunnen denken — naar den naam te oordeelen — dat deze „nevelachtige" vormingen ook bij sterke vergrooting slechts vage en flauwe schijnsels vertoonen, en wie voor 't eerst een regelmatige nevelvlek door een grooten kijker ziet, is dan ook vooral verbaasd door het mooie heldere licht en de soms verrassende scherpte van de geometrische figuur. Want de groote instrumenten (ook reusachtige teleskopen die nu juist niet verkieslijk zijn voor nauwkeurigheidswaarnemingen) hebben bij de beschouwing der nevelvlekken het groote voordeel, dat ze een kolossaal breeden lichtbundel van het voorwerp samenbrengen, of, gelijk men 't uitdrukt: hun lichtconcentreerend vermogen is bijzonder groot, en dáárop komt het hier aan: niet zoozeer — om een beeld te gebruiken — op de fijne structuur van het netvlies, als op de grootte van de lens; immers, zulk een instrument is als een reuzenoog. Kan men deze, nagenoeg in één punt geconcentreerde lichtmassa dan nog geruimen tijd laten inwerken op de fotografische plaat — die als een geduldiger netvlies dienst doet — dan onthullen zich werelden waarvan het ongewapende of slechts weinig geholpen oog nauwelijks eenig vermoeden of besef kan hebben.

Reeds de groote kijkers van vroeger jaren, als die van William Herschel en van Lord Rosse, brachten het in deze richting een heel eind. Herschel was feitelijk de eerste, die het bestaan van regelmatig gevormde nevelvlekken vaststelde, hij telde er 35 van deze klasse op, toen hij in 1811 zijn waarnemingen voor de Britsche Royal Society samenvatte, en onder de afbeeldingen in de Philosophical Transactions van dat jaar vindt men reeds een ovale nevelvlek met overlangsche donkere binnenruimte, „waarschijnlijk een ring in een zeer schuinen stand ten opzichte van de gezichtslijn", gelijk Herschel zelf, zeer terecht, opmerkt.

Toen Lord Rosse den grooten spiegelteleskoop van zes voet doorsnede te Birr Castle bij Parsonstown in Ierland had opgesteld, in April 1845, en hij dit destijds machtigste instrument richtte op de, reeds sedert een eeuw bekende groote nevelvlek in de Jachthonden, ontdekte hij dat deze nevel den spiraalvorm vertoonde, — een gedaante die thans bij vele honderden nevelvlekken is vastgesteld, en wellicht tot de meest gewone behoort, waarin de ijlste materie zich begint te voegen.

„Op een lenteavond in het jaar 1845," (zoo schrijft Camille Flammarion in zijn Etoiles) „toen Lord Rosse de laatste hand gelegd had aan den spiegel van zijn ontzaglijken teleskoop en hem op een der schoonste nevelvlekken van den hemel beproefde, hield hij plotseling stil, verstomd van verbazing over het schouwspel dat hem verschenen was! Noch de schitterende avondfeesten aan het hof te Londen, noch de diamanten der schoonheden van het bal, door de jonge koningin Victoria gegeven, zouden zulk een bewondering bij hem hebben opgewekt. Deze zonderlinge nevelvlek vertoonde zich in zijn teleskoop als een samenstel van met sterren bezaaide spiralen, elkaar omsluitende volgens de zachte rondingen eener elliptische figuur, en zich uitstrekkend tot de nabijliggende nevelkern, die thans bleek te behooren tot het stelsel. Een ontzaglijke zonnenwervel openbaarde zich in deze schittering. De menschelijke geest die doordringt tot in zulke diepten van de ruimte, vindt daar een nieuw heelal, vergeet het onze, beweegt zich over het sterrenstof. Elk van die lichtende stofkorreltjes is een zon. Ze schijnen elkaar aan te raken, toch zijn ze van elkaar gescheiden door millioenen en milliarden mijlen. De hand der eeuwen heeft deze myriaden zonnen tot spiraalwindingen gekromd; dat alles beweegt zich, trilt, wentelt, en de vorm van het stelsel schijnt aan te duiden dat het zich in zijn geheel voortbeweegt door de ruimte heen, terwijl het reeksen van zwakke sterretjes achter zich aansleept (Zie fig. 5).

„Wanneer men bedenkt, dat elk van deze zonnen het middelpunt kan vormen van een planetenstelsel, wordt de verbeeldingskracht verlamd tegenover een zoo grootsch schouwspel...."

Nu is het maar jammer, dat, voor zooveel wij weten, er niets gedrukt is ten bewijze van dit enthousiasme van Lord Rosse bij het beschouwen van zijn eerste spiraalnevel. In de

„Observations of Nebulae and Clusters of Stars", deel uitmakende van de Handelingen der Royal Dublin Society, en in 1879 door Dreyer uitgegeven, staat laconiek: „April 1845 — In deze maand werd de nevelvlek M. 51 voor het eerst onderzocht met den zesvoetsspiegel; de spiraalvorm werd onmiddellijk opgemerkt, maar geen opteekeningen zijn gemaakt over deze vroegste waarnemingen."

Hoe dat zij, en ook al bestond de bewonderende verbazing van den Ierschen edelman slechts in Flammarion's verbeelding (wat men nog niet behoeft aan te nemen) wij houden het met den Franschman. Te vaak wordt in de wetenschap geestdrift beschouwd als uit den booze, dorheid als een waarborg van scrupuleuze exactheid. Niet alleen dat dit onjuist is — want er zijn voorbeelden genoeg dat een punctueele nauwgezetheid samenging met enthousiasme — maar wij gelooven zelfs dat zonder echte geestdrift in de wetenschap al evenmin als in de kunst iets waarlijk groots tot stand kan worden gebracht.

Dit belet niet dat licht ontvlambare naturen zich nog al eens laten verleiden tot voorbarige mededeelingen en beoordeelingen. Wat Flammarion bijvoorbeeld zegt van 't uit sterren bestaande „nieuwe heelal" dat we daar onder de oogen zouden hebben, moet onjuist zijn, want de spectroskoop wijst uit dat de beroemde spiraal-nevelvlek in de Jachthonden ten minste in hoofdzaak gasvormig is.

In de laatste jaren is gebleken dat de spiraalvorm bij de eenigszins regelmatig gevormde klasse eerder regel dan uitzondering is. Verscheiden „planetaire" vlekken hebben in de sterkste kijkers den spiraalvorm vertoond. Onze lezers zullen dit zeer begrijpelijk vinden als zij de afbeelding van het kleine nevelvlekje (Fig. 3) op eenige meters afstands plaatsen: men ziet dan niets meer dan een schijfje, en zoo ziet de vlek er ook uit in een kijker van gering „oplossend vermogen". De fotografie, verbonden met een van de beste kijkers ter wereld — op de Yerkes-sterrenwacht bij Chicago — geeft echter van datzelfde ronde vlekje, dat wel wat op een krabbetje gelijkt, het schitterende beeld van figuur 4. Uit een betrekkelijk kleine, sterk verdichte kern, slingeren zich twee groote en eenige kleinere windingen in spiraalvorm, die bij nadere beschouwing allermerkwaardigst zijn. Want hier vindt men zonder twijfel sterren en nevelmaterie bijeen en dooreen. Blijkbaar is hier een wereldstelsel in wording, zoo al geen Melkwegstelsel, dan toch een reusachtige sterrenhoop. Op den vagen achtergrond van ongeordende materie, die afgebroken wordt door zonderlinge gaten en spleten, schitteren sterren en ster-achtige verdichtingen, en dat men hier met wer-

FIG. 4. NEVELVLEK M. 33 TRIANGOLI (FOT. RITCHIE, YERKES-STERRENWACHT).

FIG. 5. SPIRAALNEVELVLEK IN DE JACHTHONDEN, M. 51

kelijk „voltooide” sterren te doen heeft, bewijst de eigenaardige rangschikking der sterren buiten de eigenlijke nevelvlek, welke onmiskenbaar verraadt, dat ze uit diezelfde nevelmaterie ontstaan zijn en er nog meê samenhangen: reeksjes en boogjes van sterren vormen als 't ware een aanvulling der spiraalwindingen zelf. Zeker is deze nevelvlek reeds op een verderen trap van ontwikkeling gekomen dan de spiraalnevel van de Jachthonden. In de kern en in het dikst van de spiraalwindingen is de samenvatting der materie nog zeer onvolledig: hier is nog een chaos van werelden-in-wording; aan de randen echter heeft de zich samentrekkende oorspronkelijke stof sterren achtergelaten, op haar baan, gelijk de wegtrekkende vloed schelpen achterlaat op het strand.

Wij behoeven waarlijk onze verbeeldingskracht geen geweld aan te doen, wanneer wij ons voorstellen dat wij hier een „zonnensmeltkroes” aanschouwen, een der groote werkplaatsen van de schepping.

Millioenen jaren — wie weet hoeveel — zullen er nog moeten verloopen voordat dit werk van samenpakking en concentratie geheel is voltooid. Dan zullen wij . . . d. w. z. de levende wezens die vèr na ons komen op Aarde, indien onze planeet en zelfs ons zonnestelsel dàn nog bestaan, en ons aardrijk althans nog bewoonbaar is — „wij” zullen dan op ditzelfde plekje in het sterrenbeeld van den Driehoek geen nevelvlek meer zien, maar een van die mooie, fonkelende sterrenhoopen, waarover wij spraken in ons vorig artikel in dit Tijdschrift. Een nieuw wereldstelsel zal dan geboren zijn, terwijl elders in de eindelooze wereldruimte een aantal zonnen en sterrenstelsels die thans nog stralen in vollen glans, verdoofd zullen zijn voor eeuwig: ziellooze, donkere massa's voortwentelend in den nacht. Zoo wisselen aan den sterrenhemel evenals om ons heen op Aarde, opgang en ondergang, geboorte en sterven elkander af.

Intusschen, de dood van werelden is somtijds slechts een schijndood. Wellicht heeft er met de zeer kleine, niet meer lichtende hemellichaampjes desintegratie plaats, vallen ze ten slotte uiteen; zeer zeker kan dit het geval zijn met kometen, zooals de ervaring bewezen heeft. Maar bij zulke kleine massa's mogen we ternauwernood van „werelden” spreken. De grootere, de eigenlijke zonnen, kunnen na hun uitdooving tot nieuw leven opvlammen — wij weten tegenwoordig met wat meer zekerheid dan eenige tientallen jaren geleden, hoe dat mogelijk is — al spreekt het van zelf dat men hier het gebied der hypothese niet kan verlaten.

* * *

Nevelvlekken van een geheel ander voorkomen, en vermoedelijk ook van anderen aard dan de zooeven besproken, betrekkelijk regelmatige, zijn de vaag-vormlooze, waarvan de beroemde nevel in het sterrenbeeld Orion, met het daarin besloten „trapezium” van sterretjes, het klassieke voorbeeld vormt. Ze is met het bloote oog zichtbaar, of liever; de nevelvlek maakt de ster Thêta Orionis voor het oog nevelachtig. De moderne fotografie onthult ons hier zulke zonderlinge en eigenaardige vormen, dat bij den eersten aanblik het intrinsieke verschil ons duidelijk wordt tusschen zulk een nevelvlek en een door den afstand zich nevelig voordoenden sterrenhoop (zie Fig. 1, bl. 19). Zelfs is er een merkbaar, althans gradueel verschil met een nevelvlek als die in den Driehoek. De spectroskoop heeft overigens het uitsluitend gasvormige karakter van zulke nevelmassa's bewezen. Van hun structuur verschaffen zoo uitnemende afbeeldingen als er bij dit artikel gevoegd zijn, een oneindig beter denkbeeld dan de meest welsprekende beschrijving zou kunnen doen, al kan niets de wonderbaar-mysterieuzen aanblik weergeven dien de Orion-nevel reeds in een kleinen kijker vertoont. De ronde afbeelding (Fig. 6) geeft het middenstuk — bij de slangvormige donkere spleet in de lichtmassa — van de groote op ruimer schaal: een gulden zal nagenoeg dezelfde plek op deze laatste plaat bedekken. Wij zien hier de „Huygensstreek” het helderste gedeelte van den nevel, naar onzen grooten landgenoot zoo genoemd, die een der eersten was om haar

te bestudeeren. (Naar de randen toe is de ronde plaat veel te donker; de „trapeziumsterren" worden op beide afbeeldingen door de nevels overstraald).

Men vindt dergelijke nevels, alleen minder helder, in het sterrenbeeld de Zwaan, om de Plejaden heen, in den Schorpioen en op andere plaatsen, vooral in en bij den Melkweg. Pas in de laatste jaren heeft men langs fotografischen weg ontdekt, dat ze ontzaglijk veel uitgestrekter zijn dan men vroeger dacht: met zijn buitenste partijen mee beslaat de nevelvlek van Orion een gebied van wel 15 graden middellijn, d. w. z. een zeer aanzienlijk deel van het sterrenbeeld! Op onze afbeelding 7 — naar een opneming die prof Max Wolf te Heidelberg zoo vriendelijk was, beschikbaar te stellen (de andere zijn op de Yerkes-sterrenwacht in Amerika gemaakt) ziet men om de, hier zeer klein schijnende, eigenlijke Orion-nevelvlek heen, bijna het geheele afgebeelde gebied door nevels omsluierd. De twee groote sterren bovenaan zijn de twee onderste van het drietal dat den „Gordel van Orion" vormt: Epsilon en Zêta.

FIG. 6. DE „HUYGENS-STREEK" IN DE ORION-NEVELVLEK.

Het is wel zeker, dat zulke vage nevels nog op tal van andere plekken voorkomen, en wellicht is geen aanzienlijk deel van den Melkweg er geheel vrij van. Uit verschillende aanwijzingen weet men, dat de materie in deze vormingen in een haast ondenkbaar fijnverdeelden staat verkeert: daarbij vergeleken is onze dampkringslucht als 't ware een brei *). Zeker is de temperatuur uiterst laag. En toch zijn deze nevels lichtend, somtijds vrij sterk! Naar alle waarschijnlijkheid ontstaat hun licht in hoofdzaak op dergelijke wijze als het schijnsel dat de natuurkundigen ons te zien geven als zij een „Geissler'sche buis" bijna luchtledig hebben gepompt of laten zuigen: het fosforesceert evenzoo, en de omstandigheden moeten ook veel op elkaar gelijken. Toch kan in de helderste deelen het licht gedeeltelijk ontstaan door botsingen tusschen materieele deeltjes.

Maar hoe uiterst ijl deze materie moge zijn, ze is nog dicht genoeg om voor een groot voorwerp dat er met enorme snelheid doorheen vliegt, een krachtig beletsel te vormen, sterk genoeg om — evenals een meteoorsteen lichtend wordt en zelfs smelt bij het doorvliegen van onzen dampkring — koude en schijnbaar doode zonnen met nieuw leven te bezielen; dit zal althans zeker het geval zijn wanneer zulk een donkere bol een van die nevelvlek-deelen doorkruist, waar de materie zich reeds begint saam te pakken. En de snelheden waarmede sommige sterren zich door de ruimte bewegen, overtreffen al wat wij ons kunnen voorstellen. Zoo heeft men voor een ster in den Grooten Beer, „1830 Groombridge", welker afstand door parallaxe-bepaling bekend is, met zekerheid

*) Arrhenius stelt de grootste dichtheid der materie in een „planeetvormige" nevelvlek op niet meer dan één duizend-millioenste van de dichtheid der lucht.

de eigenbeweging op bijna 200,000 meter per secunde bepaald — en men kent nog snellere onder deze zoogenaamd „hollende sterren" (runaway stars). Wat beteekent bij zulke kosmische snelheden de vaart van een spoortrein, 25 meter of zelfs van een groote granaat: een halven kilometer in de secunde!

Reeds bij veel minder groote snelheden kan zulk een „kosmische kanonskogel" de dichtere partijen van een nevelvlek niet passeeren zonder opnieuw te gaan gloeien; de warmteontwikkeling kan zelfs zoo sterk zijn, dat de doode ster als „nieuwe ster" buitengemeen heftig opvlamt. Zulk een herboren ster schijnt dan weer in 't nevelvlekken-stadium over te gaan, en de ontwikkeling kan van voor af aan beginnen.

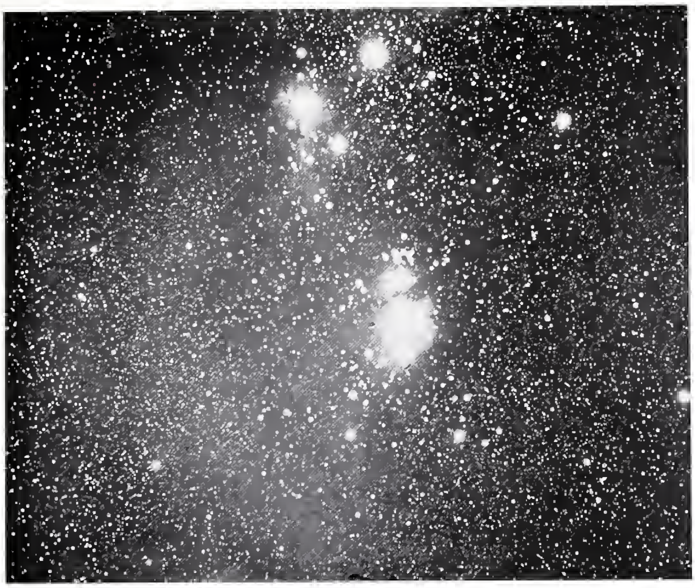

FIG. 7. UITGESTREKTE NEVELS IN ORION (FOT. MAX WOLF).

Ook wanneer twee zonnen, of uitgedoofde zonnen, elkaar te dicht naderen zoodat zij ten slotte in scheeve botsing komen, moet weer een nevelvlek ontstaan; de omstandigheden waaronder dit waarschijnlijk geschiedt, schijnen gunstig voor de vorming van de spiraal vormige nevelvlekken. Wel rusten al zulke beschouwingen nog op zeer losse schroeven, maar dit staat toch vast, dat de nevelvlekken in waarheid genoemd mogen worden: de smeltkroezen der werelden.

Over hun vermoedelijken afstand, hun verspreiding aan den hemel, en wat deze ons zeggen kan over het samenstel van het heelal, deelen wij in een volgend opstel nog iets mede.

OP BALI, DOOR W. O. J. NIEUWENKAMP.

I.

Een zeiltochtje rond Westelijk Bali.

Het westelijk deel van Bali (een 1200 vierkante kilometer) is zoo goed als geheel met dichtbegroeide bergen overdekt. Het is een woest en onherbergzaam oord, door de menschen geschuwd, maar dicht bevolkt met tijgers en varkens, apen, slangen en ander gedierte. De noordelijke helft er van maakt deel uit van de afdeeling Boelèlèng, de zuidelijke helft vormt de afdeeling Djêmbrana, waarvan alleen een kleine oppervlakte om de hoofdplaats bewoond en bebouwd is.

Ik wilde Djêmbrana een bezoek brengen en daar dit met Boelèlèng door slechts één pad is verbonden en ik op mijn tochten steeds zooveel mogelijk het tweemaal bewandelen van een zelfden weg trachtte te vermijden, zoo besloot ik over zee er heen te gaan om dan over land terug te keeren. Te eerder besloot ik hiertoe omdat ik dan tevens eenige warme bronnen aan de Noordwest-kust kon gaan bezoeken, welke bronnen slechts over zee zijn te bereiken.

Van Singaradja, de hoofdplaats, ging het eerst naar de meest westelijk gelegen pasanggrahan (te Boeboenan) op een kwartier afstand van Pèngastoelan, de westelijkste havenplaats. In dit laatste dorp huurde ik een vaartuigje en ging op een mooien morgen aan boord van het scheepje dat in een riviermond lag, die door een zandbank, evenals bijna alle rivieren op Bali, van de zee was gescheiden. Slechts met vloed is het mogelijk zoo'n rivier te verlaten, en daar 't nog eb was, moest ik langen tijd wachten alvorens het water voldoende gestegen zou zijn.

Ik zette me dus op mijn koffer en bleef eenige uren zoo zitten, kijkend naar de blauwe zee, de blinkend witte branding, het breede strand met de vele op het droge gehaalde kleurige schuitjes, naar de wuivende palmen en de nederige huisjes daaronder verscholen. In de schaduw lagen mijn schipper en zijn maat te slapen in het warme zand.

Ten laatste hield het water van het riviertje, waarin ik stil lag te schommelen, op met naar zee te vloeien en begon langzaam het zilte water naar binnen te dringen. De bank was onder geloopen en spoedig stond er voldoende water om zee te kunnen kiezen.

Het groote driehoekige zeil, bevestigd aan een lange ra van tezaam gebonden bamboe werd overeind gezet en stevig vastgebonden aan het korte dikke mastje voor in de prauw.

Er was een gunstig koeltje, het zeil stond bol en vlug als een dartelend vischje schoot het scherpgepunte scheepje door het blauwe nat, dat met vroolijk blij geklater rondom den steven stoeide.

Het vaartuigje, een djoegoeng, bestond uit een uitgeholde stam met door planken verhoogde boorden. Twee kromme balken, één voor en één achter, lagen dwars er over heen; aan de uiteinden daarvan aan weerskanten een lange dikke bamboe die het ranke dingetje voor omslaan moest behoeden. Op deze dwarsbalken lag een aan beide zijden buiten boord stekend vloertje van losliggende planken; er boven een dak van gedroogde klapperbladeren.

We voeren dicht onder de kust, eerst voorbij nog enkele strand-dessa's, toen langs het onbewoonde wilde bergland. In den middag passeerden we een ver in zee stekend koepelvormig, weinig begroeid bergje, Gondol of bultenaar geheeten, door de zeelui echter Goendoel, dat is kaalkop, genoemd.

Aan het strand liggen een paar eenzame tempels, Poera Pabean en Poera Pamoetêran, in het gebergte nog de tempeltjes Mlanting en Kertakawat. In lang vervlogen tijden is deze streek bevolkt geweest; de afstammelingen van deze vroegere bewoners onderhouden nog steeds de tempels hunner voorvaderen en brengen er ééns in het jaar een bezoek om te offeren.

Ik had gehoopt nog voor het vallen van

den avond de baai, waaraan de warme bronnen, te kunnen bereiken, doch de wind ging liggen zoodat we, toen de nacht was gevallen, genoodzaakt waren een eind uit den wal in de nabijheid van Tandjoeng Pêgamêtan voor anker te gaan. Het houten, met een brok steen verzwaarde anker werd dus aan een eind touw over boord gezet. Door een nood lottig toeval was mijn veldbed te Singaradja achter gebleven en was ik nu verplicht mij op de planken uit te strekken met slechts een rolletje kleeren tot hoofdkussen. Het zacht deinende scheepje wiegde me echter spoedig

Daar het laag water was, kon ik de bronnen, die met vloed onderloopen, dadelijk in oogenschouw gaan nemen. In een vlak, doch zeer steenig strand. zijn door het opborrelende warme, zwavelige water een groot aantal ronde kommen uitgehold, waarvan de randen licht-groen en geel zijn aangezet. Het water is zoo warm dat ik er dicht bij de bronnen niet in kon blijven staan; de inlanders echter, die er genezing zoeken voor veelderlei kwalen, kruipen er geheel in. Tijdens mijn bezoek was bijna elke „kuip" bezet door een hevig puffenden en proestenden „badgast"; sommige

ONDER WUIVENDEN BAMBOE. LOLOAN-RIVIER.

in slaap, en ik sliep als in het zachtste bed.

Nog voor het aanbreken van den dag werd het primitieve anker binnen boord getrokken en de tocht weer aanvaard.

Spoedig geraakten we vóór de baai waaraan landwaartsin de bronnen liggen. Een smalle doorgang tusschen uitgestrekte koraalbanken, die op dat oogenblik juist boven water staken, verleent toegang tot de baai. Op de banken en op het strand hielden zich groote kudden grijze apen op; zoodra deze langstaarten ons in de gaten kregen, naderden ze met groote sprongen en bleven ons bij het binnenvaren langs den oever volgen.

zaten met achterover gebogen hoofd, zoodat alleen mond, neus en oogen boven het dampende water uitstaken.

Om 10 uur was het tij ons gunstig en verlieten we de baai, staken nu de veel grootere St. Nicolaas-baai (of Tjèloekan Trima) over en bevonden ons weldra in de smalle straat tusschen Tandjoeng (Kaap) Boeroeh en het lage Hertenbeest-eiland.

Even later ging de wind liggen; het water werd spiegelglad, het kabbelen vóór aan den steven en aan de punten van de bamboeuitleggers had geheel opgehouden; zeil en touwen hingen roerloos. Boven ons een

strakke blauwe hemel, verzengend van zonnegloed.

Toen boog ik mij over den rand van ons vaartuig en zag onder mij een wondere wereld van veelkleurige koraal-gewassen; sierlijke blauwe en ook roode en gele vischjes van allerlei vorm zweefden en zwenkten in bevallige lijnen tusschen mij en die roerloos staande, wonderbaarlijke bloemen en gleden er streelend langs. Een reusachtig gedierte, vierkant en plat als een tafelblad, schoof geruischloos onder mij door, de lichtende tuinen voor een wijle aan mijn oog onttrekkend. Daar kwam er weer één en weer één, een heele school ten laatste, die breede donkere schaduwen voort deed glijden dwars door al die kleurenpracht. Het waren meters-groote roggen, donker kleurig met voor in het geweldige lijf een inham met purperkleurige randen en midden op den rug een hooge vin, waarvan de scherpe top meest boven water stak. De uiteinden, links en rechts, van deze vreemdsoortige gevaarten bewogen zich zacht golvend op en neer en deden ze voort bewegen.

Ik wilde den schipper den naam van deze monsters vragen, doch, toen ik mij op had gericht, bemerkte ik dat hij tegen het helmhout zat te slapen, ook zijn maat was diep in de rust. Het zeil hing nog slap zonder eenig bewegen en de schoot, aan den schipper zijn hand ontschoten, lag op het dek te rusten; alles sliep. Ik wilde niemand wekken en bleef stil zitten, tegen den mast geleund. Wat was de lucht toch hel, vermoeiend voor de oogen; ik sloot ze en toen duurde het niet lang of de algemeene rust kwam ook over mij en ook ik viel in slaap.

Toen ik wakker werd woei er een frisch briesje en zeilden we om Tandjoeng Pasir Poetih, het noord-westelijke puntje van Bali en liepen we Straat Bali binnen. In de straat stond een harde stroom, die ons noodzaakte vlak onder de kust van Bali te houden; hier hadden we echter weer last van ondiepten, en het duurde dan ook niet lang of we liepen vast op het zand. Fluks sprongen mijn twee tochtgenooten over boord en tot aan het middel door het water wadende, duwden ze mijn zeekasteel weer vlot. In dieper water pakte ons weer de stroom en dreef ons snel terug.

Er schoot toen niet anders over, dan toch maar weer het ondiepe op te zoeken en daar voor anker te gaan om gunstiger tij af te wachten.

Lang behoefden we niet te wachten, want een uur later wakkerde de wind aan tot een harde bui die ons snel zuidwaarts voerde; de stroom had opgehouden naar het noorden te loopen, zoodat we flink opschoten en weldra voor de Bocht Gilimanoek geraakten. Het begon reeds te schemeren, en daar mijn stuurman liefst onder Java den nacht door wilde brengen, zoo veranderden we van koers en hielden recht op het licht van Banjoewangi aan. Dicht onder de Java'sche wal gekomen, woei ons echter zoo'n verpestende lucht van verrotte visch tegemoet, dat ik dadelijk, ondanks hevig protest van mijn schipper, die dat luchje niet zoo vreeselijk scheen te vinden, het roer omgooide en weer op Bali aanhield. Dicht onder de kust, in stil water, bracht ik den tweeden nacht door.

Den volgenden morgen hadden we een mooi koeltje, zoodat we vlug vorderden en dicht langs Tjandikĕsoema loopende, om 12 uur op de hoogte van Tjoepel waren, dicht bij ons doel nu.

Maar de wind wakkerde steeds nog aan en woei ons nu vlak tegen; de lucht werd donker en dreigend en de zee, die bepaald onstuimig nu werd, was bezaaid met witte koppen.

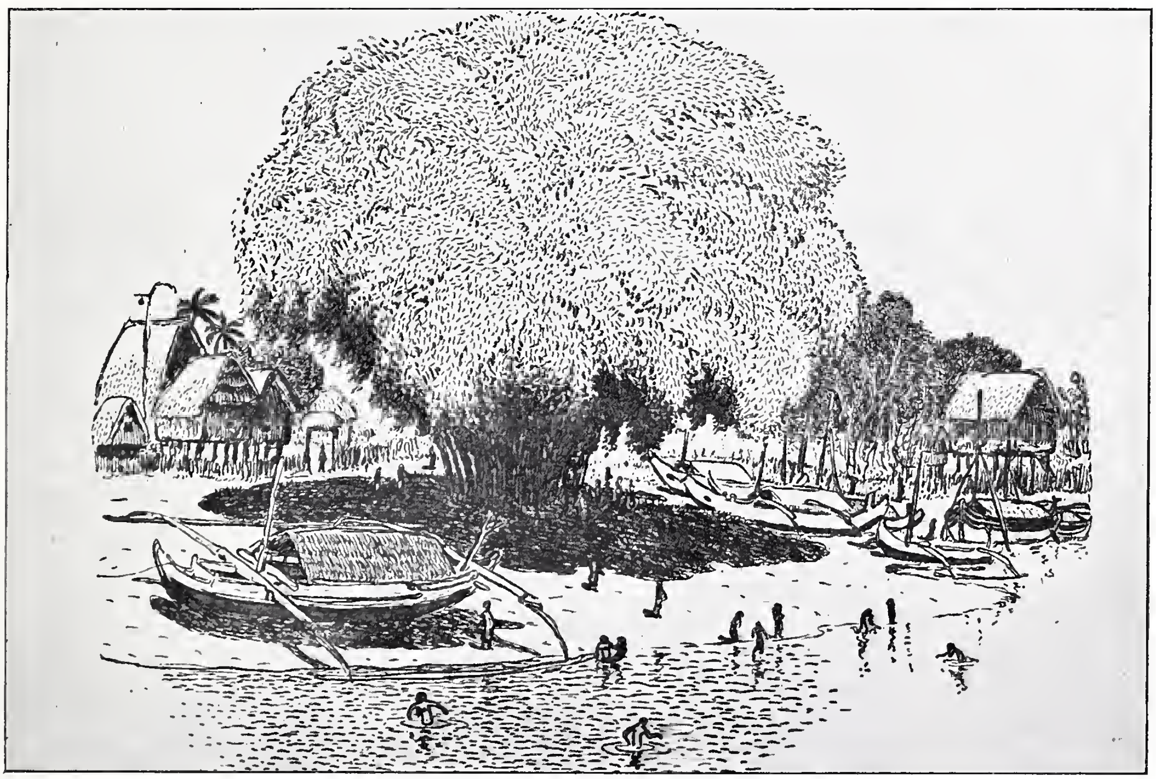
Het water begon over ons ranke vaartuig te slaan, dat schudde en kraakte; de bamboeuitleggers trilden en die aan lij lag werd bij elke nieuwe windvlaag diep ondergedompeld.

Eindelijk en ten laatste vielen we tegen den avond, zonder ongelukken, den mond van de Loloan rivier (Toekad Loloan) binnen. Voor deze monding stond een geweldige branding; zware rollers, drie, vier achter elkaar, liepen storm op het strand om echter vóór ze zoover waren op de koraalriffen met donderend geweld wit schuimend uiteen te slaan. Had zoo'n roller ons scheepje getroffen, het was voorzeker uiteen geslagen, welk lot al heel wat van die vaartuigjes getroffen heeft, getuige de vele wrakken die hier rechts

en links op het strand liggen te vergaan.

Kranig echter wisten mijn luidjes aan de bulderende branding te ontkomen; één zat er aan 't roer en één hield den schoot en wist met aanhalen en vieren van het zeil onze pijlsnelle vaart dusdanig te regelen, dat we even hard als de rollers op het strand toe schoten, steeds tusschen twee golven blijvend. Het was een aardig gezicht, die groote golf, die achter ons zich ophief, toen omkrulde en uiteenspatte en voorwaarts snelde doch een lang aanhoudende plasregen belette mij te slapen en doorweekte mij.

Om 2 uur 's nachts voerde de vloed ons verder landwaarts in; de bui had opgehouden en de maan glansde aan een helderen hemel. Roerloos stonden aan weerskanten van het water de lage palmen en de rizophoren; nu en dan dreven we onder de plechtige, geheimzinnig donkere gewelven van ver overhangende bamboestruiken. Overal een diepe stilte, slechts af en toe verbroken door een

WAAR IK AAN WAL STAPTE. DESSA LOLOAN.

als om ons in te halen, en toch steeds even ver achter ons bleef, terwijl een andere witte schuimer op gelijken afstand voor ons uit galoppeerde.

De zeilen werden nu geborgen en de boomen ter hand genomen; doch daar de eb langzamerhand doorkwam werd het hoe langer hoe moeielijker om tegen de rivier op te komen en waren we ten laatste genoodzaakt nogmaals voor anker te gaan. Voor de derde maal legde ik mij op de planken te rusten, ritselen in de struiken van kaaiman of leguaan die tegen den oever opkroop om naar 't nest te gaan of prooi te zoeken.

Toen de dag aanbrak waren we gevorderd tot het dorp Loloan; hier belette de geringe waterstand het verder varen. Ik stapte uit en wandelde naar het nabijgelegen Nĕgara, de hoofdplaats van Djĕmbrana, waar de controleur C. E. Saijers mij allerhartelijkst ontving en mij in zijn woning spoedig de ongemakken van dit tochtje vergeten deed.

HET MUSEUM VOOR FOLKLORE TE ANTWERPEN.

† † † † DOOR ARY DELEN. † † † †

Het Vlaamsche volk heeft een dubbele natuur. Eenerzijds is zijn karakter pozitief, praktisch en opmerkend. Het abstracte spreekt over 't algemeen weinig tot zijnen geest. De Vlaming is joviaal, ruw, grof soms, gulzig, bijgeloovig tot het heidensche toe; en daarenboven in hooge mate satirisch en spotziek. De gevoelens, het karakter van een volk, primitief nog om zoo te zeggen, zooals het onze, kan men vergelijken met die van een kind, bij het ontluiken van zijn denkkracht. Al den eenen kant de komische vertelsels en drollige plaatjes, en al den anderen de fantastische sprookjes en sagen, beiden treffen met gelijke kracht zijnen weeken, ontvankelijken geest. Daarmeê is gezegd dat de Vlaming een groote voorliefde heeft voor het satirische en ook voor het fantastische.

I. BINNENGEZICHT VAN HET MUSEUM MET EEN UITSTALLING VAN KLEIN AARDEWERK (KINDERSPEELGOED, SPAARPOTTEN ENZ.).

Anderzijds is zijn natuur danig geneigd tot het dweepend mystieke. Die karaktertrek echter zet zich om, onder den invloed van de heidensche overblijfsels, (die bij hem nog zeer sterk zijn), tot een fijne, roerende naieveteit.

Vóór alles echter, en dit is wel de meest interessante zijde van zijn intiem karakter, mint hij het kleurige. Het leven van den simpelen Vlaming is niets dan kleur; zijn kleeding, zijn huis, de versiering van alles wat deel uitmaakt van zijn alledaagsch bestaan, alles is bij hem in zijn omgeving schreeuwend gebarioleerd.

Die complexe natuur van ons volk was — en dit is allicht begrijpelijk — interessant genoeg om de aandacht te trekken. De democratie die in de laatste tientallen van jaren steeds meer en meer veld won, droeg er machtig toe bij om belang op te wekken voor alles wat betrekking had op het volk, zijn geest en zijn beschaving. Daarbij kwam dan nog dat men uit een zeker gevoel van nationalen trots er prijs begon op te stellen, het schoone dat huist in het simpele volksgemoed, al die schatten van frisch gevoel en naieve vroomheid bij elkaar te zoeken en te ontleden, om alzoo een beeld te kunnen geven van de nationale volksziel. Heel wat Vlaamsche dichters en kunstenaars begonnen alzoo een bijzondere studie te wijden aan de tradities van de lagere klasse, en zoo kwam tot stand die wetenschap, die ook in andere landen als Engeland, Duitschland, Frankrijk en Amerika zoo'n groote ontwikkeling bereikte nl. de folklore of volkskunde.

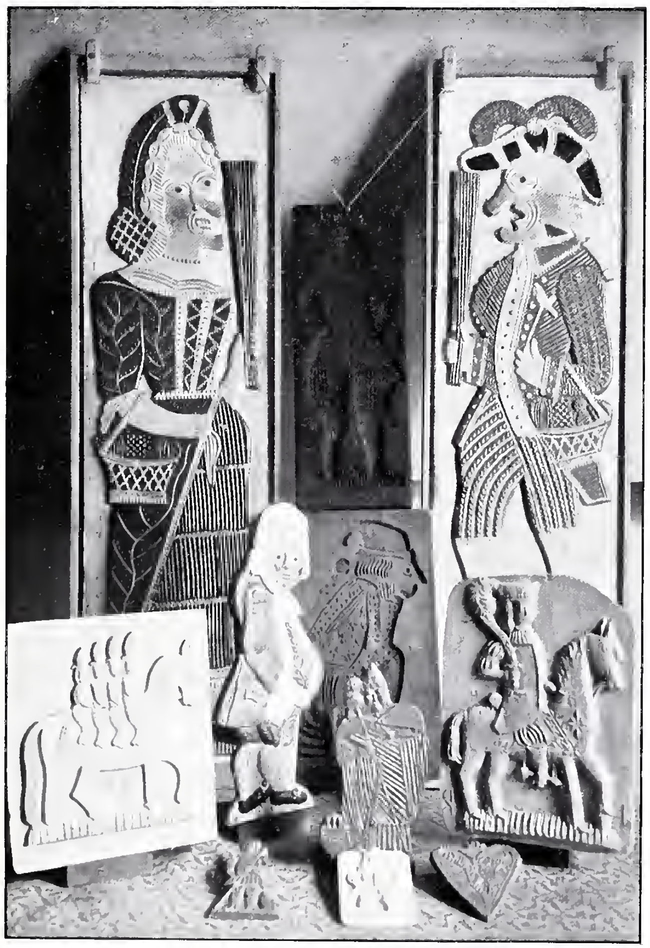
Het zou een onbegonnen werk zijn, moest ik, al ware het dan nog met vluchtige trekken, de geschiedenis schetsen van de Vlaamsche folklore. Het weze genoeg hier te kunnen vaststellen dat deze poëtische wetenschap eindelijk tot haar volle recht is gekomen en nu den eerbied geniet die zij ten volle verdient. *)

*) Ten titel van inlichting en ook om aan te toonen dat de folklore belangrijk genoeg was om heel wat groote

Want men heeft vroeger wel eens, heel in den beginne, schouderophalend en meelijdend geglimlacht. Wie kan er zijn tijd en zijn kracht besteden aan de studie van al die kinderachtige beuzelarijen, aan de bewondering van al die d o o d e d i n g e n, nietige, onwaardige overblijfsels uit de tijden van barbaarschheid en ruwe onbeschaafdheid? Maar toen begreep men nog niet dat die zoogezeide doode dingen, voor hem die kijk had op alles rondom ons, niets anders waren dan het leven zelf, dat zich vervormd en herboren, op eene andere wijze vereeuwigde.

En — wie is het die mij daarin zou tegenspreken? — zeker heeft de folklore in ons land heel wat meer invloed gehad dan men wellicht al vermoeden zou, en wel vooral deed die invloed zich gelden op onze literatuur. Meestal waren onze folkloristen ook dichters of schrijvers, en zij haalden er hun voordeel bij, de simpele ziel van het nederige volk te doorgronden en te beluisteren. Origineele frissche vormen van volkspoëzie werden alzoo omgezet tot.... meer verduwbare dichtkunst. En wien zou het overigens mogelijk zijn geweest het leven van het Vlaamsche volk tot kunst te herscheppen, zonder den innerlijken aard, de zielsgesteldheid, het intiem gevoel en karakter van dat volk te kennen?

Alzoo beschouwd is de folklore dus een onuitputtelijke bron van motieven voor hem die trachten wil het alledaagsche leven der niet-intellektueelen, het simpele bestaan, den naieven gedachtenschat der nederigen in zich op te nemen, en die om te werken tot een arbeid van kunst.

2. SPECULATIE-VORMEN EN AFGIETSELS.

De poëzie der traditionneele zeden en gebruiken is met het leven van het volk onafscheidbaar verbonden, is er als het ware ingevlochten tot een dicht weefsel. Al de gelukkige en smartvolle levensmomenten heeft het volk omkleed met een waas van kleurige poëzie en kinderlijken eenvoud. Van de geboorte af, langs kindsheid, jeugd, liefde, huwelijk, familie, samenleving, ouderdom tot den dood toe, mengen de zorgvuldig bewaarde tradities zich in het alledaagsch bedrijf. En dit vooral op het platte land, daar de nivelleerende beschaving der cosmopolitische steden meer en meer het leven vervormt, en tegen het bijgeloof en ook tegen de eeuwenoude gebruiken (die soms en meestal heidensche transpozities zijn) een hardnekkigen strijd levert. Op het land echter is het leven gebleven in zijn grootsche simpelheid en de bonte feestelijkheden van den Mei en den Oogst, de koren- en vlasfooien

geesten bezig te houden, noem ik hier onze voornaamste folkloristen: Guido Gezelle, de Bo, Pol de Mont, A. de Cock, Is. Teirlinck, A. Gittee, Max Elskamp, Edm. De Bruyn, Maurits Sabbe, e. a.

zijn er grootendeels nog bewaard gebleven. Al de daden van het volk, al de uitdrukkingen van zijn gevoelens, dragen er een eigen karakter, en zijn er omkleed met een eigen fantazie.

De inrichters van het Museum voor Folklore hebben er dan naar gestreefd een zoo volledig mogelijk, synthetisch beeld te scheppen van dit leven, door het bijeen brengen heen de dingen die hier liggen uitgestald, een reeks beelden op te wekken uit dit simpele doen van ons volk, van ons eigen ras.

Een heel bizondere, diepe eigenaardigheid ligt er in het Vlaamsche kinderleven, met zijn wondere veelzijdigheid, met zijn onuitputbaren overvloed van typische trekken en verrassende joligheden. Een heele oude

3. TRADITIONEEL VLAAMSCH GEBAK EN SUIKERGOED.

der eenvoudige voorwerpen, die zijn de gewone bijhoorigheden van het nederige bestaan, en die alle iets in zich dragen van die eigenaardige, ongekunstelde fantazie. Zij vertellen ons, die voorwerpen, hoe ons volk leeft, wat zijn verzuchtingen en zijn idealen zijn. Dit leven ligt hier open als een boek, met zijn vreugden en zijn smarten, en zijn kalm bedrijf, en zijn roerende godsvrucht. Hier wordt verhaald van den grijzen weemoed en de gulden feestedagen uit kleine, vredige steden en uit kinderlijk-vrome dorpen.

En mijn taak zal nu wezen, gaande langs- wereld van overleveringen ligt hier vervormd en vergroeid, verjongd en verbloemd, opgetooid met een zoetkleurig, frisch-poëtisch kleed van kinderlijk verdichtsel. In dorp en stad zijn de kinderen dag aan dag doende hun klein kleuterend speelbedrijf; zij joelen, loopen, springen, dansen en zingen in de feestelijke zon, in den malsch-warmen zomerregen, of wentelen en buitelen in de wonderblanke weelde van de verschgevallen sneeuw.

In de vredige dorpsstraat, die tot dan toe als ingedut lag in de heete middagzon, brengen zij plots bij 't uur van hunne vrij-

heid, een bizonder leven van verwen en klanken. Zij zijn het leven zelf in zijn lachenden joel, in zijn kleurige frischheid, in zijn speelsche natuurlijkheid. Zij zijn de vreugde, zij zijn de zon! De kleine huisjes doen zij weerklinken van hun uitgelaten luidruchtigheid, en als jonge vogels, dartelen zij, dronken haast van lucht en zonneblijheid, langs velden en wegen. Kleine, knoddige dreumels zitten kakelend of verdrietig knijzend, met hun klaters en rammelaars, uit roode en witte wijmen gevlochten. Op het plankier hangen zij in de als hoepelrokken wijd-uitstaande loopmanden of liggen te stampvoeten in moeders schoot, die hen geduldig en blijde, in slaap zingt met een heel oud liedje. Kleine meisjes zitten tegen den muur van 't kerkhof, spelen peiselijk met poppen van hout en vodden, met de bikkels of met aardige, bakaarden pottekens, of zij springen op één been in de karrekool of hinkelbaan.

De rakkers ravotten op het plein, en spelen met marbels en ketten *). De eene roemt zijn uitgelezen witte lambasten †), maar zijn makker zegt misprijzend dat het maar prutlambasten §) zijn, of misvormde bedelaarkes.

En ze zijn oh! zoo bijgeloovig, de jongens! Sareltje heeft zijn groote ket geteekend met een zwart kruis, zonder dat het iemand weet. Nu is hij zeker dat hij met dien „winnemarbol" zooals hij hem noemt, al de knikkers van zijn kameraden zal afwinnen.

Wat verder, ginder op den breeden weg, is een andere bende bezig met het oplaten van vliegers. Ze zitten nu, met den neus in de lucht, te kijken naar de „appels", „peren" en „botskoppen", die als vreemde drakenbeesten heel hooge in den blauwen hemel te zweven en te kwakkelen hangen, preutsch roerend hunnen langen, wonderlijken steert.

Op de gladde plaveien van den kleinen kerkweg zijn er weer andere aan 't kappen met hun tollen. De „kapnonnen", „pleiten", „kabouterkes" en „hollandsche" draaien snorrend op de blauwe zerken; de jongens kijken met afgunstige bewondering naar Door, die zijn groote, schoone pleit, met vele blinkende kopernagels versierd, met een

4. GIPSEN „PATAKONS" OF „SCHILDEKENS" VOOR „VOLDAARS".

*) Soort dikke marbels.

†) Marbels van albast.

§) Dezelfde maar van slechte hoedanigheid.

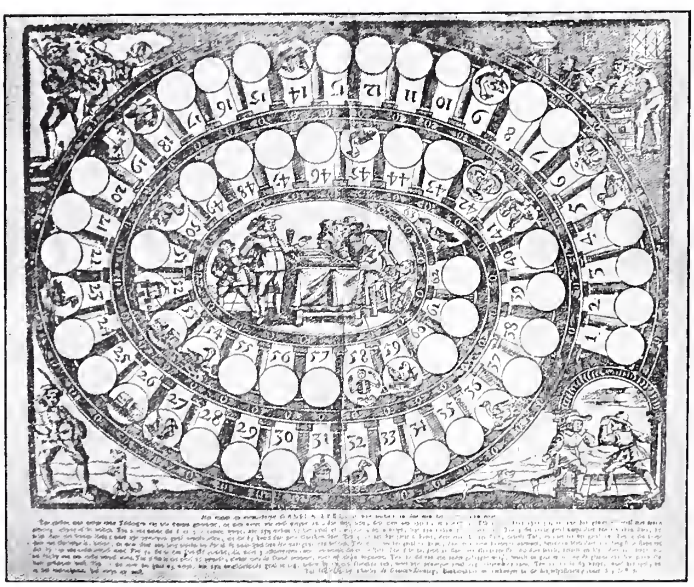
kunstig-behendigen zwaai omhoog slingert en ze dan vlug op zijn uitgestoken platte hand weer opvangt. De kleine Marten doet zijn uiterste best om zijn „klets-ton" met een kort zweepje voort te jagen, daarbij hardnekkig zingend van:

Timpe, tompe,
teerlink,
Vliegt van hier
naar Deerlink,
Vliegt van hier
naar Rompel-
schee,
Koperen kop en
stalen tee!

6. OUD VLAAMSCH „MANNEKENSBLAD" OF KINDERPRENT
DRUK VAN BEERSMANS-PLEEK TE TURNHOUT.

En weer andere rappe gasten loopen de velden af, blazen in waterfluiten en steenen nachtegalen, doen meulekes draaien in 't kabbelend water van de vliet, snijden klakkebuizen, feepen *) schalmeien, mirlitons en trompen uit elzenhout en vlierentakken. En het is een gekrijsch en getetter van belang, tot d'avond komt met zijn spokige donkerte en zijn akelige vledermuizen, die rap fladderend door de zoele lucht vliegen en de jongens in huis jagen.

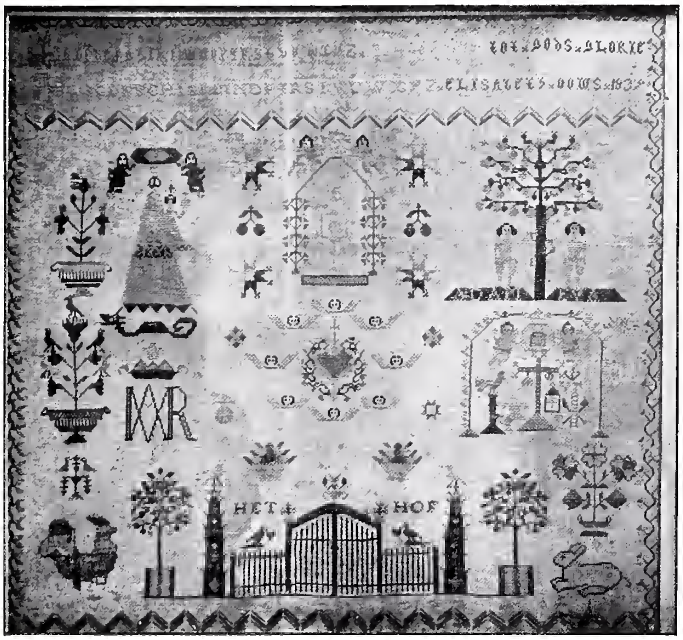
5. OUD GANZENSPEL (HOUTSNEDE).

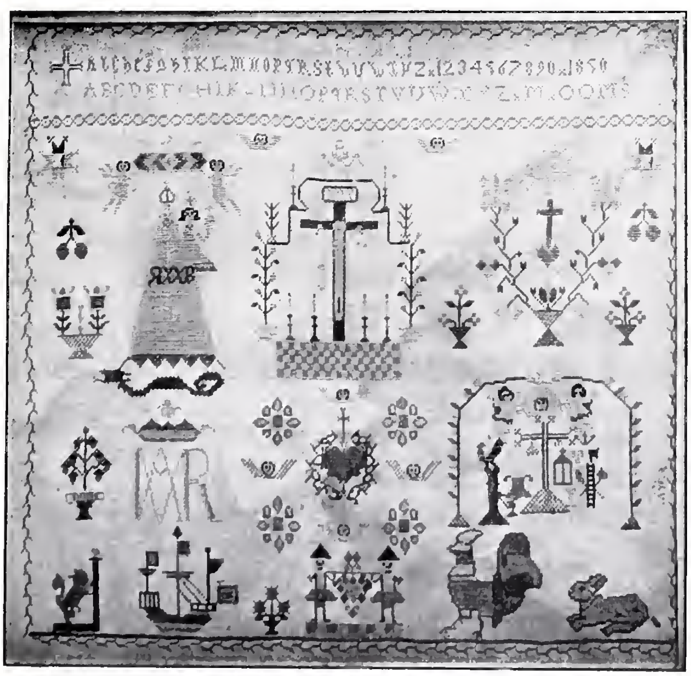
En veel later nog zijn het de feestelijke dagen van Nieuwjaar, Paschen, Kerstmis, Drie-Koningen, Sinter-Niklaas en Sinte-Greef. Die staan in hunnen geest als wonderlijke, schoone dingen waar zij geen naam voor weten, opgetooid met vele wapperende vaantjes van blinkend goud en roode rozen; als zij daaraan denken, komt er seffens een zalig-lekkeren geur rond hen gedreven van malsche, zoete koeken, en hun verbeelding zit dan vol met allerhande heerlijke dingen, gulden eiers, suikergoed en prenten. Bij den bakker staan dan de vensters vol met groote en kleine speculatie-venten. De groote Graaf van Half-Vasten en zijn preutsche wederhelft de Gravin, prijken er in staatsiekleedij, beiden overvloedig met rozen en witten suiker begoten. Zij heerschen er als koningen, kijken trotsch neer op hun volk van gebochelde, schotsche venten en wijfs, herders en herderinnen, kindermeiden, pasters, soldaten endoedelzakspelers, boeren en boerinnen, hanswORSTEN, markiezen en generaals, te midden van een weelderigen overvloed van aardige katten, honden,

*) blaastuigje gemaakt uit een stukje schors van een elzentak.

harten, druiventrossen, pauwen, melkkruiken, olifanten, horlogies, koeien en spinnewielen. En hier is het een groote Sint-Niklaas met de kinderkes in de zoutkuip, en daar is het Uilenspiegel in den bijenkorf, en verder nog Adam en Eva en de slang onder den boom der kennis. En de jongens, na de school, bijeen gedrumd vóor het kleine winkelvenster, hebben leute met de knoddige komkommer-neuzen en de scheeve muilen, en het water loopt hun in den mond bij 't zien van al die smakelijke zoetigheid. En daar, die heerlijke met sierlijke gouden vaantjes opgetooide „schippekensveere" en de suikerstekken, en de stamp-karamellen, en de krakelingen en de harde knuppelkoek. En daar staan de leelijke roggen Adam en roggen Eva voor de booze kleuters.

En hunkerend wachten de kinderen naar den oogenblik dat de bakker aan zijn deur zal komen en met den grooten ratel zal aankondigen dat het lekkergeurende worstenbrood gebakken is.

8. OUDE MERKLAPPEN MET TEEKENINGEN VAN GEKLEURDE ZIJDE.

En met Nieuwjaar komen de groote, smakelijke bruine voldaars of krollemans, versierd met allerhande plaasteren patakons of schildekens, waarop dan met schelle kleuren staan afgebeeld Tobias en den engel, Jonas en den walvisch, Sint Antonius met zijn varken, de Vier Aymonskinderen op het ros Beyaard, Napoleon, de Drie Koningen, een boer, bloemen, beesten en vogels.

Achter de ruiten van zijn winkeldeur heeft de bakker een heelen reesem prachtige „mannekensbladen" opgehangen. En hardop lezen de jongens de wonderlijke historie van Duimken of Fortunatus met zijn beurze, de akelige moorderijen van Blauwbaard en van den schrikkelijken Cartouche, en „Hier wordt u, o jeugd gegeven, Tetjeroen zijn kluchtig leven"; daar hangt Jan de Wasscher met zijn Griet, en een ganzespel, en Sinter-Niklaas op een

groot wit paard. De kleuren schitteren in de jongens hun oogen die blinken van plezier, en ze droomen er van 's nachts, en ze tellen op hun duimen hoeveel van die schoone printen zij met hun zondagcenten koopen zullen.

9. OUD VLAAMSCH AARDEWERK (BRUGSCH EN THORHOUTSCH MAAKSEL).

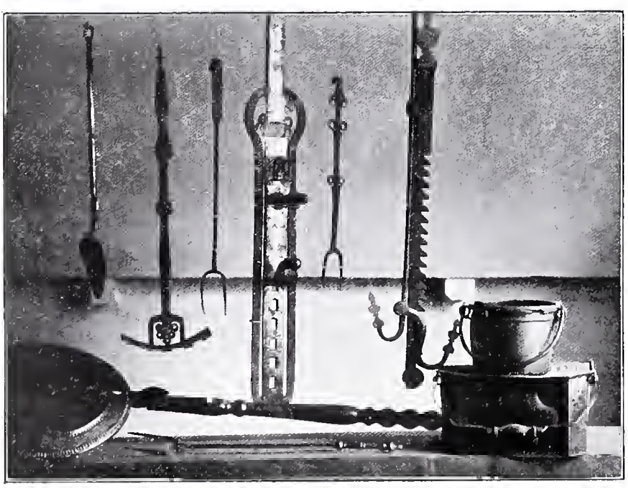
's Anderendaags moeten ze naar school. Een half uur lang weerklinkt het rumoer van de loopende en schreeuwende gasten over de dorpsstraat; met groepjes of alleen verdwijnen zij in de schoolpoort. En dan naar binnen, stapvoets gaande op de maat van den palmhouten klepper, die de meester in zijn hand open en toe flapt.

Later terwijl de jongens fezelend hunne lessen leeren, begint de meester, een stijve, deftige magister te werken, bij een tafeltje waarop hij zijne hoornen en palmhouten inktpotten heeft geschikt, aan een groot schoon diploma voor den besten leerling van de klas. Dat maakt hij zelf, teekent op een groot blad met de pen, allerlei schoone bloemen, bladeren, vogels en pluimen, beschildert die met rood en groen, zet er dan prachtige gothische letterteekens in, en van onder met vele sierlijke krullen en floroentjes zijnen eigen deftigklinkenden naam: Frans Josef de Paradé, schoolmeester.

In de school van het nonnenklooster zitten de meiskes peiselijk te werken aan teekendoeken of merklappen. Met zijden of wollen kruissteken borduren zij A. B. C's, een scheepje, een tabernakel, een haantje, Adam en Eva en Kristus aan zijn kruis, en rond dat alles een simpel boordje of een bloemig festoen. Neerstig gaat het, steekje voor steekje, rood en groen en paars en blauwe zijde, zoo mooi en zoo puur als een zoetelijk werk van godsvrucht.

Dat alles is traditie, en die naïeve figuurtjes worden precies zoo geteekend als moeder en grootmoeder het jaren geleden ook deden, zonder bekommernis om heerschende mode of smaak, in eenvoudige, stille eigenaardigheid.

De militieloting is voor de Vlaamsche jongens steeds een gevreesde dag. Voor allen is het een nachtmerrie, en zij vreezen het kazerneleven, deels uit ingeboren liefde voor de vrijheid, en ook omdat zij daardoor van ambacht of land worden weggetrokken. Menigvuldig zijn dan ook de toovermiddelen, bezweringen en gebeden waaraan een geheime kracht wordt toegeschreven voor het trekken van een goed nummer.

10. SCHOORSTEENHAKEN, VORKEN, LEPELS, ASCHTREKKER, BEDPAN EN LOLLEPOT.

Al weken vóór de loting bewaart de angstig-gejaagde jongen den kop van een rat, de voorpooten van een mol, een stuk koord van een gehangene, een zakje gewijde aarde, medaliekens of een stukje was van de paaschkeers. Elken

dag leest hij het onfeilbare krachtig gebed van Keizer Karel tot het H. Kruis Christi, dienstig voor alle menschen, en den avond vóor den vreeselijken dag heeft moeder of zuster hem een looden beeldje der H. Maagd in de mouw van zijn jas genaaid. Doodsbleek en dronken van aandoening, verlaat hij dien morgen het huis, nadat moeder hem weenend een kruisken heeft gemaakt, als zegening. En hij voegt zich bij de schare dansende en brallende makkers, die, met trensen van papieren rozen, vlaggetjes en linten op den hoed, wanhopig-lawaaiend de kroegskens afloopen.

11. HOUTEN BOTERVORMEN MET HUNNE AFGIETSELS.

De tradities en gewoonten maken ook een groot deel uit van het liefdeleven. Ook hier zijn zij zoovele uitingen van geluk en rampspoed, van wonne en smart, en ook hier getuigen zij van de twee groote karaktertrekken van ons volk, nl. bijgeloof en spotzucht.

Nog heeft de boerenjongen zijn liefde niet bekend aan het meisje. Om zeker te zijn echter, heeft hij haar een haartje gevraagd. Dat heeft hij dan in een opengesneden muskaatnoot gestopt, en dan in een hollen boom verborgen. En zie, de kracht van het toovermiddel is gebleken. Beiden dwalen nu in de schoone zomerdreven vol zon, tusschen de zware, plechtig-ruischende boomen, en in het gras gezeten kerft de jongen met zijn mes, een kromme lierenaar, allerlei teekens in de gladde, fluweelgroene schors der beuken: een hart met een pijl doorboord, een groot kruis van getrouwheid, of ook nog twee saamgevoegde harten en daaronder hunne beide naamletters. Die naieve opschriften zullen nu groeien met den boom meê, breeder en grooter worden, en zij zijn alzoo een symbool van hunne liefde zelf.

Met Half-Vasten zal het meisje hem uit plaagzucht een plomp, wanstaltig roggen wijf zenden, met krentenoogjes en vlashaar.

Gebeurt het dat een van beiden ontrouw zou worden, dan zullen allerleï schrikwekkende toovermiddelen worden gebruikt om hem te doen lijden. Een hart van maagdelijk was of een brandende oordjeskaars zullen op klokslag middernacht met spelden worden doorstoken opdat de ontrouwe geliefde ook die steken in zijn eigen hart zou voelen.

Trouwlustige weduwen of weduwenaars zijn op het Vlaamsche land steeds een voorwerp geweest van de onmeedoogende spotzucht hunner medemenschen. Nauw is het gerucht in het dorp verspreid dat de eene of andere ouwe pee met een jong meisje of een bejaarde weduwe met een gast veel jonger dan zij hertrouwen gaat, of op zekeren valavond drumt een gansche bende bijeen vóor het huis. De lange djakken *) der koeiers zetten het lawaai in met korte en lange opvolgende kletsslagen. Daarna gaat er een klabetterend gerinkel op van ijzeren en blikken potdeksels, en daarboven uit klinkt het barbaarsche brullen en loeien der toeteraars, die met volle longen blazen in de groote, ruwe, houten toethorens. 't Zijn allemaal jonge kerels uit het omliggende, geen wijven; eene poogt er meê te doen aan de wilde schraminkeling; maar twee gasten nemen

12. KOFFIEMOLENS EN KOPEREN KOFFIEKANNEN.

*) Zweepen.

haar bij den arm en leiden haar een eind verder. Eindelijk, om van 't lawaai verlost te wezen, heeft de geplaagde een tonne bier beloofd, en de bende trekt af, voldaan, arm aan arm zingend en dansend naar de naburige herberg.

Een ruime Vlaamsche boerenkamer met lage bruinzwarte zoldering en bleekblauw gekalkte muren. De zon valt door de kleine vierkante ruitjes, langs de blauwe klokskens en de roode geraniums, en legt heldere plekken op de bloedroode vloertegels. Allentwege ligt een stille, peiselijke gezelligheid. Op den hoogen zwarten schouwmantel prijken de groote bruin-eerden schotels voor rijstpap, nevens een paar koperen peerkens *), profijters †) en kandelaars, waar het licht gouden, blinkende vegen op legt.

13. BOERSCH KAPELLEKEN MET HEILIGDOMKASTJES.

In de berookte donkerte van den haard hangen de wafelijzers, de groote ijzeren vleeschvorken, de pollepels voor het roeren van soepen en sauzen, de koperen tondeldoos met de vuurkets en een blazer, en de groote, mooi-versierde ijzeren haal. In den hoek tegen den grond grootmoeders „lollepot" *); nevens het groote kashorlogie met de oude beschilderde wijzerplaat de groote koperen bedpan, en op het vensterblad liggen de aardige houten botervormen: sterren, haantjes en een lam gods (zie afb. 11). Allentwege spiegelt zich de zon in de koperen kannen en potten, legt blinkende spetteringen op de mooi-glimmende eiken koffiemolen, en doet de blauwe, roode en peersche bloemekens op de plateelen, teilen, borden en kommen bloeien met schitterende weelde. Op de schapraai †) in een glazen kastje prijkt het stijve Ons-Lieve-Vrouwken met haar wijduitstaand hemelsblauw mantelken en haar nietig wassen gezichtje. En daarboven in een zwart lijstje de G o d z a l i g e H u y s z e g e n v a n d e n S o e t e n N a e m J e z u s e n z i j n e l i e v e H e y l i g h e n.

(Slot volgt).

*) Olielampjes.
†) Soort kandelaars met schroef. (Zie afb. 18).

*) Voetenwarmer.
†) Kast.

ONDER DE HOOGE BOOMEN

DOOR

F. V. TOUSSAINT VAN BOELAERE.

1.

Onder de hooge boomen
Een dag van vertrouwen
En zacht gespeel....
Tot u mijn woorden, goud'ne
Vlinders met ròse zoomen
In zon-gestreel.

2.

Een hoofdje naar mij neigend;
Uw lokken die vloeien:
Bruischende wijn —
En beider oogen bloeien,
Hemel en sterre', in schijn en
Schijn's wederschijn.

3.

Wijl uit mijn hart ruischt 't eeuwig
Gestaam'l... 't Zoet vertrouwen
Slinkt meê, sterft uit,
Zoo 't kind dat, vreemds ontwarend,
Loopt hij 't te gaan aanschouwen,
Staakt zijn gefluit —

4.

Doch 'k voel uw oog zich luiken;
Uw mond stil wil spreken:
Hij zwijgt en trilt —
En, angstig, wij vernemen
'n Droppel hoe hij kan leken
Vreemd in de stilt'.

5.

Maar úw mond is uw adem,
Uw ziel één gelooven
Mij mild gewijd:
Ook, op mijn schouder, schuchter
Vleit gij uw hoofd: beloven
Nog ongezeid.

6.

En zoeter is geen vreugd mij
Dan dit — en dat liefde
Straalt en zich schuilt;
En 't lachen uwer oogen,
(Brekend of iets ze griefde)
In traan verruild.

7.

— Laat vloeien dan uw tranen:
Ik sus u ter ruste,
Door eigen wond.
Ik sus uw tranen, liefde-
Vol u vermanend, luste-
Vol zóend uw mond!

8.

Dan wordt uw mond een roze,
Die ruikt en, bepereld,
Ontbloeit in zon —
Dan is mijn mond een merel,
Lavend zich aan dien perel
Die gloeit in zon —

9.

Maar beider mond één zwijgen
Spijts 't hijgend begeeren
Van hart en oog —
Knaap die tot doods-bezeeren
Toeknijpt zijn hand uit vrees dat
't Vogelke ontvloog. —

10.

Zóo blijven beider lippen
Een angsten-vol beven,
Als strakke zon;
En ons begeeren 't even
Vlieten, bij eeuwig wellen,
Der diepste bron.

11.

.....Zóo beefden wij en gingen
In woordeloos spreken;
En angst dreef voort —
Wetend hòe wij beminden,
En dat ons hart kon breken
Sprak één hét woord.

12.

't Woord dat niet mocht gesproken:
Daar 't óók ons zou scheiden
Zóo 't ons vereênt —
Daar wij langs ànd're wegen
Zouden ons reizen leiden,
Dan Liefde 't meent;

13.

In and'rer klare woning
De weelde wij vinden,
Ons zelf bevroed;
Op éénd're zoete wijze
Schijn-vreemde woorden zingen
Met braaf gemoed. —

14.

Zóo wisten wij te zwijgen —
Twee bleeke violen
Van schuchterheid,
Waarboven, onverholen,
Vinkjen of meer'l uitschettert
Mei-min's jolijt! —

15.

Zóó wisten wij te zwijgen
Wier harte was gloed, en
— Geheugenis;
Wier lippen boden bloed, en
Ziltig verlangen, waarvoor
Een zoen niets is.

16.

Waarvoor alléén nog rest, de
Diep're trots der ziele
Die bloedt en zwijgt,
Om voor zich zelf te knielen,
't Offer volbracht, wen 't geuren-
Ròèt nederzijgt!

„ÉEN VOOR ÉEN",

VERVOLG OP:

DE GELUKKIGE FAMILIE,

DOOR

□ HERMAN ROBBERS □

EERSTE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

Een Zondagmorgen in Januari, een koud schitterende wintermorgen; de hemel lichteblauwde egaal wazig; en langs de wijde bochten van den nog frisch-open Amstel brokkelde de straatweg, hard, rossig-grijs en stoffig, in éénen nacht bevroren. Tusschen het wintergras aan de kanten, in dieper liggende slootjes, op zwarte, kronkelige boomtakken, glinsterden telkens, straalpiekend in 't oog, fel-witte plekjes, van ijs of rijp in de zon; terwijl het mes-blauwe rivierwater, metaal-koud glanzend, in scherpe golfjes, óp en tegen den oever sloeg, en uitspatte, z'n schuimvlokjes vlieg-stuiven doende over den weg. Want het woei, bij scherpe vlagen; alle menschen die je tegenkwam hadden paarsroode ooren, die te schrompelen schenen, als in gloei-hitte, en ze knepen hun van stof en kou branderige en tranende oogen, tot donker glurende spleetjes, trillerig, bijna dicht.

Croes en Noortje waren samen op den wandel, en ze stapten stevig voort, recht-op hij, telkens weer grijpende, schrikkig-snel, naar zijn hoed, als hij voelde dat die wou afwaaien; het meisje had soms moeite haar grooten vader bij te houden. Maar ze zei daar niets over, want ze merkte wel, dat hij er juist voor gestemd was, eens flink en lustig aan te stappen, en ze wou hem zóó houden, dolgraag; dat paste prachtig bij het heimelijke plan waarvoor ze hem dien ochtend had uitgelokt, mee in de frissche buitenlucht, in de wijdte, op den wandel — met haar alleen.

En Noortje bedroog zich niet. 't Had Croes een innig en groot plezier gedaan, dat het kind er dien morgen zoo in-eens en uit haar eigen over was begonnen, met dit plotseling schitter-mooie weer, zoo verrassend achter vale regendagen aangekomen, een flinken loop te gaan maken, zij met hun beiden! Dadelijk en blij had hij ingestemd; gauw klaar en met opgewekte vlugheid waren ze de deur uit, de gracht af, en naar den vrijen, openen Amstelweg toe geloopen. Dat was nu weer eens echt iets voor Noortje! Zoo iets moest je van Jeanne bijvoorbeeld nooit verwachten! O, die was anders ook heel lief tegenwoordig, z'n oudste dochter, zorgzaam en attent, geduldig met mama, bijna nooit meer snibbig en kribbig — zooals vroeger toch nog al eens vaak — maar... neen, zulke spontane opwellingen van levenslust en hartelijkheid, ze scheen ze eenvoudig niet te kennen; daar moest je Noor voor hebben. Aardig, frischmooi kind, zooals ze daar naast hem stapte, parmantig-elegant. Ze liet haar rokjes maar waaien, strak langs haar schrijdende beenen heen, moest óók soms grijpen naar haar hoed.... Waarom heb-je ook zoo'n grooten opgezet, kind? Hij staat je pittig, dat 's waar!...

Eén-en-twintig was ze nu, Noortje, z'n kind.... Of hij haar nog een-jaar-of-wat thuis zou kunnen houden?... Hij wou dat hij 't wist, 't zou hem érg benieuwen!... O hij gunde 't zijn meisjes, waarachtig, wat dat betreft...., een vrouw moest trouwen. Maar anders.... Je moest er maar niet te vaak aan denken!... Niet dat hij er ooit véél van had kunnen genieten, van z'n gezin, z'n huiselijk geluk.... Integendeel, maar toch.... Wat wende je daaraan, wat werd je dat onmisbaar, 's middags aan tafel vooral, en 's Zondagsavonds.... Zoo'n bloeiend-jong kind, zoo'n mooi meisje dat van je eigen is!... Trouwens, de anderen ook, ieder die er uitging nam wat mee van den rijkdom, van het heerlijke geheel dat het eens was geweest, toen hij daar nog amper op gelet, 't lang niet genoeg geapprecieerd had!... Ru eerst.... Daarna Theo... Theo, ja, godnog-toe, stomme jongen...

Maar kijk toch liever, wat is het hier overal mooi, geniet er dan toch van!... Die ruime heerlijkheid van zonglanzen en hemelblauw en wazige, verre verschieten!... Je deed het toch eigenlijk veel te weinig, er zoo eens uitloopen, alles op zij gooien, en je lekkerlicht en ferm-onverschillig overgeven aan

buitenlucht en frischte en zonnestraling.... Kom vooruit!... En telkens met een krachtigen schouderschok stak Croes zijn zware mannenhoofd uit den broeiigen pelskraag op en achterover, zoodat hij zijn stugge baardharen in den wind vóélde trillen, en ervan genoot, weer gansch-en-al genoot van die heerlijke zuiverheid om hem heen en van zijn forsch door de wereld gaan. Het was immers alles veel te mooi en hij liep hier te gezond en te plezierig met z'n lieveling, zijn Noortje, om nu aan beroerde dingen te denken.

Morgen!... Morgenochtend... Ja dán!.. Dán zou hij er weer voor zitten, op z'n kantoor, in dien paffen, zoetigen machinestank, die 't heele drukkerij-gebouw altijd doordreinde, nóóit meer weg te luchten was.... Dan zou hij weer voor zijn lessenaar zitten, en al die kwesties aanpakken, en ook weer gaan beseffen zijn plicht zich tenminste éven te vertoonen in de verschillende afdeelingen, en door de wee-warme, machine-gonzende werklokalen loopen, tusschen de vet-glimmerige persen door en langs de besmeurde zetkasten, en dan overal weer die stroeve kerels, met hun groezel-bleeke gezichten boven de indigo-blauwe kielen, om zich heen voelen, stug afgewend, of hem vijandig beloerend, en mompelend onder elkaar, verwenschingen misschien... Hu! ellendig!... Was het niet dikwijls om er zóó in-eens, vierkant en voorgoed, uit te loopen; zou je den boel niet tegen den grond keilen, en dan zelf eens gaan vloeken en verwenschen: ik verdom het nou verder, verrek jelie allemaal, werklui en concurrenten en klanten en commissarissen, zie maar dat je 'n ander krijgt voor 't baantje, 'n ander die er plezier in heeft zich te laten koejonneeren en afjakkeren!....

Dat hij, Croes, nu ook juist moest leven in dézen tijd — want er had nooit vroeger zoo iets bestaan, zulke verhoudingen! — en dat hij juist dien werkkring, dat ellendige vak van fabriekspatroon moest hebben, het ergst verfoeide wat er is tegenwoordig! Hij, Jan Croes, die hield — ja, daar gaf geen tegenspreken, hij hield nu eenmaal van de menschen, hij kón niet koud en onverschillig blijven voor wat ze van 'm dachten en zeiden; o, hoe graag zou hij met hen allemaal zijn omgegaan, prettig, joviaal, hartelijk!... Maar met die kerels van tegenwoordig, het ging nu eenmaal niet, neen, er kon eenvoudig geen sprake van zijn. Telkens en telkens had hij het willen negeeren, forceeren; honderdmaal opnieuw was hij begonnen met een houding en een toon van familiariteit, van toch-al-zoo-lang-mekaar-kennen, van vriendschap... Het mislukte altijd. En dat was zoo ellendig, vernederend. Het leek dan of ze je stilletjes uitlachten om je toeschietelijkheid, die je toch niet baten zou, of ze je toch nooit, nóóit meer wilden vertrouwen, of ze nu eenmaal je verklaarde vijanden waren — Ja! zóó was het geworden! Ondanks ál wat hij bedacht en besproken en veranderd had om hen tevreden te stellen, ondanks zijn eigen moeilijkste opofferingen, ondanks de warmte van zijn menschelijk gemoed!...

De geest van den tijd!... Jawél, jawél!... O, die beroerde geest, afschuwelijk!... Het was alles... net zooals die sloot daar, die halfbevroren, drabbige vuiligheid... En het kon nooit meer goed worden!...

Maar, m'n god, wat is dat nu, was hij nu toch aan 't piekeren geslagen? Kom dan toch, vooruit, de lucht-in met je gedachten! Naar den hoogen, blauwen hemel, en naar die zonplek daar in den Amstel, die vuurde, vonkte — 't leek wel golvend zilver en goud, geen water — en naar z'n lieve Noor, z'n dochtertje, die haar heele leven nog voor zich had, en er zich natuurlijk oneindig veel van voorstelde... O, 't lieve, popelende meisjeshartje... Wat 'n schat toch, zoo'n kind!....

Ze was stil geworden, merkte hij nu, en er trof hem iets leuk-slim-peinzigs in 't jonge, zacht-ronde gezichtje.

„Zeg 'is wat, Noor, je bent zoo zwijgzaam, waar denk je allemaal over?"

„Hè?... Ik?... Och, 'k weet niet, pa!..." Licht geschrokken, gestoord in droomig gedenk, draaide ze haar fiere hoofdje met een ruk naar den anderen kant, dat hij den blos niet merken zou dien ze warm voelde uitslaan, en het tintelen in haar oogen... Was 't nú

het moment? Zou ze 'r over beginnen? Ze zag er toch wel tegen op....

Maar... hij maakte het haar gemakkelijk. „Vertel 'is, hoe was 't gisterenavond bij Ru en Loe? 'n Lekker dineetje zeker... 'k Heb er nog niks van gehoord!... Wie waren er alzoo?..."

Wat langzaam dan, als moest ze zich bezinnen, noemde Noor de gasten op, gaf er — — om nog wat meer te rekken — haar eigen, schalksche typeeringen bij. „Meneer en mevrouw Van der Tast, u weet wel, die altijd zoo lief van elkaar zitten op te snijden, en Meta Piepers met 'r aanstaande — náár gezicht heeft die man toch, één en al rimpels en plooien, 't lijkt wel caoutchouc!..." Maar toen, het laatst, met een ondeugend glimlachje, een stemmetje van kwalijk-ingehouden triomf: „Enne... nou, en Piet Baatz natuurlijk!"

Schichtig-snel, met een schok van zijn hoofd, had Croes 'n oogenblik op zij gekeken, onderzoekend, naar haar oogen — die terugblikten, blij en overmoedig. En 't werd hem in-eens of het zonlicht verdoft, of alles om hem heen plotsling matter, ouder, minder aantrekkelijk was, en hij zelf meer moeite had met loopen, tegen den wind op.

„Zoo?.. Was die er ook weer?", zei hij dan enkel, stroef, en had even 'n wreede lust er iets hatelijks bij te voegen, maar bedwong zich, vóórvoelend, verlegen, dat het niet meer ging, dat hij daar spijt van zou hebben....

„Ja... enne, vadertje... daar wou ik u juist iets van vertellen... Piet heeft me thuis gebracht, gisterenavond, en..."

Hevig rukkende windstooten maakten praten moeilijk en Noortjes meisjesstem bijna onverstaanbaar; ze hield op, bracht haar mof voor den mond, vooroverbuigend het hoofdje met den grooten slappen hoed, zich zóó schrap zettend tegen nieuwe vlagen. Croes, intusschen... had al begrepen. En verward, aarzelig, in zijn diep-innerlijk ontstellen, greep hij ditmaal te laat naar den rand van zijn hoed; pijnlijk en versuffend voelde hij den wind killen langs zijn kale bovenhoofd en kruin, en zich schutterig omdraaiend zag hij het onzinnig stijve ding, dat zijn hoed was maar nu plotseling levend scheen geworden, plagerig dansend huppelen over den weg, totdat het, tegen een boom geplakt, niet verder kon, bleef liggen, dood opnieuw.

Hij moest terug om het te halen, dat verre ding daar, zwart puntje langs den weg, want het was van hem, een stukje van zijn lijf — hoe bespottelijk, hoe onmogelijk! Droomde hij dan? Z'n beenen ook, god, z'n beenen, die waren als van weeke watte, maar zoo zwáár tevens.... Hij kon er haast niet mee voort. Net als in een droom.... En toch, neen, droomde hij niet, het was allemaal waarheid, wáárheid!...

Piet Baatz! Piet Baatz en Noortje, Piet Baatz zijn schoonzoon, zijn zoon.... in plaats van Theo....

Was het dát dan misschien waarom er altijd zoo'n onwil, zoo'n onoverwinnelijke weerzin tegen dien jongen in hem had gemorreld?.... Een voorgevoel, een instinct?.... Getoond had hij 't nooit!.... Want Piet was de zoon, de eenige, van Baatz, z'n confrater en vrind, en als kameraad van Ru altijd veel bij hem over huis gekomen.... 'n Malle kwibus, 'n grappenmaker, iedereen lachte altijd om Piet... Croes ook.... Maar heimelijk mocht hij hem nooit lijden.... 'n Drinker en een sjouwer.... Je zag het aan 't rooiige wit van z'n oogen..., en wat waren die onrustig altijd... Abstract, terwijl z'n mond lachte... Nare jongen!....

En zoolang hij daar liep, alleen, om z'n hoed te halen, z'n eene hand bovenop z'n hoofd, tegen de felte van de kou, — en ook om z'n weinige dunne haren, die 'n oogenblik wild dooreen gefladderd hadden, stil te houden — zoolang hij stapte, gevoelloos, over den harden weg, en bij dien boom kwam, en het wachtende ding daar met vreemde verwondering herkende en greep en opzette, was er een wanhopigheid in zijn zware lijf, zoo smartelijk als hij nooit nog ondervonden had: het was of zijn heele innerlijke wezen werd dichtgeknepen, ijzig bekneld.... Moest hij dan alles verliezen, álle illusie, álle licht in z'n leven?... God, Noortje, zijn mooiste kind, zijn lieveling!....

Langzaam, tegen den wind opboomend, hand aan den hoed, kwam hij dan weer naar zijn dochtertje toe. Zij was ook een paar passen teruggeloopen, stond nu op hem te wachten, helder lachend, maar tegelijk toch,

met een lieve innigheid, kijkend naar zijn oogen, hoe hij 't geval verdroeg. „Ajakkes, ajakkes!" riep ze hem al toe, „wat vervelend is dát nou, hè?... Is t-ie niet kapot?... 't Waait ook eigenlijk veel te hard!... Willen we maar liever omkeeren?"

Croes gaf geen antwoord, scheen niet te verstaan; hij voelde haar meelijdende teederheid, en zijn wanhoop daarin verminderend, maar toen hij z'n mond bewegen wou om te praten was zijn loome lusteloosheid toch nog te zwaar en zij liepen een eindje zwijgend naast elkaar door. Maar dan merkte hij, aan een kuch van haar, dat ze niet begreep, en een weinig benauwd werd, en hij moest wel vragen: „Nou?... én?... Wat wou je me nou vertellen?" Hard rauwde z'n oude-mannenstem in den wind, veel stugger dan zijn bedoeling was geweest, en hij keek er haar niet bij aan.

Noortje schrok ervan, opnieuw, voelde zich plotseling hevig teleurgesteld, en haar geluid trilde even, zenuwachtig, terwijl ze antwoordde, trachtende te lachen: „Nou... och, u begrijpt het misschien al wel, hè?... U zal ook al wel 's gemerkt hebben... dat Piet.... Hij heeft me gevraagd gisteravond, paatje... Hij houdt van me...."

Nu pas wist Croes, dat hij toch nog heimelijk op iets gehoopt had.... Hij kon immers verkeerd begrepen hebben.... Maar nu, nú!... „God, maar kindje, zoo in-eens?" was ál wat hij dadelijk zeggen kon, haar nóg niet aanziend, peuterend in schijn-aandacht aan het verfrommelde lint van z'n hoed. Verslagen voelde hij zich, onmachtig. Wat zou hij kunnen zeggen, waarmee nog tegenhouden dat vreeselijke.... De Baatzen waren 'n honorabele en welgestelde familie... Vrinden trouwens!...

„Ja pa," zei ze, zich flink houdend, kwasi luchtig, en terwijl ze dicht naast hem loopen kwam: „nou, zoo erg in-ééns was het voor mij nu niet precies!... Ik had 't eigenlijk al éérder verwacht... Maar u weet, hè, 't is zoo'n gekke jongen,... hij...."

„Enne..." Z'n stem stokte haast. „Wat... wat heb je geantwoord, kindje?"

Gelukkig bleef de wind even weg. „Hè?... Nou... ik 'k heb maar ja gezegd, vadertje... Ik hou toch eigenlijk ook wel heel veel van Piet," kon ze fluisterend praten.

Toen zwegen ze beiden weer een poosje, gebogen voortstappend; de vlagen sloegen hen krachtig tegen; ál heviger werd de bries.

„Laten we maar omkeeren," bromde Croes, mismoedig.

„Goed ja!"

Nu kregen ze den wind in den rug, liepen rechtop, de hoofden naar achteren gebogen.

„Paatje!... Wat vind-u er van?... Piet komt vanmiddag met u praten.... Zijn ouders weten er ook al alles van.... Die zijn er heel erg mee ingenomen, zegt hij." Er was weer wat verlegen angstigheid in Noortje's stem. Zij begreep maar niet....

De vader hoestte. Hij keek haar, voor 't eerst weer, éven aan, van terzijde, en zij schrok, nu dieper, van dien blik, dat starre, harde, ver-affe — zij kon er geen naam aangeven in zich-zelf, papa was zoo vreemd ineens....

Maar Croes sloeg zijn arm om de hare. 't Geen de spanning brak. „Wat ik vind?... Ik... Och!... Jij bent m'n goed kindje, hoor.... Als je van dien jongen houd.... Als je werkelijk zóóveel van 'm houd... nou dan... maar... maar... och, zie je, ik had liever een heel ander soort voor jou gehad...."

„God paatje!... Maar... wat... wat is er dan?"

„Och lieve kind, hoe zal ik je dat nou zeggen.... Ik kan het niet.... Ik...."

Ze drukte zich tegen hem aan, vleierig, als een poes.

„Maar... u móet het me toch zeggen, vadertje lief, wat is er dan?... Mag u Piet niet graag? Nee hè?, ik heb 't wel'is gemerkt, u houdt niet heel veel van 'm? Vindt u hem erg druk, schetterig..., 'n beetje... brutaal misschien?... Ja, wel wat, hè?... En hij is ook altijd zoo modieus gekleed, 'n beetje fattig, daar houdt u heelemaal niet van.... Maar, vadertje, héusch, 't is toch werkelijk een in-goedhartige jongen, enne... ik geloof... ik weet wel zeker, dat hij altijd snoezig voor me zijn zal.... Hij is...." — ze lachte weer even, vroolijk, blozend opnieuw, — „hij is zoo dol verliefd op me... Eigenlijk gek!.. Maar ik kan het toch niet helpen, wat zegt u nou?" En, zich nog dichter tegen hem aandrukkend,

zei ze bewogen: „Ik geloof heusch dat we heel gelukkig zullen worden samen. . . ."

Weer keek Croes haar éven aan, schichtig, met dien koel-starren, bijna vijandigen blik. Gelukkig wórden! Dat kind, dat heerlijke, frissche, jonge, blije kind, was dus niet gelúkkig! Neen, ze zou het moeten worden, en met dien man, met dien bon-vivant — die in alle bordeelen van Amsterdam en den Haag kind-aan-huis was misschien! . . . Croes schrok van zijn eigen gedachten, en meteen, ondanks zijn wanhopig verzet en droefenis, verweet hij zich te veel op zijn instinctieve indrukken af te gaan. Wat wist hij eigenlijk met zekerheid? Was 't wel zoo'n doordraaier als hij dacht? . . . En kon zoo iemand zich dan niet beteren? Ze zeggen immers altijd dat juist mannen die sterk geleefd hebben. . . Mogelijk ja. . . . Hij zelf was ook altijd zoo'n brave, soliede jongen geweest. . . . Ja maar. . . . God, waarom moest het juist Noortje zijn, zijn lieve, onschuldige, vroolijke kind dat gewaagd werd aan zoo'n proef! . . . Nee, nee, hij wou het niet . . . Het mocht niet gebeuren! . . . Maar . . . hoe het haar te zeggen? . . .

„Och, zie je, Noor, wij mannen, wij hebben altijd zoo'n andere kijk op elkaar dan jelie op ons, begrijp je dat 'n beetje? . . . Eerlijk gezegd: nee! ik heb nooit bizonder met Pietje Baatz opgehad. . . . Ik vind hem ook wel aardig, wel amusant soms, maar. . . . Ja, hij kan zoo druk doen, hè, zoo vreemd opgewonden, en dan ziet-ie zoo rood in z'n gezicht. Ik geloof eigenlijk dat hij wel 'is 'n beetje te veel gebitterd had, als-t-ie bij ons kwam eten. . . . Dat komt nou toch niet te pas, vin-je wel? . . . Ik geloof, in 't algemeen, dat hij nu niet bepaald een kalm leven heeft geleid tot nog toe. . . . Hij heeft al zoo'n lang jongeheerenleven achter de rug, moet je denken, hij is zoowat dertig, geloof ik, hè?"

„Negen-en-twintig!"

„Nou ja . . . negen-en-twintig dan. . . . Zie je, dat is nog heelemaal niet oud, maar . . . 't Komt er maar op aan hóe je hebt geleefd. . . . Ik denk zoo dat hij menig . . . avontuurtje . . . achter de rug heeft."

Noortje's oogen tintelden ondeugend: „Hè! Nou! Páátje! . . . Kom, wat is dát nu allemaal! . . . Gut, jongelui onder mekaar! . . . Zoo'n erge zoete, brave, degelijke jongen zou ik toch ook niet willen hebben! . . . Zoo iets, bijvoorbeeld, als Karel Croes, hè? . . . Zoo'n kalf, zoo'n nuchtere blaag!"

Nu schrok Croes opnieuw. Hij liet haar arm los. Er was zoo iets hard-minachtends in haar stem geweest, iets van perfiede meerderheid, iets waar hij tegelijk een soort respect voor voelde en huiverig voor terugschrok. En nu woelde er een hevige strijd van gevoelens in hem. Een lust om maar in-eens met haar mee vroolijk te doen, gekheid te maken, te lachen om dien Karel . . . en haar te zoenen en geluk te wenschen . . . en zich illusies te maken over haar toekomst, haar moederschap — en tóch . . . toch ook een soort afkeer, 'n huivering, een wanhoop. . . . Ze was nu ineens niet meer zijn onschuldige lieve-kindje van altijd, ze was een vrouw, één die er al alles van wist, van 't leven. . . . God, wát wist, wát kende ze misschien allemaal al! . . . Wie had haar zoo levenswijs gemaakt? . . . Het was verschrikkelijk! . . .

„Nou kind, laten we 'r thuis dan nog maar's over praten, hè? . . . Eens hooren wat mama zegt. . . ."

„O, dat is al in orde, hoor paatje, mama vindt het uitstekend."

Nieuwe schrik van Croes, pijnlijke verbazing, en toch ook . . . 'n gevoel van verlicht-zijn, minder verantwoordelijk. . . . „Hè? . . . Zóó? . . . Heb-je 't er al over gehad met mama? . . . Daar heeft ze me niets van verteld!"

„Nee, nee, u begrijpt, ik had mama dan ook bezworen er nog niet over te praten. . . . En ze wist ook nog niet alles! . . . Alleen . . . dat er . . . nou ja, kans bestond. . . . Nu van ochtend pas heb ik 't 'r even verteld . . . van gisterenavond. . . . Mama had trouwens allang zelf gemérkt, dat er . . . u begrijpt wel . . . iets gaande . . . iets. . . ."

„Zóó — zóó — hm! . . . Nou ja! . . ." Het was Croes een oogenblik of hij nooit meer iémand iéts te zeggen zou hebben, of hij heel alleen door de wereld zweefde, of er rond hem niets dan leegte was, en koude wind. Doch hij pakte zich weer aan: „Nou maar, kindlief, als jij werkelijk van dien jongen houdt . . . als 't jou wensch is zoo . . . nou dan . . . dan zal ik je 'r niet in tegenwerken, hè, dat be-

grijp je wel.... Ik... God, ik vind het natuurlijk een beroerd ding je te moeten verliezen, en dus... maar enfin!... dat moet nu eenmaal vroeg of laat.... Nou!... Ik feliciteer je dan, hoor Noor, ik zal alles doen om...."

Weer greep hij haar arm, trok haar naar zich toe, en ze liepen een eindje in stilzwijgen en weemoedige innigheid. Noor verbeeldde zich even dat ze haar vader, droog en diep in z'n borst, hoorde snikken. En angstig verwonderd zag ze op naar het groote, breede, gebaarde, het oude, oude vadergezicht. Ze begreep nog niet. Zou er toch nog iets anders zijn, iets dat vader niet zeggen wou, iets niet-goeds?... Iets van geld misschien?... Zou er 't één of 't ander met de Baatzen zijn wat ze nooit geweten had?... God, wat was dat nou ineens angstig, vervelend, jammer!... Of was het alleen dat papa iets op Piet tégen had?... Nou ja, hij was nou ook niet heelemaal haar ideáal, dat wist ze ook wel!... Maar enfin, idealen!... Toen in Frankrijk, daar had ze wel knappere gezien, en aardiger, geestiger, galánter vooral.... Hollandsche mannen hebben eigenlijk allemaal iets lomps.... Maar Piet was toch zoo goedig en zoo verliefd op haar, en zoo'n vroolijke jongen, leuk type!.. Ze kende hem al zoo lang.... Andere mannen, vooral die mooiere, kunnen zulke onpeilbare, raadselachtige gezichten hebben.... Dat je dadelijk dacht: dien zal ik nooit kennen.... Maar Piet... o, ze wist immers precies wat ze aan 'm hebben zou: een makkelijken man, die haar een dolprettig leventje zou bezorgen, en dien ze... om 'r vinger draaien kon, oho, die Piet!... Dit waren eigenlijk wel slechte, frivole gedachten, ja ja, ze wist het wel, ze schaamde 'r zich soms wel voor, maar och, 't was toch weer zoo erg niet, ze wou immers ook wel 'n echt goed vrouwtje worden voor Piet, en als ze kindertjes kregen... Heerlijk, zoo'n snoesje!... De gloed sloeg haar uit als ze daaraan dacht!..

Nou, en, met al haar frivoliteiten, Piet had toch maar gezegd: ze was precies een wijfje zooals hij er een moest hebben! Zij was dus voor hem wel: het ideaal!...

In de voorkamer der „suite" van het Keizersgracht-huis — Croes dacht er een oogenblik terug aan dat ellendige gesprek met Theo verleden jaar, toen hij den jongen een klap had gegeven; brr! wat 'n dag! — in dienzelfden salon, met z'n vele glimsels, van trijp, spiegelglas, lijstengoud, ontving hij dien Zondagmiddag — tegen drieën was 't ongeveer, het licht al minderend — Pietje Baatz, die om Noortje kwam vragen. Smetloos en kreukloos, een geheel voltooide en elegante mijnheer, in z'n getailleerde gekleede-jas, z'n nieuwe grijs-glacé handschoenen... alleen een beetje klein... was Piet naar binnen komen stappen, een ijdele, maar toch eenigszins verlegen trillende lach om z'n jongensachtig snorretje, en, terwijl hij, met gewend vlugge zekerheid kwasi-achteloos den hoogen glimhoed onder z'n stoel wierp en, z'n ellebogen naar weerszijden uitpuntend, een handschoen uittrok, had hij vroolijk-luid ondersteld: meneer Croes bevroedde zeker al wel, wat het doel was van deze gewichtige visite... Haha, zoo gek! Line, de meid, had stom verbaasd gekeken, dat hij zoo speciaal verzocht menéér even te mogen spreken; ze wist zeker niet hoe ze 't had met 'm van daag!... Idioot!...

Maar hij merkte dadelijk al, en met zekeren schrik, dat die toon niet pakte.... Veel bedaarder dan anders, met ingehouden bewegingen, ging Croes tegenover hem zitten, schuinsweg aan den salontafel — het glimmend-zwarte, uitgeschulpte blad, met den geel-pluchen looper —, sloeg z'n lange beenen over elkaar, met een gezicht alsof hem dat moeilijk viel, en gaf niet terstond antwoord; ernstig voor zich kijkend streelde hij zich den baard.

Blozende dan, en zich zweetig warm voelende worden in z'n stijgende verlegenheid, plukte ook Piet aan z'n ros-blonde kneveltje; z'n mond opende zich opnieuw, terwijl z'n grijns verslapte, en hij likte zich de lippen met de punt van z'n tong, maar bleef ook zwijgen — totdat Croes had gezegd: „Ja... Noortje heeft me verteld... God, ik had nooit gedacht, Piet, dat jij.... Trouwen... 't lijkt me zoo niks voor jou...."

„Hoe dát zoo, meneer?"

„Hm!... Nou ja... zoometeen.... Maarre... wat ik zeggen wou... ik wist ook niet, dat je... dat je ooit op Noortje...."

„Ach! Had u daar nooit iets van gemerkt!... Nu... mevrouw wel, geloof ik... al lang!" Piet poogde weer te lachen, maar 't lukte niet goed meer, hij kreeg een droogte in z'n keel, hoestte dan verscheiden malen.

„Nee," zei Croes intusschen, steeds nadenkend, strak, ernstig: „ik wist inderdaad van niets... van niets.... Heel dom van me waarschijnlijk..., maar... enfin!.." Hij liet z'n stem wegzinken, zweeg weer, zachtjes kloppend met z'n hand op de tafel.

„Ja... och... nee, volstrekt niet... maarre, nu, meneer Croes, wat denkt u er van?... Ik mag 't er toch zeker wel voor houden, nietwaar, dat u.... We kennen elkaar al zooveel jaren,... ik bedoel Noor en ik... God, ik herinner me, dat ze nog naar school ging, hè?... Leuke kleine meid!... 'k Had toen altijd al zoo'n aardigheid in d'r.... Nou enne, m'n vader en u, nie-waar, goeie ouwe vrinden.... De oude lui komen natuurlijk straks ook... maarre... u begrijpt, ik wou toch eerst zelf... persoonlijk...." Piet kreeg meer en meer last van zijn verlegenheid, vond dat verdomd kinderachtig, en 't flinkweg in-eens van zich af willende gooien ging hij voort, kwasi luchtig-lachend en met scheller stem: „U kijkt zoo bedrukt, meneer! Kom! Dat ben ik niet van u gewoon! Er zijn toch hoop ik geen... bezwaren...?"

Maar dan stopte hij weer, en wat beverig sloten zich zijn lippen om 't geglinster van zijn tanden heen; z'n lach stierf geheel-en-al weg; want Croes had hem nu even aangezien met een blik, zoo koel en streng, dat hij er diep van schrok, z'n hart tegen z'n keel voelde opbonzen, z'n oogen neersloeg, verward. God, wat had de ouwe man nu toch ineens; hij begreep er niets meer van; wist hij soms iets van 'm?... Had hij geïnformeerd?

Maar dan hoorde hij de zware stem weer, veel milder dan hij verwacht had. Van z'n laatste woorden werd geen notitie genomen. „Ja — zeker — natuurlijk — dat 's heel verstandig — dat je eerst eens zelf bent gekomen.... Wij moeten toch 'is even praten, hè?" Croes sprak langzaam en wat aarzelig nog steeds. Hij was bedrukter dan hij zelf gedacht had toen hij daarnet, aan de koffietafel, met mama en de meisjes, en Henk, had mee-gelachen en gekheid gemaakt. Maar na 't thuiskomen, en 't praten met Emma, was hij zich dan ook van pessimisme en vooroordeel gaan beschuldigen en had stellig verwacht wel een gunstiger indruk te zullen krijgen van den man, met wien zij zoo van harte scheen ingenomen, Noortjes' moeder.... En nu viel het hem zoo tegen.... Die verwaten tandenlach en frivole onbezorgdheid.... Nee, nee, hij mocht die jongen niet... Maar — wat er aan te doen?... Uitstel was het eenige misschien.... „We moeten eens kalm samen praten.... Je zegt, je houdt van het kind, hè?.. je wilt...."

Piet hief het hoofd: „O maar meneer, als u dááraan zou twijfelen.... Ik ben idolaat... gewoon idolaat op d'r, ik...."

„Ja, ja, ja... wacht nou 'is even", wenkte Croes af, ongeduldig, „ik twijfel natuurlijk niet of je bent nou op 't oogenblik erg verliefd... Hm! Best... Maarre... voor 'n huwelijk is nog wel wat meer noodig, hè?... Dat zal-je wel met me eens zijn.... Die verkikkerdheid, dat gaat gauw genoeg over.... Er komen ernstige dagen, moeilijkheden, rampen misschien, in je lêven voor.... Dan moet je in je vrouw vinden... en je vrouw in jou...."

Croes aarzelde, meer en meer, hij voelde zelf wel dat hij er zóó niet kon komen.... Wat gaf dat nu, zulk gepraat!... Natuurlijk zou zoo'n jongen wel belooven, verzekeren, ál wat je wou... „Pardon, maar meneer! Natuurlijk, natuurlijk!" viel Piet levendig in, zoodra hij er kans voor zag. En hij lachte weer, met z'n gansche rij tanden, voelde zich gerustgesteld. Was het dát enkel? Of hij wel genoeg van 't kindje hield! Nou dat durfde hij gerust beweren! Noortje Croes? Charming!... Maar hij begreep, dat hij ernstig moest zijn. „U moet bedenken, meneer Croes, nie-waar, ik ben nou toch ook al haast dertig jaar... Geen kind meer waarachtig... 'k Weet zoo langzamerhand wel wat er in de wereld te koop is, hè?... God-nog-toe!.. U hebt groot gelijk... 't Is lang niet allemaal... enfin, gekkigheid. Maarre... zooals ik zeg, Noor en ik, we kennen elkaar al zoo lang, hè?... We weten wel wat we doen. Ten minste ik, wat mij betreft, ik verzeker u...."

„Jawel! Goed, goed! Aangenomen!" riep Croes uit, opspringend in-eens. Hij merkte

nu, dat hij 't zelfs niet hebben kon, dat die jongen zou gaan uitpakken over z'n gevoel voor Noortje. Maar was hij dan soms jaloersch? Al onrustiger voelde hij zich worden. Wat te doen? Hoe te praten, dat hij ten minste nog wat uitstel kreeg, uitstel om te denken, te informeeren, te overleggen.... Even liep hij de kamer op-en-neer, handen in z'n broekzakken, zóó z'n broek opsjorrend, ouder gewoonte. Dan bleef hij in-eens staan, vlak voor Piet Baatz; z'n baardige hoofd vooruitgestoken keek hij den jongen man vast in de oogen, terwijl hij vroeg: „Dus... er is heelemaal geen berekening bij?... Weet je dat Noor geen cent geld heeft en nooit veel te verwachten ook?... Je begrijpt dat toch, hè, ik heb zes kinderen, ik...."

„Maar meneer Croes dan toch!" viel Piet weer in, kwasi verontwaardigd nu, „waar denkt u aan!" Hij juichte zich innerlijk toe om die welgelukten toon. Toch was hij opnieuw even geschrokken, had hij zijn oogen verward neergeslagen onder den straffen blik van dat groote, verweerde, ernstig-mannelijke gezicht, zoo vlak bij het zijne, dat hij er slap en laf bij voelde. Hij wist ook verder niets te zeggen, zich enkel een air van zwijgende miskendheid te geven, plukkende weer met zijn gehandschoende vingers aan de blonde haartjes onder z'n oprimpelende neus. Even twijfelde hij, akelig — als 't eens werkelijk zoo was, als er eens niets te wachten viel van Croes.... Maar 't kon immers niet; z'n vader zei 't ook altijd: 't mocht dan in de laatste jaren wat minder geworden zijn, Croes had goed geboerd en 't nooit over den balk gesmeten; hij paste op z'n duiten; dien jongen van 'm, Theo, liet hij ook maar kalmpjes aan z'n lot over!...

Daar stapte hij weer door de kamer, dóórpratende intusschen:

„Zes kinderen, zie je, en... jij bent natuurlijk niet op de hoogte van m'n zaken, maar... o, we kunnen nog behoorlijk leven, goddank, dat wéét je ook wel, en je vader kan wel ongeveer narekenen... maar... onder ons, hè?... ik ben achteruitgegaan in de laatste jaren, en je moet niet denken... je moet vooral nooit onderstellen...."

„Maar, beste meneer Croes," kwam Piet dan weer vriendelijk-vleieriger, miskend nog steeds, „ik denk niets, ik onderstel niets, absolúút niets!" Hij beheerschte zich; hij voelde nu dat alles in orde kwam als hij zich maar meester bleef, vooral geen weifeling toonde. Op die betuigingen van armoe — niet letten! Zoo praat immers iedereen die in zaken is en de menschen nog noodig heeft. „Ik weet toch natuurlijk ook wel dat het, de laatste jaren, niet schitterend is geweest, in drukkerszaken... 'k Ben toch zelf ook al zoo lang in 't vak... Maar... neem me niet kwalijk meneer, maar... ik vraag u toch immers ook heelemaal niet naar geld... U weet wel, wat ons betreft, mijn vader en ik, wij hebben gelukkig geen klagen. Met de zincografie en de uitgeverij erbij, alles door elkaar... 'k Zal heusch best in staat zijn m'n gezin behoorlijk te onderhouden... Vraagt u dát trouwens maar aan papa!.. God!.."

„Hm!... Nou ja, nou ja... Zeker, zeker... ik wil maar zeggen... ik wou je 'r dan toch over spreken... Je moet je geen valsche voorstellingen maken, zie je, ik..."

„Maar ik maak me in 't geheel geen voorstellingen, meneer Croes", glimlachte Piet en z'n stem had nu iets zacht-deemoedigs.

Langs dien weg ging het dus ook niet, voelde de vader; hij kreeg het benauwend besef dat hij meer-en-meer in de engte werd gedreven, dat er niets aan te doen zou zijn. Hij kon toch niet zeggen: je bent een drinker en een bon-vivant, een speler misschien, god weet het, ik wil je m'n dochter niet geven, want ik vertrouw je niet, ik voel dat je haar niet waard bent!... De jongen kwam sinds jaar-en-dag bij hem aan huis! Z'n vader was een van z'n oudste vrinden, en ze hadden elkaar, in zaken, voortdurend noodig! — Ja, wat moest je toch eigenlijk voorzichtig zijn met je vriendschapsbetrekkingen, je gastvrijheid! Hij had daar nog nooit zoo over gedacht... Och, zijn leven, wat wás het? Het jachtte maar door, van moeilijkheid tot moeilijkheid!... Was het trouwens niet een klaargemaakte zaak waar hij voorgezet was? Noortje wou het, haar moeder, Ru zeker ook al... Op muren stuitte je aan alle kanten... Hij kon er niet tegen op... Hij móést wel toegeven!... Maar — één ding! — hij wou toch niet dat die jongen

hem voor een goeiigen ouden sukkel aanzag, voor 'n vent dien je maar van alles wijsmaken kon, en voor den aap houden... Hij zou hem ten minste toonen dat hij hem kénde, dat hij proefde wien hij voor zich had, en dat, wanneer hij met z'n dochter trouwen wou...

En plotseling weer voor Piet staande, nog dichter-op en zich nog meer vooroverbuigend, oogen groot, baard vooruit, woest bijna, zoodat de jongen opnieuw ontstelde en schrikkig achteruitdeinsde, fluisterde Croes hem opgewonden toe: „En dan nog iets, Pietje Baatz, luister eens goed, vrind! Ik weet dat je tot nog toe alles behalve matig en ingetogen hebt geleefd!... Ja, ja, zwijg maar... Dat moet radicaal uit zijn, hoor!... 'k Zal 't je nu maar ronduit in je gezicht zeggen: 'k had liever een ander soort schoonzoon gehad, niet zoo'n uitgaander als jij bent... zoo'n drinkebroer, zoo'n... doordraaier, ja..."

Al sneller, driftiger had Croes gesproken, ondanks z'n pogen kalm te blijven, en Piet, z'n stoel achteruitschuivend, schoot verschrikt op z'n beenen. „Wat, wát?... Hoho! meneer Croes!... 'n Doordraaier zegt u?... Hoe komt u er in godsnaam bij... Ik begrijp waarachtig niet, wat u..."

„Nou ja, hou je nou maar niet of je me niet begrijpt... Ik weet er alles van... En luister nou 'is goed." Nog altijd boog zich Croes, die veel langer was, met z'n breede hoekige lijf, z'n groote, gebaarde hoofd, dreigend over naar het ronde, roze jongensgezicht; en hij greep met duim en vinger naar 't glanzend-satijnen revers van Piet's jas, terwijl hij hem toeduwde, heesch-ontroerd: „Als ik ooit zou merken dat jij... zie je... dat je m'n kind verwaarloost... of slecht behandelt... dat je blijft bij je oude gewoontes.. dat je... ik weet nou niet wat ik je dan doen zou, maar, m'n God, kerel, enfin!... pas op! pas op!..."

Er was nu een oogenblik van vreemde ontreddering, van pijnlijk wachten als tusschen vrienden die elkaar plotseling beleedigd hebben, in-eens vijanden geworden zijn. Met de snelheid van droomgedachten verdrongen zich in Piet's hoofd vele voorstellingen uit z'n verleden. Hevige scènes! Hij hoorde het schorre geschreeuw weer van vrouwen bij bacchanalen, en hij zag zichzelf zooals hij zich ééns gezien had, in de spiegels van een speelzaal, dronken, met gezwollen gezicht, rood-beloopen oogen, herproefde de angstige huivering toen zoo intens ondervonden. Evenzoo diep vernederd, ontadeld, verloren bijna, voelde hij zich ook nu. Wist Croes dat alles? Wist hij... Maar bijna onmiddellijk ontwaakte ook zijn overtuiging, dat dit niet kon, onmogelijk, dat het niets dan vage vermoedens konden zijn bij zijn aanstaanden schoonvader, — Ru wist immers ook niet van het érgste, en trouwens, Rú, die zou wel zwijgen, had er reden toe, had het hem ook beloofd — en hij voelde dat hij zich haastig en flink redden moest of het was te laat misschien. Heesch dan ook, maar toch vrij vast klonk zijn schelhooge stem: „Meneer, waarachtig, u vergist u, totaal... Ik ben niet zooals u denkt, ik... Nou ja, ik wil wel bekennen, ik ben ook wel's uitgeweest, zooals toch wel haast iedereen, nie-waar?... God!... Maar nu, in de toekomst, als ik Noortje... U... u kunt op me rekenen, natuurlijk, natuurlijk, 't spreekt toch vanzelf, ik zal nooit, nóóit meer!... God nee, nee!..."

Er sidderde werkelijke ontroering in Piet's stem. Hij sprak blijkbaar uit de innigheid van z'n gevoel. Hij scheen snikken te onderdrukken. Daar kon Croes niet tegen. Zijn oude oogen schoten vol; hij spande ze wijd open en snoof met z'n dikke neus, om ze weg te krijgen, die beroerde tranen, maar het hielp niet genoeg. En ook Piet werd door z'n eigen stem tot zelfmeelij bewogen, hij verbeeldde zich een oogenblik werkelijk miskend, onverdiend vernederd te zijn, en het was terwijl hij grif toegaf aan dat plezierige gevoel, en er een wrok tegen Croes in hem groeide, tegen Croes, die zelf indertijd toch waarachtig ook wel eens den beest zou gespeeld hebben maar nu den heilige uithing — ouwe snoeper, misschien nóg wel, wie weet! — het was toen, dat hij zich een groote hand toesteken zag, die hij dralig vatte, en dat zijn ooren dronken de woorden van zijn triomf: „Nou dan, jongen! Vooruit!... Geef me maar 'n poot!... Ik wil je gelooven.... Je vertrouwen!... Doe je best een goeie man voor m'n kind, m'n lieve... lieve...."

Er kwam niet verder. Piet voelde zijn fijne

hand pijnlijk omknellen, zich forsch op den gewatteerden schouder kloppen. Dan, in-eens, liet Croes hem los, liep naar de deur. „Nou, hè, ik zal mama dan maar'is roepen, en háár ook!... Wát?..." En hij lachte, nerveus, rukte de deur open, riep dan luid in de gang, scheen in-eens één-en-al beweeglijke, opgewonden vroolijkheid.... Terwijl Piet, tersluiks, voor den spiegel, zich inspecteerde, dasje rechttrok.... Gelukkig, daar was hij doorheen!... 'n Vervelende scène!...

De ontroering van plotselinge, zenuwachtige blijdschap, spontane feestelijkheid doorsfeerde dien dag het huis. Het was of er onverwachts iets bizonder gelukkigs was gebeurd met de familie. Nu pas gevoelden ze allen min-of-meer, hoe ze, al vele maanden lang, al sedert mama's ziekte, geleefd hadden onder den onbestemden druk van bijna angstige verdrietigheid, zorg, opzien tegen de toekomst. Er was ook zoo'n totaal gebrek aan blijde vooruitzichten geweest! Maar nu scheen een nieuwe periode van zonnigheid en lichte verwachting eensklaps aangebroken.

Kort na dat vreemde, verwarrende moment, van snikken, lachen, zoenen, handendrukken, toen mama, erg zenuwachtig, was komen binnentrippen, en daarna Noortje, stralend van overmoed eerst, maar ook al gauw in tranen, vervolgens Jeanne en Henk — een nog-nooit-beleefd familietafreel, achteraf lachwekkend, waarbij ze zich allemaal even verlegen, houdingloos, een beetje bespottelijk, en toch zoo wonderlijk blij gevoeld hadden — kort daarna was er weer gescheld, en men had begrepen, dat dit de oude lui van Piet wel eens konden zijn. Kwasi-benauwd voor wat nu zou volgen — „de gewichtige besprekingen" — gichelend en fluisterpratend onder elkaar, waren toen Piet en Noor met Henk en Jeanne naar achter, naar de zaal geloopen — terwijl Lina de meid, met 'n glimlach van wel-zoowat-begrijpen-wat-er-aan-'t-handje-was, naar de voordeur slofte — en Noortje had door een kier van de deur gezien, hoe haar aanstaande schoonouders, met rechtgetrokken gezichten, in houding van minzame statigheid, waren binnengestapt, mevrouw voorop.

Toen de beide mama's tegenover elkander stonden, wisten ze eerst haast niet wat ze doen en zeggen zouden van vriendelijke liefheid en blijdschapsbetuiging. Mevrouw Baatz sloeg haar voile op, snoeperig ooglachend en lippentuitend, en, met tranen in de oogen beiden, zoenden de dames elkaar — hetgeen intusschen niet zoo heel gemakkelijk ging, want ook Piets mama was een gezette vrouw en haar naar alle kanten stijf-rondstaande, corset-ompantserde lijf door een dikken wintermantel met enormen bonten kraag nog belangrijk uitgedijd en veronbeweeglijkt. Ze strekte haar linker arm — de hand waarvan ze jachtig door haar mof heen gewerkt had — ingespannen rukkend naar voren, en slaagde er zoo in, met de toppen van haar vingers den satijnen rug van mevrouw Croes te bereiken. Emma deed hetzelfde, en terwijl de ineengekussende rechterhanden tusschen hun mevrouwelijke buiken in bijna pijnlijke verdrukking raakten naderden hun vlammig-roode gezichten elkander zoo dicht, dat de vooruitgetuite lippen het weeke, geurig bepoeierde wangenvleesch bezoenen konden.

„Emma!..."

„Saar!..."

„Die kinderen, hè?..."

„Wat zeg-je d'r van?... Toch zoo gelukkig, hè?..."

Eenigszins anders verliep intusschen de ontmoeting tusschen Croes en Baatz. De vrienden zagen elkaar al op eenigen afstand aan, glimlachend, maar met zekere terughouding toch, en, elk voor zich, een oogenblik lichtelijk geërgerd door de hoogmoedige zelfvoldaanheid, die in blik en houding van den ander te triomfeeren scheen. Beiden meenden zij elkaar met de verbintenis hunner kinderen een bizonder groot genoegen te doen, en konden dat, de een van den ander, niet goed uitstaan. Wat donder, zei Croes in zichzelf, half-dronken in z'n zenuwachtige opgewondenheid: nu maar héél erg graag of anders veel liever in 't geheel niet, hoor. Terwijl Baatz te denken liep: Wat moet die Jan Croes op 't oogenblik verduivelde blij zijn, nou ik hem dat zaakje zelf, officieel, kom voorstellen. Hij herinnerde zich daarbij z'n eigen stemming van toen de oude Antinck onlangs, voor Nico, om Jootje's hand was komen vragen. Nou!

Waarachtig geen gekheid dan ook, tegenwoordig, om je meisjes aan den man te krijgen!...

Maar toen ze elkaar de hand hadden gereikt, aldoor lachende natuurlijk, en de eerste woorden van joviale begroeting en wederzijdsche ingenomenheid met het feit der visite gewisseld waren, toen de gasten het zich gemakkelijk hadden gemaakt in de smijdige, warm-overtrijpte crapauds, en ook Croes en z'n vrouw zich bij hen neergezet, en Baatz, kwasi-statig-strak inleidde: „Ja, vrienden, nu moeten we r'is 'n ernstig woordje praten, hè?", en dan weer lachte, breed, terwijl z'n vrouw met haar zoetste pruimemondje opmerkte: „Nu, wij mogen er toch zeker wel bij blijven, hè, Emma?... De heeren zullen wel niet zoo erg veel te be-discussieeren hebben . .", toen liep het verder gemakkelijk af, genoegelijk, en zonder andere ergernis dan dat Croes bleef vinden: die Baatz mocht wel wat minder breed en minzaam-weldadig doen en het eigenlijk blikslagers op prijs stellen, dat er alleen over zaken en vooruitzichten werd gesproken, en in 't geheel niet over Piets gedrag in 't verleden — och, wat gáf het nu nog!, er was toch niets meer aan te doen en je moest er maar het beste van hopen! — terwijl Baatz er in z'n eigen om moest lachen: die Croes — gekke kerel toch! — hield er nu eenmaal altijd van zich arm te houden... Moest zich dan nou toch wel in z'n handen knijpen dat er een jong mensch als Piet om z'n dochter kwam!.. Maar nee, hoor, kon je niets van merken... enfin!... Doch overigens werd het een gemoedelijk rustig en blij gestemd gesprek. Noortje, de lieve meid, was nog wel een beetje jong, maar, vond Baatz, met een knipoog, dat was geen bezwaar, hè.... De kinderen moesten toch maar geen jaren wachten met trouwen.... Hij hield niet van dat lange gevrij en zoo.... En z'n vrouw, met even een blik van strenge terechtwijzing naar zijn kant, en een innemend blosje van verlegen-zijn-met-de-manieren-van-haar-man:„Och,waarom zouden ze ook, hè, nie-waar? Ze hoeven het nergens om uit te stellen.... Maar haast is er toch ook niet bij...."

„Nee, nee, god, zeg, zóó meen ik het niet," lach-bulderde Baatz. Waarop Saartje haar man, met achteruitgeduwd hoofd en nog erger blozend, diep verontwaardigd aanzag.....

En daarna werden de jongelui opnieuw in de suite geroepen en had er een mattere herhaling plaats van het tooneel der alzijdige ontroerde verteedering, voor Piet nog wat hinderlijker, nu zijn ouders er bij betrokken waren; zulk een bewogen hartelijkheid tusschen hem en hen was eenvoudig een paskwil; — en ook Jeanne voelde zich, voor 't eerst, een weinig onwillig en verveeld door de sentimenteele stemming die 't geval te wekken begon. Dat Noor dus nu dien Pietje Baatz — wel 'n grappige jongen, och ja, maar niets geen man- om mee te trouwen! — had geaccepteerd... enfin!.. maar nu moesten ze niet gaan doen alsof 't een ideaal jong paartje gold, een Romeo en Julia of een Philemon en Baucis, 't idee!...

Wat Henk betreft, die had al dadelijk, in 't gniep, om 't heele geval gelachen. Stom van Noortje, dien ezel van 'n Baatz te nemen, maar — nou ja, ze was zelf geen hoogvliegster! — Deze zeventienjarige hoogerburgerscholier, 5e klas, voelde zich tegenwoordig enorm superieur in den huiselijken kring en lachte dikwijls om wat daar voorviel en gezegd werd. Maar stil altijd, in zichzelven; ze hoefden er niets van te merken; wat hadt-je daaraan! Hij hield wel van plagen, maar deed het toch gewoonlijk maar even, met 'n hatelijkheidje, losweg gezegd en als in 't voorbijgaan... Och!.. hij zou immers van 't jaar nog naar Delft verhuizen; dan was hij er heelemaal uit, — dat was veel beter!...

Piet bleef natuurlijk eten, en 's avonds keerden de oudelui Baatz terug met hun meisjes — ook Nico Antinck, Jo Baatz' aanstaande — en kwamen Ru en Loe, oom Herman en tante Sophie, en nog een paar vriendinnen die Noor even 'n briefje geschreven had, in kinderlijken triomf —; het werd een soort instuif, een verrassend en van-zelf ontstaan feestavondje. Iedereen deed lustig, 'n beetje opgewonden verrukt zelfs; de eenige onaardige opmerking die gemaakt werd was van den langen Nico: „Jammer maar, dat die Piet niet een klein stukje grooter is," hoonde hij, „nou moet-ie op z'n teenen gaan staan om z'n meisje een zoen te geven." Daar werd wel even om ge-

lachen, maar Piet schetterde dadelijk brutaal dat Niek bij gebrek aan beter altijd weer met z'n lengte coquetteerde; het was even 'n onaangename klank geweest, en de anderen vonden, dat je op 'n avond als deze zulke dingen nu wel zwijgen kon.

Vooral vader Croes wond zich op, hij werd ouderwets-luidruchtig later op den avond; 't had hem ten slotte genoegen gedaan dat ook Ru dadelijk met groote ingenomenheid over de verloving praatte, er zelfs bizonder mee voldaan en in zijn schik te zijn scheen. Een verrassing was 't voor Ru en Loe blijkbaar niet geweest; zij glimlachten dadelijk tegen Noortje en Piet met gezichten van verstandhouding, en Ru nam zelfs een houding aan alsof hij 't eigenhandig zoo beschikt had. Toch ontging het den vader in zijn zenuwgespannen toestand niet, dat er in de manier waarop Ru zijn aanstaanden zwager nu en dan toesprak, hem in de zij porde of op den schouder klopte, ook iets van minachtende bescherming was; het leek wel als dacht hij er telkens bij: Nou! dat 's me ook een bof die je absoluut niet hebt verdiend, kerel! Als ze alles 'is wisten hier! Als ik 'is een boekje van je open deed!... Ook zag hij Loe — die trouwens wel vaak stil, in zich zelf gekeerd en min of meer verdrietig was — dien avond een paar malen oplettend naar Noortje turen, met een weemoedigen glimlach.

Maar Croes ontrukte zich telkens weer aan de vage verschrikkingen die door zulke indrukken in hem opdoemden. Luid-joviaal animeerde hij zijn gasten voortdurend tot drinken — ze hadden bisschop, omdat het zoo'n koude winterdag was — op het jeugdige geluk van Noortje en Piet, en zelf kantelde hij vele malen zijn glas over de vooruitgestoken onderlip, waarbij hij zijn grijzenden baard woest satyrachtig naar voren pluimen deed en extatische groote-oogen trok, als wilde hij zich een air van bacchantisch dolle vreugde geven. Tweemaal in den loop van den avond, tot algemeene, zwijgende, verbazing, trok hij Baatz in een hoek van de kamer om hem daar een mop te vertellen, een schouwiteit, waarna hij 't zelf, z'n broek opsjorrend, heftig uitschaterde, terwijl de ander — zich herinnerend wat hij vanmiddag had gezegd over 't maar gauw moeten trouwen van de jongelui en het standje met zijn vrouw daarover, later, op straat en thuis —, terwijl Baatz verlegen meesmuilend omkeek naar zijn vrouw, die er niet op scheen te letten gelukkig. De zoete glimlach van minzaamheid en moederliefde week den ganschen avond niet van Saartjes mond, en nu en dan, als ze naar Piet en Noortje keek, gaf ze knikjes en kreuntjes van verteedering. Haar dochters intusschen, Go en Jo, deden druk lacherig en luidruchtig flirtend, Go het meest met den aanstaande van haar zuster en die met al de andere voorhanden manspersonen. Eéns, terwijl het even stil was, hoorde men oom Hermans stem den naam van Theo noemen — hij herinnerde aan het zilveren bruiloftsfeest — en er was een oogenblik van verlegenheid; men keek tersluiks naar Croes, maar die alleen scheen er niets van gehoord te hebben; hij dronk zijn glas uit.

De minst vroolijke was wel Jeanne. Gelukkig moest ze haast voortdurend in de weer zijn met inschenken en presenteeren. Want Noor hoefde daar vanavond nu eens niets aan te doen, had ze hartelijk gezegd. Zij streed tegen haar verdrietigheid, zich er over schamende, want zij twijfelde zelf of het toch niet een begin van jaloerschheid kon zijn wat in haar spookte. Maar ze geloofde 't eigenlijk niet. Immers ze gunde Noortje haar geluk — of wat ze daarvoor hield — en zelfs was het zonder leedgevoel als ze zich voorstelde, hoe 't zou zijn, als Noortje voor goed het huis uit was. Ze zou dan het geheele huishouden nog zuiniger en meer naar haar zin kunnen inrichten; niemand zou haar op de vingers kijken; en... misschien zou dan ook papa, tegenwoordig altijd zoo dol op Noortjes vroolijk gezelschap, weer wat meer plezier in háár omgang krijgen.... Neen, jaloezie kon het toch werkelijk niet zijn, dacht ze, want, ook zij, ze hield niet van Piet Baatz. Vroeger had ze zich daar nooit veel rekenschap van gegeven, hem altijd gezien als 'n nu-eenmaal-goeden-ouden-bekende, zoon van meneer Baatz, papa's vriend, wel 'n beetje brutaal en schetterig in den regel, maar overigens een

vrij onschadelijken grappenmaker; maar nu, zoodra ze van mama had gehoord over Noortjes plannen met Piet — die ze tot dan toe niet voor serieus gehouden had — nu zag ze hem in-eens heel anders, dichterbij plotseling en precieser. Vanavond moest ze telkens naar hem kijken. En als ze hem dan weer zitten zag, in z'n zelfvergenoegde, domme ijdelheid, grijnslachend naar z'n meisje, omaaiend haar gezicht en armen, haar gansche gestalte met zijn troebel-verliefden blik, dan overkroop haar, vaag benauwend, een gevoel van afkeer, ja bijkans . . . van schande. Hoe is 't toch eigenlijk mogelijk, dacht ze dan, hoe kan 't, dat Noor zóóveel van dien man is gaan houden . . .! God, ik zou hem niet graag . . . hu! . . . Ook waarden er wel vage herinneringen, vermoedens en opgevangen woorden in haar rond omtrent Piet Baatz' manier van leven. . . . Maar op zulke gedachten belette zij zich in te gaan. Dat was nu eenmaal, altijd en overal, hét afschuwelijke. Wat wist-je van álle jongelui? Sedert ze gehoord had over Frans de Haan . . . sindsdien toch ook al getrouwd... en vader!... 'n Snoes van 'n kind moest hij hebben! . . . Het beste, het eenige-rustgevende was maar niet te denken aan al dat akelige, want achter de waarheid kwam je toch nóóit. En dan nog! . . . Wat zou je er aan hebben!

Bizondere dagen, met iets lichts, iets feestelijks, waren het ook nog die volgden. Piet zond iederen dag bloemen, zoodat het huis er van geurde, en den volgenden Zondag was er een soort receptie, op de verlovingskaarten bescheidenlijk met het woordje „thuis" aangekondigd. Daar verscheen de geheele Croes- en Telders-familie van binnen-en-buiten-de-stad — behalve Theo dan natuurlijk; Noor had 'n triestig briefje van hem — en ook van den kant der Baatzen kwamen er velen, die vroeger vreemd waren in 't huis op de Keizersgracht, vrienden en kennissen van de jongelui, allerlei nieuwe elementen — de oude lui Croes bemerkten dat ze er uit te raken begonnen. . . . Piet werd herhaaldelijk veelbeteekenend aangekeken, met opgetrokken wenkbrauwen, glimlachjes en knipoogjes, op dezelfde wijze ongeveer als Ru en Nico dien eersten avond hadden gedaan, maar onverschilliger, zonder het ernstige van hoon of minachting. De eenige die hem een oogenblik met haatflitsen aanzag, en scheen te vergeten z'n hand te drukken, was neef Karel Croes, Hermans zoon, met de bril.

Doch . . . langzamerhand vervluchtigde toch weer die sfeer van feestelijkheid, men wende aan den nieuwen toestand: Noortje verloofd, de bloemen, 't werd alles gewoon. Piet kwam nu elken dag, tegen het eten of 's avonds, maar veel gezelligheid bracht hij niet in de familie. De verloofden zaten in een hoekje te fluisteren en te ginnegappen; er werd lang verwelkomd en afscheid genomen met mompelend gepraat en lachen in de gang. Ook liepen ze nogal-eens samen, min-of-meer ter sluiks, de voorkamer van de suite binnen, om daar te gaan zitten vrijen, op de kanapee. Croes had dit eigenlijk niet graag, hij werd dan onrustig, sprak er ook wel eens over met zijn vrouw, maar zij lachte 'n beetje, noemde hem ouderwetsch. Dikwijls deed hij zijn best z'n aanstaanden schoonzoon, door een fijne sigaar en een gesprek over zaken of politiek, bij zich te houden, maar dit lukte bijna nooit; niet alleen doordat Noortje dan erg beweeglijk werd, verveeld af-en-aanging, telkens kuchte en wenkbrauwfronsend naar haar vader keek, maar ook doordat Piet maar zoo weinig wist te zeggen en soms, met een enkele domme of kwasi-grappige opmerking, Croes in-eens van zijn à-propos, en dan ook wel uit zijn humeur brengen kon.

Afgesproken was al, dat ze in 't najaar trouwen zouden, en prettig weer het plannen daarvoor maken, waar ze allen aan mee deden, het huizen gaan zien en het bepraten van Noortjes uitzet. Mama winkelde met het meisje tot ze er van hijgde, doodmoe thuiskwam, en Jeanne, ook al om haar moeder die taak te verlichten, deed belangstellend mee, zij kreeg daardoor ten slotte toch een soort plezier in de heele geschiedenis. Ofschoon ze Piet al minder en minder mocht lijden. . . . Enfin, dacht ze dan, ik hoef gelukkig niet met hem te trouwen! Liever nóóit dan zóó! . . . Maar ze beschuldigde zich zelve wel telkens weer even van jaloezie als ze zich betrapte op zulke gedachten. En

daarna deed ze weer meer haar best hartelijk en zorgzaam te zijn voor Noor en Piet. Hij viel haar dan ook wel eens mee, hij had wel iets gemakkelijks in den omgang en scheen altijd even opgeruimd te zijn. Benijdbare natuur, vond ze. Maar ook bemerkte Jeanne soms in-eens hoe veel minder open-en rechtuit dan vroeger ze met haar zusje omging; diepe vertrouwelijkheid was er wel nooit geweest tusschen hen, maar toch....

Intusschen kwam over al de vooruitzichten der familie weer een zware schaduw te groeien. Het gaf niet meer of Croes z'n zakenzorgen ál zorgvuldiger voor zich hield en thuis een opgewekt gezicht en montere houding toonde, het stond nu telkens in de krant, dat er weer groote moeilijkheden ontstaan waren tusschen de typografen en hun patroons, ja dat er een nieuwe, algemeene „strike" te smeulen lag in het drukkersvak. Emma vooral maakte zich hevig ongerust. Ze kón er maar niet aan wennen, dat zulke akelige dingen — waarvan je in je jeugd alleen hoorde als iets ver-afs, iets in Engelsch-kolenmijn- of Fransche fabrieksdistricten — tegenwoordig ook tot Amsterdam waren doorgedrongen en haar Jan bedreigden!

Als het kwam zou het de partijen ditmaal niet zoo onvoorbereid vinden als zes jaar geleden, dat was zeker, want er werd vele weken lang druk over gepraat, geschreven, vergaderd en geconfereerd. De werklui hadden een nieuwe, breed-uitgewerkte grieven- en eischenlijst ingezonden bij den patroonsbond. Daarop werd geantwoord met eenige kleine tegemoetkomingen en betuigingen van spijt over de fatale onmogelijkheid een stap verder te gaan. Maar de typo's mengden er het publiek in, brachten circulaires huis aan huis, waarin ze hun misère blootlegden en om steun verzochten voor 't geval het tot een staking komen mocht. Zoo werd het een openbare kwestie en de verhoudingen meer en meer gespannen, de toestand al drukkender.... De maand Maart, en ook de eerste weken van April, gingen nog voorbij zonder uitbarsting, maar beide partijen hielden geheimzinnige bijeenkomsten; er was geen contact meer; oorlog broeide....

(Wordt vervolgd).

DE SCHANDE VAN DON LORENZO

DOOR

† † † J. STEYNEN. † † †

Het was op een kouden winteravond in het voorbije jaar, zoo omstreeks Kerstmis. Er lag zeer veel sneeuw, en voortdurend zonk er nog uit den zwaren hemel. Wind was er niet, zoodat de sneeuw daar waar ze viel ook liggen bleef.

Geruimen tijd had ik rondgeslenterd in de stad, wanneer ik den Boulevard-circus binnenging. Ik was gewend daar nu en dan te komen; de foyer is er aangenaam gelijkmatig verwarmd, en men drinkt er een goede whisky-soda, wat iets zeer belangrijks is. De rumoerige volte gedurende de pauze, en een volkomen verlatenheid die onmiddellijk aan dit tumult voorafgaat en het volgt, vormen eene tegenstelling, waarvan ik gaarne de bekoring onderga. Bovendien ken ik eenigen der zoogezegde artisten, welke nimmer verzuimen zouden zich bij mij aan het tafeltje te zetten om een wijle te praten. In hunnen omgang met mij kwam soms heel spoedig een zekere vertrouwelijkheid, waarvan ik de oorzaak nimmer ontdekte; wel meende ik eens, dat zij, daar ik bij onze gesprekken veelal hun onmaatschaplijke inzichten deelde, mij eenigszins tot hunne wereld rekenden.

Wanneer ik dien avond, ofschoon wat later dan anders, binnenkwam, was de pauze nog niet begonnen. Ik zette mij op mijn gewone plaats in een der hoeken, vanwaar ik het zaaltje geheel overzien kon, en liet mij een whisky-soda geven. Daar in het welverwarmde vertrek doorproefde ik aandachtig eene physieke behaaglijkheid, en, aldus warm genesteld na de doorstane koude, herdacht ik mijn wandeling in de stad. — Hoe hebben straten, zoo met sneeuw, telkens toch weder een wonderlijk aanzien; de huizen bekomen den schijn van een zeer hoogen ouderdom, gezien bij de sneeuw, die zoo jong is en zuiver;

lantarens en vensters kunnen zoo vreemd de boomen verlichten, en op den gevoeligen sneeuw-vloer dolen grilliger de schaduwen. Menschen en voertuigen zijn zonderling donker, bijna zwart, en nauwelijks geluid heeft hun bewegen. Slechts een trambel rinkelt hier en daar, de schellen van een paard klinken, en, dof weerkaatst door het weeke bouwsel van de sneeuw rondom, verneemt men den verloren roep van een koetsier.

Menschen kwamen den foyer binnen; het begon met kleine groepen, dan grootere, en spoedig werd het een eng aaneengesloten menigte. Haastig nam men de zitplaatsen in rondom de tafeltjes, en wie geene meer bemachtigen konden, verdrongen elkander in de nauwe voetpaden; anderen stonden opgestuwd bij het buffet, waar dan het luidst geraas van stemmen opklonk. De drie ledige stoelen aan mijn tafel werden ingenomen door een gezelschap burgerlieden, twee vrouwen en een man, welke, bevreesd hun Zondagsche kleeren te bemorsen, deze herhaaldelijk bezagen en rangschikten, op een vieze manier bier en koffie dronken, en in een weerzinwekkenden tongval zich over het geziene onderhielden. Geïrriteerd stond ik op, en ik nam mij voor een weinig om te wandelen tot de pauze voorbij zou zijn, als ik, niet ver van mij temidden der volte, een mij bekend gezicht bespeurde. Het was Don Lorenzo, de leeuwentemmer. Toen hij mij zag, hield hij zich alsof hij mij heel niet had bemerkt, en wendde zich langzaam om in de menigte. Ik was eenigszins verwonderd over deze handelwijze, want wij waren tot op dat oogenblik goede vrienden geweest; er was, zoo dacht mij, echter geen enkele reden om mijne tegenwoordigheid aan hem op te dringen, en ik verwijderde mij in de richting tegenovergesteld aan die, welke hij gekozen had.

In de stallen ontmoette ik hem weer. Hoewel het daar, als gewoonlijk, niet bizonder licht was, herkende ik hem reeds van verre aan zijn sterken tred, aan den hoogen kraag van zijn pels, in welken hij tot aan de ooren weggedoken was, en waarboven, zonder bemerkbare tusschenruimte, de cilinderhoed stond, evenals steeds, kranig naar eènen kant gezet. Hij had mij ook zeer wel bemerkt, en ontweek mij opnieuw; niet dat hij mij uit den weg ging of de oogen neersloeg, — dit was zijn stijl het allerminst — doch de vaste blik recht voor zich uit ontkende zoo bewust mijne aanwezigheid, dat geen twijfel mij meer bleef omtrent zijne bedoeling. Ik ging dan ook verder, als had ik hem niet gezien, en herdacht nogmaals, hoe er geen reden zijn kon mijn bijzijn aan hem op te dringen.

Wanneer de pauze geëindigd was, trad ik weder den foyer binnen, en, eenigszins bevreemd, dat ik ook geen enkelen der andere bekenden had ontmoet, bezag ik het programma aan den wand. Slechts vreemde namen vond ik, en begreep, dat alle lieden van het vorig gezelschap waren verdergereisd; alleen Don Lorenzo was gebleven, en werd als de Great Attraction vermeld van het nieuwe programma; zijn naam was er in groote en kleurige letters bovenaan gedrukt. Terwijl ik voor het affiche stond, en, zonder beduidende aandacht, de namen der nieuw aangekomenen las, voelde ik een sterke hand zich voorzichtig op mijnen schouder leggen. Het was Don Lorenzo. Zijn vaste oogen zagen mij zonder de geringste aarzeling aan, als ware er niets geschied, en langzaam stak hij mij de korte breede hand toe. — Hoe gaat het? zei hij met zijn volle grove stem, die mij altijd aan het ver gebrul van een leeuw denken deed.

— Ik mocht dit eerder aan u vragen, antwoordde ik, — want, aan uwe houding van daareven te oordeelen, lijkt het mij alsof u iets overkomen is.

Hij zag mij vast aan met zijn koene oogen, doch zweeg.

— Gij hadt het aanzien van iemand, die aan ernstige dingen dacht, hernam ik, — en zoo daarin leekt gij verdiept, dat ge mij heel niet bemerkte.

Wederom zag hij me aan, doch minder vast dan daareven scheen mij zijn blik. Hij leunde zijn breeden kop wat naar achter, en beide handen gelijktijdig omhoog brengend, zette hij de stijve uiteinden van zijn opgebranden knevel recht omhoog. Het was alsof deze stand zijner snorren voor een oogenblik een andere expressie aan zijn oogen gaf.

Hij zweeg nog steeds.

— Laat ons gaan zitten, stelde ik voor,

op het tafeltje wijzend in den hoek, waar ik vóór de pauze gezeten had.

— Ik zit nooit nabij den muur van een vertrek, zei hij afwijzend, — ik vind daarin iets... iets lafs.

En na eenige seconden van zwijgen, terwijl hij lichtelijk de schouders optrok, als vond hij dit geval toch niet zoo bizonder ernstig, voegde hij eraan toe met een gedwongen lach: Het heeft mij steeds antipathiek toegeschenen. Ik doe het nooit; wat àchter mij geschiedt laat mij even onverschillig als wat er vóór mij mocht gebeuren.

Daarna schokte hij opnieuw met de schouders, alsof hij wat hij had gezegd nog overbodig vond, en noodde mij aan een tafeltje meer naar het midden der zaal. Daar gekomen, ontdeed hij zich van zijn pels, dien hij dan op een kellner toewierp, welke ijlings kwam toegeloopen; hij had het gezicht van den man geraakt, wat deze ongemeen vleiend leek te vinden; althans hij boog zich, na de jas te hebben opgevangen, voor Don Lorenzo met een eerbiedigen glimlach.

Ik bestelde een Whisky-soda, vroeg of ik hem er ook een mocht aanbieden. Eenigszins bevreemd keek hij me aan, dan knikte hij weifelend, en zijnen cilinderhoed van het hoofd nemend, bezag hij zich in een spiegeltje, dat aan de binnenzijde was aangebracht. Eenige minuten bleef hij in deze houding, daarna ordende hij met een kleinen kam eenige verspreide haartjes op het voorhoofd nabij de scheiding, duwde zijn das terecht in de opening van den breeden dubbelen boord, en opende zijn mond op zulk een wijze, dat de lange sterke tanden ontbloot werden; hij bekeek die vol aandacht in het spiegeltje, en zette dan den hoed weer op het hoofd, zorgend dat deze op de hem eigen wijze lichtelijk naar eène zijde overhelde.

Intusschen had de kellner onze glazen gebracht, en wij dronken. Hij bood mij een sigaret aan, stak er zelf een op, en bleef eenigen tijd zwijgend rooken. Eensklaps, de mouwen van zijn zeer correct veston een weinig optrekkend, zoodat de helroode manchetten geheel zichtbaar werden, leunde hij de ellebogen op het tafelblad en stutte zijn kin op de breede handen. — Kent u mijn zoon James? vroeg hij, mij aanziend met zijn vaste, nu bijna dreigende oogen.

Ik knikte ontkennend.

Den Rough Rider, die gedurende het vorige jaar een engagement had, zeide hij, aldus trachtend mijn geheugen te hulp te komen. Wanneer ik herhaalde hem niet te kennen, sprak Don Lorenzo op verdrietigen toon: Die jongen, — ge moogt hem dan kennen of niet, — die jongen is mijn schande.

Daarna keek hij mij geruimen tijd zwijgend aan, en rookte intusschen op een hem gemeenzame manier: hij zoog telkens een groote hoeveelheid rook op, slikte dien dadelijk in, en liet hem eenigen tijd later, terwijl hij den mond breed opende, tusschen de tanden doorgaan in stuivende wolkjes; zijn gezicht verkreeg onderwijl eene expressie, welke aan die van hooghartige onzijdigheid het meest nabijkwam; „de rook, die aldus mijn mond verlaat", zoo scheen zijn gelaatsuitdrukking te zeggen, — „de rook, welke op deze kunstvolle wijze mijn mond verlaat, is mij geheel onverschillig. Het is een onnoozel spelletje voor mij. Meer niet."

Ik was werkelijk nieuwsgierig geworden na wat hij me van zijn zoon gezegd had, en zijn herhaald zwijgen was uitnemend geëigend deze nieuwsgierigheid te vergrooten.

— Wat is er dan toch wel gebeurd? vroeg ik op een toon, dien ik deelnemend dacht.

Hij wierp zijn sigaret in een aschbakje, dat op een tafeltje verder stond, wel ongeveer twee meters van hem verwijderd, en, terwijl hij dit deed, vertoonde wederom zijn gelaat de expressie van geringschatting zijner vaardigheid, eene geringschatting, die niet ver meer van minachting was. Gelijktijdig nam hij een fijnen zijden zakdoek met blauwgebloemden rand uit zijn manchet, en wreef zich daarmede over het gezicht, als meende hij te transpireeren, wat echter heel niet het geval was; toen hij den zakdoek wederom van zijn gelaat verwijderde, was de uitdrukking van minachting daaruit verdwenen: het leek of hij deze met den zakdoek had weggeveegd.

Ik keek hem verwachtend aan; ik zou niet kunnen zeggen wat dit was, doch iets zeide mij, dat hij mij van het verdriet, hem door zijn zoon berokkend, zou gaan vertel-

len. Dat het hem ongemeen moeilijk viel dit verhaal te beginnen, bewees zijn zwijgen, en gansche houding, waarin aarzeling was. „Een man als hij is niet gewend te aarzelen", zoo overwoog ik bij mezelf, — „indien hij dit dus doet, zooals thans, moet het een vreeselijke oorzaak hebben."

Terwijl ik hem wederom aanzag, neep hij langzaam de oogen dicht; hij deed dit op een bizondere manier, niet ongelijk aan die der leeuwen, welke, terwijl men hen aandachtig beziet, zoo koel hooghartig hun oogleden kunnen sluiten, dat het aan een hoon gelijk wordt.

— Gij kent dus James niet, den Rough Rider? vroeg hij nogmaals, en als ik wederom ontkennend het hoofd bewoog: Ge kunt dus ook nog niets vernomen hebben van de schande, welke onze familie bedreigt?

— Neen, antwoordde ik, op eenigszins ongeduldigen toon.

Dan ving Don Lorenzo zijn verhaal aan. (Hij sprak in een hoogst bizarre taal, of beter: in een mengsel van verscheidene talen; deels had hij zich in zijnen omgang met lieden van velerlei landaard dit aangewend, deels mag het echter ook een pose geweest zijn, met stelligheid kan ik niets hieromtrent beweren. Ik kan u, mijn lezers, echter met zekerheid mededeelen, dat ik niet zal pogen zijne spreekmanier phonetisch na te schrijven, iets wat mij in het algemeen een kinderachtig streven lijkt, en bovendien weinig passend voor een bedroevend verhaal als Don Lorenzo mij deed, en hetwelk hier volgen gaat.)

— Ge kent mij, begon hij met zijn rauwe donkere stem, en keek mij vast aan, — dat is: gij weet zoo ongeveer wie ik ben; gij weet, dat ik de temmer ben van Lux en Apollo, en met hen de wereld doorreis; van Boston was ik tot Petersburg; doch wat ge niet zult weten, is, dat ik vroeger een ander métier had: ik was jongleur, en, wat meer is, men noemde mij in dien tijd eenen der sterksten; ik werkte aan theaters, maar eveneens in het circus, van het dravende paard, en was steeds een der beste nummers van alle programma's. Altijd bracht ik nieuwheden, en had, zonder eenige uitzondering, steeds een buitengewoon succes. Men zou dus meenen, dat er geen enkele reden voor mij bestond om een ander vak te kiezen, toch deed ik dit. Of liever: ik weet niet zoo stellig, het te hebben gekòzen; wellicht lijkt het u zonderling zooals ik het noem: het vak koos mij. Het ging aldus: In een circus, waar ik werkte, werd — het is nu vijftien jaar geleden — de temmer Beacon door zijn leeuwen verscheurd. Beacon had dien avond te veel gedronken, naar men mij mededeelde. De leeuwen bemerken dit dadelijk, — ge weet dit waarschijnlijk, — ondergaan geen dwingend overwicht van den temmer meer, weten zich, zoodra hij de kooi binnen is, het sterkst, en maken er een maaltijd van. De bewakers konden hem niet meer redden, en zijn hond, een krachtige Ulmer, werd eveneens het slachtoffer. Beacon had geen familie, en de leeuwen bleven het eigendom van den circus. Men had ze in hun hok gelaten sedert het voorval, en voedde hen niet voldoende. Het was ruim een week na den dood van Beacon, wanneer ik, in de stallen wandelend, lust had de leeuwen eens te zien. Ik liet een knecht de voorblinden van de kooi wegnemen; en ik zag aan de bewegingen van den man, dat hij bang was. Er waren zes leeuwen, waarvan een de schoonste en sterkste, dien ik ooit zag; het was een Barbarijsche; Emir heette hij. Een hevig gebrul klonk, als zij beweging vernamen aan hun kooi, en, mij bemerkend, renden ze met hun zessen tegelijk tegen de tralies, dat het tweeduims ijzer verboog. Ik nam een stoel, en ging hun wilde spel wat aanzien. Emir was het prachtigst; zijn lange manen, zwart en glanzend als het haar van een vrouw, zwaaiden breed uit wanneer hij sprong, zijn oogen vuurden, en de bek, bijna voortdurend geopend, was zoo wijd, dat mijn onderarm er rechtop in had kunnen staan. De anderen lieten hem plaats, verdrongen zich achterin de kooi, sloegen en beten naar elkander, en sisten als heesche katten; ik bekommerde mij niet om hen. „Emir", zei ik zacht, en zag hem aan; hij luisterde, den kop omlaag houdend naar mijnen kant, en staakte zijn woeste sprongen. „Emir", zei ik nogeens, en dan keek hij mij aan. Ik kwam nader, en hij ging liggen. Een geruime poos bleven wij elkander aanzien,

en allengs zag ik in zijn oogen eene andere uitdrukking komen: alsof hij mij herkende, leek het mij. Dan deed hij slaperig de oogleden toe. „Emir” zei ik wederom, en maakte met de hand het teeken van opstaan; langzaam, mij aldoor aanziend, richtte hij zich op; ik wees naar de linkerzijde van het hok, en hij ging daarheen; zijn staart sleepte zwaar langs den grond. Vanuit zijn hoek bleef hij me voortdurend aanzien, en liet een zeer zacht, nauw verneembaar brommen hooren.

Don Lorenzo zweeg een wijle, dronk, en keek mij aan; ik bemerkte dan hoe zijn oogen een gelen glans hadden als van een roofdier. Hij nam een andere sigaret, en de manier waarop hij deze uit het fijne zilveren kokertje trok, scheen mij nuffig toe.

Aandachtig stak hij haar aan, zorgdragend dat zij rondom gelijkelijk brandde, en vervolgde: — Dien middag ging ik de kooi binnen. Emir had mij, zoo was mijn stellige overtuiging, tot zijn temmer gekozen. (Aan de vijf anderen dacht ik nauwelijks; die waren ver de minderen van Emir, gingen hem uit den weg, en zouden zich ten opzichte van mij gedragen als hij.) Indien men mij belet had het hok binnen te gaan, had ik gezonnen op een middel om mijn plan, zonder dat de anderen ervan wisten, door te voeren; ik was daar niet meer vanaf te brengen; het werd mij daar plotseling tot een levensvoorwaarde. Ik liet den leeuwen overvloedig vleesch geven en melk, en ging me intusschen verkleeden, dat is: ik deed de leeren beenstukken en het stroopantser aan, hetwelk de knechten mij gaven; den stoel en den gaffel wilde ik niet meenemen, daar me dit reeds onnoodig voorkwam. Alles ging zooals ik me had voorgesteld; Emir was genaakbaar, en de anderen ook vrijwel. Spoedig gehoorzaamden allen mij, en reeds na eenige weken werkte ik met Beacons leeuwen zoo goed als Beacon het zelf had gedaan. Ge weet nu hoe ik temmer werd. Emir is nu dood, en van de andere vijf heb ik er geen enkelen meer. Voor eenige jaren kocht ik in Hamburg Lux en Apollo gelijktijdig, ze zijn niet wat Emir was; aan dien denk ik nog menigmaal terug. Apollo heeft eens kwade streken in zijn grooten kop gehad, en mij een blijvend aandenken daarvan geboden.

Don Lorenzo stond op, bracht een hand naar zijn linkerbeen en duwde daaraan; in zijn welgemaakte pantalon verschoof de kuit, als zat die geheel los. (Het was eenigszins onaangenaam om naar te zien.)

— Een kussen, verklaarde hij mij, — Apollo nam mij ongeveer een kilo vleesch af; niet dat ik in de gelegenheid was het nog na te wegen, maar ik bespeurde het nadien aan mijn eigen zwaarte, welke met een kilo afgenomen was.

Dan trok hij de broekspijpen zorgzaam op, een zuivere vouw daarin leggend even boven de knieën, en zette zich weer aan de tafel. Aan zijn houding was dat onbepaalbare, hetwelk lieden wel vertoonen, wanneer zij een geruime poos gesproken hebben, en, tevreden over het medegedeelde, elke nabemerking overbodig meenen. Zwijgend bleef hij een wijle zitten, dan klapte hij luid met duim en middenvinger, waarop de kellner onmiddellijk met zijn jas aandragen kwam.

— Gij zoudt me toch van uw zoon verhalen? zei ik, verbaasd om zijn plotseling opstaan. — Tenzij ge liever niet daarover spreken mocht? voegde ik eraan toe.

Hij keek me stijf aan, wendde den breeden kop wat af, en geeuwde. De groote sterke tanden blonken in zijn mond, welken hij dan ineenen zeer snel sloot, alsof hij een insect ophapte.

— Zullen wij een weinig wandelen? Het is een mooie avond, zei hij, den kellner naderbij wenkend om zich te doen helpen met een drukknoop aan zijn handschoen, welke niet wel sloot.

Wij verlieten den foyer, en spoedden ons, langs de stallen naar een zijdeur gaand, naar buiten.

Het sneeuwde niet meer. De breede boulevard was eene zuiverwitte vlakte, onafzienbaar. Als hooge zwarte zuilen waren de boomstammen, en rondom de lantarens lagen stille klaarten. Geen geluid vernam ik dan het doffe samenpersen van de sneeuw onder onze voeten, niets roerde dan wat losse vlokken, welke uit de boomtakken zonken, en een heel enkle maal, gelijk een donkere kabouter, schoof ons een mensch voorbij.

Zwijgend stapten wij naast elkaar; hij had zijnen arm onder den mijnen gestoken; die was als een ijzeren bout, en het scheen mij toe of ik erdoor gedragen werd.

Plotseling begon hij te spreken. — Ik zag hem eens op Maud, een witte merrie, zitten, zóó, dat ik ervan ontroerde, praatte hij half-luid, als tot zichzelven, — ik heb een goede vrouw, en mijn drie dochters zijn niet minder dan hare moeder; ik mag mij niet beklagen, maar een jongen, een jòngen is nog iets anders. Dat is zoo moeilijk te zeggen; ìk zou het althans niet kunnen verklaren. Hij is mijn eenige; hij is zacht van aard, en een kind nog. (Achttien jaar werd hij voor eenige weken.) Ik begrijp niet hoe dat vreeselijke plan in hem is opgekomen; hij hield toch van zijn paarden, wilde toch altijd rijder worden. Ik zeg, dat hij ervoor geboren was; nimmer, waar ook ter wereld, zag ik een man op zijn paard zooals hìj het kon; James werd niet over de hindernissen heengedragen door het dier: hìj droeg het paard erover. Zóó zat hij. Bij Busch in Berlijn, waar hij nu is, heeft hij een groot succes; hij is op achttien jaar al een van de meest geziene rijders van de wereld; tot in Chicago kent men hem. Ik begrijp den jongen niet meer; ik liet hem vrijheid zelf zijn beroep te kiezen; alleen wilde ik niet, dat hij temmer worden zou. — Het einde van elken temmer is, dat zijn leeuwen hem verscheuren; dit zal vroeg of laat met mij geschieden, en zou dan ook het lot van James geweest zijn. Daarom wilde ik niet, dat hij dat métier zou kiezen. — En toch, nu hij zulk een gruwelijk voornemen heeft, vraag ik me af, of het niet beter geweest was! Een eervolle dood, — de dood door een leeuw is er zulk een, dunkt mij, — een eervolle dood is beter dan een leven als....

Don Lorenzo zweeg dan, en versnelde gelijktijdig zijn tred; de sterke arm beefde een weinig tegen den mijne aan, en werd dan haastig weggetrokken. Zoo liepen wij eenigen tijd weder zwijgend naast elkander. Ik was nieuwsgierig geworden naar dat voornemen van James, hetwelk in zulk een mate iemand als zijn vader was te ontroeren vermocht, wilde hem naar den aard ervan vragen, doch wist niet wel, hoe dit te doen zonder den man nog meer te bedroeven. Zoo besloot ik te wachten tot hijzelf het mij verhalen zou.

Bij een lantaarn gekomen, hield hij me eensklaps staande. — Luister, zei hij met een eenigszins onzekere stem, waarin nog een ander geluid doorklonk, een geluid, dat van dieper te komen scheen dan de stem, waarmede hij de woorden uitsprak, en dat niet ongelijk was aan een zacht gebrul. Hij nam een enveloppe uit een der jaszakken, en trok daar met een zwaar gebaar een heel dun briefje uit; dit briefje droeg in den hoek een rood monogram, en verspreidde den zwoelen geur van ylang-ylang. — Dit schrijft zijn moeder mij, die eveneens bij Busch geëngageerd is, en met hem samenwoont, verklaarde hij, en boog zich zoo over het papier, dat zijn gezicht in de schaduw van zijn hoedrand kwam. Dan las hij: „Zoolang ik nog meende, dat het hem geen ernst kon zijn, heb ik u er niet over geschreven, maar nu geloof ik, de vreeselijke waarheid niet meer te mogen verzwijgen. James is voor ons verloren; alle moeite, welke wij, met opoffering van onze eigen rust en welzijn, aan zijne opvoeding besteedden, is vergeefsch geweest: hij staat gereed ons en onze familie te onteeren. O, hoe zagen wij een schitterende toekomst voor hem, hoe verheugden wij ons, zijn naam eens onder de eervolsten van onze familie vermeld te zien. Illusies, dwaze illusies waren dit. Ik wees hem op de verplichtingen, welke uw goede naam en die der geheele familie hem opleggen, doch alles was vruchteloos: hij heeft zich reeds zoo vernederd, dat hij zich bij een vasten bezoeker, een directeur van een gymnasium, — of hoe dat heeten moge, — heeft laten inschrijven voor een examen. Hij wil zich vergooien, en dòkter worden. Verblind als hij is, baten al mijn redenen niets; hij ziet den diepen afgrond niet, waarin hij zich neer gaat storten; hij veinst zelfs onzen afkeer van zijn afschuwelijk plan niet te begrijpen en heeft mij gisteravond, wanneer ik hem op zijn onwaardige handeling wees, heftig weersproken. Denk niet, dat eenig middel hem meer van zijn voornemen terug brengen zou; hij is onherroepelijk verloren."

Als Don Lorenzo zoover gelezen had, wrong hij den brief in zijn vuist samen, duwde hem vluchtig in zijn jaszak, en stapte verder. Wanneer de schaduw van zijn hoedrand ter zijde week bij het verlaten van de lantaren, zag ik even, een seconde wellicht, zijn oogen; die blinkende, schoone oogen, zooals ik nimmer voordien noch later zag bij eenig mensch, die oogen, welke den gloed van vuurgele topazen hadden, waren dof en zonder kleur, en, — wat mij meer nog dan dit ontroerde, — twee groote tranen vielen van die harde oogen, welke nu wel vloeibaar geworden leken, en in droppel na droppel weg te vlieten schenen, tot niets meer van hen over zoude zijn. — De schande, de schande, deed naast mij wederom de rauwe, grove stem, die, nu zeer luid, welhaast aan gebulk gelijk was. Indien een leeuw kon spreken, dan zou dit zijn zooals Don Lorenzo toen deed.

Ik waagde geen poging tot troost, wel wetend, dat dit bij een droefenis als deze, tot een kinderlijke domheid werd.

— De schande, de schande, deed de heesche stem aan mijn zijde. — Een dokter! God beproeft mij wel zwaar. O, ik zie hem nog op Maud, de witte merrie, rijden. Maud was een prachtig paard, maar men bemerkte nauwelijks het dier, als hij het bereed: zóó was alle aandacht voor dien wonderlijken jongen. Hij droeg soms een rood en geel gestreept buis; daar was een dwars gestreept gladstuk op met een heel hoogen halsboord; wanneer hij in dat buis op Maud zat, die langs de piste stapte, was er geen enkele vrouw onder het gansche publiek, die niet verbleekte. Hij had schitterende pakken, een bloedrood fluweelen, een van hemelsblauw satijn, welke hem zoo kleedden, dat zijn aanblik alleen volstond om een dreunend applaus te wekken; hij behoefde eigenlijk niet eens te rijden: het was voldoende geweest, indien hij in zijn prachtig costuum middenin den circus was gaan staan. O, ik heb hem twee salto-mortales achtereen zien maken over een breeden bandelier en nog op zijn paard neerkomen vòòr het kruis; ik zag hem van het galopeerende paard door dozijnen van brandende hoepels springen, welke niet meer dan een halven meter doorsnede hadden, (ik meen haast, dat ze zelfs veertig centimeters waren;) ik heb hem, — en ik wil erkennen, dat ik op dien avond schreide van geluk, — ik heb hem een polo zien winnen van Mac, den wereldkampioen der bereden spelers; niemand had het durven voorzeggen, het publiek was schier waanzinnig, en bracht hem een ovatie als ik nooit voordien, bij welken artist ook, had aanschouwd. Wanneer de lieve James eens lachend had gebogen voor de opgetogen menigte, keerde hij zich snel om, en sprong zonder beduidenden aanloop over ruim twintig pikeurs heen, welke voor de stalpoort stonden. En nu? Een dokter! Mijn God, mijn God.

Don Lorenzo zweeg een wijle. Ook ik bleef zwijgen, immers niet wetend, wat ik bij zulk een verdriet nog aan opbeurends zeggen kon.

— Kent ge mijne drie dochters, The Sunbeams? vroeg hij, eensklaps stilstaand, en mij aanziend.

Ik meende mij deze te herinneren.

— Zijn dat niet de parterre-acrobaten, welke het vorig jaar in den Boulevard-Circus werkten? vroeg ik.

Hij knikte bevestigend.

— Drie jonge vrouwen, blond en vrij gezet, niet waar? hernam ik, bemerkend dat mijne bekendheid met zijn familie hem vreugde deed, in zoover men van vreugde spreken mag bij een gemoedsstaat als den zijne in dat oogenblik.

Wederom knikte hij.

— Zij hadden een kind bij zich, een meisje van vier jaar zoo ongeveer; die werkte ook mede. Ze kon zoo aardig als een groot-mensch buigen, herinner ik me; de geheele zaal brak in lachen uit, wanneer zij bedanken kwam.

Don Lorenzo, wien deze bijzonderheden zeer gevallig bleken te zijn, en hem wellicht een, zij het ook geringe, troost in zijne droefenis waren, — hij had althans, terwijl ik sprak, eenige malen achtereen met den breeden kop geknikt, — Don Lorenzo vervolledigde mijn kennis door mij mede te deelen, dat het grappige meisje zijn kleindochter was, kind van zijn oudste en den komiek Charly, dat de tweede dochter met een Japanschen goochelaar gehuwd was, en de jongste, hoewel nog niet gehuwd, toch reeds verloofd met een degenslikker van groote bekendheid. —

Ik zeg u dit, voegde hij er dringend aan toe, — opdat ge vooral weten zoudt, hoe er nimmer dan eerzame métiers door mijn familieleden worden uitgeoefend. (Mijn vrouw is een uitnemende luchtgymnast.) Gevoelt u wat het voor zulk eene familie is, wanneer er een zich wegwerpt gelijk James dit thans doet? Wat moet ik mijn vrienden en bekenden zeggen, als zij, bemerkend dat van James niet meer gesproken wordt, mij vragen zullen waar hij steken mag? Kan ik, van wien een elk weet, dat ik James liefhad als geen ander ter wereld, dat ik in zijn toekomst geloofde, dat ik hem reeds als den beroemdsten van ons gezin aanmerkte, de glorie van mijn ras, — kan ik hun dan antwoorden, dat hij een .... een .... Het woord is mij te weerzinwekkend om uit te spreken .... Ik zou kunnen antwoorden, dat hij dood was, indien ik niet vreesde daardoor God te verzoeken. — En toch, waarom zou ik dat dan nog vreezen? Indien James doorzet, kan niets, hoe noodlottig ook, aan mij geschieden, dat nog mijn ellende vergrooten zou. Er is dan niets meer denkbaar, waarvoor ik nog bevreesd zou zijn, niets meer, niets, na zúlk een schande.

Hij hield mij wederom staande, ook nu weer — ditmaal was het toeval — onder een lantaarn. — Luister, zei hij, evenals daareven, en ik hoorde wederom de tweede, diepere stem, terwijl hij sprak. — Luister, herhaalde hij, en de stem, welke als een ver gebrul was, klonk dan zóózeer door, dat zij de andere, die de woorden zei, schier overstemde, — luister, indien James bij zijn voornemen blijft, doe ik als Beacon.

Ik keek hem aan; zijn oogen waren dan zóó, dat ik verschrikte.

Iets in me zei, dat de jongen zijn plan doorvoeren zou, en Don Lorenzo was er de man niet naar om op wat hij eens gezegd had ooit terug te komen. „Die man heeft daareven zichzelven ter dood veroordeeld", fluisterde een geheime stem mij in. Zoo geschiedde het, dat ik met geen enkel woord hem van zijn heilloos plan trachtte af te wenden.

Hij hield met de gehandschoende hand de lantaarnpaal omvat, en schudde daar eens aan, als om te spelen: een pak sneeuw viel met een dof geluid nabij ons neer; dit was omlaag geschoven van de kap. De raampjes rinkelden. Hij keek ernaar, en het gezicht, dat aldus in het naakte gaslicht door hem werd geheven, vergeet ik nimmer: de neus stond breed omlaag naar de fijn-uitsprietende snorharen, de kin was geheel in de schaduw verdwenen, tanden blonken grimmig, en de vuren van zijn oogen brandden wilder dan van eenig roofdier.

Ik keerde me af. Hij liep reeds naast me; hij had het blauwgerande zakdoekje in de hand genomen, en wreef daarmede wederom zijn gelaat. Het viel mij in, dat hij, zooals hij daareven ook in het zaaltje gedaan had, van zijn gezicht de expressie wischte.

Geruimen tijd liepen wij zwijgend naast elkander voort. Mijn arm had hij niet weder genomen.

Wanneer wij aan het Keizerplein gekomen waren, wees hij me met een stil gebaar op het ruiterstandbeeld, dat op zijn hoogen sokkel eenzaam middenin de witte vlakte stond.

Daar was de sneeuw wonderbaarlijk aan. De reusachtige rug van het paard droeg een dikke blanke vacht, buik en borst waren zwart, doch de riemen van het tuig waren helwit daarop afgeteekend, de kop bekwam een vreemde expressie doordat de sneeuw op alle uitstekende plaatsen, als de ooren, brauwen en de hooge gaten van den neus, was blijven liggen; met den ruiter was het eveneens: zijn mantel was wit, en om de borst lag breed een zwarte tuniek uit, de helmkam leek één lange struisveerpluim, en in het opgewend gelaat waren, onder de zwarte kuilen der oogen, jukken wit, en de baard; de mond week donker daarin weg; het zwaard was blank, en ook de voeten en stijgbeugels waren dit, die blonken helder tegen den zwarten buik van het paard. Het standbeeld werd aldus zeer geweldig; de ruiter en het dier geleken zóó een vliedend reuzenspook.

Don Lorenzo ging recht ervoor staan.

— Als James op zijn witte merrie zat, was hij niet minder, zei hij luid, en zijn heesche stem klonk over het ledige, stille plein, — ik zou zelfs meenen, dat James nog schooner was.

Dan bleef hij zwijgend voor het ruiter-

standbeeld staan, en bezag het heel aandachtig.

Wanneer dit eenigen tijd geduurd had, wendde hij zich tot mij, en stak me de hand tot afscheid toe. Dit geschiedde op zulk een besliste wijze, dat het mij onmogelijk leek nog langer met hem saam te blijven. Gelijk in den vooravond, begreep ik, mijn bijzijn niet aan hem op te kunnen dringen, en nam de toegestoken hand. — Goedennacht, zei hij, zijn breeden kop naar omlaag brengend, als sprak hij met een kind, — goedennacht. Denk aan wat ik u van Beacon verhaalde. Èn van mezelven.

Dan keerde hij zich weder naar het beeld, en het gebaar waarmede hij dit deed, leek mij vol ongeduld, als had mijn bijzijn reeds te lang zijn aandacht daarvan afgeleid.

Aan een straathoek gekomen, wendde ik mij om, teneinde mij te overtuigen of hij daar nog was.

Middenin de sneeuwvlakte, waar geen menschen gingen, stond, aan den voet van het reusachtige beeld, de kleine man in zijn pels met den hoogen hoed op, en hij roerde niet.

Ik liep eenige straten om, en ging weder zien. Hij stond er nog altijd, in dezelfde houding. Na een halfuur wandelde ik nogmaals het plein langs, en steeds was hij daar nog aan den voet van het beeld. Na een uur nòg. Toen ben ik naar mijn woning gegaan.

In den Boulevard-Circus, waar ik den volgenden middag naar hem vragen ging, deelde men mij mede, dat hij naar Berlijn was gereisd. De leeuwen had hij achtergelaten, als een borgtocht, want zijn overhaast vertrek was een contractbreuk, welke hem tot een hooge boete aan de directie verplichtte.

Sindsdien zag ik Don Lorenzo niet weer, noch hoorde iets omtrent hem, totdat ik, nu voor eenige weken, in een Amerikaansch blad de mededeeling vond, dat hij in een circus te Boston door zijn leeuwen was gedood.

Ik begreep toen, dat James, de eervolle traditie zijner familie niet achtend, noch door de droefenis, noch door de overreding zijner ouders van zijn plan werd afgeleid, en smaadlijk zich versmeten had.

October 1907.

BOEKBESPREKING.

LODEWIJK MULDER'S Verspreide Geschriften, 5 dln., 's Gravenhage, Mart. Nijhoff, 1907.

Geel werd in 1789 geboren, Potgieter in 1808, Lodewijk Mulder zag nog veertien jaren later, den 9en April 1822, het levenslicht. In 1889 hadden de democraten, ook in Nederland, wel wat anders te herdenken, een „centenaire" van nog heel wat meer beteekenis dan Jacob Geel's geboorte-dag; in de afgeloopen Junimaand vierden wij Potgieter's eeuwfeest; of we ons in April 1922 Lodewijk Mulder nog zullen herinneren?... Mijn vraag verraadt mijn twijfel. Inderdaad, men kan de firma Nijhoff alle geluk wenschen met deze, haar welverzorgde uitgaaf, doch er tevens, zij 't ook ongevraagd, den raad bijvoegen: in 't belang van Mulders nagedachtenis, doe toch wat gij kunt om den voorraad ten spoedigste op te ruimen, zoodat niet de „Verspreide Geschriften" binnen eenige jaren door een of anderen „slooper" per advertentie worden aangeboden als „pakket", voor een „spot-prijs", en met eenige bundels gedichten uit denzelfden tijd als toegift (op de postwissel te schrijven: „humor en satire").

De heer Van Nouhuys, in een artikel (geschreven voor het maandschrift „Woord en Beeld", overgedrukt als inleiding tot deze uitgaaf) over Mulders schrijvers-generatie sprekende, zegt o. a.: „Een kenmerkende eigenschap van eenigen hunner was de zin voor humor, ten deele uit de leukheid van onzen volksaard voortkomend, ten deele aangekweekt onder den invloed der Engelsche literatuur. Hildebrand was als humorist de krachtigste, omdat bij hem de gaaf van critisch-zien zeer gelukkig samenging met het vermogen om de realiteit in volle levenswaarheid af te beelden, maar na hem gaven Van Koetsveld, Mulder, Lindo, nu en dan Van Lennep en Keller elk op eigen wijze duidelijk blijk, hoe ook zij, Hollanders in merg en been, — Lindo zelfs ondanks zijn

afkomst — met zekere gemoedelijk-critische fijnzinnigheid of spotzucht hun naaste omgeving gadesloegen en tevens den geest en het talent bezaten om anderen het eigenaardige en liefst lachwekkende ervan te doen opmerken".

Wat verderop lezen wij nog: „Lod. Mulder heeft voor onze literatuur beteekenis voornamelijk als humorist in den g o e d e n zin. Bij hem is de humor geen namaak: hij zit hem in 't bloed. Hem is aangeboren de critische kijk op zijne omgeving, maar bij het uitspreken van zijn critiek, bij het aanwijzen van onze dwaasheden en gebreken werkt zeer temperend een eveneens aangeboren goedhartigheid, benevens de wijsheid van den veelzijdig-ontwikkelde en logisch-denkende, die vanzelf er toe komt de dwaasheid te bestrijden door haar te ridiculizeeren, maar die den dwaas zelven onaangevochten laat."

Inderdaad, bij iemand als deze schrijver werkt zijn aangeboren goedhartigheid wel zeer „temperend". Maar is het niet een weinig ál te . . . goedhartig, hier enkel van goedhartigheid te spreken? Moet men niet tevens denken aan een gemoedelijkheid, een kalmte, die aan het artistieke temperament geheel vreemd is? „De wijsheid van den veelzijdig-ontwikkelde" — jawel, maar toch ook wel eens de eigenwijsheid van den eenzijdig-begaafde, zou ik zoo zeggen. . . .

Hoe dit zij, ik ben met lust en ijver aan 't lezen gegaan, toen ik deze boeken kreeg, maar... het viel lang niet mee. Eenige aardigheden uit Mulder's humoristische geschriften (Een buitenpartijtje, Iets uit den tijd toen ik nog een lief vers maakte, enz.) eenige werkelijk geestige en typeerende vondstjes zijn zeer populair gebleven onder ons. „Ja, die officieren, als ze op reis zijn — —", citeeren wij nòg wel eens bij het mislukken van een anecdote. „Ja, en als die in een herberg komen — —", pleegt dan een ander in te vallen. En er wordt gelachen, nog altijd gelachen. Dit is dan ook maar de vriendelijkste manier, misschien, om den vinder dier aardigheden te herdenken, want, leest men zijn werkjes in hun geheel door, nu dan voelt men zich niet meer zoo goed in staat, zelfs die enkele frisch gebleven plekjes te waardeeren; men geeft Van Nouhuys gelijk: deze humor is „aangekweekt" onder den invloed der Engelsche literatuur, en men denkt daarbij: maar geef mij dan toch liever die Engelsche literatuur zelve, Lamb, Thackeray, Dickens. . . .

De „Kiesvereeniging van Stellendijk" — mits goed gespeeld — kan ons nog wel een avond bezighouden, maar Mulder's verhalend proza is al niet meer voor dezen tijd, zijn Humor, zijn Satire, noch (ja nog veel minder misschien) zijn ernstige „geschiedkundige" verhalen.

„Het meerendeel der literaire productie van 1840-1875 is gekenmerkt door een negatieve eigenschap: het ontbreken van hevige emotie". Zeer juist, geachte heer Van Nouhuys, maar geef tevens toe, dat de „geest" die voor dat ontbreken vergoeding brengen moest, niet van de eerste kwaliteit was. Gij die beweert dat „de humor na 1880 onze letteren zoo goed als geheel verlaten heeft" — wel, ik maak mij sterk u in de literatuur der laatste 30 jaren stukjes aan te wijzen, die in fijnheid en kracht van humor het jolige liefhebberij-geschrijf van den heer Mulder verre overtreffen.

H. R.

CYRIEL BUYSSE, L e n t e, Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1907.

Nog maar nauwelijks, zoowaar, was het bovenstaande geschreven — of daar speelt me het gezegende toeval dit nieuwe boek van Buysse in de handen! Welnu, mijnheer van Nouhuys, van humor gesproken: hier is uw eigen mede-redacteur van „Groot-Nederland", de schrijver van dat kostelijke „B o l l e k e n", hier is hij alweer met een brok van die volgens u (en vele anderen! Gij staat waarlijk niet alleen met uwe meening! Zij dreigt zelfs... cliché te worden...), van die in onze hedendaagsche litteratuur zoo uiterst zeldzaam geheeten kunstsoort. Ja, bedrieg ik mij niet, dan genoot ook van deze novelle „L e n t e" uw en zijn tijdschrift de primeur. Een fortuintje, waarde heer, waarom ik u destijds — collegiaal — benijdde!

Want: wat een heerlijk spranklend ding is dat, wat een vreugde het weer eens te lezen!

Ik hoop waarachtig niet, dat die schrijver van ras, die „vinder" bij God's gratie, dat Cyriel Buysse 't mij kwalijk zal nemen, maar 't is mijn eerlijke overtuiging: dat hij eerst met

zijn, kort-voorafgaande, boek, 't Bolleken, en met deze nieuwe Lente — dit nieuw geluid! — zijn eigenlijk genre, zijn ‚naturel' gevonden, zijn oorspronkelijkste, allerbeste werk geleverd heeft. Daar is nu geen zier conventioneel-pathetische sentimenteeligheid meer in, geen onsje drakige romantiek, dat is ál leven wat er aan is, het werk van een geestig psycholoog, een humorist „in den allerbesten zin", en van een verbazend knap artiest tevens, een fijnen kenner van het schrijversvak! Buysse's temperament is dan gelukkig niét „getemperd" door z'n „aangeboren goedhartigheid", en ondanks het sprankelen van zijn geest hoe weet hij een stemming vast te houden! Inderdaad, het verschil van deze humor met die van 1850 is groot. Daar, in het werk dus van Lodewijk Mulder en zijn tijdgenooten, een trachten naar grappigheid die den persoon van den schrijver voortdurend aan u opdringt, hem telkens weer tusschenschuift, hinderlijk, tusschen u en het verhaalobject; dáár: herhalingen, overdrijving, opzettelijkheid. Hier: de natuur zelve! Het is waarlijk of de schrijver er niets hoegenaamd aan doen kan, of het leven, de werkelijkheid zelf de eigenlijke humorist is! En toch, let er eens goed op, en het zal u niet ontgaan, met hoeveel zorg, met hoeveel talent van compositie, de schrijver zijn momenten koos. Hoe geestig gevonden dat afhalen en weer uitgeleide doen van het fransche nichtje door Onkel Standje met de levendige, schrikachtige merrie. „Hou, hou, Bello, hou hou Belleken" — hoe blijft u dat tooneeltje-vol beweging bij! En hoe staat het met de karakterteekening? Zijn de drie verliefde ooms, Coben, Belzemien en Standje, zijn tante Cordula en nichtje Leontine, typen? Zeer zeker! Maar niet in den zin van 1850, toen de bespottelijkste klucht-figuren, de zonderlingste maniakken daar vaak voor doorgingen; menschen zijn ze, menschen zooals wij er allen kennen, ook al hebben we misschien van z'n leven geen Vlaamsche boer ook maar uit de verte gezien! Het allermooiste, geloof ik, in hoe weinige lijnen ook gegeven, is tante Cordula, haar verhouding tot de broers, en tot het dartele nichtje! Het is alles maar schetsmatig gegeven, vlot, luchtig! — maar dit is nu wat men een geniale schets noemt, en het zou zonde en jammer zijn er iets aan te veranderen.

Als ik één, algemeene, aanmerking op deze nieuwe uitgaaf, zooals ze daar voor mij ligt, maken mocht, dan zou het deze zijn: het boek is zeer zeker „aantrekkelijk" maar onjuist betiteld. Lente, de uitstekende novelle, vormt het eerste gedeelte van het boek, beslaat 74 bladzijden. Daarna volgen negen korte verhaaltjes, samengevoegd onder den titel: „Obsessies". Dàt ging wel (vertelseltjes zijn „makke schapen"!), maar het is mij niet duidelijk geworden waarom nu ook Lente niet onder dien algemeenen naam kon worden gerangschikt; was het bezoek van het verleidelijke nichtje voor de bedeesde oude vrijers, zoowel als voor hun zurig jaloersche zus, soms géén obsessie? Iets anders is: de novelle-Lente staat, wat kwaliteit betreft, zonder twijfel geheel apart. Die negen volgende verhaaltjes — er is veel aardigs bij, alle zijn ze de moeite waard, maar met hun negenen, voor mij althans, toch niet meer dan een toegiftje op Lente. Mocht de schrijver ze daarom ook wel, als een soort aanhangsel, onder den titel van zijn voorste novelle binnensmokkelen? Ik kan het niet toegeven. De gewoonte (want daarvan mag men wel spreken tegenwoordig) een bundel naar het voorstgeplaatste verhaal te betitelen schijnt mij onverdedigbaar. Een titel, dunkt me, moet een benaming zijn toepasselijk op het geheele boek, dat er door gedekt wordt. En het lijkt me „á propos", dit op te merken naar aanleiding van Buysse's nieuwste uitgaaf, omdat de juiste titel, Obsessies, hier zoo vlak voor de hand lag.

In belangrijkheid en lustige sprankeling van geest komt (van de negen Obsessies) „Het slecht Vijffrankstuk" het dichtst bij Lente. Maar ook: Het bezoek van engel Gabriël op aarde, en: Het Hondje zijn persoonlijke en goedgeschreven dingetjes. Overigens durf ik — wat deze negen verhaaltjes betreft — het vermoeden uitspreken, dat hun publicatie de vrucht is eener „nalezing" door den schrijver in zijn „portefeuille" ondernomen, en dat zij, als negen gebroeders die elkander niet als

tweelingen bestaan, in leeftijd misschien nogal considerabel verschillen. Ik geloof b.v. niet, dat Buysse nu nóg spreken zou van een „ventje met een strak-ernstig, diepzinnig gezicht" (zooals in Den Binder), nog minder dat hem een zinnetje als: „Er lag als 't ware een afgrond van onuitgesproken wee in die twee doffe, trieste oogen", thans nog zou kunnen ontsnappen.

Maar... 't doet er alles maar weinig toe. De glorie van dit nieuwe boek is de novelle Lente, en het zou mij zeer verwonderen zoo deze kostelijk vertelling ook niet een van de blijvende glories van den schrijver Cyriel Buysse bleek te zijn. H. R.

JANTJE STAVAST, Ridder Marno's Pelgrimstocht, Amst., H. J. W. Becht, 1907.

Ge lacht toch immers al, lezer? Ge hebt toch zeker al begrepen: Jantje Stavast — wie heet er nu Jantje Stavast, niet waar? haha! — dat is natuurlijk een aardigheid, is-t-ie niet goed? Jantje — niet Ján, maar Jantjé, vreeselijk aardig, hè, en dan: Stavast, daar bedoelt ie iets mee, gelooft u ook niet, daar schuilt iets achter, jaja, dat hou ik er bepaald voor, daar wil die listiglijk mee aanduiden, dat-ie niet wezenlijk zoo'n vliegerige fantast is, zoo'n romanticus met allerlei koortsige vizioenen, en die zichzelf waarachtig nog au sérieux neemt (hoe is het mogelijk!), zoo'n — nou ja, enfin, wat je zoo lachenderwijs een dichter neemt, of een droomer..., neen, neen, hoor, hij staat stevig op z'n beenen en hij kijkt frisch en nuchter de wereld in, en hij durft wat te zeggen, en levenslustig is hij, leuk, vroolijk — denk maar eens aan: Jantje, hij noemt zichzelf Jantje, daar moet je toch wel 'n verdúiveld kromme moppentapper voor wezen, wat? — nu en, nu zal hij óns ook eens laten lachen, ja, daar heeft ie nu ereis plezier in; waarom zou je ook al je geestigheid voor je zelf alleen houden, waarom in je eentje liggen te schudden en te kraken, niet-waar Jan? En dus is-t-ie aan 't schrijven gegaan, een koddig boek, en toch 'n beetje zinnebeeldig, ziet u, d. w. z. met een dieperen zin, een soort nieuwen Don Quichotte, natuurlijk satyre, dat begrijpt u toch?, 'n persifflage, 'n parodie, waarván zeg ik nu niet, je moet het zelf maar lezen, maar dát wil ik je wel verklaren: dat-ie goed is, hoor! Raak! Daar kan menigeen z'n voordeel mee doen! Maar ik zeg niet wié!

Daar is b. v. al dadelijk op blz. 3, deze geestige alinea (ik schrijf maar zonder commentaar over; je moet over zulke dingen niet praten; een knipoogje is voldoende; dan begrijpen we elkaar wel): „Wees een man!" klonk het in hem, en hij stond op, liep snel naar de deur en door de hooge duistere gangen, en trad, veerkrachtig door zijn kloek besluit, het vertrek zijner moeder binnen, waar zijn vader op een schemel aan de voeten zijner gemalin zat. Deze was een heerschzuchtige verschijning van bijzondere afmetingen, die gewezen schoonheid verrieden. Zijn vader was klein en tenger, had bedroefde, blauwe oogen, en altijd fijn reukwerk in de voering zijner kleederen".

En twee bladzijden verder dit ontzaglijk grappige (houd u als 't u blieft goed vast, lezer!) „Toen zijn blik verzadigd was, drenkte hij hem met het bezien van de prachtige springende fontein achter het huis; een windvlaag deed het zilverachtig vocht in glinsterend stof verstuiven, terwijl een regenboog zich tooverachtig tusschen de waterstralen vertoonde, als een brug van ijle, gekleurde lucht. Hij herinnerde zich de heerlijke douche op kinderlijke Zaterdagavonden, als zijn bol door den hofkapper werd gehouden boven het bassin van de fontein, en hij onder den stroom van rijk water de goudvisschen telde, die jaloersch omhoog zagen naar het goudblonde hoofd, dat op hen neerzag".

Ik herinner me uit mijn jongensjaren een weekblad getiteld: „Humoristisch Album". Bestaat het nog? Ik weet het niet. Ik heb het zeker in geen twintig jaar gezien. Maar ik herinner mij nog heel duidelijk: daar stonden ook van die vreeselijk moppige verhalen in. Eigenlijk zonderling en onvergeeflijk dat ik niet eens meer weet of het nog bestaat. De menschheid heeft toch immers zoo'n oneindige behoefte aan zoo iets, aan „blijde kunst". Zou de uitgever Becht misschien niet bereid gevonden worden ook zoo'n album uit te geven, met Jantje Stavast als redacteur.

Dat zou dan een album van stavast worden! (Die is ook goed, wat? Niet? Nou ja, lezer, u is ook zoo kieskeurig!)....

Och God och God och God! Wat is het leven toch eigenlijk triestig en vervelend!...

Neemt u niet kwalijk, maar ik geloof, dat ik een beetje katterig ben geworden na 't genot van die dertig bladzijden uit Ridder Marno's Pelgrimstocht. Ik doe niets dan geeuwen. En water drinken....

Neen, waarachtig, mijnheer van Nouhuys, ge hebt tóch gelijk: dan nog maar duizendmaal liever Lodewijk Mulder! Dat was ten minste een „mijnheer", iemand van beschaving en manieren. Een boek als dit — ajakkes! het riekt op een meter afstand naar bitter en slechte sigaren! H. R.

JAN VAN DER MOER, De Kaarthoeve, Amsterdam, H. J. W. Becht, 1907.

Ik ben weer in orde. De Kaarthoeve heeft mijn kater verjaagd. Water drinken en een boek als dit lezen is dan ook ongeveer hetzelfde. Je proeft eigenlijk niets dan een zekere frischheid, een zuiverheid, je durft groote slokken nemen, 't kan volstrekt geen kwaad.... Maar iets hartigs werkt sneller....

Is het eigenlijk niet een beetje venijnig te beweren dat dit boek geen anderen smaak dan frischte heeft? Ik bedoel het toch zoo boos niet, lezer! De Kaarthoeve is een lief verhaal. Een novelle zooals er in den tijd van Cremer zeer vele geschreven werden, maar dan inderdaad beter, eenvoudiger en zuiverder, zonder romantiekerige poespas, zonder ál te erge toevalligheden, zonder misbruik van vette letters, titteltjes en lijntjes. Het is ook onderhoudend. Je wordt benieuwd hoe dat afloopen zal. En als je het uit hebt, merk je een zekere voldoening, omdat het toch nog zoo goed terecht gekomen is. Wat kon die vrouw van Jan Dokkers inderdaad verstandiger doen dan doodgaan. Zoo'n ongelukkig huwelijk — waarom zou dat bij de boeren ook niet voor kunnen komen? — is toch op den duur niet om te harden! En nu kon immers Jan ten slotte nog heelemaal „in 't ordentelijke" met zijn oude lief, de flinke en mooie Liesbeth, trouwen, op 't stadhuis en in de kerk. Voor heeren directeuren van leesgezelschappen is zulk een boek werkelijk een vondst! Een verhaal van buiten-echtelijke liefde, 'n beetje pikant, dreigend zelfs eventjes in 't minder oorbare te vervallen — en waarachtig, dank zij den goeden Dood, toch door-en-door-fatsoenlijk verloopend!...

Heusch, u moet het maar eens lezen, mevrouw! Absoluut geen gevaar, dat u daarna neiging zult gevoelen op uw hoofd te gaan staan of andere dronken dingen te doen.

Maar wel zult ge u misschien, in uw diepste binnenste, afvragen, zooals ik 't mij afgevraagd hebt: waaróm, in vredesnaam waarom toch wordt zoo'n boek geschreven? Wat wil de schrijver er mee? Wat heeft hij er aan? En wat heeft iemand anders er nu eigenlijk aan? De bedoeling van een boek kan toch niet enkel negatief zijn; geen kwaad te doen, 't lijkt mij waarlijk al te weinig „raison d'être"!

De schrijver Jan van der Moer zal uit deze mijne vragen misschien trachten af te leiden, dat ik uit „de nachtschuit" kom en „strekking" verlang in een roman. Maär dan zou hij zich toch vergissen. Wat ik van zulk een boek eigenlijk alleen beslist verlang is, dat het op zichzelf iéts ís, iets definieerbaars, dat het bezit — het eenige wat ook een mensch ten slotte z'n reden van bestaan kan geven — persoonlijkheid, karakter. Maar daar dacht men omstreeks 1860, en daar denkt nu nog Jan van der Moer blijkbaar anders over. H. R.

WAGENVOORT, Van Madrid naar Teheran, Amsterdam, H. J. W. Becht, 1907.

Reisbeschrijving!...

Een uiterst moeilijk genre!

Wat verlangen wij daarvan, in de litteratuur (want ik spreek niet van wetenschappelijke of ontdekkingsreizen, ik heb het over de „reisbeschrijving" als een kunstsoort). Wat bekoort ons als zoodanig? Het antwoord is misschien juister en duidelijker door een voorbeeld, dan door preciese omschrijving te geven. De ideale soort reisbeschrijving is die van Jac. van Looy in zijn Proza (Een Dag met Sneeuw, Een Mislukte Dag, Een Zonnige Ochtend enz.), in zijn Gekken en in zijn Reizen (in 1905 door dit maandschrift gepubliceerd). Als 't ware gelijkelijk

te-werk-stellend al zijn ziele- en zinnenfuncties, intens herlevend bizondere momenten van zijn reis, doet ons de schrijver in die boeken de door hem bezochte landen en volken kennen, als waren wij er zelf geweest. Wij weten niet precies hoe 't komt, maar wij zien de kleuren en lijnen, wij hooren de typeerende geluiden, wij doorproeven de lokale atmosfeer. Dit alles natuurlijk wel „à travers un tempérament" — alle goede reisbeschrijving is persoonlijk; de onpersoonlijke zou immers hoogstens de diensten van een Baedeker kunnen overnemen! Maar zoo onnaspeurlijk suggestief werkt deze, in zijn hartelijke menschelijkheid ons in diepste wezen gelijkende, persoonlijkheid op ons in, dat wij zijn tusschen-ons-en-het-beschrevene staan nauwelijks merken; wij leven geheel met hem mee; het is alsof wij zelf gezien, gehoord, beleefd hadden wat daar verhaald wordt, en het mooiste is: wij hebben dat geziene lief gekregen en wij vinden het mooi, wij houden een sterk besef uit de lectuur over, een weten-en-voelen, dat de wereld heerlijk groot en ruim, en wonderlijk en prachtig is, en het leven een geheim.

Beeldend en verhalend, lyrisch en episch tegelijk, ja en ook liefst zoo levendig-dramatisch mogelijk moet een reisbeschrijving zijn.

Wat doet nu de heer Wagenvoort? Hij spreekt u van het land en het volk dat hij bezocht heeft. Hij geeft zijn indrukken, zijn persoonlijke indrukken, maar vooral: hij geeft zijn meeningen; dat zijn verwerkte indrukken; dat zijn indrukken waar de wijsheid des auteurs bijgekomen, maar waar de oorspronkelijke frischte afgeraakt is. Zijn methode is de journalistische, en niet altijd van de allerbeste journalistiek. Want er zijn ook journalisten die weten, dat, al is men nog zoo veelzijdig ontwikkeld, nog zoo eminent schrander, nog zoo ervaren en levenswijs, alleen zuivere, directe naieve indrukken interesseeren, maar meeningen, apodictische, ja zelfs met bewijzen gestaafde . . . uiterst zelden. Geen Nederlander is zoo belangrijk, dat wij er bizonderen prijs op stellen zijn opinie te vernemen over Spanje's toekomst, over den volksaard der Joden — laat staan dat wij die uitgesproken opinies ook nog mooi, ook nog litteratuur zouden vinden! Het gaat met reisbeschrijvingen als met kritiek, niet de opinies van den criticus, niet zijn oordeel als zoodanig boezemt ons belang in; wij willen maar weten wát het is, dat hij gelezen heeft.

En zoo moge ik, wat dit boek betreft, volstaan met de mededeeling dat ik van 's heeren Wagenvoorts, altijd min of meer schrandere, min of meer paradoxale, opmerkingen en meeningen over vele Oostersche streken en volken heb kennis genomen. Dat deze met talent zijn neergeschreven, met gloed en zeggingskracht, en in een spreek-stijl die aan het stem-geluid van een sterk, zeer vrijmoedig en zeer zelfbewust man doet denken — niemand die wel eens iets van Wagenvoort gelezen heeft zal er aan twijfelen.

H. R.

De Boekzaal, Maandelijksch Bibliografisch tijdschrift onder redactie van Dr. H. E. Greve, Tweede Jaargang, nrs. 1 tot 5, Zwolle-Amsterdam, Ploegsma en Berreklouw, 1908.

Aan een blad als dit was nu eens inderdaad behoefte. Er zijn in het hollandsch boeken over „het boek" verschenen; vooral die van v. d. Meulen hadden succes, brachten het tot verschillende edities. Maar een tijdschrift aan boekbeschrijving en boek-nieuws gewijd, bestemd voor het publiek zoowel als voor vak-menschen, ontbrak ons tot nog toe, en goed geredigeerd kan het blijvende diensten bewijzen. Welnu, de verschenen nrs. van dezen 2en jaargang der Boekzaal voldoen aan redelijke eischen. En er schijnt kans te zijn op méér en op béter.

Onder de goede dingen ons door de „Inleiding" in 't vooruitzicht gesteld interesseert ons speciaal een „encyclopedisch bewerkt totaal-register" op alle in Nederland verschijnende maandschriften van „meer dan vak- of gesloten studiebelang". Ziedaar een sinds lang bij honderden bestaand „desideratum". Dit register, — d. w. z. het eerste, 't jaar 1907 omvattend, — zal binnenkort verschijnen. Intusschen schijnt, tot onzen spijt, later afgezien te zijn van het geven eener maandel. opgave van tijdschrift-inhouden, waarmee in het eerste nr. van dezen jaargang zoo moedig was begonnen. . . .

H. R.

DE DECORATIEVE KUNST OP HET TOONEEL

Amsterdam zal een nieuwen schouwburg krijgen, zoo melden de dagbladen, door niemand minder dan Berlage gebouwd, en Willem Royaards zal erin spelen met een groep van medewerkers, waarvan hij overtuigd is, dat zij zijne inzichten inzake tooneelspeelkunst deelen.

Ziet hier een blijde mare, die ongetwijfeld verheugenis onder kunstminnenden gebracht heeft. Een schouwburg van Berlage, een gezelschap onder leiding van Willem Royaards, me dunkt, een combinatie, waar wij tevreden mede kunnen zijn.

Een gebouw zoowel in- als uitwendig volkomen aan zijn bestemming beantwoordende, en daarbij getuigende van een persoonlijk schoonheidsbeginsel, dat ons ongetwijfeld verre van den gangbaren schouwburgstijl zal houden, — opvoeringen die tot in de meest mogelijke perfectie verzorgd zijn, goede en oorspronkelijke tooneelstukken... wat zouden wij meer kunnen wenschen. En toch, er is behalve een aangename tooneelzaal, behalve goede stukken en ernstig voorbereid spel, nog iets, dat in deze onze aandacht vraagt en waaraan, helaas, te weinig belangstelling geschonken wordt... de decoratieve kunst op het tooneel.

Ware het niet, dat Berlage ons met zijn Gijsbrecht van Amstel versieringen hiervan een voorproefje gegeven had, en dat de opvoering van „Elkerlyc" in dit opzicht een belofte in zich had gedragen, wij zouden niet zonder ongerustheid weder de décors en wat daarmede aanverwant is van den nieuwen schouwburg tegemoet gezien hebben.

Men ijvert, en niet ten onrechte, voor het woord en het spel op het tooneel, voor het stuk en voor de vertooning; maar zelden overweegt men, dat zeker niet minder belangrijk dan deze beide het uiterlijk aspect is.

De opvoeringen der zomerspelen liggen ons nog betrekkelijk versch in het geheugen, en behalve spel en zeggingskunst hebben zij een herinnering nagelaten van een gelukkig pogen naar harmonie in costuum, in décor, verlichting... kortom, naar een decoratief geheel op het tooneel.

Wij willen niet den strijd medevechten over de meerdere belangrijkheid van het beeld boven het woord, door Gordon Craig o. a. in zijn lezenswaard gesprek tusschen vakman en leek aangebonden *), maar waar in het algemeen de waarde der decoratieve eenheid op het tooneel meestal onderschat wordt, daar is het aangenaam er op te kunnen wijzen, dat de leiders der zomerspelen destijds in dit opzicht getracht hebben naar beter.

Hoe dikwerf toch ziet men costuums, op zich zelf wellicht historisch zeer getrouw, en decors uitbeeldend de werkelijkheid in de meest juiste kleuren en vormen, maar beide helaas niet berekend elkaar te steunen en aan te vullen. Bij de costuums is niet overwogen dat zij in samenspel ook een schoone combinatie van kleur en lijn geven, evenals houding en gebaar tot schoone vorm en contour leiden moeten.

En te meer is dit opvallend nu wij leven in een tijd, waarin men zoekt naar harmonische samenstelling in eigen omgeving. Men tracht naar vormen- en kleurensamenstelling in woning en kleeding, men verlangt eenheid, rust en harmonie in zijn kamer, en voelt dus als het ware de belangrijkheid van overeenstemming tusschen persoon en decor en toch wordt hiermede op het tooneel nog zoo bitter weinig rekening gehouden.

Antoon Molkenboer heeft eenige jaren geleden eens getracht naar iets beters; zijn „Sprook van den zanger", zijn „Mincelijn" waren pogingen in die richting, en al had hij zich de taak ook gemakkelijk gemaakt door zijn stukken te schrijven of te kiezen in verband met zijn decors en costuums, er viel een zekere eenheid niet in te miskennen.

In de meeste gevallen echter zal juist omgekeerd, het stuk het uitgangspunt vormen, in aansluiting waarmede de costuums ontworpen, de decors geschilderd, requisiten geplaatst en verlichting geregeld moeten worden, en dàn is de opgave, om van ieder tooneel een mooi decoratief geheel te maken.

*) De Kunst van het Theater, door E. Gordon Craig. Amsterdam, S. L. van Looy, 1906.

Deels zal dit de functie van den regisseur zijn, die mede zijn aandacht moet schenken aan costuums, aan requisieten en wat niet al, maar niet minder nauwgezet dient de ontwerper en schilder der decors te zijn, tegen wiens werk als achtergrond de figuren moeten uitkomen.

Aan hem in het bijzonder is het in samenwerking met den costuumontwerper gegeven, van het tooneel een mooi geheel te maken, Maar om dit goed te doen zal de wijze waarop men meestal tooneeldecors pleegt te ontwerpen en te schilderen, een geheele wijziging dienen te ondergaan. In plaats van zoo getrouw mogelijk een werkelijkheid af te beelden, en met de bedriegelijkheid van een panorama de dingen te schilderen als stonden zij er in hunne eigene gedaanten, zal men zich op een ander standpunt moeten plaatsen en zich volkomen bewust zijn van de eigenaardige functie, die zijn werk behoort in te nemen. In zeker opzicht is deze van ondergeschikten aard, daar het slechts dienen moet om aan de figuren der spelers in hunne verschillende costuums een rustigen fond te verzekeren. Dat het echter behalve dit, een uitbeeldend karakter kan en in vele opzichten zelfs moet dragen spreekt van zelf; maar de opvatting van het geheel, de compositie, de wijze van schilderen zal anders, zal meer decoratief versierend moeten zijn. Niet de realiteit maar de decoratieve interpretatie zal dàn de beste tooneelfond vormen. Eenvoud in kleuren, in lijn en compositie, zullen voorwaarden blijken, opdat niet het decor, dat als versierend deel van het geheel moet optreden, de aandacht afzonderlijk op zich vestigt, ten koste der harmonie.

In dit verband zal men aan het tooneeldecor een zelfde waarde toekennen als aan iedere versiering, die, hoe schoon op zich zelf, steeds een ondergeschikte plaats in moet nemen, zich zelf bewust, dat zij bestaat om het effect van het geheel te verzekeren.

Weinig heeft men ten onzent op deze wijze het schilderen van tooneeldecoraties opgevat, en hoewel men uit het woord zou opmaken, dat dit het werk van decoratieve kunstenaars was, zou men integendeel het schilderen van tooneeldecor meer tot de picturalistische kunst kunnen rekenen met dien verstande dat door sterke tegenstellingen getracht wordt een effect van natuur te verkrijgen.

De voorstelling van Elkerlijc, wij zeiden het reeds, gaf èn door costuum èn door décor, hoe simpel het ook was een belofte voor de toekomst. Wij willen dus hopen, dat dit niet slechts op een proefneming berustte, maar dat hier ook een poging tot verbetering van tooneel-decoratief aan ten grondslag lag; want het zou jammer zijn, indien bij de plannen die geleid hebben tot een nieuwen schouwburg, die het ontstaan gaven aan een nieuw gezelschap, waarvan wij onder Royaards' leiding veel goeds mogen verwachten, het tooneel-decoratief niet eens aan een herziening werd onderworpen.

In het buitenland spannen zich hier mannen als Emil Orlik voor, maar ik twijfel er niet aan of ten onzent zuilen wel decoratieve kunstenaars gevonden worden, die ook op dit terrein eens pogingen in het werk willen stellen.

H o e men te werk moet gaan, zegt Gordon Craig heel aardig in zijn reeds aangehaald werkje:

„En, let wel, hij gaat niet ineens een aardig of historisch juist schetsje maken, met een aantal deuren en ramen, waar 't schilderachtig staat, maar hij kiest eerst de kleuren, die hem in eenheid schijnen met de geest van het stuk, terwijl hij andere kleuren, die niet harmonieeren verwerpt. Dan weeft hij enkele voorwerpen in dit patroon — een boog, een fontijn, een balkon, een bed — en gebruikt de gekozen voorwerpen als 't middelpunt van zijn teekening. Dan voegt hij hierbij alle dingen, die in het stuk genoemd worden en die men moet zien. Hierbij voegt hij, één voor één, elke persoon, die in het stuk verschijnt, en zoo geleidelijk elke beweging van elke persoon en elk costuum".

Op die wijze zal ongetwijfeld het verband tusschen décors en costuums, grooter worden, zal er meerder eenheid ontstaan tusschen het spel en de „aankleeding" van het stuk.

R. W. P Jr.

JOHANNES VERMEER

("DE DELFSCHE VERMEER")

DOOR J. .. KRONIG

[illegible]

[illegible] Samengaan van Dr. A. Bredius en Jhr. Mr. V. de Stuers heeft hiertoe [illegible]

[illegible] April 1653 reeds in den echt met de burgerdochter Catharina Bol[illegible] [illegible]

[illegible]

„DE KEUKENMEID".

FOTOGRAVURE NAAR DE SCHILDERIJ VAN

JOHANNES VERMEER

IN 'S RIJKSMUSEUM.

('T ZOOGENAAMDE „MELKMEISJE", AANGEKOCHT UIT DE VERZAMELING SIX VAN VROMADE).

JOHANNES VERMEER

(„DE DELFTSCHE VERMEER")

DOOR J. O. KRONIG.

Ons land heeft zijn groote zonen zich waardig betoond. De aankoop van een gedeelte der collectie Six-Vromade, met het „Melkmeisje" van Vermeer als ster, heeft veel goedgemaakt wat door te groote zuinigheid of te weinig belangstelling in vroeger jaren is verzuimd.

't Samengaan van Dr. A. Bredius en Jhr. Mr. V. de Stuers heeft hiertoe veel bijgedragen.

Op t oogenblik verheugt zich, naast „De Nachtwacht", geen schilderij in zoo'n algemeene belangstelling als Vermeers „Melkmeisje". Zij is die ten volle waard. Wie haar ééns heeft beschouwd zal een onvergetelijken indruk meedragen.

Vol toewijding kwijt ze zich van haar plichten; met een bijna liefkozend gebaar ondersteunt ze de kan, oplettend haar hoofd een weinig voorover gebogen, om toch vooral niet te morsen. Prachtig teekent haar in houding klassieke gestalte zich af tegen den lichtenden grijzen wand. Doch niet in de eerste plaats treft ons de figuur. 't Is het coloriet, gedrenkt door invallend vensterlicht, waardoor zelfs de donkerste partijen in het blauwe schort en groen tafelkleed doorschijnend worden, zóó gedurfd in zijn tegenstellingen en toch zóó harmonisch, dat ons overweldigt.

DE KOPPELAARSTER. MUSEUM TE DRESDEN.

Johannes Vermeer werd 31 October 1632 te Delft gedoopt. Zijn vader was Reynier Janszoon Vermeer en zijn moeder Dyna Baltens.

Op jeugdigen leeftijd, nauwlijks 21 jaar, trad Vermeer 5 April 1653 reeds in den echt met de jonge dochter Catharina Bolnes. Eerst na zijn huwelijk, den 29sten December, werd hij als meester in 't schildersgilde opgenomen. Uit 1656 is zijn vroegst en eenig gedateerd werk „De Koppelaarster" tot ons gekomen. Het Museum te Dresden is de gelukkige bezitter.

De levendigheid en grootte der compositie doet deze schilderij, evenals de „Diana" van het Mauritshuis en „Jezus bij Maria en Martha" uit de verzameling Coats te Glasgow, afwijken van zijn latere werken.

Vermeer is hier van een realisme en een kracht van uitdrukking, die men te vergeefs in zijn latere werken zoekt.

Het vroolijk-tevreden gelaat van de jeugdige verleidster spreekt van ingenomenheid met haar reeds niet meer geheel nuchteren vereerder. Zijn gulle hand zal hieraan niet vreemd

zijn. Zelfs de gretig-loerende koppelaarster is voldaan. De luitspeler-toeschouwer lacht om de sluwheid der beide vrouwen.

De compositie is volmaakt, de teekening onverbeterlijk. Reeds hier treden zijn coloristische neigingen op den voorgrond. Hoewel nog ietwat hard, vooral het Perzisch tafelkleed met veel geel er in, is Vermeer geenszins bont

DIANA EN HAAR NYMFEN. MAURITSHUIS, DEN HAAG.

in al die verscheidenheid van kleuren. Het roode costuum van den jeugdigen losbol en 't citroengele jak van de schoone, vormen een stout contrast met de overigens donkere tinten van de schilderij, zonder echter afbreuk te doen aan 't harmonisch geheel.

Denkelijk zijn de „Diana" en „Jezus bij Maria en Martha" werken, die aan de „Koppelaarster" voorafgaan. Ze zijn vluchtiger en dunner geschilderd, nog niet van zoo losse compositie, aan zulk een juistheid van teekening gepaard.

De verlichting, vooral van de „Diana", doet aan Rembrandt denken. Een tijdlang zelfs ging dit doek, voorzien van een valsche handteekening, voor 't werk door van een zijner beste leerlingen, Nicolaes Maas.

Uit geen enkel document blijkt Vermeers tijdelijk verblijf te Amsterdam. Hij schijnt Delft nooit te hebben verlaten en toch ziet men op zijn schilderijen onmiskenbaar Rembrandts invloed. Door wien anders dan Carel Fabritius, den sphinx van Delft, uit wiens asch, volgens den dichter Arnoldus Bon, de Delftsche

JEZUS BIJ MARIA EN MARTHA. VERZAMELING COATS, TE GLASGOW.

Vermeer verrezen is, zou hij Rembrandts kunst genaderd zijn?

Weliswaar had Delft, zooals bijna iedere groote Hollandsche stad, zijn schilderschool. Maar wie onder hen had de ontwikkeling van den jeugdigen Vermeer, zoo niet Fabritius, Rembrandts begaafdste leerling, in die richting kunnen leiden?

Zijn schilderijen dragen er in de lichte achtergronden de sporen van. Men vergelijke slechts met Fabritius' „Puttertje" in 't Mauritshuis, het mansportret uit het Museum Boymans, den „man met den helm" in de verzameling P. Delaroff te St. Petersburg. Spoedig na 1656 moeten o. a.: het „Melkmeisje", „de Drinkende Vrouw", uit het Kaiser-Friedrichmuseum te Berlijn, en de „Kantwerkster", uit het Louvre te Parijs, ontstaan zijn.

Ze toonen nog 't droge, lichtend kleurige, doch niet meer harde coloriet, naast 't vette penseel van 1656. Door te weinig kunstliefde van de stad Rotterdam, heeft 't Louvre zich voor een lagen prijs in 't bezit gesteld van „de kantwerkster", nu een der beroemdste werken in zijn collectie van de Hollandsche school *)

DE KANTWERKSTER. LOUVRE, PARIJS.

Met een teer doch vast gebaar verstelt zij een speld om aan een nieuw figuur te beginnen. Zacht maar zeker houdt haar linkerhand de klosjes met garen gespannen. In haar blik is één en al nauwgezetheid voor hare taak.

Krachtig maakt haar kleurige gestalte — ze draagt een citroenkleurig jak met witte kraag, een groenblauwen rok — zich van den lichten achtergrond los. 't Gloeiend donkerblauwe kussen naast haar op de tafel verhoogt nog den lichtglans, welke van 't gele jak uitgaat.

't „Drinkende vrouwtje" geeft ons een intérieur, dat Vermeer zijn leven door met meer of minder afwisseling heeft geschilderd. In deze schilderij vooral komt sterk uit hoezeer thans de figuren hem slechts dienen tot versiering. Hij schildert de figuren voor het intérieur en niet 't intérieur voor de figuren.

Glimlachend, de mooie lijn van den opgeheven arm bewonderend, wacht de bezoeker de uitspraak van de kalm bij kleine teugjes proevende jonge vrouw af.

Door 't half geopend beschilderd venster stroomt een warm geelblauw licht naar binnen. Zacht doet de donkerrose japon naast den grauwen mantel. 't Invallend licht werpt een zwakblauwen schijn op den lichtgrijzen wand.

In de eerste jaren van zijn huwelijk schijnt Vermeer in armoedige omstandigheden verkeerd te hebben. Bij zijn intrede in het Gilde kon hij niet eens 't volle recht van *f* 6 voldoen. Hij begon met *f* 1.50 af te

*) Op de veiling D. Vis Blokhuizen te Rotterdam door 't Louvre voor 7270 frcs. aangekocht.

MEISJESKOPJE, MAURITSHUIS, DEN HAAG.

betalen. Eerst in 1656 was alles aangezuiverd.

Een jaar later gaat hij een leening aan van 200 car-gulden tegen 4½ %, over een jaar terug te betalen. Eenige weken later, 14 December 1655, grijpt een geldschieter van Vermeers vader deze gelegenheid aan om den schilder en zijne vrouw als contraborg te stellen.

Vermeer bezat. Voor 600 Livres had die bakker zich in het bezit gesteld van dat kunstwerk.

Waarschijnlijk door ziekelijkheid, maar vooral door groote zorgvuldigheid in de uitvoering van zijn werken, heeft Vermeer weinig voortgebracht.

Langzamerhand, in 't midden van zijn loopbaan, wordt Vermeers coloriet smeltender.

DRINKEND VROUWTJE. KAISER-FRIEDRICHMUSEUM, BERLIJN.

Zijn schilderijen werden, volgens een aanzienlijk Fransch heer van dien tijd, M. de Monconys, die in 1663 ons land bezocht, duur betaald. De Monconys verhaalt hoe hij te Delft gekomen, ook den beroemdsten schilder van die stad op zijn atelier bezocht. Vermeer kon hem echter geen één schilderij toonen. Hij kwam bij een bakker terecht, die een werk, slechts één figuur voorstellende, van

't Droge verdwijnt geheel, alles vloeit zacht onmerkbaar ineen.

Uit deze periode stammen de twee meisjeskopjes in 't Mauritshuis en uit de collectie Aremberg te Brussel, „de Schilder" uit de collectie Czernin te Weenen en 't „vrouwenportret" in 't museum te Budapest. Van de meisjeskopjes is zeker dat van 't Mauritshuis 't aantrekkelijkste.

LEZEND VROUWTJE. RIJKSMUSEUM.

GEZICHT OP DELFT. MAURITSHUIS, DEN HAAG.

Johannes Vermeer.

Onbewust melankoliek droomerig draait zij zich naar den toeschouwer. In haar halfgeopende mond ligt een onuitgesproken vraag. 't Donzig teere kindergezichtje met de onmerkbaar blauwe schaduwen in 't rose vleesch, steekt lichtend van den donkeren achtergrond af. Haar wit-blauwe hoofddoek en groengeel jak vereenigen zich met de overige tinten tot een fijne kleurengamma.

„Het nieuwe Testament" of de zegepraal van het Christendom, uit de verzameling Bredius nu in bruikleen in het Mauritshuis, is als allegorische voorstelling een mislukking. Vermeer was te weinig fantast, te ongekunsteld voor zulk eene compositie.

Deze tekortkoming wordt echter vergeten door het schitterende coloriet. Ook hier moest een intérieur zijn gedachten helpen weergeven. De van licht flonkerende gobelijnen voorhang hult het overige van het vertrek in Rembrandtiek clair-obscure. De détails zijn met de hem eigen meesterschap uitgevoerd.

Kleur en techniek toonen aan dat deze schilderij uit het midden van Vermeers loopbaan stamt.

„De Schilder" doet vooral den fijnen smaak van den meester uitkomen. Zijn voorliefde tot 't schilderen van stoffen treedt hier op den voorgrond in de behandeling van den prachtigen gobelijnen voorhang, de los over de tafel geworpen doeken, den luchtig gedrapeerden mantel van het meisje.

„HET NIEUWE TESTAMENT", UIT DE VERZAMELING DR. BREDIUS, MAURITSHUIS, DEN HAAG.

Een koel morgenlicht, dat de donkerste stoffen doordringt, stroomt het atelier binnen. Zijn weloverwogene compositie blijkt uit het staande boek op de tafel en de stoel met lichtende koperen] knoppen achter den ezel, die beiden aan het perspectief een grootere diepte helpen geven. Het aanvallig model vraagt niet meer aandacht dan eenig ander onderdeel van dit meesterstuk.

„Het Vrouwenportret" in 't museum te Budapest is 't eenig bekende werk van dien aard van den meester. In de verlichting — een gedeelte van het gelaat en de kraag is in schaduwen — in den grauwen achtergrond, is Rembrandts invloed duidelijk merkbaar. De donkere tinten van het costuum worden verlevendigd door de goudgele strikjes op handschoenen en kraag. Hoe meesterlijk de witte kraag, manchetten en handschoenen met versierselen ook zijn weergegeven, toch heeft hij zooveel persoonlijkheid aan 't onbeteekenend gezicht weten bij te zetten, dat ons dit boven alles aantrekt.

Vermeer zou ook betere dagen kennen.

In 1661 althans stelde hij zich borg ter somma van *f* 78. Zijn aanzien onder de schilders blijkt uit zijn bekleeding met het ambt van

„Hoofdman van het Schildersgilde" tusschen 1662 en 1663, welke betrekking hij nog eenmaal van 1670 tot 1671 waarnam.

Doch aan sparen heeft hij schijnbaar nooit kunnen denken. Integendeel, zijn nalatenschap was met schulden bezwaard, daar zijn weduwe in 1676 aan Schepenen van Delft om brieven van voorschrijving tot het doen van boedelafstand verzocht. Het groot aantal kinderen, acht, zal hieraan niet vreemd geweest zijn. Zóó hoog was de nood kort na zijn dood gestegen, dat zijn vrouw de haar nog overgebleven schilderijen als onderpand voor geleend geld moest geven. Misschien had een lange en kostbare ziekte van Vermeer hun middelen uitgeput.

Te vergeefs zal men in Vermeers late werken 't krachtig-kleurige van vroeger zoeken. Zachtvloeiend, als in teere, nauw merkbare nevels omhuld, is nu zijn coloriet.

't Rijksmuseum kan zich gelukkig achten „Het lezend Vrouwtje" uit dien tijd, waarin Vermeers kunst zijn toppunt had bereikt, te bezitten.

Een bijna onzichtbaar waas ligt over de schilderij gespreid. Langzamerhand ontsluieren zich de fijne nuances van 't lichtste tot 't donkerste blauw, in jakje, stoelen en tafelkleed, geholpen door de schitterende koperen stoelpennen, tot een kleurenpracht van ongekende gloed en diepte.

Harmonisch doet hierbij de kalme belangstelling der vrouw in haar brief.

Voor 't veelzijdig ontwikkeld talent van Vermeer spreken „'t Gezicht op Delft" in het Mauritshuis en „'t Straatgezicht" uit de collectie Six.

Dit onderwerp was voor den kunstenaar, den schilder bij uitnemendheid van licht en kleur, het aangewezen terrein om zich op te bewegen. Beide stukken behooren dan ook tot de grootste kunstwerken, die ooit in dat genre zijn voortgebracht.

Hoog welven zich de luchtig opgestapelde wolken boven de stad, diepe zwartblauwe schaduwen op de daken werpend. De van lichtende voegsels voorziene roode baksteenen gebouwen en donkerblauwe schepen, spiegelen zich klaar in het door zonnestralen overgleden, even rimpelend water.

Sober doch weloverwogen is de stoffeering van den voorgrond.

Hoe zorgvuldig elk onderdeel in 't „Straatje" behandeld zij, de gedachte aan peuterigheid blijft verre bij 't zien van dezen breeden forschen penseelstreek.

Een bedekte lucht geeft een voor Vermeer ongekende warmte aan de schilderij, overigens geheel in den toon van het stadsgezicht.

Evenzoo ongezocht als zijn onderwerpen zijn ook hier Vermeers hulpmiddelen. De achter haar geopende deur naaiende vrouw dient als repoussoir, terwijl haar sterk witte muts, kraag en werkje de kamer helpen verlichten.

De even opdoemende wandtegeltjes geven aan de kamer een bestemden vorm. Kleur en techniek rangschikken beide schilderijen onder de werken uit den tijd van het „Melkmeisje."

Vermeer overleed in December 1675 en werd den 15^en^ van die maand in de Oude Kerk te Delft begraven.

Naast Rembrandt is Vermeer de schilder van het licht. 't Geheimzinnig bovennatuurlijke zoekt hij niet. Klaar-nuchter, in licht badend, zonder mystiek schildert hij wat zijn oog boeit.

Door een eigenaardige techniek, een krachtig pointillé, verhoogt hij de werking van het licht. De keuze zijner onderwerpen is even eenvoudig als de voorstelling. Hartstocht schijnt hem vreemd. Aan ieder onderdeel van zijn composities besteedt hij evenveel zorg. Een vruchtbaar kunstenaar is Vermeer niet geweest, slechts pl. m. 36 werken zijn van hem bekend. *) Maar in dat kleine œuvre openbaart zijn genie zich in een bij onze schilders bijna ongekende veelzijdigheid.

Èn als intérieur-, èn als landschap-, èn als stilleven-, èn als figuurschilder kan Vermeer zich met de grootsten meten.

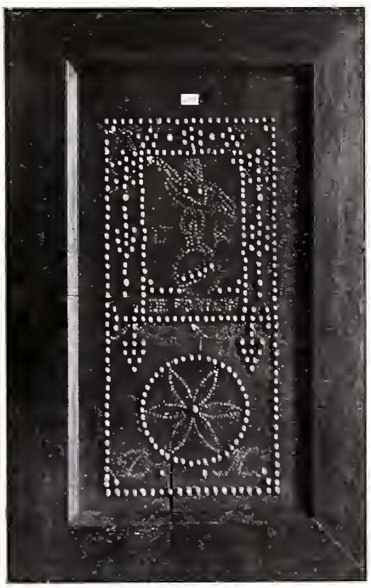
*) Deze schilderijen zijn op voortreffelijke wijze gereproduceerd in het prachtwerk van dr. C. Hofstede de Groot bij de Firma Scheltema & Holkema uitgegeven.

HET MUSEUM VOOR FOLKLORE TE ANTWERPEN.

✝ ✝ ✝ ✝ DOOR ARY DELEN. ✝ ✝ ✝ ✝

(Slot).

De koperen moor *) staat te pruttelen en te suizen op de roodgloeiende stoof en zijn vredig liedeken stemt in met het neerstig ronken van moeders spinnewiel Buiten op den steenweg gaat dan plots een luid krijschen en ratelen op: 't is de oude scharenslijper die zijn wekelijksch bezoek aankondigt. De kleuters komen aangedraafd en begapen met bewondering het mooi groengeverfd wagentje met zijn groot wiel en zijn sneldraaiende, vonkenschietende steenen. en vooral het aardige deurken van 't kastje daaronder, waarin de havelooze vent zijn allaam en zijn roggenbrood bergt. Dat deurken is een echt wonder: met koperen spijkertjes en een stuk messing heeft de scharenslijper er een paard afgebeeld en een mooie ronde roos, en de fortuin rechtstaande op een wiel. En ze bekijken het heel lang, zwijgend, tot de oude man eindelijk optrekt met zijnen wonderlijken wagen en in den vallenden avond weer verdwijnt, als een die nooit geen ruste vindt.

VERSIERD DEURTJE VAN SCHARENSLIJPERSWAGEN.

En de nacht valt in. Bij 't vlammende schaddenvuur, bij 't licht van een walmend oliepeerken zitten allen nu in een kring geschaard. De boer, die een liefhebber is van vogelvangen, herstelt zijn slagnetten, en zijn meezenlokkers en zijn kwakkelbeentjes.

De zoon frutselt aan een houten pijpekast met koperen belegsels en de koeier nagelt en hamert aan een kunstigen kleppermolen die dienen moet om de vogels van 't veld te houden.

Allentwege liggen nu over het dorp kalmte en diepe rust.

Een feestelijke begeestering waait dien mooien, gouden zomer-zondag over het dorp. De kermis is met groot geschut van donderbussen aangekondigd, en de processie is nadien uitgegaan, schitterend in de zon, met lofzang God over velden en wegen dragend. Op de baan ligt het nog vol rozen en dahlia's en geurend loof, en kleurige papiersnippers en heidezand. De geuren van de walmende wierook hangen nog overal in boomen en gestruik. De boeren zijn uitgedost op hun paaschbest, de mannen in stijven donkerblauwen kiel en de zwarte zijden pet, de vrouwen met bonte doeken, kanten mutsen en zwaar gouden juweelen. Bij de kerk staan de kraamkens en de kremmelende paardjesmolen, en het nobbelwitjesberd. In De Kroon is het prijskamp voor kegelspel en groote werpschijf. In de Hazenweide staat de groote wip, met haren wit en rooden hoofdvogel in top. De weerdige schutters der St. Sebastiaangilde zijn er geschaard, met hun prachtig-zijden vaandel, waar de Koning bij zijn plechtige inzegening over stappen mag. Ze staan fier en met staatsie, de kloeke Vlaamsche kerels, met hun lange bogen en hun groene pijlkokers.

's Namiddags zijn het volksspelen op het groote dorpsplein. Hier „tornooit" men. Een boerenknecht gewapend met een lange houten lans, wordt in een karretje gevoerd: hij tracht het midden te treffen van een ring,

*) Waterketel.

vastgemaakt onder eene met water gevulde kuip, aan twee staken opgehangen Maar hij raakt den rand van de kuip, die kantelt, zoodat het water hem over hoofd en rug stroelt, en hij druipend, onder het gejoel en gejubel der menigte, in een herberg vlucht.

Wat verder zijn het de „gansridders"; fiere, struische boeren zitten op de machtige, brieschende hengsten, en galoppeeren in wilde vaart naar een gans die met het hoofd omlaag hangt aan een koord. Te vergeefs trachten enkelen in hun loop den kop van het arme, erbarmelijk schreeuwende dier af te trekken. Maar de gans is taai, en kronkelend slaat de gemartelde vogel wanhopig met de zware, witte zwingen. Eindelijk gaat er gejuich op onder de boeren en een jonge kerel toont in zijn forsche, opgestoken vuist den bloedenden kop van het beest.

En ginder is het blind-ei-slaan, vorschen kruien, zakloopen en mastklimmen.

Met ploegskens trekken de boeren en boerinnen naar de kramen, waar men geurige wafels bakt en plakkende, bruine karamellen giet. De keuteljachten staan hunkerend te kijken naar het kleurige speelgoed dat in de barakken hangt, of draaien voor een cent op het groen en roode bord om een blad roze en witte nobbelwitjes *).

Daar tegen den lindeboom staat, omringd van een tiendubbele haag luistergrage boeren, de onmisbare, en dan ook op alle dorpskermissen tegenwoordige liedjeszanger,

Martin de Weirdt, die zingt nu omtrent acht jaer tijd,
Altijd met het consent van d'achtbaer overheid.

Achter hem hangt zijn groote schilderij, waarop met veel barbaarsch gekladder en zoo kramakkelijk mogelijk geteekend, de laatste „Vrijwillige Moord" of het „Wonderbaer Leven der Palzgravin Genoveva" staan afgebeeld. Zijn vrouw staat nevens hem; zij verkoopt de liedjes die hij natuurlijk zelf gedicht en gecomponeerd heeft, en beide zingen, terwijl hij begeleidt op zijn oude viool met.... twee snaren. En de meesterstukken gaan van de hand als brood. Mummelend trachten jongens en meiskens na te zingen van „de standvastige Liefde," van „de Schoone Isabella', het „Meigezang van Coridon en Galathé", van „den vroolijken Schoenmaker", of van „de kletskoppen". Lang hebben zij leute aan de aardige prentjes die er boven elk liedeken staan en aan de koddige spreuk, die het geheele gewrocht leukweg, met een klad latijn op den koop toe besluit:

Finis coronat opus,
Kust de bille van Esopus.

Het is vooral uit deze naieve, ruwe „scheppingen", met haren bargoenschen stijl, hare voorhistorische versificatie, en hare hottentotsche spelling, dat men op treffende wijze het Vlaamsche volkskarakter kan opmaken. Duidelijk spreekt hier de ingeboren neiging, eerstens tot het geheimzinnige en het schrikbarende, en ook en vooral die groote voorliefde voor het bespottelijke, voor de „zwanze", de goede, sappige boerte, en die verzotheid op grove, gewaagde moppen en kluchten.

Vlaanderen is steeds geweest — en de tijden zijn er voorwaar maar luttel op gebeterd — het land van belofte der kwakzalvers, wonderdokters en aflezers, die, spijts alle mogelijke strenge wetten en beteugelende verordeningen, hun zonderlinge straatremedies, huismiddeltjes en lapzalven bij de lichtgeloovige boeren aan den man brachten. Het ras van Driesken Nijpers, van Cies van Wieze, van Jefken de Strijker, van Wannes van Teralphene is in lange nog niet uitgestorven en hun voorschriften geraakten zoo langzamerhand bekend, werden overgeleverd en aangeraden in alle mogelijke gevallen van plagen en kwalen, van „zwerazies" en „seskens" *). Doorboorde tanden van dooden worden verkocht om op de luiers te binden, ten einde de kinderen te vrijwaren tegen de stuipen. Een „gekleede tand" dient men te begraven in gewijde aarde om van tandpijn verlost te wezen, of de aflezer zal de kwaal verdrijven door aanraking met een stokje

*) kleine ronde koekjes op een blad papier gegoten.

*) Kinderstuipen.

voorzien van een tand eens dooden. Alle ziekten zal hij doen afnemen door den kranke enkele droppels bloed af te tappen en die op te vangen op een stuk maagdelijk perkament, dat hij vervolgens zelf bij zich draagt tot de patient genezen is. Hij verkoopt ook nog tal van afdoende wondermiddelen, als stroomend water met Paschen geschept, tegen oogziekten; schoorsteenroet tegen het schurft, en gedroogd palingvel tegen zinking, asch tegen longtering, enz. enz.

Ook de bedevaarten spelen voor vrijwaring van ziekten of plotselinge genezing een groote rol. Alle jaren ziet men over de Vlaandersche wegen groote bedevaarten optrekken; prevelend en biddend gaan de pelgrims, soms barrevoets, en met het bloote hoofd in den ongenadigen zonnebrand, naar Scherpenheuvel, Oostacker, Lennick, Hakendover, Dieghem, Halle, enz. Daar offeren zij zilveren of wassen ex-voto's of andere dingen en komen dan weer stoetsgewijs en biddend terug met driehoekige gekleurde vaantjes, medaliekes en kapellekens, die dan een onfeilbare talisman zullen zijn tegen ongelukken, en tegen de ziekten van menschen en vee.

VERSIERD DEURTJE VAN SCHARENSLIJPERSWAGEN.

Lijze luiden de trage klokken dien grijzen regenmorgen. Het gebroken bingbangel klept armetierig en vredig over het kalme dorpken. Er is een kindeken dood. . . .

Al weenend heeft de moeder het dien morgen voor aleer het voor goed in het donkere, enge kistje werd weggestopt, een simpelen krans van vergulde bloemekens met een rozig, wassen engelken in 't midden op zijn bleek en afgeteerd hoofdeken geplaatst, en een palmtaksken van was tusschen zijn verstijfde vingertjes gedrukt. Dan werd het nederige beddeken van gekleurd papierknipsel nogeens gelijk gestrooid en 't kistje werd dichtgeschroefd. Nu wordt het in tragen stoet door de kameraadjes weggedragen naar de kerk waar paster en koster met de vaantjes en het walmend wierookvat staan te wachten.

Morgen zal moeder op het versche terpelken een paar wassen vogeltjes plaatsen en wat bloemen, en met Allerzielendag, als men pannekoeken bakt, zal de eerste koek, het „zielekoekje", in de asch van den haard worden geworpen ter nagedachtenis van de afgestorvenen.

LANDELIJK MADONNABEELD MET KANDELAARS.

In de oudste wijk van het schilderachtige Antwerpen, nevens het heerlijke Vleeschhuis bij den Bloedberg, daar is de marionettentheater de „Poesje", *) een kelder, met als ingang een oude, verbrokkelde trap, die men niet op of af kan gaan zonder het hoofd in de schouders te trekken en het lijf in bochten te wringen De ruwe, houten banken uitgesleten door vele generaties, gaan tot tegen de lage zoldering. Daar beneden in den muur een tooneel van nauw een meter hoog. Hier is het dat men elken avond de „wonderbare avanturen" speelt van de „Drij Deserteurs", van „den Prins van Napels en zijn wenschhoedeken", van „de Zeven Leugenaars", van „Romeo en Juliette" van „Smidje Verholen", en dat het talrijke

*) van „poesjenellenkelder".

typische publiek van kaailoopers en dokjongens met groote belangstelling komt kijken naar stukken als „Harenquito", „Zeven in éénen slag", „Jan Breydel of de Gulden Sporen", en „het Wonderjaar".

Een duffe, zeer complexe geur vult de nauwe ruimte van de halfduistere.... tooneelzaal, en men hoort er een pittoreske, kernachtige maar zeker weinig beschaafde taal. Diepe stilte echter zoodra het wit en rood getafelde gordijntje op zij wordt geschoven en de bij uitstek populaire akteurs als de Neus of de Snoef, de Kop, de Grijze Van Mirlo en de Schele Bertrang op het tooneel verschijnen te midden der stout-geborstelde schermen en dekors. De Neus houdt een aanspraak tot het „ge-j-acht publiek" en verwittigt al degenen „die zouden komen te smijten of te gooien met geknauwde peën, sjieken *) of droge erwten, al gauw zullen buiten gemieterd worden" welke deze laatste woorden hij bezegelt met een krachtig, veel beteekenend gebaar van zijnen stijven arm, en dan de vermetelaars uitdagend met een strenge uitdrukking op zijnen fermgegevelden kop bekijkt.

VAANTJE VAN BEDEVAARTEN.

En dan gaat het stuk zijnen gang. Met popelend hart volgt men het lijden van Belisande, zuster van koning Karel, verloofde van Ivrijn, prins van Aquitaniën, de schrikwekkende en stoute avonturen van Valentijn, de heldendaden van de zonen van Aymon met het ros Beyaard uit de „riwieren" der helle. Angst slaat hen allen om het hart als de ontzaglijke reus Vargus met diepe akelige grafstem aan den bevenden Neus, zijnen gevangene, vertelt dat hij „slechts kokend lood" en „gloeiend ijzer" zal te eten krijgen. Diepe nijd en haat vuurt in ieders oogen tegen den wreeden onmenschelijken tooveraar Meester York die de rampzalige prinses Frawijde van Pirnapont in een duistere, onderaardsche spelonk gevangen houdt, en een dolle vreugd grijpt hen aan als bij het einde van het groote heldendrama „De Gulden Sporen „de zoogezeide" „voddenbalen" die de overwinnende Vlamingen voorstellen, onder de aanvoering van den Neus in de rol van Jan Breydel, den donderenden zegezang aanheffen van

Gij hebt gedaan, o Franschen met uw stoeffen*),
Gij hebt gedaan, uw gulden tijd is uit.
Vertrekt al gauw al naar het land der moeffen †),
Uw gulden sporen blijven onzen buit.
Gij zult ons niet meer langer ambêteeren §),
Gij hebt gedaan, vertrekt maar naar chez nous! **).

Dit marionettenspel werd destijds bestuurd door den beroemden „Schavies". Zijn populariteit was zeer groot en geen wonder moet het dan ook heeten, dat spoedig een ander poppentheater ontstond in een niet minder schilderachtige volkswijk nl. het St-Andries-kwartier Ofschoon zijn poppen bijna zoo schoon, en soms hier en daar zelfs kostelijker opgetooid waren dan die van den Schavies, toch kon hij — om welke reden weten wij niet — de concurrentie in den laatsten tijd niet meer volhouden, en toen werd het geheele gezelschap van konin-

*) pruimtabak.

*) pochen, snoeven.

†) spotnaam op de Franschen.

§) vervelen, tergen.

**) spottende uitdrukking om Frankrijk te beduiden

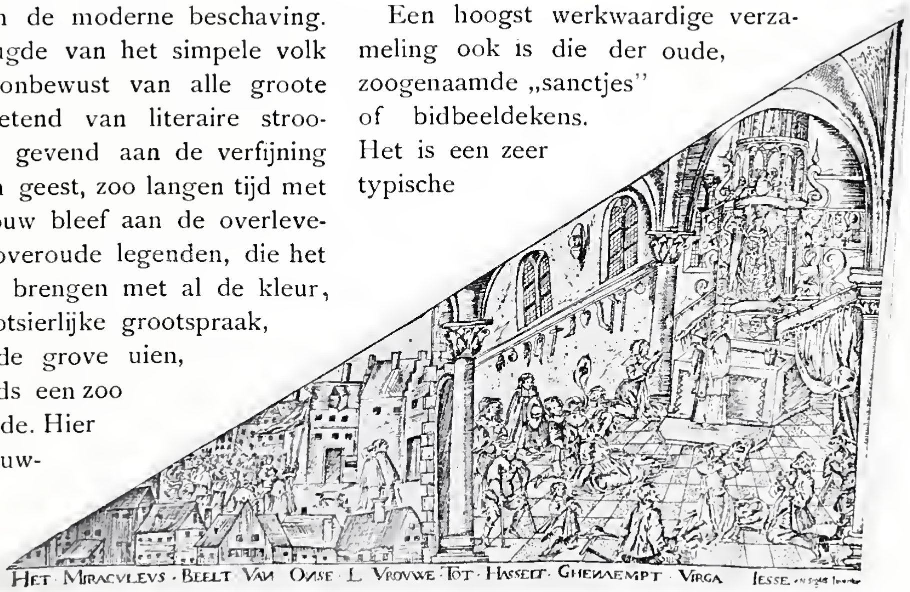
gen, prinsen, hertogen en prinsessen, soldaten, ridders, tooveraars en sympathieke vagebonden, met duivels en geesten op den koop toe door de inrichters van het Folklore-Museum aangekocht.

Nu hangen al die helden hier, in stomme staatsie, onbeweeglijk als versteende goden, in hun superbe lompen van fluweel, laken, kant en zijde, in schitterende harnassen en ruwe beestenvellen, en het is een weelde van rood en groen, purper, goud, zilver en staal.

Het is een wel-bewaarde ruïne van een oude traditie, verdreven door de onbarmhartige macht van de moderne beschaving. Hier ligt de vreugde van het simpele volk der steden, dat, onbewust van alle groote wereldzaken, onwetend van literaire stroomingen, den brui gevend aan de verfijning van den modernen geest, zoo langen tijd met hart en ziel getrouw bleef aan de overleveringen, sagen en overoude legenden, die het hier in beeld zag brengen met al de kleur, de joligheid, de potsierlijke grootspraak, de spotzucht en de grove uien, waarvoor het steeds een zoo groote neiging voelde. Hier bleven die middeleeuwsche vertelsels bewaard, die het volk reeds kende van uit de zoogenoemde „blauwboeken", die óók langzamerhand verdwenen waren, en waarvan het Museum gelukkiglijk een tamelijk rijke verzameling bezit.

In alle Vlaamsche steden en groote dorpen bestond er destijds zoo'n verkooper van boeken met liedjes, verhalen en prenten. Meestal had hij tegen de kerk zoo'n klein onoogelijk winkeltje, zooals er b.v. te Haarlem nog bestaan. Aan den kreupelen voorgevel hingen dan in lange reesems losse bladen met liedjes, versierd met aardige prentjes in hout gesneden, en op het winkelbord lagen uitgestald een vracht boekjes met blauw omslag: Historie van den Ridder Helias met de Zwane, de Vrouwenpeerle, de Schoone Historie van den edelen Jan van Parijs, Het kluchtig Leven van den jonghen gheeten Jacke, en zoo vele anderen, die nu door verzamelaars gretig worden opgezocht en waarvan de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden onder de directie van den zeer geleerden Dr. G. J. Boekenoogen nu gelukkiglijk een heele reeks herdrukken uitgeeft. Al die vijfcenten-boekjes waren gedurende zeer langen tijd de eenige literaire uitspanning van het eigenlijke volk, en deze wonderlijke verhalen, fantastische avonturen en kluchtige anekdoten gaven de stof voor de „stukken" van de bovengenoemde poesjenellentheaters.

Een hoogst werkwaardige verzameling ook is die der oude, zoogenaamde „sanctjes" of bidbeeldekens. Het is een zeer typische volkskunst die haar eigen beoefenaars heeft gehad, zooals Galle, Cornelis De Boudt, Fruytiers, Michiel Cabbaey, Van de Sande, Leys, e. a. waarvan enkelen nu helaas in de vergetelheid zijn geraakt. De nu zeer zeldzame afdrukken van die op koper gegraveerde en met schreeuwende kleuren opgeluisterde prentjes werden door begijntjes en godvruchtige lieden zorgvuldig bewaard in kerkboeken of heilige geschriften en dagelijks las men de vrome versjes die er onder stonden, tot het bekomen van zooveel dagen aflaat.

VAANTJES VAN BEDEVAARTEN.

Als een andere proeve van volkskunst wil ik nog even spreken van de reeds aangehaalde „mannekensbladen" of kinderprenten. Men heeft er in het Folklore-Museum voor gezorgd

dat buiten de gansche zeer rijke verzameling enkele afdrukken de geschiedenis zouden vertellen van deze zoo in hooge mate typische Chartres, van Pellerin te Epinal, de zeer mooie karakteristieke hollandsche prenten van de Erven Wijsmuller, C. A. Verkouteren, T.

Kort verhael van den Verloren Zoon.

Een vader had twee zonen: de jongste van hen zeide « Vader geef my myn erfdeel » De vader verdeelde zyn vermogen onder hen. Weinige dagen daerna pakte de jongste zoon al het zyne in, ging op reis naer een vreemd land, en verkwistte daer zyn vaderlyk erfgoed in een wellustig leven. Nadat hy nu alles had doorgebragt, ontstond er in dat land een groote hongersnood, ook hy begon gebrek te lyden, daerom ging hy by iemand zynen dienst aenbieden, deze zond hem naer zyn landgoed, om de varkens te hoeden. Hier zou hy nu gaerne zynen honger gestild hebben met die boomvruchten, waermede men de varkens mest, doch niemand gaf ze hem. Toen begon hy eindelyk na te denken, en zeide by zich zelven: « hoe vele daghuerders myns vaders hebben brood in overvloed, terwyl ik hier van honger moet omkomen! ik zal opstaen, tot mynen vader terugkeeren en hem zeggen: Vader, ik heb tegen den Hemel en tegen u gezondigd, ik ben niet meer waerdig uw zoon genoemd te worden, beschouw my toch slechts als eenen uwer daglooners. » Hy begaf zich dan op weg, en keerde tot zynen vader terug. de vader zag hem reeds in de verte, werd met het innigste medelyden jegens hem aengedaen, liep hem te gemoet, viel hem om den hals en kuste hem. De zoon begon nu te stamelen: « Vader, ik heb tegen den Hemel en tegen u gezondigd, ik ben niet meer waerdig uw zoon genoemd te worden. » Doch de vader liet hem niet uitspreken, en zeide tot zyne knechten: « Haelt spoedig het schoonste kleed, en trekt het hem aen, en geeft hem eenen ring aen den vinger, en schoenen aen zyne voeten, haelt het gemeste kalf en slagt het. Wy willen een vreugdemael aenregten, want deze myn zoon was voor my als dood, en leeft weder. Hy was verloren en is wedergevonden. »

N. 183.

Bij de Erve Wijsmuller, te Amsterdam.

plaatjes. Men kan er de gansche ontwikkeling van volgen, te beginnen met de oudste fransche drukken van Garnier-Allabre te Noorduyn, e. a. tot de latere maar vast niet minder opmerkenswaardige produkten van den Vlaamschen printer P. J. Brepols te Turnhout.

En hier is het wellicht de plaats om terloops gewag te maken van de nieuwe wending die de inrichters van dit Museum aan de volkskunst hebben gegeven. Tot hiertoe hadden de folkloristen, in hunne groote haast en prijsbaren iever om maar zooveel mogelijk dokumenten uit het volksleven bij elkaar te zoeken en alzoo te redden wat er nog te redden viel, alleen en uitsluitend hunne aandacht geschonken aan de . . . laat ik maar zeggen literaire zijden van de folklore. Zoo kwam het dat meest al de legenden, vertelsels, sprookjes, sagen, anekdoten en grappigheden, rijmpjes, raadsels en liedjes werden opgeteekend en uitgegeven tot nut van 't algemeen. Zeker zijn wij die eerste pioniers van deze nog jonge wetenschap innig dankbaar voor de door hen opgedolven schatten. Maar het schilderachtige, het zuiver ornementatieve schenen zij niet te bemerken. Men vermoedde niet waarschijnlijk dat er ook een traditie bestond in de versieringskunst van het volk, kunst die zich vooral toonde in de juweelen, kleederen, huiselijke voorwerpen en allaam van den stielman. Als een voorbeeld wil ik nog even de aandacht vestigen op de hierbij gereproduceerde deurtjes voor scharenslijperswagens, die een model zijn van wat men genoemd heeft de „genagelde ornementatie".

Het Museum voor Folklore wil vooral daarop de aandacht trekken, en om die reden dan ook is deze gebeurtenis van groot gewicht. De hierbij afgedrukte foto's zijn ook in de eerste plaats voorbeelden van populaire versieringskunst.

BINNENZICHT IN HET MUSEUM.

Als zoovele treffende voorbeelden van heidensche overblijfsels in de godsdienstige en wereldlijke gebruiken van het Vlaamsche volk zijn de hier gerangschikte zaken van tooverij, zwarte kunst en bezwering. Het zijn de vier- en vijfklaver, de dubbele graanaar, het hoefijzer dat men op den weg vindt en dat op de putkevie wordt genageld om het water te beletten weg te trekken of onklaar te worden en dat de schippers op den voormast hunner schepen spijkeren om goeden wind te krijgen. Typisch ook is de gewoonte der schippersvrouwen die in de kousen die zij breien, enkele van hare eigen haren weven om hare mans te beletten ontrouw te worden. En het zijn loodjes van goede vischvangst, amuletten en talismans van allen aard en het zijn ook de veelvuldige praktijken

om de toekomst te voorspellen, b.v. bij middel van was of lood in water gesmolten, tijdens den nacht van Sint-Sylvester, volgens den vorm die de schielijk weer vast geworden stof aanneemt.

En als een proeve van op en top heidensche bezwering geef ik hier de krachtige, bijna nijdige gebeden voor het verdrijven van ratten en muizen:

„Gijlie ratten! gijlie leelijke beesten! Ik „verwensch u bij zon, maan, lucht, „sterren en firmament, alsdat gijlie alle „moet vertrekken uit mijne huizing, stalling, „schuur, hooing, zoo zeker als dat Maria „den Zoon Gods gebaard heeft."

Dat moet driemaal gelezen worden op een Woensdag, en Donderdag of een Vrijdag, terwijl men door huis en schuur rondwandelt.

Ook het traditionneel gebed tegen de nachtmerrie is van een zonderlige, wilde eigenaardigheid:

O maer, gij leelijk dier,
Kom toch dezen nacht niet weer.
Alle waters zult gij waeyen,
Alle boomen zult gij blaeyen,
Alle spieren gerst zult gij tellen.
Kom mij toch dezen nacht niet kwellen.

Dat is dus ongeveer (noodzakelijkerwijze onvolledig weergegeven) het Museum voor Vlaamsche Folklore. Het is het bewaarhuis van ons typisch volkskarakter, met al zijn teekenende eigenaardigheden, naieveteit, grofheid, fijne gemoedelijkheid en vettig-lachende spotternij. Het is de samenvatting van het leven der nederigen, der ongeletterden, het stille bedrijf der simpelen, de zoetelijke godsvrucht der geloovigen. Het is Vlaanderen heel en gansch! . . .

Dankbaar dus zullen Vlaamsche kunstenaars wezen jegens den grootmoedigen man die dit Museum, eenig in zijn soort, tot stand bracht, nl. Max Elskamp, de fijne, origineele dichter der Six Chansons de Pauvre Homme en der Enluminures. Want hij was het die met de hulp van eenige belanglooze vrienden deze daad van hooge beteekenis bewerkte

In deze tijden van wanstaltige weelde, van platburgerlijke zelfvoldaanheid, van aangroeiend en overweldigend merkantilisme, zal het Museum voor Folklore blijven als een heiligdom, waar eerbiedig bewaard worden de kleurige tradities van ons volkleven, het typeerende karakter van ons ras.

MARIONETTEN UIT DE „POESJE". VAN LINKS NAAR RECHTS: PRINS IVRIJN VAN AQUITANIËN, OURSON DE WILDEMAN, SOLDAAT VAN KONING KAREL, BISSCHOP BARBAROSSA, DE GRIJZE VAN MIRLO, DE NEUS OF DE SNOEF, PRINSES FRAWIJDE VAN PIRNAPONT.

EEN BEZOEK AAN DEN STROMBOLI

† † † † † DOOR HUGO COOL. † † † † †

Wanneer ik aan den Stromboli denk, zie ik een eenzamen berg, oprijzend uit diepten van zee, spitsend omhoog in fijnen kegelvorm.

Zoo was het beeld, dat ik zag bij een voorbijgaan heel vroeg in den morgen, toen de duistere gestalte schijnbaar rustte en vaal lichtte de komende dag.

De klare koelten der wateren, die den Stromboli omringen, kunnen nooit verminderen den gloed dien hij in zijn binnenste draagt en omhoog voert, noch de stralen der zon, hoe fel hunne hitte op hem neerschiete, dien vermeerderen.

Alleen Aeolus heeft macht over den Stromboli.

Het was nog vroeg in het voorjaar, 16 April van. 1904, dat ons gezelschap, bestaande uit twee Engelschen, een Duitsch geoloog en den schrijver, zich met den gids der Liparischen eilanden Francesco Conti op weg bevond naar den Stromboli aan boord van een stoombootje, dat wij voor eenige dagen te Lipari hadden gehuurd.

Wij zouden dien dag, na op den Stromboli geland te zijn, onze boot vaarwel zeggen en den volgenden met de postboot naar Lipari terugkeeren. Twee van ons, de heeren „Inglesi" wilden langer verblijven.

Het weêr, dat gedurende den laatsten tijd meest winderig was geweest en de zee onrustig had gemaakt, was ook dien morgen niet beter, zoodat wij, over een eenigszins ruw water, langzaam den Stromboli naderden. De lucht was klaar en helder.

Reeds uit de verte lieten zich uitbarstingen waarnemen, dicht bij den top van den berg zooals op afb. n°. 1 afgebeeld. Plotseling wordt eene zwarte wolk uitgestooten, die langzaam in de blauwe lucht wegdrijft en verdwijnt. Dit gebeurde meestal om de 15 à 20 minuten.

Besloten was eerst langs de zuid-westelijke kust van het eiland te varen, zie het kaartje*), dan langs de noordwestelijke, langs de z.g.n. Sciazza del fuoco, de aschhelling, waarover de meeste produkten der uitbarstingen in zee storten, om vervolgens bij het plaatsje San Bartolo te landen. Vóór San Vincenzo, waar wij zouden moeten overnachten was eene landing al niet meer mogelijk, daar de wind zuidwestelijk was en het eiland daar er geen beschutting tegen bood.

Wij zouden dan opnieuw op onze boot terugkomen om aan den voet van den Sciarra

*) Dit is geteekend naar een kaartje uit: Alfred Bergeat „Die äolischen Inseln", München 1899, aan welk werk ook enkele hier gebruikte gegevens zijn ontleend.

del fuoco te debarkeeren, want door de steil uit zee oprijzende rotsen aan de Fruntonello was een omloopen naar de Sciarra, waar wij heen wilden, niet mogelijk. Tegelijk zouden eerst dan wegens de gunstiger belichting eenige fotografische opnamen gemaakt kunnen worden van zee uit, en wanneer wij 's avonds San Vincenzo konden bereiken, zouden wij altijd nog 's nachts het schouwspel van het in de golven neerstortende vuur kunnen gaan genieten of aan den top de uitbarstingen van nabij gaan zien.

1. DE STROMBOLI EEN UITBARSTING MAKEND, GEZIEN VAN NABIJ BASILUZZO.

Wij hadden de plannen opgemaakt, maar... of wij ze zouden uitvoeren?

De Stromboli, ofschoon niet meer dan 926 M. zich boven zee verheffend, is toch een der machtigste vulkanen op aarde. Men bedenke dat hij oprijst uit een meer dan 2000 M. diepe zee. In de wordingsgeschiedenis van den Stromboli zijn 3 phasen te onderscheiden, ten eerste de bouw van den eersten kegel, uit vulkanisch materiaal, waaronder veel lava's voorkomen, waarna een afbreken is gevolgd van een deel aan de noordwestelijke zijde of het exploseeren daarvan.

2. BEWONERS VAN DEN STROMBOLI AAN HET STRAND BIJ SAN BARTOLO.

In de 2e phase heeft een herstel plaats gehad van het verdwenen deel, daarop is een nieuwe breuk of een opnieuw verstuiven gevolgd, en ten slotte, in de 3e phase, waarin de berg nu verkeert, heeft het opbouwen plaats van eenen nieuwen kegel, voornamelijk uit asch; deze is als het ware gelegen in een nis van den oerkegel en kan zich daardoor slechts naar één zijde, den zeekant, ontwikkelen. Daar hij nog niet de hoogte van den eersten berg heeft bereikt, liggen de kraters nabij zijnen top ook niet aan de spits van het eiland zelve. Niet uit één krater komt het vuur van den berg, maar uit een aantal openingen gelegen op één lijn, de volgens eene veronderstelling jongste breuk. Ofschoon de Stromboli dikwijls als een altijd werkzame vulkaan is beschouwd, moeten — behalve de wisselingen van meer heftige en rustige uitbarstingsperioden — ook langere tijdperken van rust voorgekomen zijn.

Bij de vaart langs de zuidwestelijke zijde treffen ons enkele dalen, die vermoedelijk door uitglijding van het losse vulkanische materiaal ontstaan zijn. Verder zien wij de witte huizen van Ginostra liggen. Nu komen wij, de Punta delle chiappe voorbij varend, voor de Sciarra del fuoco en houden

een oogenblik stil om de uitbarstingen over de helling te kunnen gadeslaan.

De Sciarra-helling bedraagt ongeveer 35°.

Aan den top van den donkeren aschkegel warrelt slechts wat witte rook van fumarolen omhoog, warme dampen, die voortdurend den bodem ontstroomen, totdat plotseling met een doffen dreun zich eene zwarte wolk verheft, waaruit de gloeiende uitgeslingerde projectielen op de helling neervallen een stofmassa opjagend. Enkelen komen daaruit te voorschijn, sprongsgewijze omlaag vallend en opwarrelend witte wolkjes. Ten slotte plonsen die steenen, met een laatsten afzet, in zee, waaruit dan blanke fonteinen spuiten. Boven verijlt de zwarte rook. Na een wijle varen wij verder om de Punta Labronzo en komen voor S. Bartolo, waar rechts het strand voor ons ligt en links de vierkante huizen op de rotsen staan. Wij zijn opgemerkt, en schijnbaar de geheele bevolking komt te voorschijn tusschen de woningen, kinderen stoeiend, vrouwen met in den wind wapperende kleeren. Ten slotte roeit een boot met eenige mannen ons te gemoet, waarin wij ons naar het strand laten brengen.

3. HET INHALEN VAN EEN BOOT OP HET STRAND, SAN BARTOLO.

De nieuwsgierigheid drijft de eilandbewoners dichter op ons toe, en bij het te voorschijn brengen van het fototoestel scharen zij zich snel tot eene groep (zie afb. n°. 2).

Daarna verdeelde zich de belangstelling tusschen ons en het inhalen van de boot met de goederen, zooals afb. n°. 3 weergeeft, en toen ten slotte alles aan wal gezet was, ontbrandde een levendige strijd over hetgeen wij voor de ons bewezen diensten aanboden daar dat niet in overeenstemming was met wat zij zich als belooning gedacht hadden.

Vlotte gebaren en óverluide woorden waren het gevolg; tevens, dat, eerst na een viertal uren, het bedrag dat geweigerd was, toch werd aangenomen; maar bovendien dat nu niemand te vinden was om de bagage naar de bijna een half uur verder gelegen herberg te San Vincenzo te vervoeren.

Uit deze moeilijkheid werden wij verlost, toen eindelijk eene blijkbaar ondernemende vrouw te voorschijn trad, die, behalve over goeden wil, over een groot aantal jongens scheen te beschikken, om alles ter bestemder plaatse te bezorgen. Onze gids zou toezicht op het transport houden.

4. AAN HET STRAND VAN SAN BARTOLO.

Langzamerhand liepen de mannen en vrouwen naar de huizen terug en hielden daar samen-scholingen naar aanleiding van ons onverwacht bezoek, terwijl de jeugd zich verder om niets bekommerend bij de booten op het strand bleef, zooals men op de afb. n°. 4

kan zien. Afb. n°. 5 geeft nog eenige groepen vrouwen weer zooals zij aan het strand liepen en stonden te kijken.

Met eene mand proviand klommen wij op het dak van een verlaten huis aan den zee-oever, vanwaar wij de booten en de nog niet vervoerde bagage in het oog konden houden, en waar wij het middageten nuttigden. Nu speelden nog slechts enkele kinderen voor de sloepen. Nadat wij de verdere regeling van zaken aan Conti overlieten, besloten wij met de kleine eigen sloep, naar de Sciarra te roeien, ten einde het schouwspel der neerploffende bommen van zoo nabij mogelijk te kunnen gadeslaan.

Het bereiken van ons bootje door de branding ging niet zonder dat wij tot aan de knieën door het water moesten springen. De Inglesi gevoelden niets voor ons voorbeeld, zoodat wij slechts met ons beiden naar de Sciarra roeiden, waar wij met eenzelfde tenue-vermindering aan het strand stapten, als noodig was geweest om in het bootje te komen.

Het punt waar wij van wal staken en waar wij 's avonds eene vergeefsche landingspoging zouden wagen is op afb. n°. 6 afgebeeld. Hier, aan de zgn. Punta Labronzo verheft zich een steile rotswand, die als een plaat, zgn gesteentegang, tusschen de hellende asch- en lavabanken is ingedrongen, en die, nadat aan de zeezijde deze laatste massa's langzamerhand door afspoeling en ondergraving door het water waren weggenomen, als een keermuur voor de overige, aan de landzijde gelegen, banken, bleef staan.

Op den achtergrond verheft zich de ruim 50 M. hooge rots Strombolicchio, waarschijnlijk de rest van een nevenkegel van den Stromboli zelve, de rots ook voorkomend op afb. n°. 3. Over de blokken, die in den voorgrond op afb. 7 liggen, bereikten wij den voet van de meer genoemde Sciarra del fuoco, die op dit plaatje te zien is, juist op het oogenblik dat een fonteintje van eene neerploffende bom bij het andere einde uit het water stuift.

Gelukkig zijn wij met ons beiden; zoodat, terwijl de een de gesteenten van het strand onderzoekt, de ander de wacht houdt om op te letten of er geen blokken te nabij naar beneden komen gerend, om dan tijdig uit te kunnen wijken, want al zijn wij hier niet aan dat deel der Sciarra, waar de vurige massa's omlaag komen springen, toch worden bij iedere ontploffing stukken van vorige uitbarstingen op de helling losgemaakt, die dan met telkens grootere sprongen aan komen stormen, soms kameraden door een flinken stoot tot een samengaan uitnoodigend, en dan wanneer zij door eenen laatsten afzet de zee niet kunnen bereiken, nog een aantal deuken in het strand slaan.

Wij verzamelden eenen rijken petrografischen oogst, en na het uitermate interessante schouwspel genoegzaam bewonderd te hebben, wenkten wij ons bootje, dat hier had gewacht, en lieten ons naar den stoomer roeien, die zich iets verder aan deze zijde, in de luwte, door het eiland veroorzaakt, ophield. In die enkele uren echter (wij bereikten om 6 uur ons schip) was de wind bijzonder aangewakkerd, links en rechts van het eiland kwam eene ware stormzee te voorschijn en ook in de kalme hoek waar wij ons thans bevonden rafelde en verstuifde de wind de koppen der golven.

Onze kapitein voorzag, dat eene landing voor S. Bartolo niet mogelijk zou zijn, terwijl hij zelfs betwijfelde naar Lipari terug te kunnen keeren. Daarom meende hij goed te doen, op eene beschutte plaats bij het eiland Salina voor den nacht te gaan ankeren.

Na nog een oogenblik in de luwte getoefd en eenige opvolgende foto's van eene uitbarsting gemaakt te hebben (n°. 8), besloten wij dat gedeelte der kust, waar eene landing beproefd moest worden, langs te varen, want al ware het nog mogelijk naar den Sciarra-voet terug te keeren, van hieruit zouden wij toch S. Bartolo niet kunnen bereiken door de afsluitende, onbeklimbare rotswanden.

Wij wierpen nog een laatsten blik op den duisteren Sciarrakegel, waarover bij iedere windvlaag groote stofwolken warrelend werden weggejaagd, en kwamen nu in het open gedeelte, waar de boot heftig heen en weer geworpen werd. Een poos kruisten wij hier, en toen wij Conti op het strand te voorschijn zagen komen trachtten wij hem te beduiden, dat hij de bewoners van het eiland bewegen zou, een van hunne grootere sloepen uit te brengen ten einde ons aan land

te voeren. Het begon intusschen al donkerder te worden en onze gebaren werden niet begrepen.

Daar wij het bezoek aan het eiland zouden moeten opgeven, indien wij er niet in slaagden het nu te bereiken, en dus niets onbeproefd wilden laten om er te komen, loofden wij onder de equipage eene extra belooning uit voor een poging ons af te zetten nabij de Punta Labronzo, waar nog de minste branding scheen te staan.

De kapitein koos twee matrozen uit, zich zelf met ons in het bootje begevend, en wij naderden voorzichtig tusschen onderzeesche klippen manœuvreerend den wal, maar de golven stonden zoo hoog en zoo hol, dat het roekeloos geweest zoude zijn ons nog verder te wagen.

6. PUNTA LABRONZO, IN DEN ACHTERGROND DE ROTS STROMBOLICCHIO.

Intusschen had Conti onze bewegingen van het strand af gevolgd en wij waren nu in onze sloep zoo dichtbij, dat wij het geraas der branding konden overstemmen en hem beduiden, dat hij de bewoners zou trachten te bewegen, ons af te komen halen, en voor het geval dat hij daarin niet slaagde, zeiden wij hem hoe verder te handelen.

Na teruggevaren en weer aan boord van ons stoomschip geklommen te zijn, bleven we kruisen, niet verwachtend, na de scène van den middag, dat onze gids zou slagen.

Het werd nu bijna geheel duister en somber dreigend zag de berg er uit, omgeven door de witte branding, met wat witte huizen op de donkere rots, waartegen de golven uiteenspatten. Boven aan de kruin, nog donkerder de zwarte wolken der uitbarstingen.

Met den kijker, die van hand tot hand ging, volgden wij de bewegingen aan het strand, dat zich nog maar flauw liet onderscheiden. Er stonden eenige mannen bij een boot, doch er gebeurde niets. Zoo tuurden wij tot half acht in den avond.

Eindelijk merkten wij den kapitein op, dat al het mogelijke nu gedaan was, en verzochten wij hem naar Salina te vertrekken, doch nog vóór wij antwoord konden ontvangen, was een boot van het eiland losgekomen, waarin drie roeiers zaten, die op ons afstuurden. Toen zij langs waren, sprongen wij onmiddellijk over, en terwijl onze stoomboot zich verwijderde werden wij naar het strand geroeid, waar wij bij een oogenblik van betrekkelijke kalmte, door een grooten roller opgenomen, pijlsnel op de kust schoten. Men kwam ons met een lus te gemoet die in de boot

5. VROUWEN LANGS DEN ZEEOEVER VAN DEN STROMBOLI.

gehaakt werd, en eruit springend, trokken wij haar met vereende krachten op het land.

Het was niet alleen met hun loon maar tevens met eenen hartelijken handdruk, dat wij de flinke mannen bedankten voor hunne bereidwillligheid en hunne offervaardigheid.

Wij meenden iets van het gevoel te ondervinden van geredde schipbreukelingen, toen wij de rustige wegjes van S. Bartolo naar S. Vincenzo beliepen, tusschen de blankschemerende huizen, die voor den wind beschutten, hier op 't lage plateau aan den voet van den machtigen berg.

Zoo bereikten wij den Albergo Renda, waar de waard ons een avondmaal bereid had, door de Engelschen, onbewust van onze tobberij, voor hun deel reeds genoten.

9. EEN UITBARSTING VAN DEN STROMBOLI VAN AF DE CIMA GEZIEN.

De dorpjes San Vincenzo en San Bartolo zouden menig schilder lang kunnen boeien, hiervan werden wij overtuigd den volgenden morgen, toen het vroeg dag voor ons was en wij nog enkele straatjes doorliepen met Conti om vervolgens den berg te bestijgen; iets wat de heeren „Inglesi" eenige uren later zouden doen. Wij moesten dien middag om één uur reeds vertrekken

7. VOET VAN DE SCIARRA DEL FUOCO OP HET EILAND STROMBOLI.

Het was nu op eenmaal het mooiste weer ter wereld, de glinsterende zee was licht gerimpeld, de berg met warme tinten gekleurd, en daarboven straalde de helder blauwe hemel.

Een smal paadje tusschen wijngaarden volgend kwamen wij steeds hooger, tot waar de wingerd niet meer groeit, instede daarvan slechts enkele lage diktakkige vijgeboomen wassen, en waar grassen worden aangeplant. Beneden lagen lief en rustig de witte huisjes op het plateau.

Ten slotte kwamen wij daar, waar alle plantengroei ophoudt Over hellende lava- en aschvelden ging het moeizaam klimmend omhoog, naar de ongeveer 800 M. hooge z.g. Serra delle Chiappe lisce.

Hier aangekomen met het gezicht op den Filo dello zolfo, een soort coulis of graad, waar witte dampen opstijgen, hielden wij een oogenblik stil om de achter den Filo te voorschijn komende uitbarstingen te volgen, waarvan twee soorten waren te onderscheiden. Vooreerst die, welke zich kenmerkten door veel materiaal met betrekkelijk weinig geraas uitgestooten, terwijl die der tweede soort minder hevig waren en van een anderen krater moesten komen, die telkens een schor gebrul liet hooren.

Zooals men uit zware regenwolken de regen neer kan zien slieren, zoo slierde ook hier een aschregen omlaag op het gedeelte van den berg, waar

de wolk der ontploffingen overheen trok. Wij waren echter nog op een aanzienlijken afstand van de kraters verwijderd en over een smallen kam begaven wij ons naar den z.g. Liscione (857 M.) en vervolgens naar de Cima dello Stromboli (918 M.) in den rug der ontploffings-openingen. De Cima is een omwalling van de kraters uit de vorige eruptieperiode.

Afb. n°. 9 geeft het beeld van eene uitbarsting vanaf de Cima gezien. Vervolgens werd de z.g. Torrione, de zuidelijke coulis bereikt, vanwaar de uitbarstingen het meest nabij nog zonder gevaar te beschouwen waren op eenen afstand, die wij op 140 M. schatten.

10. GESPLITSTE GROOTE UITBARSTING VAN DEN STROMBOLI, GEZIEN VAN AF DE TORRIONE.

Dezelfde betrekkelijke regelmatigheid tusschen de grootere uitbarstingen, zooals wij die den vorigen dag hadden waargenomen, bestond ook nu. Iedere 20 tot 25 minuten volgde een zware ontploffing of met kleinen tusschentijd twee minder hevige.

Afb. n°. 10 toont twee zulke erupties zeer snel op elkaar volgend. Men ziet de phasen gescheiden door eene insnoering in het midden van de kolom. Tevens het te voorschijn springen der steenen en, waar zij neervallen, het opstuiven van asch. De totale hoogte van de uitbarstingswolk bedraagt een honderd meter.

Het normaal verloop van eene uitbarsting is als volgt:

Men hoort een beetje schuifelen en ritselen van steenen in den krater en ziet dat de fumarolen aan den rand meer beginnen te dampen.

Plotseling wolkt met eenen zwaren dreun eene groote rookkolom omhoog, meerdere trachten elkaar te verdringen en omhullen vurige stralen gloeiend gesteente, zooals de struisveerachtige hoogste wolk op afb. n°. 11 doet. Boven de wolk schijnen eerst zwarte, de bij eene vorige ontploffing in den krater teruggevallen en afgekoelde steenen, te dansen. Dan schieten langs alle kanten vurige druipende bonken te voorschijn, die meest op de Sciarra vallen en naar beneden rollen. Een oogenblik voelt men den gloed der massa's in het gelaat. Dan zinkt alles in rust terug en drijft de wolk af, de asch waaruit wij reeds zagen neerdalen bij de bestijging van den berg en bovendien als fijne kitteling op de huid gevoelden.

8. GEZICHT UIT ZEE OP DE SCIARRA DEL FUOCO, BIJ HET BEGIN EENER UITBARSTING.

Met bekwamen spoed begaven wij ons na eene zware uitbarsting en nadat alles rustig was geworden, naar de kraters om er eenen blik in te slaan, hopend

iets van de vuurzee te zien, die andere waarnemers er hebben aanschouwd Evenwel dan kenmerkten de uitbarstingen zich niet door donkere wolken, maar waren slechts begeleid door lichte stoomwolkjes, zoodat wij niet verwonderd waren, nu slechts een tweetal trechters te zien, bekleed met het teruggevallen materiaal, zich niet van eenigen uitgedoofden krater onderscheidend. Wij verwijderden ons snel.

Het aantal, de onderlinge ligging en de mate van werkzaamheid der kraters wisselt voortdurend en het kan aan den Stromboli ook voorkomen, dat zij lava uitzenden, die tot in zee stroomt. Eigenaardig is het op afb. n°. 10 en 11 te zien, dat de krater in de helling van den eigen aschkegel ligt en niet juist aan den top, waarvan wij de verklaring meenen te moeten zoeken in het feit van het in een nis gelegen zijn van dien aschkegel, die aan de zeezijde kan afnemen, daarentegen aan de landzijde gemakkelijker aangroeit. Men kan zich de direkte oorzaak van een uitbarsting als volgt voorstellen. Het uitwerpen zelf der gloeiende massa's geschiedt door de plotseling vrijkomende dampen, die met de gloeiend vloeibare stof in den berg omhoog gevoerd worden, welk vrijkomen waarschijnlijk niet zeer diep onder de kraters gebeurt en eenigszins plotseling. De bij iedere uitbarsting terugvallende massa's zijn ontgast, verstoppen den krater, oefenen eenen tegendruk uit. De door afkoeling in de boven aardlagen vrijkomende gassen in het aandringende magma kunnen dien druk niet dadelijk overwinnen, maar, éénmaal sterk genoeg, slingeren zij het bovenliggende uit, terwijl tevens een deel van het diepere, nu ontbloote magma door de bereids ontwikkelde gassen mee omhoog vliegt.

11. EENE UITBARSTING VAN DEN STROMBOLI, GEZIEN VAN AF DE TORRIONE.

Na nog een oogenblik aan de Torrione getoefd te hebben, wandelden wij naar het dal tusschen de Serra Vancori en de Cima (de 1e en 2de groote kraterom walling uit de 1e en 2de phase) met als uitgangen van het dal twee passen, de z.g. Porta di Ginostra en de Porta delle Croci.

Bij grootere uitbarstingen wordt ook dit dal hevig onder vuur genomen, waarvan de talrijke platgeslagen en gedraaide projectielen getuigen, die hier op den aschbodem als gezaaid liggen, en wordt bedreigd de eenige weg, een voetpad, dat over het eiland van S. Vincenzo naar Ginostra leidt.

Bij de Porta delle Croci plaatsen zij, die door het dal gaan een klein rieten kruisje, waarvan er nog een in het zand stak en daarom heen de uitgewaaide overblijfsels van andere.

Nu volgden wij den direkten weg terug naar S. Vincenzo. Hier namen wij afscheid en begaven ons aan boord van de vertrekkende postboot, die ons naar Cannetto op Lipari terug zou voeren.

Wanneer ik, nu, jaren later, aan den Stromboli denk, herinner ik mij een voorbijgaan heel laat in den nacht op weg naar ons mooie Insulinde: een eenzamen donkeren berg, uitstekend boven de sombere zee en nauwelijks afteekenend tegen de zwarte lucht. Van tijd tot tijd een rosse gloed, alsof de deuren van een reuzenvuur worden geopend. een oogenblik aanhoudend en dan verdwijnend, eene plotseling oplichten van rollende gloeiende massa's lager aan den berg, en dan weer alles in duisteren nacht.

EEN BEZOEK AAN 'S RIJKSMUNT TE UTRECHT.

DOOR F. FEITH.

Onder de producten van moderne beschaving bekleedt geld zeker wel een van de voornaamste plaatsen en toch zijn er onder allen, die het dagelijks gebruiken, slechts zeer weinigen aan te wijzen, welke, ook maar oppervlakkig, bekend zijn met de wijze waarop dit nuttige ruilmiddel gefabriceerd wordt.

GEVEL AAN DE OUDE GRACHT.

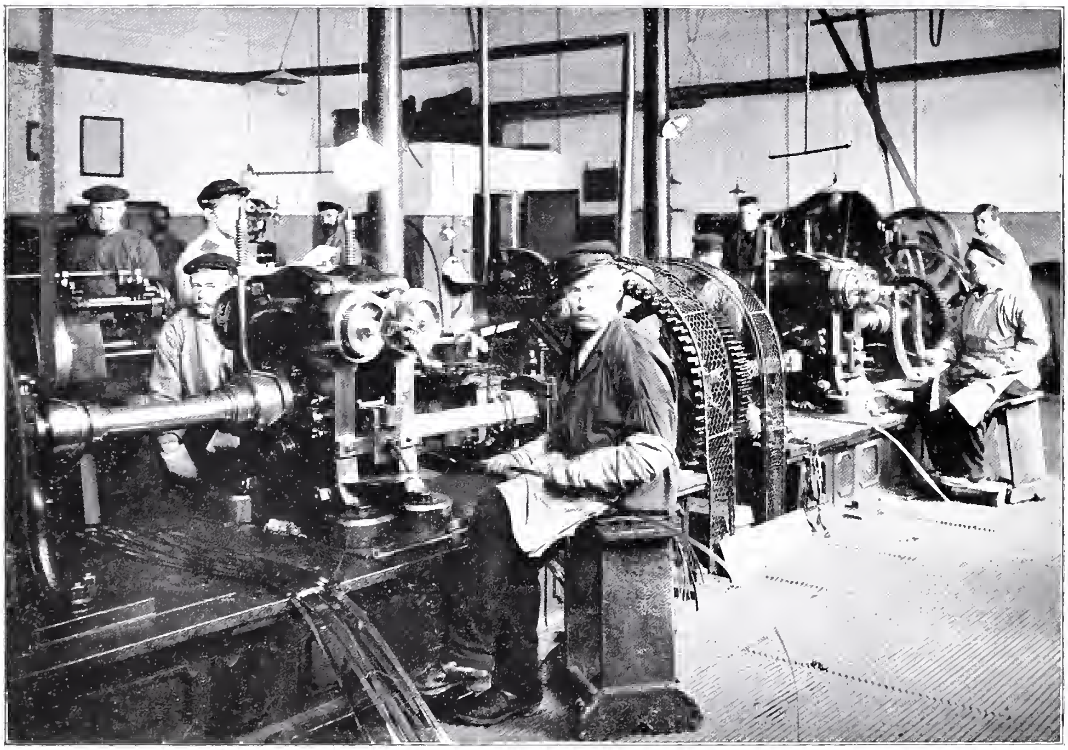
Zooals bekend is werden niet altijd gestempelde munten gebruikt tot het verrichten van betalingen en vindt men zelfs nu nog onder de onbeschaafde volken alle mogelijke voorwerpen en artikelen welke, tot dat doel, door den handel gebruikt worden. Waar oorspronkelijk ruilingen werden verricht tusschen personen zonder dat daarbij van geld sprake was, bleek het, bij het toenemen der beschaving, spoedig noodzakelijk, dat een ruilmiddel werd gezocht waarmede men het in de hand had groote en kleine betalingen te verrichten en dat tevens ten alle tijde dezelfde waarde behield.

Door gebruik te maken van metalen platen werd een doelmatig middel gevonden om hieraan te gemoet te komen. Voor kleinere bijdragen werden munten gebruikt uit koper of brons terwijl de kostbare edele metalen den handel dienden waar het grootere sommen betrof. Om de waarde der verschillende munten vast te stellen werden zij gestempeld, wat tevens het namaken bemoeilijkte. Dat de oude munten niet aan de eischen kunnen voldoen, die aan het moderne geld worden gesteld is duidelijk. Door de betrekkelijk gebrekkige wijze van vervaardigen, was het moeilijk stukken te verkrijgen van het juiste gewicht, terwijl ook de vorm niet altijd dezelfde was. — Het meest doelmatige is gebleken de munten eene ronde gedaante te geven. Ook werd daarnaar reeds in den tijd der Romeinen gestreefd. Daar echter een zuiver cirkelvormige omtrek niet altijd verkregen werd en ook een randschrift of kartelrand niet kon worden aangebracht, werden de munten niet zelden „gesnoeid" d.w.z. er

werden stukjes afgenomen echter op zoodanige wijze, dat het gesnoeide stuk toch nog voor een goed geldstuk kon doorgaan. Eene andere moeilijkheid levert het gehalte op. De gouden munten hebben in de oudheid steeds een gehalte gehad boven de 970 duizendsten. Eerst na den tijd van Vespasianus zien wij het gehalte dalen zoowel der gouden als der zilveren munten. Dat het alliage langzamerhand werd verlaagd door bijmenging met goedkoopere metalen, geschiedde niet slechts om daarmede voordeel te behalen, maar ook omdat het bleek, dat dit bijmengen van onedele metalen de muntspecie ten goede kwam, doordat eene grootere hardheid werd verkregen en zoodoende de slijting verminderde.

Het fabriceeren van munten is in elk beschaafd land opgedragen aan den Staat. Vroeger kon ieder landsheer van eenige beteekenis munten doen slaan en waren er landstreken, provinciën en steden, die een eigen muntstelsel hadden. Dat dit aanleiding gaf tot groote belemmering van den handel en ook oneerlijkheid in de hand werkte, behoeft geen betoog. Ook in ons land heeft men zich langen tijd moeten behelpen met verschillende muntsoorten Zelfs nog in het tijdperk van de stadhouders hadden de verschillende provinciën hun eigen mnntstelsels. Het snoeien kwam destijds zoo veelvuldig voor, dat slechts weinig gouden en zilveren munten hun volle waarde hadden.

Het recht om geld te doen slaan berustte te allen tijde bij de overheid en het namaken werd met strenge straffen bedreigd.

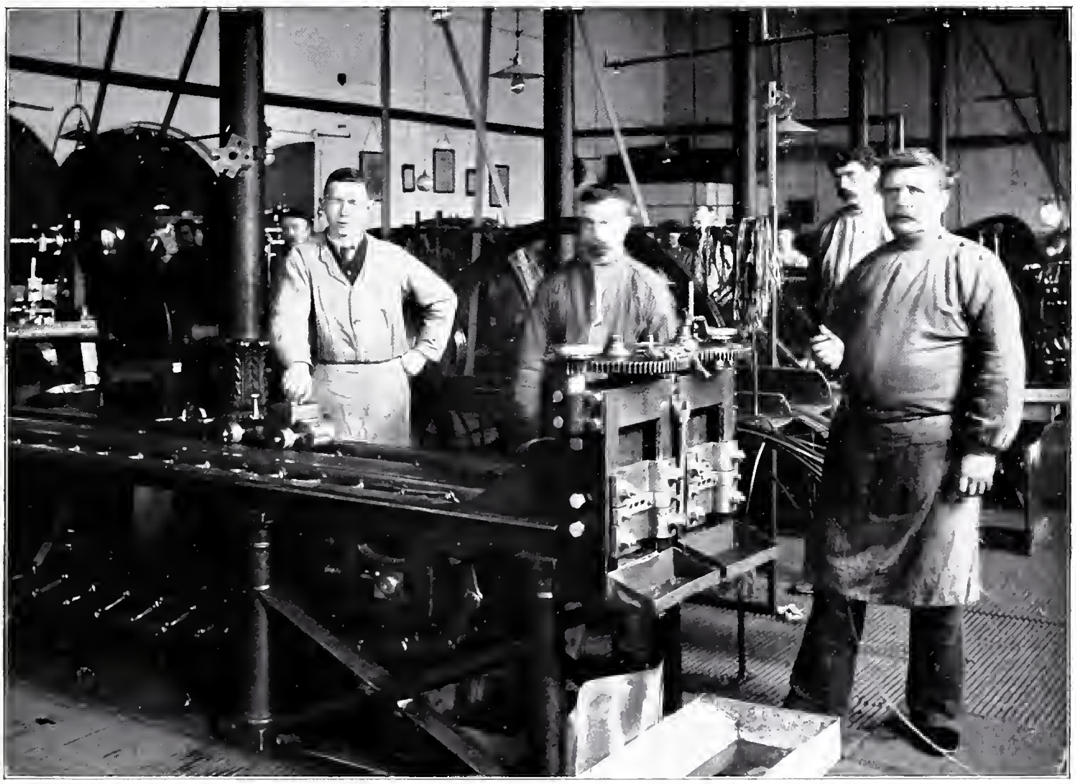

DE WALSWERKTUIGEN IN DE PLETTERIJ.

De toestand van het muntwezen in ons land onderging in 1816 de eerste belangrijke verbetering. In dat jaar kwam eene wet tot stand waarbij aan de regeering werd opgedragen munten van een vast gesteld gewicht en gehalte te doen vervaardigen. Daarbij werd tevens de dubbele standaard ingevoerd. Een ieder kon goud en zilver doen aanmunten. Voor dien tijd hebben wij steeds den zilveren standaard gehad. Bij de wet van 1816 werd het bestaande geld niet ingetrokken maar bleef naast het nieuwe bestaan.

De verhouding tusschen goud en zilver was niet juist gekozen. In 1839 werd hierin verandering gebracht. Door het verbeteren van onze geldmiddelen werd het in 1845 mogelijk de oude munten in te trekken. Niet minder dan 86 millioen gulden werd ingetrokken. In 1847 werd de dubbele standaard veranderd in den zilveren standaard waaraan volledige uitvoering werd gegeven door de wet van 1850, waarbij het goud ontmunt werd. Het woord standpenning niet meer voorkomt. Nadat in 1877 de bestaande koperen munten vervangen waren door bronzen stukken van kleinere afmetingen, was ons muntstelsel ingericht op den schaal zooals wij het nu kennen. In 1907 werd de nikkelen stuiver ingevoerd ter vervanging van het zilveren 5 cent stuk.

Het is hier niet de plaats om uit te weiden over onze muntpolitiek; daarom zij slechts opgemerkt dat het hoofddoel der munt is,

DE TREKBANK IN DE PLETTERIJ.

Indische muntstelsel werd bij de wet van 1854 gereorganiseerd. Door de steeds dalende zilverprijzen werd de vrije aanmunting van zilver een gevaar voor de economische toestand van het rijk en werd daarom in 1873 de Munt voor zilver gesloten. Door eene nalatigheid van de regeering is de aanmunting van zilver weer opengesteld van 1 Mei 1874 tot 20 Dec. van dat jaar. In dien tijd is voor bijna 32 millioen zilver aangemunt. Daarna is de Munt voor goed voor zilver gesloten. Wij hebben dus nu den gouden standaard ofschoon in de wet van 1901 het om den handel ten allen tijde gelegenheid te geven standaardmunt te doen slaan tegen eene vaste vergoeding. Dat hiervan tegenwoordig weinig of geen gebruik gemaakt wordt vindt zijn oorzaak in de nu gevolgde Bankpolitiek waarbij het voor den koopman voordeeliger is goud aan de Nederlandsche Bank te verkoopen dan het te doen vermunten.

De fabricatie van pasmunt zou onder nauwkeurige controle van staatswege even zoo goed aan de particuliere industrie kunnen worden opgedragen en daarvoor geen munt-

fabriek van Rijkswege behoeven te worden onderhouden. Bij de firma Ralph Heatan & Sons te Birmingham worden dan ook werkelijk munten voor verschillende exotische staten vervaardigd. Eenigen tijd geleden werden door die firma nog Engelsche Straits dollars geslagen.

GLOEIOVENS.

De Munt te Utrecht is een gebouw, dat reeds vele jaren voor dat doel gebezigd is. Reeds in het jaar 1647 werden door gedeputeerde Staten van Utrecht maatregelen genomen om de provinciale muntfabriek, gelegen aan de Kromme Nieuwe Gracht te verplaatsen naar een geschikt gebouw. In datzelfde jaar slaagde men er in voor dat doel aan te wijzen het Sint-Cecilia Convent gelegen aan de Neude en met een uitgang op de Oude Gracht. Het is waarschijnlijk, dat ook uit dien tijd de oude gevel aan de Oude Gracht dateert, waarin zich tot op den huidigen dag de hoofdingang der muntfabriek bevindt. Ook bestonden toen reeds de eigenaardige kelders, welke gelegen zijn onder de straat en die een uitgang hebben op de werf van de Oude Gracht.

De stad Utrecht verheugt zich dus reeds geruimen tijd in het bezit van eene muntfabriek, en ofschoon in 1806 een besluit werd uitgevaardigd, waarbij alle Munten in het Rijk (er waren er te Dordrecht, Utrecht, Hoorn en Kampen) werden opgeheven en vervangen door eene Munt te Amsterdam, is daaraan slechts in zooverre gevolg gegeven, dat wel alle andere Munten zijn opgeheven, maar die te Utrecht is blijven bestaan. Toen in 1841 eene aanzienlijke verbouwing noodig bleek, werd andermaal getracht de fabriek naar Amsterdam over te plaatsen. Ook ditmaal zonder gevolg. Wel werd in 1855

IN HET SMELTHUIS.

DE MUNTZAAL.

een tweede gebouw met 22 muntpersen als hulpmunt ingericht, om te voorzien in de groote vraag naar koperen pasmunt voor Indië, maar reeds in 1860 werd die hulpfabriek tot stilstand gebracht en sedert dien tijd worden alle munten voor Nederland en zijne koloniën in Oost en West geslagen in het gebouw aan de Oude Gracht.

Nog zij hieraan toegevoegd, dat het oude gebouw in de naaste toekomst verlaten en eene nieuwe muntfabriek betrokken worden zal, welke meer overeenkomstig de eischen der moderne industrie zal ingericht zijn.

Eene korte beschrijving van de inrichting der Munt moge hier den lezer uiteenzetten wat er dan wel achter dat typische, ouderwetsche poortje gebeurt.

Zooals reeds werd medegedeeld, wordt tegenwoordig slechts zeer zelden goud aangemunt. Voor Indië worden nog dukaten vervaardigd, maar niet met het doel om als wettig betaalmiddel te worden gebruikt. In onze koloniën kent men niet den waarborg op gouden en zilveren werken. De Javaan, die dukaten koopt, vindt in den stempel op dat muntstuk gedrukt den waarborg van het gehalte, dat zeer hoog is (983 duizendsten.) Hij gebruikt de dukaten dan ook niet als munt, maar vervaardigt er sieraden van. Het ware te wenschen, dat eene andere wijze gevonden werd om hem dien waarborg te verschaffen, daar de fabricatie van dukaten zeer moeilijk is tengevolge van de zeer kleine ruimte in gewicht en gehalte, welke bij deze muntsoort wordt toegelaten. Over deze zoogenaamde „remedie" straks meer.

Voor het fabriceeren van munten wordt het

HET SPITSVAT IN HET BLANCHIMENT.

materiaal aan den muntmeester geleverd in den vorm van baren of muntspeciën. Voor gouden tientjes mogen zoowel baren als vreemde muntspeciën worden geleverd, voor dukaten alleen baren.

De wet van 1901 bepaalt dat:

Rijksdaalders, guldens en halve guldens slechts kunnen worden aangemunt voor rekening van het Rijk, ter vervanging van zilveren munten, die van Rijkswege aan den omloop worden of zijn onttrokken.

De pasmunt wordt uitsluitend voor rekening van het Rijk geslagen.

Voor de aanmunting van zilveren pasmunt mogen alleen rijksdaalders gebezigd worden.

Door dit voorschrift wordt belet, dat de hoeveelheid zilveren munt, die zoowel in omloop als in den kelder van de Nederlandsche Bank aanwezig is, toeneemt. De voorraad rijksdaalders vermindert dus steeds, terwijl tevens de te veel gesleten munten uit de circulatie worden verwijderd.

Het materiaal voor koperen, bronzen en nikkelen munten wordt geleverd in den vorm van bladen, strooken of muntplaatjes. In dit laatste geval behoeft het nog slechts gestempeld te worden, om als munt in omloop te kunnen worden gebracht.

Nog zij hier opgemerkt, dat het muntbedrijf al zeer onregelmatig is. Wanneer, zooals tegenwoordig, groote hoeveelheden munten naar Indië worden gezonden, wordt er aan de Munt het geheele jaar druk gewerkt. Het is echter ook reeds voorgekomen, dat slechts enkele dagen van het jaar gemunt kon worden. Dat Indië tegenwoordig zooveel munt vraagt is te verklaren uit het feit, dat in dit jaar maatregelen zijn genomen om den Engelschen Straitsdollar in de residentie Sumatra's Oostkust door Nederlandsche munt te vervangen. Ook komen jaarlijks groote hoeveelheden afgekeurde munt zoowel uit Indië als Nederland aan de Munt terug, om versmolten te worden.

Ten einde een goed overzicht te geven van de wijze waarop onze munten vervaardigd worden zullen wij nagaan hoe bijv. de Indische dubbeltjes tot stand komen.

Zooals reeds werd opgemerkt worden tot vervaardiging van zilveren pasmunt slechts rijksdaalders gebruikt. Deze munten worden, voor dat zij in de smeltkroes gaan op het gehalte onderzocht, om nauwkeurig de hoeveelheid koper te kunnen bepalen, welke er aan moet worden toegevoegd om een gehalte van 720 duizensten te verkrijgen. Echter moet er reeds bij het allieeren van het mengsel op gerekend worden, dat het gehalte van de munten gedurende de bewerking verhoogd wordt. Tengevolge waarvan die verhooging van gehalte plaats heeft, zal beschreven worden bij de behandeling van het blanchiment. Het pasmunt zilver wordt gesmolten in plumbago kroezen van 100 K.G. inhoud. De inhoud bestaat uit rijksdaalders en koper zoodanig verdeeld, dat een alliage van 714 zilver en 286 koper ontstaat. Plumbaga is een materiaal, dat grootendeels uit graphiet en vuurvaste klei bestaat. De smeltkroes wordt geheel door gietcokes omgeven en daarmede wit gloeiend gestookt. Wanneer de geheele massa vloeibaar is geworden na verloop van ongeveer 2 uur, wordt het zegel, waarmee de kroes was afgesloten, verbroken en de massa goed doorgeroerd. Deze bewerking is noodzakelijk om te verkrijgen, dat het koper zich gelijkelijk door het mengsel verdeeld. Daarna wordt het vloeibare metaal met een ijzeren lepel, die met klei is bestreken, uitgeschept en gegoten in ijzeren vormen. Deze gietblokken zijn vervaardigd in den vorm van een tang waarvan de bekken 2 uitsparingen bevatten, waarin het zilver wordt gegoten. Vier werklieden vinden steeds werk in het smelthuis, één man schept het zilver uit, en giet het in de vormen, een tweede opent de tangen, zoodat een derde de gegoten staven er uit kan nemen en een vierde man de vormen met vet kan insmeren alvorens er opnieuw in gegoten wordt.

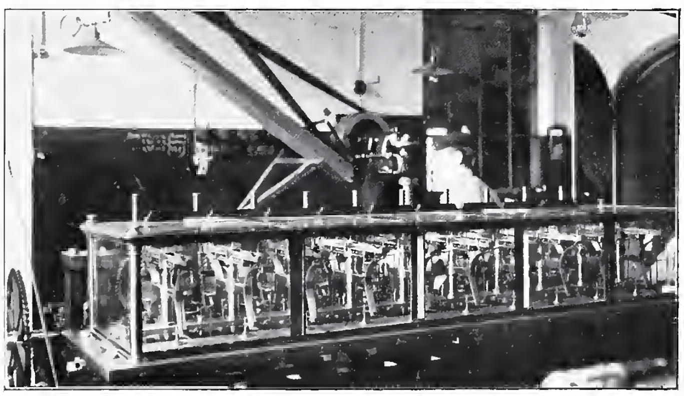
De gietblokken zijn zeer zwaar om te voorkomen, dat ze gedurende het gieten te heet worden. Voor het smelten van zilver voor grove munt worden kroezen van 400 K.G. inhoud gebruikt.

Wordt er goud gesmolten dan gebeurt dit in kleine kroezen van 30 K G. inhoud, die uit het vuur worden genomen om ze uit te gieten. Hierbij is het gebruik van een lepel uitgesloten tengevolge van de hooge temperatuur

van vloeibaar goud. Wanneer wij in de kroes met vloeibaar metaal kijken, zien wij er vuil opdrijven. Dat is houtskool; het dient om de inwerking van de lucht op het alliage te voorkomen. Slechts zelden wordt er goud gesmolten, zoodat ook weinigen in de gelegenheid zijn om de prachtige kleur van dit metaal in gesmolten toestand te bewonderen.

De staven zilver (in de Munt „tinnen" genaamd) worden in het smelthuis van onregelmatige randen, bramen, ontdaan, waarna ze als zuivere staven de pletterij bereiken.

Om een goede contrôle in de fabriek mogelijk te maken, wordt al het materiaal, voor dat het eene afdeeling binnenkomt en nadat het die weder verlaat, gewogen. Deze wegingen geschieden allen door den zelfden persoon, den fabriekscontroleur, die steeds gebruik maakt van dezelfde balans. Op deze wijze worden zoowel persoonlijke fouten als die, welke door gebreken van het weegwerktuig ontstaan kunnen, zooveel mogelijk vermeden.

WEEGMACHINE.

De tinnen, die het smelthuis verlaten, zien er onoogelijk uit; ze hebben een zwartachtige kleur en een oningewijde zou nauwlijks geloven, dat daaruit blinkende dubbeltjes ver vaardigd worden.

In de pletterij wordt het materiaal door middel van walsen uitgeplet totdat de vereischte dikte is verkregen. De walsen zijn machines, welke er uitzien als zware, ijzeren mangels, waartusschen de staven worden geknepen en uitgerekt. De rollen van deze machines zijn gemaakt uit hard gegoten ijzer of gehard staal. Zes dergelijke machines maken van de korte dikke staven lange dunne banden.

De walstoelen worden verdeeld in 2 groepen, grof walsen en fijn walsen. Van deze laatste soort is er een die 2 maal zoo snel loopt als de anderen en die dient om de tinnen zoo zuiver mogelijk af te leveren. Toch is het niet mogelijk om alle onregelmatigheden in dikte met deze machines te verwijderen en het is daarom noodig de tinnen nog tusschen 2 gehard stalen cylinders door te trekken. Deze cylinders kunnen niet draaien; zij worden zuiver op afstand gesteld en de tinnen, waarvan eerst het eene einde is dunner gemaakt, worden er doorgetrokken door ze met een duivelsklauw te grijpen, welke door eene ketting zonder eind wordt meegenomen. De klauw is zoodanig ingericht dat naarmate er harder aan getrokken wordt, de tin steviger gegrepen wordt. Het werktuig waarmede deze bewerking geschiedt heet trekbank.

Het is intusschen omogelijk het metaal al deze bewerkingen zonder onderbreken te doen ondergaan, daar het te hard wordt. Om te zorgen, dat het materiaal goed bewerkbaar blijft moet het gegloeid worden. Het wordt daarom in de zoogenaamde gloeiovens gebracht, waarin het zoolang blijft totdat het de gewenschte kleur van roodgloeihitte heeft aangenomen. Daarna wordt het in de lucht afgekoeld en verder bewerkt. Niet alle alliages behoeven evenveel malen te worden gegloeid. Naarmate het metaal rijker is aan koper, wordt het harder, vereischt dus meer gloeiïngen.

De gloeiovens bestaan uit zware bakken van gegoten ijzer, waaronder een groot vuur van turf wordt gestookt. Deze brandstof is gebleken de beste te zijn voor de ovens bij de Munt in gebruik. Niet minder dan 1500 stuks turf zijn dagelijks noodig om de vereischte temperatuur te onderhouden.

De tinnen zijn na het verlaten der trekbank op de gewenschte dikte gekomen. Alvorens er met de zoogenaamde „doorsnijders" plaatjes uit te stooten, worden zij

gecontroleerd op dikte. Daartoe wordt er een plaatje van vastgestelde diameter uitgeponst met eene handponsmachine.

Dit plaatje wordt gewogen en mag niet meer dan een zeker aantal duizendsten boven of beneden het vastgestelde gewicht zijn. Voor Indische dubbeltjes is het gewicht bepaald op 1.250 Gram, terwijl de ruimte in gewicht $^{10}/_{1000}$ bedraagt. Een plaatje mag dus

$$1.250 + 0.0125 = 1.2625 \text{ Gr.}$$

of ook

$$1.250 - 0.0125 = 1.2075 \text{ Gr. wegen.}$$

Blijkt uit het proefstukje dat de afwijking van het gewicht binnen de wettige grenzen valt, dan worden de tinnen op de doorsnijders uitgestooten Wanneer de tin is uitgestooten blijft een strip over waarin gaatjes zijn geponst op regelmatigen afstand, zoodat de dammetjes er tusschen ongeveer 2 mM. breed zijn. De strippen gaan terug naar de smeltkroes en worden daartoe opgevouwen of wel door eene bizondere inrichting aan den doorsnijder in kleine stukjes geknipt teneinde het vervoer te vergemakkelijken. Een der ponsmachines is veel zwaarder gebouwd dan de anderen en heeft een automatische aanvoer van het materiaal. Daarmede kunnen meerdere plaatjes tegelijk worden uitgestooten. Met behulp van deze soort machines kan dit gedeelte van het bedrijf veel versneld worden.

De plaatjes, die door de pletterij worden afgeleverd zijn allen wat zwaarder dan het wettig gewicht en hebben een zwarte kleur. Deze kleur is het gevolg van een laagje koperoxyde, dat op de oppervlakte is ontstaan tengevolge van het gloeien. Er moeten echter zilverkleurige munten in omloop worden gebracht en het is daarom noodig dit zwarte laagje te verwijderen. Dit wit maken geschiedt in het blanchiment. De plaatjes worden daartoe gebracht in een kegelvormig vat, dat draait om een schuinliggende as In dit zoogen. „spitsvat" worden 100 K.G. plaatjes tegelijk gebracht met eenige emmers warm water. Hieraan wordt eenig zwavelzuur toegevoegd en later een weinig kalium permanganaat. Door de inwerking van deze chemicaliën wordt het koperoxyde opgelost en worden de plaatjes zuiver wit van kleur. Al het koper aan de oppervlakte is door het zuur afgebeten en zuiver zilver overgebleven.

Ten einde de plaatjes een hoogeren glans te geven laat men ze nog gedurende 20 minuten in een koperen tonnetje met wijnsteenpoeder en water, wentelen. Daarna worden ze afgespoeld en met zaagsel gedroogd. Door deze bewerking in het blanchiment hebben de plaatjes dus koperoxyde verloren, zijn dus in gewicht verminderd, terwijl het gehalte is gestegen. Het is nu dus duidelijk, waarom men in het smelthuis te laag moest allieeren.

BRONZEN MODEL VAN DEN NIKKELEN STUIVER.

Op de nu blanke plaatjes zijn alle kleine fouten, die door de bewerking zijn ontstaan, duidelijk zichtbaar. Gekraste en gevlekte plaatjes mogen niet gemunt worden daar ze geldstukken zouden opleveren, welke een slecht voorkomen hebben. Daarom worden ze aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen. Om dit onderzoek te vergemakkelijken werd eene nieuwe machine in bedrijf genomen. De plaatjes worden daarmede op een transportband langs een werkman gevoerd, omgedraaid en aan een tweede werkman voorbijgevoerd. Het uitzoeken geschiedt daarmede sneller en beter.

2 stalen blokjes gerold waarvan het eene de woorden „God zij" het andere de woorden „met ons" draagt.

Daarna worden alle zilveren en gouden munten stuk voor stuk gewogen. Dit wegen geschiedde vroeger uit de hand, maar sedert 1902 zijn weegmachines ingevoerd volgens het systeem Seiss te Weenen. Iedere machine heeft 10 balansen op ieder waarvan 5 stukken per minuut worden gewogen. In de weegzaal staan 6 dergelijke machines; dus kunnen per dag ongeveer 150,000 stukken worden gewogen.

Deze weegmachines verdienen nog eenige

DE CHEF-STEMPELSNIJDER J. C. WIENECKE AAN DE VERKLEINBANK.

nadere beschouwing. De eene schaal van de balans is uitgevoerd in den vorm van een mandje. Door eene vernuftige inrichting wordt om de 12 seconden een stukje in het mandje van iedere balans geschoven. Het andere einde van de balans is belast met een stukje van het normale gewicht. Nadat het stukje in het mandje is gevallen, wordt de balans gearreteerd en daarna gedurende 8 seconden gelegenheid gegeven om den evenwichtstand te vinden. Naarmate het stukje lichter is dan normaal zal het mandje een hoogeren stand innemen. Na de 8 seconden wordt het mandje van terzijde gegrepen door 2 kwauwen, welke het op den ingenomen stand vasthouden.

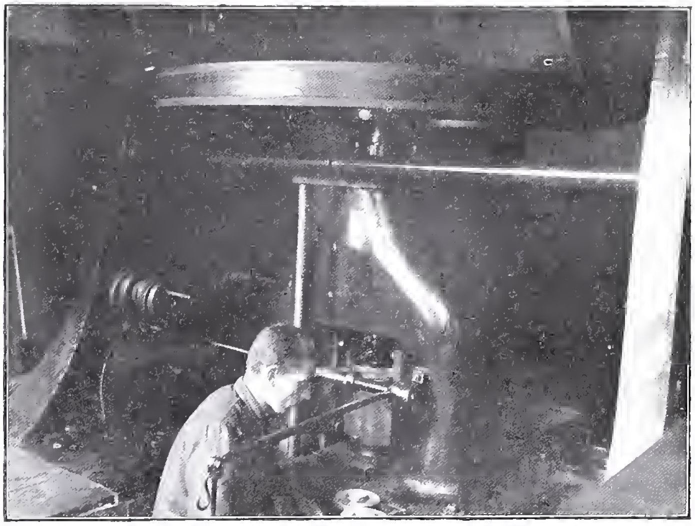
De bewerking in het blanchiment is hiermede geëindigd en de plaatjes worden nu afgeleverd naar de weegzaal. Met behulp van eene Amerikaansche machine worden ze hier nauwkeurig op dezelfde middellijn gebracht, terwijl tevens een opstaande rand ontstaat, die den muntslag ten goede komt. Ieder geldstuk toch heeft een opstaanden rand, welke dient om de gravure te beschermen en om het muntstuk een fraaier aanzien te geven. Bij onze nikkelen stuiver is die rand zeer breed gehouden. Voor guldens en rijksdaalders is hier eene machine aanwezig, waarmede het randschrift wordt aangebracht. De stukken worden tusschen

Daarna wordt de bodem van het mandje geopend en valt het stukje naarmate den stand, die het mandje had aangenomen in een van 5 boven elkander gelegen goten. Op deze wijze worden de stukken dus volgens het gewicht verdeeld in 5 soorten. De goten voeren de plaatjes naar de bakken, welke dus slechts stukjes van nagenoeg hetzelfde gewicht bevatten. N⁰. 1 bevat platen, welke te licht zijn, N⁰. 2 en 3 zijn binnen de wettige ruimte en N⁰. 4 en 5 te zwaar. De te lichte stukken gaan terug naar de smeltkroes. De zware platen worden met behulp van puinsteen afgeschuurd in een blancheertonnetje, waarna ze nogmaals de weeg-machines passeeren. De plaatjes, welke het juiste gewicht hebben behoeven nog slechts gemunt te worden om als geld in omloop te worden gebracht

Dit geschiedt in de muntzaal waar 8 muntpersen ieder ongeveer 60 stukken per minuut afleveren. Deze persen werken geheel automatisch. De plaatjes worden in een koker gestapeld waaruit, bij iedere omwenteling der as, een stukje in den muntring wordt geschoven. Door een krachtig hefboomstelsel wordt het plaatje geperst tusschen de 2 stempels (voor- en tegenzijde) terwijl het rondom is opgesloten door den muntring. Deze ring bestaat evenals de stempels uit gehard staal en is glad afgewerkt (zooals bij stuivers, guldens, rijksdaalders, enz.) of wel gekarteld (zooals bij kwartjes, dubbeltjes. centen enz.) Na een oogenblik verwijderen zich de stempels weder van elkaar en wordt het gestempelde stukje weggevoerd, terwijl een nog ongemunt plaatje in den ring wordt gebracht.

Het geld wordt nu nogmaals nauwlettend bekeken om de slecht gemunte stukken te verwijderen. Daarna wordt het door den muntmeester gekeurd en bij goedvinden, afgeleverd aan den controleur generaal. Deze onderzoekt de afgeleverde partij nogmaals op gewicht en gehalte, waarna hij de Nederlandsche specie aan de Nederlandsche Bank of de betaalmeesters aflevert, terwijl de muntmeester het Indische geld ter expeditie terug ontvangt.

De controle is hier te lande zeer streng; wanneer bijv.: eene partij gouden of grove zilveren munten wordt afgeleverd, wordt daarvan door de generale controle $^{1}/_{100}$ gedeelte stuk voor stuk gewogen. Komt er in dat honderste gedeelte één stuk voor, dat buiten de wettelijke ruimte valt, dan wordt de geheele partij afgekeurd en aan den muntmeester terug gegeven, die ze dan opnieuw moet doen wegen om alle stukken te verwijderen, die buiten de wettige ruimte vallen. Niet slechts de controle is zeer streng, maar ook de wettelijke ruimte is bij ons te lande kleiner, dan in het buitenland. Dit bemoeilijkt de fabrikatie en heeft vooral bij pasmunt weinig nut.

STOOTSCHROEF IN DE MEDAILLEFABRIEK.

De fabricatie van goudgeld geschiedt op gelijke wijze als die van zilver. Slechts wordt er bij het gloeien van gouden 10 gulden stukken op gelet, dat geen oxydatie kan plaats vinden. Daarom wordt dit materiaal gegloeid in bussen, die met klei worden dicht gesmeerd. Op deze wijze wordt de roodachtige tint bewaard. Dukaten worden geel gemaakt door het koper aan de oppervlakte weg te nemen op dezelfde wijze als met zilver gebeurt.

Koper en brons wordt in plaatjes, strippen

of bladen geleverd en behoeft dus maar zeer weinig bewerkt te worden. In de 2 laatste gevallen zijn enkele pletgangen noodig, waarna uitgestooten, geblancheerd en gemunt wordt Afzonderlijk wegen der stukken in hier niet noodig. De remedie is voor deze muntsoorten, zoowel als voor nikkel veel ruimer gekozen.

Een onafscheidelijk geheel met de muntfabriek vormt de stempel- en medaille-werkplaats. Jaarlijks worden groote hoeveelheden stempels gebruikt in de muntzaal, want zoomin als eenig ander werktuig heeft een stempel het eeuwige leven. De dienststempels worden vervaardigd uit staal, dat gehard wordt. Bij langdurig gebruik blijkt ook dit materiaal niet den chefstempelsnijder, den heer J. C. Wienecke vervaardigd Behalve deze dienststempels worden door hem verschillende medailles en placques ontworpen en uitgevoerd; zooals o.a. penning ter herinnering aan de laatste vredesconferentie. In 't kort zal hier worden nagegaan op welke wijze een muntstempel tot stand komt. Eerst wordt door den chefstempelsnijder een model geboetseerd, waartoe hem fotographieën als leidraad strekken, wanneer de beeldenaar van de Koningin op het stempel voorkomt. Wanneer hij zoo ver met het ontwerp gereed is, zal hij eenige zittingen van Hare Majesteit aanvragen om zijn ontwerp te kunnen voltooien.

POSTSTEMPEL-GRAVEURS.

bestand te zijn tegen den grooten druk waaraan het wordt bloot gesteld. De stempels scheuren, of wel worden onvlak; in 't kort, zij worden onbruikbaar en moeten voortdurend door nieuwe worden vervangen. Het stempel verbruik is echter niet voor alle muntsoorten gelijk, maar hangt af van het materiaal, dat gemunt wordt zoowel als van den vorm van het stuk en de gravure die het draagt. Het ligt voor de hand, dat zacht roodkoper minder druk vereischt dan hard brons, dat een dik stuk zich gemakkelijker laat munten, dan een dun en dat eene ondiepe gravure eerder opkomt dan een diep relief.

Deze dienststempels zoowel als de stempels voor medailles, worden onder toezicht van

Dit model is op veel grooter schaal vervaardigd dan voor de munt gebruikt wordt. De gelijkenis is hier hoofdzaak. Van dit model wordt een tweede gemaakt, waarbij gelet wordt op de technische eigenschappen waaraan een muntstempel moet voldoen. Met het oog daarop wordt het relief veel lager gehouden. De 2 modellen zijn in was vervaardigd Van het tweeden model wordt nu een afgietsel in brons vervaardigd, dat na te zijn bijgestoken, op de verkleinbank wordt geplaatst. Met behulp van deze machine is het mogelijk een model in nagenoeg iedere verhouding te verkleinen, waarbij men het dan nog in de hand heeft het relief te verhoogen naar willekeur. Men heeft dus verkregen een stalen

model van de gewenschte diameter. Deze stalen reductie wordt bijgestoken en gehard, waarna ze gebruikt wordt om er een afslag mede te maken.

Waar de eerste stempel „en haut" was uitgevoerd, wordt de tweede „en creux". Zij heeten respectievelijk poinçoen en matrijs. Deze matrijs wordt wederom bijgewerkt en het fond gepolijst, waarin dan nog de letters worden geklopt en de rand eraan gedraaid, waarna zij gehard wordt.

Wij hebben dus nu gekregen:

1°. de origineele poinçoen, waaruit vervaardigd wordt
2°. „ „ matrijs, „ „ „
3°. „ generale poinçoen „ „ „
4°. „ „ matrijs „ „ „
5°. „ reproductie poinçoen „ „ „

Deze 5 stempels zijn de zoogen. „leggers" en moeten, ten einde steeds verzekerd te zijn, dat de munten volkomen gelijk zijn, zoo weinig mogelijk gebruikt worden.

Dat eene zoo groote serie gemaakt wordt, is om te zorgen, dat, ook al worden een of meer der leggers onbruikbaar, men niet in de noodzakelijkheid vervalt een nieuwen stempel te ontwerpen. Ten slotte worden van de reproductie poinçoen de dienststempels gemaakt, door tusschenkomst van nog een patrijs en poinçoen.

Het blijkt hieruit wel hoeveel arbeid er verricht moet worden, alvorens een nieuwe stempel tot stand is gekomen, daarbij nog niet eens gelet op alle ontwerpen, die gemaakt moeten worden voordat het goedgekeurde model gereed is.

Het maken van de afslagen van de verschillende poinçoenen en matrijzen geschiedt met de stootschroef. Dit werktuig bestaat uit eene zware schroef, waarop een groot gewicht is bevestigd en waaraan door middel van stoomkracht een zekere snelheid wordt gegeven. Op deze wijze kan gedurende een oogenblik een zeer groote druk worden uitgeoefend.

Ook medailles worden met de stootschroef geslagen. Zij hebben in het algemeen een veel hooger relief dan munten en kunnen daarom niet met de muntpers worden geslagen. Bij de meeste medailles is het niet mogelijk de gravure met één stoot van de stootschroef volkomen scherp op te brengen. Ze worden dan meerdere malen aan den druk onderworpen en omdat ook onder deze bewerking het metaal hard wordt, is gloeien tusschentijds noodzakelijk.

Alle medailles voor rekening van het Rijk worden aan de Munt geslagen, maar ook voor particulieren bestaat gelegenheid medailles te doen slaan tegen een vast tarief. Het bedrijf in de medaille fabriek is ook zeer onregelmatig. In 1907 werden meer dan 4500 medailles geslagen, waartegenover in 1906 slechts 1785 stuks.

Alle stempels voor den waarborg van gouden en zilveren werken worden ook in deze afdeeling vervaardigd. Een geheel afzonderlijk bedrijf, dat ook onder de direktie van den muntmeester staat, is de poststempel fabriek. Hier worden de stempels vervaardigd, welke op de brieven worden gedrukt. De nieuwe raderstempels zijn geheel uit staal gemaakt. De oudere, zooals ze nog voor Indië worden vervaardigd, zijn van gietijzer. De karakters worden voor deze laatste soort gegoten en bijgewerkt. Ook de bestellersstempels en cachetten ten dienste van het Rijk worden op die wijze gemaakt. Voor het maken van dit zeer fijne gietwerk is eene kleine gieterij ingericht. De raderstempels worden geheel uit de hand gegraveerd, terwijl voor het vervaardigen van het eigenlijke stempelblok en de raadjes, waarop de karakters worden aangebracht, eene werkplaats aanwezig is, voorzien van de noodige frais en draaibanken.

Kleine herstellingen aan de muntwerktuigen, alsmede het afslijpen van de walsen geschieden in eigen beheer in een daartoe ingerichtte herstel werkplaats.

De geheele fabriek wordt gedreven door een Compound stoomwerktuig van 85 P.K.

Het aantal werklieden aan de Munt is afwisselend tengevolge van het onregelmatige bedrijf. Totaal zijn op 't oogenblik ongeveer 120 opzichters en werklieden in dienst.

VERZEN

DOOR

ANNIE SALOMONS.

GEBED.

God, láát me 't kind, dat stil kan schreien,
Omdat het zóó gelukkig is;
Dat lachen kan in droefenis,
Wijl tranen nieuwe vreugden wijën.

Geef mij der reinheid blinkend staal
Te stuiten 't toomloos volk der lusten.
Maar laat den fellen strijd nooit rusten,
Schenk nooit den laatsten zegepraal.

Wil, goede vader, mij bewaren
Voor zonde, die de ziel ontwijdt.
Maar méér nog, o barmhartigheid!
Wil mijn heet-brandend leven sparen
De leege onbewogenheid.

6 Febr. 1908.

ZALIG DE EENVOUDIGEN....

Wie der schoonheid vlucht'ge voeten
Binden wil aan wet en maat,
Is als 't kind, dat, dommel-droomend,
Eensklaps de oogen openslaat,
Om verbeelding's kleur'ge stoeten
Helderder omlijnd te zien...
Lacie! 't klare daglicht schromend
Droomen-schijn en schoon vervliên.

Wie, wen schoonheid's oogen neigen,
Wikken wil des wonders aard,
Wie niet buigen kan en zwijgen,
Blijve ook 't raadsel onverklaard —
Moog' gedachten samenrijgen
Tot een kunst'gen knapheids-kroon,
Hoog naar menschen-oordeel stijgen,
Hij verbeurt het liefste loon.

Zalig, wie, in zedig wachten,
Neemt, wat hem genade geeft;
Die door dagen, stil als nachten,
Leeft, en weet niet, hoe hij leeft...
Als een bloem langs leege wegen
Bloeit gewillig, wijd en wit...
Hem bedauwt des wonders zegen,
Die met díchte oogen bidt.

6 Febr. 1908.

„ÉEN VOOR ÉEN",

VERVOLG OP:

DE GELUKKIGE FAMILIE,

DOOR

□ HERMAN ROBBERS □

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het was in het stilste van den nacht tusschen vijf- en zesentwintig April — de kamers en gangen van het huis op de Keizersgracht stonden in duisternis en durende rust diep verzonken — toen eensklaps de schel ging, de hardhelle straatdeurschel. Schrikkend schoot Croes in zijn bed rechtop. De belklanken relden nog in hem na, wreed en verbijsterend. Toch, dadelijk, had hij een diep besef, dat hij dit had verwacht.

„Eindelijk!", mompelde hij, in de dompig-stille kamer. Bij 't schijnsel van 't nachtpitje zag hij zijn vrouw liggen, achterover, met half-open mond; zij snorkte licht, had er doorheen geslapen. Dan huiverde hij even, van smartelijk meelij, voelde een smeekende weekheid opdeinen in zijn nog troebel-doffe nachtgedachten, maar met een hoofdruk vermande hij zich, scherpend zijn denken . . . , stond koud naast zijn bed. Strompelende dan, op zijn bloote voeten, naar de openstaande deur van de voorkamer — z'n studeervertrek — stootte hij zich, pijnlijk, de teenen aan een stoel, vloekte binnensmonds, en keek even om, want de stoel had gestommeld. . . . Neen, Emma bleef slapen. . . . Maar dan, terwijl hij, zijn werkkamer doorgegaan, de gordijnen van een der vensters opzij rukte, werd er weer, en langer, wreed-harder gescheld. En nu ontwaakte ook Emma, met doffen schrik — ook zij schoot recht, staarde verbijsterd rond, riep dan: „Jan! . . . God, Jan! . . ." Croes merkte 't niet, want hij was vóór met het raam bezig, hij trok het langzaam in de hoogte — maar trillen en brommen deed het toch — stak er dan zijn nachtelijk warme en wilde hoofd aarzelend onderdoor, in de frischte. . . .

„Gut! . . . Jan! . . . wat is-t-er?" riep weer, binnenskamers, zijn vrouw. . . .

Maar hij, buiten, rauw-schorrig uit zijn nachtkeel: „Ja! . . . Wie daar?"

„Ik! meneer," heeschte terug een versleten stem, en een oude-mannengezicht, grauwbleek in den schemerigen lantaarnschijn richtte zich naar boven. Croes had Van den Brugge al herkend.

„Ben jij 't, baas? . . . Wacht, ik kom beneden!"

Voorzichtig — bang zich opnieuw te stooten en leven te maken — trok hij zijn hoofd naar binnen, liep terug. . . .

„Wat is er toch, Jan?"

Nu zag hij haar in bed recht-op zitten. Jammer!

„Och, ben je nou toch wakker? . . . 't Is niets, kind. . . . Van den Brugge die me even moet spreken. . . . 'k Zal wat 'antrekken en na' beneden gaan. . . ."

Emma zweeg; star-oogend zat ze naar Jan te kijken, terwijl hij zijn bovenbroek en jas aanschoot, haastig, over zijn nachthemd heen . . . , z'n kraag opzette . . . Griezelig! Hij leek zelf wel een landlooper of een inbreker zóó, met die wilde haren. . . . Toen hij de deur achter zich dicht gedaan had, ze 'm stommelen hoorde in de gang, begon ze angstig te huilen. . . .

„Zóó! . . . Kom er in! . . . Wat is-t-er, Brugge?" — Onwillekeurig sprak Croes gedempt; het was nacht.

„Meneer," heeschte de oude man, z'n hoed afnemend bij het binnenkomen, „'t is mis, hoor! . . . Ze staken. . . . Morgenochtend vroeg begint het spul. . . ."

„Hoe weet je 't?"

„Ze hebben vergaderd vanavond, in Handwerkers Vriendenkring, Dingemans is 't me kommen vertellen. . . . Dat wil zeggen," liet hij er scherp-fluisterend op volgen „hij zei. . . . u begrijpt me wel, hè . . . 'k mag z'n naam eig'lijk niet noemen. . . . Ze zouen 'm. . . ."

„Jawel, jawel! . . . Nou . . . hm! . . . wacht is even . . . om vijf uur komt de eerste ploeg, nie-waar. . . . Die móeten we hebben, Brugge. . . . Je zal zien, de meesten willen wel, als ze maar niet gehinderd worden. . . . Zie dat je d'r al vóór vijven wat naar binnen krijgt. . . . Neem een rijtuig, en haal. . . . laat's kijken, wie zijn er ook alzoo bij. . . ."

„Nou . . . dat is Jan Busman, Piet Smit, Dingemans zelf, De Roemer, Van Vloten, de ouwe Doole. . . ."

„Goed, goed... Jij weet ze beter dan ik.... Neem een rijtuig en haal ze af.... Zorg dat ze kwart voor vijf binnen zijn.... En waarschuw „en passant" de politie."

„De politie.... Nou, meneer, zouen we daar nog niet effen mee wachten?... U weet hoe of dat de lui binne...."

„Goed, doe het dan als het noodig is.... Je kunt telefoneeren.... Ik zal trouwens zelf.... Hoe laat hebben we 't nou?"

„'t Zal drie uur, kwart over drieën zijn, meneer."

„'k Zal zien dat ik er ook ben, tegen vijven, halfzes.... Ga jij je gang nou maar, Brugge.... Dank je wel hoor, kerel, dat je 't me bent komen vertellen.... Geef me 'n poot!"

„O!... meneer!... niks te danken, hoor meneer," schorde de baas, en hij schoot in een hoestbui, verward in-eens, schutterig buigend en achteruitschuifelend. Croes voelde een hard-huidige, klammig-kille nachthand aanzuigen even tegen de zijne. Hij liet Van den Brugge uit, voorzichtig, zachtjes — tóch bonkten verraderlijk de twee helften van de deur een paar malen op elkander; 't doffe geluid bonsde somber na in zijn hoofd, terwijl hij terugliep, de nachtelijke gang weer door, de trap op.... Nu zou hij met Emma moeten praten, haar geruststellen, zeggen dat het niks was, dat alles wel weer op z'n pooten teland zou komen.... Kalmte, kalmte!...

Toen de stakersposten om kwart voor vijf voor de deur van het Amstelgebouw aankwamen, merkten ze 't dadelijk: toch nog te laat waarachtig! er waren al mannetjes naar binnen.... De kroegbaas aan den overkant, die in z'n deur stond — gore, ongekamde kerel — riep het hun trouwens toe. Al om half vijf had er een rijtuig stilgehouden, met Van den Brugge, die er drie of vier naar binnen geloodst had; 'n beetje later waren er nog een paar te voet aan komen zetten.... Zulke beroerde onderkruipers! De typo's vloekten en scholden verwoed, stampten en spuwden nijdig. Maar nou zou d'r ook geen één meer in, oppassen jongens!, stookten ze elkander aan, keken fel uit.

Om vijf uur stonden ze 'r met z'n tienen. De ochtend was aangehelderd, nuchterde, tusschen de meerendeels nog nachtgesloten huizen, onwezenlijk over de leege straatsteenen. Bleek en grauw, zich huiverig schurkend in hun sjofele jasjes — de morgen lucht kilde, met korte windstooten — trampelden ze over het breede trottoir voor het drukkerijgebouw.

Om even vijf uur kwam een kleine grijze man den hoek van de naaste zijsteeg om; ze herkenden den ouden kameraad, mompelden onder elkaar en drumden op hem af.

„Je wil d'r toch niet in, Doole?"

„Wàt?... Wis en werachtig wil ik er in!... En jelie laten me hoor!... 'k Kan de centen nie' missen?"

„Jesis, kerel, ben jij een vent!... Ga dan uit porren, lamstraal!... Wat 'n lêf!... 't Is toch ommers maar om 'n dag of wat te doen!... Hoe méér of we zijn, hoe gauwer dat het uit is, dat snap je toch!... Zeg, Doole, luister nou 'is!"

„Ja!... Kan me niet verdommen.... Leg niet te zaniken!"

„Doole, je gaat niet na binnen, hoor.... Doole, je laat 't uit je hart!... Seg 'is, dacht je soms dat we' ons lieten belazeren door zoo'n stuk antiek!... Kom ouwe Bram, wees nou 'is 'n kerel!"

„Ach ferrek nou, seg!... Blijf met je pooten...."

Een driftig-verward geschreeuw en gedrang ontstond. Intusschen was baas Van den Brugge in de deur van 't Amstelgebouw verschenen. Hij zwaaide met z'n arm naar Doole. Die zag het en wenkte geruststellend terug: „ik kom al," wou nu ook doorloopen met een slingerenden zet, maar ze trokken hem vinnig aan z'n mouwen, trapten op z'n voeten, drongen hem terug, het trottoir af, aldoor schreeuwende, scheldende. „Hou jelie nou je moelen 'is effe, ik sel 't 'em wel 's uitleggen", riep een lange zetter, zich er tusschen schuivend, en hij greep naar Doole, pakte hem vóór in z'n jas.

„Hoort'is hier, Doole... Bedenk wat je doet, man!... Nou of nooit motten we winnen!... Denk nou'is 'an je ellendige loontje, en 'an al de uren dat je d'r voor wor' afgebeuld. Wat hè-je 'an je leven op soo'n manier, seg nou self!... Kan jóu

dat niet verdommen?... Nou, ons dan wél, doe dan's wat voor je kameraden, hè?... Solidariteit mot er toch wezen, waar of niet?"

„Jawel, allemaal best mogelijk... Maar ik ken d'r niet 'an doen!... La'me nou door, Slot, handen van me lijf, ala!..."

„Wees wijzer, Doole...."

„Ik kan ommers niet!... D'r hangen d'r te veel van m'n af!... Ja, me wijf sel m'n 'an sien kommen!"

Een scherp gefluit schrilde waarschuwend door de ochtend-ijlte. „Bliksem, jonges, daar komt Van Vloten ook 'an!... Vooruit, jelie d'r na toe!", riep Slot; zelf hield hij Doole bij z'n jasje vast, bleef tegen hem praten, luider, nijdiger nu. De oude man rukte en wrong om los te komen. „La'me nou gaan, toe", smeekte hij, en dan weer uitvallend: „Ferrek dan toch! Doenen jelie wat je wilt, maar ik vertrap 'et! Een ieder mot toch frij wezen in s'n doen en laten, wat weerlach!" Eensklaps, met 'n woedenden ruk, was hij los, liep haastig naar de deur, waar Van den Brugge nog altijd uit te kijken en te wenken stond. „Zóó... Mòói!... Kom er maar gauw in, Doole!", riep de baas. Maar Slot, hem achterna schreeuwend: „Stik dan, beroerling... Smerige onderkruiper!... Verraaier!... Judas!..."

Binnengekomen, in het schemerige portaal, moest Doole 'n oogenblik gaan zitten op de bank, een glaasje water drinken... Terwijl liep Van den Brugge driftig naar de telefoon, verzocht de naastbijzijnde politiepost oogenblikkelijk een paar mannetjes te sturen.

En 'n minuut of wat later daar kwamen ze al aanstappen, de donkere agentenfiguren, sloom-netjes als poppen uit een speelgoeddoos; ze verhaastten hun stappen een beetje toen ze zagen dat er nog geharrewar was, de posten om Van Vloten heen te schreeuwen en te dringen stonden.

„Wat is dat daar? Kom, vooruit! laat die man gaan waar ie gaan wil, hè?... Ala, laat los!... Is 't nou gedaan daar?... Vooruit!"

Als met lamheid geslagen, één voor één, lieten de posten hun man los — die dadelijk doorliep, op een sukkeldrafje. Ze mokten somber, mompelden verwenschingen, gluurden nijdig naar de onverschillig-strakke agentengezichten. „Onthoud je dag, Van Vloten!", riep er één den onderkruiper achterna, stak dreigend zijn vuist uit. „Zeg'is daar, als jij je niet katoen kan houden gooi ik je de keien af, hoor... Denk er'an!... Vooruit, na huis! Doorloopen asjeblieft!"

„Hoort soo'n branie!... Je hebt ons niks te commandeeren, lazersteen!"

„Geen scheldwoorden, of je gaat sóó mee naar 't bero!..." barschte de bij z'n morgenpijp gestoorde diender terug. „Pas op, jij daar, je bent gewaarschuwd, hoor je... 'k Maak verbaal op, 'k ben verdomd!..." Dan draaiden de twee zich af, liepen langzaam den anderen kant op, niet lettend op het hoonende gelach en gehoe-hoe achter hun ruggen. Als je werkelijk aan het inrekenen ging, kon je wel aan den gang blijven. „Beroerd tuig!... Mot je altijd maar voor klaar staan", bromde nog na de agent, die het laatst gesproken had.

„'k Ben toch verduiveld benieuwd of 't overal zoo is", kwam de ander, op een bedrukten toon, „die jongen van mijn is bij Baatz op de zetterij.... Brengt al aardig wat in... Maar 't is zuur verdiend, hoor, dat's waar.... En hij héb al 'n slechte borst..."

„Laat-ie maar oppassen!", norschte de jongste weer... En in 'n vergeefsch trachten naar militaire fierheid gooide hij zijn gekinbande hoofd 'n weinig achterover, duwde z'n riem wat naar beneden... Politie was politie! Niks noodig met dat stinkende fabrieksvolk!...

Aldoor groeide de post nog aan, om halfzes waren er 'n twintig, mannen en jongmaatjes — in die overigens nog ochtend-leege, verhoudingloos wijde straat. Ze slenterden heen en weer of stonden, de bleeke koppen fel bijeengestoken, in groepjes te praten, met heesche stemmen; dan, telkens opnieuw, met gebiedende wenken en duwen, uiteengejaagd door de agenten, die zulke samenscholingen niet konden dulden. Er bleven ook al enkele nieuwsgierigen staan kijken, slap-onverschillig de meesten, of onder elkander moppentappend — werkmenschen op weg naar karwei. Vrouwen en meiden kwamen uit de zijstegen, ochtend-bleek en met doekjes om, lacherig en gilroepend; een paar krantenheertjes, kouwelijk in hun opstaande jaskragen gedoken,

spraken de typo's aan . . . Maar in 't donkere gesteente aan weerszijden, de oude verwaarloosde grachtenhuizen, de meeste bewoond, andere tot kantoren en zaakjes ingericht, en ook in de hooge, nieuwere drukkerijgevel, strakte de nachtrust nog, de doodsche blindheid, geheimzinnig . . .

Toen was het, éven over half zes, dat er, van verderop in de straat, een schel gefluit snerpte opnieuw, schril in den ijlen morgen; en tegelijk naderde het geratel van een vigilant; een jongen draafde naast het hobbelend rijtuig aan, floot op z'n vingers, zwaaide met z'n arm. Dadelijk begrepen ze allen dat het de patroon moest zijn, die daar aankwam. Een stuk-of-wat mannen, die van andere winkels waren, driften, in wilde haast, naar den ingang der drukkerij, om Croes van dichtebij uit te jouwen, maar de agenten, zich nu ook wat heftiger bewegend, wenkten en rukten ze terug, met dreigementen. De Amstel-typo's, stroefbleek, tuurden van op een afstand naar het aanrollende rijtuig, dat zijn vaart temperde, en een somber hoonend gehoe-hoe zwol plotseling van alle kanten aan. Croes moest gewaarschuwd zijn, hij had zijn maatregelen kunnen nemen; ze waren woedend op den gemeenen verrader die hun dat had gelapt, verbitterd ook op den patroon, die er blijkbaar dadelijk zoo koelbloedig gebruik van had gemaakt, die daar nu bedaard en ferm uit zijn rijtuig stapte, den koetsier een fooi toereikend, trotsch-rechtop, als was hij volmaakt hoog-kalm en ver verheven boven het vijandige gedoe van zijn werklui, en boven alle tegen hen gerichte slinksche strijdmiddelen. . . .

Croes had inderdaad niet rechts of links gekeken; hij beheerschte zich volkomen. Binnenstappend liep hij rustig naar het bediendenkantoor, riep daar Van den Brugge bij zich, vroeg hem hoe het gegaan was. Acht man had hij binnen, antwoordde de baas met voldoening. „Er zullen er straks nog wel meer komen," zei de patroon, „'k geloof niet dat de staking populair is, onder de ouderen ten minste. . . . Als je soms merkt dat die twee dienders 't niet afkunnen, telefoneer dan opnieuw naar de politiepost, Brugge, òf roep mij!"

„Best, meneer".

En Croes regelde met zijn meesterknecht het werk, bepaalde wat er in elk geval en allereerst moest worden gedaan.

Dan ging hij naar zijn eigen kantoor. Er was nog niet gelucht en schoongemaakt; de werkvrouw, daarmee belast, kwam pas om zeven uur iederen morgen; het stonk er, benauwd en vunzig, naar ouden sigarenrook en uitgesmeulde eindjes; vuiligheid knarste onder zijn voeten en hij schopte een papierprop voort; de lancastergordijnen bedekten de ramen nog. Croes ging ze ophalen. „Zóó . . . licht . . .", mompelde hij, schoof ook een van de ramen in de hoogte, open, — maar toen hij daarna in-eens véél duidelijker het snerpende gefluit en geroep hoorde, gooide hij 't weer toe, geagiteerd. En hij zette zich voor z'n lessenaar, driftig stoelaanrukkend, bracht even een hand voor z'n oogen.

Goedhouden, goedhouden, hij móest zich goedhouden, 't kostte wat het kostte! Bedaard zijn, zelfbeheerscht. Thuis had hij Emma die hij aldoor geruststellen moest en opmonteren — god, wat was die vrouw slap van zenuwen tegenwoordig! En hier, op kantoor, kreeg hij natuurlijk straks zijn ongeduldige klanten weer, moest hij praten, flink en met zelfvertrouwen, opgewekt als steeds. . . . Ja! ja! . . . Maar waarom moest dàt er nu ook nog bij, waarom moest hij daarnet van-uit zijn rijtuig in de straat Theo in-eens zien staan, Theo, pratende met zijn volk, een notitieboekje in de hand. Zijn eigen jongen die met zijn menschen heulde, samenspande tegen hem! . . . Een oogenblik was het maar geweest. . . . De jongen was er blijkbaar zelf ook van geschrokken, want schielijk had hij zich gebukt, alsof hij weg wou kruipen in z'n jasje . . . Maar Croes had hem toch even goed gezien, heel precies gezien. . . . Wat zag hij er uit, wat was hij bleek en mager in z'n gezicht geworden, die ber . . . die beroerde jongen, ja! . . .

Waarom moest dat nu ook nog, waarom, waarom! . . . Hij had toch al zoo'n moeite zich kalm en flink te houden; alles walgde hem zoo. . . . Waarom had die jongen dát nu weer gedaan! . . . Hij had dan toch even goed naar een andere drukkerij kunnen gaan,

als 't dan moest voor zijn krant.... Er werd toch overal gestaakt, op al de groote drukkerijen ten minste.... Waarom was hij niet naar Baatz gegaan!... Die!... die kon er tegen, die gaf er niets om!...

In-eens richtte Croes zich rechtop, greep naar zijn pen.... Gekheid, ook hij moest er tegen kunnen. Wat zat hij zich nu weer moedwillig week te maken! Het leven, het léven!... 't Is eenmaal zoo, je kinderen zijn je vijanden. Sterk moest hij zijn, onverwrikbaar, er hing te veel van af..., hij zou er onder raken!....

Toen Theo dien vroegen ochtend door de nog nachtelijk stille straten naar de Amsteldrukkerij voortjachtte — eerst toch eens even kijken, zoo had hij zich gezegd, hoe het er daar mee staat — kwam de gedachte aan de mogelijkheid z'n vader plotseling te zullen zien niet eens in hem op. Hij was als verslaggever op de vergadering geweest gisterenavond — van-nacht mocht je wel zeggen — in Handwerkers Vriendenkring; hij wist dat dáár pas tot de staking was besloten, een uur-of-wat geleden nog maar. Zijn vader — hij vermoedde niets anders of die sliep nog gerust, nog van niets wetend....

En in nieuwsgierig verlangen haastte hij zich voort, van straat op gracht, kouwelijk, z'n handen in z'n zijzakken, z'n kin in de opstaande jaskraag warm verdoken. Beroerd baantje toch, dat verslaggever zijn. Vannacht tot bij éénen in dat rumoerige zaaltje, in die stinkatmosfeer van ongezonde menschen en smeulende pijptabak, zitten notities maken, en nu, om half vijf, er alweer uit.... Anna, goeie meid, was ook opgestaan, om hem z'n ontbijt klaar te maken; ze had er niet veel vriendelijke woorden voor gehad; wat zag ze er weer minnetjes uit in den laatsten tijd; at ze haar havermout nog wel geregeld 's ochtends, of liet ze dat soms weer stiekem, uit zuinigheid? Daar moest hij zoo op letten! Het was dan ook soms wel een bliksemsche toer, voor die lieve goeierd, om uit te komen, en als het niet lukte was hij boos, onaangenaam — ja, ellendig onbillijk, dat kon hij maar niet afleeren! — 't Voeden van haar kind had Anna kolossaal aangepakt. En nu waarachtig, was er alweer een op de komst!... 't Ging eigenlijk heelemaal niet, ze raakten toch al leelijk achterop, in de beer bij al die verdomde winkeliertjes,... beroerd; wat een bestaan toch eigenlijk!...

...Hij moest er bepaald een verandering in brengen. Iets aanpakken... ja!... maar wat? Ziedaar de moeilijkheid!... 't Vlotte toch ook op den duur niet tusschen hem en de hoofdredactie. Ze hielden altijd een zeker wantrouwen tegenover zijn meneer-zijn, en dan ook — och, hij wist het wel — bizonder talentvol deed hij het volstrekt niet, dat vergaderingen verslaan; hij was er te droomerig voor, luisterde te slecht, verveelde zich in den regel en kreeg slaap.... Toch wilden ze hem geen ander werk geven. Hij had het al eens geprobeerd uit eigen beweging, een politiek artikel aangeboden of een novelle voor feuilleton, maar met een ironischen glimlach overhandigde een van de redacteuren hem dan die stukken weer.... Compliment van de hoofdredactie.... Fataal!... Hij had toch altijd wel gemeend.... Maar hij had er ook zoo weinig tijd en rust voor; god! wáár kon hij ooit eens op z'n gemak zitten werken! Als 't kind niet schreeuwde hoorde je burengekijf! En dan die stankjes altijd van koken of strijken, of, door de muren heen, van de burgerdondergezinnen rechts en links. 't Was soms of je woonde in een menagerie, in een apenhok!... Zij, ze had er geen last van, Anna!... Och god, ze was een lief kind, een engel van 'n meid gewoon, maar... nouja enfin!...

Een boekhandeltje — een brochurehandel van de S. D. A. P., en dan boeken er bij verkoopen, dat zou misschien nog het beste wezen.... Dan was je tenminste je eigen baas. Aanmerkingen verdragen — iets afschuwelijks!... Maar daar was geld voor noodig, natuurlijk, je moest wat kunnen inkoopen; schrijf- en teekenbehoeften zouden er ook bij moeten, vervelend.... Nouja, daar zou Anna dan aan kunnen helpen in den winkel.... Kon hij niet doen!... Maar zij was zoo'n flinke, zoo'n werkster.... Ja, Anna... Toch eigenlijk wel 'n pracht van 'n vrouw!... Jammer, ellendig jammer, dat ze 'r zooveel minder uitzag al.... Zou ze 't

zich misschien toch aantrekken dat hij ruzie met 'r moeder had gemaakt, dat die er nu niet meer kwam?... Hij geloofde 't niet, ze sprak er nooit over, was altijd even lief voor hem, de engel.... En ze wist toch ook wel, 't kón niet blijven gaan op den duur; altijd dat gezanik om geld — en als je 't dan toch ook niet geven kon!...

'n Boekhandeltje, 'n beetje kapitaal....

Theo was nu aangekomen, hij liep op die vormlooze gedempte gracht waar „de Amstel" stond — altijd opnieuw hinderde, ontstemde hem lichtelijk het straataspect hier — en hij zag de agenten, voor den ingang heen-en-weer stappend, en de troepjes typo's, sjofel in hun grauwe, vuilig-verkleurde jasjes. Vreemd toch ook, en beroerd, dat er nu weer dadelijk iets afkeerigs in hem was tegen die strakernstige, ouwelijk-bleeke mannen en die onverschillig-slappe slungels, dat hij ze voelde als aan hem vijandig. Hij schaamde zich erover. Wat was hij toch voor een vent! Zou hij dan nooit leeren houden, écht hártelijk houden, van het volk, de armen? Of zou 't nu ook wel daaraan liggen dat het zijn vader gold — eigenlijk iets innigers nog, hem zélf, zijn jeugd, de drukkerij, de Amstel — die was immers altijd van hun-allemaal geweest... Nou ja!... Alles maar idee!... En flinkweg ging hij op een groepje toe, zette z'n hoed achterover, joviaal, maakte een praatje, teekende wat op in zijn notitieboek.... Toen was het dat die vigilante kwam aanratelen en blikkeren. Hij had er eerst geen erg in. Maar ineens, op zij blikkend, keek hij zijn vader in 't gezicht, pal bij. Hij schrok, het was hem plotsling weer als vanouds, hij voelde zich als op verraad betrapt. Gelukkig wisten die schreeuwende jonge kerels die bij hem stonden klaarblijkelijk niet wie hij was — een eigen zoon van den man dien ze uitjouwden — kijk, dáár stond papa, ging rechtop de deur in — anders hadden ze hem immers niet zoo openlijk verteld.... 't Is waar, ze hadden hem ook gezegd, dat z'n vader moest zijn ingelicht.... Vandaar dus dat die, al zoo vroeg... Och, natuurlijk!... En Theo kreeg plotseling een vaag besef dat hij zich innerlijk en heimelijk in iets verheugde, hij wist zelf niet precies wat het was.... Suffend, verbijsterd half, liep hij de straat weer uit, gaf er zich pas na eenige minuten rekenschap van waar hij nu naar toe wou. Naar andere drukkerijen, kijken of het overal eender was, hoe 't stond bij Baatz, van Anrooy, en de rest.... Pas op, hij liep verkeerd....

Gek, dat hij daar zóó door van z'n stuk geraakt was.... Hij had toch eigenlijk wel kunnen vermoeden, onderstellen tenminste... Strak-ernstig, herkennend, maar zonder groet, had het baardige vadergezicht hem aangezien.... Geen wonder.... Moeilijke tijd voor die menschen.... Hoe zou het nu thuis zijn?...

Eerst nog naar de andere drukkerijen gaan en dan een fraai stukje er over dichten, één en al sympathie voor de arbeiders natuurlijk, hen aanmoedigen, aansporen, om vol te houden..., te vertrouwen op hun groeiende macht.

Ja, hoe het thuis nu was, dat zou hij wel willen weten. Mama hevig ongerust natuurlijk, en vol verontwaardiging... Goeie vrouw!... Háár Jan, háár Jan!... Zou hij er eens even naar toe gaan, even praten met mama of met Noor of Jeanne?... Gekheid, niet doen, niet doen natuurlijk, nú júist niet; 't sprak vanzelf dat ze allemaal fel tegen het volk zouden zijn; er zou maar nieuwe ruzie van komen!...

Anders..., hè ja, weer eens praten met Jeanne, daar kon hij naar verlangen. Ze was ééns bij hem geweest, in Januari, had lief met Anna gepraat, een beetje minzaam, nou ja ..En met hém ook, over „terecht-komen", een verzoening.... Och, wat was er nu te verzoenen.... 'n Eigenlijke breuk bestond trouwens niet eens; alleen.... Och, 't gaf immers allemaal niets, ze waren nu eenmaal voor-goed uit elkaar gegaan, wat kon daar nu weer van terecht komen; Anna daar in huis, aan tafel!... het was immers een illusie — onzin!... Norsch werd Jeanne toen, wrevelig-stil; ze was ontstemd weggegaan en niet meer teruggekomen.... Jammer!... Hij praatte zoo graag nu en dan eens met... nou ja, met 'n ander soort vrouw, een meisje van beschaving.... Om te praten alleen.... Hij had nooit spijt van wat hij had gedaan, nóóit!... Hij zou er niet meer in terug willen, in die wereld van vroeger.... Een dáme tot vrouw hebben, tot dagelijkschen omgang, in

den vroegen ochtend al — vreeselijk moest het zijn! ... Neen, neen, dát was het niet! ... God, hij had heel goed leeren begrijpen dat artiesten zoo dikwijls met vrouwen uit lageren stand trouwen of met hun maîtresses leven.... Dat waren tenminste nog ménschen gewoonlijk, daar zat nog fút in, en vuur, en levenskracht.... Distinctie? ... Een ziekte! ... En stel je voor dat je met een vrouw moet bepraten, bezeuren ... alles wat er in je omgaat.... Dat je er een hebt die dat eischt! ... Niet om te doen! ... Anna ... die vroeg hem nooit iets als hij piekerde of broeide of uit z'n humeur was.... Zij maakte zijn bed op en zijn eten klaar, zoende hem, streelde hem over zijn hoofd, kwam soms eens even op z'n schoot.... En 's nachts.... Och, ze was een schat, een lieve, heerlijke engel! ...

Dien middag, toen hij thuis kwam, even in het keukentje bij zijn vrouw zat, in de dampige kook- en baklucht, vertelde Theo, op een kwasi-vroolijken, luchtig-vertrouwlijken toon, van wat er dien morgen was gebeurd, het plotselinge aanzien van zijn vader in het rijtuig.

„God!", schrok Anna, terwijl ze haar pan op het fornuis neerrinkelen liet, „en zag-t-ie jou ook, denk je?"

„Zeker. Ik zeg je immers. We keken elkaar pal in 't gezicht."

„Jezus zeg.... Wat akelig voor je pa! ... Toch ook toevallig, hè?"

„Ja, ik had er tenminste heelemaal geen idee in, dat ie zoo vroeg zou zijn, maar ... hij schijnt er toch de lucht van gehad te hebben, dat ze zouden beginnen.... Of iemand heeft 'm gewaarschuwd..., de boel verraden...."

„Zou je denken? ... Gemeen! ... Maar voor je vader, zeg, dat-ie jou daar zoo staan zag! ..."

„Nou ja!", kwam Theo dan, in-eens wat wrevelig, „daar kan ik nou niets 'an doen, hè? ... Ik deed m'n werk.... Enne ... hij weet nu eenmaal...."

„Och-god-nee-zeg! ... Zwijg stil! ... Ik vind het verschrikkelijk voor 'm!"

„Hm! ... Zóó! ... Vin-je 't zóó vreeselijk? ... Ja; jij bent ook zoo'n aristocrate tegenwoordig.... Je hebt, geloof ik, nog meer te doen met je lieve schoonpaatje, die niks van je weten wil, dan met die arme donders van werklui!"

Ze gaf geen antwoord, ging haastig-aandachtig met haar kookwerk door. Hij zat er gemelijk naar te kijken.... Rrrits! zette ze den kraan open, wiesch in den neerklaterenden straal haar handen, met groene zeep.... Wat zagen ze 'r weer uit, rooie kluiven, jammer toch! ...

„Zeg, zou je nou toch niet 'is andere zeep nemen om je handen te wasschen?"

„O! ... ja hè? ... dat heb je graag.... Goed, 'k beloof 't je, hoor! ... Maar, je mot denken ... fijne dameshandjes krijg ik toch nooit, dat weet je nou eenmaal.... Die toppen vooral, die zijn zoo ruw en hard, en heelemaal grauw, kijk! ... Dat komt van 't naaien en werken, hè.... Dat krijg je d'r niet af met zeep...."

Hij keek er naar, met een gezicht of hij 'n vies luchtje rook.

„Als je 'r een puimsteentje bij neemt ... en dan lang in lauw water houden...."

„Och malle jongen, denk je dat ik dáár de tijd voor heb? ... Toe zeg, schiet maar liever 'is op, ik mot dekken.... Ga jij maar 'is naar je kind kijken.... Maar zachies hoor! ... Ze leit er toch zoo heerlijk, hè? ... Ze slaapt al van drie uur af!" Met Theo meegeloopen stond ze nu naast hem bij de wieg. „Vin-je 't niet een dot? ... Lekker smoeltje toch, hè? ... Och, 't is zoo'n heerlijke mol! ... Kijk, kijk, ze wordt wakker.... Kijk nou die knuisjes in d'r oogies...."

Een paar dagen later was het, tegen zes uur in den namiddag, dat Theo, de brug over de Keizersgracht passeerende, die tusschen de Vijzelstraten ligt, in de schemerige huizenengte voor zich uit een donkere menschenmassa aanwaden zag, van het Sophiaplein af; hij hoorde tegelijk het aanstijgend volksrumoer, schorre mannenschreeuwen met vrouwengegil er boven uit, schrille snerpklanken. Haastig liep hij door, zag nu ook de helmen van agenten koperflitsen in de zwarte massa, merkte met vage benauwing het snelle en zwellende naderen der menschenkluw, voelde eensklaps angst, een heftig gebonk in zijn borst, terwijl hij het stoepje van een winkel in de Vijzelstaat opliep, om beter te kunnen zien. Dadelijk nu begreep hij wat het was: onderkruipers, typo's die gewerkt hadden, en nu door agenten

werden thuisgebracht, maar achtervolgd, met scheldwoorden en dreigementen, door woedende kameraden, hun vrouwen, dochters, zoons, en een massa meeloopers natuurlijk, allerlei andere werklui, veel jongens en meiden die er een lolletje van maakten te scheeuwroepen en te fluiten. Daar kwamen ze aan, een zes of zeven meest oudere mannen, met bleeke gezichten, gebukt, en te weerszijden twee agenten, die dreigden de aanstuwende schreeuwers met hun stokken, er óp sloegen soms ook, venijnig snel, waarna dadelijk hooger snerpte het vrouwengekrijsch. Toch werd telkens een arm, langs een der nette agentenlijven heen, naar de sjofele, gebukt gaande gestalten uitgestoken, een mouw of een kraag gegrepen, gerukt, ontstond er handgemeen, afgebroken door eén stomp of slag van den dichtstbijzijnden diender. Maar plotseling sprong een jonge kerel achter een klabak om, sloeg den langsten onderkruiper de pet van 't hoofd. Die draaide zich driftig om, zijn grauwe kop nijdig grijnzend als een gesarde hond, en zijn aanvaller bij den jaskraag grijpend sloeg hij hem fel in 't gezicht. Het was onmiddellijk een geworstel; lijf tegen lijf stortten ze op het asfalt neer, trappende, slaande, hevig steunend, te midden van de joelende, huilende menschenmassa. De stoet kwam niet verder vooruit, het was in-eens of de strooming gestremd was, de straat verstopt. Twee agenten, snel zich bukkend, trachtten de armen of lijven der vechtenden te grijpen, barschten bevelen uit, dan weer wild om zich heen slaand naar de voorste stakers, jonge kerels allen, die nu niet meer te houden waren; zij vlogen op de onderkruipers aan met woest getier, dreigende armen. Het gekrijsch werd oorverdoovend; ook toeschouwers schreeuwden onwillekeurig mee; weg vluchtten velen; vrouwen huilden, draaiden hun vertrokken gezichten van de vechtenden af of brachten er hun boezels voor; die kinderen bij zich hadden drukten ze tegen zich aan of sleurden ze mee, in angstige vlucht. Ook Theo, op zijn stoep, had wel willen gillen, maar hij kon niet, hij was lam en machteloos als in een droom; wijdoogig stond hij te staren naar het verwarde handgemeen, het sabeltrekken van twee der agenten, de vreeselijkheden die komen gingen. Maar dan, in-eens, zag hij de menschenmassa schrikkend opstuwen, de vechtenden dralen en van elkander aflaten, kijkende met hun woede-grauwe gezichten den kant op van de Keizersgracht. Daar kwamen meer agenten aan, en een lange man, een heer met hoogen hoed, tusschen hen in, die scheen hen aan te sporen. God! 't was zijn vader!... Een oogenblik later zag hij hem midden in de menschenwoeling, schreeuwend óók, met eén gezicht dat vreemd vleesch-rood en gezwollen scheen boven den grijsgrauwen baard. De agenten hadden nu allen hun sabels getrokken, maar zij sloegen er nog niet mee; aaneengesloten dreigden zij de angstig gillende menigte achteruit; er kwam nu ruimte om de gestalten der onderkruipers heen, zij raapten petten op en liepen weer door, Croes in hun midden, die heftig sprak en gesticuleerde.... Er waren acht agenten in 't geheel.... Met opgeheven sabels schaarden zij zich om het troepje der onderkruipers; de vervolgers dorsten nu niet meer dichtbij te komen, maar jongens smeten met straatvuil tot over de helmen heen; zoo bereikten ze de gracht. Theo liep mee, voorzichtig, langs de huizen, aldoor trachtend zijn vader in 't oog te houden. Hij zag aan den waterkant een vigilant staan met open portier, zag hem bukkend zich daar in werken, 't portier dichttrekken, de koetsier dadelijk heftig opzweepen zijn paard.... En ratelend hotste het rijtuig de Keizersgracht op, wild door de menschen heen, terwijl het troepje met de agenten over de brug toog. Maar nu gebeurde er iets nieuws dat Theo hevig schrikken deed. Een gedeelte van den huilenden troep holde de vigilant achterna, de gracht langs. Theo bedacht zich dat zijn vader de brug van de Utrechtschestraat over rijden en dan dadelijk thuis zijn zou. Hij rende mee, hijgend, droog snikkend van angstige ontroering. Hij zag het paard galoppeeren onder de zweep van den koetsier, die rechtop stond, zag hoe het rijtuig golfde over de brug.... Dan rechtsomzwenkte.... Een oogenblik later wierp de koetsier zich achterover, de leidsels strak, en de vigilant stopte voor de stoep van hun huis. De meegestroomde menschen, meest jongens en meiden, waren er nog niet, maar toen Croes de stoep opging — Theo zag het

van den overkant, waar hij hijgend staan bleef — kwamen de voorsten aan, en iets donkers, een steen of paardenvijg, vloog tegen zijns vaders hoed, die er scheef door kwam te staan, hetgeen een triomfeerend gejoel op de grachten volgen deed. Even zag Theo een bleek gezicht voor 't raam van de voorkamer; hij wist niet wie 't geweest was; Jeanne misschien? 't Was dadelijk weer weg — hij meende dat er méér menschen in de kamer daar bewogen, maar terwijl hij nog tuurde hoorde hij plotseling een bons, een gekraak, een gerinkel van zwaar glas dat breekt, een geluid als een ineenstorting — en hevig schrikkend zag Theo een groot gat met uitstralende barsten in een der spiegelruiten beneden.... Z'n vader was al naar binnen, de deur dicht.... Het op de gracht aanzwellende volk joelde en joegjachte triomfantelijk. Maar dan kwamen een paar agenten uit de Utrechtschestraat de gracht opdraven, hand aan den sabel. Toen vluchtten de jongens en meiden met angstig geschreeuw, hoonend gehoe-hoe. Sommigen, nieuwsgierigen, deden alsof zij er niet bijhoorden, bleven staan, maar ook die werden door de agenten, met barsche wenken en bevelen, van de gracht gejaagd.

Theo had zich een paar minuten als verlamd en versuft gevoeld. Hij kon niet van zijn plaats, 't zweet sloeg hem aan alle kanten uit, zoodat zijn haren prikten onder den knellenden hoed, en het bonsde benauwend in zijn borst en keel. Maar dan in-eens liep hij haastig hijgend verder, naar de brug, er over, naar het ouderlijk huis... Hij dacht niet meer aan de bezwaren, wilde weten, wist nog alleen dat hij weten wou, hoe het daar binnen was, of er niemand daar in die kamer... door dat glas... Hij liep maar door, in twee stappen de stoep op, belde met een ruk.

Wantrouwig keken naar hem de agenten, maar ze lieten hem begaan, bazend intusschen al kalmer tegen de voorbijgangers: „doorloopen, doorloopen asjeblieft!..."

Er werd niet gauw opengedaan. Theo gluurde, door de spiegelende ruit, de donkere voorkamer in; er scheen daar niemand meer te zijn; hij schelde nog eens... Nu rommelde aanstonds de deur open...

„O!..e..meisje!" stamelde hij tegen 't hem onbekende gezicht dat hem verbaasd aanstaarde, „er is toch niemand gewond hier... door dat glas meen ik..."

„Gewond?... Nee meneer!... O, u is... nee, alleen uwes ma...."

„Wat... wát?..." Hoe kende die meid hem? Wat was er met ma?

„Flauw gevallen, geloof ik, meneer!... Mevrouw is in-eens in mekaar gezakt, daarnet.... Ze ben nog bezig, achter...."

„Waar?... waar is mevrouw?"

„Achter, meneer, op zaal!"

Terwijl Theo de lange gang doorliep had hij een gevoel alsof hij een indringer was, iets verbodens deed, maar hij haastte door, stootte de deur van de zaal, die op een kier stond, open. Daar zag hij ze in-eens allemaal: pa, Noor, Jeanne, Henk, Piet, over de sofa gebukt, waar zeker mama....

Noortje draaide zich het eerst om, keek hem aan. Ze zag bleek en hij schrok. Maar zelf scheen ze nog meer te ontstellen. „God, Thé," zei ze, scherp fluisterend.

Nu keken ook de anderen even om, zagen hem aan; z'n vader richtte zich schielijk overeind; egaal rood werd in-eens weer z'n gezicht en z'n oogen gloeiden. „Daar heb je 't nou!", riep hij uit, hard, rauw, maar dan dadelijk z'n stem smorend: „Kijk — hier — dat 's nou jelie werk!... Jelie beroerde opruiers werk!... Godverdomme nog toe! Ik..!"

Maar Jeanne, die met haar linkerarm mama's slap neerliggende lijf ondersteunde, wenkte met de andere naar haar vader, dringend, pakte hem bij z'n mouw: „Toe paatje, houd u nou kalm.... Toe nou!... Kijk, ma begint al bij te komen.... Ze bewoog even met 'r lippen."

Croes zweeg, ook weer naar z'n vrouw kijkend, en Theo kwam nader, hevig beklemd, hijgend; hij zag zijn moeder liggen, ongewoon wassig bleek en met gesloten oogen, blauwe lippen.... Zij leek wel dood.... Hij begon te beven, had een vizioenend terugdenken aan haar ziekte verleden jaar, en in-eens een sterk voorgevoel: dat hij dit over een korten tijd nóg eens zien zou, en dan voor 't laatst.... Een droge snik snoerde hem de keel.

Jeanne scheen niet op hem te letten, ze bleef naar mama kijken, hield haar een zak-

doekje onder den neus, de linkerarm aldoor om haar schouders geslagen; het hoofd lag tegen de sofaleuning.... Goddank, ze sloeg even de oogen open, die keken dwalerig rond....

Met z'n hoed in de hand was Theo blijven staan. Hij had enkel aandacht voor mama, zag niet hoe Piet en Henk naar hém tuurden, bijna onophoudelijk, strak, verwachtend. Maar nu keek ook Jeanne even naar hem op, licht fronsend. „Toe Thé," zei ze zacht, „ga jij nou maar weg.... Anders dan schrikt ze misschien nog opnieuw....

„Ja... ja... ik wou alleen maar even weten of jelie geen van allen gewond waren... door dat glas," stamelde hij fluisterend.

„O... nee... nee," zei ze, bettend intusschen weer met het zakdoekje onder mama's neus.

Maar toen sprak in-eens weer z'n vader tegen hem, boos en bitter: „Ja!... Kom!... Ga jij nou maar gauw na' huis.... Je stukje schrijven voor de krant.... Je kunt er iets moois van maken, hè?... Je kunt zeggen dat, als de ouwe Croes er niet geweest was, die vuile onderkruipers misschien wel doodgeslagen zouden zijn. Dat was me 'n feest geweest, hè?... Nou!..."

„Vader", kwam Theo fluisterend, met iets wanhopigs in z'n stem, „kan ik u niet 'is even spreken, morgen of overmorgen?"

„Mij spreken?... Waarom?... Hm.... Och ja!... Kom dan morgenavond maar... Hier!... Overdag heb ik geen tijd.... Vanavond is er weer vergadering.... Ja, kom morgen avond maar."

„Goed... adieu dan.... Dag vader... dag Jeanne... Piet... Henk...."

In-eens richtte mama zich half op, haar blik werd vaster, ze keek naar Theo.

„Dag... e... god... dag Thé..," riep ze dan, met een piepend-hooge stem.

„Mama!... Dag mama!" Hij liep haastig op haar toe, nam haar hand, gaf er een zoen op. „Dag vent, hoe gaat 't... hoe...", begon ze weer.... Maar hij luisterde er niet meer naar, liep snel en bijna struikelend weg, plotseling luid-op snikkende.

Pas toen hij een heel eind geloopen had, hard geloopen door de drukke straten, kwam Theo een beetje tot zich zelf.

„Ik heb me daar eigenlijk bezopen aangesteld, geloof ik," zei hij zich toen, „god, wat ben ik toch akelig zenuwachtig tegenwoordig!"

Hij nam z'n hoed af, streek zich met de andere hand over het hoofd, ademde een paar malen diep om de beklemming van zijn borst weg te krijgen.

Het duurde lang voor hij alles aan Anna had verteld. Hij was nog altijd zeer opgewonden, verward en huilerig. Maar zij liet hem uitpraten, viel hem maar een paar maal in de rede omdat ze niet verstond; naast hem zittende met een glas water, sloeg ze haar arm om z'n schouders, streelde hem afen-toe, langzaam, over z'n haar.

„Toe, drink maar 'is," zei ze eindlijk, week. Maar dan, in-eens, in een blinde woede, een walg — hij wist zelf niet waarvan — sloeg hij naar haar arm, zoodat het water uit het glas gulpte. En hij stond op, wankelde tot bij de tafel, liet zich daar weer neervallen, z'n hoofd op het hout, snikte hevig, jammerde luid uit.

Ook kleine Annatje in de wieg was wakker geworden en begon te huilen. Maar de moeder, aanstonds in de weer, zette het glas naast Theo's hoofd op tafel, nam het kindje op, en met uitgefluisterde koesterwoordjes dodijnde en suste, stilde ze het spoedig. Bij het raam stond ze nu, haar kindje in den arm, kijkende intusschen aldoor aandachtig naar Theo's vooroverliggende en schokkende hoofd. En ook uit haar oogen kwamen langzaam groote tranen geweld. Ze trachtte ze weg te knippen, ze op te snuiven, onwillig, met rukken van haar hoofd, maar het lukte niet.... Dan, daar ze haar handen niet vrij had, veegde ze snotterend met haar wang en neus langs haar linkerschouder....

Het was toch maar een flauwte geweest, van dien vreeslijken schrik — dat geschreeuw en gejouw in-eens, bij Jans thuiskomen, toen die dreunende bons en het glasgerinkel; — weer bijgekomen voelde Emma zich al spoedig wel genoeg om mee te gaan naar beneden, waar het maal te wachten stond.... Slapjes bleef ze toch nog altijd, dat was opnieuw gebleken; terwijl ze om de tafel zaten, keek Jeanne, bezorgd, telkens nog naar haar moeders opgezet gezicht; het was vreemd, men kon het mama maar zoo zelden aanzien, ze had doorgaans een

kleur, en nog altijd die paffige zwaarlijvigheid, wat weeker alleen dan vroeger — maar sterk was ze láng niet.

Ook Croes vroeg aan tafel nog nu en dan: „Hoe gaat het nou vrouwtje, gaat het beter?", maar zonder diepere attentie; haast niet wachtend op antwoord praatte hij dadelijk weer over wat anders, druk, opgewonden, boordevol nog van al dat hevige gebeuren, op straat en met Theo, van de middagvergadering ook nog en zijn vele, driftige redeneeringen daar — straks zou dat weer voortgezet worden, het kwam er nu op aan, er moesten krachtige, afdoende maatregelen voorbereid. Opnieuw geagiteerd zat hij ervan te vertellen aan Piet, die, ofschoon zelf ook drukkerspatroon, de vergadering niet had bijgewoond — die verkwikkelijke debatten, hij liet ze maar liever aan z'n papa over, hij wist wel waar hij liever zat, zei Piet, met een scheef getrokken mond en mal-groote oogen naar Noortje, die lachte, — potstausend nou, hij wist wel waar hij zich liever mee occupeerde, nu hij op kantoor wel gemist kon worden, vanwege de „strike"; dat was er nou weer de goeie kant van, wàt jij? — 't Hinderde Croes wel opniew, dat die jongen nooit eens voor 'n ernstig woord vatbaar te zijn bleek, altijd maar flauwe grappen verkoopen moest, maar hij kón het nu niet meer bij zich houden, zooals de vorige dagen, toen hij er telkens luchtig overheen geschertst had, om zijn vrouw. Nu Emma toch óók wist, wat er op straat gebeurd was, en van die ingegooide ruit, leek het maar beter dat zij tevens eens hoorde, hoe energiek de boel werd aangepakt, en dat er zoodoende wel gauw een eind aan komen moest. Want van toegeven was dezen keer absoluut geen sprake. De patroons waren — tijdens de besprekingen in het voorjaar — zoover gegaan als ze met menschenmogelijkheid gaan konden, zei Croes. Het was nu oorlog, best, ze vóchten dan ook, wilden niet meer weten van onderhandelen. Eerst weer aan 't werk, dán praten, was hun eenige antwoord geweest. En intusschen zorgden ze dat de boel niet stilstond, lieten ze kerels van buiten komen. — Croes vooral was energiek bezig geweest, had werk naar buiten gezonden, naar bevriende drukkerijen in de provincie; maar dit wou hij zelfs aan Piet niet vertellen, de concurrentie behoefde er haar neus niet in te steken. Wel sprak hij van z'n trouwe „mennekens," die nacht en dag op de Amstel" doorbrachten; hij had er nu bijna twintig; ze sliepen op matrassen en kregen hun eten van den kok; dat werd elken middag in rijtuigen gebracht, door dienders beschermd. Het ging het best op die manier, je mocht de menschen niet blootstellen aan een behandeling zooals die arme kerels vanmiddag ondervonden hadden — 't waren zetters en drukkers van Smit uit de Doelenstraat geweest. Hij had er toch waarachtig z'n plezier in, riep Croes opgewonden uit — maar z'n oogen gloeiden daarbij veeleer wreed dan vroolijk — zijn krant was de eenige in Amsterdam — behalve dan natuurlijk de socialistische en anarchistische! — die nog verscheen. Een enkel blad maar, iederen avond; goed, ze bleven dan toch op de been! En hij had er z'n vrinden tegelijk een handje mee geholpen — tegen goed geld dan natuurlijk! — door zijn eigen zetsel met andere „hoofden" te laten drukken — de Nieuwe Amsterdamsche, de Hollander... Ja! Godallemachtig nou! hij zou ze wel leeren ditmaal, mores zou hij ze leeren, die oproerkraaiers!...

Jeanne wenkte, met haar hoofd en oogen, bezorgd — hij moest toch om mama denken — maar Croes scheen er niet op te letten, praatte, praatte al maar door....

Aan tafel kwam hij niet tot kalmte. Emma's slap-beweeglijke zenuwachtigheid, het bezorgde kijken en benauwde zwijgen van de meisjes, Henks ironisch-opgetrokken wenkbrauwen, en de tandenlach van Piet Baatz — die er blijkbaar plezier in had dat de ouwe zich zoo opwond — 't was of het hem alles nog meer prikkelde, al zei hij er niets van.

Doch na den eten ging hij in de huiskamer op zijn fauteuil zitten, rookte en zweeg.

In het theeuur kwam Ru oploopen. Hij had wat gehoord van die geschiedenis 's middags, wou er meer van weten. Zulk bliksemsch tuig toch! Hij was meteen maar even bij de commissaris van politie aangeloopen — hij kende 'm wel —, er zou een vertrouwde agent worden gestationneerd bij Croes voor de deur, tot de staking afgeloopen zou zijn.

„God — jongen — zouden we dát nu wel doen?", bromde Croes dan, overbluft, dadelijk zachter gestemd ook, nu Ru zoo fel-hatend optrad. „Wel ja, waarachtig vader", ging die weer door — terwijl mama, 'n beetje huilende van verteedering om zijn liefderijke zorgen, hem star-nerveus toe te knikken zat — „die lammelingen, ze zouen immers in staat zijn ál uw ruiten in te gooien; straks dringen ze nog naar binne ook en..." Maar nu wenkte Croes hem gebiedend met het hoofd, wees met de oogen op mama. En een oogenblik later, zich loomig opheffend: „Kom," zei hij, „ik moet weer eens opstappen, ga je misschien mee zoover, Ru?..."

„O!... ja, dat 's goed..."

Ook Theo, toen hij, den volgenden avond, de gracht opkwam, waar het ouderlijke huis stond, donker — bóven alleen, tusschen de gordijnen van z'n vaders kamer door, kierde een ros-gloeierige schijn —, en toen hij, onder den boom voor de deur, in den armoedig-valen schemer der straatlantaarn, het glimmeren zag van een agentenhelm..., ook Theo voelde dan opnieuw met benauwing, dat er oorlog was onder de menschen, en dat zijn vader — en z'n moeder ook, z'n broers, z'n zusters, allemaal! — behoorden tot de éene partij, hij tot de andere.... Maar hij merkte tegelijk z'n heimelijk bewustzijn, dat hij zelf niet meer zuiver stond in het gevecht, dat hij een sterke neiging voelde tot vluchten of overloopen!... God, hij kon het er ook niet langer uithouden, aan die krant, onder die fel verbitterden, die niets dan kouden hoon overhadden voor dat gansche deel der menschheid waaruit hij voortgekomen was, en waartoe hij behooren zou, zijn leven lang, of hij wilde of niet!... Hij kon ook dat werk haast niet meer doen, verslagwerk zoogenaamd, maar het moest sterk partijdig gesteld, met felle hatelijkheden tegen de patroons doorregen zijn, of het deugde niet, het werd afgekeurd; minstens kreeg hij er zelf eenige hatelijkheden over te hooren.... Hij kón het niet langer — nu pas voelde hij hoe hij er van den beginne af onder geleden had, hij, 't verwende rijkeluis-zoontje.... De Bries had toch wél gelijk gehad.... Nou ja, kon hij 't helpen?...

Licht bekneld weer kwam hij binnen, hing hoed en jas aan den kapstok, liep eerst naar achter door, naar de zaal, waar, zooals de meid hem dadelijk had gezegd, z'n mama zat met de meisjes — meneer Baatz was er nog niet, zei Lina. — Ze keken er alle drie een beetje verwonderd van op, blozerig verlegen, terwijl hij, zelf kleurend, handen gaf: „Dag mama, hoe gaat het u nu?... dag Jeaan, dag Noor." Hij schoof dan zelf een stoel aan en ging zitten, terwijl er even 'n stilte was; ze hadden gedacht dat hij dadelijk naar boven zou gegaan zijn, waar papa hem wachtte. „Wil je 'n kop thee", vroeg Jeanne, trachtend gewoon te doen, maar haar stem stroefde. „Asjeblieft!", kwam hij, kwasi-luchtig, en deed z'n best ook dóór te praten zoo, maar in-eens hinderde hem die comedie en daalde z'n toon tot een baloorige moedeloosheid, die hem dan aanstonds nog veel meer benauwde, en waaruit hij zich weer oprukte met een gemaakten lach. Hij voelde zich warm worden, vreemd verlegen en geheel-en-al onthuis, bemerkte nu ook het naar-hun-woorden-zoeken, het niet op hun gemak zijn der anderen, mama's beweeglijke zenuwachtigheid en het bezorgde kijken naar haar van Jeanne, Noortje's tersluiksche blikken naar zijn sjofele pak en naar de klok.... Hij kon maar een oogenblik blijven, zei hij dan, had nog veel te doen van avond, vroeg of papa boven, op z'n kamer, was.

„Ja", zei mama, „ga maar na' boven, maarre... wat ik zeggen wil, Thé... zal je je kalm houden... Papa is een beetje prikkelbàar dezer dagen, hè, dat begrijp je, met die nare... akelige...

„Zeker, zeker, ik zal geen ruzie maken," viel hij haastig in de rede, wat bitterheid in z'n stem; en haar aanziend, strak-weemoedig, groette hij vluchtig: „Nu, tot straks!" Liep dan de kamer uit, de trap op, bonsde de bovengang over, klopte...

„Ja!" — hoorde hij zijn vaders stem.

En binnenkomend keek hij hem dadelijk in 't gezicht. Aan de tafel, in 't midden van de kamer, vlak onder 't licht zat Croes, krant lezend, met een lorgnet vóór op zijn neus, waarbovenuit hij z'n zoon aankeek.... Wat glansde z'n bovenhoofd in dat felle gegloei, zag Theo. Wat werd het kaal!...

„Dag vader."

„Zoo... ben je daar?... ga zitten", zei Croes, opzettelijk koel, lachloos, mat — hij had zich voorgenomen zóó te zijn, ofschoon het hem plezier deed dat de jongen kwam, en ofschoon hij zeer benieuwd was, naar de reden — „hoe gaat het...." Hij reikte hem over de tafel een paar slappe vingers toe. „Ja, ga daar maar zitten..."

Over hem, ook aan tafel, zette zich Theo dan, scheef op een stoel, alsof 't maar voor 'n oogenblik was; geheel vervreemd en onthuis voelde hij zich ook hier; het overviel hem dat dit zoo erg was; hij had het zich volstrekt niet zoo gedacht; ze schenen zich van hem afgekeerd te hebben, allemaal. Waarom? Hij had hun toch eigenlijk geen kwaad gedaan!...

Hij hoestte en ze zwegen beiden. De vader graaide langzaam in z'n baard. Dan vroeg hij, op denzelfden toon van matte stroefheid: „Ja.... wat... te... wat wou je nou eigenlijk met me bepraten?"

Het ging goed zoo, vond Croes, hij voelde zich sterk in die teruggetrokken, stugge koelheid — sterk ook door zijn flinke houding van de laatste dagen, z'n energiek optreden, z'n succes op de vergaderingen — rustig en niet meer zoo alleenstaand als vroeger vaak.

„Ik wou u wat vragen, vader..., ik...ke..., ik wil van de krant af, ik...."

Croes keek verrast op. „Zoo, krijg je d'r nou toch ook genoeg van?"

„Ja, och... het gaat niet op den duur... Ik ben niet geschikt voor dat soort werk... Nou moet ik natuurlijk wat anders aanpakken, en ik heb gedacht aan een boekhandel...."

Theo werd schor, hij stopte even om opnieuw te hoesten. Hij voelde zich allerellendigst klein en vernederd; hij zei het heel anders dan hij zich voorgenomen had; hij was ook zoo dof en verward. Gelukkig bedacht hij zich nog, dat hij moest zwijgen over dien brochurehandel van de S. D. A. P. 't Zou alles bederven. En hij moest geld hebben — afschuwelijk, dat te vragen, maar het moest nu eenmaal!...

„Een boekhandel, dat wil zeggen... met andere dingen er bij, ziet u... Een leesgezelschap misschien of iets dergelijks... 'k Weet het nog zoo precies niet... Me...e... m'n vrouw zou daarbij kunnen helpen... 's Avonds zou ik dan zien wat tijd over te houden voor ander werk... 'k Moet toch ook probeeren meer te verdienen... Er is... uche... uche... hm!" — Theo streek zich door z'n haar — „er is bij ons een tweede op komst, en...."

„Wát?!... God-nog-'an-toe, jongen, hoe is 't nou mogelijk!... Wat haal je 'an?", riep Croes, hatelijk hard, — hij wilde niet toonen hoe 't hem verlichtte dat Theo van die krant af gaan zou, hij wilde absoluut onverschillig schijnen omtrent al dat gedoe....

„Ja enfin, 't is nu eenmaal zoo, hè," zei Theo, verlegen glimlachend, fronsend tegelijk, en blozend, wat hij voelde als een nieuwe vernedering, „als die nummero twee er nu maar is... dan zullen we wel... Meer moeten er maar niet komen, dat's zeker!..."

„Enne" — Croes stak een versche sigaar aan, zwaaide de lucifer uit, onverschillig, schoof dan het kistje naar Theo toe, maar die zag het niet. — „Wát wil je nou, zeg je?... Een boekhandel?... Maar, dat gaat toch zoo maar niet, wat denk je!... Je moet dan toch wat leeren van zoo'n vak!... En wat wil jij, met twee kinderen, god jongen, wat ben je toch... Lieve Jesus!...

„O... denkt u dat 't beslist noodig is, dat ik eerst...."

„Wel ja, natuurlijk! Je moet toch op de hoogte zijn! Je moet... ja god, op z'n allerminst 'n halfjaar ergens in een flinke zaak gewerkt hebben om te weten hoe dat toegaat, en wat bibliografische kennis, enfin, je moet..."

„Ja..., zoudt ú dan misschien ook... U kent die menschen toch allemaal... Zou u me niet ergens zoo'n betrekking kunnen bezorgen?..."

„Een betrekking?... Hm, ja... je zegt dat maar zoo makkelijk... maar ze zullen je niet eens willen betalen voor zoo'n poosje... Of... een kleinigheid misschien... omdat je... Enfin, het is te probeeren...."

„Ja... enne... dan wou ik u ook vragen, vader... Zou u me dan... ook misschien... wat kunnen helpen met geld, te leen natuurlijk... of om later te verrekenen... om 't een poosje uit te zingen, ziet u... en ook om dat zaakje in te richten... U begrijpt,

een beetje kapitaal zal daar natuurlijk voor noodig zijn, nie-waar?"

Op dit moment had Theo in-eens een fel terugvoelen van hoe hij vroegerjaren met zijn vader had zitten praten, vroeger, toen hij nog student was en een toekomst had; smartelijk proefde hij het verschil . . . Hij zette zich wat rechter op, als wilde hij zijn fierheid herwinnen, maar het kon immers niet meer... nóóit meer . . . Hij leed er afschuwelijk onder.

„O zoo! . . . 'k Zou het wel denken ja . . . Wáár is trouwens géén geld voor noodig, mag je wel vragen!" En Croes ging achterover zitten, deed z'n stoel wippen, rammelend met de sleutels in z'n broekzak... Geld! Natuurlijk! Had hij het niet gedacht? Als ze geld noodig hebben komen ze wel!... En . . . ja god, hij hád het niet! . . . Maar... 't deed hem toch wel verdomd veel plezier dat die jongen, uit z'n eigen . . ., dat-ie dat opruierswerk toch niet wou blijven doen . . . zich daar toch blijkbaar te goed voor was gaan voelen . . . Zoo'n winkeltje, 't was nu ook zoo fraai niet, maar . . . enfin . . . hij moest maar leeren op zichzelf te staan . . . Op de drukkerij kon hij hem nu toch óók niet meer gebruiken; trouwens, die toekomst daar!... En studie, dat had hij allemaal vergooid . . . jammer! jammer! hm! nou ja . . . maar eens kijken . . . 'n stuk wit papier, een potlood . . . En ze gingen aan 't rekenen en onderhandelen. Papa kwam meer naar voren zitten, en opkijkend telkens van 't papier, waarop z'n cijfers stonden, zag hij Theo, over z'n lorgnet heen, al welwillender aan. In hun zakelijk gesprek, dat van zelf levendig werd, ontstond een warmer toon, een soort toenadering. En eindelijk stond Croes op, hij voelde dat hij nu tóch weer onrustig geworden was; die jongen, hij mocht dan stom gedaan hebben, hij zag de meeste zaken helder en juist in, hij had een goeien kop, dat was zeker. „Hoor 'is, Thé!", riep hij in-eens uit, — en god, het was de oude toon, plotseling terug; Theo schrok ervan, de lang verkropte tranen schoten hem onverwacht in de oogen, hij stond ook op, en hij voelde z'n onderkaak trillen, terwijl hij de hand vatte die z'n vader hem nu geheel, en van dichtbij, toestak. „'k Zal je helpen . . . Ofschoon! . . Enfin . . . ik zal 't doen . . . maar verdomd-nog-'an-toe, vent je mag het wel . . . Spreek er maar geen woord van tegen Ru, want die. . . ."

„Dank u, dank u wel, vader," fluister-stamelde Theo. En toegevende aan zijn wassend gevoel van warme aanhankelijkheid liet hij volgen: „Enne . . . wilt u dan nu misschien ook wel 'is... bij ons . . . mijn kindje. . . ."

In eens weer verstroefde Croes' groote gezicht. „Hè . . . Wàt? . . . Ja, hoort 'is, dat is nou weer heel wat anders, daar hebben we 't nu niet over, hè?" — Die vrouw, god ja, daar had hij een oogenblik niet aan gedacht; beroerde geschiedenis toch; hoe moest hij doen....

„Kom vader! . . ." Het hinderde Theo wel, sterk, dat zijn vader zich nu toch weer terugtrok, maar hij wilde daar niet aan denken, hij voelde 't als een verlichting nu maar álle trots op zij te gooien, zichzelf nog dieper te vernederen, in de vage hoop dan juist tegemoet gekomen, opgericht te zullen worden. „Toe!" zei hij nog eens, smeekend. . . .

Maar het viel niet mee . . . Z'n vaders toon bleef nu weer koel en zakelijk: „Nou enfin, dát zullen we dan nog wel zien . . . Daar moet ik nog eens over denken, hoor . . . Maarre . . . wat ik zeggen wou . . . wanneer kan je nu weg aan dat blad? . . . Ik zal dan 'is praten met dezen en genen, enne . . . ja, eerst moet de staking voorbij zijn, voor dien tijd heb ik eenvoudig nergens anders . . . Kom dan daarna, loop dan nog maar 's aan, op kantoor, hè?"

„Goed vader . . . Nu . . . dan zal ik nou maar weggaan . . ." Hij stak zijn hand weer uit. Draalde dan nog even . . . Toen, aarzelend: „Zou u denken dat . . . te . . . dat die Piet nu op 't oogenblik beneden is?"

„Wie? . . . Piet Baatz? . . . Hoe laat is het? . . . Ja, dat zal zeker wel. . . . Hoe zoo?"

„Och nee, niets . . . maar . . . dan loop ik meteen maar door. U wilt mama en de meisjes dan wel van me groeten, nie-waar?"

„O . . . zóó . . . ja . . . goed hoor!". Croes glimlachte even, en Theo toen ook, met lichten blos, en handendrukkend keken zij elkander aan . . . Ze hadden elkaar den heelen avond nog zoo goed niet begrepen.

(Wordt vervolgd).

'T AANZOEK

DOOR

A. DE HAAS.

Op Zaterdagmiddag leek haar de school, die, vanaf haar huisje gezien, het platte dak uit de schrale singelboomen beurde, als een vale, bleeke doos, groot en leeg-gevloeid.

Zondags was dat vierkante blok of het zwaarder van ernst werd mèt de vrije uren die verliepen.

De Maandagmorgen; dàn dreigde stom zijn loome massiefheid van loodzwaren plicht!

De dwingende Maandagmorgen leek haar ver-verwijderd nu op Zaterdagmiddag.

En de school lei zonder gedachten ver en futloos, in de boomen.

Lustig kwamen ter anderer zij aanzwieren zeilschepen in de vaart. Die laveerden met witte waterkoppen op hun boeg, als losgelaten stormvogels, een langen gang op het huisje aan. Op haar raam schenen ze af te stuiven — vervaarlijk van onstuimigheid. Tevens met ontnuchterende schrik zag ze daar aankomen, bezijden de schepen, op het jaagpad, haar schoolhoofd, mijnheer Van Loon. Daar wrikte hij moeizaam al, de glooiing van den weg op, treuzelde dan neer, voorzichtig zijn corpulentie terughoudend, behoedzaam in de straffe helling, voor zijn leden-evenwicht, voor zijn als van hem los-waggelende buik, als een klokhen voor haar kiekens.

Die kwam weer op haar af.

Dan had hij er op gezinspeeld, toen hij de teekenschriften nakeek, zij, angstig nog steeds voor hem, hem niet verstond en maar geglimlacht had, vaag voor zich uit toen 't goedkeurend had geklonken.

„Marie, zet je de theeboel klaar in 't tuintje, mijn werktafeltje ook", gelastte ze omziend haar dienstmaagdje; dan zag ze den wegzeilenden stoet die op de kentering van den korten gang, kernachtig de zeilen omsloeg waardoor de rompen steigerden, terugdeinsden, als weelderige paarden, even bedwongen; èn het glad-volle gezicht van mijnheer Van Loon dat al herkenningsplooien droeg.

Zijn treuzele, wiebele pasjes van kort zwaarlijvig mensch, werden nu driftig schokkende zetjes van ijverig schreppende beenen, waarboven onaandoenlijk, als tegen wil en dank meegehaast, de logge romp hing.

Onverzettelijk kwam hij aan of hij regelrecht op de schooldeur toeliep, met dat breede in zijn armzwaai, màchthebberseigen.

Hij zag dat zij voor het raam hem stond bekijkend af te wachten.

Dat luwde zijn uitlaaiende eigendunk, verstroefde zijn leden, bewust ineens van het onoogelijke in het aandribbelen van zijn gezetheid, die hij belachelijk besproken wist door 't personeel dat hem niet mocht lijden.

Om de aandacht van zich af te leiden, zijn zenuwachtigheid te logenstraffen, begon hij, nu vrij nabij — zooals een jongen, bang in 't donker, zingen, schreeuwen gaat — met zijn wandelstok in quasi-luchtigheid te manoeuvreeren: rond te zwaaien, hem te slingeren laten als een klokzwengel.

Dan stokten die onbeholpen hortende beweginkjes vanzelf en hield hij hem ten slotte, de lompe hand, tot vleeschklomp, gestold erom heen, zooals een grove mond zich gulzig vormt om een sigaar, tegen zijn borst dwaasstijf aangeklemd.

Zij groette hem, kon niet nalaten nu hij duidelijk, van 't knersende zandpaadje op den weg, zijn voeten naar 't gladde stoepje richtte, de hand voorbarig vroeg heffend naar de bel, hem zelf de deur te openen.

Zijn koel, nadrukkelijk schoolmeestersorgaan dat als een zwaarte van geluid viel in 't gangetje, 't huisje invoer, hergaf hem de bewustheid van zijn persoonlijkheid.

En breed, met rukjes van waardigheid in toon en houding, bewilligde hij minzaam: „Wel, wel mevrouwtje hoe heb u het sinds van morgen?"

De loome noodiging overzag hij waarmee haar hand-wenk hem binnennoodde. „Wat een wind, wat een wind daar op den weg," overdekte hij met zijn breede zware stem eigen verlegenheid en de hare, de eigenaardigheid zelf van 't bezoek. Zij vond in haar lach-mond een houding.

Die hielp haar altijd in moeilijke oogenblikken, die gulle mond-plooi die ze wel-gevormd wist, mooi-rood de lippen.

Hoog-getrokken wrevelden haar brauwen

naar elkaar toe: „de derde Zaterdagmiddag nu al," dacht ze.

Als een ondeugend kind tot gehoorzamen gedwongen, volgde ze hem op den voet naar het tuintje.

Niet genoeg, dat hij ieder oogenblik in haar klas stond, haar zenuwachtig makend met zijn doordrijverige stiptheid, die hij onder al zijn vriendelijkheid niet vermoffelen vermocht, dat hij voor en na schooltijd allerlei wissewasjes had, die zij doen moest of waar ze bij moest staan als hij ze deed!

Ze wàs nu gewend: werd het volgende week niet al weer drie maanden dat ze voor de klas stond?

Goedhartig was hij geweest, toen zij, jonge weduwe, bij hem had gesolliciteerd. Maar altijd begon hij weer opnieuw over Willem.

Liet hij Willem toch rusten!

De collega's spraken er weinig over, dat was veel beter; maar hij had tegenover haar iets vaderlijks en bemoeizieks.

Volkomen op dreef liep Van Loon, de gêne van zijn lichaam tusschen de nauw schuttende intiemheid der muren kwijt, voor haar uit, toè, of dat zoo hoorde, op de theetafel in 't tuintje, bukte zich daar neer, omzichtig — immers honderd-zestig pond — in de kleine klapstoel die gereed stond, waar hij nu precies-zoo voor den derden Zaterdag aaneen, zich minzaam in neergaf als een vorst.

Zij ging tegenover hem zitten, lachte en voelde haar verveelde ergernis, een zekere verlegenheid rijzen om dit bezoek nu wéér. Moest ze dan door het schoolleven dat zij haatte ook nog in haar vrijen tijd bemoeilijkt zijn!

En waarover te praten nu hij niet begon! Zij kon nooit uit zichzelve woorden vinden, met hem, alleen antwoorden, maar ook dàt ging haar nooit grif af. Ze keek maar wèlwillend, o, dikwijls dat voelde ze met moeë oogen, die als hij lang aanhield langs hem heen gleden. Dan liet ze haar mond maar lachen.

Het klapstoeltje kraakte onder zijn minste bewegingen: het loome kleppen met zijn voetzool op 't mozaïek vloertje, of hij maat hield bij 't zingen van de klas, regelmatig. Zenuwachtig tastte zij met vlugge vingeraanrakingen in de bloemen, in 't vaasje, deed of ze ze wat hupscher wilde schikken.

Mijnheer Van Loon zei nog altijd niets.

Dan begon als een onverwachte hulp het water van de theestoof te razen; begon zij vast de theepot met wat heet water te vullen, schuddend die, wijl ze aldoor zijn zeggen van al een paar middagen, verwachtte, dat precies paste in zoo'n pauze; zijn uitroep: „zoo'n boom is wat waard"! of „wat een zomertje hebben we toch?"

Maar hij liet de stilte vergaan, liet zijn aanloopjes in de steek, die ze allen van op school, zoo wèl kende, begon ook niet in de dikke brei van zijn degelijke onderwerpen te roeren.

Hij klopte met zijn voet, regelmatig. Dwingend, of hij hier de lakens had uit te deelen.

Op zijn gezicht lei, een duimdik te snijen, die vergenoegde onverzettelijkheid die nù — verkoos te zwijgen.

Waarmee hij om twaalf en om vier uur met de hoogste klasse meemarcheerend, de trap afdaalde, waarmee hij den Maandagmorgen het naar zeep en boenwas riekende spreekkamertje, binnenstapte, waar het personeel, 't land-hebbend, was binnen gesijpeld de een na de ander.

Een, in de trekken van zijn gezicht gegroeide, tevredenheid! Die hij graag zelf mocht uitmeten; „omdat hij er reden voor had", getuigde 'n ie-dan.

Als 't maar eenigszins pas gaf kon hij bescheiden bluffen op zijn financieele gemakkelijkheid van bewegen, dan vòltrok zijn bolle witte gezicht, waarin rustig-doordringend de blauwe oogen leiën, zijn heele plompe wezen, als van een innerlijke goedheid, die hem ontstroomde, ook in al zijn vriendelijke, nooit heftige, steeds gekortwiekte gebaartjes.

Tevreden-genoegelijk was hij nù waarlijk niet.

Het zwijgen en 't voetklappen hield aan.

Zij zette thee, hoorde haar kleinen Jan, die met Marie op zolder speelde. Haar voeten tintelden tot meegaan doen.

Mijn hemel, begon hij toch over zijn bondsmannen of niet-bondsnamen, over Dirkzen of over Slöjd, dat stokpaardje, of over Kuyper,

die, wat dan de openbare onderwijzers ook mochten zeggen.... of over de leerplicht die zijn groote vòor en zijn groote tègen had!

Als van veraf vielen zijn oogen in 't bouquetje van maandroosjes, zeide hij „dankje" voor 't kop thee dat ze hem toereikte.

Dan in de vervaring van die beweging ging zij door met opgeruimde gesmoordheid in haar stem: „bloeit mijn stamroos niet mooi?"

Ze zag nu dat hij weer een nieuw pak droeg; hij had er zoo een enkel!

Oòk grijs, net als al de anderen, maar niet zoo glimmend nog, want nieuw.

Er was haast geen wit van 't front onder de kin, dat zou wel mode zijn; een fel-witte zakdoekpunt plekte feestelijk-ongewoon, als het ornamentje van een pas gedecoreerde, op de grijze jassenborst.

Als een luisterend oor stond de zakdoekpunt naar buiten gespitst.

De stoel kraakte uit zichzelf. Als geduldige brokken lagen de schoenen nevenselkander stil nu.

„Het tuintje ziet er goed uit", voldeed hij met een heesche stem die hij door een paar kuchstooten opklaarde en keek haar een zwaar-langen blik toe.

Het grijze pak had een klein blokje, zag ze nu.

„Het gras is moeilijk wat netjes te houden", verhaalde ze „zoo zonder een grasknipper en Jantje ook loopt er te veel op".

„'t Gaat best, 't gaat best," goedkeurde hij koninklijk, terzij rondkijkend en voor zich uit.

„Maar bij het schuurtje wil het niet meer aangroeien," hield ze vol, daar is de loop zoo heen, staat Jan zijn wagentje, zijn zandbakje ook."

„Een kind is moeilijk wat af te leeren," plechtigde hij zachtmoedig.

Dan bleef hij ernstig kijken als soesde hij er op door.

Mijnheer Van Loon's gezicht miste vanmiddag de glans der vergenoegdheid, waardoor de gave welgedaanheid eruit scheen gegleden; slap-paf hingen de wangen, de gespierde doorvoede ronding leek weggezakt daardoor; 't heele gezicht had het futlooze ineens van een kermisballonnetje dat heeft overnacht.

Wat hem toch scheelde!

Het theewater zong al zijn best; het klapstoeltje gaf telkens een knapje, met een nakrakend geluidje.

„Het is hier een heerlijk zitje," doorbrak hij het klemmend zwijgen rond de geluiden en hij tuurde een wonder-vreemden, een somber-zwijgzamen blik naar haar heen.

Zóó, keek hij de jongens aan, de groote uit de hoogste klas, tot ze niet wisten waar zich te bergen, huilen gingen; zóó had hij haar kweekelinge gefixeerd om krijt dat ze had laten slingeren tot 't kind brutaal was geworden van zenuwachtigheid.

Had zij wat misdaan?

Vlug-angstig zocht ze haar herinnering van de laatste dagen na, plotseling schuldbewust, want dikwijls lachte zij in gezelschap van de anderen om hem, om zijn stille ingebeeldheid waarmee hij zich boven 't onderwijzersras verhief.

Ze kon geen betrapping zich herinneren.

Toch, kòn het dàt zijn, gistermiddag haar aanschouwing? die ze een kwartier te vroeg had doen ophouden, heelemaal uitgeput over 't „rund", waarom hij toen zoo zuinig op de rooster had gekeken!

Vlug sloeg haar blik op en viel vol in den zijnen, die eender nog tuurde, bezorgd, ernstig, ook goedhartig toch. Ja, ze had een wit voetje bij hem; 't werd op school verteld.

Haar wilde hij 't zachter onder oogen brengen. In een intiem uurtje bij haar thuis.

Dat ze haar plicht niet deed. Dat 't zoo niet langer kon.

Haar teekenschriften verleden week; ook niet mooi; laat op school gister, vlak bij negen, de kinderen zaten al, en hij opzichterde heen en weer, horloge in de hand, de kweekelingen begroetend, die óók pas kwamen. Maar zij had Jantje gehad, die zijn havermout weer niet lustte, ze was gevlogen naar school.

Dat had ze, rood, van den schok hem voor haar klas te zien, hem toegefluisterd, als om vergeving, dat Jantje zoo teutte 's morgens.

Dan, had hij even geglimlacht... goedhartig voor haar, ja — maar nu 't de spuigaten uitliep....

God, wàs het eens zoo!

Van 't pensioentje kon ze niet leven en in betrekking kon niet met kleinen Jan.

Wat zat hij daar breed uit, hij kende geen angst om geld; als je geen kind hebt, ken je geen angst. Je zelf red je wel. . . .

Ze had allàng een spanning gevoeld of er iets gebeuren ging. Ze zag nu ook ineens dat vreemde moment, toen de „Eerste", van Loon's vijand, eigenaardig haar aankeek, toen Van Loon wéer haar klas uitkwam, voor tweeën. Of hij er iets van dacht, iets onheilspellends. Angst verrechtte haar zitten, haar eene hand lei stil naast 't theeblad, tot een vuist verknepen. Ze voelde zich klein worden, tegenover hem, klein, omdat van hem afhing haar betrekking, haar promotie, haar toekomst, nietig ook om zijn zoo veel ouderzijn; zijn er durven zijn in 't leven, terwijl er in haar altijd iets weifelde, iets vroeg. . . .

„Of hij nog een kopje thee wilde?" Stroef stond haar lach-mond waarmee ze vraagde.

Vriendelijk, ja vriendelijk bepaald lachte hij haar toe, maar toch dadelijk toog weer 't bedrukte over zijn wezen. Een sterfgeval in zijn familie misschien? Zou hij daarom zoo sip kunnen zien? Stierf er een van zijn neven, dan moest hij steeds weer erven, verbond ze er dadelijk mee, zich herinnerend naijverige collegapraat die hem alle goeds, zoo ook een sterfgeval misgunden.

Starend in 't rozenvaasje, dronk hij zijn thee uit, zijn hand beefde bij 't kopje-neerzetten. Dat kon ook van dit drukkende weer zijn en hij zoo dik!

Misschien voelt hij zich niet lekker, is hij half ziek, hoopte haar denken, steeds nog verontrust door iets wat zij mocht hebben misdaan.

Dan — de eindelooze jaloersche toespelingen schoten haar te binnen: een slechte huurder, één die niet goedschiks uit zijn huisje wil.

De hooge stem van Jantje en die van Marie die er onder door bromde, kwamen naar beneden, door-braken de stilte. En Van Loon, nu zonder spreken, liet af met zijn blik in de bloemen, futselde met zijn hand wat in zijn jasbinnenzak met bezige oogen, lei dan plompverloren een dikke chocoladetablet op 't tuintafeltje neer.

„Die is voor Jan," zei hij met nadruk, als gold het een gouden horloge, „mijn kostjuffrouw heeft hem gehaald, die loopt 't vuur uit haar sloffen tegenwoordig, krijgt er erg in, houd ik er voor."

„Erg, erg," vroegen haar oogen.

„Dat 'k van plan ben te gaan trouwen," ontlastte hij zichzelf.

De lange spanning lei gebroken

Vaag-vroolijk keken zijn oogen rond, haar aan, 't tuintje in, haar weer aan, toch nog met iets bezig.

„Wel, mijnheer Van Loon," bemoedigde ze opgewekt, haar mond breed-uit lachend.

„Ja, vindt u niet dat 'k ook nog eens beginnen kan," onderzocht hij, van onder zijn zware brauwen opziend, met zijn vingers tikkend op de tafel onderwijl.

„O zeker," vond zij, „o natuurlijk," nog eens onvervaard, „waarom zou u niet trouwen."

Ze stamerde 't eigenwijs, in de vreugde van de oplossing maar vlug iets zeggend.

„Alle hoofden zijn getrouwd," constateerde ze er handig aan toe, als 'n hoveling.

Uit 't hoofd, wat voorovergebogen, keken de blauwe oogen, uit 't bolle oogwit er omheen, van onder de borstelige wenkbrauwharen, strak haar aan en zijn handen leien gevouwen op 't wiebelige tuintafeltje dat onder den druk afhelde.

Keken haar aan met opmerkzamen loomen blik, een zwaar aan haar gestalte hangende blik. Ze voelde, ze moest weer wat zeggen, maar ze wist niet; ze stond op, nerveus onder dat dringende kijken, die handen die vastgesloten leien als 'n wil.

Uit zenuwachtigheid om even te ontsnappen aan dit heele vage gesprekje, van dwaze loshangende phrasetjes, als telkens een moeilijk scheutje uit een theepot die niet schenkt, liep ze op 't geraniumbedje toe, haalde wat verdorde blaadjes daar tusschenuit weg.

Toen weer zitten gaand, voelde ze plotseling in de zware stilte en in die haar zoekenden vasten blik iets onafwendbaars, een vermoeden dat haar verwarde, dat een kleur deed branden in haar wangen en haar oogen neerslaan en dat haar mond verstrakte.

Ze zag zijn handen zich toen ontvouwen, één dwaalde naar haar schoot heen, waarin

de haren in een putje verscholen leien. Voorzichtig deed ze ze vluchten, weg, op de stoelleuningen, op ieder één. En hij trok de zijne terug, maar schoof zijn stoel nader, zoodat zijn gezicht, dat haar in deze vertrouwelijkheid heel vreemd werd, als nooit gezien, vlak bij 't hare was.

Zoo dicht was hij bij haar, dat zijn knieën haar rokkenschoot omvingen. Ze zat als omsloten door zijn zware gestalte, in zenuwachtige afwachting voor hem, als een meisje uit de „hoogste". Dan begon hij zijn aanzoek voor den dag te stommelen....

In de nederige overgave van den geldfenomeen, die nu alleen 't uiterlijk had van den eenvoudigen goedhartigen, moest ze denken om zijn, haar zoo sympathieke, verleden, dat hij haar had verteld: de boerenjongen, landwerk doend, 's avonds studeerend.

Zoo eenzaam, had hij het, vertelde n-ie. En dadelijk toen hij haar had gezien, was 't mis met hem geweest, had hij aldoor gedacht, dat jonge vrouwtje was net iets voor hem....

Uit het keukentje begon weer Jan, wat ze telkens bij brokstukken had gehoord.

> Witje, Witje zat op 't hek.
> Witje, Witje bràk haar nek.
> Er is geen enkle timmerman,
> die Witje Witje maken kan.

En weer opnieuw.

„Hoort die leuke jongen nou is," zei Van Loon, één lach van gelukkige welwillendheid en triomph en aanstaande vaderlijkheid. Daar flitste ineens door haar een scherp blij licht.

Haar kind zou verzorgd zijn, leeren later wat hij wou, niet naar de kweekschool hoeven, geen onderwijzer.

Een jongetje als een ander....

„Verschil in leeftijd wordt met den dag beter", hoorde ze hem, 'n man is lànger jong... geen jong meisje meer... maakte toch òòk verschil ...

Hij pleitte kalm-kleverig maar door. In haar ging wat glimmen; 't leven was lang al zoo'n vale weg, iederen maandagmorgen weer opnieuw met tegenzin begonnen.

Zij zag zich met Jantje 's middags wandelen, op schooluren, drentelend, onbezorgd, duwend een wit, een wit-gelakt sportkarretje. En zijn ruime huis op de kade, en japonnen voor zich, leuke pakjes voor Jantje.... O 't lachte, 't lachte nu enkel in haar... thuis blijven bij Jantje...! „Uw man is nu ook al twee jaar dood... 't leven is nog zoo lang".... Hij zeurde door, met kalmer, secuurder stem, bij iedre zet, of hij iets stevigs maakte, iets stevigs vlocht met iedre keer een knoop, een flink aangetrokken knoop erin, hoe langer hoe vaster — haàst klaar.

... Ook niet prettig voor u die getrouwd is geweest, naar school te loopen... ben u toch beter af voor de ramen te zitten, makkelijk 's middags naar de menschen te kijken....

God, zijn stem konkelde of 't zakengeschacher was. Haar oogen, naar beneden gericht zagen neer op zijn been, waarin vast de week-dikke hand greep.

„En geld... ze maggen er dan van zeggen wat ze willen.... U bent getrouwd geweest op vijftienhonderd, u weet er alles van!" Een diepe weerzin groeide; haar oogen zaten vastgeklampt aan die ronding van het dikke been, dat zijn vorm heelemaal gaf onder de strakke stof.

Een diepe gekwetstheid brandde van medelijden met haar doode. Alle verstandige gedachten waren weg, al het begeerlijks weg.

Ze had zich nog nooit zoo van haar man verlaten gevoeld; zoo vèrweg, tot haar hulp, tegelijkertijd in haar hart zoo levend-nabij.

Een kracht voer er in haar, tot durven, tot weerstand.

Hij — dadelijk — zag het, hield stil zijn gepraat, schoof zijn hand heen en weer op zijn knie in afwachting.

Haar stoel schoof ze terug. Hun oogen ontmoetten.

Stil schudde ze neen met haar hoofd. Haar lippen zeiden het zacht.

Open oogde hij ineens; wijd staarden de witten onder de harde borstels, omvingen haar in een nieuwen blik, van nooit-gedachtheid en twijfel nog.

Met pijnlijke hoeken trok haar mondstreep weg in 't bleek-witte vleesch.

Strak-steil in jonge rechtheid stond ze toen over hem, in 't gezicht de oogen groot.

Hij zocht zijn hoed, voelde, bukkend, een

kleinheid, een verlegene kleinheid als straks bij 't aankomen; slingerde met zijn hoed wat heen en weer, keek haar van terzij, daar hij al stond tot weggaan, een langen blik toe van verdriet en eenzaam zijn.

Dien zag ze niet.

Haar steil-rechte staan, onbeweeglijk, dwong zijn voeten tot weggaan.

Stil liep hij langzaam, 't armoedige suitetje door, met dwaas slingerende armen.

Dan stond hij in de open veiligheid van buiten.

Zijn gestalte gleed dicht langs de ramen.

En mèt dat gaan zag ze 't komen van weken, lange weken van Maandag tot Zaterdag, een eindelooze reeks Maandagen.

Moè, voelde ze zich van haar plicht, en wrevelig ook — om dat zorgenvrije leven dat haar was ontglipt, maar dat ze, werd 't haar weér geboden, toch niet zou kunnen aannemen Nijdig voelde ze zich dat ze zoo was en toch oòk niet tevreden was met 't leven dat ze hàd.

Ze moest nu op school voortaan oppassen met lachen. Goedhàrtig was hij voor haar. Als hij nu maar niet ging vitten, als op de anderen.

„Witje, Witje zat op 't hek".

zong Jantje, hardnekkig zijn pas geleerd versje, Marie hem steunend met haar bromstem. Als een prentje, zooals hij nu stond om nooit te vergeten, zag ze hem, in zijn rood boezelaartje in ieder zakje een handje — òp kijkend naar Maries vóórspellende mond.

't Eenige dat ze wist, dat ze proefde als iets zekers, iets zwaars in 't wijde leege van de lichtlooze toekomst.

Maar, ook als het eenige warme toch.

FIJNE FRAGMENTEN

DOOR

JACOB ISRAËL DE HAAN.

Voor: Dick van Aalst.

PORTRETTEN.

EENE VROUW IN HET LICHT.

Eene, mij van nabij bekende, vrouw is eenigen tijd geleden in het licht van de zon gaan zitten. Zij is daarna geheel tot rust gekomen, en zij leest aandachtig in een wetenschappelijk geschrift. Van af mijne werkplaats kan ik naar haar kijken, maar dat doe ik liever niet, vreezende, dat zij op mochte zien, van haar tot mij, wijl dit mij sidderend ontroeren zou. Eén oogenblik, na lange tegenspanning, heb ik naar haar gekeken. In dat oogenblik zag ik haar zitten en het dunne zonnelicht daarachter, zóó uitvoerig als ik anders de dingen eerst na lange beschouwing zie. Daarna waren mijne oogen lam, mijne handen, en in mindere mate mijn geheele lichaam.

Zij sloeg op dat oogenblik bijna een afgelezen blad om, maar zij deed het nog niet. Hare oogen bleven in werkzame aandacht nederblikkende. Het zware, zwarte haar was donker in den witten zonnevloed, behalve waar het langs den bovenrand van haar hoofd uitdunde, en waar dan het licht er dóór scheen. Dat geleek eene lichtkrans van heiligheid, gelijk Italiaansche teekenaars om de hoofden van heilige mannen en vrouwen maken. Hoe is het mogelijk, dat ik alles zóó in één op-en-neerslag kon zien? En nog meer. Ik zag de drie jonge populieren achter de witte veranda. Hunne blaadjes zijn dun en groen; in de zon geel, bijzonder fijn verguld. Zij waren allen volkomen roereloos gezien, hoewel ik hoorde, dat wind ze los wuiven deed.

PORTRETTEN.

EEN BLINDE MAN.

Het was een oude man, tegenwoordig is hij dood, dichtebij wien ik gedurende jaren van mijne ontwikkeling heb geleefd, waardoor zijn storeloos, lijdzaam blindzijn een rust en eene kalmte voor mij werd. Hij was op eene zeldzaam-fraaie wijze blind, zóó namelijk, dat

de buitenbouw van zijne oogen gaaf was gebleven, terwijl zij van binnen verschoven en verbroken waren. Zij waren bruin gekleurd, en zij konden alle ontroeringen van zijn geest wedergeven, bijvoorbeeld toorn, droefheid, angst. Maar bijna altijd waren zij onbewogen, omdat zijn geest leeg en stil van ontroering was.

De kleuren van zijne blindheid zijn zwart en wit. Hij leefde immers zijne geheele dagen in eene breede stoel, zóó breed, dat zij eene woning voor zijne blindheid was. Die stoel was zwart van voering. Het blinde gezicht was wit, en niet verweerd, omdat die oude man nooit in de zonnige en winderige lucht kwam. Ook zijne oude haren waren wit. Het meest bijzonder waren zijne handen. De blindenaar was in zijn (ziende) leven geneeskundige, dus had hij zijne handen nooit voor ruwen arbeid gebruikt, en de vele werkelooze jaren hadden ze nog verfijnd met smalle vingers. Hij was laat blind geworden, en de vingers hadden toen geene voldoende aantasting meer kunnen krijgen, zoodat hij er niet mede lezen en slechts weinig mede werken kon. Dus lagen de witte handen haast altijd werkeloos op de zwarte leuningen van de breede stoel. Soms zag ik ze rillen, wanneer ik ze lang bekeken had. Zijne blindheid was niet zichtbaar aan zijne gaafgebleven oogen, maar aan zijne witte doode handen.

DE ZEE.

De zee is groot.

Ik zag haar ten eerste, toen 'k al vrij bejaard was, een groote jongen, met al te veel verlangen en ontroeringen. Het was midden op den dag toen ik ter zee kwam. Een middag zonder wind en zonder wolken, hoog, lichtblauw en open. Veel zon, die het zeewater onder vloeden van het licht zette. Ik stond op een duin, en zoo de zonnige breedtes der zee ziende, had ik het mij meer bekende gevoel van herkenning. Maar ditmaal ontstellende sterk, zóó, dat ik op het eigen oogenblik krankzinnig bang werd, en duizelig dachte: „hoe is dat mogelijk, dat ik hier deze stede aan de zee herken terwijl ik zeker weet, dat ik hier nooit ben geweest, en nooit zee heb gezien."

Vervolgens bedaarde ik, maar dat de zee groot is, had ik aan den lijve gevoeld.

Eene zee met storm is bespottelijk, klein en nijdig. Ik ben haar later dikwijls juist daarom gaan zien, en het gaf mij een gevoel van aangename voldoening de zee, wier grootte ik zoo gevoeld heb, dan druk en spartelend te zien, nietig en nijdig.

Er is over de zee in verschillende talen veel geschreven, zoowel in proza als in poëzie. Vooral onder de verzen zijn er zeer fraaie van bouw, en die aangenaam van geluid zijn, en toch ontroeren die mij nooit. Wanneer ik echter zeg: „de zee is groot", dan sidderen mijne oogen, en ik zie de zee in het zelfde gezicht waarin ik haar ten eerste zag. Doch dat gezicht is zóó hevig, dat ik de opwekkende woorden: „de zee is groot" lang niet altijd zeggen durf.

DE RIVIER.

De rivier is breed, en zij vloedt hare wateren westwaarts. Ik verblijf zeer gaarne bij de rivier, want het is er ruim van lucht en rustig, en ik heb de rivier, waar zij langs mijne woonstad vloeit vele malen gezien. Nochtans bestaat haar beeld in mijne nerveuze herinnering slechts op twee manieren, alsof ik haar slechts twee maal had gezien. Dus ik kan mij de rivier slechts voorstellen breed en luid van licht met zon, of donker, dof, terwijl het stormt uit het westen.

De rivier met de zon, dat is zóó: ik kijk vanaf een hooge oever de lichte laagte in westwaarts. Er is een brug over de rivier gebouwd, van zulk hard ijzer, dat het geheele spoortreinen houdt. Dat weet ik, maar ik zie het niet; want zien doen ik de brug als een lichte streep en een boogje.

Er is geen wind, dus bouwen de boomen hunne gestalten stil spiegel schaduwend neder. Op het water vlakken breede vegen zon.

De rivier met den storm uit het westen. dat is echter zóó: ik sta aan den dijk vlak bij eenen wilden, wiekenden, molen. De lucht is vol en dol van den wind, die waait tegen

den stroom in. Dus kopt het water vol met witte brekertjes. Het water staat van wal tot wal, breed en hoog, daardoor staan de ongelukkige wilgeboomen bijna geheel in het kille, natte, zware water. Het regent niet, maar straks zal de lucht uitbreken in eenen storm van regen.

Deze twee zijn de twee eenige, mij mogelijke herinneringen aan de rivier.

EEN OUD HUIS.

Het oude huis, waarin ik op menigen tijd vertrouwelijk verkeeren kon, stond aan de Markt gebouwd, die het vierkante binnenstuk van het Kuilemburger dorps-stadje is. Van buiten geleek het eene huis er twee te zijn, ieder met een grijze trapgevel weerzijds een breede bruine deur. Maar het was er waarlijk slechts één, dat fraai en voornaam was, meer binnen dan buiten. Het oude huis was wel ruim voor de twee menschen, die er woonden, voor eene moeder met haren jongen, en die maar weinige verkeering met anderen onderhielden. Dus was die woning meest zonder geluid.

Er wentelde een duistere trap door de woning, wier leuning ik geen enkele maal niet ontroerend bewonderde. Er was verguld smidswerk aan, daarboven lag een houten leiding, glad en gesleten. Nooit liep ik op die trap zonder mijne hand langs de houten leuning te laten loopen. Er waren drie bochten in deze leuning, en wanneer mijne hand daar doorhenen gleed, kon ik geheel langs mijnen rug van ontroering rillen.

Beneden, waar het huis licht was en de gangen wit, stond eene groote klok, zóó groot als eene kast. Zij sloeg luid en snel, en zij tikte diep en langzaam. Er waren kamers waar men slag en tik beide hoorde, kamers waar men alleen de slag hoorde, en kamers, waar men haar geheel niet hoorde. Daarom hebben die drie soorten van kamers in mij ieder een eigen gevoel van herinnering, zóo belangrijk was die klok.

EEN HAARLEMSCH HOFJE.

Er zijn vele hofjes te Haarlem, en het hofje, dat ik nu precies beschrijven ga, lag achteraf in de bouw dezer stad. Aan straat zag men een dof-steenen woning met vier ramen, dat het huis van den woningen-wachter was. Ineens door een gang geloopen zag men het hof, aan drie kanten bebouwd. Aan de twee lange zijden waren ieder vijf woningen, aan de korte overzijde waren er twee, dat maakt samen twaalf huisjes. Ieder huisje was aan ieder ander gelijk: een stoep van dun-blauwe steen, en de muur was van wijnroode, geschilderde steenen, met voegen niet wit, maar wel donkergrijs. De deur was donker groen, met een koperen knop gelijk men meer aan winkels dan aan woonhuizen ziet. Ook was er aan ieder huis een dakkamertje als een apart huisje uitgebouwd.

Het middenstuk van het hofje was een voet hooger, en als een tuin aangelegd, omgeven door een smalle band van stoepsteen. Er stonden bloemen in, twee heesters, en een groote lindeboom. Ook stond daar met een stukje straat er heen, de pomp. Die was van steen en wit en vierkant. Maar er stond een kop op van blauw, van helblauw hout, en de zwengel was van ijzer en zwart.

Tusschen de stoepsteenen band van het tuintje en tusschen de huisjes was een straatje. Daar werd weinig overheengeloopen, en er groeide dikwijls gras tusschen, maar zóó weinig alsof het slechts over de steenen gestofd lag.

EENE VROUW TE PARIJS.

In die dagen was ik te Parijs gekomen, de stad, die ik enkel uit letterkundige geschriften kende. Omdat ik de Fransche letterkunde het meest van de mij bekende liefheb, had ik gehoopt op een leven te Parijs, vol van ontroeringen, maar daarin werd ik zeer teleurgesteld, zoodat ik zeker naar Holland en naar huis zou zijn teruggekeerd, wanneer ik niet voor langeren tijd mijne woning had ingehuurd.

Eens kwam de ontroering, die mijn onverschillig gemoed verbrak.

Ik liep door eene kleine straat, de Rue Desrenaudes, tegen het scherpe schijnen van de zon in, zoodat mijne oogen warm waren geworden. Er liep niemand anders, behalve toen er van om een hoek eene vrouw verscheen waarvan drie felle kleuren in de zon brandden. Zij had een rok van blauw, daarboven een blouze, die rood was. De derde felle kleur was brandend oranje van haar hoofdhaar, dat zij open en bloot in de zonneschijn droeg. De vrouw liep snel, gebogen met een groote doos aan haar linkerarm. En juist omdat zij zoo snel liep zag ik de drie kleuren van haar lichaam, zóo goed als drie strepen van verschillend licht, vooral de verlichting van het oranje haar was zeer duidelijk.

Toen die werkvrouw uit de kleine straat verdween gevoelde ik eene ontroering gelijk niet dikwijls, en van toen af begon mijne vreugde over mijne aanwezigheid te Parijs.

EEN HOUTEN KLOK.

De straat is stil waar ik woon, en het huis is stil van aard, waar ik werk en woon. Door dit stil-zijn hoor ik geluiden van verderop gelegen stad-kwartieren, maar vaag, als een regen van geruisch. Ik leef hier met zoo weinig mogelijk levensgeluid, nadat ik van te veel leven moew ben geworden. Maar de twee geluiden van mijne klok hoor ik steeds gaarne.

Iedere klok maakt twee geluiden, één, waarmede zij loopt, en één, waarmede zij halve uren en uren slaat. Het eerstgenoemde geluid is er voortdurend, aldus hoor ik het van mijne klok niet meer, behalve wanneer ik het hooren wil. Toen mijne klok bijna twee jaren geleden eenmaal, ongelukkig geworden, bleef stilstaan, hoorde ik dat met precies hetzelfde gevoel als waarmede ik een plotseling geluid in de stilte hoor. Daarop lette ik toen, en ik onthield dit als een eigenaardig gehoorkundig geval.

Het tweede geluid der klok is van zuiver zilver. Ik hoor het alle halve uren. Het is alsof zilver op zilver valt. Dat hoor ik. En te gelijkertijd zie ik een fijne, felle streep van zilver.

Mijn klok is van dof en donker hout gebouwd, maar bovenop staan drie roode blauwe kronen met licht goud verguld. De wijzerplaat is oud en grijs. Ik noem de klok: „het houten gebouw met het kloppende hart van den tijd".

Ik ben aan vele mijner voorwerpen inniger gehecht dan aan menschen, maar het innigst ben ik aan de houten klok gehecht.

OP DE ZEE IN DEN NACHT.

Wind is opgekomen, nadat de zon is ondergegaan, zoodat de wolken donker werden, die op snelle wijze langs de verschrikkelijk bleeke maan worden gedreven. De boot ligt in de gracht in de stad binnenslands, maar wij gaan varen over de zee vol wind onder hemel vol wind.

Vooreerst de grachten van de stad uit. Dat gaat stil en voorzichtig glijdend zonder vaart, tusschen een groot aantal schepen en schuiten. Maar daarna varen wij sneller de donkersnellende rivier af, die uitschiet naar zee. Aan den oever, waarbij de boot dicht langs houdt, groeit zwaar-rankend riet. Dat hoogrankend riet ruischt buigende en strekkende onder de vlagen van den wind, zoodat het geluid van het ruischende riet niet anders dan het gedruisch van de zee is.

De zee heeft drie kleuren: zwart van het water; wit van koppen schuim op het water, en goudachtig wit van het licht van de maan. Het licht van de maan op het water is onrustig, omdat de maan in den hemel verontrust wordt door den wind, die wolken voorblaast. Waar de lucht van wolken is schoongedreven worden sterren zichtbaar. Sommige zijn zonder flikkering wit en stil als kleine veldbloemen. Er zijn gouden sterren, die niet stilzijn, maar die tintelend trillen. Er zijn sterren van angstig rood, als droppelend bloed. Alle sterren zijn onbereikbaar, ook de witte en stille, die roerloos bloeien op de zalige blauwe weiden des hemels.

GEDICHT OP EEN LEEUWERIK.

De zomeravond schemerde, en na deze schemering werd de nacht door de maan beschenen, waardoor deze nacht als een roerlooze schemermorgen werd, die zich niet naar luiden dag bewoog. Wij zaten in den bloeienden boomgaard van de kastanjes, en wij spraken over verzen, die het geluid zijn van het hart van eenen dichter, en over vogels, die uit hart en keel schoonere klanken laten klinken dan de verzen zijn. Wij wisten beiden, dat niet een andere vogel mooier zingt dan de leeuwerik, die vroeg in den morgen zingt. Toen mijn goede vriend zei: „een leeuwerik, die zingt zóó mooi, heel anders dan andere vogels" werd ik in hart en ziel bewogen, en ik hoorde van woord tot woord de stem van deze verzen:

GEDICHT OP EEN LEEUWERIK.

„De leeuwerik woont in het gras.
En zingt in hoogste heemlen heel.
Geen vogel zingt zoo wel te pas
Uit hart en keel.

Als jongen heb ik hem bemind
Dien ik bemin als man.
Geen vogel, die mijn hart zoo wint
En stillen kan.

Wat zingt een leeuwrik toch belust,
En zonder andren prijs
Dan vreugde dieper dan bewust
Om eigen wijs.

Zoo vaak zong hij voor mij een lied,
Vandaag zing ik voor hem,
Al heb ik zijne klanken niet
En klare stem".

OVER EENEN PRACHTVOLLEN IDIOOT.

Voor: Giza Ritschl.

In de klasse van zeer arme kinderen, waarin ik lessen gaf, was de witte en idiote jongen van zenuwachtige en van fabelachtige schoonheid. Hij zou een witte orchidee zijn, wanneer hij eene bloem was in de plaats van eene jongen te zijn.

Hij heeft smalle en goedgebouwde beenen. Zijn loopen is voorzichtig en sierlijk en een weinig vermoeid. Als hij loopt is hij een rijke jongen, die zoo een weinig ontdaan is van vele en zware feesten des nachts.

Zijn lichaam is breed, en dat is volkomen zonder fouten volwassen. Zittende is hij daaromtrent een boerenzoon, die sterk is geworden van het werken buiten en van eenvoudig maar degelijk voedsel.

Het is zeer duidelijk, dat zijn hoofd uit twee gedeeltes is opgebouwd, die geheel van aard en aanleg verschillen. Deze zijn: het aangezicht en de schedel. Tusschen deze twee deelen staan zijne blauwe en klare oogen. Deze zijn, alsof de jongen wijsheid en veelheid van kennis had, en hij heeft deze niet.

Zijn gezicht is meer in het bijzonder mooi. Neus en mond smal en strak van bouw, verfijnd van begrenzing. Het gezicht is zeker van eenen jongen van voornaam onderhouden ras.

De schedel is van eenen geleerde; die is hoog, breed, zuiver van bouw. De schedel is een prinsen-paleis van wijsheid, schoonheid en kennis. Niettemin is de jongen een zinledige idioot. Maar hij heeft in het fabelachtige leven van mijne gevoelens eene schoonheid opgewekt, waarvoor ik hem innig dankbaar ben.

OVER DEN HUMOR EN OVER VAN HULZEN.

Vergun mij, lezer, nog even voor u op te warmen een eigen schoteltje, een maand oud.

Ik zal u zeggen waarom dat noodig is.

Gij herinnert u: aan het slot van mijn ... boutade over Lodewijk Mulder, in het vorig nummer, nam ik de vrijheid, uit de inleiding tot de „Verspreide Geschriften" van dezen auteur — een artikel van den heer W. G. van Nouhuys, oorspronkelijk geschreven voor het maandschrift „Woord en Beeld" — te citeeren het volgend zinnetje: „Het meerendeel der literaire productie van 1840—1875 is gekenmerkt door een negatieve eigenschap: het ontbreken van hevige emotie." Daarna eindigde ik mijn stukje aldus: „Zeer juist, geachte heer Van Nouhuys, maar geef tevens toe, dat de „geest" die voor dat ontbreken vergoeding brengen moest, niet van de eerste kwaliteit was. Gij, die beweert dat „de humor na 1880 onze letteren zoo goed als geheel verlaten heeft" — wel, ik maak mij sterk u in de litteratuur der laatste 30 jaren stukjes aan te wijzen, die in fijnheid en kracht van humor het jolige liefhebberijgeschrijf van den heer Mulder verre overtreffen."

Quod semel emissum est volat irrevocabile verbum! — zooals, als ik mij niet vergis, Virgilius eens gezongen heeft. Deze mijne onzware woorden, met blijk van instemming overgenomen door den Letteren-en-Kunst-redacteur van den Nieuwen Rotterdammer, gaven den heer Van Nouhuys aanleiding een protest bij die courant in te zenden. Hij wees er op dat zijn, door mij aangehaald artikel, geschreven in 1901, geheel onveranderd was overgedrukt in het eerste deel van Mulder's Verspreide Geschriften; zijn uitspraak: de humor heeft na 1880 onze letteren zoo goed als geheel verlaten, kon dus alleen slaan op de jaren 1880—1900. Dit zijn er, welgeteld, slechts 20. En ik had van 30 gesproken! ...

Peccavi, de heer Van Nouhuys heeft gelijk. Al moet ik bejammeren — nu immers het gevaar voor een verkeerden indruk wel gebleken is — dat niet een nootje, zooals er toch meerdere werden bijgevoegd, aan de voet der bladzij waaruit ik citeerde, ons de vreugde des auteurs is komen openbaren over wat hij, in een tot mij persoonlijk gericht schrijven, de ‚herleving' der Nederlandsche humoristiek nà 1900 noemt, ik moet tevens erkennen, dat, voor wie nauwkeurig op de dateering let en deze gedurende de lezing van het opstel onafgebroken in het hoofd houdt, 's heeren Van Nouhuys' woorden alleen van toepassing kunnen zijn op de 20 jaren, aan de wisseling der eeuwen onmiddellijk voorafgaand. Maar daarvoor gelden ze dan ook, en nog steeds, zegt de heer Van Nouhuys. Zijn zienswijze betreffende 1880—1900 is, sinds het bewuste artikel geschreven werd, niet veranderd. Ja, hij spreekt, in zijn brief aan mij, van een „literair-historisch feit".

Dit schijnt afdoend; aan de feiten valt niet te tornen, zeggen de historici. En toch ... ja, tóch ben ik zoo brutaal mijn geïncrimineerde zinnetje, óok nadat de noodige correctie in het jarental is aangebracht, te handhaven, en maak ik mij nog altijd sterk den heer v. N. in de Nederlandsche literatuur, ook van de laatste 20 jaren der vorige eeuw, stukjes aan te wijzen (en niet eens zoo héél weinige, niet zóó weinig dat men van uitzonderingen spreken kan!), die in „fijnheid en kracht van humor het jolige liefhebberij-geschrijf van den heer Mulder verre overtreffen."

Vóór wij verder gaan: kan het zijn, dat de heer v. N. en ik elkander eenigszins voorbijpraten, is het mogelijk dat wij onder „humor" niet precies hetzelfde verstaan? Ik herinner mij uit de vele geschriften van onzen bekenden criticus geen volledige definitie van het begrip. Doch eenige aanwijzing verschaft ons de andere, reeds door mij aan zijn Mulder-opstel ontleende, alinea. Dies volge zij hier nogmaals. De heer Van Nouhuys schreef: „Lod. Mulder heeft voor onze literatuur beteekenis, voornamelijk als humorist in den g o e d e n zin. Bij hem is de humor geen namaak: hij zit hem in 't bloed. Hem is aangeboren de critische kijk op zijn omgeving, maar bij het uitspreken van zijn critiek, bij het aanwijzen van onze dwaasheden en gebreken werkt zeer temperend een eveneens aange-

boren goedhartigheid, benevens de wijsheid van den veelzijdig-ontwikkelde en logisch-denkende, die vanzelf er toe komt de dwaasheid te bestrijden door haar te ridiculiseeren, maar die den dwaas zelven onaangevochten laat." Ben ik het hiermee eens? Grootendeels — niet geheel en al. Wel in de bedoeling, waag ik te onderstellen, niet wanneer men naar de letter leest. Dat humor zou zijn: critiek op de omgeving, g e t e m p e r d door goedhartigheid en door de wijsheid die het gevolg is van veelzijdige ontwikkeling en denkkracht, ik kan het niet ten volle toegeven. Volgens mij werkt zijn goedhartigheid — waarvoor ik eigenlijk liever menschenkennis of humaniteit, ja, liefst eenvoudig: menschelijkheid lezen zou — bij den humorist evenzeer versterkend als temperend, is zij een conditio sine qua non, een der bronnen, waaruit zijn humor-stroom ontspringt. Ook geloof ik niet dat de humorist altijd de bedoeling heeft de dwaasheid te bestrijden; m. i. gaat zijn streven veelal niet verder dan de openbaring van ons, dwaze menschen, aan elkaar. Maar dit lijkt vitterij! Ik twijfel niet of de heer v. N. kan zich, evenals ik, vereenigen met Dr. J. D. Bierens de Haan, die den humorist met den „profeet" vergelijkt en zegt *):

„Maar de humorist w e e t meer van het leven, en, nu ja, het smart hem dat wij geen profeten zijn, maar hijzelf is het evenmin, en der menschen zonden (wij zouden misschien liever: dwaasheden geschreven hebben. H. R.) zijn hem verklaarbaar uit der menschen natuur. Hij is met de menschelijke natuur begaan en vindt ons eigenlijk nog wel verheven in vergelijk met den aanleg van al onze zwakheid en boosheid. En hij vertoornt niet maar keeft medelijden, hij die weet wat maaksel wij zijn gedachtig zijnde dat wij stof zijn. De humorist is van goedheid en medelijden vervuld; een liefhebber der menschen en vergoelijker hunner gebreken, omdat hij in een grondelijke goedheid ook hunner gebrekkige natuur vertrouwt (hm! hm! dat „omdat" lijkt mij wel een beetje verdacht. H. R.), en zijn toeleg is om hen n i e t t e v e r s c h r i k k e n."

*) Vgl. *de Kroniek*, jrg. 1898, n⁰. 158. Het artikel is later opgenomen in den bundel *Idee-Studies*. Zie aldaar bl. 189.

En Bierens de Haan gaat voort: „Het gelaat van den humor heeft den zachten lach der droefheid."

Halt! hier wilde ik nu eens even bij stilstaan. Want hier raken wij aan het punt waaromtrent de heer N. en ik wellicht verschillen — ik zeg: wellicht; zekerheid dienaangaande verschaft ons, althans het geciteerde opstel, niet. Er is een woord „humor", er is ook een woord „humoristisch". Het eerste is een technische term in de kunstkritiek, het tweede heeft in den volksmond een beteekenis gekregen die met dien technischen term nog maar losjes samenhangt. Humoristisch beduidt in de dagelijksche gesprektaal der menigte: grappig, komiek. of, nog wijder en eenvoudiger: om te lachen. De term „humor" — daarover zijn de heer v. N. en ik het ongetwijfeld volkomen eens — is wel de vader van het woord „humoristisch", maar dit kind is van zijn vader vervreemd. In hoeverre? Welke familietrekken zijn nog bewaard gebleven? Is ook 's vaders karakter wellicht in den loop der jaren eenigszins gewijzigd? Duidelijker gesproken: heeft ook de term humor, voor den heer van Nouhuys evenals voor een groot deel der tegenwoordige menschheid, een bijbeteekenis gekregen van blijgeestigheid, vroolijken zin, luchtigheid, optimisme? Kan slechts een „humoristisch" boek humor bevatten? Of is het ook mogelijk humor aan te treffen in pessimistische geschriften — laat ons liever zeggen: in pessimistische kunstwerken, want men denke daarbij ook aan teekeningen als die van Wilh. Busch, van Oberländer, van Charles Keene. Is er ook humor waarom men... eigenlijk nièt lacht, althans niet luide en uitermate vroolijk, waarover men hoogstens even, nadenkend, glimlacht? De humor bedoel ik, wiens gelaat heeft „den zachten lach der droefheid". Gij begrijpt het al uit mijn vragen, lezer, ik geloof van ja, ik geloof zelfs dat dat de eigenijke, de echte, althans de kostelijkste humor is; ik houd het met Bierens de Haan.

Het „groote publiek", de lezende „wereld" — het is duidelijk dat ik nu niet van den heer van Nouhuys spreek — begrijpt dat ongetwijfeld anders. De groote „men" ont-

dekt in een boekje van Busch geen pessimisme, begrijpt niet dat er humoristen zijn geweest, die zich, door melancolie gedreven, van 't leven beroofd hebben. Men stelt zich Lamb, Dickens en Thackeray als zonnige naturen, zoo niet als zorgelooze grappenmakers voor; de traditie heeft Jan Steen tot een joligen drinkebroer gestempeld. De humoristen van 1840, die 't met de kunst zoo nauw niet namen, hebben deze populaire voorstelling in de hand gewerkt. Zij gingen veel verder dan „niet verschrikken". Zij verzoetelijkten en vergezelligden, zij vleiden het groote publiek door tegemoetkoming aan de populaire wenschen, door in hun verhalen en z.g. typeeringen niet te veel op de waarschijnlijkheid te letten, door te doen alsof alles was: pour le bon en dans le meilleur des mondes! Ook aan de gemakzucht, de onattentie der vermaakzuchtige lezers kwamen zij tegemoet door er hun grappen duidelijk bovenop te leggen, ze duchtig aan te dikken en telkens weer te herhalen.

Nu kwamen, na '80, de pessimistische realisten. 't Begon met Cooplandt (Prins), Netscher, van Groeningen. 't Ging door met Emants, den tot realistisch verteller bekeerden allegorist, met van Deyssel die „Een Liefde" schreef, met Coenen, de Meester en Heyermans — op Erens, van Looy, Hofker, lette het publiek toen haast nog niet; hun werk werd als litteratuur voor de litteratoren beschouwd. — En het was uit met de grappenmakerij. Je hadt alleen nog van Maurik (ook de heer v. N. constateert het), overigens — niets dan ellende, melancolie, pessimisme... Het was uit met den humor!

Nééén! Dat is het 'm nu juist? Met de luchthartigheid was het gedaan, met de oppervlakkigheid, met de sentimenteele lachen-traan-spielerei, niét met den hoogen humor! Het bedorven „publiek" klaagde steen en been over de naargeestig-pessimistische „richting" onzer litteratuur. Lief-blijmoedige dominees en jolige salon-causeurs, die den godvruchtigen levensmoed en de prettige gezelligheid er in wilden houden, schreven daarover in de krant, en de groote hoop praatte hen lachend (of geeuwend) na. Men ergerde zich aan Emants, men hoonde Hélène Swarth, men riep om „blijde kunst"! Men was te vluchtig, te lui en te grof van smaak geworden (o groote Justus, dit hebt gij voor een goed deel op uw geweten!) om te genieten van een fijngeestige, maar tevens gevoelige, lijdende, mee-lijdende observatie, van een objectieve weergave, die men fotografie schold, en waarin men het hart niet kloppen, den geest niet tintelen voelde, van een humor, die zich niet met joviaal geschater als zoodanig aankondigde, zich niemand opdrong, maar die daarom vooral niet minder innig en sterk blijken zou — voor wie te lezen verstonden —, vooral niet minder écht ook, dan de humor der „humoristen", dan de humor van 1840—'75...

Ik behoef 't wel niet te herhalen: al wat ik hier over den grooten „men" schreef, kan geenszins op den heer van Nouhuys toepasselijk geacht worden. Zijn aangeboren en door een enorme lectuur geoefende smaak moet immers den fijnen humor der realisten wel hebben opgemerkt. Hoe is het dan eigenlijk, dat die zoo weinig indruk bij hem achtergelaten heeft, hoe kon hij er toe komen den humor tusschen '80 en 1900 als „bijna geheel uit onze letteren geweken" voor te stellen?

Och, ik geloof, het is ook hier een kwestie van actie en reactie. De felle kijk op de werkelijkheid en het pessimisme onzer modernen vormden een te sterke tegenstelling met de lievige mooimakerij en de ondiepe levenslustigheid hunner populaire voorgangers (uitzonderingen niet te na gesproken natuurlijk), de overgang was te snel en te hevig geweest, om ook de geoefenden, de geletterden onder de lezers niet eenigszins te verbijsteren. Wie, na lang in een zonnige straat, op lichtflikkerende ruiten gekeken te hebben, plotseling zijn blikken binnenskamers houdt, merkt in den eersten tijd niets dan schemering en grauwte. De heer van Nouhuys schreef zijn artikel, in 1901, nog onder den vollen indruk van de, haast plotseling gekomen en zeer snel gegroeide, veranderingen in het aspect onzer letteren. Hij verzekert nu wel nog van precies dezelfde meening te zijn, maar ik-voor-mij ben er van overtuigd, dat, wanneer hij ze thans nog eens, en „als nieuw", kon lezen, zich er frisch en onbevooroordeeld voorstellen, de kwantiteit aan humor in de werken tusschen 1880 en 1900 gepubliceerd hem zou verassen.

In de boeken van Jac. van Looy in de eerste plaats, die er vol van zijn *), in „De Conferentie" (en meer kleine werkjes) van Frans Erens, in „Van een klein Meisje" en „Rotterdamsche Vrouwtjes" van Jan Hofker (Delang), in vele bladzijden van Van Deyssel, Netscher, Coenen (zie maar de eerste jaargangen van de „De Kroniek"!) van De Meester (Het Avontuur van David Zangvogel b. v. was ook al verschenen in 1900), van De Koo (in zijn weekblad), van Heijermans (Falkland) en Brusse.

Het is waar, zoogenaamd „humoristische" boeken werden er niet geschreven door de „de jongeren". Maar ook niet ná 1900. De heer v. N. spreekt van een herleving na dat jaar, maar ik, ik ken het niet, het werk, in die laatste acht jaren verschenen, dat — zooals Lodewijk Mulder zijn Buitenpartijtje, zijn Kiesvereeniging schreef — geheel alleen om de „mop" werd gemaakt. (Ik heb 't natuurlijk alleen over werk waaraan eenig talent ten koste gelegd is.) Wie tegenwoordig schrijver heeten wil moet een ernstig, conscientieus artist zijn. Strekking is contrabande in onzen tijd — maar ik zou toch wel eens willen weten wie nu nog zoo iets zou durven schrijven als die beroemde „Kiesvereeniging", waarin de meest karakterlooze opoffering van politieke overtuiging en eerzucht luchtigweg als een grap wordt voorgesteld. O ik weet wel, het was bij Mulder ook zoo erg niet gemeend; hij merkte 't amper zelf; de mop, de mop was nummer één!

Wie schrijft er nu nog zoo, nú, ná 1900? Ook de moderne Vlaamsche schrijvers weten wat humor is, maar is wel één van hen een humorist à la 1850? Is het Cyriel Buysse, den schrijver van 't B o l l e k e n en L e n t e, om 't comische alleen te doen? Wel neen immers! Hij vertelt van 't leven. Niets anders. Hij vertelt maar en beschrijft, eerlijk en leukweg; zoo gij lacht, hij kan het eigenlijk niet helpen. Hij kan zijn „geest" nu eenmaal niet thuis laten, als hij gaat naar de menschen zijner verbeelding; zijn geest en zijn gevoel doen hem schrijven zooals hij schrijft. Nooit draagt hij „een aardigheid" voor, nooit is het u of ge hem zelf hoort lachen en vragen: hoe vin-je 'm, is-t-ie niet goed? Dat komt doordat (zooals ik ook al in ons vorig nummer beweerde) hij een eerlijk en gewetensvol artiest is, met een kunstenaarstemperament, niet getemperd door zijn (toch zeer zeker „aangeboren") goedhartigheid. Welnu, van dezelfde soort is de humor in bijna al de schrijvers die ik u zooeven noemde. Zij zijn ernstig, menschelijk en vol medelijden, maar zij hebben tevens geest; levendig omsprankelen hun opmerkingen de personen hunner verbeelding, met wie zij lang niet zelden goedhartiglijk den spot drijven. Zij beschrijven en vertellen, getrouw en nauwkeurig — maar zij kunnen het niet helpen dat zij nu eenmaal, ja, niet alleen veel dieper en veelzijdiger, maar ook veel pittiger en origineeler geesten zijn dan de humoristen van het Mulder-genre ..., overigens „harmlos", en die ik dan ook verder met rust laten zal!

Hoe kom ik in dit verband van Hulzen's naam te noemen? Is hij ook al een humorist, hoor ik u, eenigszins ironisch, vragen. Lezer, er is althans ook in zijn werk van den laatsten tijd humor (in den „g o e d e n zin") te vinden en van de boeken die ik hier voor mij heb liggen *) lijkt me zelfs de hier en daar voorkomende leuke humor de beste kwaliteit. Ik weet niet of de schrijver het nu wel precies zoo bedoeld heeft. In „De Man uit de Slop" althans schijnt hij op iets anders „aangelegd" te hebben. Vergis ik mij niet dan beoogde hij in dat boek inderdaad te geven de psychologie van een moordenaar (niet „met voorbedachten rade", geen boosdoener ex officio, maar dan toch een moordenaar, zij 't in drift en dronkenschap). Doch dit — de heer Hulzen houde mijn vrijmoedig zeggen ten goede! — dit is niets voor hem. Neen, neen, die snaren mist hij op z'n viool. Hij is geen Dostoïevsky. Hij is een veel te naïef-trouwhartige, een te on-gecompliceerde natuur, en hij heeft ook te weinig verbeeldingskracht om zich in een moordenaarsgeweten in te denken.

*) Ik kan natuurlijk niet gaan citeeren! Daartoe zou een brochure amper voldoende zijn, laat staan dit kort tijdschriftartikeltje.

*) G. van Hulzen: Van de Zelfkant der Samenleving, I. De Man uit de Slop, II. Maria van Dalen (2 dln.), Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1907.

G. van Hulzen: Tweede Boek Zwervers, Amsterdam, Maas & van Suchtelen, 1907.

„Maria van Dalen" is een goed, een geslaagd boek. Vooral de eerste hoofdstukken — die ook den meesten „humor" bevatten — zijn zeer goed. Verderop wordt het slapper, valer, slordiger ook alweer. Want — ja, de heer Van Hulzen wil het maar niet toegeven, maar het blijkt toch telkens weer: hij werkt veel te snel, te zorgeloos en te onnauwkeurig. Als een opgewonden prater herhaalt hij zich, tot vervelend wordens toe soms, maakt zijn zinnen vaak niet logisch af, zegt „verfletst" in plaats van „verfletsend" (M. v. D. II bl. 1), „verteederend" in plaats van „verteederd" (Tweede Bk. Zwerv. bl. 10), spreekt van „levenloos geleef" (T. B. Zw. bl. 144), van „grauwe lichtstralen" die „heengeelden" (Slop bl. 72), van iemand die in z'n eentje „hartroerend" uitsnikt (Slop bl. 75), kan het woord „koud" niet noemen of „kil" komt er dadelijk achteraan, vertelt dat een maaltijd begon „nu zachtjes al aan 't schemerdonkeren" (T. B. Zw. bl. 194), kortom bezondigt zich aan allerlei fouten, slappig- en slordigheden, die hij ons zou weten te besparen als hij zich niet zoo behoefde te haasten, zich met volle en rustige aandacht aan zijn werk geven kon. De eerste hoofdstukken van „Maria van Dalen", bijna geheel vrij van zulke vooze of vale plekjes, zijn daar om het te bewijzen. Een groot bezwaar tegen Van Hulzen's stijl is zijne praterige, dikwijls weeë gemoedelijkheid. Men tracht b.v. ergens koffie te zetten Nu zegt v. H. niet dat dit mislukte, neen, als de-eerste-de-beste ouwejuffrouw schrijft en herhaalt hij: het ging „niet al te best". Pier's schoenen waren „niet al te dicht". Uitdrukkingen die kriebelig maken! Maar nog eens: bijna het geheele eerste deel van „Maria van Dalen" is van dat soort tekortkomingen bijna vrij, is levendig, geestig, met veel hart en conscientie, en over 't algemeen ook in nauwkeurige taal geschreven *).

Dezen roman „Maria van Dalen" houd ik voor het beste wat Van Hulzen, na „Getrouwd", heeft geleverd. Ik behoor volstrekt niet tot hen die dezen auteur een soort specialiteit willen opdringen, het schrijven n.l. over „zwervers" en „machteloozen", over hen die leven aan den zelfkant der samenleving. Wie zich toevallig nog herinnert wat in deze kolommen over „In Hooge Regionen" en „Een Vrouwenbiecht" te lezen staat zal het beamen. Al geef ik toe, dat Van Hulzen's dames en heeren niet altijd ... dames en heeren zijn, ook zijn bedelaarstypen vallen wel eens uit den toon, zooals Pier, de man uit de slop, als hij tegen zijn rechter spreekt, en zooals die oude landlooper uit „De Schoenen" (het minste stukje uit Tw. Bk. Zwervers), die met „een hemelsch lachje zoetekens verzucht" aldus: „Dat meent u niet, u drijft het toch wel wat te ver. God neemt u of mij tot werktuig ... voor 't goede of voor 't kwade. 't Wordt ons op een oogenblik ingegeve en we motte het bevel opvolge" (het weglaten van de n's achter de werkwoorden doet het 'm niet! H. R.). De kwestie met de heeren zoowel als met de straatslijpers is dat Van Hulzen hen dikwijls te nonchalant behandeld, hen niet lang en nauwkeurig genoeg bekeken en beluisterd heeft. Maar dat hij in de wieg gelegd zou zijn speciaal om de behoeftigsten en gebrekkigsten uit onze nobele samen-leving voor ons te beschrijven — het zou op een allervreemdsoortigsten aanleg wijzen, en het is dan ook niet zoo. Wat sommigen bracht tot deze meening, het is zonder twijfel Van Hulzen's, vaak te weinig onder stoelen en banken gestoken, medelijden met die allerarmsten. Deze meewarigheid van Van Hulzen, zij is bekend, bijna ál te bekend zelfs, hij coquetteert er wel eens een beetje mee. Maar in zijn „Maria van Dalen" heeft datzelfde — toch ook wel zeer échte! — medelijden hem tot goede, mooie dingen, en zoo ook tot den hoogen humor gebracht. De figuur van die gulle, trouwhartige, maar paskwillige, Groningsche meid, rondzoekend in het groote Amsterdam naar die andere

*) Toch komen ook hier nog wonderlijke fouten voor, als deze: „Aan 't eind pakte hij een borrel en nog een, ging naar de Hasselaarsteeg om Mieke op te zoeken, die allang te bed lag, dus niet te spreken kon krijgen" (blz. 93). En onnauwkeurige, leelijke beschrijvingen als: „De koû en kilheid van de regendagen zakten, al bleef 'n vocht en klamheid dreinend in de langzaam-drogende straten hangen. De wind was altijd nog van een scherp striemende adem, maar in de grijze wolken, die als een drijvende vacht van poeiergrauw zwachtelden, drongen zich zwakke spleten, witte vegen, waar de zon, die haar stralen nog niet door de wolkendikte kon schieten, de lucht ging schakeeren in slierten van gestollen-wit en weekig-blauw".

goed gevonden, bijna groteske persoonlijkheid: haar voortvluchtige dominee (een moderne Don Juan! O, verval der tijden!), deze zoo uiterst geringe en onbelangrijke, kleine menschfiguur, opduikend en weer verdwijnend in het straatgewoel — dat wij zién, juist als er van gezwegen wordt — is prachtig van innige aanschouwing, maakt een indruk die ieder gevoelig lezer voor zich tot de onvergetelijke rekenen zal. Onaanzienlijker, onfatsoenlijker vrouw dan deze Mieke van Dalen is moeilijk denkbaar, doch haar opofferende goedheid mag ongetwijfeld niet minder dan verheven genoemd worden; door haar geschiedt ons het beste waartoe de humor in staat is: verzoening met onze omgeving, met de menschen, de kleine menschen — wier kleinheid, zoo blijkt ons immers, nuchter bekeken . . . toch altijd nog maar betrekkelijk is.

Ook van dezen humor toont het gelaat den „zachten lach der droefheid".

Nu hoor ik natuurlijk al hiervandaan de spottende uitroepen: „Zoo, dus gij acht pessimisme en droevige meewarigheid het éene noodige om humor voort te brengen! En bestaat er dan volgens u geen levenslustige humor?" Laat ik het dus nog eens duidelijk mogen zeggen (en tot slot): Niet pessimisme, maar aandacht en ernst, het vermogen door te dringen in allerlei persoonlijkheden en zich ook met de verwerpelijkste één te voelen, maakt volgens mij (mét zijn geest, zijn gevoel voor 't comische) den humorist. Zonder medelijden en nederigheid geen humor, maar zonder eenige levenslust — in 't geheel geen artistieke arbeid! Men geloove toch niet te gauw aan de troosteloosheid, de wanhoop van een scheppend kunstenaar. De wanhopige produceert niet! Men onderscheide toch wel de teleurstellingen der idealisten, die álle kunstenaars diep-in zijn, van het cynisme der geblaseerden, der ideaalloozen, waarvan onze tijd, ons oude Europa, waarvan vooral onze groote steden zoo veel te veel hebben.

Waarlijk, het populaire oordeel over onze litteraire „grijze school" verdient evenzeer herzien te worden als het de „grijze school" der Haagsche schilders werd — nu al zoo lang geleden! H. R.

BOEKBESPREKING.

VICTOR DE MEIJERE, L a n g s d e n S t r o o m, Rotterdam, W. L. en J. Brusse, zonder jaartal.

Deze bundel, door de heeren Brusse in een wel wat overdreven „kloek" formaat uitgegeven — het is eenigszins verbluffend; en waar moet men in vredesnaam met zoo'n ontzaglijk boek naar toe! — deze kloeke bundel dan bevat vijf verhalen en een studietje van stemming, A v o n d r u s t geheeten. De titels der verhalen zijn: D e M e e z e n v a n g e r, D e O n t g r a v i n g, J a n n e k e K o p, L a b b e r-d e-Z w i e en D e G i e r t i j.

Het zijn zoogenaamde „dorpsverhalen". Dit schijnt eigenlijk allesbehalve een typeerende benaming — niet waar? of de handeling eener vertelling nu in Brussel of op een of ander visschersdorp voorvalt, wat doet het er toe? Het komt er maar op aan wat en vooral hoe er verhaald wordt. De vurigst dweepende romantiekers zoo goed als de nuchterste realisten hebben van dorpsmenschen verteld. Men kan het naturalistisch, sensitivistisch of (min of meer) . . . humoristisch doen, het kan charmant zijn door folkloristische bizonderheden of door couleur locale, men kan het ook doen als een Stijn Streuvels, forsch-episch en breed-lyrisch, het dorps- of stadsverhaal opvoerend tot een plan waarop alle toevallig belang van plaats en tijd vervalt, alleen het ur-menschelijke spreekt, alle handelingen tot symbolen worden.

Toch heeft het wel eenigen zin, ook ter onderscheiding, van dorpsverhaal te spreken. Vergelijkt men het leven in stad en dorp dan ontdekt men verschillen die wel haast voor alle menschenkarakters opgaan, en dus ook wel eenigermate van dienst kunnen zijn bij het karakteriseeren van een werk dat zich met louter dorpelingen bezig houdt. Het leven „op den buiten" (zooals men „ginder lage" zegt) is niet alleen veel minder ingewikkeld en minder heimelijk dan in de stad, het is ook minder machinaal, staat ook nog dichter bij de natuur, vormt een duidelijker eenheid

met lucht en licht, met velden en rivieren, met boom en beest. Ook dit is . . . maar schijn, dat spreekt van zelf; alles is natuur, ook de ingewikkeldste en meest verfijnde stadsmenschenziel; de eenheid bestaat overal, al is hij niet altijd gemakkelijk te ontdekken, maar zeker lijkt mij wel, dat althans de aantrekkelijkheid van dorpsmenschen voor litteraire behandeling gelegen is in dat (schijnbaar dus) meer natuurlijke, en in den inderdaad aanwijsbaren en begrijpelijken grooteren eenvoud en openlijkheid van het buitenleven. Hartstochten en gevoelens vertoonen er zich in naïever vorm, veel minder vervalscht en vernepen, veel minder verholen.

Daar zal nog wel bijkomen dat men het buiten de stad schilderachtiger vindt en prettigruimer om in te verwijlen met de scheppende verbeelding.

Redenen van dezen aard althans moeten, zoo stel ik mij voor, den stadsman Victor de Meijere bewogen hebben voor wat hij in proza, in verhalen te zeggen had, zijn onderwerpen niet in Antwerpen, stad zijner inwoning, maar in de omliggende dorpen „langs den stroom" te zoeken.

Wie is de heer Victor de Meijere? Wij kennen hem sinds lang; al in den tweeden jaargang van „Van Nu en Straks" komen gedichten voor, met zijn naam onderteekend. Toch weten wij nog maar weinig van hem. Hij schijnt geen man van 't luide woord te zijn, zich gaarne op den achtergrond te houden, en 'n weinig terzijde van 't geen men „de litteraire beweging" noemt. Ook publiceerde hij, tot nog toe, maar weinig. Een paar bundels gedichten, en nu dit verhalenboek. Is er nog meer? Niet dat ik weet.

Over die gedichten sprekend heeft Karel van de Woestijne eens gezegd, dat er wel mooie bij zijn, maar niet zeer véél, dat hun schrijver een écht dichter is — die evenwel nog maar weinig fraaie gedichten heeft gemaakt.

Wat is er nu van dit proza, van deze dorpsverhalen? Mij dunkt, in de eerste plaats hetzelfde, wat Van de Woestijne zeggen deed: deze verzen zijn van een echt dichter. Ook in de Meijere's prozawerk is een dichterlijke geest te onderscheiden; echt gevoel wordt er zuiver in uitgesproken. Sterk is dat gevoel bijna nooit. Maar zuiver en zorgvuldig de uitdrukking bijna altijd. Ik had het, in ons vorig No., over een boek van zekeren Jan van der Moer en noemde ook dat zuiver, als klaar water zoo zuiver, maar zouteloos en onbelangrijk, zonder reden van bestaan. Met zulk een schrijver vergeleken wint het De Meijere met glans en eere! Zijn werk heeft veel meer „kwaliteit" (zooals kunstkoopers van schilderijen zeggen). De reden waarom het werd gemaakt is overal volmaakt duidelijk, proef- en voelbaar. Ik durf zelfs gerust beweren dat De Meijere's werk tot de litteratuur behoort, zoo dan ook niet tot de superieure, de eerste rangs-litteratuur. Maar daarnaär bestond ook blijkbaar geen streven. Deze schrijver kent zijn krachten, en, vergis ik mij niet, dan gaf hij ons precies wat hij kon, niet meer, maar ook volstrekt niet minder. Hieruit volgt dat hij een ernstig en conscientieus werker is, en een die zijn lezers eert door hun zijn beste krachten te gunnen.

Wat verder den aard van de Meijere's verhalen betreft, ze zijn realistisch, doch... hij zou wel geen Vlaming zijn, als de romantiek er geheel vreemd aan gebleven ware. „Buiten huilde de wind en een boomtak sloeg met verschrikkelijk geluid op de ruiten", zoo lezen wij al in het eerste verhaal — als Ward, de Meezenvanger, zelf in 't gevang, zijn trouwen uil vermoordt, uit deernis en jaloezie (zuiver gedacht en gevoeld lijkt mij ook deze daad volkomen) — en dat geweldige windgehuil blijft ons, wel eens een beetje te onpas, vervolgen het boek door. Maar is er niet een aantrekkelijke naïeviteit in dat doen aanrukken van de elementen tot versterking van het effect? En het wat àl te naïeve, wat ongecultiveerde, 't werd hier vergoed door de inderdaad zeer intelligente, streng logische en smaakvolle schrijfwijze. Ook psychologische opmerkingen van ontwijfelbare juistheid worden gemaakt en keurig-precies neergeschreven. Als Jef Manders, de timmerman, gestorven is, lijkt het mij voortreffelijk zijn zoon Neel te laten voelen en peinzen aldus: „Neel ook voelde zich veranderd. Hij zou voortaan de plaats van den doode innemen. Hij ging nu in eens, in rechte lijn, naar den dood en er was daar

niemand meer, vóór hem, in een eerste rij. Hij zag nu den dood vóór zich, met twee gloeiende oogen in een beenderig gelaat en een groote zeis in de hand. Hij ging er recht op af.

„Beiden (zijn moeder en hij, H. R.) dachten aan den dood, maar dierven er niet van gewagen; zij dachten er aan met andere gepeinzen. Hunne droefenis ook was anders. Zij voelden het wel, en daarom scheen hun ongeluk des te grooter. Onze grootste droefenissen moet men aan anderen verbergen, omdat niemand ze in hun geheelheid kan meevoelen noch begrijpen."

Deze laatste, algemeene opmerking van den schrijver moge hier min of meer misplaatst zijn — als niet direct tot het verhaal doende — ik denk niet dat eenig „menschelijk" criticus het over zich zal kunnen verkrijgen er den heer de Meijere hard om te vallen.

Het Gulden Boek voor de Tuberculeuse Kinderen, uitgegeven door de Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose, te Rotterdam, bij W. L. en J. Brusse, 1908.

Ter beoordeeling werd mij dit boek gezonden, doch uitgaven als deze beoordeelt men niet. Men koopt ze en beveelt anderen aan ze te koopen, om het doel; de inhoud is niet vatbaar voor critiek. Hoogstens de „done up", zooals de Engelschen zeggen, de typografische verzorging kan men beoordeelen, ofschoon ook deze een rechtaf onmogelijke taak had, n.l. uit zóóvele (té vele zou ik wel meenen) en zóózeer verschillende bijdragen iets als een eenheid te fabriceeren. Werkelijk, het ware unfair ook ten dezen opzichte aanmerkingen te maken. Wie billijk zijn wil vergelijke het „Gulden Boek") met de eerste pogingen in gelijke richting gedaan, met Paris-Ischia of Holland-Krakatau. Hoeveel bewuster en bezonnener ons handelen, sinds de uitgaaf dier fraaie werken, ook op dit gebied geworden is, het zal hem ten duidelijkste blijken.

Inderdaad, wanneer iemand — behalve natuurlijk de aanstichters zelven — een woord van waardeering toekomt voor deze uitgaaf, dan zijn het de typografische verzorgers, de heeren Veldheer en Van Heukelom, de uitgevers Brusse, en de drukkers (die het ook van dit maandschrift zijn) Ellerman Harms & Co. De inzenders waren stellig meerendeels spoedig genoeg gereed (sommigen waarachtig wel wat al te spoedig!), maar men denke zich in het werk der redactie (want zoo mag men het wel noemen!), der rangschikking en der verzorging van iedere bladzijde. Men begrijpe hoeveel proefjes en revisies verzonden en geordend moesten worden, welk een toegewijde en nauwlettende samenwerking der genoemde heeren daartoe absoluut noodig geweest is. En men bedenke dat al deze arbeid, zooal niet belangeloos, dan toch zonder eenige hoop op „winst" moet zijn geschied. Al zou het geoorloofd zijn iets anders te onderstellen, men zou het niet kúnnen, immers dit boek, bijna 200 bladzijden groot, vol met prentjes, op duur papier gedrukt, en keurig gebonden, is ontegenzeggelijk véél en véél te goedkoop. Wie zich een gewoon exemplaar aanschaft zal zich waarlijk niet mogen beroemen het zijne tot de bereiking van het nobele doel te hebben bijgedragen! Hij heeft meer dan „waar" voor zijn geld, hij heeft meer gekregen dan hem toekwam. Doch er is ook een luxe-uitgaaf, er zijn exemplaren van *f* 10 en van *f* 25. Laat ons hopen, en verwachten, dat deze, spoedig nog in prijs verhoogd, in handen zullen komen van hen die wat meer missen kunnen, en ook wat meer over hebben, dan een daalder, voor de arme tuberculeuse kinderen, wien de opbrengst van Het Gulden Boek ten goede komen zal.

H. R.

DER SPANISCHE ROMANZENDICHTER DON SMIEROS DE LOS PAPIROS IN SEINEM ARBEITSKABINET.

ADOLF OBERLÄNDER,

◻ DOOR CORNELIS VETH. ◻

De „Fliegende Blätter" is een genoegelijk weekblad, berekend op den smaak voor grapjes, flauwe en andere, van iedereen en iedereens vrouw en kind. Het bestormt de wereld niet, behandelt de sociale kwestie niet en doet al sinds onheugelijke tijden niet meer aan politiek.

De grapjes, flauwe en andere, worden vergezeld, verklaard en opgeluisterd door prenten, doorgaans goede, veelal voortreffelijke. De mondaine salonvoorstellingen van Schlittgen, de knappe bierhuistafereelen van Harburger, de handige platen van allerlei gading door Reinicke, de uitmuntende teekeningen van allerhande soort door Hengeler en de wondermooie, ook in elk genre, van den eersten onder die allen: Adolf Oberländer. Wondermooie teekeningen. Men gelieve niet aan klassiek-stijlvol normaalschoon te denken, maar ook niet aan cigaretten-plaatjes-juffrouwen mooi, noch zelfs aan lossen zwier of zoete aanvalligheid. De fraaie, oogstreelende vormen der dingen zijn het niet, die wij uit de teekeningen van den grooten Münchener leeren kennen. Ook zijn lijnen, — hij is bovenal lijnkunstenaar, zijn niet cierlijk, niet vlot, niet schilderachtig, niet kleurig. De teekening is droog, de opvatting heeft niets direkt aangenaams. Nog meer dan het werk van Busch, maar met minder wrevel dan dat, — er is geen wrevel in Oberländer, den onbevangensten der opmerkers — nog meer zelfs dan dat bewust en met felheid tegen sentimentaliteit, zelfgenoegzaamheid, onderlinge bewondering, behagelijke berusting, te keer gaande geestig rijmen en prachtig krabbelen van Busch, schijnt Oberländers overigens volkomen placide teekenen een volstrekt reageeren op alle romantisch dwepen, op alle bestaansverheerlijking, op elke vereering van werkelijkheid of fictie. Zijn kunst bespot het alles, het Duitsche volksleven en het Duitsche sprookje, den ridderroman en de ballade, de herders-idylle en de actueele idylle, de fabels en de sensatieverhalen, het melodrama, bespot de menschen van onze dagen en de steden en dorpen waarin zij wonen en de landschappen waardoor zij gaan, én de menschen uit oude tijden met de omgeving die wij ons bij hen denken, én die uit de romans of sproken én die der traditie of naar het beeld dat hun tijdgenooten van hen nalieten, bespot de dieren, groot en klein, doet ze optreden als wat ze zijn of laat ze óns, de heeren der schepping, ons doen en laten navolgen, — en dit alles met een leukheid, een gemoedelijkheid, of het er zoo bij behoorde, zonder eenige boosaardigheid, zonder eenige bitterheid; ongedwongen en royaal, koelbloedig en trouwhartig. En de belachelijkheid van dit alles, zooals hij het weergeeft, bestaat altijd mede in zekere leelijkheid, elk begrip is gepersifleerd, niet alleen door versterking van het eigenaardige beeld, dat men er aan verbinden moet, maar ook daardoor, dat aan dit beeld alle aantrekkelijkheid en waardigheid ontnomen is.

„BEI'M TAROK".

Toch is het zoo mooi, dit teekenen. Want het bespot niet alleen, het openbaart even-

eens, ja openbaart in de eerste plaats.

Wij leeren de zaak zelf, die het tot iets burlesks maakt, daardoor beter begrijpen zooals ze werkelijk is. De groote en fijne opmerker, met zijn ingaand besef, niet slechts voor het bespottelijke in alles, maar vooraf voor het karakteristieke in alles, levert den humorist zijn dokumenten, bestuurt zijn hand, ondersteunt zijn fantasie, loutert zijn hevigheid en klaar stond voor elk, ook het geringste gegeven der werkelijkheid en zich vermeien kan in de stoutmoedigste vrije vertolkingen van die gegevens, omdat het volledig weet en beknopt kan mededeelen, omdat het elke toevalligheid buiten sluit en onverdacht blijft van elken truc, omdat elke lijn er iets beduidt en leert en doet vermoeden en kenschetst. Mooi en wijs is deze humor omdat hij berust

TANZSTUNDE IM GEFÄNGNIS.

beheerscht zijn uitgelatenheid. De volmaakte kenner der dingen om ons, van het organische dat elke natuuruiting bijbehoudt, van de overeenkomsten en verschillen in menschenrassen en groepen en exemplaren, in diersoorten en dierindividualiteiten, in plantenfamilies en landschaptypen, traditioneele vormen en cultuurstijlen, die volmaakte kenner alleen kon den geestigen fantast een wereld der verbeelding helpen oproepen, die wij aanvaarden en die wij genieten, aanvaarden omdat ze ons zoo bekend voorkomt en genieten omdat wij ze zoo wonderlijk grappig vinden. Mooi is deze kunst om haar zinrijkheid, om de piëteit voor de waarheid bij alle geestige overdrijving, om haar zelfbeheersching en haar onbegrensd kunnen. Mooi is dit teekenen, omdat het op begrijpen en nog ééns begrijpen, doorzien en overzien; omdat hij gevoed wordt door ingaan op en doorgaan op de natuur en altijd de natuur. Verheugend en verheffend is Oberländer's werk omdat het ons meevoert uit een subjectieve, humeurige, kleingeestig-kritische levensbeschouwing, van aanvechtingen tot moraliseeren, polemiseeren, doceeren weg naar een vrijen en nieuwen kijk op veel onschuldige dwaasheid en op veel dwaasheid, die onschuldig wordt zoodra wij ze abstrakt leeren zien, als deel van zijn onwaarschijnlijke en toch echte wereld der zotternij, leeren aanvaarden en goutteeren.

Wat een beeldenschat, wat een bron van vermaak, biedt een album van zijn verzamelde teekeningen. Tot welk een wereld van ge-

stalten en vormen, rijk als die de Duizend en een Naeht voor onze zinnen oproept, geestig als geen andere, inspireerde de goedige Fliegende Blätter-mop dit fantastisch genie, dezen genialen realist.

Hier de menschen van de nuchtere werkelijkheid, de fat en de schooier, de dominé en de boef, de luitenant en de recruut, de eommisvoyageur en de staatsminister, de kellner en de baron, de gastronoom en de hongerkunstenaar, de kruier en de lakei, de student en de professor, de stamgast van het Münchener bierhuis en de bezoeker van de dorpskroeg, de kunstschilder en de woekeraar, de akrobaat en het miskend genie, de keukenmeid, de hofdame, de waardin, de Frau Commerzienrath, de bakvisch, de savante, de minnezanger of nar; ginds zulke als wij in afbeeldsel kennen, de Grieksehe god en halfgod der skulptuur, de figuren die schilders of houtsnijders uit hun medeseheppselen maakten. De dieren wederom, in soorten. De natuurlijke, de woestijnleeuw, en de leeuw uit den apentuin en die in het beestenspel, in alle denkbare en vooral ondenkbare situaties en rollen, verliefd of in een lachbui, jaloerseh of kunstproevend, als reiziger, mensehenredder of kindermeid, de krokodil in geestdrift, het nijlpaard in vervoering, de oeranoetang geboeid door prentbriefkaarten, de krekel echtbreker, de olifant als minnediehter, de eend als studiosus. De dieren zooals ze in eonventioneele voorstelling slechts bestaan, de leeuw romaansch, byzantijnsch, gothisch, in

GROSSE ROMANTISCHE OPER. DER CHOR.

sierpop, het bedelwijf, de boerin, de stadsnuf, bruid, schoonmoeder, schoonmaakster, min, koopvrouw, oude vrijster, huissloof. Daar die uit de niet meer nuehtere, de weelde-dronken poëet, de brooddronken straatjongen en de zatlap in al zijn schakeeringen en graden. Hier de mensehen der tastbare fictie, de aeteur en de balletdanseres, de operazanger en de cirkusclown, de kameroen-neger van de volksoverlevering en zijns gelijken, Arabier, Roodhuid, Engelsche Mylord, Kannibaal, Eskimo, Spaansche Don; daar die uit de fietie die boeken en bijgeloof sehieppen, de tooverheks, het spook, de duivel, de nimph, de reus, de kabouter, — die de historie memoreert: de ridder, de rooverhoofdman, de Romeinsehe krijger, de edelvrouw, de renaissance-stijl en in rococo-stijlloosheid, de leeuw der heraldiek, de leeuw van het uithangbord, de draak uit het sprookje, Pegazus, Lohengrins zwaan van de planken.

De huisdieren, huiselijk-écht dan wel in onaannemelijke toestanden, honden en katten als daar zijn sehoot- en straathonden, rashonden en mormels, gedresseerde en losloopende honden, vette eypersehe poezen en staartlooze gootparias; het paard van de renbaan en het krijgsros, de aapjesknol en de cirkushengst; de koe, het varken en het schaap, zoowel in hun gewone doen als in het ónze.

Gebouwen in alle stijlen, ridderburehten en tempels, kluizenaarkluizen en huurkazernes. Landwegen, aehterstraten, spooklandschappen en sprooktoovertuinen, stadsparken in zomer-

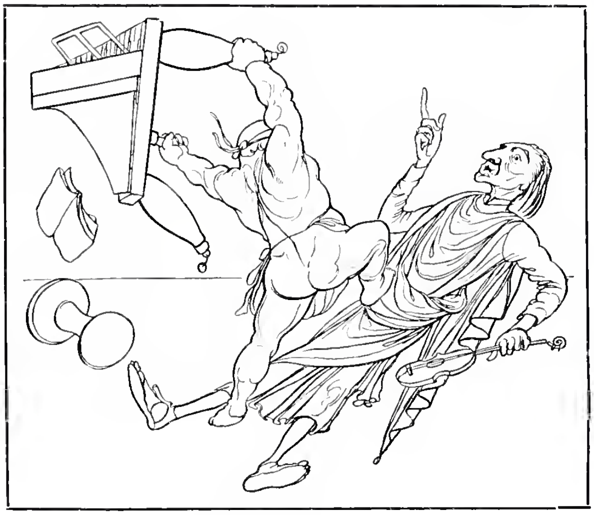
en wintergewaad, dorpsbrinken in feesttooi en werktoilet; woestijnen en oasen, de zee in toorn en goedgeluimd. Meubelen volgens alle modes, kostuums naar allen snit, kleeren in het winkelraam van de confectiezaak, aan het lijf van dandy en landlooper, aan kapstok of vogelverschrikker. De planten en bloemen in park en pot, in een Münchenerhofje en in het nikkerland, de boom aan de sloot, in le Nôtre-tuin-architectuur en het oerwoud.

En op den inleidenden band van zulk een album, doen, tot overmaat van weelde, als een tableau de la troupe, deze figuren uit de prenten genomen, tot groepen van verbijsterende afwisseling vereend, een ommegang. . . .

Wonderbaarlijk realist, wiens krasse bondige teekentrant in de zoo weinig cierlijke, maar zoo drommelsch zakelijke en dáárom geestige penlijnen op eenvoudig besliste wijze getuigt van een observatie, wier gelijke men vruchteloos zoekt in werken van oude en hedendaagsche meesters, fantast bescheiden mirakel van kunnen en weten, laat mij trachten uw levenswerk eenigermate hulde te doen.

Kies ik, om te beginnen, een simpel tafreeltje, typisch Duitsch, van stadsheeren uit den gezeten burgerstand, bij het avondeten of avondbier, in het restaurant. Een Herr Assessor, een Herr Veterinär en een derde Herr, die met belangstelling den loop der korte geschiedenis, welke komt, volgen zal, maar wiens gelaat men niet ziet, daar hij, indolenter en nonchalanter dan de anderen, zijn hoed ophield en de voorkeur geeft aan hangerige houdingen, aldoor aan een vormlooze sigaar in een groote sigarenpijp rookend. De assessor heeft, vóór en aleer hij zich even verwijderde, bij de kellnerin worstjes besteld, die dan ook behoorlijk tijdens zijn afwezigheid gebracht zijn. De veearts is een grappenmaker. Zich verheugende op de boosheid des assessors, wanneer deze terugkomende, denken zal, dat de worstjes er nog niet zijn, houdt hij ze stiekem achter zijn rug. Eerste prentje.

De onverschillige heer hangt zijn arm over de leuning van zijn stoel en draait ons den rug toe. De Assessor is in aantocht, kijkt ernstig, loopt haastig, veegt zijn bril met zijn zakdoek af. Hij is een kort, zwaar man, een ouwelijk ambtenaarstype van de verslonsde soort, zijn jasje is kreukelig, zijn hoofd kaal, zijn snor niet onderhouden. De veearts, netjes, jas en pantalon niet nieuw misschien, maar in goeden staat, houdt de worstjes, als afgesproken, op zijn rug, — met een niet afdoend genoeg uitgestreken gezicht achter zijn krant. De hond, die onder tafel zat, heeft de beweging mis verstaan, en eet gezegde worstjes op. Tweede prentje. Indolente heer hangt, met een kleine opflikkering van belangstelling in het leven, naar den hond te kijken, die weer onder de tafel zit. De assessor begrijpt niets van het uitblijven der worstjes. De veearts begint juist alles te begrijpen van het verdwijnen der worstjes. Derde prentje. De veearts heeft zijn excuus gemaakt, nieuwe worstjes besteld, verklaart het geval aan den assessor (de hangende heer heeft begrepen en is weer apatisch). Om de zaak te verklaren houdt de veearts de worstjes nog eens op zijn rug „zóó deed ik het.” De hond begrijpt wéér verkeerd, de veearts begrijpt maar al te goed, de assessor begrijpt eveneens en de hangende heer acht de zaak belangrijk genoeg om in te grijpen en zelfs te grijpen, vergeefs, naar het tweede stel verloren worstjes. Een

HERCULES UND LIVIUS.

gebeurtenis van niets, een grap van niets. Maar zoo enorm echt door de manier van teekenend vertellen dat ze een wereld van humor te aanschouwen geeft. De notabelen in een dorp, saamkomende bij het tarokspel, hun eigenaardig voorkomen en doen, alle kleine nuances, verschillen in het uiterlijk der exemplaren, bleven dezen opmerker al evenmin vreemd. Van de dames in de conditoreien, bij elkaar komend op het koffieuur, enkele met handwerkjes, de meesten zonder, om koffie, thee of cacoa te drinken, kuchen en ijs te eten en, (of is dit laster?) te lasteren, ook van haar ontging geen enkele karakteristieke hoedanigheid aan dezen speurder, niet één trek of plooi van haar gezichten, niet één harer gebaren, geen uitdrukking harer oogen of houding of handen, niets van het fatsoen harer kleederen, of dat (hoe problematisch ook) harer lichamen. Een kruierachtig wezen heeft een kantoorklerkachtig jongmensch, dat zich wilde verdrinken, onder unaniemen bijval van een sterk aangedaan publiek opgevischt, doch aarzelt geen oogenblik (hetgeen door eenzelfde instemming der toeschouwers gebillijkt wordt) hem weder te water te werpen, als blijkt dat des jongmans schoonmoeder hem tot de wanhopige daad dreef, — onzinnig-flauwe geschiedenis, maar verfijnd geestig geworden door de complete aannemelijkheid der beide mensch-exemplaren in tegenstelling met al het nonsensikale in de gebeurtenis. Een obscuur achterstraathoekje schaarsch verlicht, plompe, vale huizen, één stuk banaliteit — maar op een muur, plotseling, grotesk groot, belachelijk, de enorme schaduw van een vrijend paar, verradend en karikeerend meteen de plompe idylle van hun omhelzing. Het salon van een dame, die partijen geeft. Op een kanapé, onder een Makart-bouquet, vervelend, imbeciel, zelfgenoegzaam, een monument van onberispelijke onbeduidendheid, een paskwil van een „mooie man," de mooie man, die louter als décoratie, zonder mankeeren bij alle gelegenheden van dien aard welkom is. Een boerenlummel van een tuinmansjongen scheert met de grassnijmachine het lui langharig schoothondje van de jonge dame halfkaal, — de boerenpummel par excellence, de botte, grijnzende, de vleesch geworden domheid zelf, de éénige domheid die dit feit kan bestaan, getroffen met al die schranderheid, die alléén haar ten volle kan zien en weergeven. Een prachtig acteur, met buitenmodelschen hoogen hoed, buitennissigen manteljas, een rol spelend ook buiten het tooneel, schaakt een vervaarlijke malloot, beider karakter, zooals men het in de prent beschreven ziet, máákt eerst het zotte drama. In de opera, bij het begin, staan de koristen, zoo enorm goed bezien, in hun duf theatrale, onhandige drukte elkaar op de schouders te slaan en knoeierig met beenen en armen te scharrelen.

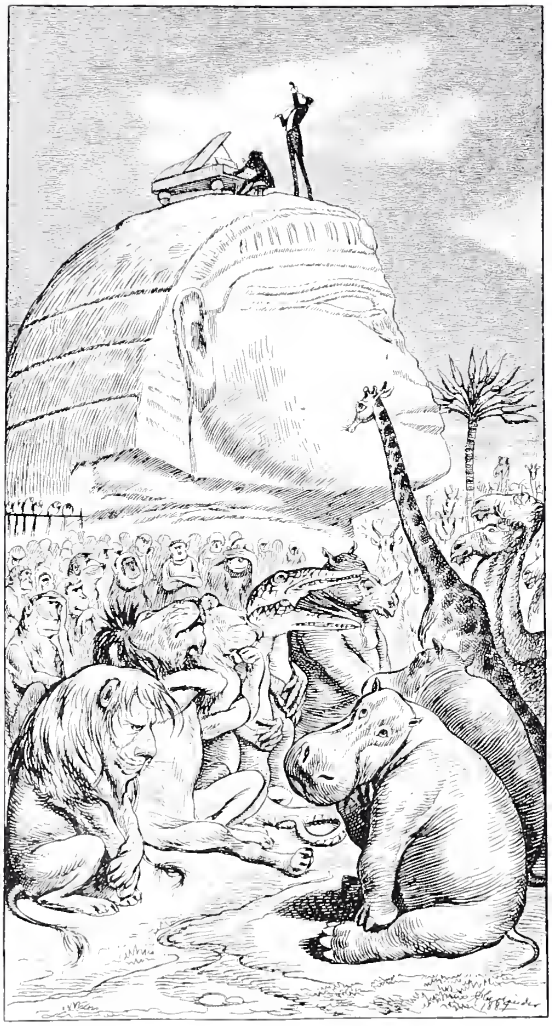

HEUSCHRECK-IDYLLE.

Maar ach, de boeven! Heil u, boeven, schooiers, landloopers, vagebonden of hoe ge genoemd blieft te worden, drollige boefjes van Oberländer, met uw vermakelijke galgentronics en luimige schurkenstreken, want ik ben u veel verschuldigd!

Niets koddigers voorwaar, ook niet onder de spookhistorics, duivelgeschiedenissen en dierenscènes, niets heerlijk-dwazers, zelfs bij de meesterlijke romance-parodieën en sensatie-

kluchten, wordt in de gansche reeks dezer albums geboden dan die drie schavuitencomédies, welke toevallig in een en hetzelfde deel bij elkaar staan; de tuchthuis-dansles in het fidele gevang, de schelm, door een politieagent overvallen in het atelier van een naturalistisch schilder, tusschen de afbeeldselen van zijn geestverwanten, die in een lijst kruipt en voor een conterfeitsel als de anderen wordt aangezien, en een derde van vier nog snaakscher gauwdieven. Ik bedoel de schalksche inbrekers, die een confectiewinkel tot slachtoffer van hun oneerlijke praktijken uitkozen en stillekens en behoedzaam kropen door het venster, om zich vervolgens te begeven naar het winkelraam. Op de volgende prent ziet men het resultaat van hun nachtelijken tocht. De haveluinige en eenigszins willekeurige kleederen van te voren, jassen met overbodige luchtgaten en franje, lapjes dekenachtige broeken, zijn vervangen door een komplete, keurige uitrusting. De voorste der heeren, een parmantige dunne roodneus, heeft zich een hooge zijden uitgezocht, benevens een net colbertkostuum, een regenjas over den arm genomen, draagt sokken en verlakte puntschoenen, is licht geganteerd en zwaait een wandelstok. De tweede, een grijnzend zwaarlijvig recidivist, veroverde een pelerienjas, een dop, slopkousen, fijne laarzen, donkere handschoenen en een parapluie. De derde en de vierde kwamen bij de verdeeling van den buit eveneens niet te kort. De laatste plaat toont ons den schrik van den bediende, die het scherm optrekt, vóór de étalage. De mooie gesnorde heeren met de correcte scheidingen en de ronde oogen, van boven wassen kop, van onder kapstok, zijn getooid met de bovengenoemde meer ervaringrijke dan frissche en nette jassen en pantalons, de plunje der schobbejakken. Een superbe kleeren-tragedie, een magnifieke misdadigers-klucht.

EIN DANKBARES PUBLICUM.

Dat zijn zooal een paar van de prenten opgenoemd, die onmiddelijk uit observatie van menschen en dingen om den teekenaar heen ontstaan kunnen zijn. Maar de fantast, die zoo goed gebruik weet te maken van diezelfde opmerking, die in zijn uitgelatenste verzinsels zoo nooit confuus wordt en nooit hol, in zijn drukste voorstellingen iets overzienbaars blijft geven, die zoo mooi verband houdt met de natuur en haar uitingen, klein en groot, alledaagsch en opvallend, die fantast biedt ons nog weer geheel andere schoonheden.

Hij is het die den riddertijd weer oproept — en een belangwekkende, avontuurlijk-zotte tijd ook, volgens hem, — die den schneidigen Duitschen luitenant onder de menscheneters brengt en mededeelt, hoe hij zelfs hen weet te imponeeren, die den duivel in allerlei rollen en situaties doet optreden, o. a. als chef van een kantoor, tevergeefs trachtend, met behulp van al zijn klerken, de handteekening te ont-

cijferen van een heer die indertijd het gewone contrakt met hem maakte, die Hercules in contakt brengt met een musicus, voorzaat van Liszt, die komisch-lugubere geestverschijningen bedenkt, een Eskimo-amourette vereeuwigt, mythologische Droschken schept, de deelnemers aan een verjongingskuur vertoont, zooals ze na de behandeling worden, onheimelijk veel gelijkend op het beest wier kracht hun door het apparaat is medegedeeld — en die de diergeschiedenissen vertelt dikke dame in de kermistent en boerendeern, die hem zijn praktische, historische en aktueele kostuumkunde verschafte en zijn alom bruikbare stijlleer, wanneer niet een even grondige studie hem een kostelijke familiariteit bezorgd had met voorkomen en bedrijf van kikker en leeuwen, papegaai zoowel als vloo, Dackl of kerkuil. En iets anders nog dan studie, onbetwistbare zienersblikken! Want kan men, enkel door beschouwing van den versuften leeuw in de kooi in den dierentuin, diens

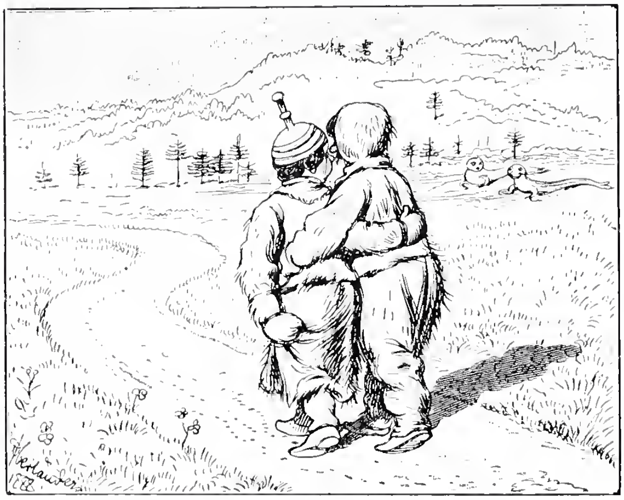

KUNST-VIEHMARKT IN NEW-STYLOPOLIS.

De fameuze dierengeschiedenissen, die ook alweer bij lange niet zoo mooi en boeiend zouden zijn, wanneer niet die ingaande studie, die hem zijn gansche zelf verworven gelaatkunde, anatomie en vormkennis verschafte, die hem deed weten, hoe de fysionomie van de werkvrouw zich onderscheidt van die der keukenprinces, die des renteniers verschilt van die van den journalist, hoe de lichaamsvormen zich vertoonen bij acrobaat en pakjesdrager, ledepop en drinkebroer, kostschoolmeisje, vrije leven in de woestijn afbeelden en er op door fantaseeren? Kan men, enkel door nuchter overleg een Rossinant maken uit zijn notities naar het huurkoetspaard?

Lucide zoowel als geleerd is de fantasie, die het heerlijk paradijs der dieren weet te scheppen, waarvan de schilderij, fijner en intiemer dan die met hetzelfde onderwerp van den fluweelen Brueghel (die toch zoo prachtig mooi is), op de laatste secession te Berlijn te zien was en die ook onder de teekeningen

voorkomt. Hoe lakoniek-geestig brengt de kunstenaar ons elders bij het sterf bed van een ijsbeer met bezwaard geweten, bij de huldiging van een veearts door dankbare scharen van varkens, koeien, ganzen, honden en allerlei huisdieren in menschelijken feestdosch, of presenteert ons een rijk veeboer, op het oogenblik dat hij op een meisje uitgaat, en zijn nasleep van levend bezit als welsprekend bewijs van zijn welvarendheid meevoert! Is iets charmanters denkbaar dan het gelukzalig krekelgezin hier, iets genoegelijkers dan de nachtuilenfamilie ginds, iets koketters dan de kring van leeuwinnen, tijgerinnen, hyena-dames, beerenmaagden en jakhalsjuffers die den Saharaschilder dwongen haar te schminken? Aanschouw de schrik van Afrika's gezamenlijk beestenrijk, als de komst van Hagenbecks gevangenis-wagen wordt gerapporteerd, en die andere paniek, onder de menschen ditmaal, voor het begeleidend concert, dat de tentoongestelden op de hondenexpositie ten beste geven als de kapel speelt. Beklaag de treurige liefdeshistorie tusschen woestijnleeuw en zeeleeuwin; beween met de vergeefs in den stillen nacht over de daken dwalende katten een verloren kater, maar vooral, waardeer de wonderbaarlijke vereeniging van vinding en kennis, die hier met zooveel gulle naieveteit zich als jolig fantazeeren en niets anders voor blijft doen.

ESKIMOJADE.

Want deze wonderdoener zwaait nooit den tooverstaf.

Hij teekent bijna schoolmeesterachtig duidelijk en precies; hij doet niet geniaal, hij biedt zijn vondsten zelfs niet aan als iets paradoxaals, hij geeft nooit puzzles op. Het vertoont ons het groteske als iets aannemelijks, het miraculeuze als iets alledaagsch. Zijn neushoorn danst met zijn nijlpaard even genoegelijk als zijn winkeljuffrouw met haar galant, zijn duivelkantoorklerken gedragen zich geheel als hun menschelijke collega's, zijn mythologische Droschkenkoetsier en diens Münchener vakgenoot hebben menigen familietrek gemeen, de digestieweeën van zijn olifanten gelijken op die bij zijn smulpaap, de roes van zijn geharnasten ridder is die van zijn dronken boer, de uit marmer gehouwen menschen en die van vleesch en been toonen geheel overeenkomstige gewoonten, zijn gestyliseerde beestenmarkt geeft eenderlei dingen te zien als een van gewone dieren.

De éénhoorn in Lewis Carroll's verrukkelijk boek „Alice in Wonderland" dacht, dat kinderen legendarische monsters waren, Oberländers verwonderlijke menschen en naturalistische draken kunnen het met hetzelfde recht van elkaar gelooven. In dezen is de werkelijkheid gekruid door geestige vertolking, in de andere de fantasie gemeenzaam gemaakt doordat de observatie van alledag er, hoe dan ook, in werd verwerkt.

Het is niet noodig van Oberländers fijne, doorwerkte en zeldzaam geestige schilderijen nog eens andere dingen te zeggen dan ik over zijn teekenwerk opmerkte. Ook hier de uiterste fijnheid, ook hier het bezadigde, onopzichtige en prachtloos prachtige. Iets van den eenigszins inpassibelen ernst en de koele bondigheid, die wij bij zulke volledige en overtuigende mededeelingen in schilderij van een ouderen, anderen Beier, den vader Holbein vinden, doch daarbij een zin voor samenhang en stemming ook in de niet weelderige kleuren, die toch van beteren oorsprong is. Een allercharmantste historie van Petrus, die spelende engeltjes roept, daar

het bedtijd is, droogjes-knus en een Don Juan in de hel, een kostelijk stuk deftig-genoeglijke humor, zijn mij daaronder het liefst geworden.

Kan men wel, zooals ik in den aanvang deed, Oberländer's wijze van met zuiver grafische middelen en tot zuiver kunstenaarsdoeleinden persifleeren van het door hem geteekende, definieeren als een ontnemen aan elk ding van zijn natuurlijke bekoorlijkheid en waardigheid, kan men het met billijkheid doen, waar toch te wijzen is op een prachtig-trotschen Don als Schmieros de los Papieros, de fiere zot, neef van Cervantes' held, afgestapt van een Velasquez?, wijzen kan op een droeven Pegazus, die den edelen kop in de lucht heft en zich afkeert van de gevleugelden van den nieuwen tijd, de koe en het zwijn; op een majestueuze slotdame, die een commis voyageur als geest verschijnt, op zoovele magnifieke gebouwen, weelderige meubels tusschen dezen vormenschat en bovenal op een superben, hoog-ernstigen ouden schilder, in een volmaakt oud-Duitsche prent, die vroom en weemoedig zijn gereedgekomen werk bekijkt? Ik geloof ja, die uitzonderingen in dit enorm omvangrijk oeuvre zijn immers hiermede reeds alle genoemd. Maar men moet overigens wel onderscheiden tusschen den schoonen vorm van menschen en dingen en den schoonen vorm der teekening. De laatste is er altijd. Welk onderwerp de teekening ook behandelt, zij verheft zich steeds boven dergelijk werk van anderen door zekeren stijl, die geboren werd uit de geheel ongemeene, de voorname deugdelijkheid, kind is van den trouwhartigen oud-Duitschen onderzoekingsijver, de van alles rekenschap vragende, onvermoeibare verkenningslust.

DIE PRAKTISCHE HAUSFRAU.

Die stijl, die steeds aan een enkel-komische opvatting is dienstbaar gemaakt, (want de humor blijkt het volledig resultaat van des teekenaars beschouwing en denken, geen toorn of sentimentaliteit wisselt hem af, als bij elken Franschen satirist), die stijl omvat overigens zooveel verscheidenheid van manieren, accepteert, als uit dédain voor alle uiterlijkheden, zooveel expressiewijzen, als men bij nauwelijks één teekenaar weer zal vinden. En dat, schier altijd zich bepalend tot de lijn, de stugge scherpe lijn, die de houtsnee zoo goed weergeeft, nooit schilderachtiger effekten zoekend, nooit cierlijk doende.

De enkele omtrek vooral bij de rustiger prenten en prentgeschiedenissen; ingevuld op de onderhoudendste en verklaardste wijze bij alle mogelijke, vollediger modelleerende overgangen, van de contour-teekening tot de uitvoerigste penteekening met schaduw en al; waaronder de, den gaarne met zekeren galgenhumor parodieerenden kunstenaar blijk-

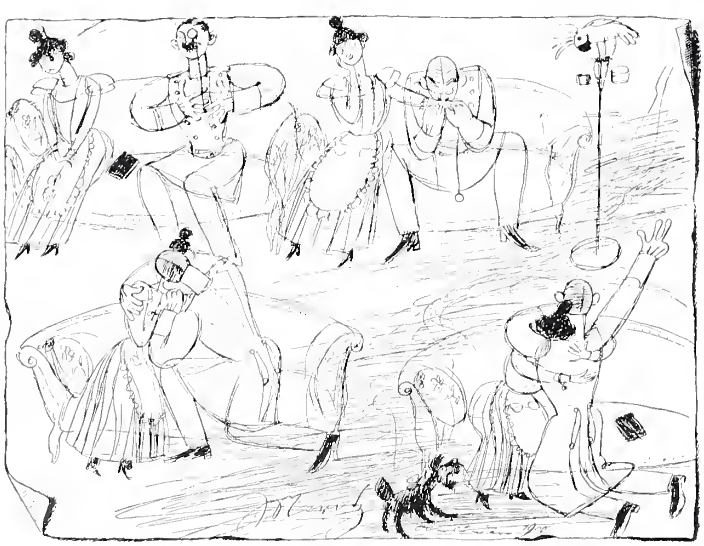
baar zoo lieve, komisch-lugubere nachtscènes een eerste plaats innemen. De groteske vereeniging van griezelig en koddig, stuitend en jolig; sensationeel en genoegelijk heeft hem zijn duivelscènes, geesthistories en fielten-geschiedenissen door de alleroorspronkelijkste en meest geslaagde behandeling van het zwart en wit, tot iets waarlijk zeer hoogs, een schoonen pseudo-pathos een knekelhuis-komiek van den eersten rang, een nachtmerrie-humor van de fijnste gading doen opvoeren. Deze prenten, en vele van de idyllen, waar juist het vreedzaam-zoete op dergelijke wijze intens is geparodieerd, behooren, met hoe eenvoudige middelen zij ook zijn bereikt, tot de allersubtielste stemmingskunst. Zulke kunst alleen is dan ook in staat geweest, de prachtige parodieën te maken van Makart, Courbet, Menzel, Rethel, Tadema, Doré enz., en de schitterende serie van „schilderijen uit een pas ontdekte verzameling”, de prentjes van Kate Greenaway in al hun originaliteit, van opvatting en hun aardige tekortkomingen met een begrijpende schalkheid persifleerend na te bootsen, en de houtsnijders in hun sober-straffen stijl na te volgen en de „heimliche Randzeichnungen aus dem Schreibhefte des kleinen Moritz” te improviseeren.

DER UNLESBARE UNTERSCHRIFT.

Hierin is het spontane, naieve, krasse, kernachtige, dat de typische kinderteekening heeft, nagevoeld en nagedaan, met al den heiligen ernst in het grappige, heel de kloekdramatische opvatting van een gebeurtenis als geheel, en met gansch de aangeboren kunst van het weglaten. Hier heeft een ontvankelijk gemoed bewonderend gelachen en een gerijpt intellekt heeft een onschuldig-geraffineerde mystificatie tot stand gebracht door dien beminnelijken alias in het leven te roepen, dezen heerlijken kleinen Moritz!

Onschuldig, trouwens, is Oberländers geraffineerde spot wel overal juist door zijn abstraheeren. Wilhelm Busch is altijd bezig met het triviale drama des levens. Geen oogenblik zwijgt zijn wrevel, gedurig staat hem de platte kant van de dingen voor oogen, gestadig herinnert ze hem aan een in het groot onvermijdelijk tragischen loop van zaken, zijn spot is moedwil, zijn lachen hoonen. Doch Oberländer geeft vertellingen. Leech en Keene, de groote grappen-illustrators van Punch, gaven zachtmoedige satire der werkelijkheid; Oberländer, waar hij de werkelijkheid onverdicht accepteert, ridiculiseert ze, maar altijd in het abstrakte.

DIE SCHWESTER DES KLEINEN MORITZ HAT DEM LEUTNANT EIN RENDEZ-VOUS GEGEBEN.

Vandaar dat zijn gestadig en onveranderlijk-onaesthetische figuren geen ergernis wekken. Hij zelf heeft zich niet geërgerd; wij doen het ons evenmin. Zijn karakteriseeren is onbarmhartig, onhebbelijk, zoo gij wilt, maar niet malicieus. De menschen zijn hem niet als iets sympathieks of antipathieks verschenen, maar als iets eigenaardigs, als rijke documenten, waarvan het mooi is, te vertellen, documenten even rijk en curieus als een leeuw, een hagedis of een oude knotwilg bij de sloot. Hij heeft niets tegen schoonmoeders of dronkaards, evenmin als tegen giraffen of spoken. Een flegmatische zakelijkheid als die van zijn verbeelding, werd door geen enkel fantast, Callot noch Jeroen Bosch, noch Breughel, Goya noch Blake, Cruikshank noch Doré, Schwind noch Crane, noch Sambourne in die mate getoond. Vandaar dat hij ook niet imponeert, noch met zijn diep besef van de werkelijkheid, noch met zijn wijde vlucht in de fantasie.

„DER KUSS" (GUSTAVE DORÉ).

En helaas, in onzen tijd willen de menschen, en vooral door kunst, geïmponeerd zijn. Den ouden meesters met hun gevestigde reputatie, gunt men bijwijlen rustige, geduldige bewondering, van den tijdgenoot eischt men, dat hij ons verwart, fel ontroert, pijn doet, stuit desnoods, alles liever dan langzaam doch duurzaam voor zich inneemt. Wij hebben geen tijd om ons te verdiepen in het verdiepte. Wij verdienen niets verdienstelijks. Spreek Hollandsch of Fransch, Duitsche kunst van deze dagen, en men zal naar u hooren, geen Duitsch als Dürer, Menzel, Oberländer.

Maar deze man is een oude meester, verdwaald in onzen tijd — een eerzame oude meester, wakker en levenslustig genoeg, en een die niet overbluft is door het volle leven, waarin hij is komen te staan, maar het koelbloedig analyseert en vreedzaam glimlachend weergeeft, een, met al de belangstelling van een echten wijsgeer voor de nietigste der feiten, die behooren tot het groote geheel van de bezige werkelijkheid om hem, en met een geheel eigen, gansch apart vermogen om een verbeelding-wereld te scheppen, even intiem beschreven en tastbaar echt als de andere.

* * *

Wien het gelukt is, te erkennen dat dit pronklooze teekenen de karakteristiek zoo getrouwelijk dient als geen ander, dat deze

nuchterst voordragende der fantasten misschien de vindingrijkste van allen is, dat deze onmeedoogende opmerker even vrij is van schamperheid als van behagelijke verblindheid, heeft tot het begrijpen en waardeeren van dezen hedendaagschen ouden meester een belangrijke schrede gedaan.

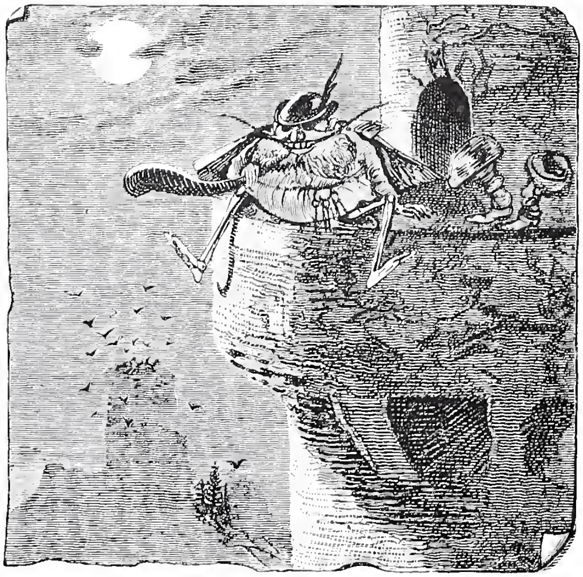
Onder Engelsche en Fransche invloeden (Beardsley, Steinlen, Lautrec) zijn een moderne Duitsche grafische kunst, en een geheel anders gerichte beeldende satire ontstaan. Het is niet te loochenen, dat die kunst, — al loopt er veel slechts onder mee — sterker meeleeft met het moderne leven, dat ze in socialen en cultuurhistorischen zin ten eerste, in zuiver satirieken zin ten andere, grooter problemen aanvaardt, dat ze meer doordringt in de menschelijke dingen, die ons bewegen, in spanning houden, schokken, verblijden, bedroeven.

Oberländer's kunst treft ons niet als direct met het leven in verband staande, ze is in de verste verte niet, wat wij journalistiek zouden kunnen noemen.

Zeer stellig behoort daarom Oberländer met zijn werk tot een tijdperk, dat wij niet meer terug kunnen noch willen roepen. Tot het tijdperk, waarin een ontspanningskunst van superieuren aard ontstaan kon, een satire die geen aanspraken maakte op waardeering van de zijde onzer belangstelling voor politieke en sociale dingen. Het woord gemoedelijkheid, met al zijn bijbeteekenis van gelaten aanvaarding, van passiviteit door humor geadeld, teekent deze soort van kunst het beste.

Het is kunst, die het leven bestudeerde en begreep, maar kunst ter ontspanning, kunst die ons u i t het leven haalt; niettemin wij hebben ze noodig, als een vacantie-dag, nu en dan. Wij zijn er dankbaar voor, want zij verfrischt en verheft. Wij eeren hem van ganscher harte, bij wien zoo gezette en moeizame studie voerde tot zoo „blijde kunst".

En wie weet, of onder veel schitterender verschijningen van onzen tijd, niet juist deze bescheiden werker voorbestemd is om later geslachten te imponeeren door zijn kunnen, zijn weten, zijn vernuft en zijn bonhomie, hij, Adolf Oberländer, grootmeester van de karakteristiek en vrijheer van de verbeelding.?

DAS GESPENSTER-SCHLOSS.

NEDERLANDSCHE KERKEN,

† † † DOOR A. W. WEISSMAN. † † †

V.

De Heilige Stede of Nieuwe Zijds Kapel te Amsterdam.

Dat als vijfde in de reeks der Nederlandsche Kerken thans de Heilige Stede of Nieuwe Zijds Kapel te Amsterdam volgt heeft als treurige oorzaak het aanstaand verdwijnen van dit gedenkteeken, hetwelk thans onder den moker van den slooper valt, daar de pogingen om het gebouw te behouden niet de gewenschte uitkomst hebben gehad.

In het jaar 1345, den 15den Maart, was een bewoner van een huis in de Kalverstraat te Amsterdam zóó ernstig ziek, dat hem de H. Hostie werd toegediend. Kort daarna moest de lijder overgeven, en kwam de Hostie, zonder dat dit werd opgemerkt, in het haardvuur terecht, waaruit zij den volgenden morgen onbeschadigd te voorschijn werd gehaald. Daarop legde men haar voorloopig in een kist, tot een priester kwam, die aan de geestelijkheid der stad van het gebeurde wonder kennis gaf. Het H. Sacrament werd nu in plechtigen optocht naar de Oude Kerk, destijds de eenige kerk van Amsterdam, teruggebracht.

Velerlei wonderen geschiedden sedert, en de Hostie, aanvankelijk in de Oude Kerk bewaard, werd later overgebracht naar eene Kapel, die ter plaatse, waar het haardvuur gebrand had, werd gebouwd.

DE N. Z. KAPEL UIT HET OOSTEN GEZIEN.

Hoe deze Heilige Stede zich vertoonde, weten wij niet. Zij wordt in een schepenbrief van 1361, op het Begijnhof berustende, het eerst genoemd, doch is in 1421 en daarna in 1452 door brand vernield, waarbij echter telkens de Hostie gespaard bleef.

Vermoedelijk hebben deze twee kapellen nog niet de grootte gehad van de tegenwoordige, die wij voor het eerst zien afgebeeld op de houtsnêeprent van 1544, gemaakt naar een schilderij van Cornelis Anthonisz., van 1536, welke Amsterdam in vogelvlucht voorstelt.

De Heilige Stede vertoont zich hier met drie beuken, die aan de zijde der Kalverstraat zich tot één dwarsbeuk vereenigen. Het noordelijk deel van dezen dwarsbeuk, buiten de kerk uitstekende, heette al van ouds „De Heilige Hoek" omdat daar het huis had gestaan, waarin het wonder was geschied.

Wanneer wij deze oudste afbeelding vertrouwen mogen — en ik zie geen reden, waarom dit niet het geval zou moeten zijn — dan bezaten de zijbeuken, ofschoon zij de zelfde lengte hadden als de tegenwoordige,

toen slechts drie gewelfvakken, die de dubbele breedte hadden van de zes, die thans aanwezig zijn. De middenbeuk eindigde aan de oostzijde in een koornis, die niet ver van het water aan het Rokin uitkwam. Een torentje rees, als thans, uit het dak aan de zijde der Kalverstraat.

In 1555 is men met het verbouwen der Heilige Stede begonnen. Toen werd niet slechts het getal der gewelfvakken verdubbeld, doch werd ook de oude koornis gesloopt, en door een nieuw koor, met een trans er om heen, vervangen.

Even als vroeger gaf men aan de beuken en den trans dezelfde hoogte, hetwelk veroorloofde, de geprofileerde pijlers zeer slank te maken, daar zij geen muurwerk droegen doch alleen het houten dak. De geringe dikte dezer pijlers had het voordeel, dat de kerkbezoekers in het gezicht op het altaar of den predikstoel weinig belemmerd werden. De houten gewelven, in de kerk aanwezig, waren eigenlijk niets anders dan eene beschieting, tegen de kap aangebracht, en gaven geen grooter belasting, dan door de ondersteuningspunten met veiligheid kan worden gedragen. Tegen schranken waren de pijlers gevrijwaard door de kapbalken, onder de gewelven aangebracht en met houten muurstijlen door karbeels verbonden.

DE N. Z. KAPEL NAAR HET WESTEN GEZIEN.

In oude kerken staan de pijlers haast nooit volmaakt in het lood, zonder dat dit tot ongerustheid behoeft aanleiding te geven. En wanneer niet in 1898 een der pijlers van de Nieuwe Zijds Kapel een deel van haar voetstuk had verloren zou ook dit gebouw nog jaren lang hebben kunnen bestaan. In ieder geval ware het gebrek met betrekkelijk geringe kosten te herstellen geweest. Ongegronde vrees voor instorten heeft toen echter het Amsterdamsche bouwtoezicht het wegnemen van een deel der dakbedekking doen gelasten, hetwelk inwatering ten gevolge had, die, tien jaar durend, 't gebouw groote schade deed lijden.

Beschouwen wij thans de houtsnêeprent van 1544. Wij zien daar de Heilige Stede grootendeels vrij staan. Alleen op den hoek van het Rokin en de Wijde Kapelsteeg verheft zich „het huys, daer men de wolle in ende uyt slaet om te waerdieren.” Toen het Stadsbestuur 1531 met het maken van dit gebouw begon, wekte dit de verontwaardiging van een driehonderdtal aanzienlijke bewoonsters van Amsterdam, die daar heiligschennis in zagen. Op zekeren avond in Mei van dat jaar wierpen de vrouwen de reeds gegraven fundeersleuven weder dicht. De aanvoersters werden daarvoor gestraft en deden te vergeefs bij Keizer Karel V te Brussel hun beklag.

De vergrooting, in 1555 ondernomen, was weidscher beraamd, dan zij uitgevoerd werd.

Dat men bedoeld had, het koor naar het oosten te verlengen bleek in 1896, toen bij het bouwen van een huis aan het Rokin de fundamenten werden opgegraven. De tijdsomstandigheden hebben vermoedelijk het uitvoeren van het grootsche plan belet, zoodat men den trans onmiddellijk aan de bestaande kerk bouwde. De bocht in de kade van het Rokin, die in 1559 werd gemaakt, heeft nog lang de herinnering aan de niet uitgevoerde verlenging levendig gehouden.

Dat de verbouwing der Heilige Stede veel van een vernieuwing moet hebben gehad, was te zien aan de details der pijlers, die, ofschoon nog wel in Gothischen trant, toch weinig van het eigenlijk karakter der middeneeuwen vertoonden. Ook in de 17e eeuw zijn nog vernieuwingen uitgevoerd, gelijk uit de kapiteelen en basementen der zes westelijke zuilen bleek.

In middeneeuwschen trant was het snijwerk onder enkele ribben van het houten gewelf, dat fantastische koppen en een vrouw verbeeldt. Ook de deur naar de kosterswoning was in dien geest, doch het was aanstonds te zien, dat zij later voor de tegenwoordige opening passend werd gemaakt.

De herbouwde Heilige Stede, omstreeks 1568 gereed gekomen, heeft slechts tot 1578 voor haar oorspronkelijke bestemming gediend. Toen werd zij voor wereldlijke doeleinden gebruikt en pas in 1590 voor den Hervormden eeredienst ingericht.

In 1625 gaf Balthazar Florisz. van Berckenrode een koperprent in het licht, waarop Amsterdam in vogelvlucht gezien is afgebeeld. Daar aanschouwen wij de Heilige Stede nog in haar ouden staat, doch grootendeels ombouwd en alleen aan de noordzijde nog vrij liggend. Het daar aanwezige pleintje, grooter dan het nu is, wordt door een muur met een poort er in van de Wijde Kapelsteeg gescheiden. Op dit pleintje bevond zich een uitbouw voor het orgel. Omstreeks 1630 werd het Toskaansch portiek aan het Rokin en het Jonisch portiek in de Kalverstraat gemaakt. Naar den stijl te oordeelen moet de tegenwoordige kerkekamer aan de Wijde Kapelsteeg van omstreeks 1650 dagteekenen, daar zij een klassieke Dorische ordonnantie vertoont.

DE HEILIGE HOEK IN DE N. Z. KAPEL.

De bekende „kastjes” in de Kalverstraat komen voor het eerst op een prent van 1662 voor, als houten winkeltjes, wier vensters door luiken, welke, naar beneden geslagen, als banken voor uitstallingen dienden, werden gesloten.

Dat de kerk, vóór de Hervorming, zeer rijk versierd was, spreekt van zelf. Van die versieringen is in 1578 door de geloovigen

slechts weinig gered. Alleen vier kostbaar geborduurde altaarkussens en twee processievaandels, nu in het Begijnhof berustende, herinneren aan de oude pracht. Aan de gevels prijkte sierlijk beeldhouwwerk, later echter grootendeels verdwenen. De top van den „Heiligen Hoek" was met nissen en overhuivingen versierd. Soortgelijke ornamenten kwamen ook voor den dag, toen in 1896 een der steunbeeren van het koor tijdelijk zichtbaar was.

de muren van den koortrans hebben gestaan.

Een bijzonder sieraad bezat de Heilige Stede in haar orgel, dat tegen den noordermuur was geplaatst. Dit orgel, uit het begin der 16e eeuw, heeft in zijn Laat-Gothische vormen groote overeenkomst met een ander, van 1511 dagteekenend en in het koor der St. Laurenskerk te Alkmaar aanwezig. Daar wij op de schilderij van Cornelis Anthoniszoon, in 1536 vervaardigd, den uitbouw voor de blaasbalgen en de trap zien, moet het

BEELDJE VAN EIKENHOUT ONDER HET GEWELF VAN DE N. Z. KAPEL.

Het hoofdaltaar stond in de koornis; daaraan was verbonden een genootschap van aanzienlijke vrouwen, het Sacraments-gilde geheeten. Nog andere altaren waren aanwezig, daar die aan O. L. Vrouw, den H. Rochus, het H. Kruis, den H. Laurens, den H. Gangolf en den H. Sebastiaan gewijd, in de stukken genoemd worden. Waar deze altaren hun plaats hadden is echter niet bekend. Na 1566 zullen er wel vijf tegen

instrument in dat jaar reeds bestaan hebben. Tot 1871 is het op zijn plaats tegen den noordelijken muur der kerk gebleven. Een nieuw orgel, boven den ingang aan de zijde der Kalverstraat aangebracht, kwam het oude vervangen, dat sedert naar de Roomsch Katholieke Kerk te Jutfaas werd overgebracht.

De orgelkas komt op een rijke console uit den muur naar voren. Onder de pijpen zijn sierlijke traceeringen aangebracht. De be-

kroning wordt gevormd door vijf opengewerkte torentjes, die een grooter torentje omgeven. De onderdeelen dezer torentjes zijn met al den rijkdom behandeld, die de Laat-Gothische stijl ter beschikking had.

In de middeneeuwen was men gewoon, het eigenlijk priesterkoor van een kerk door muren of hekken af te sluiten. Zulk een afsluiting zal ook in de Nieuwe Zijds Kapel wel bestaan hebben, doch er is niets meer van over. Ook de „Heilige Hoek" moet van de kerk door een hek zijn afgesloten geweest, daar zij in 1578 als afzonderlijke kapel vermeld wordt.

TOREN DER N. Z. KAPEL.

De kerkekamer, die in het begin der 19e eeuw op weinig fraaie wijze gemoderniseerd werd, zoodat van de oude versieringen alleen een viertal in marmer gebeitelde wapenschilden overbleven, bevatte in de 18e eeuw verschillende schilderstukken, die door den stadshistorieschrijver Jan Wagenaar in 1765 aldus vermeld worden: „Daar worden nog eenige brokken bewaard van een schilderstuk waarop het Mirakel der H. Stede en bijzonderlijk de vrouw, die de onbeschadigde Hostie uit het vuur grijpt, de plechtige ommegang met dezelve, de aanbidding derzelve door Engelen en andere bijzonderheden verbeeld zijn."

Die kunstwerken schenen in het begin der 19e eeuw verdwenen te zijn. In 1845 kwamen zij uit een met behangselpapier overplakte muurkast der kerkekamer echter weder voor den dag, en zij hebben tot 1898, in lijsten achter glas gezet, de wanden van dit vertrek versierd. Daarna werden zij naar een kamer bij de Nieuwe kerk overgebracht, waar men ze nog kan zien.

De acht schilderijen zijn van verschillende grootte en blijkbaar hebben zij vroeger tot één geheel behoord; maar daar enkele fragmenten van groote, andere van kleine figuren voorzien zijn, kunnen zij niet één tafereel hebben gevormd, doch moet men eerder aan een altaarstuk met luiken denken.

KRAAGSTEENEN IN DE N. Z. KAPEL.

Men schrijft deze werken toe aan Jacob Cornelisz. van Oostzanen, die van 1506 tot 1518 te Amsterdam geschilderd heeft.

Van de geschilderde glazen, waarmede de Heilige Stede versierd was, zijn de laatste overblijfselen in 1832 verwijderd. Toen zijn de traceeringen uit

de vensters genomen en door houten ramen vervangen. Het glas van het zuidoostelijk venster was in Wagenaar's tijd nog zoo goed bewaard, dat hij er een prent naar kon laten maken. Wagenaar zegt, dat Maximiliaan van Oostenrijk het venster had doen plaatsen in 1484, toen hij de Heilige Stede bezocht.

Daar de koortrans pas in 1555 begonnen is, moet dit glas van Maximiliaan, als het in 1484 geschonken is, toen een andere plaats hebben gehad, bijvoorbeeld in den muur, die eertijds den zuiderbeuk aan de oostzijde afsloot.

Het venster, dat Wagenaar deed afbeelden was blijkbaar het benedenste deel van eene compositie, die oorspronkelijk een geheel raam had gevuld. Men ziet op de prent knielende figuren, zooals ze ook in het benedendeel der geschilderde ramen van de Oude Kerk te Amsterdam en de St. Janskerk te Gouda worden aangetroffen. Zulke figuren plegen portretten der schenkers te zijn.

DE N. Z. KAPEL UIT HET NOORDEN GEZIEN.

Op de prent van Wagenaar ziet men, links, Maximiliaan, voorgesteld in keizerlijk ornaat, terwijl achter hem zijne twee gemalinnen, Maria van Bourgondië en Bianca Maria Sforza knielen. Daar Maximiliaan met de laatste in 1494 getrouwd is, kan het glas niet in 1484 gemaakt zijn, en moet derhalve de opgaaf van Wagenaar onjuist wezen.

De stijl van het werk wijst echter op nog lateren tijd als dien der vervaardiging. Immers het keizerlijk wapen in den linkerhoek, waarnaast twee engeltjes in Renaissancestijl staan, kan niet van vóór 1540 dagteekenen.

Dit wapen zou van een herstelling afkomstig kunnen zijn, die ondernomen werd na 1555, toen het glas in den voltooiden koortrans zijn plaats kreeg. Misschien ook bestaat het door Wagenaar afgebeelde glasschilderwerk uit fragmenten van twee vensters, die, oorspronkelijk in den noorder- en zuider zijbeuk aan de oostzijde aanwezig, later tot één geheel werden samengevoegd.

De rechterhelft vertoont Philips de Schoone, met zijne gemalin Johanna van Arragon en zijne kinderen, Karel V, Ferdinand I, Eleonora, Elizabeth, Maria en Catharina. Daar dit jongste kind, in 1505 geboren, hier als ongeveer tien jaar oud is verbeeld, kan deze helft niet vóór 1515 zijn gemaakt.

Toen de kerk in 1590 weder voor den eeredienst bestemd werd, voorzag men haar van een predikstoel, een doophek, banken met en zonder overhuivingen en twee sierlijke tochtportalen. De koorbanken, die tot 1899 in den zuider zijbeuk stonden, moeten, naar den stijl te oordeelen, omstreeks 1565 gemaakt zijn, daar zij in het bladwerk herinneringen aan de Renaissance vertoonden.

Verscheidene grafzerken hebben nog hunne versieringen en opschriften, die echter door het afloopen dikwijls onleesbaar zijn geworden. De meeste dier opschriften dagteekenen uit de laatste jaren der 16e en de eerste der 17e eeuw. De 18e eeuw is bijna niet vertegenwoordigd, doch de betrekkelijk talrijke 19e-eeuwsche zerken doen zien, dat er tot het einde van 1862 nog in de Heilige Stede begraven werd. Namen van bekende personen vindt men niet. Ook de soms zoo eigenaardige opschriften, elders aanwezig, ontbreken. Alleen op de zerk, die het stoffelijk overschot van Aef Pietersdochter, de 5 April 1596 ontslapen huisvrouw van Gerrit Gerritz. Dootshooft dekt, leest men: „Die Heer verleen haer en ons allen een vrolijcke opstanding. Amen". Een Duitscher, „der ehrenhafte Heinrich Krämer", 7 Mei 1637 gestorven, liet in zijn moedertaal een tekst uit Jezus Sirach, die de ellende van het leven schildert, op zijn graf beitelen.

Maar overigens heeft men zich bepaald tot het vermelden van wie begraven is, waarbij dan meestal de dagteekening van het overlijden en een enkele maal de leeftijd gevoegd is.

De Heilige Stede moet een prachtigen aanblik hebben opgeleverd vóór 1578, toen zij met haar altaren, beelden, geschilderde glazen en andere versierselen prijkte. Zóó heeft niemand der thans levenden haar aanschouwd.

Velen herinneren zich nog het interieur, zooals het zich vertoonde, eer in 1870 het nieuwe orgel aan de zijde der Kalverstraat het effect bedierf. Wel waren toen de eikenhouten meubelen door een laag eikenhoutverf bedekt, maar die geelachtige tint stemde wonderwel overeen met het wit der muren en pijlers, met het bruin der houten gewelven. Men werd, bij het aanschouwen, aan schilderijen van Pieter Saenredam herinnerd.

Na tien jaren van verval en verwaarloozing was de schoonheid nog niet uit de Heilige Stede geweken, ja in veler oog was die schoonheid grooter dan te voren, toen het doorsijpelend water de witkalk van de pijlers had afgespoeld, toen het houtwerk ten deele met paddestoelen bedekt was, toen vele ruiten gebroken en de vervaalde gordijnen in flarden gescheurd waren. Vooral op heldere dagen, wanneer het zonlicht geestig binnenviel was hier voor wie het oog van een schilder heeft, veel te genieten.

Nu de Heilige Stede gesloopt is, derft Amsterdam niet alleen een gedenkteeken, dat getuige was van zijn „eer ende opcomen", maar mist het ook een zijner meest karakteristieke kerkgebouwen. Het zal tot in lengte van dagen worden betreurd, dat de Heilige Stede, waaraan zulke herinneringen verbonden waren, moest verdwijnen, nadat tien jaar voor haar behoud, doch te vergeefs, is gestreden.

ORCHIDEEËN,

DOOR E. W. A. VAN NEDERHASSELT.

Er is een tijd geweest — en hij ligt nog maar weinige jaren achter ons — dat men minstens vorst of millionnair moest zijn, om zich de weelde van een orchideeënkas te kunnen veroorloven. Als zoovele voorrechten in onzen democratischen tijd hebben de „upper ten" ook dit privilege moeten afstaan, en terwijl de orchideeën vroeger hunne stille pracht slechts in de salons en boudoirs van kasteelen ten toon spreidden, moeten zij zich nu door Jan en alleman laten bekijken voor de étalage van iederen bloemenwinkel van eenige „standing".

AFB. 1. KIJKJE IN DE CATTLEYA-KAS VAN DEN HEER E. VAN NEDERHASSELT TE AERDENHOUT.

Kon dus vroeger L. Linden zijn bekend werk over de orchideeën beginnen met: „Qu'est-ce que c'est que ces orchidées, dont on parle tant?" tegenwoordig mag men ze wel als bekend bij het publiek veronderstellen, al hoort men voor de bloemenwinkels nog meermalen eene iris voor eene orchidee, en eene orchidee voor een leeuwenbekje uitmaken.

Intusschen, of men ze kent of niet, datgene, wat elkeen er van weet, is, dat zij duur zijn. Misschien zal het de lezers van dit maandschrift interesseeren, eens te weten, waarom zij zoo duur zijn, en dit, hoewel jaarlijks in groote hoeveelheid ingevoerd, waarschijnlijk wel zullen blijven. Als men weet, welke moeite en kosten er aan het importeeren dezer planten verbonden zijn, moet men zich eigenlijk verwonderen, dat zij niet nog veel duurder zijn. Laat ons daartoe eens nagaan, hoe zij van hunne groeiplaatsen — de dichte oerwouden en steile berghellingen der tropen (voornamelijk van Zuid- en Midden-Amerika) ten slotte in onze serres belanden. De orchideeën-jager dan, die natuurlijk een terrein moet exploreeren, waar nog niemand vóór hem geweest is, moet beginnen zich de noodige lastdieren aan te schaffen, om die, beladen met zoovele ledige kisten, als hij later met planten denkt te vullen, mede te nemen, zoover de dichtheid van het bosch dat toelaat; zoover gekomen, wordt een kamp opgeslagen en de dieren onder de hoede van een vertrouwd persoon achter gelaten. Nu beginnen eerst de moeielijkheden. Vooreerst het huren van de noodige inboorlingen als dragers. Voor zooverre het de Indianen in Amerika betreft *), zijn deze heeren onge-

*) Of de inboorlingen in Britsch-Indië en andere streken, van waar men ook orchideeën importeert, handelbaarder zijn, is mij onbekend.

neigd, mede te gaan, zonder vooruitbetaling; en betaalt men hen vooruit, dan bedrinken zij zich terstond of verdwijnen heimelijk. Voorwaar een moeielijke puzzle om op te lossen! De tocht gaat dan te voet de oerwouden in, de dragers belast met de ledige kisten, proviand, en gereedschappen voor het kampeeren des nachts. Ook hieraan zijn groote bezwaren verbonden: om namelijk in die vochtige wouden met hunne moerassige uitwasemingen althans eenigszins tegen de malaria beschermd te zijn, moeten de slaapplaatsen op palen, eenige meters boven den grond gemaakt worden, wat alweer allerlei lastige bagage veroorzaakt. En niettegenstaande alle voorzorgen, ontsnappen slechts weinige orchideeën-jagers op den duur aan de verraderlijke malaria-parasiet en menige bloem, die ons oog verrukt, is gekocht met de gezondheid van een jongen man in de kracht des levens! Zoo gaat dan de tocht weken en maanden door onbegaanbaar terrein; overal moet de bijl een doortocht banen. Daar de begeerde planten meestal op de hooge takken der boomen groeien*) moeten die boomen geveld worden en welk tijdverlies dit medebrengt, kunnen wij ons voorstellen: een groot importeur schatte, dat ongeveer voor elke drie planten één boom geveld moest worden!

*) Zij zijn „epiphyten," niet, zooals wel eens gedacht wordt: „parasieten;" d. w. z. zij groeien wel op, doch niet ten koste van den boom (zooals onze vogellijm, duivelsnaaigaren enz.)

AFB. 2. BLOEIENDE ORCHIDEEËN IN DE SERRES VAN DEN HEER VAN NEDERHASSELT.

Zoo worden dan gaandeweg de kisten der dragers gevuld. Eindelijk, terug gekomen bij de lastdieren, wachten nieuwe teleurstellingen: een deel der verzamelde planten is verrot, een ander deel door mieren en ander ongedierte opgevreten; niet zelden ook wordt een deel onderweg heimelijk door de inlandsche dragers weggeworpen, omdat de kist hun te zwaar was. Rekent men nu nog, hoevele planten er tijdens de zeereis naar Europa sterven, en hoevele door onkundige behandeling niet tot bloei komen; verder, dat ze meestal eerst na twee- of driejarige cultuur in onze serres goed bloeibaar zijn, en het arbeidsloon, de brandstoffen en het renteverlies gedurende dien tijd, hadden wij dan geen gelijk, het verwonderlijk te noemen, dat de orchidee-bloemen nog niet veel duurder zijn?

Maar — zoo zal men vragen — is eigenlijk die heele vraag naar orchideeën niet een modegril? Zijn rozen en andere gemakkelijk te kweeken bloemen niet even fraai? Zeker, er zijn rozen, die mooier zijn dan sommige orchideeën, evenals er orchideeën zijn, mooier dan sommige rozen, doch de groote waarde van het troetelkind der tropen voor de bloembinderij en voor den liefhebber berust op blijvende eigenschappen en wordt bepaald door:

1° hun geheel bijzonderen vorm, die niet, zooals de overgroote meerderheid onzer bloemen: regelmatig, doch symme-

trisch *) is; dezelfde attractie dus, waardoor de vlinderbloemigen (gouden regen, lathyrus enz.), het leeuwenbekje en de iris terstond opvallen ook aan hen, die zich 't minst voor bloemen interesseeren.

2° de enorme verscheidenheid van kleuren, grooter dan bij eenige andere familie.

3° den zeldzaam langen duur der bloemen, wat natuurlijk vooral voor de bloemen-winkels van groote waarde is.

4° het verschil in bloeitijd der verschillende soorten, waardoor de liefhebber zonder forceeren het geheele jaar volop bloemen kan hebben, wat van geen enkele andere soort gezegd kan worden.

En wil men weten, welk eene weelde, welk een genot voor het oog eene serre met bloeiende orchideeën is, dan kan men zich eenigszins een denkbeeld er van vormen uit onze afbeeldingen 1 en 2. Kan men zich iets rijkers en schitterenders voorstellen, dan al die sierlijke takken, tezamen een reuzenbouquet vormend, of dan die groote, en toch zoo teere Cattleya's, die de lucht met de zachtste en liefelijkste geuren vervullen? Inderdaad, voor den bloemenliefhebber, die over eene kleine serre te beschikken heeft, en zich eenige zorg voor zijne planten wil getroosten, is er geene cultuur, die meer voldoening geeft, dan die der standelkruiden *).

AFB. 3. ONCIDIUM CRISPUM.

Ten slotte nog iets omtrent de cultuur. De orchideeën worden, al naarmate van het klimaat van hun vaderland in de koude, gematigde of warme kas gekweekt; de veel verbreide meening, dat men voor deze planten over zeer hooge temperaturen moet kunnen beschikken, is dus in hare algemeenheid absoluut onwaar. De odontoglossum crispum b.v., de fraaie witte bloem der bruidsbouquetten, die op afb. n°. 2 de meerderheid vormt, kan men des zomers in Italië alleen goed houden, als men de serres voortdurend afkoelt door water over het glas te laten afstroomen. In den winter wenschen zij geene grootere warmte dan 45 à 50° F., dus aanmerkelijk beneden onze gewone kamertemperatuur. Daar zij, als boven reeds gezegd, veelal op boomen groeien, kweekt men de meeste soorten in een mengsel van mos, varenwortels en humus, dat dus eenigermate overeenkomt met wat

*) D.w.z.: men kan hen slechts door eéne lijn in twee gelijke helften verdeelen, niet, zooals bij de rozen enz. door elke lijn, die door het middelpunt gaat.

*) De Hollandsche benaming der orchideeën, van welke er ook (kleinbloemige) soorten in ons land voorkomen.

„ORCHIDEE". REPRODUCTIE VAN
EEN AQUAREL VAN MEVROUW
B. SLUIJTERMAN—WESTERVELD.

hunne wortels op boomstammen aantreffen. Tevens krijgt de cultuur hierdoor eene mate van zindelijkheid, die haar bijzonder geschikt maakt voor wie zijne planten zelf, zonder hulp van een tuinman, behandelt.

De meeste orchideeën hebben zoogen. „schijnknollen," d.w.z. verdikte, bolvormig gezwollen stengels, waarin reservevoedsel wordt bewaard, om er gedurende den drogen moesson der tropen, de plant mede te voeden. Aan dit reservevoedsel is het te danken, dat niet loonend — integendeel — zou zijn, nog afgezien van de sterftekans der zaailingen en van de ontzaggelijke zorg, die zij vereischen. Ook door scheuren geschiedt de vermenigvuldiging slechts langzaam. Daarom importeeren de kweekers, gewoonlijk de planten uit hun geboorteland; daarom ook zullen waarschijnlijk de orchideeën altijd dure planten blijven, en zijn de hooge prijzen voor enkele unieke exemplaren betaald, gerechtvaardigd: zulk eene unieke plant toch zal nooit, zooals

AFB. 4. CYPRIPEDIUM INSIGNE.

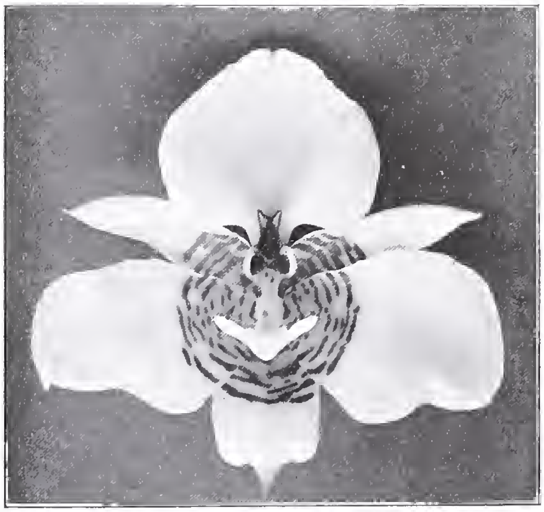
de planten, in kisten verpakt, maanden lang medegevoerd en over zee verzonden kunnen worden, zonder dood te gaan, en in het algemeen, dat zij, wat men noemt, „zeer taai" zijn.

Het voorttelen geschiedt door scheuren van zware planten in meerdere kleine, en door zaaien. Het vordert echter zooveel tijd, eer men uit zaad eene bloeibare plant heeft, (soms vijftien jaren en meer) dat het voor het kweeken van snijbloemen in het groot b.v. bij de tulpen in den windhandeltijd, binnen eenige jaren geene zeldzaamheid meer zijn. Toch wordt ook het zaaien veel gedaan, doch dan uitsluitend met het doel, nieuwe variëteiten te krijgen. Men hoopt dan, uit het zaaisel enkele zoo bijzondere variëteiten te verkrijgen, dat hunne waarde de kosten en het renteverlies van zoovele jaren zullen vergoeden.

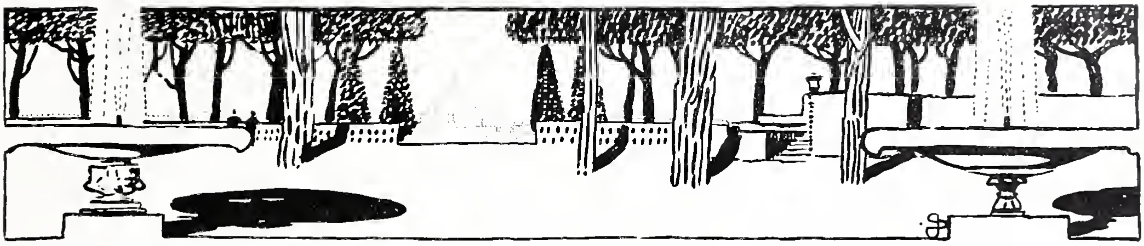
Eindelijk vermelden wij nog even het een en ander omtrent den hoogst interessanten

bouw der orchidee-bloemen. Gelijk men wellicht weet, missen zij de meeldraden en den stamper, die wij bij de gewone bloemen plegen aan te treffen en is in de plaats daarvan eene andere inrichting aanwezig, waarvan de beschrijving ons te ver en op het gebied der botanie zou voeren. Maar voor het oog van den leek zijn het treffendst de variaties in vorm, die de bloemen vertoonen, naarmate zij speciale inrichtingen hebben om (voor hen) nuttige insecten aan te lokken, of schadelijke te weren. De grilligste vormen en de meest vernuftige bewerktuiging geven zij dan te zien. Zoo zijn er soorten met eene ware insecten-klem, die zoo sterk toegrijpt, dat dames, die men er den vinger in laat steken, met een gilletje terugschrikken: zoo vertoont de Bulbophyllum Lobii eene zeer duidelijke, eenige centimeters groote wipplank, waardoor de insecten, die er zich op neerzetten, daarheen buitelen, waar zij voor de bevruchting noodig zijn. Doch het aardigst en meest interessant zijn zeker wel de verschillende vormen van „mimicry", die de orchideeën vertoonen, als geene andere plantenfamilie. De namen „Oncidium Papilio" en „Arachnanthe" zeggen het reeds, dat hunne eigenaressen op een vlinder, resp. eene spin moeten gelijken, en inderdaad, de gelijkenis is al zeer treffend. Als een zeer aardig voorbeeld geven wij hierbij nog de afbeelding van de Odontoglossum Cervantesi, welke, denkelijk om onwelkom insectenbezoek tegen te gaan, in hare teekening zeer duidelijk een spinneweb vertoont. (afb. N° 5). Duidelijker kan de gelijkenis al niet zijn, naar het ons voorkomt!

Natuurlijk is in deze vluchtige causerie over orchideeën nog zeer veel merkwaardigs onbesproken gelaten, maar toch meenen wij genoeg ervan verteld te hebben, om de belangstelling voor dit zoo bij uitstek schoone en merkwaardige geslacht in ruimer kring op te wekken en elken plantenliefhebber aan te sporen, om ook aan de orchideeën een plaatsje in zijne kas in te ruimen. Werkelijk, zij verdienen het!

AFB. 5. ODONTOGLOSSUM CERVANTESI.
(NATUURLIJKE GROOTTE).

WOUTER DE KIJKER IN ITALIË

† † † DOOR G. SIMONS. † † †

ROME.

KLEINE IMPRESSIES.

'n Stad op heuvelen dus, 'n reine Italiaansche stad met veel leelijke huurkazernes, 'n mondaine-christelijke-koning's-residentie, waar ook een Paus troonde en woonde. Ten deele met diep inslaande prachtige uiterlijkheid, ten deele bar banaal, vloekwaardig modern, maar 'n enkele maal schilderachtig in mooie wanorde en volwarme kleur. In het handelscentrum laconieke huizen met cement gefatsoeneerd, diepe koele winkels soms wonderlijk daar tusschen, mooi in hun zeldzaamheid, heerlijke fragmenten van renaissance poorten en huisgevels, die schenen zich schamend terug te houden. Felkleurige advertentieplaksels, stijlloos, schimpend, het oog beleedigend; electrische trams met keurig personeel, stom-nieuwe dingen, anachronistisch op de meeste plaatsen. Maar dikwijls smalle gezellige straten die mooi in goede wendingen omzwenkten of sierlijk klommen en weer in 't verschiet uitboogden. Van paleizen die somber in strenge voornaamheid met eeuw-lang verleden, van hun binnenpleinen sober in structuur, koele wandelgalerijen, van dat alles in 't voorbijgaan nog weinig. Zelfs de pleinen niet die wijd en in cirkels en vierkanten omringd door hotels en kazernewoningen, noch de standbeelden imponeerend door rust en ouderdom, niet eens de façades van honderde kerken en kapellen, en niet de obelisken en wonderlijke zuilen, de geheimzinnige tuinen en het ontroerend mooi gezicht over den Tiber, dat alles in den beginne vluchtig aan het oog voorbij trok.

Rome, was en bleef zeer discreet en heel gedistingeerd, wat vooral na Napels gevoelig aandeed. Het was alsof hij hier verkeerde met een gesoigneerde, 'n beetje verouderde maîtresse, die zich niet ontzag wat veel poudre en kleur te gebruiken om het nog mooie gelaat wat meer jeugd-glans te verleenen. Alles leek wel oprecht en bijna frisch en jong, maar veel liefde had sporen nagelaten, veel heimelijk verdriet en pijnlijke jaloerschheid op Europeesche zusters had haar eerste mooi gestolen. En wel eens spotlachend leek ze zich iet of wat opgedirkt te hebben, voor nobele ontvangst schoon gemaakt — maar grinnikend gluurde tusschen plooi en kant heel schalks de heerlijkste Italiaansche nonchalance. Dat deed goed en gaf stijl aan veel dingen die anders goor en brutaal zouden geweest zijn.

En de menschen? Ze gingen, deftig meestal, winkelen en paradeerden bij de pantoffel-parade op het Corso. Hier keken de koetsiers thans

in het seizoen hooghartig neer op de Romeinen en zeer deftig officiëel overzagen ze de gelederen der vreemdelingen die verwonderd voorbij trokken, zonder het spuwend gevloek der Napolitanen, zonder het gezevenklapper der zweepen en het scheldrumoer dat niets beteekende.

Er waren — dit mankeerde niet aan het décor der Italiaansche stad — bedelaars en zelfs schooiers, maar 't kwam zoo voor alsof zij voor figuranten dienst deden en betaald werden door de rijke gemeente. Er waren zelfs uitgezochte plaatsjes waar een soort coulissen-struikroover geen slecht figuur gemaakt zou hebben. Maar dien moest ge droomen. Want overal werd neerstig gewerkt en de menschen waren meestal goed gekleed en hun gedrag kon andere volken ten voorbeeld strekken. De schooiers vroegen timide en stilletjes om een mooien gemoedstoestand niet te storen — er liepen geheimzinnige kaartverkoopers — dan was er briefkaartengesjacher, — en mozaïek-handelaren knoeiden de prijzen der winkels.

De karren der wijn-vervoerders behoorden ook tot het straat-décor. Elegante dingen die vroolijk voortbewogen met de luidende klokjes in halfcirkel bengelend onder den bok-kap, terwijl de paarden sierlijk getuigd trotsch stapten bij het kletsen der zweepen.

Vele deftigdoende menschen gingen op de vreemdste uren statig door de heldere straten. Het moesten wel beambten zijn, bureaumenschen en ook veel officieren, die er kranig en correct uitzagen, of ministers en advocaten, journalisten en volksvertegenwoordigers, of adelijke meneeren, bankmannen en notarissen die dikke portefeuilles droegen of lieten dragen liefst in goudend-geel leder.

Zoo „en passant" een luxe stad, geschikt oponthoud voor vreemdelingen wijl goede hotels en deftig gedoe, vele musea en paleizen om zich ontzaglijk te vervelen en geleerd te doen. Zoo oppervlakkig een àl te gemoderniseerde oude stad waar pur-sang Italianen in drie talen basterden, een nette gelakte stad met goed onderhouden tuinen en parken, stad die mooie oude gedeelten kalm tegen den grond liet slaan om voor stijve gemeene straten en abominabele huizen plaats te maken.

Wel eens kermde Wouter om Napoli! Napoli! dat heerlijke loszinnige zonnekind, dat zot-aanminnige zonde-kind, die stad van brutale ontucht en altoos vierende vrijheid, dat bloesemende lichtstralende ondeugende nest vol klatergoud en schitterend van valsche diamanten! Napoli . . . dat zich daar altoos koesterend neervlijde aan de eeuwig hijgende borst der lauw-warme golf. . . .

In Rome reden en deden ze deftig met paarden en in landauwers hautain door de heldere straten, over de gekuischte pleinen en door gebezemde lanen, en roerloos lijk Engelsche dominé's zaten de verachtende lakeien met hondsche blikken neer te zien op al wat beneden hun bok-kussen plaats vond, terwijl de hooge adel vol dédain ernstig keek, of bogen ze vorstelijk voor crediteuren en wuifden koel met fijn geschoeide hand een vriendschapsgroet.

Carnaval.

Cortège Paul Verlaine.
Un singe en veste de brocart . .

Voorjaarsblauw, koel klaar, boogde de hemel over de luid rumoerende stad. Heerlijk zwierden dons lichte wolken zwaan-blank door de hoog ijle ruimte. Als na pas gevallen regen kleurde de eeuwige stad frisch en nieuw, zagen de mozaïek straten er zindelijk en rein uit.

Tusschen de vele winkelhuizen van het Corso Vittorio Emanuele stuwden scharen feestvierders in klittende rissen geschakeld, saam gedrongen in staartende rijen langs het trottoir. De Romeinen waren nu wel allen op de been of lieten zich rijden. 'n Ieder wilde feest vieren en alle man had zich getooid in Zondagsche kleedij. Spaarzaam doken enkele gemaskerden op. Die werden wat in de maling genomen, laconiek uitgefloten, soms gedwarsboomd. Doch vele waakzaam spiedende agenten, fijn gekleed, witte handschoenen, zeer vlot van tong en wel uit beleefdheid levend, deden voornaam en ernstig gewichtig, stuwden lijk herdershonden de willige stoeten langs de huizen.

Nu al wreven de paarden hun vochtige neuzen tegen de achterzijde der wagens,

stonden ze hoef-stampend treuzelend te wachten, wijl er geen schot kwam in de breede uitloozing op de Piazza Popolo.

Het volkje uit de achterbuurten werd plots vrank en zeer vrijmoedig op dit vreemde na-middag uur; ze flaneerden in zalig niets doen. Slappe zwarte hoeden, kittig scheef op het glimmend zwarte haar, felle dassen nonchalant gestrikt zooals dichters die dragen van tragediën in portefeuille en bundels onuitgegeven minnezangen. Volkje dat al dadelijk onverbasterde gewoonten toonde, spontane menschjes die nog niet in een verminkend keurslijf hun eigen goed en mooi gevoelen gepantserd hadden.

Door royale menschen, die gichel lachend op de vele balkons stonden, werd met „soldi" gestrooid en lekkers voor de grabbelend tierend jolende jeugd. Handen vol confetti sneeuwden neer over wagens en menschen Bloemen dan! — wanneer een zeer schoone vrouw of 'n meisje in mooie kleeren met bont van struisveer om den hals, passeerde; bloemen en bloemen, kleine boeketjes van boschviooltjes! — die dankend met hoofsche buiging aangenomen werden.

Wel eens baldadig ontstond er vlug ruzie. Sprong het dunne vernisje van strenge tucht en orde te bersten. Waar geld neer tjingelde op het asfalt kloende een klomp hebzuchtigen saam, die onder tierend gehuil graaiend, trekkend, mokerend in de nekken, en op koppen, worstelden. Romeinen! Spel en brood? Maar onzin . . . de lach won 't en rinkelend schaterden de stemmen, joelend dolden ze weer verder.

De zon-schaterende Piazza del Popolo leek een arena overspannen met een keizerlijk blauw velum. De duizende opgewekte menschen sloegen hier 't stof en de confetti van hoeden en kleeren. Hier trappelden de paarden weer monter en vrij, daar renden de zotten en toeterden en bliezen of ratelden geweldig, sprongen als bezeten in hun dwaze costuums en de zwart gemaakte gezichten grijnsden potsierlijk tegen de voorname omgeving.

Rechts boven den ouden grauwen muur waar in statige rust de tuinen der Villa Borghese droomden en al het jonge groen de knoestige takken versierde, klonk wijd schallend de militaire muziek. En weer trok Wouter den slinger-weg op naar den Pincio, het dorado voor de edele vlierfluiters, den beu-gekeken vreemdeling, de baker, voedster en de glansoogende kinderen. Als altijd paradeerde hier chic Rome en de vreemdelingen kolonie. Daar schuifelden de echte Romeinsche bureaumenschen heen en weer, hengelend met verliefd smachtende oogen. naar het vreemde goud van Engelsche en Amerikaansche misses. Ze biologeerden Faust-achtig en spitsten hun knevels op van kwaadaardigheid, wanneer de bloed-armoedige bleek neuzige dochteren Albions geen spoor van verliefdheid toonden en geen flauw vermoeden hadden van hun spiritistische geest-verlangens. Fraai hadden ze zich in de kleeren gestoken deze chevaliers-d'industrie-Adonissen „om-het-nog-eens te probeeren." Wijl bewust van hun eigen nobelheid, hun distinctie, hun Romeinsche trotsch en met edel gebaar en klinkenden naam konden ze toch wel zoo'n houterige rijke miss veroveren! Wanneer zij maar wilde lezen in zijn Romeo- en zijn liefdeoogen, waarmee hij wonder-wat uithaalde bij de dochter van zijn portier. Zou hij dan voor niemendal thuis voor den spiegel geleerd hebben hoe hij ziels-verliefde blikken moest uiten?

En nog leek het gescharrel voort te schrijnen, nog heel ver weg leek de menigte te juichen en pret te maken. Maar bij het avonden verdween de schare en ruischloos lagen de brons-groene tuinen onder den diep blauwen hemel. In bleeken schemer droomde de eeuwige stad voor de moede oogen van den zwerver en hij voelde de onrust knagend in zich groeien. Waarom hij hier stond? wat hij hier zocht? Welke macht hem hier heen gedreven had? Kwam hij zich voor als een bar geplaagde zot, willekeurig voort gedreven naar een onnaspeurlijk doel, een eenzame rare aap die moeielijk het carnaval van 't leven mee speelde, vol dwaze onverklaarbare verlangens. Uiterlijk kalm trok hij naar zijn hotel waar gedanst en gedronken werd. Sprak gewoon en deed beminnelijk, lachte wat met meisjes en vond een landgenoot met wien hij lang redeneerde over het lage mooie land aan de zee.

Campo di Fiore.

Zoel luwde lentewind door de bochtige oude straten, die na gudsende stortbuien schoon geregend waren. Nog wat serpentine-lintjes triest bengelden om vlaggestokken en balkonhekkens en de langs trottoirs weg geveegde confetti herinnerde vaag aan de carnavalsherrie. Door de zindelijke groote stad gonsde het zilvrig klinsterend ochtendrumoer. Wijn- en groentekarren reden af en aan, lustig floten of zongen de oolijke bruine kerels hun liedekens, kwiek stapten bureau en winkelbedienden over het trottoir en plechtig schier dwaalden in kleurige roode toga's seminaristen op weg naar kerken en kapellen. Rustig-leepe koetsiers reden mal toegetakeld reispubliek naar de musea, en de trawanten van Cook, kerels met geweldig serieuze gezichten en een vaart-in-de-schoenen als zeven-mijl-stappende reuzen zwierven, met bek-af-energieke toeristen dwars over heet zonnige pleinen of toonden dezen, uit groote Jan-pleziers, de heilige en profane stad. Zigeuner-vrije straatjongens, met smoezelige kaarten en rare mozaïek-snuisterijen in de poetelige handen, dreven weer handel of drentelden waaks de straat beglurend fluitend en neurieënd, langs hotel en pension deuren.

Goudig straalde 't zonlicht langs de bleek violette schaduwen waarin de huizen koel verscholen lagen. Wijd koepelde de lenteblauwe hemel over de platte bruinroode daken, die in ovaal het wijde Campo di Fiori afgrensden. Diep weg kronkelden smalle straatjes waarin de lentezon maar amper schijnen kon. Over het marktplein laaide het licht, dat flitsend schel op kraampjes en tentjes neer trilde, wijl de zot-groote parasols witter dan sneeuw, lijk reusachtige paddestoelen schaduwden over kooplustige buitenlanders. De schuifelende menigte krioelde tusschen de smalle gangetjes der kraampjes, langs de opwuivende ragdunne kanten van alben en surplu's en de stijf neerhangende met goud bestikte gewaden van priesters en prelaten.

Hier lagen uitgestald: steenen in goud gevat en bleekwitte agaten, schitterende valsche diamanten, simili briljanten, imitatie Venetiaansche kanten; brokjes mozaïek uit heilige basilieken, stukjes oud ivoor en heidensche relieken, ingelegd hout en beeldjes vol klatergoud; men schacherde om geknutste helmen en smeet met gebutste wapens; kandelaars en zilver mis-gerei, nikkele kettingen en gouden ketens; ze smeten verblindend schelle lappen en mantels wijnrood van kleur voor daas verbaasde oogen; ze verkochten voor echt antiek prullige groen geroeste artikelen, vergeelde photo's van 't Quirinaal en oude portiekjes; ze rammelden met sleutels, breekijzers en sloten, sloegen op tafel-schijven zonder pooten; krengelden met Romeinsche lampen en zwoeren bij de Madonna dat ze echt waren als hun oogen, kletterden met schilden en krijschten als wilden.... Het juichende zonlicht lachte mee, schitterde over met zilverdraad beweefde doeken, kaatste in gebarsten spiegelglas, in bliksemend wit metaal, over de feestgewaden van priesters, het vloekte giftig over de barbaarsche kleuren van fluweelen doeken, dompte weg in den grauwen boel van 'n uitdrager, gromde op het schetterende botergeel en het schier druipende bloedrood van stukgetrapte sinaasappelen en wat

stralen prevelden in witte communie-dwalen; om-de-heiligschennis, vloekend grof over 't brokaat van heilig gewaad, van ragfijne kanten en ijl-gazen sluiers.

Hier schacherden de kooplui, veel zonen van het oude volk. Hier begapten ze den vreemdeling, den idioten gojem en hier spuwden ze hun speeksel flàng! op de keien, vloekten hartig en scholden in dieventaal. Bleven de dolste fantasie er voor terugschrok. Lag er geld, dan klauwden de vingers brutaal. Ze streden met schuim op de lippen om éen soldo, een lire, om tien, om twintig! en ze baden bij God en de Madonna; en wee! den vreemdeling, die met 'n schijngebaar iets aanraakte ... men omringde hem tot ie geld gaf voor de koopwaar. Alles was echt! kwam uit de schatkisten van berooide edel-

bedaard, wanneer schuchter 'n bleeke miss vroeg om prijs van 'n antiek prul. Beten de tanden toe van plezier als ze beet hadden en rekten met dol lachwekkend gebaar de stuipende armen wanneer de beet losliet. Schaterend joelden de stemmen in den jongen dag. De kerels en wijven vochten met de stomste artikelen, vonden woorden zoo heerlijk schoon voor de onmogelijkste prullen, dat lieden en voor 't geloof kampende eminenties. Pientere joodjes verpatsten allerhande waar, na-maaksels van mooie dingen uit kerken en kloosters, Christussen gekruist op hout, elpenbeen, metaal en marmer of geschilderd op doek en paneel; zij kraaiden van genoegen, in hun oogen vinnigde spot wen ze madonna's verkochten mèt en zonder bambino, scharen heilige families als lito's, oleografiën of in

glas gebrand, en prezen de pas uit Pompeï aangekomen versche voorraad heidensche goden en godinnen, busten van Romeinsche helden en adelaartjes „made in Germany". Wijze vreemdelingen bekeken den rommel met kennersoog en hoorden niet het vloeken en kreunen, den hatelijken lach der Ghetto menschen, die maar telkens opnieuw de kostelijkste prullen lieten schitterglanzen in de zon, die gewijde kasuifels ontplooiden met profane handen, die mis-kelken neer smeten en schopten tegen wierook vaten, die knoeiden met al het heilige tuig en zich keizerlijk tooiden met bisschoppelijke gewaden en ter aarde spuwden — 't was ècht, ècht — en het bezwoeren met dure roomsche eeden!

Ruimer halde de azuren koepel over het ellipsvormige plein en feller spoten de zonstralen in de spuitende fonteinen. Heerlijk golfde het water over de randen van het oud-gele marmer bekken. Daarin knoeiden de vischwijven met hare stinkende frutti di mare en de bloemverkoopsters dompelden bloesemtakken in het lillende nat, de groentevrouwen smeten bakken water over peenen en knollen tot ze schaterden van kleur in de zon. Dat water droop van bruine gezichten en peezige armen, en rokken dweilden door het slijk. In viezige emmertjes en ijzeren schotels zwommen vischjes ambergoud en emerald van kleur. Maar die vranke groentewijven smijtend met malsch groen of teeder etaleerend de dunne asperges, de fletse boontjes, keurig naast de goudende sinaasappels en de bussels gloeiend-roode Spaansche peper . . . orgiën van kleur.

Heel precieus bij een stijlvol oud poortje, waarboven voor 'n geteisterd heilig beeldje, achter tralies, 'n eeuwig-lichtje gloeide, half in schaduw zat de volksbrievenschrijver. Zijn wijze kop zoo rustig, en zoo egaal-voortglijdend de geel-bruine hand over het witte papier.

Vriendelijke toenadering.

Den avond na Carnaval had Wouter kennis gemaakt met een heer, die de beste uren van zijn leven tusschen oude paperassen sleet.

Dokter Bram van Vliet leek een heel verstandig mensch, eenigszins als koopman en zorgvolle Jan Hen aangelegd. De man had een bolronden kop, gladgeschoren gezicht, poseerde voor 'n huishoudelijken Caesar. Hij meende heel diplomatiek te spreken en op een aristocraat te lijken. Het vervelende aan dezen mensch was, dat ge uit heel zijn overleggenden geest zijn aangeleerde manieren, onmiddellijk het kleine komenijs-zoontje proefde. Hij ging met 'n doel-mankeerend behoedzaam glimlachje, in elk gesprek over op zijn „fijne" kennissen, lieden uit hoogere kringen. Hem ontbraken liefde en sympathie, het g'n-dag van den overbuur. Akelig sentimenteel sprak hij over correcte vormen als een neger over een smoking. Hoewel 'n knappe kop en geestig, viel hij in 't zand voor 'n titel, 'n eminentie van adel, en nooit definiëerde hij een leuterend tea-gesprek tot wat het was. Er was iets interessants aan hem en hij zou genietbaar geweest zijn, wanneer hij de uiterlijkheid in zekere kringen als aardige schijn voor lief genomen had, en er niet tegen op had gekeken als iets buitengewoon voortreffelijks

'n Beetje geeuwend overdacht Wouter de eerste kennismaking in de hôtelzaal. Lusteloos lag hij in een schommelstoel, schuw voor het vele nieuwe daarbuiten, angstig om nieuwe impressies te krijgen. De kennis, met het bolle kale hoofd en veel goede kwaliteiten, kon elk oogenblik binnenkomen. Wouter fantaseerde hem precies, zag hem voor zich en ontraadselde den man als kende hij 'm reeds maanden. Mal, prevelde hij voor zich heen, hoe iemand verliefd kon worden op lakschoenen,

smokings, chapeau claque en deftig-doenerij.

'n Kelner diende dokter Bram van Vliet aan. Wouter stond op met een gevoel als attrappeerde men hem bij het spieden door een deurkier. Vormelijk begroetten ze elkaar. Van Vliet leunde in z'n stoel, deed wanhopig voorzichtig met zijn pantalon, wist even geen raad met z'n handen als 'n amateur tooneelspeler. Hij trachtte in plechtigen stijl de ordinairste dingen te doen, doch de berekening kwetste. 'n Zeldzaam ongenietbare salonfiguur. Het gesprek sleepte landerig, er waren geen aanrakingspunten. De kennis vroeg hem over Rome, hoe de stad beviel, of hij lang hier bleef. Dan drensde lam weeë verveling aan. Van Vliet bestudeerde de punten van zijn lakschoenen, begluurde af en toe met z'n masker-ovale gelaat de pendule.

— Zijn er veel Hollanders in Rome? vroeg Wouter, een geeuw energiek onderdrukkend en de visite ter helle wenschend.

— Nogal, murmelde de bezoeker. Ik occupeer me weinig met hen. Ze zijn zoo razend burgerlijk. 'k Heb kennis gemaakt met een Hollandschen schilder, die is hier op een studiereis met z'n vrouw. Zal ik u voorstellen? Ze zouden mij over 'n kwartier komen afhalen... 'k Geloof daar zijn ze al!

Er klonk helder gelach door de vestibule. 'n Deur werd driftig geopend. 'n Jonge vrouw met vroolijke oogen, slank in een soepele, groene japon, trad de leeszaal binnen. Haar mooi gelaat kleurde, maar vrij en vrank klonk 'r stem. En naast haar, iets voorovergebogen, het hoofd op korten hals wat in de schouders, stapte de schilder. Zwierig, 'n weinig pedant, de lichtgrijze flambard met breed salut, haar en baard warrig, leek hij wel altoos spottend te lachen.

Wouter sprong op, daar kwamen menschen aan. Het correcte gedoe bleek hier onnoodig. Glibberige beleefdheidsvragen stokten in de keel. Spontaan gevoelden de drie zich tot elkaâr aangetrokken. Van Vliet keek verwonderd op, dacht aan burgerlijke natuurlijkheid. 't Werd tijd voor hem om heen te gaan, wijl ie thee moest slurpen bij een of andere monseigneur... en correct doen.

Nu saâm keuvelend kreeg het leven nieuwe glanzen. Ze dronken koffie en knabbelden op cakes, rookten sigaretten en spraken over Amsterdam, Parijs en Rome in één adem. Dan kwam het werk: de idealen, het groot-heerlijke der oude meesters, de herleving der jongste generatie, en er klonken krasse woorden tegen het professorale geacademiseer der schoone kunsten. Ze trachtten vlug en diep in elkaars gedachten te komen. Zonder schroom lanceerden ze opinies. Het woord kreeg soms haperend gesproken intense waarde. Geen maskers verborgen de gezichten, de oogen lachten vrij, het gelaat leefde met de eerlijk vrije meening mee, tegenspraak stoorde niet pijnlijk, en vlot was 't gebaar waarmee zij de woorden fel gesproken, onderstreepten. In die banale hotelkamer hadden ze elkaar gevonden. De leugen bleef weg en minuten soms zaten ze stil verwonderd, zij zelf, luisterend naar de stilte, als waren ze buiten.

Met hun drieën trokken ze het avonddonkere Rome door naar een klein oer-Italiaansch restaurant, waar men de echte cucina Romana genieten kon.

't Was een raar gebouwtje in de Via Buffalo. Vettige deurposten, vette walmen van sputterend bradende olie en scherp riekend schapenvleesch. De kelners zeer hoffelijk, zagen er glimmend uit met veel merg in de haren. Lang gebruikte dek-servetten lagen over lompe tafels, uitgezakte grove stoelen en houten banken leken vastgemoerd in den hobbeligen plavuis-vloer. Er was zaagmeel gestrooid tegen de gladheid. Veel menschen zaten alree in afwachting of aten met gulzige happen lang sliertende spaghetti waarvan de oranje-roode tomaat-saus afdroop. Van goede keuken schenen de Italianen te houden. Hier tortelden ze als pik-gretige duiven te saam. Zelfs in Engelsche pakken gestoken en Angelsaksische manieren aanstellerig uitend, soms in smoking om twee uur 's middags, met vloekend kleurige vesten, poenige dassen, dubbele mal zittende boorden en slijkvangers om glimmende lakschoenen, verschenen ze in deze cucina. De drie binnenkomenden werden sterk opgenomen. Witjes glimlachten de vriendelijke zonen uit het Zuiden om zooveel moed van Inglesi. Dat er nog andere globetrotters op de wereld waren geloofden zij niet.

In een halfduister hoekje gingen de drie zitten. 'n Schrandere kelner kwam met een spijskaart aandraven Luisterde naar het voor hem onverstaanbare taaltje en glimlachte. Wouter vroeg een minestra en besprak met Antonio wat er verder voor goeds te krijgen was

— Waar heb jij Italiaansch geleerd? vroeg de schilder paf.

— Aan boord van 'n vrachtschuit in de Antwerpsche dokken, antwoordde Wouter vroolijk.

— Kende je Van Vliet? vroeg Bep, de vrouw van den schilder.

— Nee! ik maakte kennis op een bal in 't hotel. Hij is 'n knappe bol geloof ik, maar zijn allures bevallen me niet.

— Hij voelt zich voornaam, lachte Hans Terhorst. Manieren, maniertjes. Vervelende omgeving denk 'k. Hij wil 'n boek schrijven....

— Over étiquette, bromde Wouter schouder schokkend. Iedereen verlangt gewoonlijk dingen te doen die buiten zijn kunnen liggen. 'k Wou heel graag 'n geleerde zijn, maar m'n kop staat er niet voor.

— En ik tenorzanger, schaterde Hans. Je kunstgevoel zonder eenige materie te verwerken direct in de wereld smijten. Dat lijkt me ideaal.

— Jij verlangt alleen tenor te zijn om door alle vrouwen aanbeden te worden, zei Bep zachtjes lachend.

Onder het goede eten bespoeld met goeden roode wijn, vertelde de schilder met fijnen spot-grim om de lippen hoe Van Vliet deed. Toch 'n charmante, doodgoeie kerel. Je kon hem nog beter genieten wanneer hij de groote meneer speelde en correct deed dan als artist. De dokter had hen in 't begin goed geholpen. Maar het aanbevolen pension was droevig geweest, misschien uitmuntend voor anemieke misses en kunstminnige ouwe joffers, of vastende eminenties en hongerlijdende aristocraten. Voor het ontbijt kreeg je twee muggebroodjes met 'n kop slappe thee. „'s Middags schaamden we ons een schotel vleesch aan te kijken". Ze waren er met muziek uitgetrokken. — „Ik zou nog even een briefje schrijven. Ze hadden dáár prachtig schrijfpapier. In m'n haast smeet ik de inktpot over een keurige salonstoel. Je weet wel van dat „fène" rose en licht-blauw als de pâture van 'n pointillist. Bep schrok zich 'n ongeluk. Kwam direct met spons en water. En terwijl wij van angst transpireerden over zoo'n uitgave op onze schrale subsidie, ontstond er een plas op die stoel zoo groot als de Zuiderzee. Hoe meer we wreven hoe grooter de plek werd. Toen zei ik: stoppen! Kalm laten drogen. 's Avonds heb ik de zaak netjes bijgeschilderd. Keurig, wat Bep'? Je zag er niets meer van".

Nàlachend stonden de drie vrienden op en dwaalden door Rome waar ze weg noch steg wisten. Ze leefden in zoo'n eigen sfeer, dat ze aan geen tijd en afstanden dachten. Tot Bep, eindelijk moe geworden van het dolen, voorstelde bij Braconi ijs te gaan eten.

Alleen toen weer slenterde Wouter in den lichtloozen nacht de stad door. Doelloos tuurden zijn oogen naar de geheimzinnig donkere paleizen en kerken. Nu was niets hem vreemd Alles kon hij fantaseeren, zijn leven mooi denken, zorgeloos gelukkig. Langzaam dwaalde hij langs den Tiber. Luisterde naar het spoedend wegwoelend water waarin de straatlantaarns wonderlijk schitterende visschen tooverden, die kronkelend tot in de diepste diepten hun slang-lijven boorden. Slanke bruggen met geel verweerde marmergroepen lagen, in eeuwige rust gebogen, het fluisterende water te beluisteren. Even ruizelden de transparante lichtgroene blaadjes in den luwen lentewind. Midden in den bruisenden stroom schonkte lijk een oer-ouden burcht het kleine Isola Tiberina. Ver weg rechts van den vloed, het eigenaardige Trastevere waarboven den ontzaglijken dom van St. Pieter breed domineerend koepelde.

Heerlijk! zoo de rivier zwenkte en coquetteerde tusschen die stroeve brute huisgevels, waar prachtbrokken architectuur van het Imperium Romanum uit opstonden, schoon en geweldig als naakte vrouwen op een schooiers-bal. In ijlen schemer doemde een heuvelketen op waartegen marmer witte zomerwoningen schitterend uitkwamen.

Doch guur werd 't en killer langs het stormloopende water. Melancholiek lagen leege nauwe straten in 't schaduw-donker. Achter groote poorten sliepen wazig verlichte

binnenpleinen van paleizen. Kleine fonteinen klaterden in onzichtbare bekkens. Vaag omlijnd stonden er brokstukken amberkleurig marmer. Licht twinkelde spaarzaam achter het groen van klim-op guirlandes.

Stil liepen dicht langs lichtlooze vensters, 'n paar vrouwen met 'n kanten doekje fijntjes over de zwarte haren en wegplooiend op de schouders. Wel twee begijntjes zoo als er 't avond liepen in Brugge. Maar 'n lichtglans trilde en als koud ijs-groen kristal vonkten oogen naar den dwaler.

Neuriënd stapte hij naar zijn hotel met nog steeds zacht zingend in zich de vriendelijke stem-preveling van Hans en Bep. Wel zalig nu en om lang heel lang over te droomen.

In Valatti's atelier.

Voor 't eerst stond hij dien morgen op met de gedachte aan een doel. Hij zou zijn nieuwe vrienden gaan bezoeken in de Via Babuino waar ze voor weinig geld een slaapkamer en 'n atelier gehuurd hadden. Wel even stemde hem dit vooruitzicht onder het kleeden vroolijk.

Beneden lag de straat grijs wit in het gulle morgenlicht. De winkeliers spanden zomer-zot bonte schaduwdoeken tegen de zonstralen. Leutig vertier van ventende kooplieden schaterde door de open vensters en prettig klonk het geklingel der bellen om de nekken van muildieren en in de karren der wijnbezorgers. Bijna tevreden keek Wouter toe, leunend over het balkonhekken. Hij wou 't leven, de schoone uiterlijkheid in zich laten werken om het moordend verlangen te stillen. Zijn gedachten verzadigen aan het heerlijk mooie om het aldoor vragend langende verdriet te dooden. Vrienden? murmelde hij onbewust. Vrienden? voor hoe lang nog? . . . en dan? . . . en dan weer de eenzaamheid en het stage heimwee naar onbekende lang gedroomde oneindigheden?

Als turend in een ijl grijzen schemer waarin alle beelden van 't verleden vlotten staarde hij voor zich heen. Hij voor-voelde plots zoo veel leed, dat de weenende melancholie weer in hem opsteeg. Zoeken, aldoor zoeken over de aarde, zich stooten aan de kleinste nietigheden, het leven laten vergallen door dwaze verlangens. Was het liefde

die hij zocht? Waren het oogen om lang in te turen, een gelaat dat hij met streelende handen kon betasten, lippen die hij met de zijne wilde beroeren? Verlangde hij naar een wezen dat dicht bij hem leven zou, als de duinenklingen rustig aan de eeuwig langende zee? Zijn gedachten preciseeren kon hij niet. Want zóo leek de wereld hem overgoddelijk schoon, dweepte hij met haar altijd gevende rijkheid, zóo leek het onbekende wijd verre hem begeerenswaard, snakte hij naar horizonten achter de geziene einders, naar bergen achter bergen, zeeën die de oneindigheid overweldigden, naar altijd andere volkeren, steeds nieuwe steden en kon hij krankzinnig van verlangen zijn armen uitstrekken naar al het onbekende en ongewetene dat nog verborgen lag over de wereld. En wel ook in stille eenzaamheid zich opsluiten met niets dan wat betere geesten gefantaseerd hadden, bij hem. Dan wilde hij als een kluizenaar in witte cel leven boete doend en biddend om de rust van zijn ziel en de ziel van haar die hij vergeten had te zoeken; de ziel die wel triest moet omdolen nu de eene die haar begrijpen en troosten kon zelfzuchtig in eigen comtemplatie uitbrande. Of als een werkman in het veld, de zon op zijn intensief-verleefden kop laten branden, de handen week als van een vrouw, met celtige schubben verharden, graven en slaven tot het zweet niet meer uit de poriën drong en bij het Angelus kleppen de verschroeide nek buigen om in één geloof de rust van de tobbende gedachten te begraven. En wel overkroop hem de lust om zich onder te dompelen in het laaiende passie-leven. Te genieten van het uiterlijk schoon, te drinken en te zwetsen, nacht-orgiën te doorleven en stuiptrekkend van begeerten alle lusten te genieten, tot de hersens klompzwaar en levenloos in dompen roes verloomden. Het juichende schaterende leven genieten, zonder zich zelf uit te vezelen te priemen en judassen, zonder de ziel te sarren tot ze waanzinnig van angst en ellende heen vluchten wilde uit zoo'n wreed creatuur. Leven! zonder vraag naar het waarom, leven! de oogen wijd open met-'n glimlach voor de zon en al het goudige licht waarin de aarde tot een paradijs van schoonheid werd. Leven! de handen tastend naar het gloeiend brandende, het wulpsche adorabele, leven! om te zien en te hooren, te rieken, te voelen, te proeven!

Hij staarde wezenloos de straat in, vergat stemming en doel.

Wat gingen hem die vreemden aan, de kleuren en de klanken, die stad, dat moderne gezwel op de verrukkelijkste ruïnes van wat eens menschen wrochten, die willooze slaven, ruig vee, voort dreven om voor hen het opperst schoon in materie uit te werken? Wat waren de tobbende kustenaars van thans? . . . hun eigen dienstmeiden. En in den tijd toen 't menschenbloed de aarde drenkte: halfgoden! die hemel-hoog stonden boven het vulgus, benijd door Keizers en Caesars.

Was hij nieuwsgierig naar een paar afgebrokkelde kolommen, naar vermorzelde zegepoorten, naar grondvesten van paleizen, naar restanten van arena's, gewelven waaronder slaven en krijgsgevangenen gesteend en gehuild hadden? verlangde hij naar die povere resten van een tijdperk, dat zoo geweldig lichtend in zijn fantasie bloeide?

Schamper toen bekritiseerde hij z'n mateloze verwaandheid. Gromde nog wat tegen. Meende dat alles naar 'n klein vinnig spel was om zoo te denken en zoo te minachten. Liep dan wrokkend over zijn ontevredenheid de zonnige straat in, nerveus en gejaagd, weer beangst, dat hij op 't leste oogenblik de nieuwe vrienden niet bezoeken zou. Bij de Piazza di Spagna zag hij plots zooveel schaterend kleurende bloemen, dat zijn luim als een schaduw vervaagde. Lekker kletterde het water der mooie fontein van Bernini. Prettig-getooide meisjes liepen met ruikertjes de karavanen Engelschen en Duitschers na, die met rood gekafte boeken in de hand, brillen op de neuzen, kijkers aan lederen riempjes, dubbel gezoolde schoenen, de wegen onveilig maakten. Zoo was het leven leutig! Om te zien hoe anderen deden, om je ziel weg te denken, je te concentreeren op het uiterlijke tot je oogen blind waren en je hersens niet meer zeurden.

Voor een oud huis, naast 'n even oud

kerkje stond hij stil. Hier moesten de vrienden wonen. Hij zocht naar 'n schel die er niet was, duwde een deur open en kwam dadelijk in een soort atelier terecht. Hoog in vestingdikke muren waren een paar vensternissen gehouwen. Daardoor vezelde koel effen wit licht. Er vlotten, den dag door, mooie violet blauwe schaduwen in de hoeken. De sterk

met stof bedekte doeken tegen de wanden kregen fijne glansen als heel oude mozaïeken. Een rood-aarden plavuis vloer met een enkel stuk verschoten karpet, glinsterde wat onder een trillende zonnestraal. Hier werkte Hans en peuterde vader Valatti met droog penseel de meesterstukken na der oude Italianen.

Twee modellen stonden leunend tegen elkaar in een plek licht. Hans, het voorhoofd gefronst, keek even op, smeet toen z'n penseelen op een stoel en riep lachend:

— Ben je daar eindelijk! Jij slaapt zeker lang? Wacht! 'k Zal Bep even roepen. Als ze nu maar klaar is... Vlug stapte hij naar een trap en riep met de hand trompettend voor den mond: — Bep! Beppie! Wouter is er al. Ben je haast klaar?

Wouter protesteerde. Vrouwen moesten een uur langer toiletteeren dan mannen. 'n Vrouw onder het toilet maken storen was heiligschennis. Maar Hans nam dat zoo nauw niet. 'n Koud bad, 'n paar 'toffels, 'n pantalon 'n schilderhemd en 'n versleten „colbert" dan was zijn toilet in zeven minuten vol-

tooid. Z'n tanden poetste hij onder 't eten van rauwe wortelen en ongeschilde appelen, waar je zoo smakelijk in happen kon dat je mond er van kwijlde.

— Hier ben ik al, lachte de jonge vrouw, kleurend tot achter de ooren. Ik was allang klaar, maar ik moest den salon wat op orde brengen. Hans smijt alles maar neer: hier een schoen, daar 'n das, z'n hoeden onder het bed, en z'n jassen aan de deurkruk. Ze wilde ernstig boos zijn op den oolijk spottenden schilder, die onbevreesd voor twist tot Wouter zei:

— Als je trouwt kom dan bij mij om raad, zeg!

Doch Wouter keek met belangstelling naar het mooie gelaat der jonge vrouw. Ze had 'n prachtkop die telkens van kleur en expressie wisselde. De donkerbruine oogen met de groote zwarte pupillen keken vrijmoedig-oprecht, en toch leek even 'n trek van zeldzame meisjesverlegenheid de vranke schoonheid te verzachten. Het kastanjebruine haar in scheiding hing weelderig langs de ooren, fijne schelpen in een goudig pluisjesnet van ragdunne haartjes. Ze leek nog slanker in de ruime ochtendjapon. Hans met zijn Vlaamschen schilderskop, waarin passielijnen al raak teekenden, scheen veel ouder naast de jonge vrouw.

— 'n Pracht van 'n atelier, wat? vroeg de schilder spottend.

— 't Kon slechter, meende Wouter omziend. 's Zomers zit je hier koel!

— Maar nu is 't om te bevriezen, murmelde Bep. Moeten die modellen nog langer staan kleumen? vroeg ze meelijdend.

— Wie is dat? vroeg Wouter naar een oud man wijzend, 'n groote bril op z'n neus, 'n penseel in de hand, 'n schraal palet, die kleine toetsjes verf op een doek smeerde.

— M'n beroemde huisbaas Valatti! mompelde Hans. Copyist bij de genade van Sint Lucas. Straks krijg je z'n wederhelft te zien: Chiara! Tante Chiara, waarbij het grootste schreeuwvarken uit de Pijp 'n bedeesde naaimug lijkt, maar het beste mensch dat ooit onder den Italiaanschen hemel gekakeld heeft.

— Wees maar blij dat je 't zoo getroffen hebt, zuchtte Bep'. Tot hoe lang blijven die modellen?

— Twaalf uur, denk ik. Waar ga je eten, Wouter?

— Waar jullie heentrekken zal 't wel goed zijn. 't Is mij precies eender.

— Wij eten tegenwoordig thuis, zei Bep kalm. Hans heeft een zuinigheidskuur. Alles is hem te duur.

— Zuinig, zuinig! bromde Hans. De Nederlandsche leeuw krijgt ook maar half rantsoen. De vette jaren zijn voorbij. De subsidies houden geen tred met de hoogere behoeften van de artisten. Groote toelagen, dat zou nog gaan, maar kleine, en dan al dat geschoolmeester! Vergulde hongerlijders zijn we. Eten? Maccaroni in melk gekookt, brood, en elken dag wijn op tafel, vruchten en worst. Eet je mee? Maar jij bent 'n smulpaap! Gaan jullie nou saâm vruchten koopen. Afdingen, Bep, vier in een pond dat deelt goed uit. Zij laat zich voor 'n vriendelijk woord altijd afzetten.

— Jan Hen! minachtte de jonge vrouw lachend. Altijd uitersten: eerst 't geld wegsmijten, alle dag bloemen, kip en karbonade op tafel; 't kon niet op. En nu droog brood en vervelende worst.

— We moeten vegetarisch eten, zei Hans. Vet eten moet heel ongezond zijn in dit klimaat.

De modellen werden vrijgelaten en Wouter trok met Bep de straat op om inkoopen te doen. Hans zei, dat ie in tusschentijd precies een „aanzet" kon verknoeien.

Met mondvoorraad, verpakt in de onmogelijkste builtjes, kwamen Bep en Wouter het atelier weer binnen. Hans werkte niet meer. Ze beklommen, onder schaterend gelach, een donker trapje zonder leuning, kwamen dan over een smal portaaltje in de slaapkamer. Een laag vertrek van malle afmetingen met een komiek smalle uitbouw.

— Chambre de réception! riep Hans lachend en nam een schetsboek ter hand om wat te teekenen. Rookte en sprak tegelijk:
— Ik rammel van honger. Heb je Chiara al gezegd dat we met z'n drieën zijn?

Een waggelend dik vrouwmensch, even ongevormd als de huurkamer, leelijk en vol

baardharen het buitengewoon brutale gezicht, zeilde binnen.

— Onze lieve ploertin: tante Chiara, de vrouw met de baard! riep Hans grinnekend. Sprong op, kuste de hand, boog als een hofmaarschalk en zei met ingehouden lach: Amico Barba rossa. Artista Olandese. Mangiare molto! per disgrazia. Capisco?

— Sì! Sì! kraaide de schommelende vrouw. Un Amico del vostro paese. Dat is een nette heer. Niet zoo „brutto" come Lei! smaalde ze tot Hans. La signora è bella, non è vero signore Barba rossa? De „marito" .... brrr. sposo cattivo. Ze riep dat heel hard zoodat de wanden leken te buigen en de copieën bewogen. Met geweld sloeg ze borden op een lang smal tafeltje met een servet bedekt. — Vino! brulde ze, acqua fresca! pane! burro! Die slechte man laat z'n lieve vrouw honger lijden. Maccaroni — in melk gekookt — een barbarisme — met suiker! detestabile, bah! zei ze en er lag zoo'n afschuw in haar gelaat, dat de drie in schaterlachen uitbarsten.

Over twee groote koffers lag een kleurig doek. 'n Harde chaise longue, 'n chambrée bank, plaats voor de drie vrienden. Hans bij het venster, Bep in 't midden. Wouter keek in de slaapkamer waarin het groote bed als een schuim-taart, daarnaast 'n mahonie tafel op drie pooten en vier stoelen met veerlamme zittingen, twee crapauds van onmogelijk model. Tegen de kalkwanden hingen copieën, rare heilige prenten en een portret van Leo XIII.

— We hebben 't maar wat goed vandaag, bromde Hans z'n baard kuischend van de droppels wijn. — Die „vino del paese" smaakt als ouwe Catz. Zoo'n kunstreis is toch onbetaalbaar. Je leert hier wat je niet moest leeren en verleert wat je geleerd hebt. Prachtig. Ik kom naar Holland terug als een mislukte Italiaan. 'k Heb woest trek in roomhoorntjes steunde hij. Zoo spotte en lachte hij tusschen twee happen door. Bep at weinig, wilde telkens opstaan om iets te gaan halen. Maar Chiara riep bulderend dat de signora eten moest, dik worden! en dan nog veel mooier zijn.

— Gaan we nu vandaag Rome in? vroeg Bep.

— Wat moet je dáár in godsnaam gaan doen? zei Hans verwonderd. 't Is hier veel gemoedelijker en menschelijker. Wou jij de stad in Wouter!

Die keek naar de blauwe lucht, kraakte 'n noot en pellend zei hij:

— Je dient toch de stad fatsoenshalve te leeren kennen. Vin je niet? 't Is wel vervelend om zooveel moeite te doen, maar ten slotte krijg je niets zonder wat inspanning.

— Wat ben je lui! riep Bep geërgerd. Hans smeert den heelen dag zijn doeken vol en 's avonds teekent ie weer illustraties voor 'n uitgever. 't Is gezellig om in de mooiste stad ter wereld te zitten met menschen zonder interesse.

— Je wordt hier heerlijk lui, zei Wouter phlegmatiek. Ik zou hier kunnen leven zonder ooit iets uit te voeren. Ergends stil gaan zitten waar weinig geschuifel is en dan kijken en denken, turen en droomen ... droomen vooral ... altijd droomen over het goddelijke verleden waar het heden nonsens bij is. Ik heb me in dat blauw Italië immens melancholiek gevoeld.

Ze zwegen. En trots de toenadering leefde iedereen plots in de eigen herinneringen Ze dronken nog een tweede fiasco en rookten met lange halen. Hoorden het leven in de straat, zagen de zonstralen lager schuiven door de stofvale vensters en luisterden. Hans zat weer voor 't venster en krabbelde met potlood in zijn schetsboek. Bep las voor de tiende maal een brief van haar broer. Wouter keek naar de gruwelijke schilderijen tegen de wanden.

— Copieën, snerpte hij nijdig. Goed of slecht . . . vin je copieën niet beroerd? Of zouden we allemaal maar nabootsingen zijn? de een nog wat stommer dan de ander.

— Nooit aan gedacht, murmelde Hans. 't Kan wel waar zijn. Ik filosofeer nog heel weinig, vooral nooit nà de tweede fiasco. Ik maak liever wat, al is 't dan nog bar slecht. Ten leste bereik je wel iets met hard werken.

— Laten we nu de stad ingaan, vroeg Bep vriendelijk. Over 'n paar dagen komen Frits en Fientje. Ze vragen me of ik hun den weg wil wijzen. 'n Mooie cicerone. Ik weet hier weg noch steg!

— Ook dat nog, bromde Hans, en hij keek met 'n verveeld gezicht op. Wat komen zulke stakkers nou hier doen.

— Familie?, vroeg Wouter, lang geeuwend.

— En hoe: van je familie moet je 't hebben. Dat belooft wat. En hij vertelde wie schoonzus en zwager waren. De stemming kwam weer terug. Zonder tegen te pruttelen gingen ze de middag-warme straat door naar den Pincio.

Flaneeren.

Ze gingen tree voor tree de breede trappen op, die onder het groen tegen den heuvel lagen. Langzaam, zonder eenige haast, genietend van 't licht, de lentewarmte, de ontluikende bloemen, en turend naar de vele mooie kinderen in frêle voorjaars-toiletten, die als wonderlijke kapellen spelend heen en weer, door en achter het streuvelende hout waaierden. Daar liepen ook heel statig schoone vrouwen, sierlijk en edel van gang, gracieus neigend en wel eens hautain groetend. Ze deden voornaam, bijna klassiek, de gezichten edel van lijn, de oogen glinsterend onder zij-zachte wimpers. Vele rijtuigen, heele rissen bespannen met mooie, vurige paarden, ebben zwart en goudig bruin, trappelden fier. Koetsiers deden plechtig en zaten vol statie op hooge bokken, terwijl hun meesters en meesteressen, eenigszins met minachting om dit kleine vergenoegen van Corso-rijden, diepleunden in de mollige veering van landaulettes en victoria's.

In slinger-slangen, stap-gaande bij het klimmen en in fermen draf de helling weer af. Dubbele files, onafzienbaar, wegzwenkend in de schaduw-blauwe straat, schitterend op de zon helle Piazza del Popolo. Dáár boven dan lag het breede terras, al bezet lijk de zetels in een arena. Hier speelde de militaire muziek moeilijke Wagner-ouvertures en menschen coquetteerden en slenterden in den schaduw van steen-eiken en bloesemende kastanjes. De geuren der schuim-witte accacia-kelken luwden er omme. Steelsch doemden uit het brons-groen fijn gestyleerde marmergroepen op; boschviooltjes en crême-witte zonnezotjes doken de klokjes op uit het schrale gras. Verre lanen, met heuvelen en zacht-glooiende dalen, lagen rondom de schaduw-koele tuinen der villa Borghese.

Met veel overleg speelden vrouwen en meisjes in de equipages met mooie waaiers, of tuurden door face à main-glazen naar het mondaine geschuifel, het deftig gedoe van meneeren in wandelrok, bloem in 't knoopsgat, snobs met monocles stram in de ooghollten. Er werd daar met de mooiste japonnen en de smaakvolste hoeden geparadeerd, woordengespeel, keelgekweel, de zangerig-schoone Italiaansche taal van zoenende lippen, streelende blikken en het edele aanbieden van donkerroode rozen, heerlijk als liefdeliederen. Hier was alles stijlvol, geheel in vorm als het geraffineerdste moderne décor in een schouwburg. Dandy's kwamen te paard naast amazones, wisselden seigneuriale groeten, klopten bedachtzaam onder 'n lief woord de stramronde nekken hunner edele volbloed-paarden.

Op de banken in vierkant gelid en op huurstoelen zat het klein-betalende parterrepubliek, dat toekeek en zich verbazen mocht. Rondom in geaffecteerd-onverschillige pose Italianen, te trotsch om „due soldi" te k u n-

n e n betalen. Er toefden veel Duitschers, die Italië aanzien voor een groot museum, restaurant of „Wirtschaftshaus". Velen leken zoo fabrikanten, zware provincialen op reis met vrouw en dochter, slecht gefatsoeneerd, degelijk gekleed, grijsbestoven schoenen aan, waarvan een Romein buitengewone afschuw heeft. Oer-burgerlijke typen, stijlvol in hun soort, met geweldige binocles gewapend, keken ze geïndigneerd naar dit uiterlijke vormenspel en lachten iet of wat zielloos. Engelschen, al lang gewoon aan het mondaine Rome, zindelijk en strak in hun correcte reispakken, meest slank, bleven koel, objectief, taxeerden paard en wagen, deden of ze alles wisten en genoten, de smalle lippen toegenepen.

Dan gingen heen, nog statiger dan ze gekomen waren, de hoog-voorname bezoekers, de uniformen, de prachtige japons en mooie hoeden, de lak-glinsterende rijtuigen, de muzikanten der koninklijke kapel. Het soldi-publiek treuzelde in de stofwolken, snoot neuzen en barstte van nijd.

Nog wat stemmengeroes uit het bosch, dat al in valen schemer weg duisterde. Nu in de leste zonstralen lag het grijs-grauwe terras als een arena leeg met niets dan voetstap indrukken en sporen van paarden en wagens. Al donker omstreuvelde het woud met de lichtplekkende bloemtrossen der geurende accacia's.

Wouter stond met Bep en Hans leunend tegen het bordes. Ze tuurden over de eeuwige stad die met zachte glooiingen óp en nèer in wijde dak en gevel-schakeling tot tegen den goudend rossen horizont uitdeinde. De heilige stad, de eeuwig-eeuwige, nu sluimerend in ijl-blauwen schemer, met hel-gele zonplekken op de uiterste toppen en zwarte schaduw-vlekken in de diepten. Statig in wellust van vorm de rondende koepels die schitterend de zon weerkaatsten. Nu gloeiden voor 't laatst de honderden kruisen van kerken en kapellen vonk-spetterend, sterstralend boven de in nachtschaduw versomberende godshuizen. Teer spitsten fijn gekartelde toren-silhouetten uit den chaos op, wonderlijke obelisken, stukken van triomfbogen, majestueuse kolommen torschend zware architraven, teekenden hun magistrale contouren tegen den violet gouden hemel. Dalend onmerkbaar en stijgend golf-zacht, in al bleeker zilverig licht en weer in schaduw violet en lila-roze om de uiterste boorden, met overal de trillende beving van de bloeiende boomen de bengelende seringen, dan almaar óp golvend in een geweldige strekking naar het reusachtig Garibaldi gedenkteeken en rechts invamend het zuid-westen der oude pausenstad troonde ontzagwekkend ontzaggelijk, machtig domineerend, globe rondend tegen den kleurgloeienden avondhemel, de koepel van St. Pieter. Langen tijd sprakeloos keken de drie toe. Dan zei Hans en z'n stem trilde van ontroering en geluk:

— Dat moet ik, moet ik schilderen.

Wouter keek hem met open oogen aan en fluisterde zacht:

— Geniet het zoo . . . neem de herinnering mee . . . Je kunt God niet schilderen . . . denk aan Van Gogh!

(Wordt vervolgd.)

AVOND IN APRIL

DOOR

HEIN BOEKEN.

Voor mijne vrouw.

Nescio qua dulcedine capti.
GEORGICA.

Hoe zacht vermengt de dag zich met den nacht,
In zoete zwiereling van die geluiden,
Waarmee de vogelen elkaar beduiden
Dat het nu tijd tot rust is om zich zacht

Te bedden in het nestjen, dat elk wacht.
Zouden zij 't voelen zóó, die vogel-luiden,
Dat zij 't niet laten kúnnen te verluiden
Het stil geneucht, dat in den nacht ze wacht?

Bijzonder oogenblik, o éénig tijdjen,
Wanneer die ééne star al pinkt en pinkt
En in 't azuur zóó fijne kleurtjes zweemen

Met aan elk wolkje één bleek, één bloozend zijdjen,
Dat, als in 't West 't rood goud al lager zinkt,
We een zucht naar iet onvindbaars mede-nemen.

„ÉEN VOOR ÉEN",

VERVOLG OP:

DE GELUKKIGE FAMILIE,

DOOR

□ HERMAN ROBBERS □

DERDE HOOFDSTUK.

Toch zou Croes, nog vóór er een einde aan de staking kwam, zorgen van anderen aard op zich moeten nemen, zouden zijn gedachten onvoorziens geheel-en-al van z'n zaken-moeilijkheden worden afgeleid.

Het gebeurde een paar dagen later, terwijl hij, na den eten, op zijn gewonen stoel in de huiskamer, even rustig te rooken en te doezelen zat — er werd gescheld, maar hij lette er niet op —, plots, zonder kloppen, stond de meid binnen, met een boodschap van mevrouw Croes uit de Van Breestraat: of meneer dadelijk even komen wou, want dat meneer z'n broer in-eens zoo naar geworden was — 'n beroerte geloofde mevrouw.

Croes sprong op, hevig geschrokken. 'n Beroerte?... Ja waarachtig, dat kon best!... Z'n zwaarlijvige broer Dirk, onlangs al vier-en-zestig... „Zeg dat ik onmiddelijk kom!... En haal even 'n vigelant!..."

Mama en de anderen waren ook in de kamer, het bericht gaf algemeene ontsteltenis. Oom Dirk een beroerte, dóód misschien al, het leek zoo onwezenlijk, te erg in-eens. „Och-god-och-god, die arme Albertien!" snikjammerde Emma, zenuwachtig grabbelend in haar haakwerk en naar de kopjes op tafel. Ze wou mee er heen. Ook Jeanne bood zich aan, om te helpen. Maar Jan, nerveus-kregelig, weigerde beiden, verbood: „Welnee, welnee! — god, het loopt ommers met een sisser af misschien! De menschen schrikken zoo gauw! Iemand als Albertien!... Jelie blijft rustig thuis, we zouden mekaar maar in de weg loopen. Als ik hulp noodig heb zal ik wel een boodschap sturen.... Trouwens... Herman zal er ook wel zijn...."

En Sophie, dacht hij, Hermans flinke vrouw; maar dat zei hij niet.

Voor de deur, op de gracht in avond-donker, ongeduldig uitkijkend, wachtte Croes het rijtuig af — de diender, even staan blijvend in den lantaarnschijn, met een houding als voor z'n chef, tikte aan z'n helm. — Zelf rukte hij 't portier open. En pas toen hij zich 'n tijdlang, in de donkere mufriekende vigelantedoos had voelen voortschokken, bij 't wielgeratel, 't raampjesgerammel, merkte hij een ontspanning, begon z'n agitatie te verminderen.... En hij voelde 't na, nu eerst goed, hoe diep en hevig hij was geschrokken.... God! wat 'n tijd dan toch ook tegenwoordig, wat 'n ellende!... overal!

Bijna zeker had hij het geweten, dadelijk, in z'n gedrukten toestand, dat Dirk zou sterven.... Och... 't was ook misschien maar het beste.... Beter ten minste dan het gesukkel dat gewoonlijk volgt op zoo'n eerste attaque: verlamming, versuffing, onbekwaamheid tot werken. Die arme kerel moest z'n dagelijksch brood nog altijd verdienen met z'n agentuurtjes, met er op uit te gaan, door weer en wind, naar de klanten. Gelukkig ook maar dat er geen kinderen waren.... Albertien...., die zou zooveel niet noodig hebben, was nooit aan weelde gewend geweest.... Ofschoon, in haar kleeren, juist zúlke vrouwen... Nu, ze zouden wel zien, Herman en hij....

Die goeie, ouwe Dirk.... Wat had-ie een getob gehad z'n leven dóór!... God-god, wat een lot toch eigenlijk!... Altijd moeten zwoegen en ploeteren, en toch met 'n opgewekt gezicht z'n praatje maken.... Die vrouw, nou ja, och! góed voor 'm scheen ze wel geweest te zijn, maar anders.... Toch eigenlijk een vergissing.... Met een andere was er zeker wel iets beters uit hem geworden.... Nooit kinderen.... Hm!... wat dát betreft. En voor zich uitstarend, in de donkere, besloten rijtuig-eenzaamheid, had Croes een gebaar van afwering, glimlachte hij bitter. Nu lag hij daar, Dirk..., zou 't wel uit zijn met dat leven... of nog beroerder worden misschien.... Wat kon er allemaal niet nog komen voor ellende!...

Dan plotseling dacht Croes weer aan zijn eigen tobberijen, aan de vergadering die straks weer beginnen zou, waar hij dus niet zou verschijnen... en waar ze dan misschien... Een gevoel van lamme onmacht, verdoffende

smart, zat hem als een nachtmerrie op borst en keel, en even lag hij achterover in de rijtuigdoos, oogen gesloten, want ze brandden zoo....

Maar een poosje later, zachtjes, op z'n teenen, klom hij, bij 't schemerlicht van een eenzaam gasvlammetje, de trap op van 't bovenhuis in de Van Breestraat. Hij fluiterde even met het dienstmeisje dat boven stond. Dan nog een kortere trap. En hij was er.

Het licht laaggedraaid, schemerdonker, een echte ziekenkamer in-eens. Bij het bed drie menschen. Albertien, die tegen de groote Sophie aangeleund kinderlijk-luid huilde en snikte, Herman daarnaast, hoofd gebogen, starend naar wat daar in lag.... Het was een groot, ouderwetsch ledikant, met groene gordijnen; god ja, in hoeveel jaren had hij dat niet gezien, Jan, 't bed van zijn ouders.... Nu onderscheidde hij Dirks hoofd, recht achterover in de kussens, het groote hoofd met den donkeren volbaard. Er lag zeker al ijs op. Daar zou wel voor gezorgd zijn. Vreemd-gelig-bleek was dat hoofd in eens, de gesloten oogen.... En somber, onheilspellend, dat diepe, zwoegende ademhalen, door den open mond.... Soms ook kreunde het hoofd en ging heen-en-weer, als door pijn geplaagd.... Maar heel de rest van het lange lichaam lag onbeweeglijk onder de deken — alsof het er niet meer bij behoorde, al dood was....

Croes, nadat hij een oogenblik zwijgend was blijven staan, gaf Herman een hand, klopte Sophie en Albertien zachtjes op de ruggen, fluisterend: Kom, Tine, flink zijn! Moed houden maar, hè? Hij kan er immers nog best van opkomen....

„De dokter, de dokter...", snikte de vrouw.

„Hij ziet het zwaar in", vulde Sophie aan, sprekend met haar gewone stem, maar heel ernstig. „Dirk is heelemaal verlamd."

„Ach!" kwam dan Croes. Hij was opnieuw geschrokken. Hij voelde z'n oogen zwellen en branden weer, trok ze wijd open, schudde zoo starend een paar malen het hoofd....

Er moest gewaakt worden. Albertien kon dat natuurlijk niet alleen; ze was veel te zenuwachtig; en ook zou ze haar zwaren man niet op kunnen tillen als dit noodig was. De anderen besloten elkaar af te lossen. 't Eerst bleef Jan met Albertien — die niet anders wou —, om drie uur, half vier misschien, zouden Herman en Sophie terugkomen. Die gingen dus nu weg; slapen; ze zouden een boodschap sturen naar Jans huis.

Zoo bleef Croes met zijn schoonzuster alleen. Naast het bed zat hij, Albertien aan tafel; ze steunde haar hoofd in de handen, nu en dan stil jammerend. Haar slepende huilen, in de stilte van den avond, deed soms denken aan wind die in den schoorsteen loeit. 'n Enkele maal praatte ze ook even, nerveus fluisterend, over het ijs of over den dokter die nog komen zou. En ook vertelde ze snikkend, hoe het gegaan was; Dirk had nog zoo smakelijk gegeten, gehakt met worteltjes; daarna ging-ie even naar boven, om een zakdoek te halen... En in-eens een slag!... God, die ontzettende schrik, ze begreep eerst niet, vloog na' boven.... In donker was ze bijna gestruikeld over hem.... Met de meid samen had ze 'm toen op z'n bed gesjouwd, den dokter later geholpen hem uit te kleeden.

Albertien hield haar gelaat vlak bij 't licht terwijl ze vertelde, en Croes werd afgeleid door zijn verbazing over dat gezicht, ineens zoo verschrompeld-oud, geel-grauw; vuilig leek het in de plooien. Hij begreep nu dat ze zich anders altijd met zorg opmaakte, als ze uit moest of zelf gasten ontving. Maar nu, gewoon thuis, en door al dat huilen.... Vreemde wezens toch, dacht hij.

Tegen elven kwam de dokter nog even. Vriendelijke man. Gemoedelijk tuitlippend en met half-dichtgeknepen oogen, zei hij fluisterend tegen Jan, dat er weinig of geen hoop op herstel bestond.... Jammer, ja, jammer.... 't Hart zou 't wel niet uit kunnen houden.... Mevrouw moest nog maar niet weten....

Toen hij weg was kon Croes het jammerend huilen van zijn schoonzuster veel beter verdragen. Hij had het soms zelf wel even willen uitsnikken van bitterheid en weemoed. Niet eens een rustigen ouden dag zou Dirk dus worden gegund....

God, zou ook hij, ééns, zóó, midden in zijn

soesa!... 't Was het gelukkigste zeiden ze altijd... Jaja, voor je zelf misschien.... Maar, Jesus! als je ook maar een oogenblik besef kreeg van alles waar je nog voor te zorgen had!... Jan rilde, staarde voor zich heen, met angst-groote oogen.

Wat later zat hij geruimen tijd naar zijn broers hoofd te kijken. Er was nog geen verandering in gekomen. Alleen lag het langer stil, werd het kreunen minder. 't Leek nu meer slapen. Die goedige dikke kop van Dirk, met z'n grooten, vormloozen neus.... Toen hij indertijd failliet ging — ook 'n ellende, god-god-god!... Niet te voorkomen.... Trouwens, die schobbejakken van geldschieters!... Maar wat was hij dankbaar geweest, en altijd gebleven, voor Jans hulp toen. Och, hij had eenvoudig nooit verstand van geldzaken gekregen. Hij was eenmaal niet schrander, Dirk, had iets soezigs, als jongen al. Maar een echte goeierd! Ze waren haast altijd samen geweest in hun jeugd — wat lag dat ver! — ze scheelden dan ook maar twee jaar en daar Jan altijd de slimste was.... Eerst zou Dirk in de zaken zijn opgevolgd; zoo had hun vader het bedoeld. Maar het ging niet. Hij was er heelemaal de man niet naar om aan 't hoofd van zoo'n groote, groeiende onderneming te staan!... Och heer, Dirk!... Hij voelde het zelf.... 't Benauwde hem!... Toen had vader hem aan agenturen geholpen. En daarna was de geschiedenis met dat meisje begonnen, met dat winkeljuffie; daar zat ze!... Wat was er 'n boel om te doen geweest! — Albertien huilde weer luid uit, viel plotseling, bons! met haar hoofd op de tafel — „Kom! Tien!", zei Croes opstaande, en hij ging even naar haar toe, lei een hand op 'r schouder.... „Alléén, alléén, alléén!", snik-jammerde de vrouw nauw hoorbaar. En het was Croes ineens of hem een ernstig en diep-verdiend verwijt was gedaan.... Met een warmte en dofheid in z'n hoofd, van schaamte en berouw, liep hij terug naar z'n stoel aan 't bed....

Keek dan weer lang naar Dirk. „We zullen voor d'r zorgen, jongen, we zullen eindelijk broers voor d'r worden, hoor", prevelden onhoorbaar zijn lippen.

Dirk Croes kwam niet meer tot bewustzijn; hij stierf den volgenden middag om vier uur. Ze waren er allemaal, ook Emma nu, en de verslagenheid, de zorg vooral om Albertien, was groot en heerschend in de gemoederen. Maar er moest nu dadelijk werk gemaakt worden van allerlei noodzakelijkheden: kennisgevingen, de begrafenis. „Het treft nou betrekkelijk goed, dat er bij jelie toch staking is," zei Herman met een poging om te glimlachen, „ik kan juist zoo verduiveld moeilijk gemist worden op kantoor dezer dagen". Jan gaf er niet veel antwoord op; hij beloofde met den begrafenisondernemer te zullen spreken, hij nam alles op zich. En hij bleef den heelen dag bij de jammerende weduwe, verzocht Sophie z'n vrouw, z'n ook haast aldoor zenuwachtig snikkende en bevende Emma, even naar huis te willen brengen. Alle gedachten aan de zaken op kantoor, — aan de klanten die daar stellig wel weer zouden in-en-uit-loopen en ongeduldig worden, de werkende zetters en drukkers, die hij aan de praat houden en verzorgen moest, de vergaderingen — hij schoof ze van zich af, hij wilde zelfs de krant 's avonds niet inzien; wat 't zwaarste is moet 't zwaarste wegen, zei hij zich, hier is mijn „naastbijliggende plicht". 't Was een woord van zijn moeder; hij dacht aan haar; lieve, altijd voor anderen zorgende vrouw! En oude krachten in hem schenen nieuw leven te krijgen. Met zachte, geduldige vriendelijkheid, beloften van hulp, wist hij Albertien tot bedaren te brengen, tot praten — tot even glimlachen zelfs toen hij, onhandig, huishoudelijke werkjes van haar overnam.... Die Jan! — Dirk had altijd wel gelijk gehad, al sprak zij het toen nogal eens tegen — hij was toch een echte... goeie... trouwe...; ze kon de gedachte niet afmaken, barstte weer uit in snikken om haar eigen trouwen man, die boven dood lag, en haar eindelooze verlatenheid nu....

Jan liet haar dan maar weer 'n poos.... Al dieper raakte hij verzonken in z'n stemming van weemoedige verteedering om gestorven menschen, het zacht mijmerend terugzien van hen, en van lang-geleden gebeuren.... Dirk vooral.... Dirk op school, Dirk aan tafel thuis, Dirk in woedend gevecht met dien ge-

meenen jongen van Lindeman, omdat-ie Jan zoo gesard had. . . . In de twee volgende dagen kwam hij óók wel weer op z'n kantoor, 's morgens en 's middags, maar hij bleef er afwezig met z'n diepere gedachten, hij sprak met z'n bedienden en z'n klanten, stroef-ernstig, deed zoo vlug mogelijk, ja bijna onverschillig, het allernoodigste af, reed dan weer naar de Van Breestraat. Op vergaderingen verscheen hij in 't geheel niet, vroeg er ook niemand naar, en las geen kranten.

Bij de begrafenis, met Herman, en twee broers van Albertien — een bakker en een behanger — in 't voorste rijtuig, langzaam voortschokkend achter de neergelaten gordijntjes, midden door de druischende morgenstraten, toch zoo wonderlijk ver daar van-af en geheel alléén, voelde hij zich weer als omsponnen door dit droevig-zoete jeugdgedachten. Wat 'n vroolijke bengels waren ze geweest, Dirk en hij — Herman was zooveel jonger — zoo vol altijd van kinderlijk-naïef plezier, goedigheid en vroom-nobele illusies. Later ook trouwens, toen ze al jonge mannen waren . . . als je dat nu eens vergeleek met Ru, Theo, Henk — ja Henk waarachtig ook al! . . . Wat 'n levenslust en wat 'n kinderlijkheid! . . . Ouwe mannetjes, die jongens tegenwoordig, pedant en eigenwijs. . . . God, wat zag je vroeger op tegen zoo iemand als zijn vader, den ouden drukker; wat 'n ontzaglijke, onafzienbare zeeën van ervaring leek zoo'n man te bezitten! En je zelf voelde je, wel tot je dertigste jaar haast, een kind nog in de wereld, onbewust, onwetend ten minste, van geestelijke ellende, ontmoediging, moeheid . . . . Zouden zijn jongens in hem nu ook wel eens wat levenswijsheid ontdekken? . . . Wat voor indruk maakte hij eigenlijk op hen, hij de . . . véél minder dan zijn vader . . . rustige, waardige.

Alle bitterheid was nu geweken uit Jan's hart. In deemoed boog hij het hoofd. Hij had wel gewild, dat hij nog lang, láng zoo kon blijven zitten, zacht voortschokkend, achter 't lijk aan van zijn broer. . . .

Dirk was dood. Hij de oudste nu. . . . De beurt was aan hem. . . Welnu, in Gódsnaam! . . .

Maar den volgenden dag ging hij naar de patroonsvergadering en werd er rauwelijk wakker geschrikt. De oorlogstoestand hield aldoor aan, de staking had zich zelfs nog uitgebreid, dreigde naar andere steden over te slaan. Van werk naar buiten sturen geen kwestie meer! En er was angstige bezorgdheid, wrevelige agitatie onder zijn vakgenooten; sommigen wisten niet wat ze beginnen moesten met hun dringende, dreigende klanten, tegenover wie ze zich verbonden hadden, contractueel. Ze vreesden processen, boetes, schadevergoedingen. Werkstaking — het was pas weer door een rechtbank uitgemaakt — werd niet als „force majeure” beschouwd. . . . Dit alles kreeg Jan bijna oogenblikkelijk te hooren in de praatgonzende zaal — door verwarde, angstige of kwasi onverschillige uitingen — en ook dat de meesten van plan waren toch nog maar een stap verder te gaan, het stakingscomité te erkennen, den werkdag van negen-en-een-half uur bij wijze van proef te aanvaarden, misschien ook wel het loon van alle mannen boven de vijf-en-twintig jaar op minstens veertien gulden te brengen. . . . Aanstonds en heftig protesteerde Croes. Hij vroeg of ze zich dan met handen en voeten aan het volk wilden overleveren, door zich zoo te laten dwingen! Maar zijn woorden maakten niet veel indruk. Zeker! het was beroerd, ze gaven het toe, volmondig, maar wat wou hij dan? De staking maar voort laten duren? . . . Wist hij dan niet hoe de werklui gesteund werden, met geld, zelfs door die ongeduldige burgerij, die geen kranten kreeg, maar vooral door andere vakvereenigingen, door den rijken Diamantbewerkersbond, door typografen in het buitenland! . . .

Met bitterheid en opwinding bleef Croes praten en zich verzetten. Hij verweet het zich nu, dat hij zich zoo had overgegeven, had laten omvâmen en verloomen door z'n weemoed-stemmingen van de laatste dagen. Onmannelijk was dat geweest, en dom! Hoe was hij er in godsnaam toe gekomen? Goed en wel, dat gedroom, heel plezierig, maar hij had er immers geen tijd voor! Wakker zijn, en vóórt, vóórt, moest hij! . . . Hij ergerde zich aan zichzelf, werd àl wreveliger in de vergadering, scherp, hatelijk, nijdig — en dat

deed zijn zaak geen goed; onwillig keerden de confraters zich van hem af. Met Croes was geen praten meer! Met een dollen kop wou hij er tegen in. Nu ja, als je 't uitzingen kunt, zooals hij misschien!...

Twee leden van de patroonsvereeniging werden aangewezen om het stakingscomité te ontvangen, met hen te onderhandelen. Croes natuurlijk niet. Hij zou den boel maar bederven, werd er gemompeld; taktvol, diplomatisch moest er worden opgetreden nu. De kunst was de lui weer aan 't lijntje te krijgen, fluisterden ze onder elkaar; de zetmachines, die al bruikbaarder en goedkooper werden, zouden binnenkort misschien heel wat mannetjes uithalen....

Na die vergadering werd het ook in de stad, ook onder de stakers bekend, dat Croes de kwaaie pier weer was, de doordrijver, de „ergste bloedzuiger, hij met z'n sjoviale manieren", werd in een stakers-meeting uitgeroepen. Hoe was het mogelijk smaalde men in de koffiehuizen, zoo'n rijke kerel, die in een groot huis op de Keizersgracht woont! Alleen de oude-heeren in hun societeiten gaven Croes gelijk: heel flink! dat brutale volk tegenwoordig, je moest er op schieten!

Hij merkte 't nu ook aan zijn klanten. Op een paar uitzonderingen na — zijn vriend Van Oosthoff onderanderen, die hem aanried alle stakers kortweg te ontslaan — begonnen ze wantrouwend en stug met hem om te gaan. De meesten meenden hem nú eigenlijk pas goed in de gaten te krijgen. Die Croes met z'n vriendelijke praatjes, z'n humaniteit, z'n optimisme — hij bleek per slot de koppigste, heerschzuchtigste van allemaal! Een paus, hoor! En pratend met hem, vooral aan de telefoon, sloegen ze 'n koelen of hatelijken toon aan, dreigden plagend-bedaard of opgewonden-nijdig met „dan maar naar 'n ander te gaan", bij 'm weg te loopen. Maar Croes, hoogmoedig, en zich beheerschend, recht-op staande in z'n kantoor, waar hij zich zwoer de baas te zullen blijven, werd dan óók koeler, ofschoon altijd beleefd, en zei met een glimlach: „U zult u nog wel 'is bedenken! Maar zeker, u moet doen wat u in uw belang acht!"

Als ze weg waren liep hij heen en weer, z'n broek opsjorrend met forsche rukken, tot over de maagstreek, of hij zat met z'n hoofd in z'n hand aan z'n lessenaar, te piekeren, rekenen, óverrekenen.... Hoe was het in godsnaam mogelijk dat ze toe wilden geven, de anderen! Hoe kón het, als je eerlijk zaken wou blijven doen. Sneden ze hun klanten dan misschien op allerlei heimelijke manieren, die hij... och! hij kende ze niet eens!... En dan toch!...

Plotseling, onverwacht nog, werd het algemeen bekend, de bemiddelingsvoorstellen van de beide gekozen patroons waren aangenomen door de stakenden, en dadelijk daarop, met groote meerderheid, ook door de werkgevers. De staking was geëindigd, in-eens. De minderheid kon niet anders dan toegeven, zich schikken.

Nog nooit was Croes zoo moedeloos naar z'n kantoor gegaan als den dag daarop volgend. Zwijgend en in zich-zelf gekeerd lette hij op niemand. Maar hij zag ze toch, hij voelde ze, de blikken van heimelijken triomf, stugge norschheid, vijandschap!... als hij door de rijen van zijn werklui ging, langs de zetkasten en de vettige machines, door den weeën, zoetigen stank van inkt en smeer.

Maar in z'n onophoudelijke drukte, z'n werk-bestaan — nu ten minste weer geregeld — in dien, als een rivier die van de bergen stroomen komt, nimmer eindende en onafzienbare voorstuwing van werk, denkwerk, zaken-werk — brieven en becijferingen, kwesties en conferenties, agiteerende gesprekken en vermoeiende vergaderingen — in dat altijd met iets-van-buiten bezig zijn, nooit eens tot je zelf komen, tot klare bewustheid van diepere behoeften, wenschen, en voldoeningen, was het toch eigenlijk onmogelijk ongelukkig te zijn, en Croes vond er ten slotte zelfs zijn montere levenshouding, zijn tot natuur geworden aanwensels van jovialen „aardigen man" in terug. Als hij alleen was schokte hij dikwijls z'n schouders en staarde even vóor zich heen. Het zou wel weer gaan! Werken moest je immers toch, tot je dood, en als nu alles maar behoorlijk en waardig afliep, z'n vrouw een rustigen ouden dag, z'n kinderen een bestaan vonden...

Geluk!... Nou ja!.. Wie is er gelukkig in de wereld!... Als je maar op de been bleef!...

Maar somtijds ook, vaker dan vroeger — na de staking, Dirks dood, z'n terugleven in jeugd-illusies toen —, midden op straat soms plotseling, terwijl hij naar z'n kantoor liep, of naar huis terug, onder z'n werk ook wel, overviel hem de weemoed om eigen mislukking, de somberheid van zijn vooruitzichten. Hij had geen hoop meer op een verbetering in z'n financiën. Ru deed nog wel eens wat voor hem op de Beurs, maar 't succes was niet groot; eigen schuld, zei Ru, z'n vader werd veel te gauw bang, wou dadelijk weer verkoopen! Nou ja, er hing ook te veel van af. Hij zou Theo moeten helpen en Albertien; Noortjes uitzet viel ook niet mee, en telkens dacht hij tegenwoordig aan Henk; hoe zou dat moeten gaan, als die van-den-zomer eindexamen deed, slaagde, en naar Delft verhuisde om er student te worden. God, dat kostte weer een geld! Waar moest het allemaal vandaan komen?... Hij betrapte zich op den wensch dat de jongen maar zakken zou, dan werd dat tenminste nog een jaar lang uitgesteld!...

Kort na het einde der staking was Theo bij z'n vader op kantoor komen oploopen. Zijn ontslag had hij nu, eigenlijk meer gekregen dan genomen; hij erkende dat hij 't er naar gemaakt had in den laatsten tijd. Maar nu was zijn leven aan de krant ook onhoudbaar geworden. En dringend verzocht hij z'n vader weer hem te helpen, aan een plaats in den boekhandel eerst, en dan met wat geld, om te leven en zelf een zaakje op te richten. O, hij zou er rente van betalen, natuurlijk! Wie wist, of hij 't geleende niet gauw teruggeven kon; hij zou er ál z'n best voor doen!"...

Croes glimlachte, ongeloovig, maar toch, hij had plezier in den moed en het zelfvertrouwen waarmee Theo — och, die jongen, z'n liefste zoon was-ie toch eigenlijk altijd nog! — waarmee Theo blijkbaar uitzag naar dien nieuwen werkkring. Het was duidelijk dat de kerel blij was dan weer af te zullen zijn van het verplichte propagandeeren zijner socialistische opinies. Die stonden misschien ook zoo vast niet meer. Het leven is een leerschool. Wie weet of er op den duur misschien nog niet een flink handelsman uit groeide. Je zag 't meer van menschen die in hun jeugd een beetje wild rondgescharreld hadden.

Neen, neen, het ging niet anders, hij móest Theo helpen, nu die den fatsoenlijken kant op wou.

Hij had het hem trouwens beloofd; de jongen rekende er vast op.

En Croes ging er op uit om een betrekking in den boekhandel te zoeken voor zijn tweeden zoon. Hij slaagde al spoedig. Een van zijn vrienden, die een grooten winkel had, kon wel een intelligent jongmensch gebruiken, wou hem ook 'n kleinigheid betalen. Het was op een avond, na den eten, dat Croes op het idee was gekomen dáár even heen te loopen, 't dadelijk gedáán had ook. En, erg in z'n schik nu met dit plotseling succes, ervan genietend in een alles-vergevende, joyeus-verzoenende, een als opgelichte stemming — die verlangen gaf naar nog meer voldoeningen, nog meer plezier — deed hij nu ook, in-eens, wat hij zich in den laatsten tijd telkens al even voorgesteld, maar dan weer met vage schaamte verworpen had — hij liep dóór naar Theo's woning, om 't hem aanstonds te vertellen. Eigenlijk glad verkeerd, bedacht hij zich onderweg — met een glimlach — eigenlijk 'n zwakheid! Een streng vader zou zoo'n jongen nu bij zich laten komen, beginnen met hem erg klein te maken, op zijn plichten te wijzen, en dan ten slotte zeggen: nu, ik heb weer voor je gezorgd, je kunt 'n betrekking krijgen, daar-en-daar, doe nu maar 'is allemachtig je best, tóón dat je... enzoovoorts!... Ja, ja!... In vredesnaam, hij mocht ook wel eens wat hebben, en hij had er nu in-eens zoo'n dollen lust in, Theo te gaan verrassen, hem gelukkig te maken, tegelijk met het goede nieuws en met een eerste bezoek aan z'n gezin.... Er was nu zelfs wat schaamte in Croes bij deze gedachte.... Een éérste bezoek!... Dat kind, dat kleindochtertje van hem, god! hij had het nog heelemaal niet gezien.... Was 't niet te bar dat hij 't nog heelemaal niet gezien had?...

Ze wisten er thuis niets van natuurlijk. Des te beter. Hij zou 't morgen maar in-eens

zeggen, dat hij er geweest was.... 't Zou ook moeilijk anders zijn gegaan na ál wat hij er over gesproken had met Emma en Jeanne.... Vreemd eigenlijk, en jammer, achteraf, dat hij eerst zoo'n strenge, afwijzende houding aangenomen had. Nou ja, maar toen waren de indrukken van Theo's verwaand optreden en van Emma's ontsteltenis ook nog zoo versch geweest, en die vrouw, Anna, hun derde meisje... gek! hij wist nu amper meer hoe ze 'r uitzag!... Och, je wende aan 't idee, dat was het, je went aan alles ten slotte — maar beroerd jammer blééf het, en die arme kerel zou er nog dikwijls genoeg spijt van hebben, later, óf... ja, misschien nú al, God wist het!...

Croes schelde, éénmaal — hij wist niet dat hij 't twéémaal doen moest — de deur werd opengetrokken. En uit de trap-duisternis schreeuwde een heesche, hem onbekende oude-vrouwestem: „Wie daar?!”

„Ben ik hier terecht bij meneer Croes?”, riep hij forsch naar boven.

„Ach!.. Jasses, dat gezanik!... Mot u Croes hebben?... Jawel, komt uwe maar boven, ze ben d'róp!... Tweemaal bellen asjeblieft, as je weer 'is komt!... 't Is twee hoog!”

Nog wat na-mopperend verdween de stem. Croes deed de voordeur achter zich dicht en begon te klimmen. 't Was schemerdonker op de trap, de kaal-houten, uitgesleten treden bijna niet te onderscheiden. Alleen op de portalen een klein petroleumlampje, dat walmde, stonk. God, bedacht hij zich nu in-eens, als er nu maar niemand van die vrouw d'r familie is, als ze maar geen visite hebben!...

Tweede etage. Hier moest het dus zijn. Croes had nog niemand gezien. Van nog hooger af kwamen schorre en schelle stemgeluiden, ruzie.... Welke deur moest hij nu hebben?... Hij tikte maar ergens aan, zelf klopperig en wat hijgend, van 't klimmen....

„Ja!.. binnen!...”

Dat was Theo's stem. Toch nog aarzelig, langzaam, wrikte Croes aan den deurknop, duwde open.... En — hij ontstelde er bijna van, voelde iets naar z'n keel schieten —, het viel verbazend mee! In een keurig opgeruimd, rustig-en-helder-licht kamertje, in de sfeer van een gaslamp, tegenover elkaar aan een vierkante, effen overdoekte tafel, waarop thee-boeltje, glanswitte kopjes — daar zaten ze, Theo met een boek voor zich, 't vrouwtje gebogen over naaiwerk, de wieg naast zich... 't Leek een idylle!

„Zoo!.. Goeienavond,” zei Croes.

„God vader! Bent ú daar in-eens?...” Theo was opgesprongen, kwam hem haastig tegemoet; hij bloosde sterk; en ook de vader voelde z'n hoofd nog warmer worden dan 't al was van 't trappen-klimmen. Hij zette z'n hoed af.

Anna had omhoog-gekeken, verschrikt. Zij deed een poging om op te staan, peuterde haastig aan 't werk, dat zat vastgespeld aan haar rok en het tafelkleed, maar Croes wenkte goedig: „Blijf maar zitten, blijf maar zitten!...” Hevig blozend stond ze toch ten halve op. „Meneer!”, fluisterde ze. Ze dorst hem geen hand toe te steken, maar Croes deed het, gulweg; hij herkende haar nu, aardig snuitje, ouder geworden, bleeker, smaller.... „Hoe gaat het, moedertje!” Dat was 'n uitstekende vondst: moedertje. Hij kon immers niet dadelijk intiem zijn, Anna zeggen. „Dank u wel... hoe gaat het u zelf?.. en hoe is 't met mevrouw?” Er was blijdschap nu in haar zachte stem.

Theo hielp zijn vader z'n overjas uittrekken. „Zie zoo, gaat u hier zitten,” zei hij vroolijk. In z'n verbijsterende verrastheid had hij niet opgemerkt dat Anna van „meneer” en „mevrouw” sprak.

„Eerst 'is in de wieg kijken,” zei Croes.

Met vlugge handigheid draaide Anna het wiegje zoo om, dat het licht op haar kindje scheen. Daar lag ze, klein Annaatje, ze sliep gerust; het ronde kopje 'n weinig op zij, mondje half-open. Waarachtig, ze hadden gelijk, het leek wat op Emma! Croes wou er iets over zeggen, maar het ging in-eens niet. Door een floers van tranen heen keek hij even naar 't moedertje, wier oogen, groot-open-getrokken, glansden, gelukkig. En hij klopte haar zachtjes op den schouder; het was het eenige wat hij doen kon.

Toen hij vervolgens ook aan de tafel was komen zitten, keek hij eens om zich heen en knikte herhaaldelijk, als wilde hij zoo z'n

tevredenheid te kennen geven. Bijna had hij gezegd: Je woont hier netjes; zoo rustig-keurig zag het avond-licht vertrekje er uit in z'n gesloten effenheid. Alleen 'n beetje kil, met dat zeil op den grond — de stoelpooten stommelden hard, toen Theo opstond om sigaren te krijgen uit de kast — je voelde dat niet zoo dadelijk, maar er was toch iets leegs, iets kouds, iets arms, in dat mager omkleede murensteen en vloeren- en stoelen-hout. Enfin, modern! zei Croes zich. Maar dit troostte niet. Hij voelde, deze kaalte was een andere. En een nare verlegenheid van rijken meneer in armoedige omgeving kwam over hem, zooals hij ook had, wanneer hij bij een van z'n werklui kwam. Er was een oogenblik stilte. Anna kuchte en vroeg of hij ook nog thee bliefde. Hij bedankte. Theo maakte verlegen z'n excuus over de sigaren, die niet van de beste kwaliteit waren, maar z'n vader, met een „wel ja, laat ik 's van je opsteken", scheen daar niet op te letten. Toen in-eens ving hij aan te vertellen, waarvoor hij gekomen was: „Luister is, ik . . . ke . . . ik ben, geloof 'k, nogal goed voor je geslaagd, zeg . . ."

Maar nét was hij zoo begonnen, had den naam genoemd van de firma, waar Theo zou komen, en, dadelijk begeerig luisterend, keken z'n kinderen hem oplettend aan, toen, bons! een dreunende valslag, boven hun hoofden, hun stoelen trillen, hen opschrikken en omhoog blikken deed; de ruzie op de derde verdieping, stommel- en bromgeluiden die Croes voortdurend was blijven hooren, leefde eensklaps hevig op, er scheen met meubels gegooid te worden, en nu werd het een luid krijschend vrouwen-en-kinderen-gegil, met hard vloekend mannenbassen er onderdoor; de meubels kraakten, het gekalkte plafond scheen te bewegen onder de stampende stappen en het gesmijt. Croes was een oogenblik ongerust dat de heele boel naar beneden komen zou. „Wat is dat toch?" riep hij uit.

„Dat zijn onze lieve bovenbuurtjes maar", zei Theo met neergeslagen oogen, bitter-trekkenden mond.

„Och-god, Jesus-nog-toe, die menschen", zuchtte Anna. „Je had er bij motten wezen van middag, Thé, hij heb ángegaan! . . . Die man heb geen werk, weet u, 'n metselaar, en nou zit-ie alsmaar thuis, en laat drank halen, en ranselt er op as ze d'r wat van zeggen, z'n vrouw en z'n kinderen, 't is verschrikkelijk!"

Het schreeuwen, stampen, brombulderen nam nog toe. Klein Annaatje werd er wakker van, begon ook te huilen; 'n oogenblik was het spektakel overweldigend. „Zal 'k 's even naar boven gaan", vroeg Theo opstaande, bleek, hevig geërgerd, terwijl hij Anna strak aankeek. „Je zult 't toch wel laten, Thé!" heeschte ze angstig terug, „wat kan jij nou tegen die kerel! Hij smijt je de trap af! . . ."

Haastig had ze haar naaiwerk weer losgemaakt, opzij gelegd; ze nam haar kindje uit de wieg en ging er mee op-en-neer loopen in de kamer, sussend, dodijnend, neuriënd 'n kinderliedje. „Nou", kwam Croes dan weer, trachtend de geluiden te overstemmen, „wat ik dan zeggen wou", en hij vertelde verder.

Theo zat naar hem te luisteren, wat mak en verslagen, tranen in de oogen. „Dank u wel vader!" fluisterde hij dan — 't was niet te verstaan — stak hem over de tafel 'n hand toe. Dan hoesten en wat luider: „Hè-je 't gehoord, vrouw? . . . Wat zeg je d'r van? . . . Eerst nog een maand of zes, acht hier blijven, terwijl ik in die groote zaak werk . . . en dan gaan we zelf onze boekhandel opzetten . . ."

„Ja hè? . . . Mooi!" deed ze verrukt, onder het neuriën door; het kindje kwam langzaam-aan weer tot rust; ook het kabaal boven bedaarde gelukkig. . . .

„Ergens in een nieuwe straat", ging Theo voort, „en dan er boven wonen, of er achter, hè? . . . Dan zullen we ook geen last meer hebben van buren zooals hier!" . . .

„Hè ja! Nou, goddank, hè?!"

„Ziet . . . e . . . zie jij d'r niet tegen op. . . . Anna . . . . zoo'n winkel?" vroeg Croes, haar vriendelijk aanziend.

„Ik? . . . Tegen opzien? . . . Welnee, waarom dan? . . ." vroeg ze terug, een beetje verward door die toespraak, verwonderd bijna, „ik vin-'t heerlijk, voor Thé vooral, dat-ie van die lamme krant afkomt. . . . 't Is toch ommers niks gedaan voor hem om zich zoo te laten koejeneeren, wat zegt u nou?" Ze drukte het kind met haar linker arm tegen zich aan,

streek zich met de vrijgeworden hand de haren boven de ooren glad, verlegen onder Jans blik.

Croes glimlachte; hij kreeg meer-en-meer plezier in haar. „Maarre . . . je zult je man flink moeten helpen, in die winkel, vrees ik."

Toen keek ze Theo aan, „Dat's niks erg, wát, mannie? . . . We zullen 't samen wel klaar spelen, hè?" Ze zei 't met zoo'n warm-hartelijke stem en een blik zoo vol innigheid, dat ook de vader zich er plotseling vreemd-gelukkig door gevoelde.

Hij werd nu warm en 'n beetje onrustig, Croes, vol en suf van allerlei tegenstrijdige gevoelens en gedachtebeginsels; hij wist er geen weg meer in; liet Theo maar over z'n plannen praten; zat zelf stevig aan z'n sigaar te zuigen, 'n stinkstok! Dan in-eens kwam het in hem op met zelfverwijt en een verwarrende verbazing over z'n eigen ondoordachtheid, dat je toch ook niet rooken moest in een kamer waar een kind slaapt, en hij zei 't, met een vluggen blos weer, en wat hakkelig, doofde z'n sigaar op het steenen aschbakje uit. „Och, daar is ze wel aan gewoon", lachte Anna. Maar Theo had weer even dat oogenneerslaan en dien trek van smartelijkheid om z'n mond. „Nou nou, zooveel rook ik ook niet", bromde hij, „ja . . . zoo nu en dan 'n sigaar . . . daar kan ik moeilijk buiten".

„Wat heeft je gaslicht toch", vroeg Croes, ook om zichzelf uit die pijnlijke verlegenheid te helpen, „'t brandt lager, doet het niet?"

„O! . . . dat's niks! . . . Och, Theo, hè-jij effe 'n halve stuiver? . . . Doe je 'm d'r effen in? . . . Ik heb er geen een meer!"

„Hè? . . . o . . . ja!" Nu bloosde Theo tot onder z'n blonde haar; opstaande grabbelde hij in z'n vestzakjes. „Nee! . . . God . . . ik heb er juist ook geen enkel, geloof ik. . . . Lastig is dat toch", bromde hij.

„Wacht, kan ik je even helpen?", vroeg Croes, en hij tastte naar z'n portemonnaie, haalde er een twee-en-een-halve-cent stuk uit. „Hier! . . . Zóó, heb je 'n muntmeter?"

„Ja . . . natuurlijk. . . . Je krijgt hier eenvoudig niet anders", bromde Theo, terwijl hij een kast in den muur opensloot, er zich in bukte, diep. „Ziezoo!"

Dadelijk brandde het licht heller op.

„Wil je soms nóg een paar van die dingen hebben", vroeg Croes, kwasi-nonchalant.

„Hè? . . . och nee, dank u, we doen 't er nu wel weer mee, tot morgen", antwoordde Theo.

Kort daarna herleefden weer krachtig de ruzie-stemmen boven; het werd nu een krijschen als om hulp. „Hè! . . . Angstig!" kon Anna zich niet weerhouden te zeggen. Ze had haar kindje weer in de wieg gelegd, maar bleef er nog bij staan kijken en luisteren.

Croes stond dan plotseling ook maar op. Hij voelde zich beklemd, beangst ook een beetje, en toch, dieper in, gelukkig. „Ik moet 'is gauw gaan", zei hij, op z'n horloge kijkend, „ik heb nog te doen. . . . Adieu! dag Thé . . . dag Anna . . . dag . . . nee, ik zal 'r niet wakker maken, hè? Wat leit ze weer rustig!"

„Komt u nog 's terug, vader? . . . Wèl de groeten", zei Theo.

„Ja . . . ja . . . Nu adieu, hoor. . . . Dag kinderen!" Hij haastte zich, vreemd bewogen. Ook Anna had, met een lief-innige glanzing over haar wezen, gefluisterd: „Dag vader!"

God, wat die meid in haar oogen had! . . .

Hij liep naar huis, opgewonden, zenuwachtig-snel, bestookt door een gedachtenmenigte die hij niet meester worden kon. Een ellende, in zoo'n huis te wonen. . . . Maar wat 'n kranig vrouwtje. . . . Wat lééft dat, wat gaat dat heerlijk vurig op in 'r liefde voor d'r man en voor dat kindje. . . . 't Is of ze zichzelf heelemaal vergeten is! . . . En tóch, 'n mooi vrouwtje, 'n knap figuurtje ook nog, ofschoon . . . Gek toch dat je juist bij dat volk. . . . Neen, hij kon niets afdenken van avond, was te verward, warm-verward. . . .

Thuiskomend liep hij dadelijk door naar z'n kamer. Niet praten nu, morgen wel vertellen, zei hij in zich-zelf.

Dat was een wonderlijke avond geweest, vol onverwachte ontroeringen, pijnlijk wel sommige; toch dacht Croes er nog dikwijls en gaarne aan terug; want dit denken gaf een zoete droomerigheid in zijn hoofd, een zacht terug-voelen-komen van lang geleden mijmeringen, geluksmomenten. . . .

Maar jachtige dagen, van angst en onzekerheid, weken en maanden van drukkende zorg,

nieuwe ontmoedigingen, volgden spoedig weer. Een beursspeculatie die veel had beloofd — een rehabilitatie mogelijk! — mislukte volkomen, liep uit op groot verlies; ook voor Ru, ze hadden het samen gedaan; maar het meeste geld was van zijn vader geweest ditmaal.... En in de drukkerszaken kwam nog steeds geen verbetering; er bleek een algemeene malaise in het vak te zijn; als dat niet gauw veranderde werd van al de zakenjaren die Croes al had beleefd dit stellig het onvoordeeligste.

Hij sprak er over met Jeanne, want die had de huishoudkas nu toch; Emma trouwens was zoo slap en zenuwachtig tegenwoordig dat alles wat haar verontrusten kon zorgvuldig werd vermeden.... Jeanne zei dat ze nog wel wat zuiniger leven konden. Ze sprak ook van verhuizen, maar néén, néén, dát ging niet, verwierp Croes dadelijk driftig; hij wou er niets verder over hooren; voor 't oog van de heele wereld zich verminderen, dat kon hij niet! „Goed, goed, vader", zei 't meisje, een beetje geschrokken, „dan niet!... Ik zal m'n best wel doen...." Maar hem liet ze belooven zich dan ook niet meer in die waaghalzerijen op de Beurs te steken.

En de eerste maal dat ze bij Ru kwam, maakte ze ook haar broer, op aarzeligen toon, een zacht verwijt over die gevaarlijke speculatie-zaken. Maar Ru werd er dadelijk boos om. „O, ja, natuurlijk! Als 't misloopt hè, dan is 't niet goed! Ja, dat is te begrijpen!... Kom, bemoei jij je nou maar met je sleutelmand en je provisiekamer, zusje!...... En zie dat je 'n man krijgt die een millioen op 't Grootboek heeft, dan hoeft-ie nooit te speculeeren!"...

Jeanne ging naar huis, een beetje gekrenkt en moedeloos in 't eerst. Maar dan dacht ze weer sterk aan de zuinigheidsmaatregelen waarmee ze haar vader verrassen wilde. Haar kleedgeld kon op de helft gebracht; zelf zou ze haar japonnetjes wel naaien voortaan; Noortje kostte nu wel 'n boel geld maar ze ging dan ook het huis uit. Dán kon ze alles naar haar hand zetten. Zulke gedachten monterden haar op.

Maar intusschen was er iets waarover Croes zelfs met Jeanne niet had durven praten — wat gaf het, zij kon er hem immers toch niet aan helpen! — Henk!... Henk, die eindexamen zou doen en dan naar Delft wilde en student worden. Het ging niet, het kón niet. Opnieuw had hij 't alles nagerekend, het was fataal onmogelijk! Zijn kapitaal was enorm geslonken. Hij dorst er niets meer af te nemen. Theo helpen móest; aan het uitzet van Noortje kon ook niet meer veranderd worden; 't kindje trouwde in 't najaar al..., god ja, 'n partijtje, een déjeuner, dat zou ook wel onvermijdelijk zijn!...

Bas kon hij thuis laten komen, van die dure kostschool af, dat beteekende minder! De directeur had toch al verscheiden malen geschreven dat de jongen niet mee kon, geen hoofd had om te leeren, dat hij eigenlijk maar 't best zou doen als hij in de landbouw ging of in een-of-ander handwerksvak. Emma had daar altijd wel om gelachen en zich een beetje boos gemaakt — een handwerk, 't idée! de jongen kon dan toch wel ergens op een bureau komen! — terwijl Ru ook gesmaald had: 't goedkoopste zou wel zijn hem maar op een kantoorkruk te zetten en z'n leven lang te onderhouden — maar Croes antwoordde daar nooit veel op, en nu was hij vast besloten: Bas zou een handwerk leeren, zou bij een timmerman, een schrijnwerker of een draaier te werk komen. Met dien jongsten jongen zou hij nu tenminste eens verstandig handelen, hem laten worden waar hij geschikt voor was. O, hij had Ru wel in de gaten. Je broer de smid of de loodgieter, dat ging niet. Maar aan zulke trotschigheden zou hij zich niet storen. En Emma... och!... die zou er ten slotte wel aan wennen... als ze 't al ooit... nou ja, hè... áls er van kwam....

Henk, Henk, dat was oneindig erger! Een knappe jongen, een piet op school, in de wis- en natuurkunde vooral, en die beslist ingenieur worden wou.

Croes had er zich intusschen eens op geïnformeerd en gehoord dat ook voor de knapste jonge werktuigkundigen — zoo goed als voor die zwermen advocaatjes! — het vinden van werk, een goede betrekking, ál moeilijker werd. Ingenieurs! — er waren er tegenwoordig ook al véél meer dan genoeg, werd hem gezegd. Dus zouden het niet enkel de vier of vijf studiejaren zijn, maar daarna — mis-

schien nog net zoo lang — zoeken naar werk, sukkelen, rondboemelen, geheel of gedeeltelijk onderhouden moeten worden. Hoe zou hij... dat alles... in 's heerennaam!... Het zweet brak hem uit als hij 't even bedacht. Neen, neen, het kón niet, zijn zorgen worden hem te zwaar, te veel!...

Zakte de jongen maar! Dan kon hij hem van school nemen, ergens op een groot kantoor doen, trachten hem aan 't verstand te brengen dat hij niet knap genoeg was voor zoo'n moeilijke studie. Maar hij wist het zelf wel beter, Croes. En 't kwam ook heel anders uit. Henk deed een voortreflijk eindexamen, slaagde met prachtige cijfers. Opgewonden kwam hij thuis, sprak er van binnenkort al naar Delft te willen gaan om daar vast een kamer te huren. Nu moest er dus wel worden ingegrepen, gepraat. Nog zelden had Croes zóó tegen iets opgezien. Hij verwenschte zich er om nu, dat hij den jongen niet al veel vroeger had voorbereid. Want wel was hij er, in de laatste jaren, nooit met animo op ingegaan, als Henk over z'n plannen sprak, maar hij had toch aldoor heel goed geweten dat de jongen er vast op rekende....

Het gebeurde op een avond, boven, in Jans eigen kamer. Hij had er met niemand over gesproken, alleen, na het eten, tegen Henk gezegd: „Kom straks 'is even bij me boven, wilje!"

Daar was het dan, daar zag hij hem binnenkomen, met z'n lichten tred, stil-pedantig als gewoonlijk — Henk, in z'n achttiende jaar nu, leek veel op Ru toen die zoo oud was; ook een lange, magere jongen, netjes gekleed, maar minder fattig; ernstiger, intelligenter. Op zijn bleek-blonde gezicht wiebelde glinsterend een lorgnetje. „Vader!", groette de jongen, en trok z'n wenkbrauwen op, terwijl hij licht-ironisch glimlachte. Papa's gezicht stond zoo benauwd.

„Ga daar 'is zitten, Henk, we moeten 'is praten", zei Croes, weemoedig vriendelijk. Dan, met de linkerhand door den baard strijkend, aarzelig en ongewoon heesch, ving hij aan: „Ja, Henk, kijk 'is.... Je... je hebt een prachtig examen gedaan, hè? je hebt heel flink gewerkt blijkt wel... nou dat is... dat 's braaf van je, hoor, dat is heel goed, heel mooi!... Maarre... wat ik je nu vragen wou... ben je nou wel zeker dat zoo'n verduiveld lastig studievak — civiel ingenieur dacht je immers over? — dat dat iets voor jou zal zijn...? Zie je, studeeren, vrije studie, 't is nog zoo heel iets anders dan op school zitten en goed leeren.... 'k Heb dat aan Theo gemerkt, enfin!... En dan nog!... Als je 'r eindlijk bent, bedoel ik.... Dan beginnen de moeilijkheden pas goed.... Ik heb daar eens na' geïnformeerd, maar... nou dat schijnt lang geen rozegeur en maneschijn meer te zijn tegenwoordig. Al die jonge ingenieurtjes, ze moeten een harde toer hebben om aan baantjes te komen... die dan nog slecht betaald worden ook.... Sommigen kunnen niet aan trouwen denken voor ze vijf, zes-en-dertig jaar zijn...."

Met ál sterker verwondering, al aandachtiger, achterdochtiger door z'n lorgnet heen turend naar z'n vaders afgewend hoofd, had Henk zitten luisteren. Nu viel hij in, koeltjes en superieur: „Wat bedoelt u eigenlijk!... 'k Begrijp niet precies.... Dat staat nu immers al zoo lang vast dat ik naar Delft ga!... Trouwen?... Wie denkt er nu aan trouwen?... Ik heb geloof ik nogal geen erge verliefde constitutie!... Kan me ook wat schelen!"

„Nou ja, jongenlief, dát zeg je nu, je bent ook nog zoo jong, hè, daar zullen we mekaar later nog wel 's over spreken. Je zult zien, er komt een tijd dat je 'r naar snakt zelf geld, je brood, voor je zelf en je gezin, te kunnen verdienen. En als ingenieur.... Ja, als je veel kruiwagens hebt!... Maar, god, relaties in die wereld bezit ik volstrekt niet, dat weet je wel. Terwijl... in den handel is 't heel wat anders.... Luister 'is, zou je geen zin hebben op een bankierskantoor te gaan, daar komt je wiskunde je ook uitstekend te pas, en je zou bijvoorbeeld eerst, bij Ru, om wat te ontbolsteren...."

„M'n God, papa, hoe komt u er in 's hemelsnaam bij", riep Henk nu uit met een pedantig dédain. „Bij Ru! Ik denk er niet over! Bij Ru op kantoor, ha! 'k zou nog liever!... Me door m'n eigen broer 'n beetje laten negeren en koejeneeren, dank u wel!"

Bij al 't medelijden voor Henk dat Croes

gevoelde kwam nu toch ook een weinig ergernis. „Kom, kom, jongen, praat nou 'is niet zoo wild, en maak je niet boos, hè... Laten we nou 's verstandig.... Kijk 'is, zoo'n studie, in Delft, of wáár dan ook.... Je zoudt dan toch ook willen studént zijn, niet waar?, je..."

„Ja, natuurlijk", viel Henk weer in de rede.

„Nou maar, dat kost 'n verbazende hoop geld, weet je dát wel?... Enne... ja, zie je... jongen, ik moet het je wel eerlijk zeggen, hoe beroerd ik het ook vind, ik heb groote verliezen gehad in de laatste jaren... 't Zou me de uiterste moeite kosten, of liever, neen, 't is beter dat ik het je maar dadelijk ronduit zeg. Henk, heusch kerel, het spijt me ontzettend, maar... ja, god, het gáát niet, dáár! Ik kan het niet betalen!... Je moet in vredesnaam een anderen werkkring kiezen! Ik zal je zooveel mogelijk helpen; het zal wel meevallen. Een jongen met jou vermogens, in den handel.... Je weet, ik krijg Bas ook thuis; dat arme ventje kán nu eenmaal niet met z'n hoofd werken. Hij zal maar ergens in de leer moeten, bij een timmerman of zoo.... Maar natuurlijk, we zullen hem nog jaren lang, — jaren lang!... moeten onderhouden!... Ik heb heelemaal zoo'n verbazend duur jaar, ik weet waarachtig niet.... Noortje trouwt.... Theo moet ik helpen."

Henk was opgesprongen. Hij zag valig bleek. Tranen had hij niet, maar z'n gezicht scheen magerder geworden, scherp vertrokken als 't was in-eens, tot een masker van woedende ergernis en verdrietigheid. „Nee maar!", riep hij uit, „God! wat is... wat is dat gemeen!... Theo ja, Theo zult u helpen, en Bas, en met Ru speculeeren, nee, dat is... Jesis-nog-toe!... 't Geld dat mij toekomt voor m'n studie dat krijgen zij!"

„Toe toe jongen, zeg zulke dingen nou niet," bromde Croes, met neergeslagen oogen, verlegen in zijn baard graaiend. Hij voelde zich al warmer worden en benauwd. „Ik vind 't immers zelf toch ook beroerd genoeg!... Maar waarachtig, geloof me, ik heb er de overtuiging van — en 't is ook het eenige wat me troost — je zult er later nog wel 'is anders over praten, je zult in een ander vak even goed voldoening kunnen vinden en veel eerder je brood verdienen. Dat 's toch ook wat waard?... Och heusch, Henk, jongen, er is niet zoo'n verschil tusschen den eenen werkkring en den anderen!"

„Pf!... God!", deed de knaap, met een eigenwijs-wegwerpend gebaar.

„Ja, dat lijkt jou nou misschien heel mal, maar vraag er andere menschen maar eens na! Is er iemand die z'n zoons in z'n eigen vak wil hebben? Bijna geen mensch of hij heeft later een hekel aan z'n zelf gekozen beroep, verbeeldt zich dat het ergens anders beter is! Kooplui hadden willen studeeren, doktoren zijn jaloersch op de handelswinsten... Och! Alles heeft z'n schaduwzij, geloof me, niets is er volmaakt, niets is er maar altijd prettig, alles is ten slotte eentonig en breng teleurstellingen...."

„Vader!", riep Henk nu uit, „als u me niet laat studeeren..., ik ga weg, voor altijd, ik ga naar Indië of na' Amerika, u ziet me nooit meer terug!"

Croes schrok. Even keek hij zijn zoon aan, dien derden, waar hij nooit veel op gelet had. Wat zag hij schaduwig-bleek om z'n spitse neus, wat was hij diep bewogen blijkbaar, en wat 'n wilskracht sprak er uit die stem en die houding. Zou dat echt zijn? De oude man stond ook op, hij voelde zich overbluft. Op zulk een verzet had hij niet gerekend. En terwijl hij begon in z'n kamer op-en-neer te gaan, bromde hij voor zich heen. „Verdomd! nou dat weer!" Dan, even staan blijvend en met een hoofdknik naar Henk: „Schaam je je niet, jongen?" Maar even later, zich vermannend, en een stap naar den knaap toe-tredend: „Henk, kereltje, win je nou niet zoo op, toe, hou je nou kalm, ik....

„Kalm? Kalm?... Ja!... Als al je illusies, als je heele toekomst.... Och... och!... Ik weet best wat het is!... Denkt u dat ik 't nooit gevoeld heb?... Hebt u ooit zoo tegen Ru of Theo gesproken?... Nee, nee, hè? dát waren de lieve zoontjes! Theo, ha! Die heeft u duizenden gekost en nog, nóg helpt u 'm met geld.... Maar ik... och, om mij hebt u nooit iets gegeven, ik ben altijd... in 't verdomboekie, ik...."

„Stil!... sst!... Zwijg nu, Henk!... Je

mág zulke dingen niet zeggen, 't is een schande!..." Croes liep weer heen en weer. Diep en smartelijk had hij de waarheid gevoeld van wat die jongen daar had gezegd. Maar dat kón niet, dat mócht hij nooit toegeven. „Ik vergeef het je, omdat ik begrijp dat je teleurgesteld bent, erg teleurgesteld.... Niet om je gegeven?" — Croes streek zich over het kale hoofd — „Mama en ik houden van al onze kinderen evenveel, hè, dat weet je wel; god nog toe, jongen, je zoudt...."

Henk had zijn vader voortdurend scherp in 't gezicht gekeken. Hij merkte z'n verwarring, z'n benauwdheid. En zijn wreede woede werd er nog door aangehitst. Zonder eenig medelijden, met 'n koele heftigheid viel hij hem opnieuw in de rede: „Vader! ik zeg het u nogmaals, kort en goed, als u me niet laat studeeren, best, dan zal ik wel zien wat ik doe, maar hier in Holland ergens op een kantoor blijven hangen — nóóit! nóóit!... U denkt dat ik als ingenieur geen vlugge carrière gemaakt zou hebben?... O nee, niet hier, niet in het lekkere Nederland, dat weet ik wel, maar in Zuid-Amerika bijvoorbeeld, in Chili... of in Japan?"

De vader bleef weer staan, verwonderd; hij schokte met z'n schouders. „Ventje, ventje!... God, hoe kom je toch aan de wijsheid, wat is dat allemaal! Je bent nog zoo jong, hè, bedenk toch...."

„Nou ja, och, natuurlijk! U staat daar heelemaal buiten, u hoort of leest van al die dingen niet.... Maar... havens en bruggen bouwen, doén ze hier haast niet meer.... En als ze 't doen wordt er niet voor betaald!... Ik wil de wereld in. En ik zál de wereld in! Ik...."

„Goed, goed, jongen, best, ik zal je niet tegen houden! Maar 't komt me voor dat je praat na' dat je wijs bent. 'n Ventje van zeventien, god, 't is toch eigenlijk.... Maar goed hoor, goed, ga jij de wereld maar in! Als je daar je geluk in vindt, ergens in een apenland je te ver...."

„Och wat, apenland!... Holland is een apenland!... Zulke jongens als Ru en Theo, ja, dát zijn...."

„Sst! sst! stil! Hou nou je mond! 't Is bespottelijk, alles wat je zegt, onzinnig en bespottelijk! 'n Jongentje dat pas komt kijken!... Wat 'n malle, pedante, opgeschroefde.... Enfin, 'k zeg je nogmaals, 'k vergeef het je, omdat ik mee... omdat ik me je teleurstelling kan begrijpen. Maar zwijg nou, en denk eens goed over wat ik je gezegd heb. Helpen zal ik je zooveel als ik kan. Alleen, dat studeeren in Delft zal je helaas uit je hoofd moeten zetten, jongen.... Je vader kan het niet betalen.... Er zijn er meer zoo.... Het gaat me genoeg aan m'n hart, dat verzeker ik je, ellendig vind ik het, maar... 't is eenmaal niet anders!... En ik zal nog wel meer moeten..." Croes viel in z'n leuningstoel neer, staarde moedeloos voor zich uit, aldoor graaiende en plukkende in zijn baard.

Henk dan brabbelde nog iets onverstaanbaars. Er was even 'n stilte. Croes keek naar hem om, zag dat het hoofd den jongen op de borst zonk, dat hij begon te huilen — eindelijk! En hij sprong weer op, naar hem toe „Nou, kom, jongen!..."

„Och!", riep Henk, hem door zijn tranen heen woedend aankijkend. En dan in-eens keerde hij zich om en liep weg, de kamer uit. Met pijndoenden schrik hoorde Croes hem trap-afrennen, de gang uit... de voordeur dreunend dichtslaan.... En nog lang bleef hij zitten staren in z'n stoel.... Totdat Jeanne kwam met een kop thee, en vroeg wat er toch was gebeurd. Toen, hakkelig, dof, en met een drogen snik nu en dan, vertelde hij 't haar. Ze had zijn hand gegrepen, streelde zijn achterhoofd. „Kom, kom paatje, dat moet u u zoo niet aantrekken, zoo'n jongen, hij zal wel wijzer worden.... Mag ik er vast wat aan mama vertellen?... We schrokken zoo, van die deur!"

„Hè ja! asjeblieft ja, doe jij dat, kind!... Wat ben je toch lief voor me, Jeaantje...."

„Ochgo'...", kwam het meisje, verteederd, en ze sloeg haar armen om hem heen, gaf hem 'n stijven zoen, op z'n voorhoofd.

Dagen en weken lang, de warme Julimaand uit en een eind in Augustus, die zwaar-zwoel en regenachtig was dat jaar, bleef Henk boudeeren, norsch en droog; hij sprak bijna niet tegen zijn ouders en zusters, ging altijd

alleen uit. Ze deden maar of ze 't niet merkten. Noortje alleen kon wel eens uitvallen tegen hem, als hij zoo bokkig of hatelijk-ironisch was tegen Piet of haar zelf, maar papa gaf haar dan een wenk. Croes wilde den jongen wat vacantie en bedenktijd gunnen, den tijd ook om te wennen aan 't idee op een kantoor te komen; hij kwam niet meer op de toekomstplannen terug. Maar toen hij nog eens, kwasi luchtig en terloops, over effecten- en bankierszaken, over Ru's werkkring was begonnen te praten, had Henk heel vast en koeltjes-kalm gezegd dat hij voor zich daar toch nooit over zou denken ... 't Kwam er immers ook niet op aan.... Hij zou wel zien.... En Croes had hem laten betijen.

Intusschen was ook Bas thuisgekomen, blij en vriendelijk, luidruchtig vroolijk, dikwijls opgewonden — zooals altijd wanneer hij zich voor 'n poos van het school-geplaag ontslagen voelde. Een dikke jongen van vijftien nu, klein voor z'n leeftijd; behalve zijn hoofd, dat breed was en zwaar; het schommelde en zwaaide op z'n hals wanneer hij lachte, zóó dat het bijna gevaarlijk scheen soms. Klein-kinderverhoudingen had zijn lichaam nog altijd. Hij maakte den indruk het laatste jaar niets nieuws geleerd te hebben, integendeel nog dommer geworden te zijn, nog meer afgestompt, doezig en droomerig. Als hij vriendelijk werd aangesproken kon hij luidkeels lachen, idiotig lang nu-en-dan, en blaffig hard; bij standjes of plagerij vertrok zijn gezicht tot een angstig masker met groote-starende oogen; hij gaf dan bijna nooit antwoord, maar zuchtte als van 'n diep verdriet. Hij was heel blij dat hij niet meer naar school terug hoefde, maar bij een timmerman „of zoo" in de leer zou gaan; hij beloofde erg z'n best te zullen doen. En Croes ging er op uit, vond spoedig wat voor den jongen. Een schrijnwerker, een klein baasje in de buurt, nam aan hem voor weinig geld in zijn vak te onderwijzen. Bas was weer opgewonden van vreugde.

En het was in dien zelfden tijd, dat Henk, op een middag aan tafel, leukweg vertelde, dat hij met 1 September op kantoor zou komen bij een groote firma, die zaken deed op Amerika. Allerlei handelszaken, in- en export. Hij hoopte dan binnenkort geplaatst te worden bij de branche te New-York. De patroon had het hem beloofd; als hij voldeed zou hij er spoedig heen gaan.

„God! maar jongen, Henk, wát wil je dan? Na' Amerika?", riep z'n moeder uit, verschrikt en haperig.

„Hè?... Ja mama!... Vindt-u dat zoo vreemd", vroeg hij kalm-ironisch.

„Zoo vreemd?".... Ze zei maar niets meer, snikte even... Croes sprak een paar woorden, zonder zelf goed te hooren wat hij zei. Dat alles wel terecht komen zou. Ze zouden nog wel eens zien. Henk trok z'n wenkbrauwen op en glimlachte.... Er was een lang zwijgen aan de familietafel.

(Wordt vervolgd.)

PIETJE WORDT WEDUWE*)

DOOR

† † CARRY VAN BRUGGEN. † †

Het was nu alweer winter geworden. 't Najaar was nat en buiïg geweest, maar 't nieuwe getij had niet, als andere jaren, helderheid gebracht van harde vorst en malsche sneeuw, blinkend in bleek-gouden zon onder de blauwe lucht. 't Scheen een voortzetting te zijn van dat sombere najaar, maar kouder en woester, duisterder ook om 't snelle vergaan der schemerige dagen.

En zoo gebeurde 't dan wel, in die winterdagen, als de wind al te bar huishield, als uren aaneen de ijskoude regen was komen neerkletteren uit de dikke, lood-grijze lucht, als 't buiten, in 't open veld, tusschen de lage, grauwe huisjes, te midden der plassen en drabbige, ontredderde landerijen noodweer was, dat er menig breimeissie van Pietjes schooltje wegbleef, dat er maar een vijf, zes kinderen rond de vettige rommeltafel zaten in 't heete, vunze breihok, waar 't altijd stonk naar lijm en stoven.

*) Zie hiervoor de reeds eerder in dit tijdschrift verschenen schetsen: „Revolutie", „Spoken" en „Verjaardag".

Want de meesten moesten van verre komen, uit den polder, waar de wind gierde over den vlakken bodem, sommigen van heelemaal over 't kanaal, waar — 'n griezelig-spokig ding — de spoorbrug met z'n breede, donkere bogen, zwaar overheen lag. En in 't dorp zelf, daar was 't 's avonds na vijf, zes uur al even eenzaam en naargeestig haast als buiten over den triesten landweg. Rond de lage, door tuin-en-hegjes gescheiden huisjes gierde en floot de wind, molmige poortjes klapten toe, na even aarzelend heen-en weer gescharnier, met grille geluidjes van roestig ijzer en 't roodige, futlooze lamplicht, dat slapjes door de beslagen ruiten van krottige winkeltjes scheen — groezelig snoepgoed of rimpelige appeltjes en uitgeslagen roode kool daarachter kleurend — gaf zelfs geen schijn van vroolijkheid en deed alleen 't duistere buiten nog duisterder schijnen. Slijkerig en ontredderd lagen de bleekjes met hun platgetreden gras, de tuintjes met de rotte resten hunner vermodderde en vergane zomerpracht, en weduwe Punts witte-rozen haag, die hare trots was, leek wel een waardelooze takkenwirrel, dor en vergeten op te redderen. 't Schoenenwinkeltje van Vink stond nu leeg, want de geel-bleeke man, die aan kanker had geleden, was gestorven en z'n kinderlooze weduw naar stad getrokken, bij haar moeder in. Zwart gaapte 't verlaten winkelhol met z'n ijle bergplanken achter 't gordijnlooze spiegelruit; dat de glorie van den dooien schoenlapper was geweest.

't Huisje van de Verbreiding-der-Waarheid was wèl, sinds den zomer, van aspect veranderd. 't Vergeelde gordijn, met z'n vuilbruine moeten was opgehaald en de afschaffersprent was verhuisd naar 't bovenkozijn, waar die nu hing tusschen morsige cents-tractaatjes en bijbelteksten op kartonnetjes met vlekken als van slappe koffie.

Maar door de week waren er, om de te slechte opkomst, geen bijeenkomsten meer en alleen 's Zondags klonk er mat, rauw gezang, slecht begeleid door een krakend harmonium en stonden er buiten wat jongens in hun beste pakken met paarse neuzen en waterige oogen, de groezelige halzen 'n heel eind uit 't lage, blauwig-witte boordje. Ze rookten sigaretten en pelden weeke sinaasappels, die hun koude, gekloofde vingers glibberig oversopten. Lusteloos hingen ze, nu en dan bot-nieuwsgierig inglurend, hoewel ze allang wisten, wat daarbinnen te koop was, tegen den grauwen muur, tot ze de vallende avond of 'n kille plasbui naar huis dreef. En zoo was dan enkel 't tapperijtje van Ris met z'n royaler en helderder licht, dat heenplaste over de natte straatklinkers, met z'n helklingelend belletje, z'n zwaar-roezig mannengeluid, waardoorheen soms een logge lach opbulderde, die 'n heel eind naar buiten verklonk, de eenige warme plek-van-gezelligheid in al 't kille en naargeestige rondom. De vrouwen waren jaloersch op haar kerels, die daar avond-aan-avond societeit hielden, terwijl zìj thuis moesten ploeteren in een kleine, heete kamer, benauwd van etensgeur en turfwalm, waar onder de schel-schijnende lamp de kribbige kinders krakeelden, tot ze er woest-nijdig, de koppen bleek en zweetend, tegenin gingen kijven, de bengels naar bed joegen of met 'n kletsende oorveeg in 'n hoek, waar ze mokkend bleven najanken. Tot laat in den avond wachtten ze dan, met bleek-bitse gezichten, kousenstoppend en verstellend, tot de kerels na uren in de scherpe, zoete jeneverstank bij Ris te hebben zitten kaarten en zwetsen, moe en mopperig binnenstommelden. Dan werd er soms, als de vrouw niet door vrees in bedwang bleef, nog wat gescholden en daarna kropen ze te bed.

Gerrit, Pietje-d'r-man, was zoo geleidelijk-aan een vaste klant van Ris geworden. Vroeger dronk-ie ook al wel, maar meer thuis, wat veel minder kostte en, vond Pietje met 'n rest van fatsoensbenul, ordentelijker stond óók. Maar den laatsten tijd had-ie van 't thuiszitten de brui gegeven. 't Werk was schraal, 't lijstenmaken een dood vak, waar je net bij verhongeren kon, nou de menschen een schilderij met lijst en glas kant en klaar voor drie-vijftig kochten in de g'lanteriewinkel. Daarvoor kon hij de lijst alleen nog niet leveren. 't Werk had z'n eisch en hij was geen prutser. En vroeger had-ie dan nog wel lol gehad, om thuis te blijven, toen Pietje nog van die aardige, flinke breikippies had, zoo van een jaar of vijftien, zestien. Maar

dat was ook finaal uit. 't Schooltje verliep, de grooten waren eraf — onder de menschen of naaien voor d'r eigen — en er bleef nog alleen een handvol grut. Wat had-je d'raan, als man, aan dat spichtige goed van elf, twaalf jaar? 't Soort was óók 'n slaggie minder, 't kwam door 't afgescheiën breischool van juffrouw De Boer, op 't Schapepad, waar gebejen en gedankt werd bij begin-en-end en als 't onweerde.

Hij, Gerrit, vond 't kul, maar ze haalde d'r intusschen Pietje d'r breimeissies mee weg. 'n Vierduit-stuk had ze al moeten afslaan — om de concurrentie — en als de meissies tegenwoordig om ziekte, om 't weer of zoo 'n halleve week wegbleven, hielden ze nètjes d'r vijf centen in. 't Beschoot tòch veel, dat onke dubbeltje in de week.

Ja, dat hadden ze vroeger moeten probeeren! Och, waar je keek, de heele wereld was een-en-al beroerdigheid. Bij tante Mietje was, in 't lest van den zomer, ingebroken; alles weg, d'r centjes, d'r papieren. 'n Restje stond er nog op de spaarbank, maar 't mocht geen naam hebben. Tante haalde 't er altoos dadelijk af, zoodra 't genoeg was om nòg 'n papiertje te koopen. Ze spaarde steeds, lei ieder jaar nog over op 'r rentetje en 't pensioenetje van d'r overlejen man. Van de schrik na den diefstal had tante een beroerte gehaald, was weer bijgekrabbeld, maar kwam nou toch lang niet geregeld meer. Menig Donderdaggie sloeg ze over. Piet had 't gedaan, kemieke Piet, de kostganger van weduwe Van Leeuwen. Die bromde der nou voor en de weduwe liep op allen dag van 'm. En dan dat pestweer alle dagen. En Pietje, die d'r eigen totaal versmeerde en gestadig aan de kouwe thee zat. Geen brand soms in huis. Zoo was-ie 'r toe gekomen, eerst nou-en-dan-eris, bij voorkeur Zaterdags, later dagelijks naar Ris te loopen. Hij was nou de lolmaker daar, de fideele moppentapper. Stak-ie maar z'n clown-dominee-bakkes om den hoek, dan bulderde de lach al naar boven. En Ris voerde hem vrije borrels, omdat-ie, tot laat in den avond, de klanten vasthield, als-ie Ouwe-Breg-van-'t-Leger nadeed of Pietjes slobberen aan de kouwe theepot, z'n bolle tronie dan dwaas-verspitst, z'n oogen kleingetrokken.

Pietje, in voortdurende zorgjes en klein getob om 'r schooltje dat verliep, om den naren winter — sinds tante Mietje's beroerte ook in benepen vrees voor den dood — om wandluizen, die ze in Gerrit-z'n-werkplaats ontdekt had, om 't ongeluk van weduwe Van Leeuwen, om 't huis, dat tochtte —, was grauwer en verwaarloosder dan ooit. Ternauwernood dat ze, schuw voor 't koude water, zich met 'n tipje van de theedoek 's morgens nog zoo'n beetje smoezel-waschte en in haar eng zwart jak, versleten op de naden, met 'n grooten glimplek waar haar bocheltje puntte, scheen ze verdroogd en verschrompeld als een te lang-gekelderde aardappel.

De ouwe gezelligheid was uit 't breischooltje weg. Gerrit had gelijk: wat er overschoot was grut. Wat er in 'n jaar veel veranderen kon! Joden-Hendriek was verhuisd en Racheltje, 't ziekelijk schaap — waar nog verleje-Sinterklaas die ruzie om was geweest met 't ruggekussen — lag nu al maanden ziek en te bed. In 't begin had Pietje haar nog wel bezocht, maar ze had te sterk 't benul van 'r eigen schamelheid en verwaarloozing — zonder dat 't zoo sterk werd, dat ze zich eris wat opknapte — om er nog te durven komen. Weduwe Van Leeuwen — vroeger zoo'n beetje groozig, om 'r man, die brigadier was geweest, 'n groozigheid, die Pietje om haar eigen betere komaf altijd had dwars-gezeten — kwam nou geregeld. Pietje begreep 't wel: d'r andere kennissen keken haar nou om-zoo-te-zeggen met den nek an. Maar ze was te suf en te goedig allebei om 't de weduwe kwalijk te nemen en blij met den aanspraak. Ze zat dan in den hoek bij 't potkacheltje, de weduwe, en begriende d'r misère, van dat Piet haar nou niet trouwen kon, omdat-ie bromde voor den inbraak. En, telkens weer, vertelde ze hoè 't gebeurd was, hoe ze — gors, zij heelegaar zonder erg — gezeten hadden bij een zoet slokkie, want Piet mocht eris wat los in z'n mond zijn, voor 'n fatsoenlijken vent had ze 'm altijd gehouden, en toen, nou ja, hè... zòoas 't dan gaat... 'n vrouw-alleen en geen manshulp thuis... en of je schreeuwt of niet,... in opspraak ben je toch. Dus afijn —, en hij

zou-der trouwen, sekuur. Maar nou zat-ie. En trouwes, nou wou zíj niet meer ... 'n dief ... 'n inbreker. Dieven waren moordenaars, had 'r man altijd gezegd. En dan griende ze weer om de schande van dien dooien brigadier.

Pietje, van de weeromstuit, griende mee, met kleine, meewarige drukjes op weduwe's hand. Ze had er mee te doen, ècht, maar vond toch gelijk 't geval erg interessant 't Was precies iets uit 'n boek, zoo'n boek, als ze vroeger las, „Naar het Fransch", dat vond-ze der altijd zoo sjiek op staan. Ze haalde ze uit de bibliotheek. Maar dat was allemaal vóór haar trouwen, toen ze nog bij vader-thuis was en in goeden doen. 'n Echt bontje had ze toen en 's Zondags ging ze naar de kerk. En terwijl weduwe Van Leeuwen lamenteerde, schoot even door haar moeë, suffe hersens een glimp van dat mooie verleden. Ze rook de Zondagskoffie bij 'r moeder-thuis, zag de zonneschampen op 't rooden-zwart tafelkleed met 't gehaakte middendekje en de lak-trommels met krakelingen en kruidnoten, hoorde 't kanarie getjilp uit de vergulde tralie-kooi. En ze richtte zich op, praatte weer netjes en 'n beetje boekerig. Even maar. Gauw verdoezelde 't weer in haar hoofd, zat ze, groezelig, vervallen bochelwijfje, bij 't smeulende potkacheltje in 't rommelige breihok, laag van verdieping, met z'n wanden van groezel-vettig behang, op veel plaatsen overplakt van krantenpapier.

De breimeissies, een stuk of tien, twaalf, zaten, d'r monden open, 't grove breisel los in de rustende handen, gretig naar 't vrouwengesmoes te luisteren, waar ze niet alles van begrepen, maar dat ze zeer interesseerde. Soms krakeelden ze ondereen, snoepten uit den suikerpot met z'n breede, smerig-bruine barsten, schonken zich thee naar believen, altijd maar weer heet water plonsend op dezelfde theebladendrab. Was 't half zeven, dan stonden ze op, giechelden, mekaar aanstootend, schreeuwden een luidruchtig „gedag juffrouw, gedag juffrouw Van Leeuwen" en vertrokken met veel stoelengeweld en klompgeklepper, zonder dat Pietje er erg in had, hoe ze temet een half uur stalen van d'r tijd. De twee vrouwen, allebei vervallen en miserabel, Pietje, veel ouder ook, smerig en grauw, de weduwe nog met een glimp van 'r vroegere frissche properheid, bleven dan grienerig zitten smoezelen. Want Pietje, sentimenteelerig, altijd gauw klaar met d'r tranen, huilde makkelijk mee. En ze had ook genoeg om te huilen aan 'r eigen verdriet. Dat van de wandluizen, dat 'n soort van voortdurend haar in de slappe hersens rondwroetende obsessie werd, dat van Gerrit vooral. Die alle avonden bij Ris in de kroeg zat, tot tien uur en later toe en overdag — omdat-ie 't niet weten wou, dat-ie geen slag meer werkte en borrelde alleen — in alle mogelijke andere kroegen. En 't kostte zoo'n hoop en 't stond zoo onordentelijk, je raakte ermee op straat ..; waarom nam-ie z'n happie niet thuis ... als zij, ... nou ja ... als zìj. De weduwe mocht 't wel weten. 'n Mensch moest wàt hebben in z'n miserabeligheid. De weduwe beaamde dat.

En in de naargeestige kamerrommel, onder den triesten lampeschijn bleven ze bij mekaar. Langzaam-aan doofde de kachel en 't stonk er naar lijm en stoven. En ze slobberden beurtelings uit 't gebarste kannetje met „kouwe thee", werden daar luguber-lollig bij. Pietje, als de weduwe dronk, waarschuwde: „pas-uwe op de tuit, d'r is een scherrefie uit" en die, opgewonden van den drank, met roode glimkoonen, schijn van de oude frischheid, stootte, lollig, Pietje aan, grinnikte zenuwachtig: „dat rijmt".

* * *

'n Avond, 'n Donderdag, verrassing.

Tante Mietje was er weer. Niemand had haar hooren binnenkomen, want ze deeën net — 't bocheltje sufte bij de kachel — onder de bedrijven door een spelletje pandverbeuren met schel gekrijsch van allemaaltegelijk, en ineenen stond de bes hun voor de oogen. Pietje, die onder 't rumoer door, dat ze gewoon was, makkelijk maffen kon, schrikte op van de plotseling neergevallen stilte, zag tante Mietje en sprong op, blijverrast, tegelijk met 'n schrikkleurtje even roodend onder 't grauw van haar wangen, wijl tante juist zoo'n herrie zag. Overigens trof 't. De kachel brandde flink — die kou stond zoo armoeiïg — en 'r was versche thee.

„'k Dòch . . . maar weer 's . . . hene . . . gaan", zei afgebroken de ouwe tante, 'n beetje moe-hijgend, maar opgewekt toch en ze pelde zich, langzaam-aan uit 'r omslagdoek en 'r wollen sjaaltje en 'r mantel vandaan, zette 't boerenkiepie af. „Warm hè-je 't hier, Pie", prees ze — en zette zich dan in de stoel, die Pietje geruimd had en daarna afgeslagen met 'r zakdoek om 't snelle bekoelen. Ze was niet zichtbaar achteruitgegaan, eer dikker geworden van 't bedleven en in 'r altijd lacherig, nooit echt-lachend rimpelbakkesje keken de scherpe oogjes langzaam de kamer rond, en een voor een de meissies aan, die een kleur kregen en verlegen tegen mekaar grinnikten. Ze vond 't een smerige rommel, maar ze zei niets. Sinds de duitjes op waren, zoogoed-as-op dan — 't overschot op de spaarbank mocht geen naam hebben — en ze dus daarom niet meer zou worden ontzien — was ze erg koest.

„En waar 's Gerrit?" informeerde ze, na 'n oogenblik.

Pietje begon dan onmiddellijk te lamenteeren, over Gerrit, over z'n uithuizigheid, z'n zitten in de kroegen, dat zoo onordentelijk stond en zoo 'n boel kostte. Ze praatte nu ook zachter, omdat ze voor tante niet wou weten, dat ze zich gewoonlijk niemendal sjeneerde voor de meissies. En tante Mietje hoofdschudde, en zei dat Gerrit een volwassen man was en niet veel eraan te doen.

Dan zweeg ze weer, bedrukt, omdat Gerrit toch de eenige zoon was van d'r zuster Lien en ze hem als 'n knàp en ordentelijk werkman had gekend. En in 'r hart wrokte ze tegen Pietje, die ze de schuld van alles gaf — maar ze zei niets. Nòu viel er toch niet meer aan te verbeteren, ze was 'n oud mensch, d'r centjes naar de maan en ze wou om den-dood geen mot.

Buiten loeide bij vlagen de wind, kraakten de kale boomen, kletterde de regen. „Net voor de bui binne", genoeg'lijkte tante Mietje. Uit den gootpijp van 't dak begon 't water naar beneden te loopen, klaterde met klaaglijke snik-geluidjes in de zwarte stinksloot achter 't huis. De meissies, onder de scherpe oogjes van tante Mietje, breidden wat ijveriger, nu er ook niets te luisteren viel. Want Pietje, de uit de polsmofjes grauwende rimpelhanden in de schoot, lekker, dat ze dat-van-Gerrit nou eris had kunnen zeggen — al voelde ze wel, dat 't ouwe mensch haar toch de schuld gaf — zat nu stil in haar stoel, half-maffend, de oogen toe, de adem met kleine pufgeluidjes ontsnappend uit haar open mond, als bij 'n slapend mensch. Tante Mietje breidde langzaampjes aan een zwart polsmofje, dat stijfjes op de pennen, bij ieder omslagje van de draad opwipte.

Maar dan werd, met 'n bons, die de ongewone rust ineens verstoorde, de voordeur opengegooid en 't windgerucht stoof binnen, de natte kou bekroop rillerig de kamerhitte en ze sprongen allemaal op. Buiten was geluid van veel mannenstemmen, met log geschuifel van grove voeten, die 'n zwaar vrachtje een huis gaan binnenzeulen en vooraf zich voegen tot geschiktsten stand. Pietje, klaar wakker ineenen, stond overend, de stokkige handen vooruit naar 't gerucht, de oogen groot en wijd. Want zonder iets gezien of iets vernomen te hebben, wist ze al zeker, wat er gaande was: dat ze Gerrit dood thuisbrachtten. Ze wist 't, omdat de vrees ervoor al tijjen te dreigen lag in haar hoofd en ze alleen daarom niet erover gepraat had, wijl je met ervan te spreken, 't ongeluk aanriep.

Nu stoof alles 't donkere portaal in, Pietje voorop, tante Mietje er strompelend achter. Er blonk, in 't door den kamerschijn zwak doorschemerde portaalduister een politiehelm, en 'r stonden zes kerels, stoer overend, zich met hun rooie zakdoeken de regen- en zweetnatte voorhoofden wisschend, pet met de eene hand achteruit gelicht. Tusschen hen in hadden ze 'n lage baar met onder een slap-neerhangenden zwarten doek vage lichaamsvormen, neergezet.

De meissies, om te zien, drongen tusschen de beenen der mannen door, bestaarden, bleek, met groote schrik-oogen de baar met den slappen zwarten doek.

„Dat's je man", zei de diender, met 'n handbeweging naar de baar, tegen Pietje.

En Pietje, met 'n zwakke zucht, viel flauw.

EEN COGIDA*)

DOOR

HENRI VAN BOOVEN,

„Que c'est un dur métier que d'être belle femme."
BAUDELAIRE.

Ik reisde in Spanje, en trok van de eene stad naar de andere, belust op avonturen. Waar mijn verlangen mij naar toe dreef daarheen ging ik. Zwervend Spanje te zien en er als een vergetene door de schoonheid van tot werkelijkheid komende verbeeldingen te gaan, aandachtig beidend de wilde en amoureuse mogelijkheden, dat was in die tijden maanden lang mijn eenige en sterkste begeerte.

Zoo blijft Toledo in mijn herinnering de wonderbaarlijke en de stad der onvergeetbare gebeurtenissen. Ik denk dan aan den Spaanschen morgen zooals die over het water van de azuren Taag kan torenen, als de zwartbruine, bemoste overblijfsels van een Romeinsche brug zoo zonderling zich mengen in de afspiegeling van diep donker hemelblauw, en ik zie in goud van zon een Moorsche poort van kleine steentjes.

Ook weet ik nog dat ik, als de avond kwam, de heuvels opklom aan den zuidelijken oever der rivier, waar de grillig-stekelige bladeren van groote cactussen als droomplanten stonden langs den stoffigen weg.

Dan gingen over de witte huizen van dat overoude Toledo, waarboven geen wolkje rook de strakheid van de volkomen helderte der verschieten stoorde, de avondklokken luiden, zoo schoon als ik het nimmer hoorde. Diep naar het noorden weken beneden de eindeloos verre nevelige landschappen, de bouwvallen van een arena gaven lange schaduwen over een groenende vlakte, achter mij, in het zuiden, stegen de donkere omtrekken van een stijl en woest gebergte.

In gedachtenis even schoon haast de avonden in het Buen Retiro, het groote park van Madrid, waar het late licht zoo strak en tooverachtig mooi over donkere cypressen en marmeren tuinbeelden schijnen kan, en ook de nachtelijke zwerftochten in nauwe en duistere straatjes waar gevaren zijn, scherp maanschijnsel tegen hooge, witte, als uitgestorven huizen....

O! Spanje! Spanje! Land dat heerlijk mijn verbeelding trok en mijn verbeeldingen heerlijker nog deed leven, hoe weemoedig bepeins ik de lang heengegane dagen onder uwen hemel gekend, hoe rijst telkens en telkens weer de hope u weer te zien, uw dorre of vruchtbare vlakten onder brandende hitte, uw strak blauwe lichten en blauwe rivieren, uw ijle verschieten die grooter, eindeloozer dan de verten in Europa zijn. Want gij zijt Europa niet, over uw stijle somberwoeste bergen en ravijnen, is de stemming en de gansche atmosfeer van zongemarteld Afrika, uw volk is half wild en zingt de donkere en droefgeestig naïve zangen van een wild oostersch ras, in den fluweelachtigen, stralenden oogenglans uwer zacht bekorende, gracelijke vrouwen, lokt hartstochtelijker minnedrift en volkomener aanhankelijkheid....

Een woest gebrul daverde uit de twintig duizend toeschouwers in de plaza de toros, geweldig amphiteater, waar van onder tot boven geen plaats onbezet bleef. Don Tancredo, de koning van den moed, pas uit het hospitaal van Burgos, gelukkig hersteld van de verwondingen bij zijn laatste waaghalzerij opgeloopen, trad langzaam van zijn pedestal, waarop hij onbeweeglijk staande in het wit gekleed met over elkaar gekruiste armen den stier had afgewacht. De zesde en laatste stier was regelrecht van uit den stal op het witte menschenbeeld afgestormd, maar vlak daar tegenover, had hij de pooten schrap gezet, zoodat een zware stofmassa opwolkte. Even was hij weer achteruit geloopen, toornig den kop met de wijde, puntige horens gebogen, schrappend met beide voorpooten het zand als om een aanloop te nemen en het witte beeld tot een bloedige vleeschmassa te vernielen; dan was hij zachtzinnig naar den man toegeloopen, had hem wat besnuffeld en was in een drafje naar den stal terug gegaan. En terwijl Don Tancredo, den stier steeds in het oog houdend, schijn-

*) Verwonding door den stier aan eenen stierenvechter toegebracht.

baar doodkalm naar de lage omheining wandelde, dankte hij met zenuwachtige eigenaardige knikjes het opgewonden volk, dat wild bleef doorbrullen, totdat de witte man luchtig de barrera over wipte en in een gaanderij tusschen de contra-barreras verdween.

En weer stonden scherp de beide helften van de arena „sol y sombra", zon en schaduw, afgeteekend, in het lichte gedeelte de menigte beweeglijker, de papieren waaiers der vrouwen, geel en rood, kleuriger, het gebaren heftiger, de stemmen luid-ruchtiger. Boven uit de palco's, waar in de schaduw de voorname dames, vrouwen en dochters van grandes van Spanje, zich loom koelte zaten toe te wuiven, lichtten de witte mantilla's feestelijk uit de donkerte dier loges op. De water-met-brandewijnverkoopers, de venters van kussens, programma's, nootjes en sinaasappelen, klommen er rustiger tusschen de op de trappen zittende,goed gekleede heeren, en schreeuwden niet als aan den overkant waar zij onder minder volk gemeenzaam en vertrouwelijker rondgaan. Soms handig wierp zoo'n venter een oranjen appel op, die altijd door den kooper goed gevangen werd en die dan het geld behendig in de pet van den jongen mikte.

Maar het spel ging her-beginnen, de aandacht was al gauw weer ganschelijk op den bul, die nu loeiend even buiten de zon, kwaadaardig met de horens in het zand stond te woelen, dicht bij de contra-barreras waar honderden, tot verontwaardiging van hen die meer naar achter zaten, waren opgestaan en woedend met sissende geluiden en kwaadaardige scheldwoorden den tragen stier ophitsten.

Daar zette dan het beest zich in beweging met een nijdigen ruk van den zwaren kop, voorpooten wijd uitgestrekt en dadelijk in volle vaart, stormde de stier vervaarlijk vlug op een troep capas af, die roerloos staand in het zonnige deel van het ronde terrein bij de lage omheining sarrend hunne roode doeken bewogen. Maar als het dolle beest hen ging bereiken, stoven ze snel in velerlei richtingen, de lange horens streken met fel doordringend geluid langs de purperen zijde, en terwijl de stier verschrikt tegen de lage omheining aansmakte, traden de capas dadelijk weer vlak achter hem en vervolgden het tergende spel met de bloedige roode lappen.

Het volk juichte. Het beest was toch niet zoo laf als ze gedacht hadden. Ha! Daar stormde hij weg van de capa's en regelrecht aan op het geblindoekte oude paard in de schaduw dat den picadore met de hooge lans droeg. Het paard stond stil te wachten maar het bewoog de ooren toen de dolle stier nader en nader kwam.

En dan de schok, terwijl als de wind zoo gauw de capas weer toerenden, om den picadore, hulpeloos op den grond omdat zijn beenen zwaar met ijzer gepantserd waren, van den nu razend bloeddorstigen stier te redden. Zij hingen een gordijn van roode doeken voor zijn horens en de stier met een ruk wendde en liep weg.

Het paard lag te zieltogen.

De banderilleros kwamen, maar zetten hunne pijlen niet zeer fraai en volgens de regelen der kunst, ze werden daarom danig uitgefloten.

Het einde ging komen met Mateo Gonsalez als dooder.

Hij kwam wat loom in de arena, groot en krachtig mannenlijf maar lichtelijk versjouwd en wat geel bleek van vele ontuchtige en twistrijke avontuurlijke nachten, toch een aantrekkelijk man met zijn vierkanten, ruwen fermen kop, die het hoofd van een Romeinschen gladiatoor geleek.

Stilstaand voor de palco van den leider des gevechts, eenvoudig en met weinig woorden, zwoer hij den stier te zullen dooden en om zijn eed meer kracht bij te zetten, wipte hij onverschillig zijn steek af op eigenaardige manier; zijn manier, die zeer bewonderd werd, vooral door vrouwen, want daar waren er die hem bouquetjes toewierpen, hem aanmoedigend met kreten: „Anda Hombre! Anda Mateo!"

En hij ging, nam het blinkende zwaard en vouwde om zijn arm den bloedrooden doek in sierlijke plooien.

Hij trad tot voor den afgebeulden stier, die bezig was gehouden door de capa's, maar geen kracht genoeg meer scheen te hebben, want zijn flanken gingen op en

neder, haastig, en bloedig slijm slingerde onder aan zijn bek.

Maar Gonsalez lokte het beest toch tot vlak bij mijne zitplaats en ik zag den vechter in zijn schitterend rood en met echt goud bestikt gewaad, gracelijk zijn passen maken, bekwaam als geen ander en donderend geschreeuw van bijval barstte los.

Toen plotseling als met een schok rukte de stier met nieuwe kracht naar voor, boog, als de bliksem zoo snel zijn kop omlaag en drukte woest de horens op achter in den rug van Gonsalez, die juist in de laatste voorgeschreven zwenking, met den rug naar het beest nog, reeds zijn degen hief om met den eersten den besten stoot het dier doodelijk te treffen.

De man nu hangend op den stierenkop, terwijl de punt van den langen hoorn hem uit de borst stak, werd dadelijk neergesmeten en de wonde nog vergroot door het woest schudden van den kop.

Een gehuil, een snerpend gillen, steeg als een onheil uit de als één man oprijzende duizenden. Knechten in hunne vuile roode pakken, ijlden toe, vermoordden van achter den stier door hem een kort mes in de hersens te drukken.

Rondom mij waren ook alle menschen opgestaan en schreeuwden: „Naar de infirmerie! Naar de infirmerie! Snel! Snel! Redt Gonsalez!"... In volkomen verwarring drong het volk naar de uitgangen. Toeschouwers sprongen in de plaza om Gonsalez te zien die weggedragen werd. Bloed met korte stooten spatte hem als 't ware uit zijn opengereten lijf, en een lange, breedde natte streep liet het achter in het zand. Tusschen een groep capa's, banderilleros en knechten, werd de man naar het hospitaal van de plaza gedragen, terwijl het volk rond hem opdrong en den gang zeer bemoeilijkte. Maar bereden politieagenten dreven de nieuwsgierigen ruw weg van voor de hospitaalpoort, waar honderdtallen al dadelijk wachtten.

Op een baar in de infirmerie zag ik Mateo Gonsalez stervend.

Het bloed dat niet te stelpen was, stortte in meerdere dunne straaltjes langs de baar. De twee dokters stonden er roerloos bij, zij wisten dat er niets aan te doen was. Op den planken vloer lag de losgesneden bolero, stijf van bloed, het half naakte mannenlichaam als een glinsterend natte roode massa, bloed stroomend over de borst, over de witte, zware armen, langs hals en nek, want ook uit den mond gulpte zwart-achtig-rood bloed.

Rondom stonden de droefgeestige wit gekalkte muren van de infirmerie. Knechten in lange witte jassen zooals ook de dokters, die droegen, begonnen het bloed weg te wasschen van het nu zeer bleeke lichaam.

In de gang gilde een schelle stem „Mateo"! Een vrouw zoo schoon in haar ontzaglijke smart als ik er nooit eene zag, strompelde binnen, ging zich storten op het lichaam... zij worstelde tegen de helpers, terwijl de dokters onderzochten voor het laatst....

„Hij is dood," zeiden zij, wel verslagen.

De knechten lieten de vrouw los en deze, waanzinnig, liet zich zwaar op de knieën neervallen naast het lichaam, krampte zich er aan vast in ontzettende wilde omhelzing gillend heesch: Mateo! Mateo!... en anders niet....

Buiten was de „salida", „de uittocht van den stier", weer als een feest. De late middagzon scheen over de stad en over het felle rumoer van de duizenden die in goud poeierende stofwolken langs de Calle de Alcala optrokken stadwaarts.

De toppen der witte huizen van Madrid waar vrouwen in mantilla's op de balcons het rumoerig schouwspel glimlachend bestaarden, werden goudachtig verlicht.

VERTROUWEN

DOOR

J. PH. VAN GOETHEM.

Neem niet uit mijn leven,
wat gij éens gegeven;
stil-mooie vertrouwen,
dat wil ik behouen.

Als gij zijt heengegaan,
wil ik dáaraan,
mijn àl te zwakke handen slaan,
als ik nièt meer alleen kan gaan.

Mijn armen er omheen,
als om een warme schat,
die ik vroeger had
en nu nog; nú alleen.

Laat mij onverpoosd,
uw warm-wondre troost,
nu mijn keel vol tranen is
om uw gemis.

Neem niet uit mijn leven,
wat gij éens gegeven;
stil-mooie vertrouwen,
dat wil ik behouen.

BOEKBESPREKING.

DAAN VAN DER ZEE, Godsonteering, roman uit de Christelijke wereld, Amsterdam, van Holkema & Warendorf, 1907.

SEERP ANEMA, In 'sLevens Opgang, Rotterdam, D. A. Daamen, 1907.

Wanneer, op bl. 282 van Seerp Anema's boek, zijn hoofdpersoon, de heer Taco Takema, in de prachtige villa der zeer voorname familie Ingelborch, de daar verzamelde, meerendeels nog uiterst jeugdige, kinderlijk-onwetende gasten, bij wijze van zomeravond-genoegen, op een litteraire lezing zal gaan onthalen, een lezing „over de beweging van '80," dan vangt hij, met minder welsprekendheid dan wel jongensachtige gewichtig-doenerij, aldus aan: „Zeer geëerd Auditorium, Tot titel van het referaat, dat ik hedenavond het voorrecht heb, in uw midden te mogen voordragen, koos ik de vraag: Wat heeft het Christelijk leven te verwachten van de litteraire beweging van tachtig? Ik ga mijn betoog beginnen met enkele korte historische opmerkingen."

Deze betroffen — de schrijver geeft verder verslag — het ontstaan van den Amsterdamschen kring, de namen der leden en de typeering van hun arbeid en invloed, hun antipathie tegen de school van Bilderdijk, hun verdediging der „echte poëzie tegenover de rhetorische" en hun provoceeren op aesthetisch gebied, van wat later op politiek terrein zich als de antithese zou aandienen: de vervanging van het evangelie van Christus door dat der schoonheid."

Is dat niet een pracht van een ontdekking, iets gloed-nieuws — mij ten minste was het volledig onbekend — dat „de vervanging van het evangelie van Christus door dat der schoonheid" zich „op politiek terrein" als de antithese heeft „aangediend"? Maar is het wel precies juist? Ik twijfel er eigenlijk wel een beetje aan, doch — vrees niets, lezer! — wij zullen er ons hier geenszins in verdiepen en er ons toe bepalen den heer Anema in gemoede te verzekeren, dat hij ganschelijk dwaalt, of — om een geliefkoosde uitdrukking van mijn betreurden leermeester, prof. Polak te gebruiken — gerègeld in de lorum is, zoo hij zijn held gelijk geeft en inderdaad meent dat Kloos, Van Deyssel, Gorter, Verwey, Van Eeden, Prins, Aletrino, Van der Goes, Erens of Van Looy ooit van plan geweest zijn, het evangelie van Christus te komen „vervangen", door wát dan ook! Deze heeren waren n.l., en zijn nog, heelemaal geen godsdienstige hervormers, maar litteraire kunstenaars, dichters, in poëzie of proza. Dat zij meerendeels ongodsdienstig waren en zijn — meerendeels zeg ik; de heer Van Eeden doet zich gaarne nu en dan als diep-geloovig kennen, de heer Erens is katholiek — het is misschien wel niet geheel toevallig te noemen, maar het volgt volstrekt niet uit hun dichterschap of uit hun deelnemen aan de bekende „beweging." Het is eigenlijk alleen maar jammer! Ik bedoel: het zou verheugend geweest zijn, immers nog meer afwisseling gegeven hebben in dezen toch al vrij druk genuanceerden kring — waarin echter, trots die verscheidenheid, een dichter als de diep-vrome Wordsworth algemeen en hoog vereerd werd — het zou heuchlijk geweest zijn als er ook een of meer rechtzinnige protestanten bij geweest waren. Geen kwestie dat hun dichterschap door de anderen ontkend zou zijn op grond van die religieuse overtuiging! Meent de heer Anema van wel? Weet hij dan niet dat het den „tachtigers," zoowel in hun kritiek als in hun eigen werk, altijd uitsluitend te doen is geweest, niet om de overtuiging, maar om de ontroering, het veel dieper gelegen levensgevoel, en om de strikt-eerlijke, nauwkeurig juiste, hartstochtelijke of stil-bewogen uiting daarvan?

Maar nogmaals: jammer is het! Weinig ter wereld dat zoo prachtig zijn kan, dat altijd zoo hevig belangwekkend is, als de uiting eener vurig religieuse ziel. En daarom verheugde het zonder twijfel ieder die 't wel meent met de nederlandsche litteratuur van ganscher harte toen, nu eenige jaren geleden, een groep zich specifiek „christelijk" noemende jonge protestanten optrad met de blijkbare

bedoeling in de aangeduide lacune te voorzien. Zij voelden zich aangetrokken door de moderne schrijvers, door hun echtheid, hun ernst. Zij wilden een zelfde soort werk geven, maar dan christelijk, immers de subjectieve uiting van „positieve christenen." Dat dit mogelijk is in poëzie, in lyriek, wie zal het willen tegenspreken. Kan het ook in den roman? Voor zoover die epische kunstsoort ook lyrische elementen bevat, zeer zeker, zou ik zeggen. Maar ook overigens?...

De heer Anema is een der schrijvers van deze nieuwe groep, de heer Van der Zee is een andere. Zij hebben beiden onlangs hun eerste roman uitgegeven. Laat ons trachten na te gaan wat de beteekenis is dezer beide werken voor de nederlandsche litteratuur.

Onze eerste indruk is dan al, dat in opzet, in ‚aanpak', in schrijfmanier en stijl, en in al wat er zuiver episch aan is, deze verhalen zich niet onderscheiden van honderden onchristelijke. Beide hebben een diep-geloovig jong man tot hoofdpersoon. Maar dit zou immers ook het geval kunnen zijn in den roman van een ongodsdienstig schrijver. De Meester's Geertje is een innig-vroom meisje. Het verschil, het nieuwe, het christelijke, moet dus wel alleen te zoeken zijn in lyrische elementen. Deze ontbreken dan ook in geen van beide boeken, doch de merkwaardigheid doet zich voor dat juist die elementen zoowel bij Anema als bij Van der Zee, de verweg zwakste zijn. Wat te prijzen valt in deze twee romans is louter van on-lyrischen, en dus on-christelijken aard, het is zijn vlugrake typeeren bij Van der Zee, zijn talent voor het teekenen van levendige tooneeltjes bij Anema. Voor religieus-lyrisch proza toont zich de laatste een te dogmatisch redeneerder — meer theoloog dan dichter — de eerste blijkt zijn groot en moeilijk onderwerp niet machtig te zijn, hij wint zich op met woorden, woorden, maar geeft geen blijk die in hun volle beteekenis te doorvoelen; van diepe ontroering, echte verrukking, heftige aangegrepenheid is bij geen van beiden sprake.

Wanneer men als definitie van den roman erkent: een verhaal waarin men een persoon of groep personen uit zekere gegeven levensperiode, door een crisis heen, tot in een andere, nieuwe, fase-van-bestaan volgt, dan is G o d s o n t e e r i n g stellig niet averechts zoo uitdrukkelijk als „roman" betiteld. Wij zien Nico van Weening als een idealistisch gestemd, zeer rechtzinnig, en zeer zelfingenomen, antirevolutionair jongeling naar zijn post op een nieuwe secretarie trekken, wij vernemen van zijne ontmoetingen met vele en velerlei — doch helaas geen van alle bizonder eerbiedwaardige — partij- en geloofsgenooten en van zijn bekeering tot een soort ondogmatisch en geloovig socialisme. Als, volgens orthodox-kerksche begrippen, min zuiver in de leer, maar meer bewust zich op praktijk toeleggend christen, aanvaard hij aan 't einde van 't boek, een betere, d. w. z. meer lucratieve, betrekking en denkt aan trouwen, met het meisje zijner keuze.... G o d s o n t e e r i n g is dus zonder twijfel een roman, maar naar mijn begrip geen goede. Immers geschiedt de bewuste verandering in het geestesleven van den hoofdpersoon bij schokken, die wij, hoewel zeer zeker v e r k l a a r b a a r, hier lang niet geheel v e r k l a a r d achten. Wij worden er door verrast en zijn geneigd aan te nemen dat Nico's anti-revolutionaire overtuiging van huis-uit niet zeer vast en krachtig geweest kan zijn, daar hij blijkbaar reeds door persoonlijke afkeerigheid van eenige min-achtenswaardige partijgenooten aan 't wankelen gebracht wordt. Maar buitendien gaat het hier aldoor enkel om de politieke en economische opvattingen, meeningen, overtuigingen, niet om méér en dieper, niet om het levensgevoel van den hoofdpersoon. Wat er in Nico's binnenste omgaat, wat hem beweegt en ontroert, wat voor mensch hij eigenlijkst is (buiten zijn aangewende, aangeleerde levensgewoonten), wij vernemen er.... o, wel wàt, maar niet genoeg van. — Men begrijpe wel! Ik wil volstrekt niet beweren dat de heer van der Zee het menschelijke in dit zijn werk nergens nadert; integendeel, hij trof het enkele malen pal in 't hart, alleen niet, helaas, daar waar het er het meest op aankwam, daar waar het 't zieleven van zijn hoofdpersoon betrof.

Of heeft de schrijver ons willen doen gelooven dat het dezen jongen man aan een

diep zieleleven ontbreekt? Zooveel merken wij er wel van dat Nico van Weening inderdaad geen zeer diepe, noch zeer intens levende persoonlijkheid is. Dit blijkt o. a uit een der beste bladzijden van het boek, waarin verteld wordt van Nico's eerste thuiskomst na het aanvaarden zijner nieuwe betrekking, het wederzien van zijn meisje en de eerste uren met haar doorgebracht (bl. 68). Deze bladzij, die ik, als plaatsgebrek het niet verbood, hier gaarne citeeren zou, is van een bijna pijnlijke wrange waarheid, zeer juist van observatie en eerlijk van weergave, edoch ... de onbeduidendheid, niet alleen van het, trouwens lusteloos geschetste, meisje, maar ook van den haar met zoo weinig aandacht beminnenden jongeling, komt er al te duidelijk in aan den dag, en wij vragen ons af of het zieleleven van dit jongemensch nu eigenlijk wel de moeite waard was om er het pièce de résistance in een roman van te maken. Wij eischen volstrekt geen heldhaftige, buitenissige, laatstaan zoogenaamd „sympathieke" personen in een roman, maar als die roman de innerlijke, de ziels-avonturen van een mensch bedoelt te geven, dan mogen wij toch wel verlangen dat deze mensch inderdaad zulke avonturen van eenig belang te kennen, te beleven blijkt. . . .

Het beste, zoowel als het slechtste, in G o d s o n t e e r i n g werd in bijwerk geleverd, het beste, als reeds half gezegd, in realistisch gegeven gesprekjes op Nico's bureau en op vergaderingen van de „Commissie van christelijke belangen". De verschillende typen der bijpersonen zijn daar, ietwat vluchtig misschien, doch zeer zeker met talent en welslagen aangeduid. Juist in dit, schijnbaar losse, gemakkelijke, schetsmatige teekenen van personen ligt, zou ik meenen, van der Zee's kracht. Over 't algemeen: als hij erg zijn best gaat doen, wordt het doorgaans mis. En dit blijkt het scherpst uit dat andere, het allerslechtste, bijwerk van dezen roman: de beschrijvingen. Deze toch zijn vaak van een gewoon belachlijke onmacht en brengen vreemde wanbegrippen aan den dag. Eindeloos herhaalt wordt het woordje „als", en dan volgt ook geregeld een z.g. vergelijking, die 't echter zelden of nooit „doet", zelden of nooit dienstig is om ons de ziening te vergemakkelijken of het stemmingsgevoel in ons te versterken. Een curieus voorbeeld van zoo'n gansch onnoodige, ongevoelde, kortaf: slechte vergelijking vindt men op bl. 23 waar verhaald wordt van Nico's, psychologisch volstrekt onmerkwaardige, spoorrit naar zijn nieuwe woonplaats. „Utrecht" — zoo lezen wij — „dreef langzaam aan. Als grijze, oude leeraars, met aan de voeten luisterende jongeren, stonden boven de huizen uit de torens in het zachte zon-licht, scherp oplijnend tegen den blauwen hemel. En als in wilde berenning stoof de trein in stoomgang voort, in de opblokkende steenklompen, waartusschen als scheuren en spleten de straten lagen. Rommelend over bruggen, fluitingen kitsend tegen huizen-achterkanten, goor aaneen-gerijd, triest-vaal van armoe-leven, donderde de trein de morgenstad in. Bij de overwegen wachtten de menschen, kleine bewegelijkheidjes, opstarend naar de machtige machine, in hysterisch gegil voortijlend naar 't station. De overkapping ving de geluiden als in een trechter, smeet ze dan, wild-vermengd tegen de plankieren, over de hoofden der reizigers, waar ze, echo-end verdoften". . . .

Als wij op bl. 36 het woord „menschen-wee" gevonden hebben, bevroeden wij wel wie het illustre voorbeeld leverde voor dit onzinnige abracadabra! Doch Querido's beschrijvingen, hoe smakeloos overladen en schreeuwend van kleur en klank ze vaak zijn mogen, een onzin als het hier geciteerde vond ik er toch nog niet in!

G o d s o n t e e r i n g dankt zijn naam aan de laakbare karaktereigenschappen der zich noemende „positieve christenen" met wie de hoofdpersoon kennis maakt. De bedoeling van den schrijver schijnt aan te geven, dat zijn God door de daden en woorden dezer menschen „onteerd" wordt. Dat hij 't intusschen niet werkelijk zoo kras — en zoo huislijk! — meent, blijkt genoegzaam. Maar waarom dan deze opzichtige, ja, zelfs eenigszins poenige en onjuiste titel gekozen? Moet men ook daarin niet een opwinding herkennen welke met die van den hoofdpersoon in 't boek overeenkomt, een inhoudlooze opwinding, een soort dronkenschap die diepe wijsheden te zien geeft waar slechts woorden zijn? En krijgen wij niet een

analogen indruk — ik bedoel zoowel die van opwinding als van min-gedistingeerde bluf — als wij de citaten uit den Bijbel of uit moderne schrijvers lezen, die boven de hoofdstukken zijn geplaatst en waarbij wij o. a. deze klassieke wijsheid aantreffen: „. . . .En is 't ook niet een verlossing weggenomen te worden in de rust — in 't gaan slapen . . . Anna de Savornin Lohman", en deze haast onpeilbare diepzinnigheid: „O, de menschen, de menschen . . . H. W. Ph. E. van den Bergh van Eysinga."

Seerp Anema's boek vormt in zeker opzicht een scherp contrast met Godsonteering. Wel is Taco, de held uit In 's Levens Opgang, zoo mogelijk nóg pedanter, nóg meer met zichzelf in z'n schik als Van der Zee's Nico (die bang was dat zijn wijze woorden, voor z'n collega's ter secretarie, „paarlen voor zwijnen" zouden blijken te zijn), doch hij is karaktervaster. Een hark van 'n jong, met z'n fraai georeer en zijn ostentatieve braafheid, maar een die doet wat hij zich voorneemt te doen en tot een opoffering in staat is. Een friesche stijfkop, ergerlijk eigengerechtigd, maar overigens rechtschapen en eerbiedwaardig. En zoo zijn ze eigenlijk ongeveer allen, de lief-vrome menschen uit dit zoete boek, aantrekkelijk door hun eerlijke, conscientieuse en consequente vroomheid, maar of ze daarom meer levenswaar zijn dan Van der Zee's ploertenzoodje, ik zou het niet durven bezweren! Ik hóóp het, van harte! Maar ik zou er daarom alleen al eenigszins aan twijfelen, wijl deze personen eigenlijk ongeveer allen van één en hetzelfde maaksel schijnen te zijn, allemaal even vroom en vriendelijk en rechtschapen, de meisjes wat schalks en dartel en vroolijk-vroom, de jongens degelijker, ernstiger, maar toch blijmoedig-vroom. Want, het dient er bij gezegd: dit boek handelt voornamelijk over zeer jeugdige personen en het maakt ook dikwijls den indruk geschreven te zijn voor jongens en meisjes. Volwassenen zullen getempteerd worden het voorbeeld te volgen van den heer des huizes en zijn vriend, in de fraaie villa, als Taco zijn litteraire lezing zal gaan afsteken, n.l. zich te excuseeren. Toch zijn er aardige, levendige brokjes in, plezierig geschreven scènetjes tusschen de jongelui, de moeite waard om te lezen. Maar dan weer die redenaties! De heer Anema schijnt Goethe te kennen. Is hij dan vergeten wat die groote der grooten hem ééns en vooral aanbevolen heeft met zijn: „Bilde, Künstler, rede nicht"?

Boeken als dit worden er, als ik mij niet vergis, in het godvruchtige Engeland vele geschreven. Echter niet door mannen, maar door oudachtige en liefst ongehuwde dames. Edna Lyall is een van de bekendste. Vooral in zijn opvatting, of liever: zijn voorstelling, van de liefde — niet die tot God, bedoel ik, maar die van jongeling tot maagd en omgekeerd, — schijnt Anema mij al bizonder veel op zoo'n engelsche schrijf-juffrouw te gelijken. Of zou het werkelijk waar zijn dat de gepassioneerde, de dweepende godsvrucht alle andere hartstocht doodt, of althans tot wee wordens toe verslapt? In dat geval zou men de schrijvers van deze geestesrichting willen verzoeken vooral maar veel over hun mooie, vurige Godsliefde en zoo weinig mogelijk over die andere, die aardsche, te schrijven. Het stemt zoo landerig, zoo gemelijk als men van de eerste amoureuze scène tusschen twee gezonde jonge menschen leest: „Langzaam trok hij haar naar zich toe, langzaam boog hij het hoofd, en als de hoogste gezant, dien zijn ziel kon zenden, daalde een lauwe kus op haar voorhoofd. — Kort, abrupt gaf ze een terug." Men krijgt dan àl te gauw — het scènetje staat op bl. 34 — 'n beetje 'n hekel aan den langzamen jongeling in kwestie, men vindt dat hij zelfs de korte, abrupte kus van zijn lief meisje heelemaal niet verdient, hoe vurig hij dan ook (op bl. 31) gebeden had: „o God, buig het beekje van haar sympathie mijwaart, Gij die de harten van koningen als waterbeken buigt." En zulk een hekel werkt fnuikend bij 't genieten van een boek als dit. Daarenboven, het is onbillijk „iets te hebben" tegen zulk een braven held, omdat zijn beschrijver hem misschien wel 'n weinig al te braaf en te bloedeloos heeft voorgesteld. Gelukkig maakt in casu het lieve kind, Eddy, veel goed. Dat is gedecideerd een snoes, en menig welwillend lezer, hoezeer overigens geneigd te hopen dat „ze elkaar krijgen", zal zijn hart vasthouden als hij aan 't eind van 't boek gewaar wordt dat het werkelijk tot

een huwelijk met den fellen ketterjager komen zal, dat Eddy, beangst door haar Taco, en slechts geholpen door haar scheurkalender (ja, wat 'n toeval, hè, juffrouw, 'n mensch zou d'r bijgeloovig van worden!) dat Eddy, zeg ik, ten slotte slaagt voor haar huwelijks-examen, n.l. blijk geeft van voldoende dwepende liefde tot God en Jezus om met Taco te kunnen trouwen.

Beminnelijk, ik herhaal het, zijn ook in dit boek de plekjes waar de schrijver geen ander doel had dan oprecht en getrouw verhalen en vooral: gesprekjes weergeven. Anema kan, als hij wil, een goeden dialoog schrijven. Doorgaans, helaas, schijnt hij het niét te willen en welbewust zijn personen als boeken te doen redeneëren, en dan nog wel vaak als slecht geschreven, ja, soms als eenigszins... bombastische boeken*). Deze schrijver — evenals Van der Zee trouwens — heeft ongetwijfeld talent, maar — ook evenals Van der Zee — schijnt hij zelf nog niet precies te weten waarvoor. O, dat deze heeren toch wijsworden wilden, even wijs, eenvoudig en onopgesmukt, als zij zonder twijfel echt godsdienstig zijn. Want, ja, dat zijn zij; die blijkbare, naïeve échtheid is feitelijk de aantrekkelijkste eigenschap van hun werk — en was dan ook ten slotte de reden waarom ik vier en een halve van deze groote Elsevierpagina's vol schreef over hen!

H. R.

*) Een paar voorbeelden van wat ik zoo vrij ben bombast te noemen:

(Bl. 78). „Wel, ze slaapt nog den koelen kinderslaap en als ik nou alleen 't ontwaken in m'n hand had, dan zou 't goed gaan, maar ze kan ook door anderen op ruwe manier worden gewekt en dan sta ik voor 't effeet niet in."

(Bl. 221, gesprek tusschen de broers Taco en Joh.):

„Ja, want ik vraag me in den laatsten tijd wel eens af, of we met onze plannen ten opzichte van de Walraventjes wel op een goed spoor zijn."

„Dat heb ik me al lang afgevraagd en boven critiek zijn ze zeker niet. 't Is in geestelijk opzicht eigenlijk een sprong in 't donker."

„Ja en met die qualificatie zijn ze tegelijk veroordeeld. Nu kan ik ze wel, voor ik de oude banden weer aanknoop, vooraf de vraag stellen, of ze met mij God wil zoeken, maar vooreerst is dat begrip zeer rekbaar en ten tweede wordt door persoonlijke genegenheid het zelfonderzoek voor haar hopeloos getroubleerd. En samen den weg op te gaan op hoop van zegen en zonder zekerheid op dat punt, alsnog te probeeren het zaad te strooien, terwijl de dwarrelwinden van aardsche liefde onder je zaaiende handen doorschieten, dat is al voor menigeen een illusie gebleken."

„Je bent niet onwelsprekend," glimlachte Joh.

H. P. BERLAGE, Over Stijl in Bouw- en Meubelkunst. 2e geheel verbeterde druk, Rotterdam, W. L. & J. Brusse.

Niet lang geleden hier ter plaatse schrijvende over dilettantisme in zake versieringskunst en kunstnijverheid wezen wij op de noodzakelijkheid van een degelijke voorlichting voor den leek, opdat deze uit den grooten chaos van denkbeelden, hier en daar opgedaan, zich eenige vastere begrippen omtrent het hem omringende in huis en in woonkamer zou kunnen vormen; maar deze voorlichting dient van dien aard te zijn, dat zij zich niet uit in termen, in woorden, die dan overgenomen, eenige allures van „weten" geven, en de kern der dingen niet raken; doch van meer gedegen gehalte, zoodat zij nader brengen tot het „hoe" en „waarom" der zaak.

Dat men niet algemeen deze meening deelt, en een ontwikkeling van het publiek in die richting zelfs niet wenschelijk acht, vernamen wij dezer dagen en wel van de zijde van iemand wiens vak het is, de menschen juist smaak, juist schoonheidsgevoel en kunstbegrip aan te brengen.

Het motief dat deze architect-interieur aanvoerde was meer dàt van den zakenman, dan van den kunstenaar; hij meende dat bij meerdere ontwikkeling zijn klant, die nu angstvallig voor ieder vaasje en kleedje zich tot hem om advies wendde, dàn zelf zou koopen en zoeken, wat bij elkaar past om zijn interieur gezellig en aantrekkelijk te maken, en zoodoende den „woninginrichter" langzamerhand wel missen kon.

Het wil mij toeschijnen, dat deze redeneering misschien kaufmännisch bezien verklaarbaar en mogelijk zelfs verdedigbaar is, toch lijkt zij mij zeer kortzichtig, daar meerder begrip van hun omgeving bij het publiek tot meerder waardeering van het werk van den interieur-kunstenaar zal leiden, en het alleen mogelijk spoediger het goede van het kwade zal gaan onderscheiden, en als zoodanig critischer worden ten opzichte der „nieuwe-richting-stijl", wat mij voorkomt geen bezwaar te zijn.

Nu zijn er weinig boeken, die den leek eigenlijk eenig inzicht geven in de geschiedenis van het meubel, die hem een denkbeeld

doen krijgen van de verschillende kunstperioden, die achtereenvolgens niet alleen in bouwkunst maar vooral in de meubelkunst kenbaar zijn. Of zij zijn te uitvoerig, te veel studie-materiaal, tot bestudeering waarvan de gewone mensch bij zijn dagelijksche bezigheden geen tijd beschikbaar heeft, òf zij behandelen de geschiedenis der stijlen uitsluitend aan bouwwerken, verwijlend langen tijd bij de Grieksche tempels, langs den stijl der Romeinen, en der Byzantijnen, snellend naar de Middeneeuwen, om na dit rustpunt de Renaissance in Italië recht te doen wedervaren en ten slotte de Fransche koningen in herinnering te brengen.

Hoe interessant een dergelijk overzicht ook zijn moge voor hen die na deze kennismaking zich aangetrokken gevoelen dieper door te dringen in de historie der kunststijlen, toch zal, als meer direct binnen het bereik liggende, een geschiedenis van het meubel, voor den oningewijde ongetwijfeld grooter aantrekkelijkheid bezitten en misschien ook meer direct nut kunnen hebben.

Vooral waar in den laatsten tijd, waarschijnlijk als een soort reactie op de louter constructieve en zeer spaarzaam versierde meubelen uit den begintijd van „het moderne meubel" men met oude kasten, tafels en stoelen een huiselijkheid aan zijn kamer tracht te geven, daar zal eenige notie omtrent dit huisraad uit vroeger tijden niet anders dan heilzaam kunnen zijn. En ik geloof dat hierin dit boekje van den heer H. P. Berlage wel voorziet. Niet dat het een handleiding is voor den amateur-antiquaar om het echte van de namaak te leeren onderscheiden, noch voor den verzamelaar om hem tot gids te dienen bij zijne aankoopen, maar wel zal het dengene, die iets voelt voor zijne omgeving, eenig denkbeeld geven van den logischen ontwikkelingsgang van het meubel door verschillende tijden heen, van de vormen die aan het gebruik hun ontstaan te danken hadden, van de versieringen die op zich zelf als uitingen van een geheel volk in een bepaalden tijd, mede aan het voorwerp het kenmerkend karakter geven.

Wat men in het algemeen onder „stijl" wil verstaan is dan ook niet anders dan het karakter, dat zich wijzigt naar verschillende invloeden, hetzij van religieuzen, hetzij van staatkundigen aard, en verschilt naarmate de geaardheid van het volk zelf, hun ontwikkeling en kunstgevoel.

Dat de geschiedenis van het meubel, den heer Berlage van zelf hier en daar tot nadere bijzonderheden omtrent de makelij der dingen voerde is begrijpelijk, verklaarbaar en voor den lezer niet van belang ontbloot. Immers een uitweiding over het bezoek aan den middeneeuwschen kastemaker, ontleend aan Viollet-le-Duc's „le mobillier français", geeft een aardigen kijk op de uiterste zorg, de nauwgezetheid en het overleg van den toenmaligen meubelmaker-timmerman, op zijn wijze van werken, die zeker veel degelijker en serieuzer was dan wat men heden ten dage in de praktijk tegenkomt. Zoo'n kleine uiteenzetting, zij zal dunkt mij, den leek iets meer eerbied en respect geven voor het werk van den man, die zoo conscentieus zijn taak opvatte; men zal zijn meubel er anders op aan zien, het meer begrijpen stel ik me voor.

Laat ik u er even iets van mogen aanhalen: „Hij (de middeneeuwsche kastenmaker) toonde ons een bank met leuning, tevens voor koffer dienende, van welke alle stukken klaar waren om in elkaar te worden gezet.

Gij ziet, zegt Jacob, de vier groote stijlen; die voor den rug welke de leuning moeten dragen, zijn hooger dan de voorste. Ik maak altijd mijn leuning-verbindingen met dubbele pen en borst, want ik heb opgemerkt, dat zulke stijlen wel eens loslaten; daarom versterk ik hunne verbinding; dat kost wel een beetje meer hout, maar de menschen, aan wie ik ze lever, sturen ze mij ook nooit terug om hersteld te worden. Men leunt op de stijlen; bedienden die in 't algemeen niet voorzichtig zijn, trekken boven aan de stijlen om de banken naar voren of naar achteren te schuiven, en wanneer deze dan niet zorgvuldig zijn vergaard en opgesloten, dan laten ze spoedig los. Twee pennen zijn beter dan één; daarom zijn ze beide opgesloten met een dubbele pen. U ziet ook dat ik stevigheid aan mijn hout geef daar waar ik genoodzaakt ben gaten te maken, omdat deze het hout verzwakken.

Tegenwoordig willen onze klanten niet meer de zware meubelen van vroeger; zij willen gemakkelijk zitten, en beklagen zich wanneer ze scherpe kanten voelen.

Men moet zich aan die eischen onderwerpen en zonder aan de duurzaamheid afbreuk te doen, verminder ik zooveel ik kan de houtzwaarte tusschen de vergaringen. Kijk die leuning; zij veroorlooft den arm er zonder moeite op te leggen; zij is vergaard door middel van flinke dubbele pennen, teneinde den grooten achterstijl aan den kleinen voorstijl te verbinden. Aan de voorzijde van de bank heb ik een rij paneelen gemaakt, tusschen de opgaande stijlen en twee dwarsregels.

Datzelfde doe ik aan den achterkant. Aan de zijden zijn wangen, welke dwarslijsten dragen tot steun van het deksel, 't welk tot zitting dient. De kant der wangen is van gelijke hoogte als het blad met scharnieren. Die scharnieren zijn met zorg gesmeed; men bevestigt ze met verzonken spijkers op de kist; de kanten van het ijzer zijn gevijld, om de kleeren der personen die gaan zitten niet te haken. Dit is echter een tamelijk overbodige voorzorgsmaatregel, want niemand gaat zitten op een bank zonder kussens. Ik heb den tijd gekend, nog niet zoo heel lang geleden, dat de deksels der banken, welke ook tot koffers dienden, besmeed waren met uitstekende scharnieren op het deksel; maar nu wil men dat zware smeedwerk op de meubels niet meer, en vraagt ze zoo klein mogelijk te maken; en het zal nog wel eens zoo ver komen, dat men ons zal vragen ze geheel weg te laten. Gij ziet het snijwerk, 't welk de opgaande stijlen van de leuning versiert. Het is uitgevoerd door mijn neef; ik hoop van hem een beeldhouwer te maken; binnen korten tijd zal hij als leerling in dienst gaan bij den beeldhouwer Pelot, een der beste van Parijs, dien ik U aanraad eens te bezoeken".

Duidelijk spreekt hieruit de zorg die de kastenmaker der middeneeuwsche meubelen voor zijn werk had. Het was hem te doen zijn werk zoo goed en degelijk mogelijk te maken, solide zou men kunnen zeggen. En de meubelmakers van thans, de goeden niet te na gesproken, zij lijmen en plakken veel meer dan dat zij de onderdeelen door goede verbindingen samenbrengen, zij verwerken goedkooper hout en overlijmen dit met een fliertje fineer om het als geheel eiken, mahonie of wàt ook er uit te doen zien. En hun pleizier, hun liefde voor het vak? ... och het is er mede als met zoovele ambachten, de kennis van het metier ontbreekt den meesten en het degelijk werk, dat tijd vorderde, heeft plaats gemaakt voor het goedkoope dat spoedig gereed moet zijn.

Wij kunnen het echter maar ten deele den ambachtsman verwijten indien zijn werk niet deugt, immers het publiek zelf eischt voortdurend billijker prijzen, spoediger levering, en is zoodoende oorzaak dat er langzamerhand hoe langer hoe minder zorg aan het werk besteed werd en de werkman ten slotte verleerde g o e d te werken.

Daarom leek mij deze kleine uitwijding van den heer Berlage ook iets meer dan een historische noot, me dunkt er zit een moraal in, zoowel voor den meubelmaker als voor den meubelkooper. Voor den één 'n stille wenk om, zoo hij de schoonheid beseft van het oude meubel, ook den man die het maakte, in zijn zorgvuldig overleg, in zijn nauwgezetheid tot voorbeeld te nemen; voor den ander: tot het besef te komen dat goed werk vaardigheid, verstand, moeite en ... tijd vordert en het natuurlijk billijk is dat men deze vergoedt.

Het goedkoop-en-spoedig-systeem onzer dagen leidt dan ook noodwendig tot niets; wil men dus goed werk dan moet men den maker tijd geven, zijn opdracht naar behooren uit te voeren en geld om zijn arbeid te vergoeden.

Na het meubel in de Middeneeuwen vraagt zeker niet het minst de Hollandsche kunst der 17de eeuw de aandacht. De kasten, de tafels, de stoelen, de geheele kamerbetimmeringen uit de gulden jaren der republiek, zij kenmerken zich door aan een voorvaderlijke degelijkheid, den smaak en den kunstzin van dit tijdperk te verbinden. Bij nader beschouwen treft zoowel de proportie als de profileering en het snijwerk, de verdeeling als de kleurencombinatie van het donkere

eikenhout afgewisseld met vakjes en ornamenties van glimmend ebben; er gaat een bekoring en een rust van uit, die, na een korten tijd van miskenning, de oud-Hollandsche meubelen weer terug deed wenschen. Zoo zelfs dat men ze imiteeren ging en om in de aanvraag te kunnen voorzien, ten slotte bedriegelijk namaken.

De overheersching der technische volmaaktheid leidde in latere tijden tot minder juiste, weinig doordachte vormen; de ornamentatie verloor meer en meer haar noodzakelijk verband met het meubel en ging een afzonderlijke plaats innemen.

Na de oud-Hollandsche-meubelen eindigt de heer Berlage zijn overzicht met de perioden bekend als die van Lodewijk XIV, Lodewijk XV, Lodewijk XVI en van het Empire-tijdperk. Daarna is er bezwaarlijk, afgescheiden van het mooi of leélijk, een zuiver kenmerkend karakter aan het meubel te onderscheiden, kan men moeilijk meer van een meubel s t ij l spreken. Doch: „Er is merkbaar een geweldige drang om weer te komen tot een omgeving, zooals die vroeger was, en welke den toen levenden mensch gelukkig maakte."

„We zien het begin eener kunstbeweging juist in het huisraad en het meubilair in al datgene wat wij voor ons dagelijksch gebruik noodig hebben; dus weer het allereerst, zooals ook vroeger, aan kleinere voorwerpen, hier en daar nog schuchter, elders reeds doelbewuster en dienovereenkomstig weelderiger, maar in 't algemeen toch nog van zeer onvolledigen vorm."

Zij nu, die belang stellen in de herleving der kunstnijverheid van onze dagen, zullen ongetwijfeld gaarne eenige notie hebben van de vormen uit de tijden die vooraf zijn gegaan, en voor hen wil het ons toeschijnen is 's heeren Berlage's boekje geschreven.

De plaatjes, die het meest kenmerkende van iedere kunstperiode aan het meubel demonstreeren, en van de meest voorkomende meubeltypen in een tijd een afbeelding geven, zij zullen zeker tot duidelijker begrip leiden. En als men daarna eens tracht in het Nederlandsch Museum of elders, de afbeeldingen aan de natuur te toetsen, ik geloof dan wel dat het doel van dit boekje bereikt is en de leek eenig inzicht heeft gekregen in wat men onder stijl in bouw- en meubelkunst verstaat.

R. W. P. Jr.

* * *

Een ander boekje, eveneens van den heer Berlage, „Grundlagen und Entwickelung der Architektur" is, hoewel in populairen vorm geschreven, minder voor den leek bedoeld. Het zijn een viertal lezingen in het Kunst-Nijverheid-Museum te Zurich gehouden, en hoofdzakelijk handelende over wat wij systemen van verdeeling zouden willen noemen. Aan de hand van oude monumenten en bouwwerken toont de schrijver hier aan, dat de verdeeling, de verhouding, de plaatsing der onderdeelen, enz. enz. niet louter willekeurig waren maar meestal berustten op een vast plan op een geometrischen bazis.

Dat dergelijke geometrische diagrammen ook heden ten dage gebruikt worden, demonstreert de heer Berlage niet alleen aan werk van hem zelf, maar ook aan dat van De Bazel, Van Booven, Lauweriks, De Groot e.a., die alle min of meer een doorgevoerd schema van verdeeling in hun werk hebben, dat, afgescheiden van andere kwaliteiten, er een zekere regelmaat en rust aan geeft.

Wie den arbeid van J. H. de Groot, van Lauweriks en de Bazel in deze richting kent, voor dien zullen deze lezingen van den heer Berlage veel bekends bevatten, door anderen zullen zij zeker met belangstelling gevolgd worden, en de plaatjes, hoewel wat heel klein, zullen de lichtbeelden bij het gesproken woord vervangen. De uitgave verscheen bij de heeren W. L. en J. Brusse te Rotterdam en Julius Bard te Berlijn.

R. W. P. Jr.

NICOLAAS BASTERT, DOOR W. STEENHOFF.

„WINTER”.

LICHTDRUK NAAR EEN SCHILDERIJ VAN

N. BASTERT.

(IN HET BEZIT DER FIRMA

E. J. VAN WISSELINGH & CO. TE AMSTERDAM.

NICOLAAS BASTERT, DOOR W. STEENHOFF.

Wanneer we de som willen opmaken van al de vruchten, afgedragen door den negentiend'eeuwschen opbloei der Hollandsche schildersschool, zorgzaam vergarend wat in die verscheidenheid van verschijningen zijn eigenaardige waarde heeft doen erkennen, moet de productie van Bastert in de rekening worden opgenomen. En al kan hij dan bij de groepeering der beteekenende schilders van ons geslacht, wel niet op het voorplan of in het hoogste licht worden gesteld, zijn figuur is toch van aanmerkelijk belang tot vulling der compositie. Het goede deel van zijn werk is van zoodanig gehalte, dat het, bij aftrek, een wezenlijke vermindering in waarde zou beteekenen van wat ons de moderne Hollandsche kunst heeft nagelaten.

Bastert heeft zijn rang onder onze schilders, nader kunnen we zeggen in de afdeeling der kleinmeesters. Hij is daar in een nogal talrijk en gemengd gezelschap. Een nadere graduëele indeeling zou al direct bezwaarlijk blijken onder een meerderheid van talenten van zeer ongelijksoortigen aard. Persoonlijke voorkeur van kunstsoort zou daarbij ook allicht eenig gewicht in de schaal leggen. Naast Poggenbeek echter, wordt hij ter beoordeeling alree genoemd en tegenover dezen zijn werkelijk zijn hoedanigheden nadrukkelijker te kenschetsen of liever, zal door deze vergelijking zijn eigendommelijke beteekenis nader te bepalen zijn. Hun werken hebben veel gemeens; zij waren jaren-durend elkaars tochtgenooten bij het buiten werken en vanzelf was daar eensgezindheid in conceptie bij gekozen onderwerpen het gevolg van. In het algemeen genomen blijkt dan Poggenbeek een fijner geest van opmerking, een beschaafder en sierlijker voordrager, Bastert een waarnemer van meer kinderlijke opgetogenheid, een gemoedelijker uitzegger zijner stemmingen, ondervonden in vreugdevollen kijk op de dingen van buiten. Poggenbeek's werk is gedistingeerder van voorkomen, van smaakvoller inkleeding; maar dat van Bastert kan toch soms innemender zijn door een meer rondhartige en ongekunstelde betuiging zijner indrukken. Aan de hoogere virtuositeit van Poggenbeek, ook aan zijn fijner keurende opvatting, heeft Bastert zeer waarschijnlijk wel heilzamen steun ondervonden voor eigen werk. Wat dan echter te zijner eer kan worden opgemerkt,

N. BASTERT.

is, dat hij durend een ruim vijftien-jarige samenwerking met Poggenbeek, zijn eigen geaardheid is blijven handhaven. Alleen de vruchten van hun gezamenlijke studietocht door Frankrijk en Italië hebben soms een haast bedriegelijke onderlinge overeenkomst.

Bastert is een waardig lidmaat van het gezelschap, dat de Marissen, Mauve, Weissenbruch en Gabriël tot leidslieden had.

Het voorgaan van dezen was hem een krachtige opwekking tot daden. Van den leus der nieuwe kunstwijze, wijduit verkondigd, is de rechte zin tot hem doorgedrongen — als tot zoovele anderen. Zij werden ermee opgenomen in den vlucht der ontspanning, die zich hier uitbreidde na eindelijke ontkoming aan den druk van een traditie, die den kunstgeest ontzenuwd had en de levende beginselen der schilder-methoden had uitgemergeld. Die tijd der kentering was een voordeelige voor de ontwikkeling der schilders; het vurig geloof in de waarheid der nieuwe kunstleus, de volle overtuiging in de leer, dat de schilder zonder bekommering om voorgeschreven praktijk-regelen en nog minder om esthetische leeringen, slechts zich te verlaten had op de bewegingen der eigen gemoedsaandoening, spande de energie, verlevendigde de gretigheid naar uiting. En waar de hevigheid van den drang altijd de mate bepaalt van het gunstig resultaat uit alle menschelijk pogen, zijn actie zegevieren doet over die door zwakker en trager drang wordt bewogen, daar moest wel de jonge kunststreving in krachtiger getuigenis van zich zelf, de heerschappij der vorige, dogmatisch uitlevende kunstleer verdringen. Maar door den schok der tegenbeweging sloeg de schaal natuurlijk wel weer wat ver naar den anderen kant over; het gezag der oude tradities, werd al te zeer zonder voorbehoud alle rechthebbendheid ontzegd Er is dan ook spoedig reactie merkbaar geweest. Dat we echter tegenwoordig de grondregelen en de esthetische strekking van het Impressionnisme niet meer stabiele grondslagen achten tot vestiging eener toekomstkunst, mag er de mooie waarde van een tijdelijke verschijning toch niet aan doen ontkennen, noch de beteekenis er van doen voorbijzien. Het Impressionnisme is een belangrijk evolutionnair verschijnsel en zijn machtige kortstondige heerschappij heeft waarschijnlijk grooter strekking voor de toekomstige kunstontwikkeling dan we nu nog inzien.

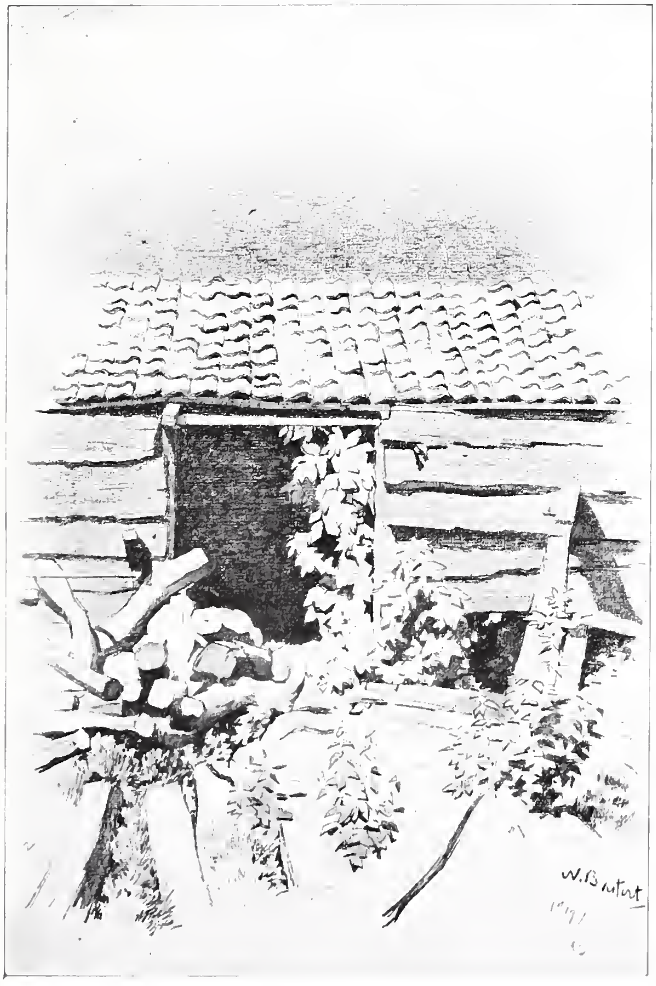

TEEKENSTUDIES (VROEGSTE TEEKENINGEN). EIGENDOM VAN DEN SCHILDER.

Minder een keerpunt dan wel een verkenning van den rechten weg. 't Was een vooropzetting van de allereerste en aller-

eenigste eisch bij een kunstwerk: — dat de kunstenaar in zijn werk moet blijk geven verrezen te zijn uit zijn menschelijkheid. Blijft hij hierbij in gebreke, dan is de uiterste zorg en alle betoonde vakbekwaamheid bij zijn arbeid, doeltreffendheid, zonder doel.

Het onderscheidende begrip van het wezen der kunst en het wezen der schilderij was onmondig geraakt door den dwang der conventie. Minder van kunstuiting dan van kunstbeoefening moet er toen gesproken worden. De voorliefde tot schilders als Dou, van der Werff en anderen uit de 17e eeuw, is voor de inzichten van dien tijd een kenmerkend getuigenis, zooals bij de volgende generatie de vereering van Frans Hals een veelbeteekenend verschijnsel werd. Het impressionnisme bracht opwekking aan den geest, verruiming van kunstmoraal. Dit waren de factoren tot een vrijmoedigheid van schilderwijze, die in de kunstgeschiedenis wel als het tijdvak van de verst doorgedreven wet der eigengerechtigdheid van het individu in den kunstenaar zal worden aangeduid.

SCHUURTJE IN ZONLICHT. EIGENDOM VAN DEN SCHILDER.

In hoeverre dit tot teugelloosheid voerde, zou door een breeder opgezette beschouwing van het impressionnisme nader te bepalen moeten zijn. Erkend kon zeker worden, dat nu de lichtvaardigheid, als reactie op de verledene zwaarwichtige opvattingen, een gelukkig resultaat eerder bereikbaar maakte. Een aangenaam palet ten dienste van een impressionnabel gemoed was naar de nieuwere opvattingen van schilderkunst, de voornaamste en noodigste toerusting van een schilder. Een der eerste hollandsche impressionnisten moet het wezen van schilderkunst eens hebben geformuleerd aldus: schilderen is niet bederven wat ge bij toeval verkregen hebt. Of mijn zegsman de woorden al dan niet letterlijk overbracht, het kàn aldus gezegd zijn, want werkelijk is daarmee een rake kenschetsing gegeven van den grondaard der impressionnistische schilderkunst.

Inderdaad is er nooit een kunstwijze geweest, waarbij het onbewuste zoozeer het redelooze naderde, met een uitvoering die zoo stout met ongedisciplineerde bewegingen, naar verrassende uitkomsten speculeerde. Geen richting ook heeft ooit in den vervalstaat haar ontzielde gedaante in zoo volstrekte vormeloosheid zich zien ontbinden. De navolgers, nadoeners, der 17e eeuwsche meesters, tot in 1800, konden in hun werk nog behouden de kenmerken van den uiterlijken gedaantevorm eener voorgaande zelfmachtige kunstuiting; technischkundig en in theorie ervaren, had hun ingespannen arbeid althans de beteekenis van de duurzaamheid eener deugdelijke traditie. Maar de impressionnistische kunstformule, die de

waarde eener schilderij minder getoetst wilde hebben aan positieve eigenschappen van praktijk dan aan het uitsluitsel op de vraag: hoe doet het, — kon bij het verkwijnen van haar bezielden geest, zelfs niet aan een degelijk manierisme het aanzijn geven. Waar het streven was, de spontane gewaarwordingen zoo rechtstreeks mogelijk op het doek vast te leggen — gewaarwordingen uit luchtigste deining der visueele ontroering — daar hadden de doctrinaire praktijks-voorschriften geen reden van bestaan meer. Er werd nu als voldongen uiting aanvaard een staat van uitvoering die de schilder eener vorige generatie, gewend den inhoud geheel naar den vorm te meten, slechts als de ondergrond, als de planverdeeling van zijn arbeid-in-voltooiing zou hebben beschouwd. Van lieverlede werd ingezien (of op gezag aangenomen) dat een zoogenaamde aanzet, kloppend van leven, en in haar uiterlijke onstelligheid van vormduiding, als kunstuiting, toch rechtgeaarder was dan het kil-correcte, methodisch volvoerde schilderij der voorgangers. Het Impressionnisme moet echter in zijn grondaard blijven aangenomen als protest tegen de vorige richting,

VILLA BOHEMEN. EIGENDOM VAN DEN SCHILDER.

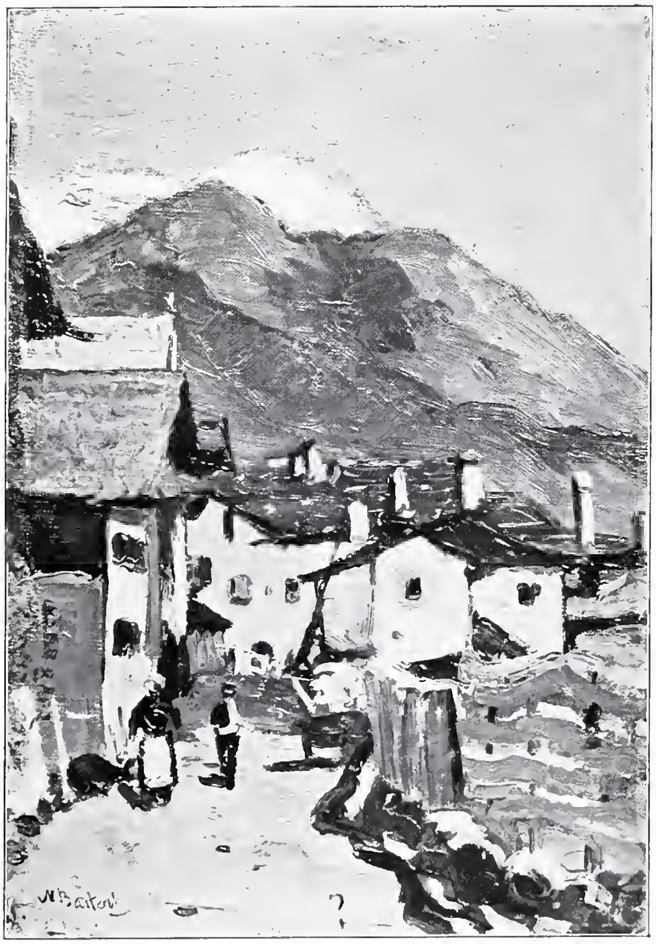

KOOLLANDJE. EIGENDOM DER FIRMA V. GOGH.

die gedreven door overmatige en uitsluitende verzorging van het uitingsmiddel, de zending van de kunst slechts scheen volbracht te zien in perfectie van de vakkunde. De nieuwe kunstleer moest er komen, zijn werking als een geweldmiddel haast in de cultuur van de kunst, als een heftige roering in een troebel stilstaand watervlak. Wijder genomen echter, openbaarde het slechts een zeer beperkt gedeelte van den geest der universeele schoonheid. Bovenal steunend op de aangedaanheid der zinnen, in vluchtige wisseling der aandoening, had deze kunstgedaante niet de grondlagen waar wortelen de bewegingen van den geest of de idee, die voor de geheele wereld het getuigenis der schoonheid in vaste omlijning doet erkennen. Het is de kunst van oogstreelende kleur of liever toon-harmonieën bovenal; beeldender wijze — zoekt zij plastische uitdrukking door juiste nuanceering van de kleur der zichtbare kennelijkheden. De structuur, de wezenlijkheid der dingen wordt minder uitgebeeld dan wel aangeduid.

En dan in het landschap wel vooral, is de harmonieuse tegenstelling van kleurige tinten, de behagelijkheid van den schijn der dingen

in de natuur, zooals die zich voordoet naar weersgesteldheid en daggetij, van zoo overheerschend gewicht in de voorstelling, dat wel nooit het muzikale element zich bij de schilderkunst tot zulke inmenging heeft verstout. Minder de kleur dan de zuivere toonschaal werd er in bestreefd. Daar vond de ondergane impressie het uitgangspunt tot haar vertolking, daarop steunde de bedoelde werking, de uiting van een stemming. Grijs weer is in het moderne landschap een zeer gezocht motief en kenteekenend is ook, dat waar het buiten in klaarder lichtschijn gegeven werd, in volle zon zelfs, bijna immer de dingen tegen het licht in werden gezien, wat een sterke wisselwerking der tinten teweegbrengt. Ook in teekeningen of buitenschetsen met krijt, verloochent zich niet deze neiging naar werken-optoon, en maar enkelen, als Gabriël, met zijn strakke nuchtere teekeningen, hielden zich in tot zakelijke bepaling van een speurende observatie. Zeker is het, dat de hollandsche landschapschilders niet gevaar liepen te ontaarden in landmeters! Zooveel werk dan ook heeft het karakter van buitenstudie en velen hebben hun gelukkigste uiting gevonden in het direkt naar de natuur vaststellen der toonverhoudingen en kleurwaarden. En al is het nu ook waar, dat met die rechtstreeksche weergave van het plotselijke eener gewaarwording, die ijlingsche aanteekening van wat het halfgesloten oog als de karakteriseerende merken in de verschijning der realiteit constateert, als voldragen werden gepresenteerd uitingen, die door vroegere meesters slechts als fragment van een schilderij geacht zouden zijn, toch zijn daarmee de meest intrinsieke eigenschappen van schilderen weer in het licht gesteld. Want ook in het landschap werd de waarde van „het onderwerp" ontkend en tot aan de simpelste gevallen, die tot in 't oneindige bij een tocht door hollandsche streken, zich als pittoreske natuurbrokken voordoen — de kant van een sloot, een huizengroepje, een akkerveldje, een boom of struikpartij, de draai van een weg, de bochten van een water — al die treffende onderdeelen, werden belangrijk genoeg geacht tot motief van een zelfstandige, afgeronde landschaps-voorstelling. Maar ook is het waar, dat deze opvatting van natuuruitbeelding deze ongereglementeerde schilderwijze zich voetstoots leende tot lichtvaardige onderneming en, dat het bij zooveel aanhang aan die richting dikwijls moeielijk is den grens te onderscheiden van het fijn georganiseerde én het handvaardige, het meeningsvolle van het zinledige. De fusie tusschen schijn en wezen in kunstuiting is nooit zoo subtiel geweest.

INNSBRÜCK. EIGENDOM VAN DEN SCHILDER.

Al wat ons dan bij zooveel behoorlijke schil-

derijen van tegenwoordig dan van twijfelachtige wezenlijke waarde toelijkt, met hun aanlokkenden schijn van frissche kleurtjes of stemmingsvollen toon, doet vermoeden een bedriegelijke voorwending van oprechten zin, dat kunnen we nog, uit zuiveren oorsprong geweld, herkennen in het werk van Bastert. De stemming heeft hier natuurlijk uitdrukking gevonden in de kleur, in de mildheid en den ongedwongen gang der schilderwijze. 't Is bij hem niet de doelmatige aanwending van een techniek, toegelegd op het goedkoope voordeel van sommige methoden en de werking uit een welbekend kleuren stel — riekend naar verwen — die een grijze lucht wazig doet lijken, een blauwe teeder, het groen sappig, een verschiet nevelig, een water vloeibaar en licht kaatsend — hier nog is kennelijk een hartelijke en blijmoedige kijk op de dingen van buiten, die zich heenwerkt door den schildertrant vlot en onomslachtig en die de kleur welig en geurig doet zijn. Daarom doet zooveel werk van Bastert weldadig aan, wijl de intimiteit van het hollandsche landschap op zoo verkwikkelijke wijze daarin veraanschouwelijkt wordt.

Wat de persoon van den schilder betreft, de levensomstandigheden en de omgeving sinds de jeugd, — het lijkt me hier in goede harmonie met de geaardheid en de eigenschappen van den kunstenaar.

Bastert is van huis uit een buitenman. Hij werd geboren in 1854 te Maarseveen, — in de Vechtstreek dus, die steeds het belangrijke veld voor zijn levens-arbeid was. Daar van jongsaf hij zijn pleizier in teekenen vond, werd er in de buurt naar een teekenmeester omgezien, die aan zijn oefeningen wat stuur zou kunnen geven. Toen naar het inzicht van dezen mentor de vorderingen genoegzaam waren om aan palet en penseelen te gaan denken, raadde hij hem aan een leermeester van hoogeren graad in het vak op te zoeken, en werd als zoodanig den schilder Marinus Heyl gekozen. Bij dezen was toen ook Poggenbeek in de leer, en van dien tijd af reeds, dat is omstreeks 1876, dateert Bastert's vriendschap met dien fijnbeschaafden kleinmeester. Zij trokken naar Overijsel met hun meester om buitenstudies te maken. De vroege teekeningen, hier gereproduceerd, zijn vruchten van die studietochten en we vinden daaruit wel het getuigenis van de nauwgezetheid en studieuse uitvoerigheid, die Heyl aan de oefeningen van zijn leerlingen tot eisch stelde. Weer in Amsterdam terug, ging Bastert de avondlessen volgen aan de Rijksacademie. Weldra echter meende hij, dat een inschrijving voor den geheelen cursus wenschelijker was. Overdag nu ook werkte hij op de pleisterklasse onder Prof. Allebé. Het plan eens voor een tijdje naar een buitenlandsche academie te gaan, toen hij in aanmerking mocht komen voor de schilderklas, werd wel gevormd, maar bleef voorloopig bij wat het was. Het kwam toch tot uitvoering en zoo is Bastert voor twee seizoenen ook leerling geweest van de Antwerpsche academie, schilderende onder leiding van den bekenden Prof. Verlat, een schilder wiens beteekenis vooral moet gezocht worden in struische techniek-kwaliteiten. Wellicht dat Bastert tot den keus van deze schilderschool kwam, wijl er daar voor allerlei genre's afzonderlijke klassen waren,

CONSISTORIEKAMER. EIGENDOM VAN DEN SCHILDER.

zelfs ook voor landschapschilderen! Er was daartoe een terrein bestemd, beplant met boomen, struikgewas etc.; maar ook binnen de muren van het gebouw werd de oefening in landschapschilderen voortgezet, door het maken van studies naar allerlei rustieke voorwerpen, als boomstammen en takken met bladermassa's. Hiermede was Bastert's leertijd volbracht, maar eigenlijk beteekende dit, dat hij, als de anderen, aan de noodwendigheid van vorafgaande oefeningen, tot bekwaming der handen, had voldaan. De academietijd met zijn langdurig pleister-teekenen, was naar de opvatting van zoovelen uit dien tijd, de officieele kweekgelegenheid voor den toekomstigen schilder, waarnaar hij zich in gelatenheid had te schikken, dat hij aanvaarden moest bijna als een noodzakelijk kwaad. 't Hing af van omstandigheden, van wenken en informaties, aan welke school of inrichting hij dien dressuurtijd zou door maken, welke hem het profijt moest brengen, dat hij zelf steeds twijfelachtig zou blijven vinden.

Zoo begon ook voor Bastert eerst het ernstige werk, de eigenlijke studie, toen hij met schetsboek en schilderkist op vrijbuiten kon gaan over de onbegrensde terreinen van het platteland, er de eene studie na de andere mocht aansmeeren uit pure schilderslust en naar eigen schoonheidsinzicht. Zijn palet aldus te familiariseeren met de mooie eindeloos varieerende kleurnoten, die er zijn oogen boeiden, dát was eerst de definitieve vorming in vakkundig opzicht.

Met Poggenbeek samen, betrok hij een huisje te Breukelen en van dit landelijk atelier uit ondernamen zij hun landelijke tochten. Zij scharrelden alles zoowat samen in hun huishouden en doopten hun woning: „Bohemen".

TOREN TE ZIERIKZEE. EIGENDOM DER FIRMA C. M. VAN GOGH.

Dit was omstreeks 1881, en tot '85 werkten zij aldus voortdurend in elkaars gezelschap, bij tijd en wijlen vertoevend in Amsterdam. Het huisje werd hier onder de reproducties opgenomen. Waarschijnlijk dat hier het verlangen bij hen ontstond eens een studietocht te ondernemen door streken geheel vreemd aan hun oog. Op een goeden dag waren zij reisvaardig met hun schilder-apparaten en trokken naar Frankrijk, gingen vandaar verder en belanden zelfs in Italië, waar zij, voornamelijk in Venetië, meerdere studies maakten. Uit de werken van Bastert van dien tocht meegebracht, blijkt wel, dat de verrassende aanschouwing van landstreken zich vertoonend onder sterker kleur en heller licht, dan hem in Holland gemeenzaam werd, van direkte opwekkende uitwerking was hij zijn werk. Daar zijn studies onder, die met hun kernachtige schildering, en glansvolle heldere kleur, soms ook hun pittig geaccentueerde teekening, een bijzondere aantrekke-

AAN DE SEINE. EIGENDOM DER FIRMA C. M. VAN GOGH.

lijkheid hebben tusschen zijn hollandsche werk.

Met de voorgaande gegevens heb ik ruimschoots voldaan aan de gebruikelijke opteekening van biografische aangelegenheden. Zoo ze wat uitvoerig werden, heb ik daarmee bedoeld aan te duiden de opvattingen voor ontwikkeling en vorming van een schilder, bij een richting die toen nog in volle leefkracht was, — opvattingen wel eens al te ruim van geweten en die nog gestrenger van studie-eisch waren voor vertegenwoordigers dier zelfde richting, wier leertijd een twintig jaar zoowat terug gaat, als Israëls, Gabriel, Weissenburch en Mauve. Een meer particulariseerende beschrijving, in kenschetsing van de persoonlijkheid, is veelal meer dienstig tot geschikte bladvulling, dan tot wezenlijk nadere kennismaking met den kunstenaar-mensch in kwestie. Ik weet ook geen nadere bijzonderheden uit Bastert's leven en hij is er de man niet naar uit te pakken over ervaringen en gebeurtelijkheden langs zijn loopbaan, die hij mocht veronderstellen een zoogenaamde causerie over hem en zijn werk wat aan te peperen. De indruk, die een kennismaking met hem nalaat, is die van een eenvoudig, gemoedelijk mensch, die de vreedzaamheid zoekt in zich zelf en in den omgang met zijn naasten. Iemand, die van buiten komt, zonder intimideerende vormelijkheden, die na de eerste begroeting — voor we verder praten — het kistje sigaren voor den dag haalt, en, als het gesprek vlot raakt, nog een „glaasje" laat komen ook. Alles met ongedwongen bewegingen, uit de gulle gezindheid van een mensch, die zijn gasten graag welgevallig is. Toeschietelijk en te goeder trouw in zijn houding en praatgewijze als in zijn werk. Want gelijk aan zijn persoonlijkheid, is er aan zijn werk niets van indrukwekkende houding of hoofsche manieren, maar wordt het u aldra gemeenzaam en innemend door de onverholen vertrouwelijke wijze, waarop deze buitenman zijn dagelijksche bevindingen van het bekorende der streken, waardoor hij van kindsbeen af gedoold heeft, mededeelt. Onder zijn tijdgenooten zijn er wel verschillende geweest, die waren kunstvoller in hun uiting, breeder of dieper van gezindheid, meesterlijker en gelijkmatiger van beweging, maar boven velen is Bastert innemend om de rondhartige en levendige betuiging van zijn eenvoudige, voor indrukken van het schilderachtige buiten, ontvankelijke natuur. De ongelijkheid, die in zijn œuvre valt te constateeren, bij hem zeer sterk zelfs, vindt dan ook dáárin wellicht haar oorzaak, dat bij dezen vooral, boven de meesterschap in het vak, de hartgrondige genegenheid voor wat hij te schilderen onderneemt, aan 't welslagen

SNEEUWLANDSCHAP. EIGENDOM VAN E. VAN ESSEN, AMSTERDAM.

van het werk tot overwegende eisch is. Zoo is er iets opens in het werk van dezen schilder, waarin een tijdelijke verflauwing van den geestkracht zich niet door eigenschappen van eenige meesterlijkheid tracht te verhelen. Meer dan bij menig ander weet ge aanstonds, waaraan ge toe zijt bij de innerlijkheid van Bastert's werk en daarom is het beminnelijk. Zijn kunst is licht verteerbare kost, zoo men wil; de stemming die zij oproept, is die van zoete behagelijkheid, van tijdelijk weggebande zorgelijkheid uit het alledaagsch gewriemel, van hartverkwikkende ontspanning, ondervonden bij een kuiertocht door hollandsche streken, waar de terreinen op een vlak grondplan elkaar begrenzen, wisselend van uitzicht bij elke honderd schreden. En daarin wel vooral is de eigenaardige schilderachtigheid van het Utrechtsche land.

Het Utrechtsche landschap in den omtrek der Vechtstreken is gelijkvloersch; de ruimten hebben er geen groote verhoudingen, daar openen zich geen grenzelooze uitzichten. Maar, meer dan van eenige andere provincie wellicht, draagt het landelijke er een vertrouwelijk en blijmoedig karakter. Reeds Vondel noemde het een „Paradijs vol weelde". De grindwegen zijn er smal en ordelijk gebaand, helder lichtend tegen de àl-zijdsche omgeving van groenende vlakten der weilanden; zij vormen laantjes tusschen knotwilgen met hun buigzame tak-stengels en volle blader-pluimen. Die paden, vreugdig betreden op zonnige dagen, als rosende lichtkaatsingen vloeien over het blanke grint, hebben bij duisterende namiddag, bij regenachtig weer, de vreedzame inkeer van huiselijken schemer. De hofsteden met hun bijhoorigheden van schuren en hooibergen, zijn er stevige, regelmatige steenen bouwsels onder zware rieten bekapping, proper en wèl onderhouden; aan het erf grenzen de boomgaarden, een volte van groenende wolken in teerste nuanceering. Het hout is er groeikrachtig; slank uitgewassen boomen met breidende bladerkroonen, dicht kreupelhout sterk en glansend van blad. De sloten zijn geulen met helder vlietend water, en wilgjes staan er veelal langs de kanten; de vaartjes dragen waterlelies omkranst door vlak-drijvende breede bladen en langs de oevers wuift het riet. In de buurt van Nieuwersluis, Breukelen, Maarsen — zijn er verrassende wendingen

HOUTDRAGERS. KRIJTTEEKENING. EIGENDOM VAN DEN SCHILDER.

van het uitzicht, bij 't kronkelend verloop van de Vecht. Een plotselinge samenscholing van burgerlijke dorpswoningen, beschut door zwaar geboomte, vertoont ineens een gansch andere situatie van het landschap, nu met gesloten partijen, met ordelijke afwisseling en vaste omlijnde contrasten van licht en donker; de diepe tinten der behuizingen tegen het zwaar geboomte, spiegelen onmiddellijk in de wijde bochting der Vecht, die daar ligt als een ruim bassin.

Het is uit dezen aard van rustieke bekoring wel vooral, dat Bastert's opvatting van het Hollandsche landschap zich kennen laat, en de uiting daarvan genietbaar doet zijn.

En dezelfde neiging voor de beminnelijke verschijning van het klein-geproportionneerde landschap, dezelfde warme gemoedelijke waarneming van de wezenlijkheid der dingen, spreekt zich misschien nog 't duidelijkst uit in de wintergezichten. De stemming komt dan vaak tot de nadrukkelijkste verklaring, gesproten uit realistische aanschouwingswijze van de treffende overheersching der schelle sneeuw over al het andere, dat nuchterder nu van wezenlijkheid schijnt, en tot in zijn hoogste lichtkracht zooveel tinten wordt teruggeslagen, vertroebeld door tegenstelling van het schelle, onbesmeurde wit. Technisch beschouwd, voert Bastert in zijn winterlandschappen misschien nog 't gelukkigst zijn kwaliteiten op door strakheid van vormduiding en klaarheid van kleurschikking.

Het geheele werk van Bastert laat zich kenmerken door een voorliefde tot lichte tinten, levendige en frisch opgezette kleuren; soms bereikt hij, vooral bij de groenen van ijlsten kleurstaat, de transparantie van de aquarel. Hij ziet zijn landschapgevallen graag door klaar licht beschenen, en eene blauwe lucht waarlangs glanzende witte wolken drijven, plaatst hij daar dikwijls boven. Toch raakt zijn kleur zelden tot den staat van verfijning en zijn teekening doet ook schaarsch nawijzen die fijne accenten, welke een ver beschaafde en teeder verzorgde techniek kenmerken. Zijn factuur, die op kloeke wijze de partijen in volle bloeiende kleur zoekt aan te duiden, is de rechtstreeksche uitdrukking van zijn niet grootsche maar warme en zuiver wellende intentie. En wat hij aldus in gelukkige stonden als resultaat van zijn eenvoudig streven ons voorzet, is een verkwikking

voor het oog, een heenwijzing naar wat we ontroerends en moois in het Hollandsche landschap weten te vinden. Zijn schilderijen, gelijk van zoovelen zijner tijdgenooten, zijn veelal als studies aan te duiden, maar ze hebben dan ook vaak de hun eigene voldongenheid als volledig uitgewerkte notities van wat het oog opmerkte, het gemoed ervaarde. Want, als we onder schilderij willen verstaan, een uiting, die, ter verwerking van een gegeven thema zich in de betreffende hoedanigheden afsluit, dan is in relatieven zin, toch ook als een afgerond geheel te beschouwen, een impressie van kleur en toon-tegenstellingen, die naar haar ganschen inhoud van momenteele aandoening, zich in vollen maat geven kan, dus geheel zich uitsprak.

Een waardeschatting van Bastert's kwaliteiten, als schilder, als teekenaar, wil ik hier niet trachten te geven. Een critische beschouwing van dit talent is nu niet bedoeld bij een schilder, wiens sympathieke eigenschappen wel eens worden voorbij gezien, wijl er in zijn uiting een tekort is aan vermogens, die het volle meesterschap in schilderijbouw doen herkennen. Zijn landschappen hebben niet die hechte constructie, welke wijst op een macht de dingen in vorm en kleur tot een groot geheel te dwingen; de samenstelling is soms te los, de teekening vooral wel eens te onmachtig. Toch heeft een werk als het gezicht aan de Seine houding. Het is een gelukkige greep, met een mooi evenwichtige rangschikking der partijen. Er is in uitgedrukt wijdheid en luchtruimte, en de planverdeeling is er gunstigst op gericht, om van dit landschap een werking van voorname rust te doen uitgaan. Ook de schilderwijze toont zich hier beheerscht, en toch lenig van beweging. 't Is of Bastert bij opzet en uitvoering van dit werk in Frankrijk, onder indruk verkeerde van Daubigny's magistrale en statige landschappen.

Bastert is als vertegenwoordiger van de laatste kunstopleving in Holland een niet zeer machtige maar zuivere en innemende verschijning. Zoo hij in zijn kunstuiting van het magistrale al ver af is, dan ook even ver is hij verwijderd van het gekunstelde of de methodische vaardigheid; en heeft hij niet een verfijnende kleurzin, evenmin wiegt hij zijn stemming in een weeke gevoeligheid. Zijn goede werk, tot welken graad van kunstgehalte men het ook taxeeren wil, is zeer genietbaar. Het is opwekkend als de naive ontboezeming van een zuiver wellende aandoening, de oprechte wedergave van een verukkend aankijken der verschijnselen van buiten, die hem lief zijn. Een kunstsoort derhalve die niet versmaad mag worden, een uiting in landschapschilderen, die zeker niet de breede allures heeft als bij Weissenbruch, maar toch in haar welige gedaante en milde betuiging, aan dezen verwant is.

Er schijnt mij in de laatste werken van Bastert een willen naar meerder bewustheid, naar vaster stuur over de intuitieve handeling. Daar is gestreefd naar klaarder kleurstaat gespreid over grooter geziene partijen; ook naar vaster ordening van meer samengestelde landschapmotieven. Men mocht wel wenschen, dat, zoo dit werkelijk een wending beteekent, het tot ruimeren uitgroei mocht leiden van zijn vermogens. Maar zulk een zelfinkeer bij deze niet machtig aangelegde, maar echte schildersnatuur, zal toch uit haar geaardheid bij verdere ontwikkeling, die warmte van aandrift hebben te onderhouden, die haar in zooveel bloeiende aanduidingen van de schilderachtigheden der hollandsche streken, tot rechtstreeksche en van leven tintelende uiting dreef.

HET KASTEEL RECHTEREN.

NEDERLANDSCHE LUSTVERBLIJVEN

† † † † † † DOOR K. SLUYTERMAN. † † † † † †

V.

RECHTEREN.

In een van de vriendelijkste en rustigste streken van ons land, langs de Overijsselsche Vecht bij Dalfsen, aan den stillen landweg tusschen Zwolle en Ommen, staat het Kasteel Rechteren.

Een opmerkelijk gebouw, een complex vormend van verschillende bouwstijlen.

De slotbrug over de omringende gracht en de wallen zijn door den architect Eberson in de laatste helft van de 19de eeuw aangelegd. De hoofdgevel en de vleugelgebouwen aan het voorplein, met hun mansarde-daken en het fraai gebeeldhouwde fronton werden in den stijl der 18de eeuw opgetrokken. Daarachter ziet men het steile dak van het eigenlijke hoofdgebouw oprijzen, een restauratie welke tijdens den tegenwoordigen bewoner door den architect Berden werd tot stand gebracht, en die, in overeenstemming met het bestaande oude dak, een 15de eeuwsch karakter draagt.

Een zekere deftige indruk is aan al die verbouwingen niet te ontzeggen, en het geheel groeit als het ware om den oorspronkelijken

ouden toren — een kloeke ronde donjon — omstreeks 1300 gebouwd, en welks machtige silhouet, als het middelpunt van het geheele omliggende landschap reeds op grooten afstand de aandacht trekt.

Wèl is door het aanbrengen van grootere vensters in later tijd en voornamelijk door de bedekking: een spits met peervormigen top, die in het begin van 1600 werd gemaakt, het eigenlijke middeneeuwsche karakter van den toren ietwat te loor gegaan.

Maar van dien massieven, grijzen, verweerden romp gaat niettemin een buitengewone bekoring uit, die herinneringen wekkend aan de oude ridderverhalen, ons in gedachte terugvoert naar die woelige tijden toen Rechteren, — thans een aantrekkelijk lustverblijf temidden van bebouwde akkers, weiden en heerlijke bosschen — een gevreesd roofslot was en de schrik van den omtrek.

Destijds de zetel van strijdlustige edelen was het Huis reeds in de 14de eeuw, door hun strooptochten berucht geworden.

STOEP.

Het stadje Ommen werd in 1330 hiervan het slachtoffer en ging in vlammen op.

De voorstad van Zwolle werd eenige jaren later eveneens verbrand door de stoutmoedige Heeren van Rechteren, die, in vereeniging met den Heer van Keppel en Voorst, door hun vermetel optreden het vrije verkeer langs de stroomen en de wegen van Overijssel beletten en daarmede den koophandel ernstig bedreigden.

De betrokken plaatsen: Deventer, Kampen en Zwolle zagen zich dan ook genoodzaakt zich in verweer te stellen en sloten ter wederzijdsche bescherming in 1352 met den bisschop Jan van Arkel een verbond, ten einde te beletten dat de edelen hunne verblijven nog verder versterkten.

Voor de sloten Voorst en Rechteren was evenwel de vrees zoo groot dat deze beide ontzien werden.

Voorst werd echter omstreeks 1362 tot den grond geslecht; het machtige en aanzienlijke Rechteren bleef gespaard.

Hoewel sindsdien de Heeren van Rechteren meestal trouwe leenmannen van het Sticht, en hun zelfs verschillende posten van openbaar beheer toevertrouwd waren, hun slot bleef onder de Overijsselsche ridderschap een geduchte nabuur.

Eindelijk in 1483, maakten de Zwolsche burgers zich met groote overmacht van het Huis meester, vertoornd over het feit dat Frederik van Rechteren, hun erfvijand, Dirk van Keppel huisvestte en voor hem partij getrokken had. Frederik en zijn broeder Johan zagen zich genoodzaakt tot de belofte: „voortaan nimmer eenige daad van vijandschap tegen Zwolle te zullen ondernemen, noch eenigen vijand of balling van die stad te zullen herbergen", terwijl bepaald werd

dat zij in geval van nood hun verblijf tot „een open huis" van de stad zouden maken. *)

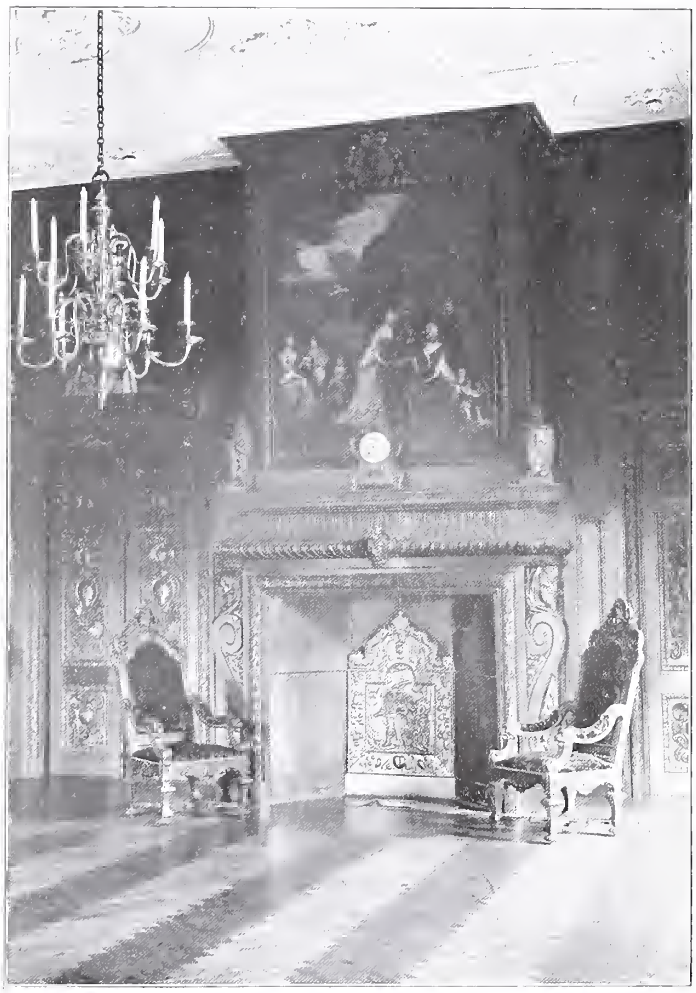
Zoo boette de vermetele edelman voor het vergrijp den burgers eener vrije stad aangedaan.

Veertig jaren later, in 1522, was het Huis Rechteren in de macht van den Hertog van Gelre: Karel van Egmond, destijds heer en meester in Overijssel. In weerwil van de tegenkanting der Zwollenaren, die het wilde ontvesten, liet Karel het slot opnieuw versterken teneinde de stad beter te kunnen bedwingen; en ontving zijn rentmeester Jan ter Starte last om op het Huis, behalve de gewone bezetting, nog een groot aantal ruiters te onderhouden.

De strooptochten door de Geldersche bezetting van het sterke slot ondernomen herhaalden zich opnieuw, zeer ten nadeele van de ongelukkige stad Zwolle.

Ten slotte sloeg Bisschop Hendrik van Beijeren, zwichtend voor het aanhoudend smeeken van de Zwollenaren het beleg om het slot.

Te vergeefs; de krijgskas van den Bisschop bleek voor een lange belegering niet toereikend en onverrichter zake trokken de belegeraars af; het voordeel bleef aan de zijde der Gelderschen.

SCHOUW IN DE GROOTE ZAAL.

De Zwollenaren moesten voortaan „onsen vrindt van Geldren" jaarlijks „vijfhonderd goudgulden" komen betalen, terwijl de Bisschop zich moest verbinden den Hertog binnen een jaar 5000 guldens, ter goedmaking van de oorlogskosten op te brengen en hem de plaatsen Genemuiden, Enschedé, Lage en Rechteren als onderpand laten.

Geruimen tijd bleven de pogingen van de drie verbonden steden, om den vijand van Rechteren te verdrijven zonder vrucht, totdat eindelijk in 1527, nadat de Overijsselaren aan Karel V de oppermacht over hun gewest hadden aangeboden, door de veldheeren van dien vorst, de Gelderschen uit al hunne bezettingen werden verdreven.

Bij die gelegenheid kwam ook het gevreesde Rechteren in het bezit van den keizerlijken landsheer.

Omtrent de lotgevallen van dit huis gedurende een groot gedeelte van de 16de eeuw vinden wij geen berichten.

Eerst in 1582, tijdens de bezetting van Salland en Twenthe door de Spanjaarden vernemen wij opnieuw van het slot dat toen: „wijd ende groot" werd genoemd, maar niet in voldoenden staat van verweer om aan de

*) Zie: Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. N. Reeks, Deel I.

dagelijksche aanvallen van de Spanjaarden het hoofd te kunnen bieden.

In dien nood wendde zich de toenmalige bezitter: Heer Adolf van Rechteren tot de ridderschap en de drie Overijsselsche steden met het verzoek om het met 200 soldaten en 50 ruiters te doen bezetten en van voldoende krijgsvoorraad te doen voorzien: „opdat", zoo heette het „de vijand mocht worden genoodzaakt uit Salland te vertrekken".

Wel zond de magistraat van Zwolle hem een grooten voorraad levensmiddelen, maar de toegestane bezetting bestond uit slechts 40 man; veel te weinig om het zoo groote kasteel te verdedigen. Werkelijk moest het zich dan ook ten jare 1584 aan de Spanjaarden overgeven.

Prins Maurits, na Zutphen en Deventer te hebben gewonnen bracht echter ook Rechteren en het omliggende land, in 1590, weer aan de zijde der Staten terug.

Van toen af kreeg het Huis een meer vredelievende bestemming. De Prins besloot in overleg met de ridderschap en de steden van Overijssel de „veste" voortaan onschadelijk te maken en te doen ontmantelen, waartoe Heer Adolf tegen een redelijke schadevergoeding zich bereid verklaarde, met dien verstande dat de hoofdgebouwen, en daarmede ook de in het begin van dit opstel genoemde, nu nòg bestaande groote toren zoude blijven staan.

VOORHAL.

De ringmuur werd afgebroken, de hoofdgracht gedempt, de wallen werden geslecht.

In dezen staat is het huis gedurende de 17de eeuw onder de opvolgende eigenaren gebleven, en bleef het — behoudens een korte bezetting in 1665, tijdens den Munsterschen oorlog — verder aan zijn vredelievende bestemming getrouw.

De tegenwoordige bezitter, Graaf Adolf Zeger van Rechteren–Limpurg, die sinds een tiental jaren op het kasteel verblijf houdt en onder wiens persoonlijke leiding de laatste veranderingen en verbouwingen werden uitgevoerd, heeft eveneens verschillende onderzoekingen ter hand genomen; hij laat een groot deel van de fundeeringen van den ouden ringmuur en de wallen ontgraven teneinde zich gegevens te verschaffen omtrent den werkelijken staat in vroeger eeuwen van zijn voorvaderlijk slot voor zooverre de berichten en oude oorkonden in het archief daarover niet voldoende licht verspreiden.

Inderdaad werden bij de opgraving ook een groot aantal merkwaardige historische voorwerpen: wapens, kogels e. d. gevonden, waaruit met vrij groote zekerheid de juiste plaatsen van vroegere muren en grachten zijn vast te stellen, en alhetgeen, zorgvuldig in teekening gebracht, een goed beeld van den

vroegeren toestand gevend, een kostbare bijdrage levert tot de geschiedenis en de lotgevallen van dit gedenkwaardige kasteel.

Gaandeweg werden ook door den eigenaar de omliggende tuinen onder handen genomen en worden deze opnieuw uitgelegd, waardoor het huis weder een als lustverblijf meer passende omgeving krijgt, binnen de reeds nu zoo afwisselende omlijsting van fraai geboomte.

Ook inwendig zijn de sporen van verschillende verbouwingen duidelijk zichtbaar en de wand en een aantal oude meubelen voltooien dit geheel.

Ter linkerzijde is de opgang van de trap, waarboven een in glas-in-lood gevatte, licht gebogen koepel — met de familieschilden van de opvolgende geslachten van Voorst, van Hekeren en Rechteren en hunne Vrouwen — zich welft, een stemmig, kleurig licht verspreidend.

Het trappenhuis zelf wacht nog op verdere voltooiing — Graaf van Rechteren schetste

PORTAAL.

indeeling mist dientengevolge die beknoptheid en duidelijkheid welke de meer systematische plattegrond van het zeventiende-eeuwsche huis kenmerkt.

Maar het intérieur is daarom niet minder aantrekkelijk.

Een lange goed verlichte nieuwe voorhal, met familieportretten versierd, welke tegen de witte muren voordeelig uitkomen, neemt de geheele breedte van het voorgebouw in.

In relief uitgevoerde familiewapens in den zelf in houtskool langs de wanden de toekomstige versiering: laat zeventiende-eeuwsch ornament met pilasters en loofwerk in den geest van Daniel Marot.

Boven de hal strekt zich, eveneens over de volle lengte, een ruim portaal uit, met drie groote vensters, en dat verbinding geeft met de verschillende bovenvertrekken.

Langs den achtergevel liggen de eigenlijke hoofdvertrekken, donker betimmerde hooge zalen met groote open schouwen, rijk in

hout gebeeldhouwd en met schilderstukken versierd.

Bij de laatste herstelling ontvingen deze kamers hooge kruisvensters met gebrand glas, aan het deftige en stemmige karakter van deze intérieurs ten goede komend.

Langs die zijde geniet men een verrukkelijk uitzicht op het aan de overzijde van den vijver, of oude slotgracht, gelegen geboomte en de stille lanen van het park, waarvan de kalme rust, alleen onderbroken door het fluiten en tjilpen van vogels, niet zou doen vermoeden dat het eenmaal het tooneel was van wilde aanvallen en krijgsgeweld.

Graaf van Rechteren geleidde mij ook in den ouden toren, door een zwaar beslagen deur van het bewoonde gedeelte van het huis afgescheiden; en waar zich in verschillende ronde vertrekken het archief bevindt en fragmenten, op de geschiedenis van het kasteel betrekking hebbende, worden bewaard. Wij klommen tot zelfs heel boven in de peer en door een van de hoogste luiken naar beneden starend en rondom naar het uitgestrekte landschap: Zwolle, Kampen, Hasselt, Ommen, den Lemelerberg, en vèr, heel in de vèrte de toppen van den Woldberg, de heide, de Zuiderzee daarachter... Toen rezen voor mijn verbeelding die levendige tafereelen van weleer, toen begreep ik ten volle de liefde van den bezitter voor zijn schoon buitenverblijf en zijn piëteit voor den krachtigen ouden toren, zes eeuwen lang getuige van de gebeurtenissen van Rechteren.

December 1907.

HET KASTEEL VAN DE N. ZIJDE GEZIEN.

WOUTER DE KIJKER IN ITALIË

† † † DOOR G. SIMONS. † † †

REGENDAGEN IN ROME.

I.

DE HUWELIJKS REIZIGERS.

Frits en Fien, het jong gehuwde paar, familie van Hans en Bep, waren gekomen. Door z'n wimpers had de schilder zijn nooit te voren geziene schoonzuster bekeken. In z'n baard gebromd, dat z'n zwager wel een mooier exemplaar had uit kunnen zoeken. Toen de schrale gele wangen van de „verreisde" jonge vrouw gezoend en vlug z'n lippen afgeveegd.

Schoonzus was verduiveld fideel. Deed geweldig joviaal, was niet van haar stuk te brengen. Sprak hartig, rookte slordig sigaretten, kleedde zich criant, deed weerzinwekkend nonchalant, was daarbij schuw leelijk en vormeloos houterig. D'r stem snauwde, er waren woorden die naar tabak riekten, ze had de stalmanieren van een gefaalde prima donna, eener zwetsende studente, deed geoutreerd en geborneerd terwijl de komijne kaas lucht uit haar liberty-sjaal geurde. Zij leek op een totaal vergeten muurbloem, een verslonsde Holmes roman, 'n stuivers magazijn op de vette toonbank van een komenijswinkel. 'n Moderne vrouw, een die voor zich zelf 't brood kon verdienen. 'n Kranig meisje met energie, 'n uit het evenwicht geslagen malloot die, met werk-ezels-lust begaafd, het uiterlijk gekregen had van een slecht gevormde nerveus-geworden mummie.

— 'n Rare, nette, kwibus die zwager van me, mompelde Hans achter de hand tegen Wouter.

— Wat zijn 't toch voor wezens, vroeg Wouter 'n sigaret rollend.

— De man is de broer van mijn vrouw ergo m'n zwager. Rijksambtenaar, ergo hongerlijder. Zij is of geeft zich uit voor iemand

die in letteren doet. „Self made wife". Onuitstaanbaar zooals alle wezens die zich zelf gemaakt hebben. Met dat al, 'n prachtige Léandre-karikatuur, fluisterde hij zachtjes grinnekend.

— Maar wat komen die schepsels in Rome doen?

— De boel afneuzen. Kennis maken. Romeinsche oudheden bestudeeren in zeven dagen. Ik snap er geen jota van. Naar Rome!... waarom niet voor 'n week naar Haarlem of 't Haagie, of 'n retour Brussel. Maar Rome!... daar moet je totaal ontoerekenbaar voor zijn. Rome! herhaalde hij weer en keek de twee huwelijks reizigers zoo stom verwonderd aan, als trof hij zijn ploerterij plots in aandachtige lezing van Dante's Hel.

— Nu kun je zeker voor beerenleider fungeeren, spotte Wouter.

— Dat ken je begrijpen! 'k Begin morgen om 9 uur een copie in de Villa Borghese. 'k Werk tot 11 uur. Neem m'n plat du jour mee. 's Middags werk ik tot 4 uur. Dan zijn alle musea gesloten. En overmorgen... en alle dagen daarna, ik ga me dood werken, zei hij schamper en zijn mond spitste weer als tot fluiten.

— Ik zal Bep' van jou plannen op de hoogte houden, lachte Wouter.

— Je moet wat voor je bloed-eigen familie over hebben, deed Hans tragiesch.

II.

Wouter had den bleeken jongen met het dunne schrale baardje en de slappe jockey pet versierd met bonds insigne, vriendelijk aangekeken en te woord gestaan, toen Fientje met Bep' waren uitgegaan. Hans slaafde alle dagen naar de Villa Borghese.

Beiden zaten ze nu stil voor zich heen te staren. Dan begon Frits dat lange gesprek: al dat kleine schrijnende leed van een pas getrouwd huwelijksreiziger. Nerveus prikkelende eentonige woorden gonsden door de kamer van den kunstschilder. Getrouwd was ie 'n beetje uit baloorigheid, om de afwijzing te vergeten van 'n vorig „meisie," 'n beetje uit eerzucht met die kwasi artistiekerige juffrouw, 'n journalisterige blauwkous.

Wat 'n beroerdigheid allemaal, wat 'n versuffende, troosteloos vervelende dagen. Je lichaam was zoo'n ongezeggelijk ding, het volgde zoo moeielijk den weg van verbeelding. Er was toch niets in de wereld dat je hersens meer prikkelen kon dan reizen. Je droomde, had ie gezegd, met vreugde over nieuwe vreemde steden, je zag ze in gedachten voor je opdoemen. Maar dat fantaseeren ging zonder uitgaven, zonder moeite, zonder reizen vooral. Doch o wee! wanneer je in zoo'n derde klas wagen zat en je reisde, reisde, uren aan uren, snellend door die onbekende landen, langs steden, over bergen, door tunnels. Dat alles warrelde voor je heen als in een kinematograaf, zonder een kleur van indruk achter te laten.

Dan begon het gevoel van op hout te zitten onuitstaanbaar te worden, elke slingering die de wagens maakten werd hinderlijk; je schokte óp, je kwakte neêr — op hout — dat gaf niet mee. Dat vervelende coupé huisje met die waarschuwingen voor noodrem en lijfelijke zorgen, het schrale gaslicht afgeschut door het blauwe kapje, het luchtkokergat waar soms de wind in bromde, het plaatje met „si prego de non sputare", de oude Hollandsche couranten die je tot suf wordens toe ter hand genomen had, al die saai lamme dingen met de korstjes brood van de meegevoerde proviand en de stukjes vertrapte sigaar en sigaretten inkluis — het werd huilerig van verveling. Zoo! naar Rome toe. Twintig maal had hij den bekenden inhoud van zijn valiesje onderzocht, zonder ook maar één keer iets te hebben gevonden wat hem interesseerde.

En hij had doorgeklaagd, staroogend in het teem-grijze licht van den voorjaarsdag, dat vaal over de hooge huizen door de diep in-gebouwde vensternissen Hans' kamer binnen vezelde. Regen tikkerde aldoor tegen de ruiten.

— Dan kwamen zei hij toonloos, gedachten in je op, gedachten aan je leven dat toch feitelijk in Holland bleef. Even soms leefde je fantasie op, als je dacht wat je zou vertellen aan verbaasde vrienden en vriendinnen, aan kennissen en familie, dan voelde je voor 'n moment niet het hinderlijke, dan leek er weer moed in je op te leven. Je ging toch iets zien, waar de meesten áf moesten blijven.

Als voor zich zelf sprekend, tuurde hij langs Wouter heen, streek met zijn magere rechter hand achter 't hoofd om de haren van de linkerslaap glad te strijken; kuchte, 'n gemaakte hoest zóo een, die cachet moest geven aan zijn schrale lichaam. Vervolgde dan weer.

Nog vervelender werd alles wanneer de trein stopte. Ik was aldoor wakker. Keek even uit het portierraampje. 'n Grauw perron onder een groote ijzeren overkapping. Enkele slaperige beambten met kleine lantarentjes; het getink van een hamer op staal. Geen beweging van haastige reizigers; geen geroep of geschreeuw, niets dan een enkele zwevende electrische booglamp die je geeuwen deed en spuwen. Dan zag je de dag verdrietig boven de vervelende huisdaken van een stad komen. Je rekte je hals om den naam van het station te lezen — zag niets. Greep naar den reisgids. 't Verveelde al wanneer je die groezelige papiertjes zag.

Eindelijk dat wakker worden van je „andere helft" — geeuwend en rekkerig, lusteloos en afgetobt: — Zeg Frits wat 'n end hè." Dat zeurde als de regendroppels hier tegen de vensters. Je slaap-suffe afgemartelde kop valt als een blok tegen het beschot; welke god had je toch zoo verdoemelijk in de maling genomen; wat we toch doen gingen zoo ver! zoo ontzettend ver van huis. Waarom we nu al dat zuur gespaarde geld aan zoo'n uitputtende vervelende reis weg gingen smijten?

Toen Zwitserland.

Hij zuchtte hoorbaar, met bei z'n bureauhanden droeg hij de scherpe magere knie en wiegelde het been waaraan de slofferige fietsschoen klepperde.

Zwitserland? er was absoluut geen land te zien. Alles in mist en een zieberige vuile motregen. We werden er disperaat onder. Daar schreeuwde zich nu de heele wereld een ongeluk over, Zwitserland — het Y met mist. Je kon er om vloeken dat het zoo in-vervelend en suf was. En die locomotief trok je maar verder. Nu bijna hopeloos, en aldoor je zitvlak pijnlijker op de houten banken. Het heimwee kwam onverklaarbaar sterk je gedachten verstrikken. Je eigen stad met alle bekende menschen en dingen zag je in verbeelding duidelijk en klaar. Menschen wandelden er langs de droge breede straten. 'n Beetje kou trilde over je warme lijf, je zag pluimpjes adem uit de sperrende neuzen der trekkende paarden puffen. Al gaand begon het bloed sneller te vloeien. Je voelde nog smakelijk de thee, de lekkere kadetjes uit den winkel-op-den-hoek, met 'n plakje rookvleesch er tusschen. Je herinnerde je precies de nog niet geheel aan-kante huiskamer met de hard snorrende kachel. Het daagsche werk wachtte op 't bureau. Iets vlugger stapte je aan. Daar passeerde Bram en Jan Pui, juffrouw Betje ook-al-vroeg-op-stap — en ginds Zaan uit den sigarenwinkel... meneer den direkteur! pet af, zóo. Wat groetten die menschen je allen toch innig vriendelijk.... Hoorde je, alle droomen vervagend, de stem van Fientje zoo zeurig: — Manlief, ik ben soo moe." Nou ja, haalde je de weerlicht. Of hij dat niet was. Maar hield zich in. Wat zag dat mensch er uit. Net een grauwe uil in dat mist-licht. Ze had een tint gekregen als een vel aan geschroeid postpapier. Voor 't eerst bekeek hij haar kritisch. De hoed met de valsche struisveer zag er uit als 'n verdronken kip, zat scheef op de verwarde stof-grijze haren. Met wat meer meelij zei ie 'r iets op-

beurends: — Nou ja kind, dat mot je 'r maar voor over hebben.

Voor afleiding sloot je dan 't venster. 't Verveelde allang dat die kille wind telkens motregen in je vies aan-voelende gezicht smeet. Je rilde als een marmot en bekeek de andere reizigers met afgunst; die menschen leken allemaal zoo frisch en uitgeslapen.

Z'n zeur-stem klonk mat en verdrietig. In nog grijzer schemer stond de kamer en vervelend tikkerde de regen tegen de vensters.

— Toen kwamen we hier in Rome, vertelde hij verder. Eindelijk het doel bereikt. U vraagt waarom Rome? Wel zoo. Fientje wou dat, om d'r schoonbroer en zuster te leeren kennen. Ze meende een leuke verrassing. Zij heeft van meet af die reis willen maken." En als om een excuus te maken voor zijn povere wezen in deze heilige en profane kunststad murmelde hij: — „Mijn schuld is 't niet." Ze hadden al twist gehad — hevige twist om die reis, zoo onnoemelijk vervelend — dat traject van Haarlem naar Rome — in de derde klas. Nu stampte zij van ergernis.

Ze had nu ondervonden wat zoo'n tocht beteekende. Maar, zei hij bijna fluisterend, ze was toch van een bizonder intellect — al zou ze bij hun thuiskomst misschien óp-hakken tegen vrienden en vriendinnen, ze zou er wel wat van meedragen. En hij? — nou ja — hij wou Rome ook wel eens zien. Bep', zijn zuster had geschreven, dat hier de sinaasappels en citroenen nog aan de boomen hingen. Heel merkwaardig omdat eens met je eigen oogen gezien te hebben.

Doch nu weer nieuwe teleurstelling. Ze gingen voortdurend met Bep' uit, insteê van met Hans. Die had 't te druk; moest een schilderij klaar hebben voor Parijs. Hans moest bij groote meneeren op diner, in paleizen schilderijen taxeeren. Hans was altijd afwezig en buitendien, hij kende Rome absoluut niet. Als-ie eens 'n keer met hen uitging, dan kwamen ze te vroeg of te laat in de musea; hij vergiste zich altijd in den weg, toonde hun dingen waar ze niets voor gevoelden. Musea? nou ja die had je in Haarlem en Amsterdam maar „plentie". Zijn vrouw was er ook niet voor. Die zocht naar bekoorlijke romantische plekjes en kiekjes, oude kasteelen met vijvers en donkere boschjes, schitterende paleizen van Nero, tuinen waar je viel over het naakte-in-marmer met geweldige fonteinen, iets bizonders, afijn. En wat kregen ze nu te zien? Kerken! griezelig kil en duf van wierook, gewone huizen, krotterige winkeltjes, pleinen in stofwolken, electrische trams die nooit stopten en altijd overladen waren. Geen paus, geen koning, geen reusachtige kerkelijke feesten ... en dan je verbeelding, nog opgewekt door 't lezen en bestudeeren van Quo Vadis, over arena's, wilde beesten, gladiatoren ... nee! dat was wel overdreven, maar wat je hier nu toch van Rome zag was direct dun. Dan had je nog dat eten in die klefte restaurants. Eten? konden ze maar eten, moest je daar

wijn bij drinken! Hij geheel onthouder. Hans was elken middag vet.

Zeuriger toen, terwijl hij tusschen zijn nicotine-bruine tanden de harde snorharen beknabbelde, vervolgde hij zuchtend: — Wat is er nou aan Rome? Zegt u het zelf eens, eerlijk . . . als 't nou maar niet zoo'n barre hoop geld had gekost. . . .

Er klonk luid gestommel op de trap. Hans met 'n druipnatte baard glinsterend van regen kwam met sprongen de kamer in. Achter hem, langzamer, Fientje en Bep'.

— 'n Avond! groetten ze. — Foei wat 'n weer. Koud. Nat. Moet je daar nu voor naar Italië komen, zei Fientje boos gezind.

— Het schijnt, zei Hans even geprikkeld.

— Wat schijnt? vroeg zij opdriftend.

— De zon, de maan, de sterren . . . en de lamp! wanneer Bep' die aansteekt, knorde hij, z'n schoonzuster met wegschuilende oogjes observeerend

— Waar zijn jullie geweest, vroeg Wouter, die voelde dat de conversatie-toon harde klanken begon te krijgen.

— Boodschappen gedaan, wijs-neus, zei Bep' lachend. Hans schijnt de bokkepruik op te hebben, fluisterde ze Wouter in 't oor. En toen hardop: — 't Is al half acht. Waar gaan we eten? Toe! vlug wat — ik rammel.

Frits stond op, verveeld, rekte zich geeuwerig, greep z'n pet met het bondsinsigne, nam z'n bergstok met ijzer puntbeslag, kamde dan de haren met de vingers, spuwde op den grond en zijn toilet was „dining-room" waardig. Zijn ega verwisselde haar muts van gebreide wol voor de stroohoed met verwaaide veer en stak het arm geplukte ding met lange spelden op het droge kleurloos-sluike peenhaar. Een soort dasje van gaze de lys, oranjegele en paarse nullen op een poetelig crême fond, hing kwasi artistiek om heur smal pezig nekje. Zoo in haar half sleetsche lusters japonnetje met dien hard rooden mantel om, deed dat povere spichtige lichaam aan als de wandelende karikatuur van wat eens misschien vrouw geweest was.

De schilder nu weer opgemonterd zong: — Allons enfants de la misère, le jour de boire est arrivé . . . en fluisterde zachtjes tot Wouter: — Liever een doofstomme Venus van Milo dan die geletterde schoonzus! Naar Castaldi, riep hij hardop.

De altijd leutige stem van den schilder lachte door de Cucina. Hij spelde de onleesbare „carta". Wanneer de cameriero Antonio op hem toeschoot begon hij: — Pesce, signore Antonio — grosso — comme ça. En hij gebaarde met bei z'n handen, monsterlijk groote visschen. De kellner lachte, schudde ontkennend 't hoofd: — No grande oggi — piccolo. — Wat soort, vroeg Hans in vier talen. De kellner explikeerde nutteloos. Dan teekende de schilder, 'n zalm, 'n tong, 'n forel, 'n zeehond en zei dan dood ernstig: — Antonio — hier een brok van.

Fientje, de journaliste, kon niet lachen. Haar gezicht was in het hooge Zuiden bevroren. Frits vond de Italiaansche keuken zoo beneden kritiek, dat elke glimlach van zijn schrale facie verdween, zoodra hij de Via Buffalo in het oog kreeg. Wouter en Bep' waren goed lachs. Herinnerden zich een avond toen Hans een omelette soufflée besteld had voor twee personen — een groote — ze hadden een wolfshonger. En de Italianen vol humor, om den schilder dat eeuwige „grosso" nu eens voor goed in te peperen, hadden een omelet besteld van enorme proporties. Praatziek vertelden de fijntjes lachende bedienden aan al die daar aten wat er gaande was. Toen dat gevaarte binnen werd gedragen was het een oogenblik doodstil bij Castaldi. Maar dan een gesmoord lachen onder de servetten uit. Zelfs Hans en Bep' die door niets overbluft waren, keken vreemd op.

— 't Was, zei Hans, of ik de volle maan geserveerd kreeg. Maar we waren zoo uitgehongerd ná een veertiendaagsch verblijf in dat nette pension dat er geen kruim van de „frittatie" overbleef.

Het menu voor 't „pranzo" was erg lastig saam te stellen. De huwelijks-reizigers waren onmogelijk te voldoen: soep was voor hen òf water, òf broodpap, vleesch steeds draderig en uitgekookt, riekte naar knoflook en uien. Alles gebakken in schapenvet of olie. Groenten! om te rillen van afschuw; visch . . . direct bah! gekke ongefatsoeneerde visch, griezelig; aardappelen glazig en oneetbaar; maccaroni, spaghetti . . . rare kostjes. Ze hadden een echte

afkeer van de Italiaansche keuken, leden honger, leken bijna doorschijnend, hun gezichten nu grauw van slapeloosheid en de lijven slap van vermoeienis.

Rome viel die twee laag-landers ontzettend tegen. Geen enkele fatsoenlijke winkel, geen enkel koffiehuis als Polen of Kras! Wat was er nou buiten den Sint Pieter, het Vatikaan, de Engelenburg en nog enkele musea aan die Heilige Stad te zien? Een onnoemlijk geen spoor, geen enkel artistiek-los-wezen zooals zij. Frits met z'n jockey-pet en z'n A. N. W. B. insigne, z'n witte en blauw geruite sporthemd, het sanella-band-vest om de lenden, z'n fiets-sandalen met de wolle sokken; en Fientje met 'r verwaaiden hoed, pijnlijk dunne ros-verschoten zwarte japon, die tomaat-rooden mantel, de slordige stuk gebeten garen handschoenen — alles van een losheid uit de Pijp-enorme bohème.

vervelende stad, zonder Frits van Haarlem of Carré, suffe concerten op den Pincio . . . alles viel tegen! Ze hadden den St. Pieter tienmaal grooter gedacht, en wat die opgegraven overblijfselen van Oud-Rome betrof . . . grootere onzin dan die stukken en brokken was moeilijk denkbaar.

'n Slechte stad! na acht uur kon een vrouw niet alleen meer over de straat gaan, zonder lastig te worden gevallen. Van Bohémiens

Er was een huilerige trieste deceptie in die twee jonggehuwden geslopen. Ze hadden zoo'n kou in hun dunne kleeren, ze voelden de klamheid van de kille regens tot in hun merg, geeuwden van honger en verveling. De naar iets bizonders hakende gedachten verloomden. Langzaam, na vijf of zes dagen te hebben rond gezwalkt, de kleine reiskas uitputtend begon hun nerveusheid te groeien tot bits verzet.

Het regende — het regen-kletterde alle dagen en ruig woelden de blauw-grijze wolken flarden door het zilvrig grauwe licht geschemer. De straten tegen de heuvelen werden modder wegen, tusschen de huizen tolden de nat glimmende schermen. Geen Italiaan waagde zich buiten, maar globe trotters en „sight-see-ers" tobden woedend in bakjes en Jan-pleziers aangevoerd door wind-en-weer trotseerende Cook-cicerones, van de Piazza San Pietro naar het Quirinaal, van de Villa Borghese naar het Colosseum en S. Giovanni in Laterano.

III.

In het atelier van Hans, zat vader Valatti als altijd te kopieëren. Hij peuterde voortdurend nieuwe Beatrices Cenci van Guido Reni of Aurora's en Phoebussen op Zonnewagens van Casino op zijn met vele photo's behangen doekjes. Een lap groene saai hing over z'n schouders, vies bevlekt met vogeldrek, zijn slap rond bruin hoedje hing achteloos op het dunne grijze haar, z'n smalle donker-goudige oogen tuurden achter groote brilleglazen. Hij zat daar altijd, een stok steunend onder zijn even bevende hand met het droge penseel kleurtjes te pitsen op het doek. Hij zat daar uren achtereen in zwijgen verscholen, 'n eenzame, 'n verlorene, één in wien alle enthousiasme gebluscht was, zonder verlangen dan wat eten, wat drinken, hopeloos in dat witgrijze licht dat aldoor killer neer vaalde uit de smal-diepe vensternissen. Een muschje dat altijd vrij rond vloog in het atelier zoo lang Valatti aanwezig was, zat druilerig op zijn schouder, 't kopje diep in de veertjes gedoken. Chiara zijn ega, was naar haar buurvrouw geloopen. Soms wanneer de slecht gesloten deur onder den nijdigen druk der tramontana open woei, loeide haar schreeuwerige stem naar binnen. Dan keek Hans 'n moment van zijn werk op, dat hij voortdurend met nijdige blikken beschouwde.

Vandaag lukte weer niets. Dat naakt model had een kleur van „café au lait", het licht was kil en bruut, in dat atelier hing een ziekenhuis-atmosfeer. 't Model klapper-tandde van kou, keek bedrukt naar het houtskool vuurtje, dat bleekrozig gloeide in de witte asch. Ze stond daar áfgeposeerd met een verveling-trek om den mond; het zwarte haar ver over 't voorhoofd geduwd, wrocht schaduw in de diepe oogholten. Het nog onontwikkelde slanke lichaam, fijn goudig van kleur met rozige reflexen, leek verlompd en vergroofd door slechte behandeling. Maar rank toch en goed van modellé, zat er ras in, zuiver onvermengd bloed dat de meiden en venters uit Trastevere in zich dragen.

Wouter zat in een van z'n barste melancholieke buien, z'n hoofd met beide handen steunend, star voor zich heen te turen.

— Weet jij wat liefde is? vroeg hij na lang over dat woord en den zin ervan nagedacht te hebben.

— Liefde? zei de schilder, verwonderd opkijkend. 'n Gezonde verstandsverbijstering die d'een heeft als ie zestien, d'ander als ie zeventig jaar oud is. Ben jij verliefd? vroeg ie Wouter scherp observeerend.

Die gaf geen antwoord, bleef belangeloos voor zich heen staren, en zei dan, terwijl de schilder tusschen de tanden vloekte van drift:

— Ben jij nog verliefd op je vrouw?

— Verliefd, verliefd... we zijn nu samen... dat begeerden we. Verliefd. Ik ben niet zoo gek om haar zonder fouten te zien, maar die ergeren me niet. Ik zou met een andere vrouw niet zoo gelukkig zijn. Jij bent zoo vervloekt zwaar op de hand: ik hou van haar, zij van mij. Dat lijkt me meer dan voldoende.

— Zou je zonder haar gelukkig zijn? Ik bedoel, als je 'r niet gekregen had?

De schilder keek hem lang aan en zei toen:

— Versmaad te worden moet onaangenaam zijn. Maar wij zijn daaraan gewoon. De kunst geeft je elken dag blauwe schenen. Wanneer ik niets goeds kon creëeren zou ik ongelukkiger zijn, dan onder een afgewimpelde liefde. Wij verlieven ons elken dag, mompelde hij en floot toen de Marseillaise weer, zijn lijfdeun, die hij afwisselde met een vroolijk Piet-Heintje.

Valatti was ingeslapen. Het palet op de knieën, 't vogeltje slaap-wiegend op zijn hoed — terwijl de leege brille-glazen waakten.

— Hoe kom je er toe om hier over liefde te praten, vroeg Hans nijdig. Voel je dan niet dat 't steenkoud is?

— Vraag 't aan je model, bromde Wouter.

— Schiet maar op, Signorina, zei Hans z'n penseelen kuischend.

De meid knikte. Wreef de wit-verpeerschte handen boven het comfoor en trok toen achter den schilderezel om, waar ze 't zoodje kleeren inschoot.

— Zijn de huwelijksreizigers boven, vroeg Wouter geeuwend.

— Ja, die spelen pantomime. 't Lijken wel de ridders uit de Orlando furioso. Heb je die gezien in Napels?... Straks hoor je boven ook nog dat beroemde: Eccolo!

Het model verdween. Hans en Wouter trokken de trap op. Zwijgend kwamen ze binnen. In den hoek bij het lage smalle venster, op een der koffers, steunend tegen 'n paar kussens lag Fientje turend naar den regen. Frits trommelde om er zeeziek van te worden met de dunne vingertoppen tegen de ruit, Bep' las langzaam spellend in Pellico's dagboek, en knabbelde dan weer gedachteloos op een hard gebakken „dolce" van Chiara.

Ze wisten geen raad met hun tijd, eindelooze leegheid nu ze vrij waren en er als heer en meester over bevelen konden. Ze deden niets, hoorden de minuten wegtikken, zagen 'n dag vergaan en verlangden er geen seconde van terug. Keken aldoor naar het trieste spansel, dat grauw vaalde over de glinsterend druipende luifeldaken. Leeg lagen de trappen van het kleine Grieksche kerkje en geen oolijke bloemenmeisjes krakeelden er over de mooiste vrijers. De niets-zeggende platte huisgevels rose-bruin en verlept geel van kleur schoorden in naar geestige vlakheid naar den einder. Dreunend gonsden de trambakken voorbij, zenuwprikkelend, wen ze ketsend en schampend over de wissels schokten. De koetsiers ranselden hun dampende paarden, tierden tegen dat vervloekte weer. Alle straatgeluiden zeverden binnen tot Hans woedend opstaand, de deur met een smak toesmeet.

Wouter voelde de melancholie als een doodsangst in zijn hersens nevelen. Hij kon wel uitschreien van vreemd verdriet en zat maar stil beweegloos te staroogen. Fientje met 'r dof zeurige stem vroeg om prentbriefkaarten en dan 'r mantel, want ze stierf zoo van de kou. Frits die nu figuurtjes teekende op de bewasemde ruit, stond op en slenterde sloffend naar z'n vrouw toe. Hans keek naar de zeven antimacassers waarop zeven koppen van Leo XIII gedrukt waren.

— Geloof je, zei hij tot Wouter, dat je gek kunt worden als je lang éen en 't zelfde ding bekijkt.

— Dan moesten alle getrouwden op 'n zeker oogenblik naar een krankzinnigengesticht, sarde Wouter.

— Ik bedoel 'n vervelende teekening, 'n om-gek-te-worden behang, 'n tafelkleed. Begrijp je dat niet?

— Krijgen we thee? zei Wouter, die een pijp stopte.

— Geef eerst antwoord, lachte Bep'.

— Iemand wordt gek van één zelfde gedachte, mompelde Wouter. Van zien op zichzelf wor' je niet krankzinnig. Het zien doet 'n gedachte ontstaan; kun je dat éene niet meer wegdenken, neemt het je brein zoo in, dat het andere als in schaduw verder leeft... dan ben je hard op weg om gek te worden. Verliefd zijn lijkt me een voorproefje. Je zóo te concentreeren, dat al de rest bijzaak wordt.

Ze zwegen allen. Bep' ging peinzend door het kleine vertrek, zette wat thee kopjes neer, stak het spiritu slichtje aan en bleef in

't half duister naar Wouter kijken, die weer totaal afwezig naar een stip in de ruimte tuurde.

— Goed weer om een erfenis te deelen, bromde Hans. Maar er was geen lach over de trieste koppen te krijgen. Ze dachten nu wel allen aan 't lieve land ver weg, aan gezellige huiskamers waar de kachels snorden, aan al de goede menschen en dingen die ze achter hadden gelaten, aan alle mooie herinneringen die tranen van heimwee en onstilbaar verlangen in de oogen deden opwellen. En zelfs Hans huiverde 'n oogenblik als ie tusschen de wimpers naar de spookachtge figuur van z'n schoonzuster keek, waarover het licht zulke bizarre groteske schaduwen wekte.

Was dat nu het leven in het zonnige Zuiden? Over de daken de voortgezwiepte wolken, over Rome met zijn koepels en torens de grauwe Hollandsche luchten en de koudkille voorjaarsregens. Alle dagen grijs en eentonig vol weerbarstig lichtgevezel. Was dat Rome met zijn modderig vuile Tiber-stroom, met zijn leeg geregende pleinen, de verdrekte plaatsen van opgravingen, de druipende ruïnes, de vergoorde arena's?

Ze zwegen in gepeins. De oogen droef naar dat armelijke slaapvertrek van Hans en Bep' — ze voelden het oude huis om hun wezen killen, het malle kelderkrot dat wel staan kon in een uitgesleten Hollandsche buurt, diep verzonken in 'n steeg ergens weg uit 't zonlicht, ver weg uit de levens-branding van wijde straten en pleinen. Getergd nu, tot het uiterste gebracht, door de onverschilligheid van de omgeving, woedend op zich en de anderen, zei Fientje korzelig driftig:

— Rome is onuitstaanbaar vervelend!

Iedereen zweeg overdenkend dit bar-hevige sacrilège.

— Je had naar Brussel of Parijs moeten gaan, zei Hans spottend. Dat zijn de plaatsen om alléén te zijn met de heele wereld-stad.

Bep' gaf sigaretten, blies rook in Wouter's gezicht, dat strak stond met een kerf tusschen de brauwen.

— Zeg nou in godsnaam wat we doen moeten, woedde Hans razend.

— Whisten, zei Bep', verheugd iets gevonden te hebben.

De jonge vrouw schoof de lage stoelen om het wankelende tafeltje, zette de brandende lamp dicht bij, dan gingen ze met vieren zitten.

— Kaart spelen is idioot, zei Fientje minachtend en krampte zich nog wat dichter in het vensterhoekje.

— Alleen groote geesten hebben verstrooiing noodig, zei Hans lachend.

En saamgebogen over het tafeltje, speelden ze whist. Zacht straalde het schemergroene licht over de was-witte handen, de bleek verschaduwde koppen, waarin diep de turende oogen glommen. Met kleine teugjes proevend van de thee en gezellig de sigarettenrook nevelend om hun wezen. Nu was er wat warmte in het oude kille huis en soms even schaterlachten de stemmen dier vreemde trekvogels door de suizelende stilte.

In Wouter's „Albergo".

Hij had een kamer gehuurd in een bar oud hotel tegenover het Panthéon, diep in het antiekste deel van Rome. 'n Groot slaapvertrek met twee ijzere ledikanten, 'n roode plavuisvloer met wat losse kleedjes; een dof zwart behang met vuilgele figuren bedekte de wanden. Er was evenveel comfort als in een gevangeniscel. Doch hij was gewoon aan eenvoud en niets deerde hem minder dan luxe-onthouding.

Wanneer Wouter van zijn vrienden weg ging, trok hij langzaam slenterend tusschen de smal-donkere straatjes, door de via Pastini naar de oude woning. Met een stil plezier nu weer alleen te zijn. In dat kale vertrek droomde hij, luisterend naar de stemmen uit het verleden, vermooid nog door de schoonheden die hij elken dag opnieuw in de heilige stad ontdekte.

Er waren nachten zoo broos teer en vol droom-visioenen dat hij intenser dikwijls 's nachts droomde dan daagsch leefde.

't Blonde kind leek nu wel elken nacht door het nachtdonker van zijn kamer te zweven. Dan waren de wanden van 't onooglijk vertrek versierd met de schoonste gobelijns, of hingen er de luisterlijke scheppingen van da

Vinci, Botticelli, Correggio . . . verfijnd heilige wezens waarin hij terug vond zijn eigen verlangen naar het bovennatuurlijk schoon.

Eens, toen hij dof van weemoed en melancholie, bijna huilend van verdriet op zijn steê was neergevallen, machteloos om nog een vinger te roeren, droomde hij in. Ritselend leek toen het tule gordijn te bewegen. Hij lag slaapdronken met wakende oogen toe te kijken: voelde zonder schok van angst hoe een koele hand neer streelde op zijn voorhoofd.

Sinds dien was de levenshaat weer onderdrukt. Niets kon hem deren geen toekomst baarde zorg en 't verdriet dat altoos in hem klaagde, 't verlangen naar altijd ongeziene dingen werd vager en onwezenlijker.

Een geheimzinnig rijk was dat droomland. Hij trok er door met open oogen en luisterend naar melodieuze klanken. Soms doemde een tuin op met schitterend kleurige vogels die pluimstrijkend in goud-wit zonlicht naar den dwaler keken. Hij zag de vreemdste bloemen met wonderlijk gemodeleerde kelken, en van bladen voorzien die op fijn gevormde handen leken. Er waren planten die een geur verspreidden zoo wonder-heerlijk als de balsems waarmee edele haremvrouwen zich de bleekivoren huid lieten wrijven. Er klaterden beken uit rotsen van malachiet en zilvrig stroomde het perelende water over kostbaar onyx en lapis-lazuli. Boomen, als uit goud geslagen stammen met kronen die teer de blauw-bleeke lucht beroerden, wuifden schaduw en licht op het brons-groene mos waar kleine goudig-groene torren speelden. Kapellen vlogen er met wijd gespannen vleugeltjes schooner dan gebatikt fluweel, warmer van kleur dan rozen en pensée's, heerlijker versierd dan het kleed der heilige Maagd in de rijke kerk der Jesuiten. Dan hoorde hij een knapenkoor zingen. Stemmen, als leeuwrikken stijgend bij 't ochtendkomen boven dauw-natte weiden, stemmen, als nachtegalen zingend in 't maanlicht tusschen de blanke bloesems van accacia's. In witte surplu's over oranje-roode toga's stonden de knapen rondom een oud marmer tabernakel waarvoor een priester in adoratie geknield te bidden lag.

Weer andere nachten droomde hij van het oude moederhuis. Hij zag elk meubel staan, herkende de warme kleur der Oostersche tapijten, de sierselen der Indiesche koperwerken de majolika vazen en de voorwerpen van bleek rose terre cuite. Daar zat moedertje met het haakwerk in de lieve handen. Het blonde meisje vroeg met helder lachende stem:

— Thee? mag ik suiker en melk geven... neem nu niet alle bonbons Wouter! ... en hij hoorde het water zingen in den koperen bouilloir, de eierschaal dunne chineesche

koppen kletterden even op het gedreven blad. Ze hadden gesproken over de waarheid en leugen tusschen verliefden.

— Niet al het voorgewende is leugen, zei moeder nadenkend. Elke slechte stemming uiten, geen verdienste van eerlijkheid. Zelfbedwang een deugd. Het mooie zien in anderen een groote kunst. Het slechte door goede behandeling verbeteren een goddelijke karaktereigenschap. De eerlijkste mensch kan een leugen vergeven. De leugenaar de waarheid niet verdragen. Ik geloof niet, sprak ze zachtjes als tot zich zelf, dat menschen die zielsveel van elkaar houden liegen kunnen. Fantaseeren is niet liegen, maar de realiteit mooier maken door schoonen schijn.

— Wanneer ik om 't uur in den spiegel kijk, zei 't blonde kind wier perzikdonze wangen schaamrood bloosden, vind ik mezelf mooi, dan weer leelijk. Lieg ik nu, liegen mijn oogen, m'n gedachten? Ben 'k ijdel en kort daarna eenvoudig en kritiesch gestemd?

— Wat 's morgens mooi lijkt, kan 's avonds bar leelijk zijn en des nachts hatelijk en weerzinwekkend voorkomen, fluisterde moeder.

— Toch niet liefde moeder! zei Wouter verbleekend.

— Niet liefde, maar lusten... lusten... zei de oude vrouw en keek starend naar de zonstralen waarin duizenden stofjes trilden....

. . . .

Er waren droomen die hij als uit oude manuscripten las. Het werd hem als sloeg hij langzaam blad voor blad open, zittend op een heuvel in het dennebosch ... hij las van een blonde maagd met meer-blauwe oogen, van een knaap die gedichten opzei, gedachteloos bij het spreken. Ze minden elkaar met een liefde reiner en blanker dan sneeuw, zuiverder dan bronwater, limpider dan de helderste luchten....

— — en nooit spraken ze over dat gevoel, nooit luisterden ze naar hun kloppende harten, nooit zochten de lippen naar zoenen. Alleen dë oogen vertelden meer dan de monden uiten konden. En toch gingen ze uiteen, zonder een woord te spreken over dat wat in hun zielen te sluimeren lag. Beiden dwaalden ze door de wereld met maar één verlangen in zich om het heiligste te schenken dat onschijnbaar bewaard in de geheime gedachtenwereld van hun wezen verborgen bleef.

Lange, lange jaren doolden ze zoo verder. Soms plots verrast opkijkend bij het hooren van een stem die het innerlijke verlangen deed stillen, bij het zien van een gelaat niet zoo van vorm als duizend anderen, of het bewegen van 'n lichaam, het gebaren eener hand, de glans in een paar oogen, en telkens kwam de teleurstelling heviger dan te voren hun ziel verontrusten....

. . . .

Eéns droomde hij. 'n Bleek grijzen Novemberdag. Hij zat in de tuinkamer te turen naar de vruchtboomen. Langzaam dwarrelden de lichte goud-gele bladen en vielen ruischloos neer op de omgespitte bloembedden. In huis was 't stil, en ook in den tuin sjielpte geen vogel meer. Alles stond in bleeken schemer, zoo weenend melancholiek, zoo stervenstraag vol weemoed, dat er tranen over zijn wangen rilden.

Het blonde kind was heengegaan... nu leek de zomer wel nooit meer weer te komen. Hij had haar niet gesmeekt, niet gebeden om klaarheid. Aan haar oogenglans zag hij welke vreugde haar bezielde.

Lusteloos en moe ging hij z'n slaapkamer binnen, zag nog aldoor de rood-bruine wingerd takken, de kleine druiven zilverig bedauwd, en hoorde 'n appel vallen berstend op den grond... Met een ruk liet hij de jalousiën neer. Bleef toen liggen in zijn schemerdonker vertrek.

De nacht kwam en hij zag maanschijnsels over den tuin trillen die in miste windselen verscholen lag. Hij wou slapen gaan en bleef waken, woelend in zijn stêe met aldoor die éene gek makende gedachte, dat zijn lief voor hem verloren was,

't Werd morgen. Onrustig sluimerde hij in, werd weer wakker en begon opnieuw te denken. Wilde niet opstaan, niet in aanraking komen met het leven, begeerde naar rust alleen en stilte. Wenschte in te slapen om niet meer te ontwaken. Smeekte om een macht die hem nu dooden wilde. En wel wanneer de razernij hem zoo martelde, dat hij z'n hersens als doorvlijmd voelde van naald prikken, sprong hij op, liep naar de waschtafel waar het scheermes lag... stond bleek en lip bebijtend voor den spiegel met het open lemmer in de hand... dan ging de deur open en langzaam kwam z'n oude moeder binnen....

Een nacht schreef hij aan haar. Hij meende met enkele woorden zijn leven, zijn verlangen, zijn liefdedroom te hebben geschreven. Woord voor woord... zin na zin. Zonder nadenken, zonder verband. Toch moest ze alles begrijpen.

„Ik moet dit schrijven, misschien komen mijn gedachten tot rust De lentedagen zijn kort, de zomer hel-verschroeiend. Mijn leven is een kleurendroom geweest vol jong groen en prille bloesems, toen een korte heete zomer vol verlangen. Lusten zijn als hout vuur opgevlamd en vergaan. De liefde alleen is gebleven, onbevredigd en toch mateloos als het verlangen naar wederliefde.

Ge zijt nu altijd bij me. Geen vreemd onwillige lach speelt om uw lippen. Ik ken het bloeiend schoone lichaam, dat koel is en wit als sneeuw, de fijne licht blauwe adertjes als marmer nerven over de jonge borsten. Een Venus van Milo, een levende schepping van Da Vinci, kuischer dan de heilige madonna's van Raphaël en Filippo Lippi. Ge droomt rustend in de armen van een ander. De gedachten dwalen, de geest zoekt.... En wijl d'adem streelt langs andere wangen, ziet ge in verbeelding dien éénen.

Mijn hart stille staat, niet meer klopt het bloed door 't versteende lichaam.

Nu voelt ge de kleuren van warme avondzon-hemelen als een zachte stilling van het eeuwig onbekende verlangen. Er bestaat geen wereld van materieele dingen, er bestaan geen menschen, geen hartstochten, de gedachten alleen, de droomen, de mooie verbeelding.

Ik heb u droomen verteld die schooner waren dan de kleurbreking in de facetten van edelgesteenten, droomen zwarter dan het zwartste diamant uit de ingewanden der aarde. Woorden gezegd welluiderder dan de engelreine stemmen die opklinken uit de eeuwig zingende monden der serafijnen op de doeken van Matsys en Memlinc. Droomen kuischer dan de paring van licht en lucht, wellustiger dan de liefde van drie geslachten, droomen als parelsnoeren, schitterend als de met goud geëmailleerde bokalen der Venetiërs.... Zal ik nu werelden tooveren waardoor duivels en monsters rennen, vreeselijker dan in de mythen der ouden, ontzettender dan de resurrectie der dooden, geweldiger en ontaarder dan de visioenen uit den eeuwigen Apokalypsus?

Gij weet niet dat der menschen hel de aarde is. Weet niets van het kwaad, het gif dat de smadelijke lijven martelt. Ge kent het huilen niet dat op-stuipt uit de millioenen, en niets van de ellende die kreunt en steunt in de binnenkamers.

Ik heb zooveel doorleefd... wel genoeg om te slapen en eeuwig te droomen van een ontwaken in armen die in liefde alleen omstrengelen.....

Nieuwe Plannen.

Soms kwamen de herinneringen aan zijn afscheid uit de Schelde stad wonderlijk klaar

in hem opleven. Dan hoorde hij de vroolijke stem van Frans weer die hem toeriep: — Doe de complimenten aan den Paus? En even bedacht hij dat 't wel interessant moest zijn den onttroonden Kerkvorst te zien in al de splendeur van de Vaticaansche schoonheden. Maar de mocite, zeurde een stem in hem. Je moest in 't zwart verschijnen . . . een rok dragen . . . een huren misschien in een uitdragerswinkel? Hij moest even lachen om een herinnering uit Parijs waar ie met z'n oolijke oom in de rok-costuums van twee „croque-morts" op een buitengewoon deftig bal was geweest. Oom, die maar aldoor schaterend riep: „Ça pu, nom de nom, ça pu vraiment comme la Morgue".

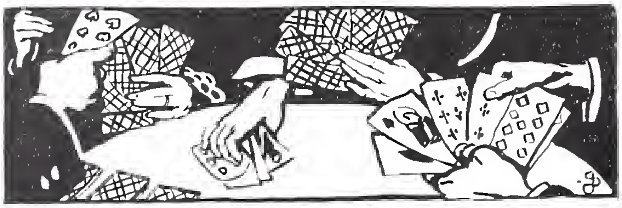
's Nachts had hij gedroomd van malle begrafenissen die steeds eindigden in een bal populair waar de levenden met de dooden solden, bals op kerkhoven waar de lijken, de frisschen, opstonden uit elegante doodkisten, van dansende geraamten die overmoedig cancaneerden. . . .

Toch dan, ten leste het wikken en wegen beu, had ie een audiëntiekaart gehaald.

Op 'n ochtend liep hij door het hem nu al innig bekende deel van Rome, dat hij lief begon te krijgen om de rust en de fijne kalmte waarin de oudgrijze huizen stonden, om de strekking der straten die vriendelijk aandeed als 'n vertrouwelijk smalle huisgang. Wel als in 't eigen land omringden hem de dingen, met dat dauw-zilverige waas over boomen en pleinen. Zoo, leek alles niet meer vreemd en onbegrijpelijk, ging er geheimzinnige toenadering uit van al die wonderlijke godshuizen, paleizen, musea en kapellen.

Hij slenterde langs de winkels uitkijkend naar een confectie-magazijn of 'n uitdrager om een rok te huren. Dat stemde hem weer vroolijk, en blij als een schooljongen verliet hij den kleerekoop met een mal-zittenden rok en vest; kocht nog een wit dasje en leende bij van Vliet een cylinder hoed, dien hij met een aantal Tribuna exemplaren voor zijn hoofd pasklaar maakte.

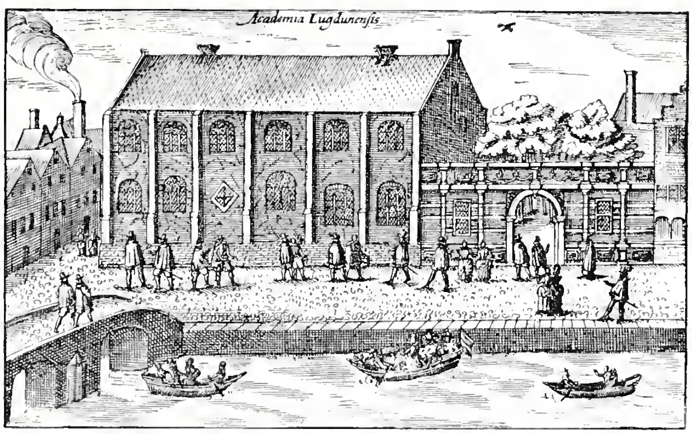
(Slot volgt).

DE ELSEVIERS EN DE BETEEKENIS VAN HUN UITGAVEN,

✝ ✝ ✝ ✝ DOOR J. W. ENSCHEDÉ. ✝ ✝ ✝ ✝

De redactie van dit Tijdschrift verzocht mij voor haar te schrijven een niet-geleerd artikel over de Elseviers. Ik heb niet geaarzeld aan dien wensch gehoor te geven. De vervulling er van was mij niet gemakkelijk, mij niet kunnende vereenigen met de historische beginselen, zooals die toegepast worden op deze geschiedkundige personen en hun persvoortbrengselen eensdeels, anderdeels omdat de onderwerpen, die krachtens hun aard bij de bespreking dezer materie als van zelf behandeld moeten worden, zoo bijzonder ingewikkeld zijn, dat zij zich daartoe niet wel leenen zonder te vervallen in een expositie van allerlei technische detailpunten. Beknoptheidshalve mij bepalende tot de hoofdpersonen, heb ik getracht die klippen te ontzeilen, meenende, dat de Elseviers ook belang hebben voor hen, die niet dagelijks in aanraking komen met bibliografie en met typografie.

ACADÉMIE-GEBOUW AAN HET RAPENBURG TE LEIDEN. — RECHTS TER ZIJDE VAN DE POORT DE BOEKWINKEL VAN ELSEVIER. UIT: JAC. MARCI, DELICIAE BATAVICAE. AMSTELODAMI, EXCUDE BAT JOANNES JANSSONIUS, ANNO 1618. (FOL. 18). (VERKLEIND). (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

Elsevier is een geslachtnaam. Leden dier familie hebben in het midden der zeventiende eeuw een roemruchte plaats ingenomen in onzen boekhandel. Van huis uit waren het werklieden bij Plantijn te Antwerpen; Hans was daar in 1569 letterzetter op een dagloon van een halven gulden, Jan stond van 1567 tot 1589 aan de handpers. Diens zoon Lodewijk, in 1546 of 1547 geboren, was er boekbinder op een dagloon van vier en een halven stuiver. De godsdienstige en staatkundige troebelen deden hem Antwerpen verlaten. Omstreeks 1570 was hij te Wesel, eenige jaren later te Douai, in het einde van 1580 te Leiden. Zich vestigende op het Rapenburg tegenover het Academiegebouw als boekbinder, voorzag Plantijn hem van een voorraad boeken ter verkoop, wat hem in financieele moeielijkheden bracht; in 1586 benoemd tot pedel, verkreeg hij in 1587 vergunning van curatoren met zijn winkel te verhuizen naar het academieterrein zelf, waar Christoffel Plantijn tijdens zijn verblijf in de Sleutelstad (van 1583 tot 1585) eveneens een boekwinkel gehad had. Als van zelf kwam Elsevier zoodoende in nauwe aanraking met de professorale en met de studentenwereld. Hoewel geen officieel academie-drukker, wat sinds de stichting der Hooge School in 1575 waren achtereenvolgens de antwerpenaar Willem Silvius, diens zoon Charles, Plantijn en Jan Paedts, allen te Leiden, ligt het voor de hand, dat hij, de boekhandelaar, ook wel kopyen ter perse zou bezorgen hetzij voor eigen, hetzij voor anderer rekening. De uitgever-debitant Elsevier liet die kopyen drukken bij leidsche drukkers o.a. bij Paedts, Van Dorp en Basson, maar ook elders o.a. bij Schouten te Woerden, Canin te Dordrecht en Vennecool te Delft.

Feitelijk verschilde zijn bedrijf in niets van

dat zijner confraters, alleen in zooverre, dat hij krachtens zijn academische positie meer relatie had met de leidsche geleerde wereld. Dat gaf richting aan zijn handel en daar hij, flink handelsman als hij was, blijkbaar de handelsoperaties van Plantijn zich ten voorbeeld kiezende, evenals deze een trouw bezoeker was van de frankfurtsche missen, destijds het internationale middelpunt van den West-Europeeschen boekhandel, en herhaaldelijk naar Parijs ging, vond hij afzetgebied voor zijn uitgaven en kon hij omgekeerd als debitant zijn winkelvoorraad aanvullen met de beste moderne werken van wetenschap, die het licht zagen.

Lodewijk Elsevier overleed in 1617 en werd in zijn bedrijf opgevolgd door twee zijner zoons, Matthijs en Bonaventura; vijf jaar later (1622) deed de eerste zijn aandeel over aan zijn oudsten zoon Abraham. Isaac, een broeder van dezen Abraham, had vroeger, reeds vóór 1617, te Leiden een drukkerij voor eigen rekening begonnen, die in 1625 overging in handen der vennooten Bonaventura en Abraham. Dezen betaalden hem *f* 9000 voor de inventaris (10,000 pond letters, vijf handpersen, één plaatpers, letterkasten enz.) en *f* 2000 voor het drukkerijgebouw, dat aan hun boekwinkel paalde. Isaac ging naar Rotterdam, hield daar eerst een herberg d. i. een hotel, werd er provoost-geweldiger van de Admiraliteit en had later een bierbrouwerij te Delft.

Van het oogenblik van dien aankoop begint de glorietijd der Elseviers.

Curatoren der Academie hadden in 1620 Isaac aangesteld tot academie-drukker in de plaats van Jan Paedts, behalve voor het drukwerk der theologische faculteit, dat naar Jacob Marcus ging. Die functie van academie-drukker

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officina Bonaventuræ & Abrahami Elsevir.
Academ. Typograph.

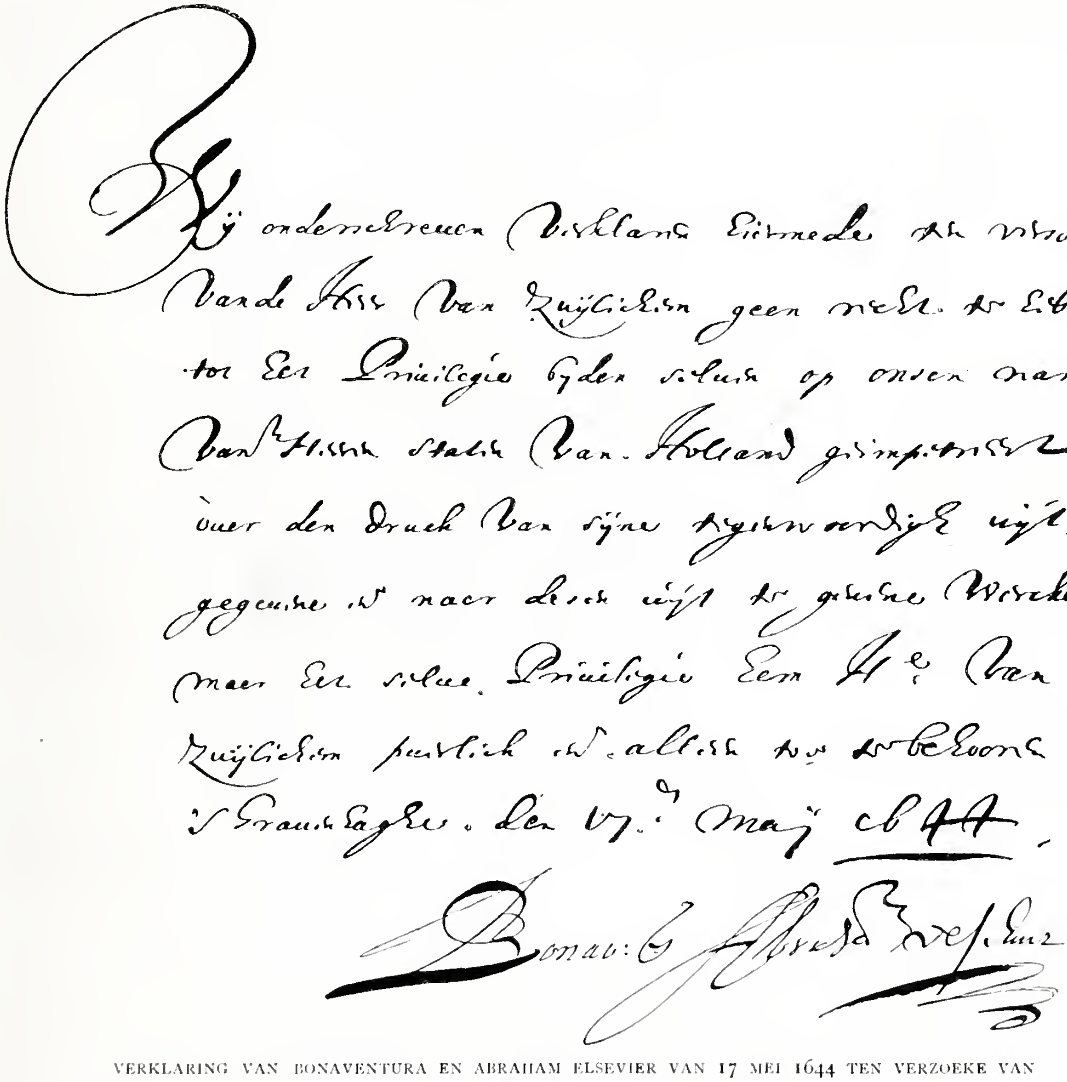
cIↃ IↃC XLII.

DRUKKERSMERK (RAHIR N°. 7) EN UITGEVERSADRES VAN BONAVENTURA EN ABRAHAM ELSEVIER TE LEIDEN. — FRAGMENT-TITEL VAN HOMERUS' ILIAS 1642. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

vererfde op Bonaventura en Abraham (1626), evenals het typografische materiaal, dat indertijd de hoogleeraar Van Erp — in het voorbijgaan zij opgemerkt, dat de boekenkist, waarin Hugo de Groot uit Loevestein ontvluchtte hem toekwam — voor eigen rekening zich aangeschaft en na diens overlijden aan Isaac Elsevier was gekomen. De beide vennooten waren zoodoende in het bezit gekomen van een gevestigde uitgeverszaak en debiethandel, waaraan annex was een officieele drukkerij, één en ander gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het middelpunt der leidsche universitaire wereld. In de meest gunstige condities waren zij derhalve om in relatie te komen met de geleerden van internationale vermaardheid, die in het Leiden van de eerste helft der zeventiende eeuw zoo overvloedig waren: Daniël Heinsius, Festus Hommius, Joannes Polyander, Ludovicus de Dieu, Gerardus Vossius, André Rivet, Claude Salmasius, Marcus Zuerius Boxhornius, Franciscus à Schooten en zooveel anderen meer. Omgekeerd gaf het internationale geestesleven dezer mannen weer aanleiding tot uitbreiding der connecties en daar eensdeels de auteurs-arbeid dier leidsche hoogleeraren zeer in aanzien was in het toenmalige internationale cultuurleven, anderdeels deze beide Elseviers door hun buitenlandsche handelsrelaties voor hun uitgaven een behoorlijk afzetgebied hadden, kregen zij terecht een goeden roep als krachtige, kloeke, ondernemende uitgevers.

Maar behalve aan eigen handelszin en aan het richtig beheer hunner zaken in binnen- en buitenland, hadden zij hun commercieel succes te danken aan familie-relatie. Bonaventura was de schoonzoon van Daniël Colonius en volle neef van Ludovicus de Dieu.

De Dieu, van 1614 tot 1618 walsch predikant te Middelburg en later in plaats van Colonius regent van het walsch College te Leiden, was een vermaard orientalist, bijzonderlijk hebraicus. Door zijn huwelijk was Bonaventura, zelf een volbloed, maar in denkwijze gematigd lidmaat der walsche Kerk, die eenige malen protestantisme, speciaal dat van Frankrijk, dan wanneer hij lidmaat der nederduitsch hervormde Kerk geweest was. Den handel met het buitenland kwam dit ten goede. — Zijn neef Abraham verkeerde krachtens zijn huwelijk in een ander milieu. Van moederszijde (Barbara Lopez de Haro) zeker wel ver-

VERKLARING VAN BONAVENTURA EN ABRAHAM ELSEVIER VAN 17 MEI 1644 TEN VERZOEKE VAN CONSTANTIJN HUYGENS, DAT ZIJ NIET MEER DEELGERECHTIGD ZIJN IN HET PRIVILEGIE, DOOR HEM OP HUN NAAM VERKREGEN VAN DE STATEN VAN HOLLAND EN WEST-FRIESLAND DEN 13 MEI 1644. HANDSCHRIFT VAN CONSTANTIJN HUYGENS, MET ONDERTEEKENING VAN DE ELSEVIERS. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

als ouderling der leidsche Kerk zitting had in de walsche Synode (apr. 1635, sept. 1639 en apr. 1645), geplaatst in een omgeving, waar de militante stroomingen van de nederlandsche Staatskerk veel van hun kracht verloren hadden en was hij daardoor tevens in engere verbinding met het buitenlandsche want met David Lopez de Haro, die in de eerste helft der zeventiende eeuw te Leiden eveneens een boekhandel (geen drukkerij) had en die op zijn beurt geparenteerd was aan de geslachten Van Sambix en Severinus, was hij door zijn huwelijk met Cathelyne van Waesberghe (1621) geworden een schoonzoon

van Jan van Waesberghe (overl. 1626), den eersten boekverkooper en drukker van dien naam te Rotterdam, wiens drukkerij nog immer in die stad in volle werking is onder den firmanaam Wed. P. van Waesberge & Zn.; Jan van Waesberghe de jonge, te Rotterdam, die gehuwd was met Anna Hondius, was zijn zwager.

Lopez de Haro, Van Sambix, Van Waesberghe, Hondius, waarlijk geen onbekende namen in den toenmaligen hollandschen boekhandel.

Wat de Van Waesberghe's als drukkers, uitgevers en debitanten beteekenden, mag als bekend verondersteld worden; zooveel is klaar, dat Abraham Elsevier familiair in de drukkerswereld verkeerde.

In hem moet dus gezien worden de typografische, in zijn oom Bonaventura de mercantiele en intellectueele kracht van het bedrijf. Zonder protectie zou hun zaak niettemin niet die vlucht genomen hebben, die zij genomen heeft. Die protectie genoten zij van Daniël Heinsius, secretaris van de leidsche academische Senaat, bibliothecaris van de universiteits-bibliotheek en hoogleeraar in het latijn, in het grieksch, in de staatkunde en in de geschiedenis, één dier encyclopaedisch ontwikkelde geleerden, die zich thans door de verbreeding en door de verdieping der wetenschappen niet meer kúnnen vormen. Heinsius had zijn relaties in alle cultuurstaten en was dus in de beste gelegenheid kopyen aan de Elseviers te bezorgen, in weerwil dat hij een aantal personen van zich vervreemdde door min-aangename eigenschappen; hij was als het ware de intellectueele drijfkracht der uitgeverszaak, en genoot bij wisselwerking indirect van den koopmanszin der Elseviers. Het was een verhouding, die herinnert aan die, welke van 1855 tot 1865 in het literaire bestond tusschen Busken Huet en A. C. Kruseman en waarvan beiden, zij het ook in anderen zin, voordeel genoten.

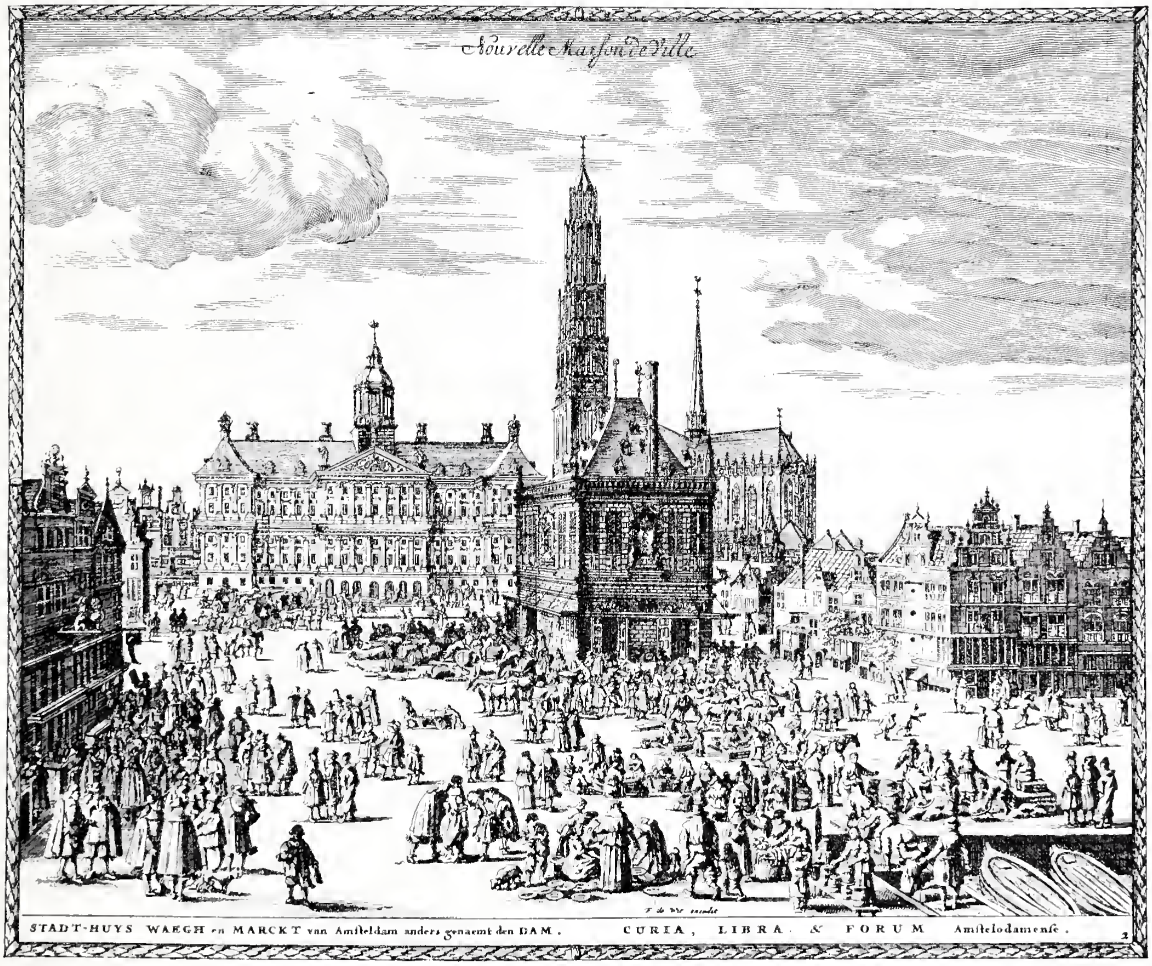

DANIEL HEINSIUS (1580–1655). KOPERGRAVURE DOOR EN NAAR JAN LIEVENS MET HET ADRES VAN JAN MESENS, TE ANTWERPEN. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

In een paar jaar tijds kwam aan die relatie een einde. In 1649 ontheven van zijn lessen, in 1653 van zijn bibliothecariaat wegens geesteszwakte, overleed Heinsius in 1655; Abraham en Bonaventura Elsevier beiden waren hem voorgegaan in 1652, in hun bedrijf opgevolgd wordende door beider oudste zonen Jan en Daniël.

Daniël had den zin voor uitgeven van zijn vader Bonaventura geërfd. Hij maakt den indruk in handelszaken wel ondernemend, maar tevens onvoorzichtig geweest te zijn; Jan, zijn compagnon, wordt geschilderd als besluiteloos. Mij schijnt het toe, dat zulks meer in de omstandigheden dan in zijn karakter lag. Preciseeren wij den toestand. Deze beide jonge Elseviers — Jan was toen 30 en Daniël

26 jaar, de eerste gehuwd en vader van één zoontje van vier jaar, de laatste nog vrijgezel — kwamen aan het hoofd te staan van een industrieele en een commercieele onderneming, waar gaandeweg heel wat kapitaal ingestoken en in fondsartikelen, winkelvoorraad en drukkerij-inventaris belegd was, ongezichtigheid was dus geraden. Maar er was meer; de positie van academie-drukkers was onvast geworden. Op het eind van hun leven (1649) hadden Bonaventura en Abraham moeielijkheden gehad wegens een rekening van drukwerk, geleverd ten behoeve van de Universiteit. De daaruit voortgevloeide on-

GEZICHT VAN DEN VIJGENDAM OVER DEN DAM OP HET STADHUIS TE AMSTERDAM. OP DEN ACHTERGROND DE TOREN VAN DE NIEUWE KERK, ZOOALS DEZE ONTWORPEN DOOR JACOB VAN CAMPEN ZICH HAD MOETEN VERTOONEN EN WAARVAN DE BOUW GESTAAKT WERD IN 1652 (ONVOLMAAKTE TOREN). RECHTS HET WATER MET DEN BOEKWINKEL VAN DANIËL ELSEVIER. IN HET MIDDEN DE WAAG, AFGEBROKEN IN 1808 TEN BEHOEVE VAN LODEWIJK NAPOLEON. KOPERGRAVURE MET HET ADRES VAN FREDERIK DE WIT, TE AMSTERDAM, OMSTREEKS 1670. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

veer op hetzelfde oogenblik, dat de wetenschappelijke adviseur (Daniël Heinsius) zich aan het geven van advies moest onttrekken en er in den gang der studierichting een neiging scheen te bestaan, te gaan overhellen naar de exacte wetenschappen, terwijl de handelswaarde van hun fonds lag in de beoefening der speculatieve faculteiten. Voorderhandelingen waren sleepende gebleven, maar ten slotte toch geëindigd met een definitieve aanstelling der nieuwe vennooten (1653). Twee jaar later vielen er opnieuw klachten over het te hooge bedrag eener drukfactuur. Over hun debiethandel zijn mij geen documenteele gegevens bekend. Dat zij daarin zware concurrentie ondervonden ligt

voor de hand, als b.v. kennis genomen wordt van de werkzaamheden van hun confrater Jean Maire, die, ook te Leiden, een soortgelijken handel dreef (drukkerij, uitgeverij en debietzaak) en eveneens courante wetenschappelijke auteurs van dien tijd in zijn fonds had als Petrus Scriverius, Descartes, Erasmus, Vossius, De Groot, Salmasius en Ant. Thysius. Een goed punt van vergelijking zijn de magazijn-catalogussen dier firma's. De Elseviers verspreidden dusdanige titel-opgaven hunner assortiments-voorraden o. a. in 1628, 1638, 1650, 1655 en 1660, die achtereenvolgens 246, 368, 477, 189 en 1371 artikels vermelden; Maire gaf er een in 1661, waarin niet minder dan 5296 ongebonden boeken, waarvan de meeste in meer dan één exemplaar, te koop werden aangeboden. 't Is dus, dunkt me, niet gewaagd te veronderstellen, dat na het overlijden van Bonaventura en Abraham ook de debietzaak der Elseviers ernstig bedreigd werd in levensvatbaarheid. Daniël wilde de oude richting blijven volgen, zijn compagnon meende het niet raadzaam, omdat de krachten ontbraken. Het eindigde na drie jaar met een scheiding. Daniël trad in 1655 uit en ging naar Amsterdam, het bedrijf overlatende aan zijn neef Jan, in wiens loopende ondernemingen hij echter voor een deel geïnteresseerd bleef

NICOLAAS HEINSIUS (1620—1681). KOPERGRAVURE DOOR A. VAN DER LAAN NAAR WILLEM VAN MIERIS (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

Dat Jan er in slaagde de debietzaak te verbeteren, geloof ik niet. Hoewel hij op veel kleinere schaal bleef uitgeven, zocht hij, zoon en neef van de Elseviers, die in een vorige generatie de afdeeling drukkerij beheerd hadden, meer dan zijn voorgangers de bedrijfskracht alleen in zijn drukkerij, die hij reorganiseerde. Van curatoren verzocht en verkreeg hij machtiging het drukkerij-emplacement te vergrooten; in hetzelfde jaar 1658 gaf hij uit een letterproef van zijn zetterij-voorraad, blijkbaar met de bedoeling meer z.g. particulier drukwerk tot zich te trekken; door het fonds en den winkelvoorraad in veiling te brengen (1659 en 1661) ontdeed hij zich van 't hem overtollige; bij curatoren werd, en naar het schijnt met goed gevolg, het voorstel aanhangig gemaakt den boekwinkel over te doen aan Carolus Gerstecoren, den meesterknecht zijner drukkerij (1659).

De goede gevolgen van deze handelsoperaties heeft Jan Elsevier niet mogen zien; hij overleed in 1661, juist toen hij de handen voldoende had vrijgekregen om met succes den nieuw gekozen weg, die van drukker-alleen, te kunnen volgen, nalatende een

weduwe met twee zoons oud 13 en 8 jaar en een dochtertje van 6 jaar. Voor hen hield de weduwe de drukkerij aan, daarin waarschijnlijk wel door den meesterknecht Gerstecoren terzijde gestaan. De oudste zoon ging in zeedienst, de jongste studeerde in de rechten. Deze, Mr. Abraham Elsevier, kwam in de drukkerij in of omstreeks 1681, maar zijn neiging lag in de magistratuur; in 1679 was hij Schepen der stad Leiden geworden.

Noch de weduwe van Jan, noch haar zoon mr. Abraham Elsevier zijn er in geslaagd de drukkerij-denkbeelden van Jan Elsevier te verwezenlijken. Er was mannenkracht en algeheele toewijding noodig de nieuwe richting productief te maken en de concurrentie met de andere leidsche drukkerijen — er waren er in 1651 in het geheel negen, waarvan Maire, Commelijn en Elsevier vier, de zes andere minder persen in gang hadden — vol te houden. Met het overlijden van Jan begon de achteruitgang en in 1712, toen mr. Abraham stierf, was de drukkerij verloopen. De drukkerij-inventaris werd in februari van het volgend jaar publiek geveild.

Daniël Elsevier, de compagnon van Jan, was, zooals gezegd, in 1655 uitgetreden en naar Amsterdam verhuisd. Daar had zich ook, in 1638, op bescheiden schaal gevestigd een Lodewijk Elsevier, oomzegger van den leidschen Bonaventura. Lodewijk had eerst veel in het buitenland gereisd voor de leidsche zaak, maar, hetzij dat deze afhankelijke positie hem verveelde, hetzij dat hij voor zich geen vooruitzichten zag, daar de beide firmanten ieder zoons hadden, hetzij dat verschil in het godsdienstige — hij had remonstrantsche neigingen — de reden was, hetzij zoowel het één als het ander, Lodewijk maakte zich los van zijn leidsche familie en begon in Amsterdam, waar een paar jaar te voren (1632) een Athenaeum gesticht was, voor eigen rekening. Hij richtte zich in naar leidsch voorbeeld, maar met onvol-

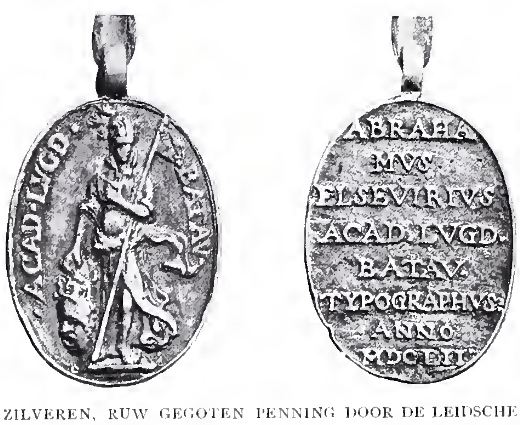
DUSGENAAMD PORTRET VAN DANIËL ELSEVIER.

doende hulpmiddelen en onvoldoend bedrijfskapitaal, reden, waarom hij voorshands geen drukkerij installeerde; het Water (thans Damrak), waar in de zeventiende eeuw Blaeu, Van Waesberghe, Van Ravesteyn, Van Keulen, Colom en meer anderen hun boekwinkels hadden, was de plaats, waar ook hij zich vestigde. Met de uitgeverij ging het vrij wel en het is wel eigenaardig daarbij op te merken, dat deze branche, hoewel in veel opzichten overeenkomst vertoonende met de leidsche onderneming, daarvan toch in een aanzienlijk onderdeel afweek. Krachtens zijn godsdienstige overtuiging stond Lodewijk Elsevier nader bij Vondel, wiens overgang tot de katholieke Kerk omstreeks dezen tijd valt en zoo trad hij o. a. op als uitgever van den katholieken Ban (1642) en Padbrue, wat voorzeker misplaatst zoude geweest zijn in het leidsche fonds. Bovendien was dáar, naast het streng wetenschappelijke, het fransch het meest gewild, wat blijkt uit de nadrukken van Corneille, Charron en De Balzac, hier maakte zich een voorliefde voor het duitsch kenbaar, met name door het opleggen van kopyen van Von Zesen, „den man die zijn geheele leven gewijd heeft aan de bestrijding van de verfransching van zijn volk." (E. W. Moes). Werken van Descartes, alles behalve een gezien persoon bij de officieele theologische wetenschap, nam hij in zijn fonds op; Hooft kiest hem als uitgever van het eerste deel zijner Neederlandsche historien (1642), kortom, Lodewijk Elsevier volgde als uitgever meer de algemeene nederlandsche vrijzinnige lijn, in tegenstelling met zijn leidsche verwanten, die de internationale wetenschap bij voorkeur behartigden. Zijn uitgaven werden bij anderen, o.a. te Amsterdam bij Blaeu en bij Paulus Matthijss gedrukt, totdat hij omstreeks 1649 er toe kon overgaan een eigen drukkerij in te richten. Sedert kwam meer de leidsche richting naar voren door ook aandacht te schenken aan de strenge wetenschap.

DRUKKERSMERK VAN LODEWIJK, DANIËL EN DE WED. DANIËL ELSEVIER TE AMSTERDAM (RAHIR N°. 17), DOOR HEN GEBRUIKT VAN 1646 TOT 1681. AFBEELDING VAN HET OORSPRONKELIJKE HOUTBLOKJE. (VERZ. J. W. ENSCHEDÉ).

Voor zulk een fonds had Daniël Elsevier, in wien het bloed van zijn vader Bonaventura bruiste, zeker grooter sympathie dan voor de drukkers-richting van zijn neef Jan. Omgekeerd zag Lodewijk in dien jongen neef een goede kracht voor eigen bedrijf. De spanning tusschen de leidsche compagnons werd door hem aangewakkerd, ik wil niet zeggen met opzet, maar toch zeker niet zonder bijbedoeling, toen hij zijn pupil Anna Beerninck, een achterkleindochter van den ouden Lodewijk, den stichter der leidsche zaak, aan Daniël uithuwelijkte. Drie maanden later (1655) werd het contract van vennootschap tusschen Lodewijk en Daniël Elsevier gesloten.

ZILVEREN, RUW GEGOTEN PENNING DOOR DE LEIDSCHE UNIVERSITEIT GEWIJD AAN DE NAGEDACHTENIS VAN HAAR DRUKKER ABRAHAM ELSEVIER 1652. VOORZIJDE: MINERVA MET MEDUSA-SCHILD EN VAAN MET HET LEIDSCHE STADSWAPEN (BLADES N°. 75). NAAR HET ORIGINEEL. (VERZ. JHR. MR F. BEELAERTS VAN BLOKLAND).

De leidsche relaties, die in de laatste jaren toch al niet zoo heel hecht meer waren, gingen met hem naar Amsterdam over en na eerst nog in Duitschland (1658) en in Frankrijk (1662) voor de zaak gereisd te hebben ter wille van buitenlandsche handelsconnecties, kwam Daniël Elsevier in 1664 alleen aan het hoofd van het bedrijf te staan, toen Lodewijk uit de vennootschap trad en van zijn renten ging leven op een buitenplaats te 's Graveland.

Daniël was toen 38 jaar. Hij heeft sedert groote werkkracht ontplooid, in Nicolaas Heinsius een raadsman vindende van even groote bekwaamheid en van humaner karakter als de vorige generatie dat in diens vader Daniël, den leidschen geleerde, gehad had. Maar Daniël Elsevier heeft zich tevens doen kennen als een onvoorzichtig, onhandelbaar persoon. Een voorbeeld daarvan vinden wij in de studie, in 1897 gepubliceerd door dr. Wrangel over de betrekkingen tusschen Zweden en de Nederlanden. In 1668 had hij op zich genomen een druk te bezorgen van Schefferus Militia navalis; eerst allerlei ongemotiveerde uitvluchten; ten slotte kreeg de auteur na velerlei gehaspel het handschrift terug na een paar jaar... maar Elsevier had het handschrift eerst laten gebruiken door Nicolaas Witsen, die er tal van bijzonderheden uit heeft overgenomen in zijn standaardwerk over de Aeloude en hedendaegsche scheeps-bouw en bestier in 1671 te Amsterdam bij Casparus Commelijn, Broer en Jan Appelaer verschenen. Ook Heinsius, die in die terugvordering gemoeid was geworden, was verontwaardigd.

Zijn streven naar grootdoen kwam uit in zijn debietzaak. Het assortiment werd uitgebreid van 127 titels in 1649, 304 in 1656 en 350 in 1661 tot een 20,000 in 1674.

Daniël Elsevier was eerzuchtig. Maandag 21 november 1672 moet hem een dag van voldoening geweest zijn. Dien dag werd in de Oude Kerk te Amsterdam gedoopt door ds. Rijnsdijck een zoontje van dr. Daniël de Dieu, geneesheer te en Schepen van Amsterdam, oudsten zoon van Ludovicus de Dieu, den hiervoor genoemden vollen neef van zijn vader Bonaventura Elsevier, en van Anna Catrina van Alteren. Dat hij daarbij als getuige fungeerde, is dus niet vreemd. Wie was de andere getuige, in het doopboek het eerst genoemd? Niemand minder dan „Hare Hoogheydt Mevrouwe Princesse douarire van Orangien." „De heer", zoo staat in het doopboek ten bewijze van zijn maatschappelijken stand, Daniël Elsevier in gelijke functie als Amalia van Solms, de weduwe van Frederik Hendrik, de grootmoeder van den regeerenden stadhouder Willem III! Het doopkind ontving naar het stadhouderlijk echtpaar de namen Hendrick Amelis.

Niemand heeft hem, geloof ik, beter geteekend dan A. C. Kruseman: „Daniel Elsevier was zich ten volle bewust, dat de onmiddellijk hem voorgegane leden van zijn geslacht den naam dien hij droeg in alle landen eervol hadden bekend gemaakt; hij had het zelfgevoel, dat zijn eigen arbeid dien roem had vermeerderd; hij wist evenzeer, gelijk iedereen kon weten, dat hij onder de geleerden als wetenschappelijk man — deze appreciatie onderschrijf ik niet — en als ervaren boekenkenner, in en buiten zijn vaderland in algemeen aanzien stond; dat hij als koopman bij de handelsmachten een hooge plaats had; dat hij wat geld en goed betreft een vermogend man was; dat zijn talrijke uitgaven, behalve om haar deugdelijken inhoud, geijkt waren door een bij uitstek glansrijken naam; dat zijn zaken zich van lieverleê hadden uitgezet de grenzen over naar oost en west; dat hij in één woord was Daniel Elsevier." Hij was onvoorzichtig. De verloopen lettergieterij van den goudsmid Christoffel van Dijck, die door diens overlijden vrij kwam, werd aangekocht (1673), met welk materiaal hij, voor zoover kan worden nagegaan, zoo goed als niets gedaan heeft, onbekend als de Elseviers in het algemeen en hij in het bijzonder was met de eischen van deze industrie. Hij was overmoedig. Hij bemoeide zich met den invoer van buiten af en den clandestienen druk te Utrecht van boekjes, compromitteerend voor hooggeplaatste personen, door zijn confraters aan te brengen bij burgemeesteren van Amsterdam (1669), wat hem voorzeker wel geen goed zal hebben gedaan in zijn verhouding tot den hollandschen boekhandel, al verbond hij zich

in zijn privé om de in te leveren libellen te betalen. Hij werd hokvast; handelsreizen naar het buitenland liet hij na, de relaties daarmede verwaarloozende. Amsterdamsche confraters begrepen hun belangen anders: Abraham Wolfgang (gevestigd 1658) b.v. op het Rokin bij de Beurs legde zich toe op naar toenmalige begrippen, niet ongeoorloofden nadruk van fransche auteurs (Corneille, Scarron, Quinault, de Lafontaine, Racine, Pascal, Boileau e. a.), waarmede hij, het kan niet anders, Elsevier in de wielen reed. Het ernstigste gevaar moet hem echter gedreigd hebben, toen Wetstein, zijn eerste bediende, in 1676 voor eigen rekening begon. Want deze protestant, met zijn vele patricische verwanten te Bazel, waar zijn vader, een uitnemend graecus, hoogleeraar in de theologie was, en zijn broeder eerlang hetzelfde werd, was in tegenstelling met Elsevier, zelf goed onderlegd in de filologie. Tegen die jonge school was Daniël Elsevier, afhankelijk als hij was in het classiek-literaire van Nicolaas Heinsius, niet opgewassen, te minder daar eigen onvoorzichtigheid de financieele basis van het bedrijf had ondermijnd.

Hij moet in geldelijke zorgen zijn gekomen en toen hij ontijdig op 54-jarigen leeftijd overleed, bleken de zaken in de war te zijn; de nalatenschap werd aanvaard onder voorrecht van boedelbeschrijving. De erfgenamen begonnen dadelijk met de realisatie van den boedel; de verwarring vermeerderde, toen de weduwe te midden der afwikkeling haar man zes maanden later (1681) in het graf volgde. Wat zij begonnen had, zetten de voogden voort. De zaken werden afgewikkeld door de onder handen zijnde kopyen zooveel doenlijk af te drukken — de laatste uitgaaf der erfgenamen verscheen in 1683 — en de fondsen te realiseeren. Voor de vrijwel waardelooze gieterij werd met moeite een kooper gevonden in den joodschen drukker Athias; het fonds werd onder boekverkoopers (juli 1681), het assortiment publiek geveild (aug. 1681) en ook de drukkerij werd, hoe weet ik niet, opgeruimd.

De uitgevers- en debietzaak der Elseviers behoorde tot het verledene.

(*Wordt vervolgd*).

OCTOBER

DOOR

CONSTANT EECKELS.

De herfstedag is grijs, en dof de grauwe luchte
die op zoo luttel tijd heur zomerschoon verloor.
De regen drenselt stil, gestadig neer, en door
beplaste straten vaart een huivrend weemoedszuchten.

De ruiten zijn beschreid, de smoegle smook der schouwen
ruift roetig naar den grond, bezwaard met vochtig wee;
en treurig klept de klok een snakkend-zwakke bee
van zondaars, buigend diep in troosteloos berouwen.

Wie heeft nu in zijn huis de voorraad voor de tijden
die naadren, guur en bar, verweesd van zoete zon?
Het brood en 't ooft dat hij bedachtzaam garen kon
ten male, en olie voor het avondlicht-verblijden?

Wie kan er op den dag, die heenging, vredig blikken,
en voelt op 't hart de zalf der streng volbrachte plicht?
Wie moet nu, als hij 't oog op 't schrale morgen richt,
niet voor de schaarschheid of het hard getijde schrikken?

Wél hem, wél hem die thans in peis het brood kan nutten
gekneed door stuggen vlijt, doordeesemd met zijn zweet.
Hem brengt de stroeve herfst geen rouw, en 't lied van leed
breekt op de muren die rotsveilig hem beschutten.

HERFSTGEDICHT

DOOR

CONSTANT EECKELS.

Ge brengt wat zonnelicht in 't avondduister, dat
mijn oude ziel bewaast, en uwe klare tale
klinkt als koraalgezang in koele kloosterkerk,
waar maagre pater bidt op eeuwengrijzen zerk.

Uw jeugd verjongt me weer, mijn kind. De stramme mensch
hervoelt nog eens de gloed van lang-verdoofde branden.
Verblijdend blauwt de lent' me tegen uit uw oog
waarover nog geen waas van droef begrijpen toog.

Op heel uw zoet gelaat licht als een verre schijn
van 't weidsche paradijs, waar niets de zonde kende,
zóó heilig, dat ik stil 't bestaar uit laagte van
mijn wereld, waar ik nooit die klaarheid vinden kan.

'k Voel uwe kleine hand verloren in de mijn;
't is of ik houd nu de onschuld weer van vroeger jaren.
'k Ben klein terug, en hoor het lied dat moeder zong,
en zie de wingerd die om 't open venster hong.

't Is treurig dat ge groeit, arm kind, 't is treurig dat
die lach-omlijnde mond vertrekken zal tot schreien.
Té gauw rolt de eerste traan steeds langs verbleekte wang;
en sterft uw zomer dra, de winter duurt zoo lang....

„ÉEN VOOR ÉEN",

VERVOLG OP:

DE GELUKKIGE FAMILIE,

DOOR

□ HERMAN ROBBERS □

VIERDE HOOFDSTUK.

Gonne van de Pals, Jeanne's oude vrindin — al van den tijd af dat ze samen naar de bewaarschool werden gebracht, nu twintig jaar geleden — Gonne was ook nog niet getrouwd; ze studeerde voor haar „middelbaar-Duitsch". Het A-examen had ze een paar jaar geleden met sukses gedaan; sedert werkte ze voor B, maar dit tevergeefs tot nog toe. Ze zakte tweemaal achtereen voor dat omvangrijke, taal-en-litteratuur-examen. En na de laatste mislukking scheen het wel of haar fut óp, haar veerkracht gebroken was; het vroeger altijd wel teere, nerveuse, doch opgewekt-energieke meisje werkte nog altijd door, maar moe en lusteloos; ze kwam niet meer vooruit; ze voelde zich slap, klaagde over een duizelige ijlte in haar hoofd; de dokter sprak van overspanning en van bloedarmoede; ze zou er eens uit moeten, een poosje in de wei, rusten, en zich duchtig voeden.

Ook Jeanne, bij een bezoek aan haar, drong er hartelijk op aan.

„Och wat! 'k Geloof dat jij 't nog veel meer noodig heb dan ik", riep Gonne uit.

„Hè?... Ik?..." Jeanne kreeg er een kleur van — Zij overspannen? Zij rust noodig? Zij, die niets deed dan wat eenvoudig huislijk werk, het huishoudboekje en zoo....

„Ja zeker, jij!", herhaalde Gonne beslist, „jij, met al je zorgen, je getob... Je wordt zoo mager als 'n brandhout... Als je niet oppast wor-je nog voor je tijd 'n ouwe juffrouw!... En dat jij, die zoo'n model van 'n echtgenoote en moeder zijn zou!..."

„Och zeg, plaag, schei toch..."

„Stil! Weet je wat, Jeaan, als jij meegaat, na' buiten, dan doe 'k het ook...! Hè ja! laten we samen 'is een poosje gaan luibakken, en zonbaden nemen, 't zou je zoo goed doen, zeg!"

Maar Jeanne wilde er niets van weten. Wat 'n onzin! Ze werd zelfs verdrietig en een beetje boos toen haar vrindin er toch over doorpraatte. „Och kom, zeg, laat mij nu maar!", smeekte ze, met een kregelen hoofdruk, en in haar oogen glansden tranen. Nu werd ook Gonne zenuwachtig en riep driftig uit: „Wil ik jou 'is wat zeggen? Jij offert je op! Heelemaal! En het ergste is: je wil wel zoo. Dat martelaarschap geeft je 'n zekere voldoening, hè?... O, denk je soms dat ik 't al niet lang heb begrepen?... Daar leef jij op!... God kind! die sacrifices, och!... Wees toch zoo dom niet!... 't Lijkt heel mooi, maar, als je nou 'is ziek werd, wie zou je 'r dank-je voor zeggen?... Nonsens, hoor! Gekkewerk!..."

„Maar — m'n hemel! — ik word immers niet ziek, ik voel me kiplekker!... Wat praat je nou toch!... Je keert de rollen gewoon om... Jij hebt noodig na' buiten te gaan...

„Maar jij nog veel meer!" hield Gonne vol. En opgewonden kribden ze er over door. Totdat Jeanne bruusk wegliep — stilletjes huilend, in de drukke middagstraten, achter haar bruine voiletje. Thuis liet ze er niets van merken, vertelde alleen van Gonne....

Maar die had een nerveuse koppigheid. Als ze eenmaal iets in haar hoofd gezet had was 't er niet gemakkelijk weer uit te praten. Levendig bepleitte zij het plan bij haar ouders. Zij met Jeanne samen 'n poosje naar buiten. Inviteeren wil ze haar vriendin; natuurlijk! het was immers voor haar zelf dat het gebeuren zou; alléén gaan, ze dacht er niet over; dan zou 't ook trouwens niets geven, werd ze stellig nog neerslachtiger en doffer, zou zich dood vervelen!... Toen, ofschoon hij 't overdreven vond tegenover menschen als de Croesen, schreef de oude heer Van de Pals aan Jeanne's vader een briefje, waarin hij de invitatie deed.

Papa Croes kreeg er een gloed van in zijn gezicht toen hij dat briefje las — hij had het naast zijn bordje op de ontbijttafel gevonden. Schichtig keek hij even naar Jeanne. „Bleek en flets"... ja, waarachtig, ze zag er slecht uit, was erg mager geworden, broodnoodig had ze een opfrissching, een vacantietijdje. Dat hij zoo iets zelf niet zag en op het idée kwam!... Er werd tegenwoordig bij hun ook maar heelemaal niet meer gedacht aan reisjes maken of naar buiten gaan; als iemand aan hem vroeg: wat zijn je zomerplannen, ant-

woordde hij gewoonlijk lachend: „werken, man, werken!..." Maar zijn vrouw en kinderen, Emma vooral, en ja, óók Jeanne.... Wat Emma betrof, hij zou nog wel 's zien.... Het geld, het geld!... 't Was trouwens de vraag nog of ze 't zou willen, er uit voor 'n poos, zonder hem.... Want hij had tóch geen tijd!... Van hem was geen kwestie!

„Kijk 'is hier, Jeaantje, lees dat 'is even, wist je daar al wat van?"

Ook Jeanne bloosde en voelde zich verward worden zoodra ze gezien had van wie het briefje kwam. „O!... hm!... ja!", zei ze, kwasi-onverschillig, „daar heeft Gonne 't ook al over gehad.... Noú ja kom!... Malligheid!" En ze lei het papiertje nonchalant weg, op tafel, greep, in haar verlegenheid, naar de melkkan, ofschoon haar glas nog vol stond.

„Hè? Malligheid?... Waarom?... Laat mama 's lezen.... Ze inviteeren je; dat heb je toch gezien?", zei Croes, met nieuwen blos, maar hij keek er z'n dochter een oogenblik vast bij in de oogen; „'t is voor Gonne dat ze 't vragen. Die wil niet alleen gaan blijkbaar.... Ze schijnen ook bang dat het anders niet veel geven zal...."

„Wel nou, dan kan toch mevrouw van de Pals...."

„Wat?... Nee, nee, ik vind, dáar hebben wij ons nu niet in te mengen, de menschen moeten toch zelf weten wat.... De kwestie is: heb je d'r lust in...."

„Lust!... lust!..." Jeanne schokte haar schouders.

„Wat vin-jij, Emmie.... Heb-je gezien?"

Mama, met saamgetrokken wenkbrauwen, door haar lorgnetje turend, las nog. „Wel! Heel aardig!", zei ze, „heere gunst, wat vreeslijk lief van de van de Palsen, zeg?... Me dunkt, Jeaan, dat moet je bepaald doen, hè?"

Nu had het meisje moeite plotseling om niet te gaan huilen. Papa, och die had daar zoo geen begrip van, maar voelde mama dan heelemaal niet hoezeer ze haar noodig had, wist ze 't niet, merkte ze 't niet op, al wat ze dagelijks in huis deed? „O! zoo?... Ja?... vindt-u?" beet ze af, zenuwachtig, „kunt u me dan maar zoo gemakkelijk missen hier?"

„Hè?... Nou kom, kindlief, waarom niet?... Voor een poosje maar. Noor is toch ook nog thuis!"

„Wè-ja, dat zeg ik ook," kwam Croes, op toon van luchtigheid, terwijl hij, met een haastig gebaar, z'n lorgnet op de de neus zette, daarna, 't hoofd achterover, Jeanne aandachtig in 't gelaat keek — zij hield zich strak, dofstarend op haar bordje; ze pikte kruimels op, drukkend de scherpe dingetjes, met prettig-éven-pijn, in 't weeke van haar vingertoppen — „neem het maar waar zoolang Noor nog thuis is!... 't Duurt niet lang meer... Waar blijft het kind toch van ochtend?... O ja, gisteren weer bij de Baatzen geweest, hè?..." En hij schouderschokte.

„Och ja," zei Emma, „je weet, ze is dan moe.... 't Is ook een drukke dag geweest, gisteren, met al die familie in Hilversum.... Dat pakt 'r altijd 'an.... Dan kan ze 'r nooit goed uitkomen de volgende morgen...."

„Hm... Nou ja... 't is 'r gegund," zei de vader, „maarre... ze moet dan nou maar 'is 'n poosje niet zooveel uitgaan, er'is inspringen voor Jeanne, dat kan best...."

Er werd nog wat over doorgepraat, 'n beetje zeurig — over Noor, den datum van haar trouwen, en wat er allemaal nog gebeuren moest voor dien tijd — Jeanne, in apatische loomheid, sprak amper mee; en ten slotte stond het plotseling vast dat ze 't maar doen zou; den 20sten Augustus, en dan voor 'n week of vijf, zes.... Ellecom, in Gelderland, was het idee.... Gonne zou er al wat vroeger heenreizen, ze moest het mooie weer nu waarnemen, schreef haar papa.

Lijdzaam, zonder blijdschap, had Jeanne toegestemd. Ze voelde zich onaangenaam overrompeld en in verwarring gebracht door het plotselinge plan. En het was haar, in die dagen voor ze wegging, of ze al de moeilijk verworven levensvastheid, de doelbewustheid, in-eens weer verloren had. Ze wist eigenlijk wel, dieper-in, dat deze stemming „overdreven," met redeneering niet te verdedigen was, maar ze kon zich toch niet ontrukken aan haar neerslachtigheid; willig gaf ze zich over aan melancholische overdenkingen, 'n bitterzoet en innig-heimelijk gevoel van miskend worden.... Haar ouders konden haar missen. Het doel van haar bestaan, de zorgende geest

van het huis te zijn, een hulp, een steun, een opwekking voor haar vader en moeder, het bestond niet meer, het bleek immers onnoodig, zij kon gerust wég..., och! ze kon ook wel dóódgaan.... En vaak, op haar kamertje, snikte ze 't uit, in wanhopige triestigheid....

Het was op een avond na warmen dag, een dampigen vóóravond in Augustus, dat Jeanne in den trein zat, naar Ellecom. Gelige zonschijn schuinde over de velden, een roerloos licht, goudig omsfeerend al wat opstond uit het groene land, dat soms wel paarsch of purper leek....

Vader zelf had haar weggebracht, hartelijk vaarwel gekust, op den schouder geklopt. Ze moest het er nu maar eens rustig van nemen, ze zouden zich best redden thuis. „Dag Jeaan, dag kind, geniet jij maar hoor!..." O, hij meende 't zoo goed! Zij wist het, maar... Wat gaf 't, ze kon het wel uitsnikken van onwil en verlatenheid, nu ze daar dan op weg was, weggezonden, om zich te laten „opknappen" door die bosschen en heien, waar ze geen verlangen naar had, waar ze haast nooit meer aan dacht!... Wat ging ze er doen?... Zich vervelen, dát zeker!... Gonne? O, die was goed en lief, geestig en amusant soms, maar wat wist ze, wat wist iémand, van haar eigenlijke gedachten, van de resignatie en het bescheiden werk, waar zij nu eenmaal rust, vrede — ja, 't leek haar nu bijna geluk — in had gevonden. Het was immers al zooveel jaren, dat ze eigenlijk alleen met zichzelf, met haar eigen kleine wenschjes en voldoeninkjes leefde; een benepen huisleven, ze wist het wel; maar dat andere, grootere, ruimere, vrijere — het was toch eenmaal niet voor haar! En vertrouwelijk zou ze ook wel nooit meer met iemand kunnen worden. Vertrouwelijk!... O, zij vertrouwde de menschen wel, en voor zoo bizonder of ingewikkeld hield ze zichzelf ook niet; ze zouden haar wel begrijpen; maar god! begrijpen! dat was immers lang niet genoeg... Een ander nam het nooit zoo ernstig op — dat was het — een ander behandelde het nooit met zooveel aandacht en innigheid, dat wat je zelf dan toch het allerliefste en allergewichtigste was.... Je uitspreken? wie kón dat nu ooit!... 'n Ander glimlachte welwillend en praatte luchtig, en je voelde, al zeiden ze 't ook in den regel niet, dat ze je sentimenteel of hyperig, zwaar-op-de-hand vonden... Neen, neen, veel beter, veiliger, rustiger op den duur: alleen maar met je zelf leven, en in de stille voldoeningen van je werk, je dagtaak....

De velden en heien verschoven onophoudelijk, maar de zon bleef, zakte enkel, onmerkbaar langzaam, majestatisch....

Groot en rood, gloeiend rood, als gedrenkt, en nog druipende, van vurig-glanzenden wijn, raakte de scherpe schijf in zwartige aardedampen den avond-einder; lang zat Jeanne er naar te turen, van haar voorthaastende trein-wagen uit. Totdat haar oogen er als door verblind waren, ze niets dan groene en groen-blauwe vlekken verschieten zag over de draaiende landenvlakken en over de muurtjes van haar wagon. Mooi was het. Mooier nog zou het zijn in de dagen die nu komen gingen — de zon, de zon in de zomerluchten, achter witte wolken, die dan schitterend-gouden randen kregen, de ondergaande zon, die fonkelende kleuren dan, tot hoog in den hemel. Maar ze zag dat thuis ook. Dikwijls, als ze even den tijd had, stond ze er naar te turen, uit een raam op haar kamertje, of op zolder. Kreeg dan ook wel eens een vaag verlangen naar buiten zijn, den hemel in z'n volle wijdte zien, en bosschen, weien, plassen, warmte, weligheid!... Maar een terugschrik daarbij — altijd en dadelijk — een huivering, een zich toch nooit opgewassen voelen tegen al die macht en kracht en volte van licht, en maar weer veilig thuis in de koele schemeringen der kamers, en der gangen, en der dagelijksche gedachten....

Enfin, het moest nu eenmaal, ze had toegegeven, zich overgegeven. En zoo moest het nu ook maar blijven in die dagen buiten; dat zou haar houding zijn; een lijdelijk bestaan, een vreedzaam wachten, een stil verdragen. Intusschen iets trachten te zijn voor Gonne natuurlijk, prettig gezelschap, zoo monter mogelijk, en toezien of ze alles wel deed wat de dokter had voorgeschreven: op tijd rusten, melk drinken, eten, flink.... Gonne, haar vriendin... Ja ja, die was de moeite nog

waard, die moest beter worden, haar studie afmaken, iets beteekenen in de maatschappij. Ze zou er al haar best aan doen, Jeanne....

Het was donker, bijna absoluut nachtdonker, toen de trein stopte aan de halte Ellecom, midden in de Geldersche bosschen. Eenigszins verbijsterd en vaag beangst tuurde Jeanne voor zich uit, toen ze op 't knarsende grint naast de spoorwagens liep, tusschen 't zwarte bosch en den zuchtenden trein, die lókte nog, met z'n gezellig-lichte vertrekjes, méér tenminste dan al die mysterieuse duisternis aan den anderen kant. In-eens hoorde ze Gonne's stem, nog vóór ze haar zag — natuurlijk, begreep ze ook dadelijk, zij liep immers in den schijn die uit de spoorwagens naar buiten schemerde; Gonne stond daar in 't donker zeker — nu onderscheidde ze ook de gestalte. „Zóó!... Dag!... Ben je daar?... Hoe gaat het?" De vriendinnen grepen en kusten elkaar. Ook een man kwam uit de duisternis opleven, bromde wat, nam Jeanne haar valiesje uit de hand. „O!... ja... best!", kwam Jeanne, „wilt u dat dragen? Hier is het reçu van mijn groote koffer.... Maar, zeg, wat is het hier allemenschelijk donker, hoe kan-je de weg vinden?"

„O, dat 's niks hoor, kom maar mee, ik ben hier al heelemaal thuis", klonk Gonne's stem, — al blijer, voller, verbeeldde zich Jeanne, dan die laatste maal in Amsterdam — „Hou me maar vast, ja, dat 's goed!... Hahaha!... Zeg! Leuk dat je d'r bent! We hebben een heel geschikt pensionnetje, zóó gezellig, met 'n veranda aan de weg, en allemaal aardige menschen!..."

„Zóó?... O ja?"... God! Daar had Jeanne nog in 't geheel niet aan gedacht, dat er natuurlijk nog meer menschen in dat pension logeeren zouden, met wie ze dus zeker kennis zou moeten maken. Hoe aartsvervelend, bijna benauwend!... „O! Kom je dan met die andere logées in aanraking?"

„Hè?... Nou natuurlijk, wat wou je dan?... Dat wil zeggen: we ontbijten alléén, maar aan de koffietafel, en 's middags aan 't diner, dan zijn we met z'n allen.... Vin-je dat vervelend?... Kom, 't zal wel meevallen.... Ik dacht ook eerst: ajasses, al die menschen!... Maar nu ik ze ken.... Enfin, schort je oordeel maar op, juffrouw, je zult wel zien... Ik voel me al een boel beter... Echt leuk dat je d'r bent!"

Ze liepen in een hooge laan nu, over een mullen grond van poeder-zacht zand waarin stappen onhoorbaar; de duisternis was bijna volledig. Alleen uit den stillen gloeischijn van een verlicht venster bleek nu en dan dat er huizen stonden achter de boomen te weerszijden. Frissche nachtlucht, zoet-geurig van nabije dennen, omgaf hun hoofden, even prikkelend in de neuzen; als zij zwegen was het af- en aangaand bladerengeruisch het eenige geluid. Een schrikkige aandoening had Jeanne plotseling. Als ze eens blind was!... Die duisternis, en daarbij tóch dat ruischen, die frischte om je heen en geur als van een zondoorstoofden weg. Ze gaf zich dadelijk rekenschap en lachte om zichzelf. 't Kwam natuurlijk door de ongewoonte, doordat ze dit in zooveel jaren niet gekend had: boomen, bosschen, buiten-zijn, in donker, in den nacht. Hoe vreemd, hoe diep geheimzinnig toch, dat nachtleven tusschen boomen en struiken. Eigenlijk wel heerlijk het weer eens te beleven. Het beklemde haar 'n beetje, ze wist niet waardoor, maar heerlijk-verrassend was het toch.... Waar dacht ze ook weer aan, waar hadden ze 't over daarnet; o ja! over die andere menschen in het pension.... Hè! jammer, náár!... Alleen-zijn met Gonne, hier tusschen die boomen, 't had misschien wel iets heel zacht prettigs kunnen worden.... Nu weer die menschen!... Zoo is er toch altijd iets dat stoort.... Enfin, afwachten maar, en heel lijdelijk zijn intusschen, stil en saai, onbeleefd desnoods; 't kon háár ook wat schelen wat die vreemden van haar denken of zeggen zouden!...

In-eens waren ze 'r. Gonne duwde een hekje open, het piepte. „C'est ça! Asjeblieft juffrouw, gaat u binnen!" Er knarste weer grint. „Kijk, hier is ons verandatje, er brandt nu geen licht natuurlijk, 't is ook te laat, we gaan dadelijk naar bed.... Maar kijk," ging Gonne fluisterend voort, „'t is anders net zoo als hier op zij, de familie Van de Vijver zit er nog, zie je ze?, onder hun lamp, gezellig hè?... O dat zijn zulke aardige menschen, 'n ideaal gezin... En dan is 'r een schrijver, een

dichter zeg! . . . Enfin, ik vertel je d'r voorloopig niks meer van, je zult wel zien, morgen. . . ."

Ze gingen binnen, het gangetje in, en betraden vervolgens een vierkant kamertje, waar een geschulpte tafel stond, glanswit gedekt en met glimmende bordjes, — thee-servies en brood — in 't licht van een aan kettingen hangende, bronskleurige petroleumlamp met rood-papieren kap.

„O kijk'is aan, hoe attent! Juffrouw Hipkes heeft klaar gezet, thee, brood, kaas, koek . . . M'n hartje wat wil je nog meer! Ze dacht zeker dat je wel trek zou hebben na de reis. . . . Even dankie zeggen!" En Gonne hupte de gang weer in, riep: „Juffrouw! Juffrouw Hipkes!" Waarop de pensionhoudster, 'n mager, afgesloofd menschje van vijftig jaar zoowat, kwam binnen staan, monkel-lachend, met haar groezele brokkelmond — verder zag ze er frisch uit — en groette, en Jeanne's gezicht betuurde, knip-oogend in het lamplicht, en met haar geldersche stem wat woorden praatte, die de meisjes niet allemaal verstonden, maar dat hoefde ook niet, ze lachten maar wat terug . . . . „De tafel ziet er werkelijk engageant uit," zei Jeanne. Ja, zeker, ze wou wel heel graag 'n kopje thee en een botram met kaas. Ze ging zitten en Gonne schonk thee in, en Jeanne gaf zich toe dat het haar alles erg meeviel totnogtoe, en ze eigenlijk nog niets dan weldadige, vriendelijk-rustige indrukken had gekregen . . . .

Toch, toen ze te bed lag kon ze nog langen tijd niet in slaap komen. Er stond een raam open in die kamer — gelijkvloersch, evenals de andere, en waar ook Gonne overnachtte — een raam op den tuin was in de hoogte geschoven, op een hard-gazen hor gezet. En terwijl Jeanne in koortsigen ongeduur te woelen lag of zich omgooide, dán, weer een poosje stil, trachtte te wennen aan het bed — aan de harde matras, die ruischte en knerste wanneer ze zich wentelde, aan het slappe, broeiende kussen — hoorde ze allerlei geluidjes buiten, geschuifel, dat op gefluister leek, stappen, ritselen en trippelen, vreemd vlakbij, en ze rook den zuiveren grondlucht, voelde een zomernachts-boschwindje koelen langs haar naakte hals en gezicht. Ze werd er onrustig van, vaag angstig en klopperig; toch vond ze 't heelemaal niet onplezierig zoo wakker te liggen, te luisteren naar die geluidjes, en te soezen aan langgeleden, half vergeten, ondervindingen van denzelfden aard . . . . Ja, dat onbestemd beklemmende, als kind had ze 't vaak gehad, buiten, in de duinen bijvoorbeeld dikwijls . . . . Wat was het nu weer stil . . . Daar blafte een hond in de verte . . . 't Klonk hier toch veel minder naargeestig dan in stad . . . .

Maar eindelijk, juist toen ze zich voelde bezinken, en nu nog-eens kalm overdenken wilde hoe 't toen ook weer gegaan was, met Frans de Haan, aan het strand, en later met hun tennissen, verloor ze zich in den slaap . . . .

In haar droomen was ze thuis, in Amsterdam, temidden van naar-drukke feestelijkheid, 'n jachtig af-en-aangaan van vele menschen; mama deed als vroeger, wanneer ze jarig was; maar dit was iets anders, Jeanne wist zelf niet wat; wel dat ze voor allerlei dingen moest zorgen intusschen, en er niet mee opschoot, en dat haar kas niet uitkwam. Plotseling merkte ze dat ze eigenlijk midden op den Dam stond, in een dringende volte, en god! ze had haar nachtgoed aan; gelukkig scheen niemand dat te zien. De koningin moest komen, en tegelijk wist ze aldoor dat er werkstaking was en aanstonds achter haar rug iets helsch-verschrikkelijks zou gebeuren. Maar ze kon niet van haar plaats om vader te redden. Het was benauwend. In angstig snikken werd ze wakker, voelde zich zwetig warm, zwaar loom en gedrukt. Het was nog te vroeg om op te staan. Gonne sliep. Neerslachtig lag ze dan wat te peins-kijken, naar haar vader, die altoos zoo monter deed, maar dien ze wist vol zorgen, naar mama's slap-dikke, in-een-gezakte gestalte, naar Noor en Piet —, ja, hoe zou dat weer worden? — naar Theo in zijn boekenzaak, gebogen, bleek, Henk met zijn smalenden mond, Ru, recht op, strak-heerig, onrustig aan z'n snor plukkend, en zoo hatelijk-kregel soms tegen zijn vrouw, och-god die lieve Loes toch!... Bas leek haar soms nog de beste, de hartelijkst gezinde, minst egoïstische van haar broers . . . Bas, arme jongen, hij zou er dan ook wel nooit kómen. . . .

Maar Gonne werd ook wakker en was

dadelijk vroolijk, onder het opstaan en aankleeden; ze maakten grappen over den landelijken eenvoud van het open raam; en hun samen-ontbijten in het zon-verlichte zitkamertje op makkelijke rieten stoelen, kijkende in het begroeide verandatje, waar een bos veldbloemen en eikentakken met aquariumgeheimzinnigheid gloriede in een groote, helder-glazen karaf, was weer zoo vriendlijk en rustig, dat in Jeanne de vredig-ontvankelijke stemming van den vorigen avond terugkwam. Zij liepen dan naar buiten, blij in de zon, en die eerste ochtend-wandeling gaf het meisje een verrassing van genot — heerlijk! ze had nooit gedacht dat het zoo iets heerlijks zou kunnen zijn, met je beiden meisjes in een laan te loopen. Maar het was alles ook zoo mooi, zoo pakkend, zoo boeiend, verrassend mooi. Bijna geen zon drong door in de Middagter Allee, een laan als een enorme tempel, zoo hoog, ruim, en wonder-gelijk van bouw in z'n gansche strekking; alleen daar in de hooge hoogte, middenin, waar de nooit geheel stille boomkruinen zich ineenvlochten en strengelden, daar sprankte en vuurde het, en 't viel in loovergeschitter neer op den grond; maar aan weerszijden van de stille woudzaal met z'n dubbele rijen boomzuilen, boven de open wei, het bouwland of het lagere hout daar, zag je de ongebreidelde zomerweelde heerlijk leven, schitteren en gloeien. En dan in-eens het grijze oude kasteel, stil-statig tusschen hooge boomen — wat 'n kalmte voor je oogen, voor je gansche zijn, wat 'n vrede, wat 'n zalige rust....

Ze zaten en lagen ook een poosje stil te kijken en te praten aan den kant van een beek, die murmelde — werkelijk murmelde, zooals je in gedichten en sprookjes las. Het leek of het water iets vertellen wou van al de vredige heerlijkheid in de natuur. Zacht ontroerend, prettig om naar te liggen luisteren. Maar wél zoo verstaanbaar was Gonne, die genoeglijk te babbelen zat, soms in-eens 'n beetje opgewonden. Van de dagen die ze al had doorgebracht in het pension, met de familie Van de Vijver, papa, mama en vier kinderen, een ideaal gezin, ál liefheid en levenslust wat er aan was! En met die vroolijk-praatgrage oude juffrouw Boersche, en haar vriendin, de stijf-statige, maar altijd minzaam-glimlachende juffrouw Van Wezel. En dan was er de man dien zij „ons schrijvertje" noemde. O, een type, daar zou Jeanne plezier om hebben! „Een dichter, zeg, een romanschrijver, je kent hem natuurlijk wel van naam: Driebeek, Dirk Driebeek. Heb je dat boek van hem niet gelezen: De Groote Goden en het Kleine Meisje? 'n Beetje 'n gekke titel, hè?, maar wel mooi!... Er bestaat nog meer van hem, ook gedichten, heeft-ie me verteld, maar die heb ik bij m'n weten nooit gezien.... Ik zal ze 's koopen.... God ja, zeg, laten we daar samen 'is op uitgaan, in Arnhem!... Hij 's eigenlijk heelemaal geen dichter om te zien, eer forsch dan slank, volstrekt niet lijdend, en heel gewoon gekleed, niets geen interessante figuur; nee, wat dat betreft, stel je 'r maar niks van voor, z'n uiterlijk zal je wel tegenvallen. 'n Beetje 'n buikje, zeg, verbeel-je!... Enfin, hij is dan ook al zes-en-dertig en weduwnaar. Maar leuke droomerige oogen, en een gezellige blonde krullekop, altijd in de war; en dan heeft-ie van die goedige, verstrooide bewegingen, vreeslijk onhandig!... Hij zegt ook eig'lijk voortdurend lompe dingen, o, 'n paskwil soms!... Maar altijd even vriendelijk, zoo in-goedig. Geen kwestie dat je d'r boos om zou kunnen worden. En als je om 'm lacht wordt-ie grappig verlegen; dan bloost tot achter z'n ooren, strijkt met z'n hand door z'n haar, kijk zóó zeg!... o nee, 'n type!"

Jeanne luisterde belangstellend en met een glimlach van genoegen naar Gonne's levendige karakteriseeringen; zij vond het ook wel prettig vast wat op de hoogte te komen, ze zou toch in ieder geval kennis moeten maken met haar mede-gasten. Die Gon — druk standje toch altijd! Maar ze kon leuk vertellen. En ze scheen zich ook zoowaar al weer wat flinker en levenslustiger te voelen.

Maar in-eens was het uit met Gonne's gebabbel. Het meisje scheen er moe van, ze rekte zich loom en landerig, zuchtend: hè, hè!, gooide zich achterover in het gras en bleef geruimen tijd zoo liggen, oogen dicht — terwijl ook Jeanne in de droomerige stilte vaag voor zich heen soesde, wat bloempjes plukkend, of, eensklaps aandachtig, nagaande de

haastige dribbelgang van een torretje of een miertje tusschen aardkluiten en grasplantjes door. Als je daar lang naar keek deed het aan als een sprookje, ging je zelf droomen van avonturen — en wat 'n woud, zoo'n grasveldje!...

Toen ze aan de koffietafel kwamen zaten daar al de anderen al, en Jeanne werd voorgesteld. Het eerst aan mevrouw en meneer Van de Vijver. Een fier-mooie, zonnig-blonde, struische jonge vrouw — Chriemhilde, dacht Jeanne dadelijk, tot haar eigen verbazing en zelf-spot, hoe kwam ze zoo dichterlijk gestemd vandaag! — en een kleinere man, veel onaanzienlijker persoonlijkheid, banaalbruin kneveltje en helder-donkere, groot-open oogen. De kinderen, alle vier, geleken op hun mama, blond en blauwoogig als ze waren, en lachend vrij en oolijk, heelemaal niet verlegen gemaakt door de nieuwe gast. Daarna kwamen de dames Boersche en van Wezel aan de beurt, de eerste een beweeglijk klein, oud-achtig menschje, vlammig rood in 'r gezicht, vriendlijk snappend met haar schel geluid; de andere, veel langer, was-bleek en statig recht-op, wierp bij ieder langzaam beklemtoond woord haar hoofd een weinig achterover... En eindelijk de schrijver. Hij stond al op vóór 't noodig was, trok zijn vest af, kuchte, kleurde wat, knikte Gonne toe en boog voor Jeanne, waarbij zijn breede achterlijf stootte tegen de leuning van zijn stoel, die daardoor even stommelde. „O, pardon," schrok hij; dan ernstig, met z'n zware stem: „dag juffrouw, hoe maakt u 't?" Hij stak er aarzelend 'n hand bij uit, maar trok die aanstond weer terug. En nog erger blozend, tot over z'n blanke voorhoofd en in z'n hals onder den rood-blonden baard, hoestend ook opnieuw, ging hij schutterig zitten en nam zijn openliggend boek op, waarin hij dadelijk weer aandachtig te lezen scheen... Hij viel Jeanne niet mee. Zij had hem zich toch knapper en jeugdiger voorgesteld. Die grove, boersche man, met z'n dikken nek, zijn lomp-forsche figuur, was dat nu een dichter? Ook moest ze even nalachen in zichzelf om die linksche, haast kinderlijke verlegenheid. 'n Man van zes-endertig, hoe gek!...

Hun plaatsen waren tegenover de zijne. Gonne en Jeanne, ook een weinig verlegen, lacherig fluisterpratend onder elkaar, terwijl ze boterhammen sneden en smeerden en koffie schonken, moesten toch telkens even kijken naar het groote blonde hoofd, nu gekalmeerd en ernstig, verdiept in het boek kijkend en blijkbaar volstrekt niet op hen lettend. Driebeek zat onder z'n lectuur aldoor op een malle manier z'n onderkaak naar voren te duwen en te grabbelen in zijn rosse baardje... Als de meisjes elkaar aanzagen proestten ze 't bijna uit.

Toen dit een poosje zoo geduurd en Jeanne ook wat met de oude dames gepraat had, glimlachend, over de omstreken, die zoo bizonder lief waren — ja, de juffrouwen kwamen hier elken zomer, nu al twee-entwintig jaar, altijd saampjes, zoo gezellig!, ze kenden ook ieder laantje —, terwijl Gonne, over de tafel heen, de kinderen Van de Vijver vroolijk toegeroepen en met hun moeder gelachen had over de jongste, die in een boterham beet vóór dat die was in stukjes gesneden, zoodat hij zich 't heele gezichtje met purperen jam besmeerde —, toen 't gesprek ten slotte algemeen werd, alleen Driebeek er zich nog maar altijd buiten hield en las, verdroeg Gonne dat niet langer; ze bloosde van ongeduld, en omdat hij zich nu zoo bokkig gedroeg, terwijl ze juist zoo van hem opgesneden had tegen Jeanne; in-eens viel ze uit:

„Wel, meneer Driebeek, en wat hebt u vanmorgen uitgespookt?"

Het eerst gingen zijn lichtblonde wenkbrauwen in de hoogte, dan richtte hij zijn heele hoofd op, maar z'n blik bleef nog vaag en afwezig, terwijl hij stotterde: „Wat... wat zegt u?"

Gonne lachte. „Ik vraag wat u uitgevoerd heeft vanmorgen. Toch weer niet zitten schrijven, met dat prachtige weer?"

„O!... ja...." Er kwam plotsling een glanzing in z'n oogen, en nu straalde z'n heele blank-blonde gezicht van goedige vriendelijkheid. „Ja!...", herhaalde hij, „u hebt wel gelijk, 't is eigenlijk dom met dat weer, hè, maar... 'k heb den heelen morgen zitten werken, boven...."

„Wat zult u opschieten op die manier! Aus einem Guss, hè? Ik ben verbazend

benieuwd na' uw nieuwe roman. Hoe zal 't boek heeten? Of is dat nog niet bekend", plaagde Gonne, ironisch sprekend.

Wat 'n drein is ze toch, dacht Jeanne. Maar ze moest er toch even om glimlachen, evenals de andere menschen aan tafel, en trouwens ook Driebeek zelf, die Gonne's woorden allergenoeglijkst scheen op te nemen. Hij streek zich door zijn haar met uitgespreide hand, 'n beetje verlegen wel, maar goedig-vroolijk oogen-glanzend naar het meisje over, terwijl hij antwoordde: „Nee, hoe 't heeten zal, dat weet ik nog niet.... Maar, 'k heb vanmorgen ook eigenlijk niet aan mijn roman gewerkt...."

God, wat 'n kinderlijke trouwhartigheid, dacht Jeanne. Ze voelde zich prettig-licht ontroerd.

„O nee?... Zoo zoo!... Aan wat anders dus!... Heeft u 'n gedicht gemaakt?", vroeg Gonne weer.

„Ja," zei Driebeek, en hij keek haar recht aan, waarop zij haar oogen neersloeg en met haar bot'ram bezig scheen, „ik heb 'n gedicht gemaakt, maar... nou ja!... hm!... enfin!..." Hij maakte een schudgebaar met z'n hand in de lucht, en lachte. Dan nam hij z'n boek weer op.

Ook de kinderen lachten.

Maar Gonne, wenkbrauw-fronsend: „Och toe, laat u dat vervelende boek nou's even liggen, weest u nu liever 'is beleefd en maakt u 's kennis met m'n vriendin, hè, en vertel ons 'is wat!"

'n Beetje verschrikt, schichtig-snel, keek Jeanne haar van terzijde aan. 'n Plaag was ze altijd geweest, maar...., hoe kwam ze zóó brutaal in-eens. Hoe dorst ze, tegen 'n man als Driebeek, minstens twaalf jaar ouder, en een schrijver, een dichter!...

Maar ze merkte dat ze zich noodeloos ongerust maakte. Driebeek lachte nu luid-op, schoof z'n boek opzij, gooide z'n zware lijf in z'n stoel achterover en bracht z'n beide handen, ineengestrengeld, achter z'n groote hoofd. Tegelijk kreeg Jeanne een schop onder tafel, doordat hij ook z'n beenen plotsling rechtuitgestrekt had. „O pardon", riep hij dan weer uit, ijlings intrekkend z'n voeten, en tot z'n vroegere houding terugzakkend. „Neemt u niet kwalijk! Heb ik u pijn gedaan?"

„Och welnee", zei Jeanne, blozend ook, en glimlachend tegelijk.

Op commando 'n praatje maken kon Driebeek blijkbaar niet. Hij deed er wel zijn best voor, ging naar Jeanne zitten kijken, vroeg of ze uit Amsterdam was en hoe ze ook weer heette, hij had niet goed verstaan, o ja, Croes, Croes met een C niewaar?, en of ze gisterenavond was aangekomen en hier een poosje dacht te blijven.... Gonne proestte 't uit. Maar, lieve hemel! dat weet u immers allemaal heel goed, meneer Driebeek; ik heb 't u al wel zes maal verteld van de week!... Wat 'n type bent u toch!"

Jeanne vond dat Gonne 't nu toch werkelijk wat te ver dreef; zij nam zich voor haar straks eens te vragen, hoe ze zóó dorst om te gaan met iemand als hij, 'n ernstigen, ouderen man, en iemand die wat beteekende...

„Ja", zei de dichter, „u hebt gelijk... Ja, ziet u, juffrouw Croes, ik luister wel 's meer slecht, dat komt, ik word dan afgeleid door den klank van een stem of door de oogen van wie me... hm... ja... enne, ik was nu ook erg verdiept in dat boek hier; kent u 't? Chamberlain, Richard Wagner."

„Nee,'t spijt me, maar 'k ken 't niet", zei Jeanne, plotseling schuchterder dan ze zelf wel wilde.

„M'n hemel, hoe kunt u dát zoo „en passant" aan de koffietafel lezen!" riep Gonne uit. „Chamberlain! 't Is nogal niks!... Meneer Driebeek, voegde ze kwasi-ernstig erbij, terwijl ze 'n appel begon te schillen, „ik begin heusch respect voor u te krijgen".

Hij keek haar oogenlachend aan. „Dat 's best! Ik heb al lang respect voor u.... Zoo'n duitsch examen, 't lijkt me....

Weer proestte Gonne. „Haha! Nee, die is goed! Hoe komt u er bij! 't Beteekent niets! En trouwens, ik doe niets dan zakken voor m'n examens, nie-waar Jeanne?... 't Is nog al wat moois, die studie van mij!"

Jeanne zag nu pas hoe opgewonden, hoe warm haar vriendin geworden was. Gonne werd bijna nooit rood in 'r gezicht, maar op haar bleeke voorhoofd glimmerden zweetpareltjes. En wat glansden haar oogen! Zou ze soms koortsig zijn? Ze deed zoo druk. Ze moest maar gauw naar bed gaan, straks, direct na 't koffiemaal.

En om haar vriendin wat af te leiden, rustiger te maken, wilde Jeanne 't gesprek overnemen. Zij kuchte, bloosde weer wat en vroeg: „Wijdt u zich heelemaal aan de litteratuur, meneer Driebeek, of heeft u nog een andere werkkring?"

Maar nu gaf Gonne 'n gilletje van plezier. „O jé!, daar raak-je een teer punt aan!"

Ook juffrouw Boersche lachte hoorbaar, terwijl juffrouw van Wezel een pruimemondje trok, en ook van den kant der Van de Vijvers werden oolijk-lachende gezichten over de tafel gestoken. Ze keken allen naar Driebeek. Jeanne begreep dat ze hem met haar vraag onbewust in 't nauw bracht; zij kleurde sterker, stamelde: „O... ik meen... pardon...", maar de schrijver lette er niet op, hij lachte mee, naar Gonne blikkend, scheen nu heelemaal niet verlegen: „Nou ja, ik... hm... ja... U moet weten, juffrouw Croes, ik studeer eigenlijk nog, in de oude letteren ziet u, ik... ik dacht docént te worden, maar... enfin... met m'n schrijven... ik zit liever zoo'n beetje voor mezelf te werken, begrijpt u, en dat houdt zoo op.... Maar ik hoop nu toch in dit najaar nog m'n doctoraal... haha!... ja... lacht u maar, juffrouw van de Pals, lacht u maar!... 't Is toch nog de vraag of u vroeger dan ik..."

„Hè?.... Gut-nog-toe! Nee maar, hoe vin-je die!... So eine frechheit!" riep Gonne gemaakt boos uit. „Wat 'n vergelijking!... En dat zullen we toch nog is zien. wie er eerder klaar is, u of ik!"

„The readiness is all", zei de dichter, zachtjes voor zich heen.

Het koffiemaal was geëindigd, de blonde kindertjes juichend den tuin in gerend, en Jeanne stond naar hen te kijken met hun mama en de oude dames. „Wat 'n schatjes, hé?" zei juffrouw van Wezel. En mevrouw van de Vijver keek Jeanne aan met een lachende oogenglanzing van trotsch geluk. Het meisje glimlachte terug, ze voelde een zachte bonzing in haar keel, die licht benauwde, het was of haar lichaam zwol en haar denken zich verwarde.

„Nou zeg, ik ga dan maar wat rusten", zei Gonne, naast haar komend. „Hé! wat is 't hier vreeslijk warm geworden, vin-je niet?... Pfoe! Ik stik!... Nu, tot straks... Of ga je soms mee, ook een beetje liggen?... Kom, doe het maar!"

„Hè?... Ja.... Dat 's goed...."

Soezend liep ze achter Gonne aan en ze kwamen weer in hunne koele slaapkamer. „Nou zeg, hoe von-je 'm. ons dichtertje", lachtte Gonne, oogenglanzend.

„Ik!... Och!... 'k Weet nog niet. 't Lijkt me een aardige, vriendlijke man.... Maar hoe dorst je zoo brutaal tegen 'm te zijn?"

„Brutaal?... Kom! 'n Beetje plagerij, daar kan-ie best tegen. Je moet denken, we kennen elkaar, 'n paar weken al. Hij deed saai vandaag, met z'n boek.... Anders kan die zoo gezellig zitten praten en gekheid maken.... 'k Geloof dat jij 'm intimideerde.... O nee, 't is heusch een type!... Enthousiast dat-ie zijn kan over een boek of over 'n mooi punt ergens in de buurt, allerleukst. Dan hakkelt-ie soms van extase, en. dan plaag ik 'm natuurlijk ook altijd een beetje; och kom, daar is-t-ie al aan gewoon, hoor, haha!... En hoe vond-je de anderen?... Mevrouw van de Vijver? Mooi hè? Zou je zeggen dat die al vier kinderen heeft?..."

„Nee, nee, dat zeker niet," zei Jeanne droomerig. „Maar kom, zeg, ga jij nou wat uitrusten, als je zoo druk blijft zal je heelemaal niet kunnen slapen...."

„Nou ja, doet er niet toe. dan slaap ik niet! Laten we nog 'n beetje klessen, dat's gezellig... Zóó, daar lig ik!... Ga jij nou ook op je bed en dan praten we nog wat, hè?... Zeg.... Zag-je dat-ie z'n stoel bijna omgooide toen ik je voorstelde... Van de confusie.... pf!..."

„Ja!... Maar heusch zeg, laten we nou liever niet meer praten.... Zie dat je wat slaapt...."

„Och, malligheid, ik voel me al zoo'n boel beter!"

„Nou ja.... ssst nu maar!...

Gonne zweeg even. Wat is ze opgewonden, dacht Jeanne. Niet natuurlijk. Ze denkt dat ze beter is, maar... 'k weet 't niet..., ze lijkt nu juist nog veel zenuwachtiger dan in Amsterdam.

Daar begon ze al weer: „Zeg, Jeaan, 'k

vind toch zoo vreeselijk leuk dat je 'r bent, we gaan weer 's echt jong worden samen, hè? Mal doen! Net als vroeger. Je bent veel te ernstig geworden in de laatste tijd, maar ik zal je wel weer opkikkeren, hoor!"

„Dat's goed, dat's goed," zei Jeanne, „stil nou maar!".... Hoe lief was ze toch, Gonne, hoe hartelijk en aardig altijd, zoo echt vrindschaplijk. Ja, er waren toch nog wel goeie menschen in de wereld.... Wat 'n echt goed, innig vrindelijk gezicht had die Driebeek ook.... Jeanne kreeg er tranen van in 'r oogen als ze 'r nu aan terugdacht.... O, ze geloofde nu ook wel, dat ze 'n prettigen tijd hebben kon hier. 't Viel erg mee totnogtoe.... Kom, ze zou ook wat zien te rusten....

Maar telkens weer riep Gonne: „Zeg... slaap je... hoor 'is," zoodat Jeanne zich voornam 't maar niet meer te doen voorloopig, dat meegaan, ook op haar bed liggen.

Eindelijk, tegen drieën ongeveer — 't was middagstil — scheen Gonne in slaap gevallen, Jeanne merkte 't aan haar langere en geregelde ademhaling. Zelf kon ze den sluimer niet over zich krijgen. Maar zacht dommelen en droomen deed ook al goed. Om half vier stond ze op, keek eens naar Gonne. Die sliep gerust.... Wat zag ze 'r nog teertjes uit zoo, wassig bleek; 'n fijn, mooi gezichtje toch, in de rust....

's Middags aan tafel was Driebeek er niet, maar den volgenden dag, bij 't koffiemaal, ging het weer net zoo: Gonne plaagde hem voortdurend; en nu, zonder boek, was hij minder abstract, gaf lachende en wakker antwoord, soms alleen plotsling wat verlegen wordend, met een snellen blos, z'n wenkbrauwen hoog optrekkend, rukkend en plukkend aan zijn baardje. Jeanne, die den vorigen middag en avond beter kennis gemaakt had met mevrouw Van de Vijver en de oude dames, werd nu door juffrouw Boersche in beslag genomen met praatjes over wederzijdsche kennissen. Ze noemden vele namen en het oude menschje gaf nu eens extatische verrukking, dan weer fel afgrijzen te kennen; juffrouw Van Wezel wilde deze openhartigheid temperen; maar mevrouw Van de Vijver zat er met kennelijk plezier naar te luisteren en wisselde soms een blik van verstandhouding met Jeannne, die daar telkens vreemd blij mee was. Zij merkte in zichzelf — ofschoon ze 't ook al weer bespotte, 't bakvisch-achtig vond — een warme vereering voor mevrouw Van de Vijver; ook de kinderen vond ze engelen; en de man was haar sympathiek om de eerbiedige attentie, de trotsche, stille hulde, waarmee hij zijn vrouw als met een heiligensfeer omgaf. Maar ze mengde zich toch ook, nu en dan, in 't gesprek van Gonne met den schrijver, want ze merkte dat haar vriendin zich weer opwond en druk maakte, wilde haar kalmeeren. Op aandringen van Gonne ging ze, na 't maal, toch weer met haar mee om te rusten, maar 't werd, net als gisteren, praten en lachen in plaats van slapen, zoodat Jeanne zich opnieuw voornam 't nu niet meer te doen; ze voelde er zelf toch geen behoefte aan, ze was 't ook immers nooit gewoon, en, 's avonds, vóór tien uur, gingen ze alweer naar bed; vroeg genoeg!

Aan het diner was het kalmer. Gonne scheen wat moe te zijn en ook Driebeek soezig. Jeanne vroeg hem naar z'n opinie over verschillende romans, maar hij had de meeste niet gelezen en schouderschokte of gromde wat over de andere. Eén alleen vond hij prachtig en hem daarover te hooren praten ontroerde Jeanne weer een beetje, ze wist zelf niet hoe 't kwam; ze meende immers juist dat ze 't niét met hem eens was, had dat boek indertijd volstrekt niet mooi gevonden. „Zoo! Dat lag dan aan u," zei Driebeek beslist.

Het duurde toch nog tot den vijfden dag van Jeanne's verblijf in Ellecom voor ze 'r werklijk toe besloot niet te gaan rusten na 't koffiemaal. „'k Heb er volstrekt geen behoefte aan vandaag, ik kom je dan straks wel roepen," zei ze tegen Gonne. Zelf liep ze het huis uit, de groote laan in, eerst met de beide oude dames mee, maar die keerden al gauw weer om, wilden ook wat gaan liggen — ze deden 't iederen dag, al wel dertig jaar nu haast!... Jeanne, soezend over zoo'n oude-juffrouwen-vrindinnenleven, drentelde verder, een zon-doorlooverde zijlaan in, die naar het bosch voerde. En plotseling zag ze, vlak voor zich, Driebeek, liggend languit aan den kant van den weg, achterover, z'n groote blonde hoofd in zijn

stroohoed, turend recht naar boven. Zoodra hij haar zag kwam hij ijlings op de been. „Pardon," stamelde hij. Jeanne lachte.

„Laat ik u toch niet storen, meneer Driebeek, blijft u rustig liggen."

„Nee-nee, ik . . . ik had toch juist plan om op te staan. . . . Ik geloof eigenlijk" — en hij krabde zich forsch langs z'n rechterbeen, kwam dan weer recht met een warm-rooden kop — „ik geloof dat ik daar in een mierenhoop terecht gekomen ben, die beesten kunnen je steken!..."

„O ja? . . . Past u toch op!"

„Waar is uw vrindin? . . . O die rust zeker wat. . . . Doet u dat ook niet? . . . 't Is heel gezond!"

„Ja . . . maar nu vandaag wou ik liever wat wandelen."

„O juist! . . . Nou . . . dan loop ik 'n eindje mee als u 't goed vindt."

Zij bloosde, vond het eigenlijk maar zoo-zoo; ze was dat sinds lang niet gewoon, te wandelen alleen met een vreemden man. Maar waarom eigenlijk niet! Vroeger, in haar overmoedigen tijd, zou ze 'r niets bizonders in gezien hebben. „O natuurlijk, heel graag" stamelde ze 'n beetje verlegen.

'n Poosje zeiden ze niets. Licht beklemd voelde Jeanne zich. Toch genoot ze nu juist heel diep van de frisch-geurige lucht en het zon-getintel voor zich uit Heerlijk was het hier toch! . . .

Driebeek scheen nog last van zijn been te hebben; telkens keek hij tersluiks naar Jeanne, en, als hij dacht dat ze niet op hem lette, bleef hij een stap achter en krabde zich driftig. Met afgewend hoofd glimlachte Jeanne dan.

„Heeft u ook de een of andere bizondere werkzaamheid, juffrouw Croes," vroeg hij op eens, „'n studievak . . . of. . . ."

„Nee niets, meneer Driebeek. Niets! Ik ben een luilak. Dat wil zeggen, ik doe alleen maar wat huishoudelijk werk, ziet u... Och... ik" — bijna had ze gezegd: ik heb er geen tijd voor, of: ik kan thuis niet goed gemist worden, maar ze bedacht zich dat het bespottelijk zou zijn, zoo iets te beweren, nu ze juist zoo lang hier bleef! — „M'n moeder is wat sukkelend, weet u. . . . En ik ben dus wel zoo'n beetje aangewezen op dat soort werk."

„Maar . . . houdt u dan toch genoeg tijd over om 'is uit te gaan, en wat te lezen en zoo? . . . Ik bedoel, u moet u toch vooral niet te veel in beslag laten nemen door zulke huishoudelijke werkjes."

„Och nee, maar . . . jawel, ik hou nog wel wat tijd over," zei Jeanne, licht blozend weer, en hem even aanziend, hartelijk.

„Ja . . . ik zeg u dat . . . ik vond namelijk — u zal wel zeggen, waar bemoei je je mee! — maar ik vind dat u 'r niet erg goed uitziet... Niet zoo zeer zwak of vermoeid, maar . . . ja, hoe zal ik zeggen, u heeft iets dofs, te dof, iets benepens, en u bent toch eigenlijk zoo niet . . . U moest meer geestelijke anregung, prikkel, meer opwekking hebben. . . Ja, heusch, u moet uw geest niet uit laten blusschen, u is heel helder, schrander, enne . . . vroeger bent u zeker ook wel vroolijker geweest, nie-waar, zoo iets als uw vrindin bijvoorbeeld, levendig, geestig! . . ."

Jeanne was geschrokken; licht-ontsteld liep ze door, voelend haar borst bonzen. Hoe wist hij dat, zou Gonne soms . . . ? Maar ze moest iets zeggen. „Gut, hoe komt u daarbij, meneer Driebeek," vroeg ze, met 'n hooger geluid dan anders, en even 'n trillerig lachje. „Ik ben me niet bewust . . . Ik ben nu eenmaal zoo! . . . Vindt u me erg saai?"

Dit klonk coquet! Ze had er dadelijk 't land over.

„Och!" riep hij uit, met 'n armzwaai, „nee! u begrijpt me niet, ik merk het wel! Saai? Doet er ook wat toe of u wat stil bent! . . . U is hier om voor uw genoegen te leven, vacantie te hebben, wat op te frisschen, nie-waar? . . . Maar, ik geloof, 'n mensch z'n gezondheid zit 'm niet alleen in versche lucht, en goed voer en zoo, je moet je zelf ook van binnen uit cureeren en gezond houden. Mag ik u 's ronduit zeggen: u schijnt me te leven onder een moreele depressie, u heeft iets wat u drukt . . . Nouja!", wenkte hij dadelijk, kalmeerend, met z'n hand, daar Jeanne levendig opkeek, „u begrijpt natuurlijk wel, hè, ik wil volstrekt niet onbescheiden zijn, u hoeft me d'r heusch niks van te vertellen . . . maar . . . ik zou u graag een beetje helpen met de zelfkuur . . . U leeft te veel in uzelf, u moet veel meer letten op de dingen om u heen. . . De wereld is zoo mooi! . . . O, u houdt wel

veel van natuur en kunst, zeker, dat heb ik wel gemerkt, maar . . . zooals de meeste menschen er van houden, als iets dat overigens buiten ze staat, geen plaats heeft, geen overwicht in hun innerlijk leven. Dat 's verkeerd, geloof me, u moet trachten intens te genieten van het mooie; dat is wat opfrischt! En eigenlijk: alles is mooi, er is overal iets moois tenminste . . . U zult zien, dan gaat u van zelf veel lichter, luchtiger leven, alle zorgjes en verdrietjes als bijzaken beschouwen — noodzakelijke bijzaken natuurlijk! Ik wil u niet van uw plicht afbrengen," lachte hij in-eens vroolijk op, „Dat je trouwens ook van verdriet iets moois maken kunt, weet u zeker wel! . . . Je nooit op je kop laten zitten, daar komt 't op neer."

Jeanne had zwijgend geluisterd. En ze bleef nog zwijgen, hoofdgebogen voortgaand. Ze wist wel, dat was die levensopvatting waarvoor ze vroeger ook zooveel gevoeld had. Hij had gelijk, hij had gelijk, maar — doe maar eens zoo, zij had het nooit kunnen bereiken. En, o! als ze weer thuis was! Trouwens in die opoffering, die onderworpenheid was toch ook geluk. Ze was er juist zoo blij mee geweest, dat ze dát gevonden had, dat stille, deemoedige, toch niet ongelukkige . . .

„U zult wel zeggen: je preekt als 'n dominee. Maar dat is de bedoeling niet — begrijpt u wel, hè? . . . Vindt u niet dat ik 'n beetje gelijk heb?", vroeg hij nu met dien echt-vriendelijken, gevoel-doorwarmden, stemklank, waarvan ze nu pas merkte hoe ze'r dadelijk door ontroerd was geweest. Een heerlijk gevoel van veilig-zijn en vertrouwen-mogen welde in haar op. En in-eens, voor ze zelf goed wist wat ze doen ging, zei ze met 'n bijna in-tranen-verstikte stem: „O ja, zeker, u zult wel gelijk hebben, maar . . . of 't voor mij goed is zoo te denken, dat weet ik toch niet. . . . Ik ben zoo sterk niet. . . . Ik heb juist m'n . . . rust, m'n . . . geluk meenen te vinden in 't stil-voor-me-heen doen van allerlei dingen die ik als m'n plicht beschouw . . ., en als ik daar nu weer afraak, dan weet ik niet. . . ."

„Juist, juist! Ik begrijp u wel, ik begrijp u precies," riep hij uit, „o, ik kén dat! . . . Neemt u niet kwalijk dat ik het zeg, maar ik ben nét zoo geweest. . . . U weet misschien niet, ik ben weduwnaar" — Driebeek zette z'n hoed af, streek zich met de hand door de haren — „Ja, dat zal u wel gek vinden, omdat ik eigenlijk niets doe voor de kost, hè, tegenwoordig. . . . Maar tóen wel! . . . Toen was ik in een zaak, 'n handelszaak, werkte den heelen dag; allerlei bezigheden had ik, minderwaardige en wat betere . . . en . . . enfin, ik deed net als u, ik ging deemoedig op in m'n plichten en werkte voor m'n vrouw, die ziekelijk was, die ik ten slotte toch niet in 't leven kon houden. . . . Toen . . . ja, u zult het wel vreeslijk egoïstisch vinden, maar pas na de dood van m'n vrouw ben ik eigenlijk gaan léven, m'n eigen leven leven ziet u . . . voor mezelf . . . Of toch. eigenlijk" — hij zei 't er fluisterend achter — „misschien niet heelemaal voor mezelf alleen. . . ."

„Nu ja, maar ik," kwam Jeanne, levendig, „ik ben nu niet getrouwd, hè, ik leef voor m'n ouders en voor de anderen thuis, ik . . . och nee, dat kan nu eenmaal niet anders meer, ik zou toch niet weten. . . ." En in haar lichte opgewondenheid, zich overgevend zonder nadenken, aan 't genot der vertrouwelijkheid, begon ze te vertellen aan Driebeek van haar leven thuis, van haar vader met z'n drukke en akelige zaken, van haar zwakke, zenuwachtige moeder en van de verhoudingen tot haar broers. Hij luisterde aandachtig, met uitroepjes en gebaren van levendige sympathie nu en dan. „Ja, ja, ja, ja, o ik begrijp het volkomen," zei hij dan, „Maar u moet het toch heusch niet doen, u moet toch oppassen! . . . Over 'n jaar-of-wat . . . als uw ouders zijn komen te sterven . . . en uw broers en zusters hebben ieder hun eigen onafhankelijk bestaan, . . . dan is het uit . . . en wat hebt u dan over? . . . Het is wel moeilijker, en 't lijkt u minder aantrekkelijk voor 't moment misschien, maar u moet toch meer aan u zelf denken, uw innerlijke krachten wakker houden, en niet zoo alles op dat éene doel gericht houden, geloof me . . ."

Ze zwegen weer een tijdje, langzaam voortwandelend in 't geurige, zondoorstoofde bosch; hij nu ook met het hoofd op z'n borst, nadenkend; en Jeanne, in een oogenblik van nuchter bewustzijn, verbaasde en schaamde zich plotseling over haar vertrouwlijkheid, voelde zich

blozen, warm.... Maar een oogenblik later, naar hem kijkende, die zoo ernstig liep te denken, over háár leven, voelde ze de kracht die schaamte af te schudden. Het was hém onwaardig. Met hém was die vertrouwlijkheid immers niets bizonders; je kón niet anders zijn met hem dan volkomen eerlijk en openhartig. Hij dwong je er toe. Het was de sfeer van zijn persoonlijkheid. En het was heerlijk!... Ze keek weer even op zij, en nu zag hij haar ook aan, heel ernstig, met zijn goede, hartelijke oogen... „Ja, ja, ik meen het, u moet oppassen," zei hij met een milden glimlach, en het was haar weer of een stroom van warmte recht naar haar innerlijkste wezen ging. Ja, dat wist ze waarlijk wel, dat hij het méénde. En in-eens, in een machtige behoefte aan nog grooter overgave, dieper vertrouwlijkheid: „U moet ook weten... ik heb een groote teleurstelling in m'n leven gehad...."

„Hè?... Zoo... Och maar, natuurlijk, dat hebben we toch immers haast allemaal... Teleurstellingen!... Maar dat is 't juist, u moet niet dulden dat zoo iets... iets dat anderen u aandoen... uw leven blijft vullen en beheerschen... De wereld is te groot en het leven waarachtig te kort om het op die manier te... ja, te verkniezen, te bederven... U neemt me toch niet kwalijk?..."

„Welnee!", zei ze. „U heeft volkomen gelijk... Dat voel ik ook heel goed... Als ik de kracht maar vinden kon...."

„Die zult u vinden, die zult u vinden!... Als u maar wilt, sterk wilt... En niet meer zoo afkeerig, zoo monnikachtig staat tegenover al wat het leven kan aanbieden... Gratis! Voor niets!... Of bijna ten minste!... 't Kost maar zoo weinig, 'n boek, uit een bibliotheek desnoods, een concert, een museum.... En boomen en luchten zijn er overal, en aardige menschen ook, als je ze maar zien wilt!"

„Ja maar, dat is het juist," zei Jeanne, „ik kan ze geloof ik niet zien, ten minste niet alléén... Nu, terwijl ik met u ben, vind ik het hier ook prachtig, en nu geloof ik ook wel aan alles wat u zegt, maar och! als ik weer alléén.... en in de dagelijksche sleur..."

„Ja, ja, ja," mompelde hij, „dat is het ellendige... Ik weet het wel... Ik geloof het zelf ook het best als ik 't weer'is tegen iemand gezegd heb, maar... Maar heusch ú bent nog te jong en te lief en te mooi waarachtig, om...."

„Te mooi!", riep Jeanne uit, ironisch, geschrikt en zich terugtrekkend in-eens, „begint u me nu complimentjes te maken, meneer Driebeek?"

„Wat zegt u?" Hij was ook geschrikt. „Complimentjes?" Hij krauwde zich over z'n achterhoofd. „Omdat ik zeg dat u te mooi bent om.... Hm! ja... nou ja, maar dat is toch eigenlijk geen compliment, want wat kun-je daar nu aan doen, hoe je d'r uitziet!... Ik vind trouwens de meeste vrouwen mooi, dat verzwakt het compliment nogal, vindt u niet?

„Nog niet genoeg", zei Jeanne zachtjes. Maar ze schaamde zich weer 'n beetje. Ze zwegen opnieuw een poos, en het was zalig. Toen in-eens begreep ze dat het tijd was naar huis te gaan, Gonne te roepen. „Hoelaat is het? Bij halfvier? Goeie-god, dan moet ik subiet terug".

„Nou", zei hij, „dan groet ik u, ik ga nog wat verder". Ze namen afscheid met een vluchtigen handdruk; Jeanne liep snel naar 't pension — in een roes, een soort bedwelming, een lust te huilen en te lachen tegelijk, een hevige ontroering....

Na dien dag werd het gewoonte dat Jeanne en Driebeek, 's middags, terwijl Gonne rustte, met elkander het bosch in gingen. Hij scheen Gonne uit-den-weg te willen blijven; zelden wandelden ze met z'n drieën. Aan tafel liet hij zich vroolijk plagen, lachte, praatte, maakte gekheid met beide vrindinnen. Ook 's avonds, terwijl ze thee dronken, in hun verandatje, kwam hij nog wel eens aanloopen en er bij zitten, las hun 'n enkele maal een paar bladzijden voor, nooit van hem zelf. Maar lang hield hij dat gewoonlijk niet uit — dan moest hij weer loopen, alleen, den weg op, of hij zat ergens binnen, over 'n boek gebogen....

En voor Jeanne werd dat eerste uur na het koffiemaal het eigenlijke, het licht van den dag, waar ze dadelijk weer naar terug verlangde als het voorbij was. De rest, het wandelen en ergens gaan liggen, 's morgens en 's middags, met Gonne, het praten aan

tafel, de lectuur 's avonds — o het waren prettige droomtijden, vroolijk ook wel, en als doortrokken van zon, dennenlucht en zuivere frischte, en van de zaligheid die was geweest en weer ging komen, maar het waren toch maar wachttijden, ook de nachten, het wakkerliggen en denken, dweepen, en dan het slapen en droomen; alleen 's middags, met hem, lééfde ze, heerlijk en hoog, en zooals ze nooit te voren geleefd had. Dat ze verliefd op hem was — neen, veel méér dan verliefdheid was 't — dat ze hem lief had, boven vader, moeder of wien dan ook, boven álles in de wereld, diep, ernstig, veel ernstiger en inniger dan indertijd dien Frans de Haan... dat had ze al geweten na de tweede wandeling, toen ze weer zoo echt vertrouwelijk, als kenden ze elkaar sinds jaren, hadden loopen praten en zwijgen in het doorzonde bosch, dat al van gloeiende najaarstinten vlamde hier en daar — hoe verrukt had hij toen over boomen, en hei en wolken gesproken!... Soms ook wel was ze mistroostig, bang, gejaagd van verlangen, en de wanhoop van een abrupt einde voorvoelend. Want van zijn kant bleek wel duidelijk de aldoor aangroeiende vertrouwlijkheid en vriendschap, géén liefde totnogtoe...

Toch, nooit lang duurde die verdrietigheid. Haar verrukking was er te groot voor. Zij hóópte, smachtte, verlangde, en voelde de kracht van haar liefde als een macht, waaraan hij geen weerstand zou kunnen bieden. Hij was zoo'n lieve soesbol, zoo'n kind, bij al z'n mannelijke wijsheid, hij wist misschien nog niet eens of hij van haar hield of niet!... Geduld maar... Het was toch immers al zoo zalig intusschen....

Gonne sprak in 't eerst veel over den dichter en altijd op dezelfde, eenigszins spottende, ironisch lachende manier, tot het eens gebeurde dat Jeanne er geen antwoord op gaf, naar haar keek met vagen blik, stil en afgetrokken werd. Sedert noemde ze Driebeek's naam aanmerkelijk minder, enkel terloops, en kwasi-onverschillig. Ze deed of het nieuwtje, de aardigheid, er nu wel af was, hun omgang als van gewone kennissen; ze spraken elkaar nu immers ook alle drie bij den voornaam aan. Maar Gonne's hartlijkheid voor Jeanne bleek afgenomen. Jeanne, vervuld als ze was met zijn oogen, zijn stem, zijn houding tegenover haar, merkte dat in 't eerst niet, vond dat Gonne toch altijd nog erg zenuwachtig was, daardoor zeker wel eens wat prikkelbaar en snibbig — ze was nooit zoo'n bizonder gemakkelijk geweest! — Maar eens, terwijl ze samen in 't bosch lagen, Jeanne dwepend sprak over de pracht en stilte om hun heen, en Gonne haast geen antwoord gaf, alleen maar kort lachte, met zekere minachting, om al wat ze zei, riep ze plotseling geërgerd uit: „Zeg!... Wat heb-je toch vandaag?... Je bent niets aardig, weet je dát wel?"

Het was op een middag tegen vijf uur; tegen 'n heuveltje op lagen ze, het zonlicht werd al gelig, stil, rustig om in te kijken.

„Dacht je dan soms dat jij aardig was?", zei Gonne hatelijk terug, „o ja, in m'n gezicht, omdat je me nu nog voor half ziek houdt, doe je erg aanminnig, maar... hm!"

„Nu, wát maar, wát maar?", riep Jeanne ongeduldig, gekrenkt als ze zich voelde door Gonne's woorden en toon.

„Ach nee... niks..."

„Wat is dat nou?... Vooruit er mee asjeblieft!... Wat heb je?"

„Wat ik heb?... Nou, dat jij tegenwoordig met Dirk... van 'n innigheid, 'n vertrouwelijkheid bent.... God!... Iedere middag gaan jelie samen wandelen; dacht je soms, dat 'k 't niet wist?... Dáárom ga je nooit meer rusten, na de koffie, hè?... Je wilt hem voor jou alleen hebben!... Wanneer zal hij ooit 'is met mij een eindje... och!..."

En in-eens schoot ze op uit haar lighouding, snikte, voorover, in haar schoot.

Ook Jeanne kwam recht op. Zij was geschrokken. Zij begreep in-eens alles.... Gonne was niet vooruitgegaan in den laatsten tijd. Zij bleef maar zoo wassig bleek, zoo slap en gauw-moe. Alleen aan tafel, met hem, wond ze zich geregeld op en kreeg een kleur. Dat ze 't niet veel eer begrepen had! Ook Gonne was verliefd op Dirk.... Ze hadden dus dezelfde... verlangens.... O!... o!... hoe verschrikkelijk!...

In zwijgende ontzetting keek ze naar het gebogen figuurtje naast haar, dat snikte, snikte.... Zij zelf hield droge oogen, voelde

ook dat ze niet huilen zou; de schrik was te diep....

O maar, ze zou niet wijken, zich niet opofferen dezen keer! Er kwam dan wat er van kwam, ze zou zich niet laten ontrooven haar heil, haar alles! Dat zou te vreeslijk zijn, dat kon niemand vergen!...

Gonne huilde, jammerde luid uit nu.

„Kom, kom, Gon," zei Jeanne, zacht, en met meelijdende innigheid, „wat is er nu.... Zeg het me nu maar.... Hou je van Driebeek?"

„Ja... ja.., natuurlijk," kreet het meisje, zonder op te kijken „Maar jij ook. En hij houdt van jou.... Om mij geeft-ie niks.... O, 't is... 't is verschrikkelijk... als ik dat... als ik dát had geweten, dan...."

Jeanne sloot even de oogen, glimlachte, stil en bitter. Zij vulde den zin in zichzelf aan. Als Gonne dat had geweten, zou ze haar nooit hebben mee-gevraagd naar Ellecom. Het was duidelijk. Zij was maar de logée. Om Gonne's gezondheid ging het hier. En nu zou, juist door haar toedoen, Gonne.... Dat kon, dat mocht toch ook niet.... God, maar....

„Maar kind, hoe kom je d'r 'an, dat hij verliefd op mij zou zijn?... Ik geloof d'r niets van!... En trouwens, zeker, ik mag hem heel graag" — zij voelde dat zij sterk bloosde, maar Gonne, voorover gebogen, zag het gelukkig niet — „en we praten heel prettig dikwijls, vertrouwelijk.... Je kunt met hem niet anders dan vertrouwelijk praten, vin-je wel?"

„Heeft-ie 't wel 's over mij?"

„Over jou?... Wel.... Nou ja, zeker, we praten wel 'is over je... natuurlijk..."

„Och nou ja, maar... niet dikwijls, hè?... Och nee, ik weet het wel, hij geeft niks om me, hij vindt me 'n bij-de-hand dier, 'n vervelende plaag!... En ik... ik kan niet anders, als ik bij hem ben moet ik zoo zijn, vroolijk, druk, opgewonden, moet ik hem plagen en uitlachen.... O, het is afschuwelijk!"

„Welnee, het is niets afschuwelijk.... En hij vindt 't ook wát aardig, dat weet-je wel!... Misschien heeft-ie wel heel wat meer plezier in jouw plagerijen dan in mijn ernstige gesprekken!.... Je weet toch wel, een man, je kunt er zoo moeilijk uit wijs worden wat ze eigenlijk willen!... 'k Weet ook zeker dat-ie veel respect voor je heeft, om je studie...."

„Om m'n studie!" — Gonne lachte stuipig — „Om m'n studie!... Die studie van mij! Er komt immers niets meer van!... Hém of niets!... Hém of dood!... O je weet 'et niet, je weet 'et niet!"

Jeanne was opnieuw geschrokken. Had het al zoo'n omvang genomen?... „Maar Gon!", zei ze zacht.

„Ja, maar Gon, maar Gon!... Dat verbaast je zeker erg, hè?... Ik met al m'n theorieën altijd, m'n zelfstandigheid, m'n feminisme... Haha!... Larie, apekool, nonsens!... Dadelijk toen ik hem een paar maal had gesproken was álles weg! fft! vort! m'n wijsheid, m'n theorieën!... Als ik hem... Als hij niet van me houdt... Waarachtig, ik ga net zoo lief dood... Niets, niets, niets kan me verder meer schelen, de wereld is kaal en dor en donker en akelig overal, overal waar hij niet is... Zonder hem kan ik m'n leven niet meer denken!"

Zwijgend zaten ze 'n poosje naast elkaar, Gonne diep snikkend steeds, Jeanne met strakke, groot-open oogen. Ze plukte grasjes. Ze dacht nu aan de plannen waarmee ze hier gekomen was. Voor Gonne iets te zijn, haar beter te helpen maken was het doel. Maar ook dacht ze aan Gonne's eigen woorden toen in Amsterdam: je moet je niet opofferen, gekkenwerk; Dirk zei 't zelfde!....

Wat moest ze doen, wat moest ze nu toch doen!

Maar kon ze dat dan aanzien, dat wanhopige snikken?... Mocht ze... 'n moord begaan misschien?... En zou ze zonder Gonne hier geweest zijn? Had Gonne niet het meeste recht op hem?....

O nee maar, nee, nee, dat was vreeslijk, vreeslijk!

En toch... tóch boog ze zich in-eens naar haar vrindin over, trok haar bovenlijf naar zich toe, streelde haar langs het achterhoofd. „Kom-kom, mal kind," zei ze, „wees nou toch niet zoo wanhopig... Wie weet wat er nog gebeurd... Er bestaat toch in alle geval nog niets tusschen Dirk en mij!"

„O nee? Heusch niet? Is er heusch nog niets?" Gonne's nerveus-hooge stem klonk nu ook teer en innig.

„Welnee, waarachtig niet, dan zou 'k je

toch verteld hebben! We praten, over boeken, over kunst, over alles en nog wat, maar... nee heusch, iets bizonders is er nooit geweest... Het kan best zijn dat hij jou ten slotte... Trouwens... ik zou dan toch ook verliefd op hem moeten zijn!"

„En, ben-je dat niet, ben je 't heusch niet, Jeaan," snikte Gonne wild uit.

„Nee," fluisterde Jeanne, haar vriendin het hoofd streelend. „Wees maar gerust...."

Jeanne was nu drie weken in Ellecom. Ze had al verscheiden brieven van „thuis" gehad. Opgewekte kattebelletjes van papa, twee lange epistels, klachten en gezeur afgewisseld met uitingen van verrukking over Noortjes uitzet — over de geborduurde monogrammen op haar kussensloopen en zoo — van mama, 'n paar vliegerige, opgewonden briefjes van de aanstaande bruid zelf. 't Ging alles goed, ze behoefde zich volstrekt niet ongerust te maken, schreef haar vader, en mama, ondanks haar bezwaardheid over allerlei kleinigheden, scheen zich toch ook wel te kunnen redden. Noortje schreef over haar aankoopen, haar huis, haar trouwfeesten, haar reisplannen — de tijd schoot op nu!

Maar daags na dat gesprek met haar vrindin in 't bosch, kreeg Jeanne een briefje van papa, waarin hij vertelde dat mama weer wat onlekker was en te bed moest blijven. Jeanne moest vooral nog maar niet angstig zijn, het was waarschijnlijk 'n beetje influenza en 't zou wel met een sisser afloopen, maar Heugens zei, 'n dag of wat te bed zou ze wel moeten blijven, mama....

Hevig bonsde 't in Jeanne's borst en keel toen ze dat gelezen had. Ze geloofde vast dat het opzettelijk zoo was beschikt door God of het Noodlot. Ze moest weg. Ze was hier gekomen om te helpen haar vriendin beter te maken. Nu ze dat niet kon, integendeel, nu haar hier-zijn Gonne nog maar onrustiger maakte, moest ze weggaan, naar huis terug, zoo gauw mogelijk. Daarenboven: haar moeder was ziek.... Het was zoo beschikt....

„Gon" zei ze — ze zaten samen aan de ontbijttafel — „mama is ziek, ik moet na' huis, ik ga vanavond nog na' huis...."

Vanavond, dacht ze, niet dadelijk, nog éénmaal moet ik met hem wandelen....

„Gunst, kind! Wat zeg je? Is 't erg? Wat scheelt je mama?" vroeg Gonne.

„Hè?... Influenza waarschijnlijk schrijft papa.... Erg is 't, geloof ik, nog niet. Maar je weet hoe 't staat bij ons. Noor heeft 'r hoofd vol met d'r trouwerij en zoo.... Lees maar zelf.... Papa schrijft er niets over dat ik thuis moet komen, maar ik ga toch".

„Kom.... Zou je nu wel...", vroeg aarzelend Gonne.

Jeanne proefde den toon, merkte de aarzeling. Even 'n beetje bitter was ze weer. Maar: „ja ja, ik ga heusch", zei ze.

„Dat 's nou jammer, zeg...."

„Ja... Och!... 't Zijn van die dingen, hè?... Wat zal je daar nou aan doen!... 't Staat je altijd te wachten...."

's Middags, op hun wandeling, vertelde ze 't ook aan Driebeek — ze had Gonne verzocht er aan de koffietafel nog niet over te praten, 's middags was tijds-genoeg; de oude dames zouden er zoo over leuteren, haar beklagen, daar hield ze niet van.

„Nou Dirk", zei ze, zoo flink als haar mogelijk was, „dat 's weer de laatste keer... ik ga vanavond na' huis".

„Wat?... Na' huis?... Waarom dat zoo in-eens?"

„Mama is ziek".

„Zoo!... Ja!..." God, dat 's jammer, dat spijt me, wat scheelt je moeder?"

„Ja, 't spijt me ook erg, zei ze luchtig, en praatte nog 'n tijd door over mama's gestel, dat door die longontsteking toen voor goed scheen aangetast, en over hun leven thuis en de aanstaande drukte met Noors huwelijk.

Toen zwegen ze 'n poos. Driebeek liep met groote stappen, zwaaide z'n armen, nam z'n hoed af en streek zich door de haren. Jeanne dacht er over hoe toch alles zoo beschikt worden, en of ze hem nog wel eens ontmoeten zou in haar leven. Of daarna. Ze mijmerde over de onsterfelijkheid, over een weerzien in den hemel; kon dat?...

„Zeg Dirk, luister 'is," zei ze in-eens, „geloof jij aan de onsterfelijkheid, aan een hiernamaals?"

„Hè?... Dat's een moeilijke vraag!" — Hij trok z'n wenkbrauwen hoog op — „Of liever twee vragen.... Wat bedoel je eigenlijk, de onsterflijkheid of het hiernamaals?"

„Is dat dan niet hetzelfde?"

„Welnee! Het komt maar op 't bewustzijn aan, niet waar? Ik geloof aan de onsterfelijkheid, dat wil zeggen: van het menschdom op aarde; hoe meer ik me dus een deeltje van het groote geheel, en hoe minder ik mezelf een apart wezen denk, hoe onsterflijker ik ben. Je moet je voelen als een tak van een boom die in een ontzaglijk groot bosch staat.... Zoo'n tak kan afgehakt worden en de boom doodgaan, maar het bosch blijft bestaan.... En eigenlijk lijken alle takken opvallend veel op elkaar, vin-je niet? Of 't nu de eene of de andere is!... Het bosch blijft, en het blijft mooi!"

„Ja..., maar aan een persoonlijk voortbestaan, na de dood, geloof je dus niet?"

„Persoonlijk? Dus bewust meen je?... Nee..., ik weet eigenlijk geen enkele reden om dat aan te nemen... Waarom?..."

„Heb-je dan geen innerlijke behoefte daaraan te gelooven... daarop te hopen ten minste?"

„Nee, ik doe m'n best op niets te hopen wat niet meer in m'n leven gebeuren kan... En dus niet al te veel te hopen... En behoefte, of verlangen, naar een eeuwig voortbestaan, gelijkmatig, zonder stijging of daling, dus zonder geluk of ongeluk... nee, dat heb ik volstrekt niet."

„Ik wel nog 'n beetje, ik hoop op 'n hemel", zei Jeanne zacht.

„Goed... Maar... ik zou je toch raden, kind, in afwachting van die eeuwige heerlijkheid, maar te nemen wat je nog krijgen kan... hier op aarde!", lachte hij, en keek even naar haar, met warme innigheid; ze zag het niet, voor zich uitstarend.

Nemen?... nemen wat ik krijgen kan? herhaalde ze in zich-zelf. Maar ik kan immers niets nemen. En ik weet immers ook niet wat ik krijgen kan Ik moet mijn plicht maar doen en afwachten.

Gonne en Dirk brachten haar samen naar den trein, 's avonds, na tafel. Hij droeg haar taschje. Het afscheid van de oude dames was allerliefst geweest, dat van de familie Van de Vijver vroolijk en lachend. Jeanne's koffer zou nagestuurd worden; daar zou Dirk wel voor zorgen, had hij beloofd.... Het was de eenige zoete gedachte, waarmee ze naar huis ging.

»Nou!", zei hij, toen de trein, dreunend, naderde, wat bruusk een hand uitstekend, „dag Jeanne, hou je maar goed. We zullen elkaar nog wel 'is terugzien, hoop ik."

„'k Hoop 't ook", zeï ze, „adieu!... Nog wel bedankt voor al wat je me..." Zij beet zich op de lippen, zag in-eens dat zijn oogen ook vochtig waren, beet nog harder, overwon....

Daarop omhelsden Gonne en zij elkander innig....

„Vooruit juffrouw", drong de conducteur.

„Ja"...

En uit den trein kijkend, zag ze de twee nog staan, naast elkaar, wuivend met hun zakdoeken. Ze wuifde terug, zoo lang mogelijk.

Toen was ze alleen in haar coupé. Maar, bevend, haar gansche lijf, van diepe ontroering, angst, schrik, wanhoop... kon ze toch niet huilen.... Ze staarde maar recht voor zich heen, kneep zich de handen.... In Arnhem kwamen er menschen bij.

Ze had getelegrafeerd naar huis. Maar papa zou zeker wel geen tijd hebben haar te komen afhalen, dacht ze. Zoo was het ook. Ze nam de tram, alléén, werd aangesproken door kennissen, die vonden dat ze 'r zoo goed uitzag. Verbrand zeker. Thuisgekomen vond ze mama gelukkig al weer wat beter, ofschoon nog te bed en vaag klagend.

Veertien dagen later een opgewonden brief van Gonne. Ze was gek van vreugde, schreef ze. Stel je voor, Dirk Driebeek had haar gevraagd, in-eens! 't Was toch net zooals Jeaan — haar liefste, liefste vrindin! — al wel dacht, hoor; Dirk had niets dan plezier gehad in haar plaagzieke vroolijkheid, was ook dadelijk verliefd op haar geworden, net als zij op hem.... Hij had 't haar niet eer durven zeggen, omdat.... Nou ja, om zoovéél!... Maar nu was alles goed en heerlijk, alle angst vergeten!... En Jeaan was een snoes! (*Wordt vervolgd*).

DE VLIEGER,

DOOR

F. VERSCHOREN.

Van achter zijn vensterke keek Janneke de straat in.

Den heelen langen zomernamiddag had het kleine, zieke ventje daar al gezeten, nevens het schuin opgeslagen gordijntje, roerloos stil, te begeeren, met verlang-oogen loerend naar het blij-plezierige leventje der sterk-stevige bengels, die speelden en ravotten, het wild-rumoerige straatleven der kleine stad. Ze waren vrij, na de school, de lustige gasten, en wirrel-warrelden rond, in wemelend-joelende troepjes, jongens, luid lachend en roepend met breeden mond, en meisjes, tjippelend en draaiend met wapperende rokjes. De marbels dansten sobbelend over het hardgeloopen aarden zijpad; de ballen streepten door de lucht, bonkten tegen de gevels, of soms wel, bij onbehendigen worp, tegen een rinkelend ruitje, en lijnden terug neer, in gretig grijpende pollekes, twintig, dertig keeren; totdat het balleke neerkwam op den grond en verloren liep tusschen spelend-wippende beentjes.

Janneke zijn oogskes gingen mee, op en neer, op en neer; en zijn hartje joeg mee, op en neer, en voelde de blijheid der spelers, die het behendigst wisten te smijten en te grijpen het licht-malsche balleke, het schoone balleke, half rood, half blauw, met een groen lijntje dwarsstreepend erover.

En dan weer trippelden zijn beentjes mee, zijn moeë beentjes, die plat uitgestrekt lagen, stil nevens een, begraven in 't wit en rood getafelde kussen; zijn lam-zieke beentjes wippelden mee, met het lichte getjippel der rappe meisjes, die in 't koordeke dansten en zongen hun trippelliedjes; en zijn mondeke deed mee van:

> Visch, visch, wallevisch,
> Die van den nacht gevangen is,

of van:

> Onder de brug daar liep een muis,
> Is mijnheer Dewit niet thuis?
> Mijnheer Dewit is uitgegaan:
> Raad eens wien hij tegenkwaam?
> Twee ijzere mennekes,
> Twee koekepennekes,
> Twee mennekes zonder ziel;
> Acht en acht is zestien.

Maar al met eens was het uit en hij zag nog enkel Tuurke Vercammen en Naar van 't Meupke, die buiten kwamen met 'nen vlieger, 'ne schoonen vlieger, dien ze gingen oplaten in de straat.

'Ne vlieger! 't Was de eerste die opging dees seizoen; hoelang had Janneke al niet stil zitten verlangen naar dit oogenblik; en nu was 't daar, zoo inéens-onverwachts, zonder dat iemand er op voorhand een woordje had over gerept; nu was daar een échte vlieger; nu begon het plezierige seizoen, dat hij ze zou zien hangen in de lucht, te wippelen met hunnen staart; hij zou er naar kijken, uren en uren aaneen; totdat er eens iemand zou komen, die zou raden wat hij zoolang al wenschte, die hem het touwtje zou laten vasthouden, in zijn handjes. Ne vlieger! Zie, Naar mocht hem dragen; en hij deed het zoo kostelijk, voorzichtig houdend in zijn rechterhand, langs achter, het dun houten stokje van het kruisgeraamte en in zijn linkerhand het spansel, waar de draad aan vastzat, de lange kluwendraad, dien Tuurke vasthield, in zijn vuistje. Naar stapte behoedzaam achteruit, spelende bengels wegduwend, roepend om plaats, onderwijl bezorgd oogend naar den langen sleepstaart van strookjes kleurpapier. En hij tierde geweldig als een onvoorzichtige speler zijn voet ging zetten op den kostelijken staart, die 't al moest in evenwicht houden, daarboven in de lucht.

Janneke volgde met begeerige oogen en drukte zijn kopke tegen de ruit, afwachtend hoe 't gaan zou. Hoe plezant! Hij zag hem al wippen omhoog, stijgend boven de huizen, en daar hangen, lekker-hoog in de lucht.

— „Zijde gereed?" vroeg Naar.

Hij stak den vlieger op, boven zijn hoofd, in uitgestrekten rechterarm.

„Uit den weg, jongens!... Loopen!" kletterde zijn stem, en Tuurke, half omgekeerd, rende voort, den wind in, vlug kijkend of hij nergens tegenbotsen zou, soms snel het hoofd omkeerend om te zien hoe 't de vlieger deed.

Met een schuinslingerende stijging schoot

hij omhoog, wippend tot aan de daken der huizen, vroolijk schuddend zijn langen staart, waar onderaan een busseltje lichte papiersnippels vroolijk wimpeldraaiden.

Janneke ging mee; hij zag het fijne, witte draadje opwaarts stijgen, dan lichtekes dalen, en rijzen weer, mee met den wind; en ginder, hoog, hoog in de lucht, daar stond de vlieger; hij hing pluimlicht te wuiven, lachend te kijken, schuin omlaag, naar de lage huizen en de hoven diep beneden; hij hing hooger, veel hooger dan het haantje van den toren.

Tuurke stond fier in 't midden der straat, omtroppeld door belangvol glurende bengels, met de houten kruk in zijn hand.

— „Geef klauwen, zei Naar, hij stijgt!"

Tuurke deed draaien in zijn handen de kruk, die haar kluwen afliet, totdat de vlieger weer rustig te schommelen hing, hooger nog in den hoogen hemel.

Janneke keek, maar de jongens zagen hem niet en wisten niet wat hij daar zoo sterk zat te verlangen.

'Ne vlieger oplaten, zélf, dat kon hij niet; hij kon niet loopen; maar het krukje zoo maar eens mogen houden in zijn handjes, zóo, te midden van vele jongens, die naar hem zouden kijken en zelf geenen vlieger hadden... Hij wou er eenen hebben. Hij wou het!

— „Moeke, krijg ik 'ne vlieger, smeekte Janneke, krijg ik 'ne vlieger, astablieft?"

— „Maar, ventje, ge kunt hem ommes toch niet oplaten!"

— „Onze Staf moet er maar mee loopen, moeke, en mij dan de kruk laten vasthouden, als hij goed staat; ge moet mijn stoeleke naar buiten rollen. Moeke, krijg ik 'ne vlieger! Toe, moeke, krijg ik er eenen?"

's Avonds was Stafke ne vlieger aan 't plakken voor zijn lamme broerke. Ze zaten aan tafel en daar lag het geraamte reeds klaar, twee houten stokjes gekruist over elkaar, en een fijn garen draadje gespannen alover de vier uiterste punten. Moeder stond bloempap te maken en Stafke sneed het gekleurde papier gereed, drie breede reepels, oranjegeel, lichtblauw en donkerrood. Hij paste en mat tot het juist kwam en dan plakte hij het schoone papier goed spannend over 't geraamte, ómplooiend over de draden de vet bepapte randen. Janneke had alles geduldig zitten nakijken, het knippende schaarke dat door 't papier hapte, het fijnharige borsteltje, dat de bloempap zorgzaam openwreef op de boorden, en Staf zijn behendige vingers, die een stofke wegknipten of een papklonterke effen-kapot duwden; en nu mocht hij-zelf den vlieger bewaren, die daar nevens hem te drogen lag; en in 't geniept streelde hij met voorzichtige vingerkes over 't schoone, kostelijke papier.

En nu, de staart! Janneke mocht helpen; hij moest de papiersnippels plooien en dan steken in de litsen, die Stafke strikte in het garen en telkens toetrok, met een rukje, juist gepast om het draadje niet te breken en de reepeltjes toch stevig-sterk te omsluiten.

— „Staf, 'ne lange steert, da's schoon, hé?"

— „Ja, da's best; dan staat hij goed stil; en dan topt hij niet gemakkelijk."

In de laatste lits staken ze een heelen bundel fijne, lange papierreepeltjes, die bontgekleurd moesten zwierelen en fladderen onderaan, in lustig gespeel.

Het spansel nu nog; dat was het voornaamste en 't moeilijkste van al. De vlieger was droog. Boven aan den neus en beneden aan den tip, vlak nevens de hoofdspil, twee gaatjes geboord met fijne naaldeprikken, en dan het dunne touwtje erdoor gestoken met geduldig tastende vingers, en nu het draadje stevig vastgesnoerd, langs achter, juist-vlak met den knoop in 't midden der spil. Zie-zoo!

Staf liet den vlieger schommelen aan het spansel, dat hij lichtekes vasthield met zijn twee voorste vingertoppen, om te zien of de twee zijden goed waren in evenwicht. Och God! De vlieger sloeg over, naar rechts, diep op zij. Hij woog te zwaar langs eenen kant. Janneke keek naar Staf en een rimpeltje groef zich kommervol boven zijn neusje: of het nu allemaal mis was en verkeerd? Het deed hem toch zoo'n spijt nu al dit lange, moeilijke gewerk zoo slecht uitviel en zoo luttel werd beloond!

Maar Stafke had betrouwen en wist het beter.

— „'k Zal 't wel goed krijgen," moedigde hij zich zelven aan, verkleinend de fout, omdat

hij wou blijven in de oogen van zijn broerke, een beste, behendige vliegermaker, zoo knap als Tuurke, of Naar, of iemand van de jongens uit hun straat.

Hij onderzocht nog eens de knoopjes van 't spansel langs achter en schoof ze juister nog in 't midden der spil. En nu, weer eens beproefd. De vlieger hing op aan 't spansel, maar, och arme, weer sloeg zijn rechtervleugel omlaag.

—„Zoo stuikt hij op-zij, en schuddert te veel. Dat mag niet!"

Janneke keek sprakeloos toe, bezorgd, met komende vrees of het alles opnieuw was te beginnen en of Staf het nog wel doen zou!

Staf onderzocht, keek toe langs alle kanten en wist algauw te verklaren dat het houten spilleke rechts van 't kruis wat te dik en te zwaar was. Ge zaagt het maar amper; 't scheelde niet veel en hij schafte spoedig raad om het kwaad te verhelpen. Hij plakte een dubbel dik stuk papier op den anderen vleugel en zie, nu hing de vlieger roerloos, schoon horizontaal in evenwicht aan zijn spansel. Janneke mocht ook eens probeeren en 't ging en 't was goed!

Nu nog een knoop gelegd om een lits te maken, waar 't kluwen aan vastmoet, en goed nagemeten, links en rechts, of de top van 't spansel niet te ver reikt en juist komt aan 't uiteinde der zijvleugels.

We zijn gereed! Morgen zal de vlieger de lucht inschieten, torenhoog; en alle dagen zal Staf hem zetten en Janneke het koordeke mogen vasthouden in zijn hand, iederen dag, na de klas, zoolang het vliegerseizoen nog zal duren!

II.

Janneke zat te wachten aan 't vensterke, en nevens hem, op een stoel lag de vlieger, geel, blauw en rood, van dunvliezig papier. Op het raam lag de houten kruk met den witten draad, eindeloos lang, omspannen; en boven op, de papieren staart, voorzichtig gewikkeld om het verwarren der snippels te vermijden.

Janneke wachtte, geduldig, zonder gedachten blikkend in de kalm verlaten straat.

De klas was uit! Daar kwamen de jongens al aangestormd, de stille straat plots rumoerig-blij belevendigend met klinkend kloonengeklepper en schetterend stemmengekres, uitbundig hun jeugd en gezondheid uitjoelend.

Janneke voelde zoo'n blije genot warm doorstralen zijn heele lijf, en zijn oogjes glinster tintelden in 't lekker voorop-genieten van 't heerlijke vliegerspel.

—„Jongens, jongens, spoedt u wat! Zal Naar de steert dragen?"

—„Ja't, ja't. Hij komt seffens. En Tuurke zal opsteken!"

Want ze moesten gedrieën zijn, opdat er zeker niets haperen zou.

—„'t Is goeie straffe wind, man! wist Strafke nog. Zie, ginder zal hij staan," vingerwijsde hij, „vlak boven de huizen hierover."

Janneke zag hem al, ginder boven, schommelend prijken hoog in de lucht, dat vliegerke, dat hier nu lag, zoo stil nevens hem, roerloos en zonder leven. Hij tilde hem kostelijk op en aaide over 't fijne papier, met beef-vingerkes; en hij keek eens rond of niemand het zag en hij drukte hem stillekes tegen zijn lipkes en kuste hem, zijnen schoonen vlieger, van hem.

Janneke zat buiten in zijn stoeleke in 't lekkere zomerzonneke en hij keek alles af, want ze waren allemaal in de weer op straat met den schoongekleurden vlieger.

Naar knuffelde nog aan een korst brood en droeg den staart, die niet mocht slepen over den grond, en nergens aan vasthaperen; en zoo kon niemand er op trappen om het spel in de war te brengen of te verbrodden. Tuurke droeg den vlieger, stap voor stap achteruitgaand, tot aan 't einde der straat en Staf liet het kluwen af, windend aan de kruk.

Janneke wachtte wat er allemaal gebeuren ging: ginder boven zou hij wegdraaien, over het huis van Toontje uit den Biekorf, ginder. Maar kijk nu, jongens, ze staan al gereed!

Tuurke steekt den vlieger op, hoog boven zijn hoofd.

—„Naar, de staart goed leggen, recht vlak-vooruit, dat hij niet kan verwarren in 't opgaan. Wacht nog wat, Naar. Laat eerst die kar voorbij en weg, dan kan Staf beter loopen."

Vierklauwend kapte het paard voorbij met schokkel-dokkerende kar, de straat uit. De weg was vrij.

—„Los!" hoorde Janneke Staf schetterstemmen en met een klein wipke stak Tuurke den vlieger op. Staf holde. De vlieger schoot scheef omhoog en . . . pardof!

—„Ho! Ho!" schreeuwden ze allemaal.

Met zijnen neus topte de vlieger ploffend tegen de ruiten van Bertje den Bakker zijnen winkel. Staf stond stil en de vlieger viel neer, ellendig-lam afschurend langs het venster, gescheurd en kapot, meende Janneke. En hij zag hoe Staf zijn kruk vlug neerlei op den grond en rapbeenend naar den vlieger stormde, de jongens ruw wegduwend, die er al gapend rond stonden gedromd, helpensgereed.

— „Blijft eraf," tierde Staf, „blijft eraf! Naar, leg de staart goed. Sta is wat uit den weg, kleinen aap!"

Wat zou het toch zijn, peinsde Janneke, die van verre angstig zat toe te kijken naar al het vreemde gedoen en het gedrentel rond den vlieger.

Staf hield hem vast en ze beraadslaagden samen. Een klein scheurke aan den neus, dat was niets. Ze bekeken het spansel, verlegden den knoop en lieten den vlieger schommelen.

— „Nog wat papier," zei Staf; „langs hier, achter 't stelsel. Hij weegt nog te zwaar langs dezen kant. En nu, achteruit, Tuur, stillekes aan!"

Staf liep terug naar zijn kruk.

— „'t Is niks!" riep hij gerustellend tegen Janneke, maar het kleine ventje voelde wel dat het weer zou misloopen en dat de vlieger nooit omhoog zou geraken.

Maar zie! Daar schoot de vlieger op, keersrecht omhoog, boven de huizen al, den hemel in. En Jannekes handen gingen op, en hij asemde niet meer.

Maar dan weer! Al met eens zwenkte de vlieger op zij en topte omlaag, zijn neus naar onder en dan begon hij rond te draaien, wielend om en om als rond een spil, in kleine, vlugge krinkelingen, zijn staart schuddend verward dooreen. De jongens schreeuwden luid en schetterlachten, kletsend met hun handen tegen hun beenen om 't vreemd grillige gedraai en gemaal van 't zotte vliegerke.

Staf stond stil, ging langzaam terug, gaf toe, en het wervelend gekringel hield op; en dan liet hij den vlieger langzaam zakken op den grond. Ze brachten den verwarden boel terug bij Janneke, die niet klagen dierf en sprakeloos bleef, omdat hij geen raad wist of mogelijk dacht voor dit zonderlinge geval. 't Zou nooit gaan. Janneke wist wel dat het voor hém nooit lukken zou, dat hij het schoone vliegerke nooit zou zien staan, ginder, boven de huizen, hoog in de lucht.

— „Ne nieuwe steert," beval Staf; „de steert woog te licht, van boven; daarmee draait hij; dikker papiersnippels van boven."

Vlugge handen waren dapper aan 't werk en het onheil was spoedig hersteld; maar Janneke meende vast dat er dezen keer wat anders aan haperen zou; hij wist niet wat, maar ge zoudt het wel zien. Och! Had hij zelf maar eens kunnen loopen met den vlieger! En nu voelde het ventje zoo goed dat hij maar een lam sukkelaarke was.

— „'t Is anders zoo'n goeie, straffe wind," moedigde Naar aan. Weer stonden ze gereed en ditmaal steeg de vlieger omhoog, omhoog met een lange slingerlijn sierlijk schietend over de daken weg, al hooger, den blauwen hemel in.

— „Sta stil! Sta stil!" riepen z'allemaal.

En Staf stond stil, steeds kluwen gevend aan den snel stijgenden vlieger, die daar nu eindelijk hing, ginder boven de daken, waar Staf 't gezegd had.

— „Kom, Stafke, riep Janneke, kom toch!" en stak zijn handjes uit, begeerig grijpend naar de kruk.

— „Nog een beetje," sprak Staf, kluwen gevend, stapje voor stapje naderend, voorzichtig, want het waaide fel.

— „Hij trekt, man!"

— „Toe, Stafke, kom!"

— „Jongens, wat trekt hij, zei Staf weeral, wat trekt hij toch! 'k moet stillekes achteruit gaan, anders stijgt hij te veel; hij zou kunnen toppen!"

Het leelijke gevaar van toppen, nu dat hij al zoo hoog en zoo ver hing, hield Jannekes ongeduld nog wat in. Maar eindelijk toch, daar zat hij, heerlijk gelukkig, met tusschen zijn pollekes de houten kruk, die vroolijk

opwipte en zoetekes rukte, mee met den wind; en Janneke voelde aan het trillen van 't snokkende draadje hoe de vlieger nu leefde en blij was en leutig wippelde met zijn staart en neerkeek, knikkend met zijn top, naar het kleine ventje, dat hem vasthield in zijn handjes.

Vlak voor Janneke uit boog het witte garen omhoog, dweers over de straat, slank lijnend opwaarts over de daken, stijgend, onzichtbaar ginder verre, tot aan den vlieger, die daar fier en kleurig zoo echt te leven hing, schuddend en waggelend, sierlijk schommelend zijn langen golfstaart, waar onderaan de dikke pluim kringelend krulde.

— „Geef klauwen, Janneke, want hij stijgt. Zie 't hem stijgen, zie 't hem toch! Geef klauwen!"

Janneke wond zijn krukske af, onbehendig, maar 't ging toch.

— „Braaf, manneke, stillekesaan!" sprak het ventje tot den vlieger. En dan jubelde 't weer in zijn hartje: „Zie nu, hoe hoog! hoe hoog!" Maar opeens was het koude vrees die opschoot, dat de vlieger te hoog zou stijgen, boven de wolken, en dat hij hem kwijt zou geraken.

— „Kom beneden, vliegerke, toe, zak wat lager!"

En het vliegerke hoorde 't en zakte lager en liet het touwtje slappekes neerbuigen, in zwaardere bocht.

— „Haal in, haal in, hij valt!" beval Staf.

Janneke wond zijn krukske op en het luisterende vliegerke schoot wakker, steeg levendig op, met schuddende staarttrilling. Ze spraken nu samen, Janneke en zijn vliegerke, en het ventje jubelde, juichte, moedigde aan of voelde plotse vrees opduikelen als het dolzotte ding te driftig opschoot bij feller windvlagen.

Maar in de straat waren de jongens weer aan den gang, spelend hun vroolijke zomerspelen, luid-lawaaiend en rumoerig. Ze reepten de straat op en af, hollend als jonge veulens. Ze zweepten hun djoppen voort die dansten over de keien, ze kolverden, met houten bollen, gewapend met knuppels, die bonkend klotsten op weg en weerspringende ballen. De meisjes, in ronde troepjes geschaard, telden af, om te zien wie er aan was of wie het spel mocht beginnen; en terwijl een vlug handje telde, even tikkend op rondgeschaarde borstjes, ziegezaagden hun liedjes:

> Rommele, rommele, in de pot,
> Waar is Klaas of waar is zot?
> Zot is in zijn stalleke,
> En speelt er met zijn balleke...

Of ook wel:

> Un, dun, dik,
> Zeven Karnastik,
> Zeven Karnaboumlala,
> Un, dun, dik!

Maar Janneke zat er alleen in zijn stoeleke, fier met zijn kruk in zijn hand, met zijn hoofdje omhoog naar 't kleine vliegerke gewend. Zie, nu was het juist een geel, blauw en rood gestreept vlaggetje, dat stil-plechtig, roerloos aan den hemel hing; maar plots werd het lollige ding wakker, en, met een rilling van zijnen top en een slingerend gekronkel van zijnen staart, schoot het omhoog, vlug klimmend, tot Janneke, met kluwen geven, de dolle stijging kon bedwingen. Maar soms liet de vlieger, bij het windzakken, met loomen val van 't garen zich nederrijzen, luiinduikend zijnen staart, treurig loom wiegelend, rechts en links, omlaag; maar dan haalde Janneke, vlug en behendiger nu al, zijn touwke in, snel windend zijn kruk, tot de vlieger weer rusteloos hangen bleef. Zoo had Janneke zijn werk, altijd nieuw en plezant. Stilaan zeeg de avond neer en de wind joeg feller; het doldriftige vliegerke schuddebolde en snokte, trilkwispelend met zijn lollig staartje; en Janneke voelde aan het kortsnel wippelen der kruk hoe 't vliegerke trok aan zijn spannend dunne touwke.

Zoo gebeurde 't al wel eens: Een schreeuw angstgilde uit Jannekes mond en 't spel in de straat viel stil. Ze zagen het allemaal: Het losgebroken vliegerke, lui-loom neerwaggelend, achterover stuikend met fladderstaart, neer en wegzakkend, dood en kapot en verloren. Het touwtje was in stukken en zeeg neer, in bochtige slingerlijnen, slap, ach, zoo droef.

Janneke zat daar alleen in zijn stoeltje, met de kruk in zijn hand en oogde machte-

loos de jongens na, die wild de straat uitbeenden, den hoek omstormden, tierend en razend:

— „Jannekes vlieger is gebroken! Jannekes vlieger!..."

Ze bleven lang weg; de straat lag stil en Janneke zat alleen. Triestig begonnen zijn handjes het eindje touw op te winden; het rees en schoof neer van over de daken, aan den overkant, eindeloos lang, eindeloos lang. God! Hoe ver het wel zou gevallen zijn! En of ze 't nog ooit zouden vinden, zijn schoonkleurig vliegerke. Ergens achter de statie, in 't veld, meende 't ventje.

Als 't volop duisterde kwamen de jongens terug, met leege handen. Ze hadden den vlieger zien hangen, in een populier, in Van Bergen zijnen hof; hij hing in de takken, heel hoog, verward met zijnen staart: ze hadden er naar gesmeten, met steenen, en Staf had hem geraakt, en hij hing daar zoo maar, los-omlaag te schommelen en te roefelen in den wind, te rukken aan de takken, die hem vasthielden, totdat hij aan stukken zou zijn, verwaaid en verregend en kapot.

Toen Janneke terug binnen zat, starend op zijn kruk met witte garen, nu zonder vlieger, begon ineens zijn kinneke te siddertrillen en zijn mondje te trekken; toen kwamen dikke tranen aangebold en zijn groote verdriet brak los, al zijn ellende en ongelukkig zijn, na zijn stil jubelend genieten van daar straks.

— „Morgen krijgt ge 'nen anderen, troostte Staf, en 'ne veel grooteren nog al. Maar we moeten straffer klauwen hebben. Tuur zijn broer zal sterk grauw garen meebrengen uit de fabriek; dat kan niet kapot."

Janneke lag in zijn smalle beddeke, maar hij kon niet in slaap geraken. Hij zag zijn vliegerke hangen, hoog in den hoogen populier uit Van Bergens hof. Hij had nogal vliegers zien hangen, in boomen, aan schouwen, maar nu was 't de zijne. Ze hingen daar dagen lang en heelder nachten, en de wind sloeg ze kapot en de regen roefelde erop, totdat er niets van over bleef dan een stokkig geraamte; en dan, op 'ne morgen waren ze weg en niemand wist waarheen.

'Ne groote vlieger! 't Zou niet gaan. 't Ging nooit goed voor hem. Hij was immers maar een sukkelventje en hij was lam.... 't Zou niet lukken, nooit niet lukken.

En zijn oogskes vielen toe....

En ja! Staf had 'nen vlieger gemaakt, 'nen vlieger, van twee groote dikke stokken, die ze gaan snijen waren in 't Gielsbosch; 'nen vlieger, grooter dan Staf zelf. Janneke kon hem bijna niet oppakken. Ze hadden nog nooit zulk een vlieger gezien in hun straat. En ze lieten hem op en hij stond tegen de wolken, roerloos-stil, met 'ne staart van tien meters lang. Al de kinderen uit de geburen stonden rond Jannekes stoeleke gedromd, afgunstig te kijken; en hij hield den grooten vlieger vast, in zijn eene hand, en hij speelde ermee. Zie eens wat hij dierf: hij stak zijn polleke op en neer, hoog en laag, en het touwke danste mee, plezierig, ijzersterk, 't kon niet kapot, en de vlieger knikte tegen al de kinderen daar omlaag.

Maar 't duurde niet lang! Hoe 't kwam, dat wist Janneke niet, maar de kruk slipte plots uit zijn handje, en vloog weg, mee met den vluchtenden vlieger, dansend en robbelend over de keien in zot, dol gespring en gewippel Al de jongens stoven lachend uiteen en trechterden sarrend door hun handen:

„Zot! Lamme zot! Lamme poot!..."

Maar Janneke sprong recht en wipte zijn stoeleke uit, en hij liep, waarachtig hij liep en snelde achter het vluchtende krukske, dat gekdansend voor hem wegsprong; hij zou het wel krijgen, hij moest het krijgen, hij greep al, maar 't wipte voor zijn neus de huizen op, de daken over en weg; maar Janneke holde en stormde de straat uit, al maar loopend, hijgend, zweetend en hij zag zijnen vlieger altijd verder, altijd verder vluchten en het werd een sarrend bolgezicht, botergeel, met groote oogen en blaaskaken, opgebult van 't lachen; en 't ventje liep maar, liep en huilde, liep met vlugklauwende beentjes...

Janneke schoot wakker en de maan geelde door zijn kamervensterke.

Lier.

KUNST OP HET LEIDSCH CONGRES.

Men weet het: in de laatste dagen van dit jaars nattigen Augustusmaand is te Leiden wederom ge... ja, hoe zal men zeggen, gevierd lijkt mij het beste..., het dus geheeten „taal- en letterkundig" congres. Dit was nu al het dertigste der feestlijkheden van dezen naam. Zooals, naar ik meen, de gewoonte is, kon ook nu weder, ieder die maar lust had, of behoefte aan een verzetje, voor een rijksdaalder (benevens dan natuurlijk de kosten van reis en logies) aan deze, zoo hoogst oneigenaardig en ook veel te suf betitelde, kermesse d'été deelnemen. Het is niet alleen geen vereischte, voor het „lidmaatschap" (herinnert u het woord niet vagelijk aan Amsterdamsche koffiehuizen, die, tot het verkrijgen van nachtvergunning, in societeiten herschapen worden?), het is niet slechts volstrekt onnoodig, zeg ik, dat men taal- of letterkundige, of beide zij, zelfs wordt wie het niet is aanmerkelijk vriendelijker aangekeken, en met reden, immers des te geringer schijnt de kans, dat van hem een, bij de bekende stemming altijd min of meer stierlijk vervelende speech of lezing te verwachten valt, en diensvolgens een ongewenscht oponthoud in de meer eigenlijke, doelbewuste, verrichtingen van het congres: het samen babbelen en zingen, of, om het wat plechtiger uit te drukken: de bevordering der gezelligheid en van den koorzang. Alhoewel men ook in dit opzicht al minder en minder op de menschen schijnt te kunnen rekenen: hebben niet, ook bij deze gelegenheid weer, de aan taal- of letterkunde doodonschuldigste personen, hun kans schoon gezien de „feestgenooten" (het woord is van den tweeden voorzitter, professor Knappert) te onderhouden over... spiritistische verschijnselen, het brengen van Javanen naar Suriname, en vice-versa, kortom over tal van onderwerpen, die met letterkunde enkel in zooverre verband houden — misschien! — dat hun behandeling een naar stof of documenten zoekenden roman- of satireschrijver van hulp en dienst zou kunnen zijn? En hierbij deed zich ditmaal de eigenaardigheid voor, dat, aangezien de afdeelingen van het congres in verschillende lokaliteiten vergaderden, en men geen middel had om na te gaan, waar en wanneer de ingeschreven sprekers zouden optreden, iemand als de bekende heer Boele van Hensbroek praten kon over een historische bibliografie, terwijl de congresleden-geschiedkundigen ergens anders naar een speech over de vereenvoudigde spelling zaten te luisteren... of mogelijk wel naar de muziek in „Amicitia"!...

Het is waarlijk van harte te hopen, dat men op een of andere wijze kans zal zien, de gewoonte dezer tweejaarlijksche gezellige bijeenkomsten tot in lengte van dagen te bestendigen. Geen schooner „mijlpaal" in een werkzaam leven dan zulk een verbroederingsfeest, dat bovendien — hoe goedkoop men het ook inrichte door diners en déjeuners „en gros" te bestellen — toch altijd nog wat geld onder den man brengt (deze man is n.l. restaurateur). En daar zich ook nog het verschijnsel voordoet, dat steeds meer, en steeds jonger, meisjes, uit „Noord en Zuid" tot het congreslidmaatschap toetreden, kan men van deze zomer-ontmoetingen der kwasi-„taal en letterkundige" beau monde — nog veel verwachten, misschien zelfs wel rasvermenging en dientengevolge belangrijk krachtiger „loten" aan den Nederlandschen stam. — Dit schijnt eenigszins vreemd, maar voor ieder die aan een taal- en letterkundig congres heeft deelgenomen is het duidelijk, dat een „stam" uit verschillende „rassen" bestaat, en niet omgekeerd. — Nog meer, en grootere, voordeelen, aan de bestendiging dezer — nu reeds zestigjarige en dus eerbiedwaardige — instelling verbonden, zouden zeker te vinden zijn. Niet geheel duidelijk schijnt alleen, waarom men toch zoo angstvallig vasthoudt aan die benaming: taal- en letterkundig. Is het wellicht uit vrees, dat, wanneer men niet, althans in schijn, eenige grenzen stelde, gansch Nederland en Vlaanderen zich zouden opmaken naar het feestterrein, waardoor een onge-

wenschte stremming in andere werkzaamheden zou kunnen ontstaan, en onbewaakte kinderen ongelukken krijgen? Ik geloof, men zou het er op kunnen wagen! Er zijn nog vele stamgenooten, die hun genoegen niet bij voorkeur in een dichte volksmenigte zoeken, en b.v. ongaarne, zelfs op een imitatie-antiek marktplein, omvergehost worden, zij het dan door allergeestigste grappenmakers met aangeplakte lange neuzen en op de maat van het melodieuse volkslied, dat althans deze keer den ontembaren Vlaamschen Leeuw ernstige concurrentie aandeed — het vangt aan met de huwelijks-annonce van zekeren „Japie", waarna brutaal-spoedig, als volgde het eene feit rechtstreeks uit het andere, de verzekering volgt: hij zit in de misère.... Maar buitendien, men zou m.i. een poging kunnen doen om, juister omschrijvend het eigenlijke doel, wat althans sommigen idealistisch gestemden vaderlanders schijnt voor te zweven, tegelijk het verlangde . . . cachet, etiket (hoe zal ik het noemen?) van ernst en waardigheid aan de zaak te schenken door b.v. te spreken van: „Congres van Nederlandsche Stambelangen". Niet waar? dat is het toch, wat men — ook wel om niet den naam te krijgen zoomaar zonder eenige „bedoeling" aan de fuif te gaan („le plaisir pour le plaisir" staat met „l'art pour l'art in den hoek tegenwoordig!) — dat is het toch wat men zich belooft van de Congressen: groei en bloei, roem en eer van den Nederlandschen Stam. Een waarlijk grootsche en edele bedoeling, en een middel verre te verkiezen boven dat van vroegere eeuwen.

Wie zou ten slotte nog niet liever drie dagen aan een congres deelnemen dan tachtig jaren lang tegen een „oppermachtigen" vijand oorlogen! En toch, met niet minder volstond men in de 17e eeuw om Nederland tot grootheid en aanzien te verheffen! Alleen, dit vraagt men zich af, is er in deze geen versnippering van krachten waar te nemen? Wordt niet precies dezelfde goede zaak, die de congressen bevorderen, dapper voorgestaan door het bekende Algemeen Nederlandsche Verbond, een vereeniging die, anders dan het „taal en letterkundig congres" reeds door haar naam uitdrukt, geen Nederlander of Nederlandsche, wat ook zijn of haar rang, stand, gezindheid of professie moge zijn, uit te sluiten? Waarom dan niet de voortreflijke instelling der twee-jaarlijksche verbroederingsfeesten met die, nog grootschere, gedachte van het Verbond samengesmolten — of „geklonken", zoo men dat een bij zoo hoogvluchtige en dichterlijke daad meer passende uitdrukking oordeelt — en van het congres een feestelijke algemeene vergadering van het Verbond gemaakt? Mij dunkt, dit zou zelfs een, uit psychologisch oogpunt, niet onjuiste politiek geacht kunnen worden. Wie nu lid is van het A. N. V. stort zijn bijdrage uitsluitend voor het goede doel en zonder eenige hoop op persoonlijke voordeelen. Welnu, door een twee-jaarlijksche feestviering aan de zaak te verbinden, zou men een geheel nieuwe categorie van personen — en waarlijk geen kleine, de zelfzuchtige! — als leden kunnen winnen. Dit denkbeeld — ik meen dat het geenszins nieuw is, des te beter natuurlijk!, dubbel-belegen denkbeelden schuimen beter dan de versche — zij in de vriendelijke aandacht der heeren leiders van Congres en Verbond minzaam aanbevolen! . . . .

Inderdaad, hoe dieper en langer ik er over peins, hoe vaster ik overtuigd raak, dat zulk een regeling groote voordeelen aanbieden zou. Het bestuur van het A. N. V. is in blijvende, en, naar ik meen, krachtige handen. Het zou wellicht wat uitgebreid dienen te worden . . . Maar de leiding der congressen behoefde althans niet meer zoo wisselend te zijn, en niet te worden toevertrouwd aan een groep van professoren, in het Sanskriet of in de Theologie, overigens zonder eenigen twijfel eminent, maar van wie men toch eigenlijk niet met reden kan verwachten, dat zij plotseling als ceremoniemeesters optreden. En als men het doel dan goed in 't oog hield, de verhooging van het zelf-gevoel en de meerdere eere van den Nederlandschen Stam, dan — wel ja, laat ons ook eens een oogenblik idealistisch zijn! — dan zou men zich immers volstrekt niet behoeven te bepalen tot vervelende en min-of meer nuttelooze vergaderingen, noch tot diners en hospartijen, maar men zou er in de eerste plaats op uit kunnen zijn het wer-

kelijk beste wat door Nederlanders gewrocht wordt aan den klaarlichten dag te brengen. In het ideëele dan, bedoel ik, en denk geenzins aan een expositie van kazen en jenevervaatjes, maar b.v. aan een keuze-tentoonstelling van nederlandsche en vlaamsche (c.q. ook transvaalsche) beeldende en nijverheidskunst, aan een uitvoering, met de best-verkrijgbare krachten, van nationale muziek, aan een opvoering door goede nederlandsche tooneelspelers van een of meer der schoonste nederlandsche tooneelwerken . . . De vlucht der vaderlandsche wetenschap den volke begrijpelijk te maken zou moeilijker vallen, maar het zou toch mogelijk zijn de voortreflijkste geleerden (ziehier waardiger taak voor een groep van professoren!) uit te noodigen tot het bespreken in eenigszins populairen vorm van de belangrijkste uitkomsten hunner studie en vorsching . . . Zouden op deze wijze niet werkelijk nog geheel andere categorieën van personen voor de zaak der congressen zijn te winnen? . . .

Doch dit zijn luchtkasteelen, laat ons niet doen alsof zij bewoonbaar waren, en liever nog een oogenblik vertoeven in de stad, met haar „grijs maar roemrijk verleden" (om 's burgemeesters woorden tot de onze te maken) waar het laatste taal- en letterkundig congres feitelijk plaats gehad heeft. Er is eenige aanleiding toe. Immers ook deze samenkomst der intellectueelen van Nederland en Vlaanderen (men ziet, ik neem den wil voor de daad), hoezeer in alle opzichten verschillend van het hoogtij der nederlandsche volkskrachten, waarvan ik een oogenblik droomde, men heeft het toch nuttig geoordeeld ook haar . . . op te luisteren, wijding te geven (of wat was eigenlijk de bedoeling, ik begrijp 't nog niet precies!) door zekere uitingen van „kunst". Doch hierbij is men toch werkelijk al heel zonderling te werk gegaan, op een wijze n.l., die wellicht begrijpelijk zou schijnen, als Leiden een stad was met een helderder, b.v. groen, maar roemloos verleden, en niet tusschen Amsterdam en Den Haag, dus vrijwel in het centrum van het intellectueele en artistieke Holland, maar b.v. tusschen eenige Zuid-Afrikaansche kopjes of in de binnenlanden van Borneo gelegen. Thans evenwel verwondert het ons dat, waar het toch zoo gemakkelijk geweest zou zijn goede krachten te bereiken en tot zich te lokken, waarmede men élken avond der congresdagen tot een ‚kunstavond' had kunnen maken, tot een aangename verpoozing althans, ook voor artistieken ontwikkelden, nu verbaast het ons, zeg ik, dat men zich, voor het aanrichten van slechts éen schouwburgavond met deze veelbelovende betiteling, klaarblijkelijk tot voorbeeld gekozen heeft: een bruiloftsvertooning in 19e eeuwschen burgermanskring — waarbij toch iegenlijk van kunstgenot geen sprake zijn kon — dat men zich daarvoor zelfs, zooals ik mij heb laten vertellen, de kans ontglippen liet eener welverzorgde Warenar-opvoering door Willem Royaards en zijn gezelschap! . . .

Is het niet betreurenswaardig: met de ontroering door het schoone beiaard-concert te Mechelen gewekt, nu twee jaren geleden, nog versch in 't geheugen, zijn vele congresleden naar het oude Leiden gekomen. Ook daar zou hun althans één kunstavond worden aangeboden. En wat kregen zij te genieten? Een soort vertooningen in costuums, wat karakter betreft ongeveer het midden houdend tusschen tableaux-vivants en tooneelstukken, — scènes uit de geschiedenis van Leiden — door blijkbaar absoluut ongeoefende dilettanten. „Willem van Hillegaertsberch," die een stuk uit den „Reinaert" voordroeg op een wijze, waarvan wij — hoe gebrekkig onze kennis der middeleeuwsche gewoonten overigens moge zijn — toch wel met zekerheid kunnen zeggen, dat het zóó stellig niét gebeurde; dan het bekende tooneel in de Leidsche raadkamer, even voor 't einde van 't beleg, waarbij burgemeester Van der Werff zijn lichaam aanbood als voedsel voor de wanhopige en verwoede menigte die de overgave eischte; opvallend waren hierbij vooral de splinternieuwe oranjesjerpen der hoofdofficieren, opvallend ook het echt Leidsche idioom, waarin blijkbaar de laatst verloopen drie eeuwen geenerlei verandering hebben vermogen te brengen! . . .

Wij hebben ons laten wijsmaken, dat niemand minder dan Jan C. de Vos zich met de leiding, het doen instudeeren dezer anonyme meester-

werken had belast. Is dit zoo, dat gelooven wij wel te mogen zeggen dat deze Jan van Amsterdam er zich ditmaal met een Jantje van Leiden afgemaakt heeft. De onderstelling, dat hij geen kans zag, met een troepje dames en heeren, die wellicht nog nimmer tooneelplanken onder de voet gevoeld hadden, ook maar het geringste resultaat te bereiken, ligt weliswaar vlak voor de hand, maar was het dan niet verstandiger geweest, voor iemand die ook als regisseur een naam te verliezen heeft, bijtijds te waarschuwen of zich te onttrekken, dan bij hen, die zich den bewusten avond in den Leidschen schouwbug min of meer... beleedigd voelden, bekend te staan als de verantwoordelijke man? Weet de heer de Vos, dat b.v. een der aanwezige Vlamingen als zijn meening uitgesproken heeft, dat men met dezen ,kunstavond' op een congres van polderwerkers geen al te slecht figuur gemaakt zou hebben?... Doch, 't is waar, deze kritiek gold niet enkel de comedievertooningen, doch tevens de, als afwisseling, aangeboden zang van Coer's Liederkoor. En inderdaad, ook hierdoor bleek ten duidelijkste, dat elke andere koers in de leiding der feestelijkheid beter geweest zou zijn dan deze! De bedoeling van dit armoedige koortje leek wel haast te zijn, met stoïcynsche onverschilligheid, ieder karakter aan de voor te dragen zangstukjes ten eenenmale te ontzeggen, immers gewijd of wereldsch, devoot of dartel, alle deze oud-nederlandsche liederen werden op dezelfde pit- en voordrachtlooze wijze afgedraaid. Men behoeft geenszins een kenner van muziek en zang te zijn om te bevroeden dat de kunst, ook bij dit gedeelte, van den met nadruk aldus geannonceerden k u n s t a v o n d, verre te zoeken was!...

Op oneindig ernstiger wijs werden de congresleden aan het bestaan van kunst herinnerd door een lezing op een vergadering van het congres zelf gehouden; ik bedoel die van den heer Eduard Verkade, den jongen kunstenaar-van-het-tooneel (aldus zal hij zich zelf zeker 't liefst betiteld zien) die zich, vooral door proefjes van smaakvolle en weloverwogen regie, in korten tijd naam heeft weten te maken. Met zooveel ernst en diepgang zelfs werd in deze lezing de kunst-van-het-tooneel behandeld, dat het ons eenigszins verbaasd zou hebben, indien het werkelijk 's heeren Verkade's bedoeling zou gebleken zijn, enkel de aandacht der congres-dames-en-heeren — midden in hun feeststemming — ervoor te verzoeken. Doch begrijpelijkerwijze bepaalde zich de lezer hiertoe niet, hij liet zijn rede drukken, en had de vriendelijkheid ook aan den schrijver dezer regelen een exemplaar te doen toekomen. Nu weet ik heel goed, dat dit niet geschiedde met de bedoeling een bespreking uit te lokken. Integendeel, ik moet den heer V. om verschooning vragen wijl ik op deze wijze van zijn vrijgevigheid gebruik maak. Maar hij heeft dit eenigszins aan zich zelf te wijten. De besliste toon, waarop hij in het voor mij liggend opstel zijn overtuiging uitspreekt, was het vooral die mij prikkelde tot eenig... verzet zou ik het bijna willen noemen.

Vooropstellend n.l., dat de theorieën van den heer Verkade over de „kunst van het tooneel" — waarmede hij voornamelijk de veelomvattende taak des regisseurs blijkt te bedoelen — in verscheidene opzichten mijn volle sympathie hebben, dat ik met name bij het lezen dezer twee volzinnen in gedachten applaudisseerde: „Wenschelijk is het, dat hij (de regisseur) zelf niet medespeelt, ja, het zou zelfs niet hinderen als hij zelf niet spelen kon v o o r e e n p u b l i e k, tengevolge van lichamelijke mismaking of door gebrek aan stemmiddelen. Maar hij moet muzikaal zijn, niet alleen gevoel voor lijn hebben, ook voor kleur, hij moet een fijn ontwikkelden smaak, een aanvoelend menschenbegrip bezitten" — vooropstellend, zeg ik, dat deze en meer uitspraken van den heer V. mij voorkomen niets dan waarheid te bevatten, meen ik te mogen protesteeren tegen zijn alles meesleepend generaliseeren, tegen zijn meening vooral, dat alle tooneelstukken, ook de realistische (of naturalistische, om 's heeren Verkade's geliefkoosde uitdrukking te bezigen) op niet-naturalistische wijze zouden moeten worden opgevoerd.

Zie ik goed dan is de oorsprong en de kiem der dwaling, waarvan ook deze m. i. foutieve generaliseering een gevolg is, te vatten voor wie met aandacht leest de volgende alinea in 's heeren Verkade's opstel:

„Is een stuk niet geheel gaaf, dan kan de regisseur bij de herschepping van het stuk tot tooneelvoorstelling het eerste tot een grootere compleetheid opvoeren; neemt men b.v. aan, dat de moeder van „Lanseloet" onvoldoende is geteekend, dan kan zij, wanneer men haar laat treuren bij het lijk van haren zoon, als moeder meer algemeen menschelijk en daardoor als figuur begrijpelijker worden."

Uit deze alinea blijkt, dat het volgens den heer V. den regisseur vrijstaat, een en ander aan het werk dat hij wil opvoeren te veranderen, dat hij er niet alleen iets aflaten, dat hij er ook iets van zichzelven bijvoegen mag, dat het hem in één woord vrijstaat, het te vertoonen tooneelstuk te beschouwen als r e q u i s i e t van zijn kunst, niet als het voorwerp zijner toewijding, hetwelk zuiver te reproduceeren, te materialiseeren en te verklanken, volgens mij, zijn eenige doel en begeerte moest zijn. Hij maakt als 't ware den schepper van het werk aan zichzelf ondergeschikt, vraagt zich geenszins af hoe des auteurs bedoelingen zijn geweest, staat integendeel scherp-critisch tegenover dien auteur en zijn gansche werk, en waagt zich er aan dat „aan te vullen" of, zooals hij het zelf uitdrukt: het „tot een grootere compleetheid op te voeren."

Deze opvatting nu lijkt mij in hooge mate bedenkelijk. Een tooneelstuk, de schepping van een kunstenaar, een opeenvolging van door dien kunstenaar ondervonden en dikwijls zeer nauwkeurig beschreven gezichts- en gehoors-illusies, moet, naar mijn opvatting, zoo veel mogelijk congruent aan dat eerste, dat oervisioen herschapen worden. De schrijver, de schepper heeft in deze het eerste en het laatste woord. Zijn werk, dat is een deel van hem, dat is hij zelf. Niemand kan er meer van weten dan hij. Zoo lang hij dus leeft en zijn wil kan openbaren komt den regisseur alleen een adviseerende stem toe in de „vertooning" van zijn werk. Het spreekt verder — volgens mij — vanzelf, dat na den dood des scheppers, en wanneer geschreven aanduidingen van zijn hand ontbreken, getracht moet worden uit het werk zelf de noodige gegevens voor den stijl der opvoering te putten. Dit staat bij mij vast: i e d e r s t u k m o e t w o r d e n o p g e v o e r d i n d e n s t i j l d i e e r b i j b e h o o r t. Een naturalistisch stuk naturalistisch, een symbolisch werk op de daarbij passende wijze. Ik doe hierbij opmerken (voor de honderste maal, zal men zeggen; maar er zijn dingen die men niet genoeg herhalen kan) dat al die uitdrukkingen, die woorden op i s m e en i s t i s c h, slechts kritische hulpmiddelen, kunsthistorische etiketten zijn. Het schijnt tegenwoordig min of meer „reçu" het z.g. realisme of naturalisme in de kunst als minderwaardig, of ook wel als dood voor te stellen (ik meen zelfs een spoor van deze nieuwe mode in Verkade's geschrift te ontdekken en hoop zeer mij daarin te vergissen) doch de echte kunstenaars weten dat geen „isme" ooit heeft „afgedaan" of „uitgediend" noch „dood" is, daar het a l s z o o d a n i g eigenlijk nooit heeft g e l e e f d, dat er ook geen minderwaardige kunstsoorten bestaan, doch alleen grootere of kleinere, hoogere of lagere kunst (al naar de grootte en hoogte der persoonlijkheid des scheppers).

Zeer beslist onjuist, en een ernstig artiest niet geheel waardig, durf ik verder noemen de bewering van den heer Verkade, dat de impressie die men krijgt van een op naturalistisch opgevoerd naturalistisch stuk er een zou zijn „van den uiterlijken kant der dingen"? Dit is dezelfde dwaling (gewoonlijk niet bij kunstenaars voorkomend) die realistische litteratuur bij fotografie doet vergelijken. Geloof mij, waarde heer V., dat wat gij zegt over de opvoering van phantastische stukken („ook dan moeten worden gezocht naar het karakteriseerende") gaat op voor álle kunst. Zoo zoekt ook de realistische kunstenaar naar het karakteriseerende alleen, en als hij daarin slaagt e n d i t e s s e n t i e e l e m e t i n n i g h e i d w e e t t e z i e n, aan te vatten, weer te geven, ontstaat een kunst, die niet bepaald hetzelfde is als fotografie en geenszins waard met den nek aangezien te worden.

Intusschen heeft, ondanks alle verschil van meening, de ernst des heeren Verkade mij het geheele „taal- en letterkundig" congres doen vergeten.... Gelukkig!

H. R.

VAN DE KUNST EN DE BOTERHAM.

Er heerscht een zonderling denkbeeld, dat kunstenaars van den wind kunnen leven, en deze opvatting bestaat niet alleen bij de menschen die gaarne gratis van andermans arbeid profiteeren, maar, curieuzer kan het al niet, bij kunstenaars zelve. Velen toch beschouwen zich zoo graag als iets heel bijzonders; niet dat zij hunne gaven of talenten waardeeren, maar ook hun persoon, hun levensbeschouwing en opvatting, hun doen en laten, hun kleeding, hun gang, alles moet duidelijk laten zien dat zij geen allerdaagsche stervelingen zijn.

Zij voelen zich, en het zijn heusch niet alleen de jeugdige académiciens, als van bijzonder hout gesneden, niet instaat, of eigenlijk te hoog verheven, om zich met de nietigheden van het leven in te laten. Tot een van die vele nietigheden nu, rekenen zij de boterham. Niet dat zij deze versmaden, ganschelijk niet, zelfs, behoorlijk belegd wenschen zij haar, maar zij geven er de voorkeur aan, dat een ander er voor zorgt. Hunne kunst mag niet in eenige verwantschap met den materieelen mensch gebracht worden. Slechts mindere menschen werken om den broode, doch de kunstenaars alleen om hun ideaal na te jagen, en hun werk is slechts voor enkele begenadigden, die hen begrijpen. En indien deze begenadigden niet met aardsche goederen gezegend zijn, en iets van deze stoffelijke welvaart afzonderen in ruil voor de onderscheiding hun toegekend, dan komen de artisten met al hun idealen ten slotte zoo ver van de boterham af, dat zij hier en daar bij goede vrienden, bij kennissen aanlanden, omdat hunne portemonnaie bedenkelijk den bodem laat zien.

Het zij verre van ons, om iemand af te raden zijn goede vrienden te helpen, maar eilacy deze kunstenaars, die zich zelven eigenlijk te verheven achten om voor den broode te werken, zij vinden u en een ander er wel goed genoeg voor, dus bedekt of niet bedekt eigenlijk een graadje minder. Zij willen alleen leven voor hun kunst en zouden zich geneeren indien zij werkten voor hun levensonderhoud, en het hoogst waarschijnlijk kwalijk nemen indien hun een of andere werkkring werd aangeboden. Ik ken er velen die de neus optrekken voor tijd- en studiegenooten, die, omdat zij het eervoller vinden voor zich zelf te zorgen dan van de goede gaven van anderen af te hangen, werk doen, zij het ook met minder hooge aspiraties, dat hun een geregeld inkomen verschaft. Op een toon van geringschatting spreken zij over iemand die les geeft, of teekent voor een of ander industrieele onderneming.

Nu zou ik in geenen deele kooplieden in kunst van hen willen maken, zooals sommige buitenlandsche portrettisten zijn, die, naar een vakblaadje berichtte, de aanvragen om door hen geschilderd te worden, door een secretaris laten behandelen en hunne cliënten op nummer af helpen. Prefereert dan iemand eenige nummers op te schieten zoo brengt dit verhooging in prijs mede. Doch eenige meerdere overeenkomst met gewone stervelingen zou ik ze gaarne toewenschen. Ik geloof, zoo zij zich zelf iets meer als een gewoon mensch beschouwden en minder als een soort halfgod, zij wel tot de conclusie zouden komen, dat om te leven een boterham noodig is, en om deze te krijgen zij noodzakelijker wijze er voor werken moeten. Een fond van die zelfoverschatting zit nu wel eens in ijdele familieleden, die, om met Conscience te spreken in hun Fransken, dra een Wabbes en Rubbes meenen te ontdekken, maar ook in de kunstenaars zelven, die zich bij voorkeur een brevet van onhandigheid geven, waar het geldzaken betreft, en het aangenaam vinden indien een ander deze voor hen in orde brengt.

Het is waar, kunstenaars gaan dikwijls geheel op in hun eigen werk, of zijn zulke slechte financiers, dat het beter is, indien een ander hunne zaken behartigt; maar dit euvel hebben andere stervelingen ook wel en feitelijk doelden wij meer op hen, die, niet omdat zij het niet zouden kunnen, doch uit een zekere hoogmoedigheid, zich zelf te goed oordeelen, om geldzaken te behandelen.

Door deze voorstelling, uitgaande van kunstenaars zelven, heeft het publiek ook langzamerhand de voorstelling gekregen, dat iemand die schildert, teekent, boetseert, houtsnijdt — wij bepalen ons uit den aard der zaak tot de beeldende kunsten, als deze van meer nabij kennende — dit doet louter voor zijn amusement.

Het is waar, in de meeste gevallen vindt men zijn werk genoegelijk, en zal men er zich nooit toe zetten als een daglooner, wien het onverschillig is wat hij doet, als het hem maar zooveel penningen per uur of per dag oplevert, maar daaruit volgt niet dat het geen waarde vertegenwoordigt, en dit wordt maar al te vaak verondersteld.

De kunstenaar zelf acht het beneden zich, zijn werk in geld om te zetten, maar ook het publiek acht den kunstenaar zoo hoog (?) dat het, waar het diens werk geldt, niet van geld durft spreken, en er stilzwijgend op rekent alles voor niets te krijgen.

Ik geloof dat er niemand feitelijk zoo geplukt wordt als een kunstenaar, en men hem dadelijk minder artiest acht indien hij er niet van gediend is. Wij willen nu poëziealbums, die, met een lief lachje, door aardige meisjes worden aangeboden, er buiten laten, maar hoe dikwijls hooren wij niet: „och om even een teekeningetje hier of daarvoor te maken is voor u een kleinigheid, u teekent immers toch," en als wij dan bescheidenlijk opmerken dat ons teekenen en schilderen, ons beroep, ja wij durven het haast niet uitspreken, onze broodwinning is, dan valt dit zoo koud op het lijf en vindt men het eigenlijk heel gek dat iemand die aan kunst doet, deze ook in geld tracht om te zetten.

Een Fransch tijdschriftje gaf onlangs eens een overzicht van wat een schilder van eenige reputatie en connectie eigenlijk jaarlijks cadeau moet doen aan fancy-fairs, verlotingen, tentoonstellingen, uitgaven voor een goed doel, enz. enz., daargelaten nog de tijd dien hij moet geven om tableau-vivants te arrangeeren, tentoonstellingen voor te bereiden, zalen een feestelijk aanzien te geven; altemaal dingen waar een artiest de aangewezen man voor schijnt te zijn, omdat hij het zoo bij uitstek goed kan en omdat het altijd buiten bezwaar van den schatkist om gaat.

Men zou er niet aan denken al dergelijke diensten, in hun kwaliteit, te vergen van een advocaat, van een dokter, van een professor, menschen die zoo men wil evenmin tastbaren arbeid leveren. Een advies van een rechtsgeleerde, van een geneesheer, van een hoogleeraar, het kan in zeker opzicht gelijk gesteld worden met de voorlichting van een kunstenaar, en toch zou men vreemd op zien indien de laatste een vast tarief voor zijn spreekuur had, of er een papier in zijn werkkamer hing „consult van vijf tot tien gulden". En waarom, is zijn tijd niet even belangrijk en kostbaar als die van den ander, of is zijn werk, en zijn raad minder waard? Men denkt er geloof ik nooit bij. Kunstenaars vinden het buiten hunnen weg liggen er zich mede te bemoeien, vandaar dat de kunsthandel als tusschenpersoon is opgetreden, waardoor het publiek echter nog meer in de meening wordt gesterkt dat de kunstenaar zich niet met geldzaken kan en mag bezighouden en men hem hiermede dus volstrekt niet moet lastig vallen, indien men een dienst van hem vergt.

Wij wenschen volstrekt niet den kunstenaar tot een volbloed zakenman te metamorfozeeren, tot iemand wiens tijd van minuut tot minuut zijn geld moet opbrengen en wiens geringste arbeid vergoeding eischt; nog minder is het onze bedoeling te vergen dat een schilder bij ieder doek dat op zijn ezel staat, dadelijk en alleen aan de hiervoor bedongen of te verwachten contanten denkt, maar dat kunstenaars en publiek eens over de meening heen kwamen dat het heiligschennis is hun werk in eenig opzicht gelijk te stellen met andermans arbeid, dit leek ons niet ondienstig.

En het wil mij toeschijnen, dat naarmate de kunstenaar zelf beseft dat zijn werk in zeker opzicht ook zijn boterham geldt, het publiek ook langzamerhand de gedachte zal laten varen dat men van die zoo onpraktische kunstenaars met eenige beminnelijke vleierij wel alles present kan krijgen.

R. W. P. Jr.

EMPIRE-KOP EN SCHOTEL VAN AMSTEL-PORCELEIN.

PRESENTEERKOP EN SCHOTEL
(HAAGSCH PORCELEIN MET DE BUSTE VAN GELLERT).
BEELDJES VAN MEISSEN, HÖCHST, LUDWIGSBURG.

KOP EN SCHOTEL VAN HAAGSCH-PORCELEIN.

TWEE MEISJES EEN CONTREDANSE DANSEND (HÖCHST)
SYMBOLISCH KINDERFIGUURTJE (SAKS. PORC.)

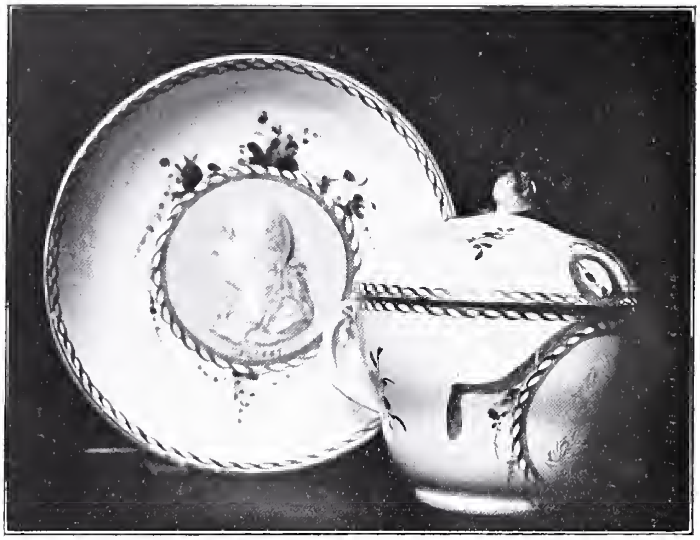
HOLLANDSCH PORCELEIN EN SAKSISCHE BEELDJES

DOOR FRANS COENEN.

Het is duidelijk, dat de wind van begeerte naar een eigen, een waarachtig porcelein, die de gansche 17e eeuw door in West-Europa de hartstochten aanblies, ook onze Geunieerde Zeven Provinciën niet onberoerd liet. Waren niet de Nederlanders de eerste en voornaamste invoerders van het zoo hooggeschatte, begeerde en benijde Chineesch-Japansch porcelein geweest? Had niet de krachtige en vindingrijke Delftsche pottebakkerskunst met succes en voordeel jaren lang het geïmporteerd porcelein in vorm en kleur nagemaakt, om aldus de vurige begeerders tenminste gedeeltelijk te troosten over het gemis aan de echte grondstof door hen te paaien met een voornaam en kunstvol surrogaat?

De opmerkzame belangstelling was door dit alles, vooral niet minder dan in andere landen, levend gebleven, mitgaders het klaar besef van de winst, die er te behalen viel, als men waarlijk zelf het recept der bereiding eens vinden mocht, van de prachtige speculatie die een orgineel Hollandsch porcelein zou opleveren voor de eerste ontdekkers, zelfs indien men maar enkel het eigen land bedienen zou. Aldus zocht men met ijver en volharding, met meer volharding en vindingstalent zelfs dan eigenlijk later noodig bleek om het echte product van porceleinaarde

saam te stellen. Want men meende het in de eerste tijden, toen die aarde nog niet gevonden was, vooral in de menging der grondstoffen te moeten zoeken en ving met stalen doorzettingskracht de ingewikkeldste en twijfelachtigste chemische processen aan om uit allerlei glasachtige bestanddeelen een porceleinprodukt te maken, dat doorschijnend, hard en bros moest zijn als het Chineesche.

PRESENTEERKOP VAN HAAGSCH PORCELEIN.
(MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN).

In dat verband is het dan ook begrijpelijk dat de eerste van wien men leest, dat hij bij de Staten-Generaal een concessie aanvroeg om porcelein te fabriceeren, een glasmaker van zijn ambacht was. De productie van glas en porcelein lag toch niet zoover van elkaar, meende men toen. De naam van dezen eersten Hollandschen proefnemer van wien de geschiedenis meldt, was Claes Janssen Wijtmans, die in het jaar 1617 een vergunning vroeg aan de stad Rotterdam om een porseleinbakkerij te stichten naast zijn reeds bestaande glasblazerij, ten einde daar te fabriceeren „alle soorten van beschilderd porcelein, ongeveer gelijk aan dat wat uit de vreemde landen wordt aangevoerd."

BLAKER VAN LOOSDRECHTSCH PORCELEIN.
(MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN).

De onderneming schijnt niet gelukt te zijn, want er wordt later niets meer van vernomen en het is voor de nagedachtenis van Claes Wytmans een gelukkige omstandigheid, dat men hem van elders kent als een hoogstverdienstelijk glasbrander, die verschillende kerken (o. a. de Groote Kerk te Gouda) met werken van zijn hand heeft versierd en met de besten kon mededingen.

Zoo blijkt het ons, dat hij niet maar een gewone avonturier was, een van de groote schare der ijdele fantasten, der karakterlooze win- en roemzuchtigen, gelijk er toen rondom de porceleinovens zoo menigeen rondliep, maar een ernstig man en kunstenaar, die vrijwel wist en deed wat hij beweerde te kunnen, al eischte het ondankbare werk, waaraan hij zich wijdde ook te veel zorgen en technische kennis, en vooral te veel geld, om ooit winstgevend te worden uitgevoerd. Maar hij gaf het niet op, toen in Rotterdam de onderneming mislukt was. Jaren later vindt men hem in Utrecht nog steeds aan het werk, nog steeds, waarschijnlijk met opoffering van eigen krachten en welstand, zijn proeven her-

halende en om medewerking aanroepende.

Vele jaren daarna, eerst in de laatste jaren der 17e eeuw, wordt van een nieuwe poging tot porceleinfabricatie gewaagd.

In den Haag heeft toen, naar het schijnt, een bakkerij bestaan door Franschen geëxploiteerd en waar een Fransche „overlooper" uit de fabriek van St. Cloud het porceleinmaken zou leeren. Deze „verrader" van het productiegeheim heette François de Morin en was in de toen reeds bloeiende werkplaatsen van St. Cloud, en evenzeer daarbuiten, een man van naam, wiens geschrift over de porceleinfabricatie op kosten der A c a d é m i e was gedrukt en die in de A c a d é m i e zelve zekeren rang bekleedde.

Wat hem ten slotte bewoog deze naam en positie in de waagschaal te stellen voor een zeer onzekere toekomst, weet men niet, al zou men 't gaarne weten. Het staat echter vast dat zijn interventie hier te lande geen succes had, al is het ook weer niet bekend welke oorzaken een technisch volkomen kundig man, in het bezit van de noodige fondsen, op den duur verhinderde een produkt te vervaardigen, waarvan hij de samenstelling volstrekt niet eerst behoefde te zoeken. Want het ging nu niet meer, als in vroegere tijden, om proefnemingen, onberekenbaar in geld en tijd, maar om het verkrijgen van een zeer bepaald produkt, het zoogenaamd z a c h t - p o r c e l e i n, dat eigenlijk geen porcelein is, maar een uiterst vernuftig mengsel, buiten alle porceleinaarde om. Dat maakte men sedert eenigen tijd met succes in Frankrijk en het leek zoozeer op het begeerd buitenlandsch porcelein, dat het dit zonder bezwaar vervangen kon, wijl het slechts voor kenners te onderscheiden was. Terwijl ook de aanmaak, weldra onder vorstelijke bescherming, voordeelig genoeg geschiedde, omdat het product zooveel begeerd en zoo koninklijk betaald werd.

HERDERSKNAAP VAN SAKS. PORCELEIN.
(MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN).

Misschien waren het echter juist de enorme kosten der voortbrenging, die hier het werk van François Morin onvruchtbaar maakten, omdat op stuk van zaken bleek, dat hier de machtige beschermers en de groote afzet ontbraken, waardoor alleen zulk een weelde-industrie bestaan kon.

In elk geval: er is van Haagsch porcelein in dien tijd nog geen spraak geweest en men moet bijna een eeuw wachten eer het zoover komt. Eerst in 1778 wordt daar weer een porceleinbakkerij gesticht, en dewijl sedert de tijd veranderd en het „getij" der proefnemingen verloopen was, is het nu niet meer om het z a c h t - p o r c e l e i n te doen, maar eenvoudig om het produkt, dat sedert jaren in West-Europa, en bij toeneming, vervaardigd werd.

Het ging thans niet meer om de „primeur" van een nieuwe industrie met al het voordeel, dat daaraan vast kon zijn, maar enkel om een bescheiden Nederlandsch deel in den algemeenen overvloed van schoonheid en weelde.

In Duitschland — Meissen vooraan — had

schier elk vorstendom zijn eigen fabriek, die concurreerde op de algemeene markt en een deel nam van de algemeene winst. Waarom zou dan ook de Republiek der Zeven Provinciën niet haar eigen fabrikaat bezitten, dat tenminste in eigen binnenlandsche behoeften voorzien zou? Nationale trots, winzucht en jaloezie moesten gelijkelijk leiden tot proefnemingen op dit gebied en reeds jaren vóor de Haagsche onderneming begon, ziet men dan ook al iets dergelijks beproefd te Weesp.

Een edelman, die in Fransche en Duitsche werken de zonderlinge naam draagt van graaf van Grosfield of Gronsfeld (zelfs met de bijvoeging Diepenbroek) en die zeker heel anders heet, vereenigde omstreeks 1760, toen het juist, vanwege den zevenjarigen oorlog, een benarde tijd was voor de Meissener fabriek, eenigen harer werklieden in Weesp en bouwde er een werkplaats. Al heel spoedig is daarop de onderneming niet levensvatbaar gebleken en de inboedel der fabriek zoowat overgenomen door een combinatie van geldmannen en industrieelen, die in Oud-Loosdrecht een porceleinbakkerij begonnen, van welke — eenigszins vreemd! — zekere dominee Moll het technisch hoofd was. Nog later is die onderneming naar Amsterdam, aan den Amstel, overgebracht en heeft daar een niet zeer bloeiend bestaan geleid, tot in de groote débâcle van handel en industrie gedurende den „Franschen tijd" ook deze nijverheid voor goed verdween.

KINDERFIGUURTJE MET HONDJE.
(MEISSEN.)

Dit is dan de tamelijk schrale historie van de opkomst en het verval onzer nationale porcelein-industrie. Van een bloei valt nauwlijks te gewagen. Daartoe verkeerde deze industrie, wier gansche levenstijd niet meer dan 50 jaren omvat, waarlijk in te ongunstige omstandigheden. Immers, niet, als in den grooten tijd der Delftsche pottebakkerskunst, gold het hier een eenig, origineel-Hollandsch product, dat in ceramischen aard en versiering van alle dergelijke producten gunstig verschilde en in zoover, als 't ware, een monopolie bezat, maar een algemeen-Europeesche waar, gelijk overal ter markt werd gebracht en die niets bijzonders had dan het land, waar zij toevallig was voortgebracht.

Maar juist deze toevalligheid, die men aan het volmaakte product maar ternauwernood onderkennen kon, was van enorme beteekenis voor de productie. Hier in de Vereenigde Provinciën was het daarmee al zoo ongunstig gesteld als mogelijk. Alle grondstoffen moesten van het buitenland met groote kosten worden aangevoerd en zelfs de werklieden waren, tenminste in den aanvang, niet uit de eigen bevolking te recruteeren. En daartegenover stond geenszins, gelijk in Duitschland en Frankrijk, een aantal adellijke en vorstelijke beschermers en afnemers, wier rijkdom waarlijk niet tot hun particuliere kas beperkt bleef, maar die vrijelijk putten uit de geheele volkswelvaart hunner respectieve landen. In deze gewesten echter leefden enkel een aantal deftige burgers, bourgeois-gentilhommes, wier welvaart en levenswijze in geen opzicht met die verkwistende grootere en kleinere hoven kon wedijveren. Het voornaamste, wat die regentenfamilies voor de door hen beschermde porceleinbakkers vermochten, was hen belastingvrij te maken en nu en dan een duur servies te bestellen. Dit deden zij dan ook zoo vaak en zoo vrij-

gevig mogelijk, maar toch lang niet genoeg om de fabricatie tot eenigen bloei te brengen, terwijl overigens het product zoo duur bleef, dat de kleinere fortuinen er niet aan konden komen en de grootste afzet, naar vermeld wordt, door middel van loterijen plaats moest hebben.

Zoo is het dan wel duidelijk hoe deze industrie, die in een tijd van betrekkelijke weelde en voorspoed zich nauwlijks kon staande houden, verdwijnen moest, zoodra de economische omstandigheden minder gunstig werden en de menschen op hun uitgaven bezuinigen gingen. Waarbij dan nog kwam de enorme concurrentie die het Duitsche, maar vooral het Engelsche porcelein hier te lande het inheemsche aandeed....

Met dat al kan men het Hollandsche porcelein, in den korten tijd van zijn bestaan en onder de groote moeilijkheden van zijn voortbrenging, wat technische volmaaktheid en decoratieve schoonheid betreft aan het beste buitenlandsche fabrikaat gelijk stellen. De stukken in de kleurreproductie opgenomen (afkomstig van het Museum Willet-Holthuysen) zijn er voorbeelden van. Ook dat Loosdrechtsche blakertje, geteekend M. O. L., dat met zijn elegante rocaille-rand, discreet verguldsel en voorname kleur (paarsroode ranken en vogels op blinkend wit) zoo bevallig en luchtig-sierlijk is, als men eigenlijk niet gewend is van een Hollandsch nijverheidsproduct te verwachten. Maar ook de andere stukken, de koppen en schotels, vertoonen in vorm en versiering niets zwaars of lomps, integendeel iets zeer rustigs en evenmatigs, dat bovenal in het décor uitkomt. Of is het niet een aardig sobere versiering, ingetogen tot het schuchtere toe, dat blauwgouden randje en die twee verbonden wapenschildjes van de kop-en-schotel rechts? Die wapentjes wijzen op eenig jonggetrouwd paar, dat deze Haagsch-porceleinen kop — met vele andere! — eens waarschijnlijk als huwelijksgeschenk ontving.

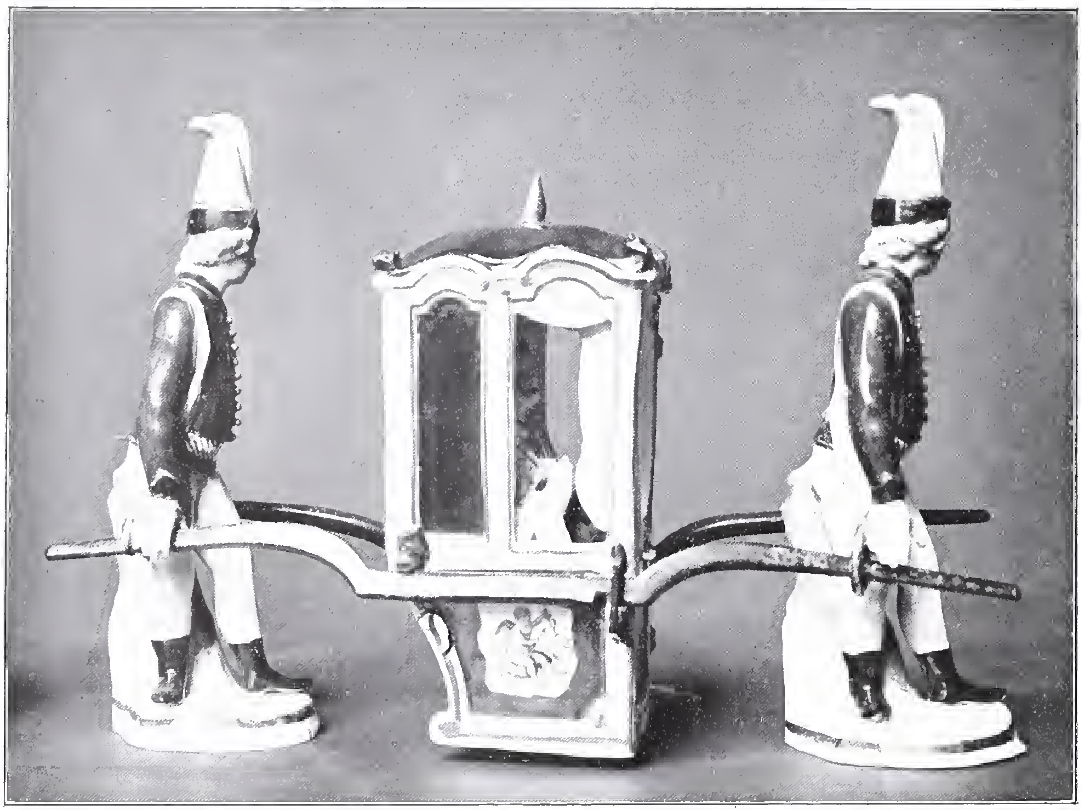
Het was toen, in de 2e helft der 18e eeuw, een tijd dat vele der oude regenten-familiën nog zeer rijk waren, en een geschenk van dezen aard mocht terecht vorstelijk genoemd worden. Men zou thans een heele kast vol porcelein kunnen koopen misschien voor een derde van de prijs, al is het twijfelachtig of dan de pâte, het email, de kleuren en zelfs de vorm zoo voortreffelijk, zoo voornaam smaakvol zouden zijn, als bij deze eenvoudige kop-en-schotel.

JONG MEISJE, DE OOGST VOORSTELLENDE.
(SAKS. PORC.)

De „presenteer"kop-en-schotel, eveneens uit de Haagsche fabriek, is echter meer wijdsch, men zou wel zeggen, majestueuzer van vorm en versiering, omdat zij bestemd was een eenling te zijn en niet een lid van een groote familie verschillende serviesdeelen. Men kan eigenlijk niet zeggen, dat zij zich gunstig voordoet op de kleurfoto, maar in werkelijkheid is zij glanzend wit van ondergrond, waartegen levendig het heldergeel van de gevlochten randjes afsteekt. Op den rand die de medaillons van kop en van schotel omgeeft, zijn dan, eenigszins ongemotiveerd en stijlloos, toch wel heel aardige en frissche rozenboeketjes aangebracht, mitsgaders die zonderlinge eere-guirlande, die zoo slap in de lucht blijft hangen. Maar de twee Gellert-koppen — Gellert was toen inderdaad een Europeesche beroemdheid — staan fijn en

levend tegen het rose fond en geven aan het geheel waarlijk een zeer eigen karakter en individualiteit. Maar de bizondere *vorm* van deze kop verdiend nog wel de meeste aandacht. Zoo goed als de proporties van hoogte en breedte hier tot elkaar staan, zoo sierlijk als het dekseltje zich rondt om de kop, met haar week-elegante insnoering halverhoogte, en zoowel als die kop te rusten komt op de platte veilig-breeden schotel, zal men het eerst naar te voegen. Wij mogen nog tevreden zijn, dat de kleur niet grauw is, van dat grauw der muur- en zuilenresten uit het opgegraven Pompeï, maar koningsblauw, met waarlijk voor het tijdvak ongemeen sierlijke en teere versiering van gouden ranken en guirlanden. Ware er die stijve rechtheid van vorm niet, men zou om haar décor de kop zeker niet onmiddelijk Empire noemen, al doen ook de donkerblauwe ondergrond

DRAAGSTOEL VAN SAKSISCH PORCELEIN.
(MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN).

niet vaak terugvinden en in al zijn eenvoud lijkt dit stelletje een zeer bizonder staal van pottebakkerskunst.

Naar den vorm is gewis die derde kopen-schotel van de groep, die van Amstelporcelein, niet zóó voortreffelijk, als is 't haar schuld niet. Want sedert de „presenteerkop" gemaakt werd, was de stijl veranderd, van de gebogen naar de rechte lijn, van dit sierlijke en weeke naar het zware en massieve, en de pottebakkers dienden zich daar aller- en het rijkelijke gebruik van goud de gedachte daarheen richten. Hierdoor wordt een effect bereikt, dat geen dier beide andere koppen in zoo groote maat bezitten. Zij mogen evenmatiger en bevalliger zijn, zoo zwaar-rijk, zoo donker-weelderig als deze Empire-kop zijn zij niet en juist deze eigenschappen maken de laatste tot een zoo typische vertegenwoordiger van den ganschen stijl.

Stijl..., dat is het trouwens, wat in alle

drie koppen zoo duidelijk uitkomt. In vorm en décor vertoonen zij iets karakteristieks en iets beslist tevens. Zij lijken individuen, maar niet minder leden van een geheele soort, zij zijn algemeen en bizonder tegelijk, een bizondere verwerkelijking van een algemeen lijn- en kleurschema en dat is juist wat men stijl noemt. Voorwerpen, zoo geschapen, hebben het rustige, vaste, noodzakelijke, onwillekeurige van natuurverschijnselen. Zij schijnen van zelf zoo gegroeid in den eenig mogelijken vorm en missen volkomen dat twijfelige, toevallige, schamel-persoonlijke, onzekere, dat zoo onaangenaam stemt in wat men wel de „nieuwe gebruikskunst" noemt. Er moge tegenwoordig ook in de ceramiek een' lofwaardig streven bestaan naar echtheid en eenvoud, een oprechte begeerte het zuiver-gevoelde te vereenigen met het smaakvol-practische.... het breken met alle traditie, het ontbreken van elken vasten, algemeenen vorm, waardoor iedere gril vrij spel krijgt en er zooveel stijlen als kunstenaars kunnen zijn, maakt dat streven vrijwel onvruchtbaar en de radelooze verwarring van vorm en versiering nog erger.

GUITAARSPEELSTER VAN MEISS. PORCELEIN. (MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN).

Er is in al die, op zich zelf misschien verdienstelijke, pogingen, de noodlottige miskenning, dat een nieuwe vormenspraak, een stijl, maar niet zoo van buitenaf ontstaan kan door de toevallige en onsamenhangende ontwerpen van hoe intelligente kunstenaars ook, dat een stijl de uitdrukking is van een algemeenheid, van een samenleving, maar dat die samenleving dan ook eerst een éénheid in voelen en denken moet zijn, zal er zooiets als stijl kunnen ontstaan. Nu dit niet zoo is, bestaan er ettelijke *individueele stijltjes*, hetgeen vrijwel een contradictie mag heeten. Maar deze heeft dan toch deze beteekenis, dat men de uitingen der krachtigsten en talentrijksten ziet nageaapt, telkens door een schaar decadentjes en aldus tallooze groepjes elk een eigen gemeenschappelijke uitdrukkingswijze schijnen te bezitten. Daar echter al die „stijltjes" geen sterkeren grond en reden voor hun bestaan bezitten, dan de smaak en wil van een enkel individu, daar zij verder vrij wel zonder verband zijn met het groote, zoozeer verdeelde, maatschappelijke leven en ook onderling geen samenhang hebben, is het duidelijk dat zij niet lang leven en maar zelden schoonheid vertoonen. Want deze laatste steekt voor een groot deel in het expressieve, d. w. z. in het uitdrukken van het ideëele door het materieele. En welke idealiteit zou zulk een „individueele stijl" anders kunnen uitdrukken dan die van den uitvinder, van den eenling? Waaruit weer volgt, dat niemand voor en van zulke expressiviteit iets kan gevoelen, behalve misschien zijn vrienden en verwanten, zijn keukenmeid en zijn schoenpoetser....

Aldus leven dan al die „stijltjes" enkel bij de gratie... der publieke onverschilligheid.

Zoo droeviglijk immers zijn wij het ontwend ons innerlijk leven ver-beeld, in harmonie, te zien met de voorwerpen, die ons omringen, dat alle vormen, ook de leelijkste, ons gelijkelijk onverschillig laten, mits de dingen maar eenigszins practisch bruikbaar blijken. Ook dit laat dan vaak nog te wenschen over, maar wij schikken er ons in, daar wij immers over de productie hoegenaamd geen zeggen hebben, (tenzij het lot ons tot millionnairs schiep) en wij ten slotte wel moeten aannemen wat ons geboden wordt.

Maar de *schoonheid* is dan wel het allerlaatste, dat wij verlangen en mocht zulk een zonderling begeeren toch in ons ontwaken, dan valt er niet beters te doen dan een van die persoonlijke „stijlen" bovengenoemd te aanvaarden en te hopen, dat ze ons niet vervelen zal door haar leegheid, haar toevalligheid, haar pretentieuse nietigheid. . . .

Of. . . ons tot de oude, beproefde, de heusche stijlen te keeren en daar het voorwerp van onze behoefte te zoeken Dat schijnt men nu allengs ook meer te doen en het is een gunstig teeken, dat men het redelooze, volslagen onmogelijke van een hedendaagsche stijl heeft ingezien en, in afwachting van een waarachtige samenleving, zich tevreden stelt met de schoonheid en expressie van vroegere generaties, zoolang een eigene ons ontzegd blijft.

Van de Meissener, Höchster, Ludwigsburgsche beeldjes valt thans niet zoo heel veel te zeggen. Behalve dan, dat zij veel mooier zijn dan men uit de reproductie in kleuren zou opmaken *).

Sommige zijn verwonderlijk bevallig en uitdrukkingsvol in hun immer frissche, zorgvuldig samengebrachte kleuren en levendige actie. Die actie is — hoewel men de voortreflijkheid der makelij gewis niet vergeten zal — het zéer bizondere aan hen, waar zij het gansche leven der 18de eeuwsche Westersche menschheid bedoelen weer te geven en men aldus leeren kan, hoe de uitstekende ceramisten en kunstenaars, die hun scheppers waren, dat leven in zoovele zijner uitingen gezien hebben

Met andere woorden, men kan aan die beeldjes voor een belangrijk deel den tijdgeest bestudeeren.

En dan is het opmerkelijk, hoe scherp die kunstenaars zagen, hoe realistisch-zuiver zij alle onderdeelen van kleeding en voorwerpen weergaven en tegelijk: hoe zij alles niet idealiseerden maar idylliseerden. Dat lichtelijk-gemaniereerde, die pose die al hun mannetjes en vrouwtjes (tot zelfs hun dieren) eigen is, zou dat — vraagt men zich af — inderdaad hun inzicht in het leven vertolkt hebben of beteekent het slechts, dat zulke broze sierdingetjes als deze beeldjes allereerst op gracie en bekoring zijn aangelegd? Dit laatste zal wel het geval geweest zijn, want zoo poezig-lief kunnen zij het leven niet gezien hebben. Daar waren zij lang niet naïef genoeg voor.

Maar dan beduidt immers deze teedere transformatie nog een groot verschil van smaakbedoeling, van aesthetisch en kunstbesef, met onzen tijd, die mensch en ding, verbeeld zooals ze zijn, tot versiering onzer huizen geschikt acht! Hoe dan ook, beteekent deze, onze lust aan het rauwe, natuurlijke, ongewijzigde leven een levensvreugd, gelijk de 18de eeuw in die mate blijkbaar niet gekend heeft. Wij willen de realiteit, juist zooals zij zich aan ons voordoet, maar zij hadden een verzachting noodig, verdroegen de zwaarte en ernst der levensverschijnselen niet, maar vormden zich een andere, zoogenaamd poëtischer wereld van bevallige vriendelijkheid, ook in de onderste lagen der menschheid. En dat is heel merkwaardig, die gewilde vervalsching naar 't idyllische, bij overigens zoo scherpen kijk op het leven. Het schijnt te wijzen op een afkeer, bijna een angst, dat leven recht in de oogen te zien, die men geneigd ware voor enkel plat egoïsme en zonderlinge oppervlakkigheid te houden, indien niet de mogelijkheid, en zelfs waarschijnlijkheid, bestond, dat het hier ook een verfijning der geesten en een kunstprinciep gold. Immers er zijn voorbeelden genoeg in de portretkunst en sculptuur uit dezen tijd, dat een realisme

*) De gewone foto's geven iets meer, maar toch nog lang niet genoeg.

gehuldigd werd, in niets onderdoende voor dat van de vorige, de 17de eeuw. Maar hier, in deze beeldjes, had men niet allereerst de natuur weer te geven, doch sierlijk en aangenaam en decoratief te zijn. Zoo moest dan de natuur gestyleerd worden en daar is, gegeven het verschil in opvatting met onze tijd, niet zooveel opmerkelijks in op zichzelf. Doch het vreemde is, dat men, als gezegd, niet idealiseerde, of te wel veralgemeende de bizondere levensgevallen, doch idylliseerde, verkinderlijkte, zou men zeggen, tot al dat volk van bedelaars, straatmuzikanten, handwerkslieden, burgers en edelvrouwen een apart wereldje werd vol onschuld en naïeviteit, gelijk in de werkelijke wereld maar schaarsch meer te vinden was.

En ziedaar nu wat de tijdgeest karakteriseert: de hang naar het kinderlijk-lievige, het verlangen naar onbewuste kinderlijke onschuld met elégance vereenigd, alsof zoo het dagelijksche, rauwe echte leven ooit worden kan. De verfijnde, maar verdorde 18de eeuwsche geest wilde het Leven niet, zelfs niet het geidealiseerde, het wezenlijke leven, maar schiep zich, bij wijze van reactie, een onschuldig wereldje, waar alles natuur en snoezigheid zou zijn en niemand . . . zich verveelde.

En het porcelein, in al deze tallooze beeldjes, werd geroepen dit rozewaterig ideaal wereldje te verwerkelijken, tot een kleine opbeuring en amuzement der tallooze rijken, die het leven en zichzelf eigenlijk zoo volkomen zat waren geworden.

HARLEKIJN (MEISS. PORCELEIN).
(MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN)

AJACCIO. — „LA VILLE BLANCHE DES BONAPARTES".

„ACTE DE BAPTÊME"

EEN REISDAGBOEKFRAGMENT

DOOR THEO DE VEER

We waren dien ochtend weer naar stad gegaan.

Naar Ajaccio, naar „la ville blanche des Buonapartes".

In z'n antieke victoria had Carlo, — trotsche nakomeling van een berucht „bandit d'honneur" —, er ons gebracht, was-ie ditmaal met ons langs de golf gereden over 'n haast-vergeten, zacht-overgroeid rotspad, 'n verlaten kustweg, waar 't één kleurenstreep nu gloeide van duizenden wilde bloemen.

Strak bolde de zonnige hemel over 't even rimpelende water, 't vlak wijd-uit van azuur, zoodat 't er trilde, dartelde, plaste van puur goud, overal.

En tegen de kust, die grillig zich bochtende rotslijn, laag afgaand naar 't water, speelden de golfjes, schuimend, fonkelend, spettend onder klaterend bruischgeluid.

In die vroeg-morgen-zon al geurde het er bedwelmend-zoet van serene oranje-bloesem, van wilde kamperfoelie, frisch-penetrant uit de bosschen van eucalyptus.

Over de be-woude bergen ver-weg hing nog een lichte nevel, waardoor heel vaag je ze maar zag zich lijnen, de toppen omwolkt.

Toen, bij een kromming van den weg, kregen we Ajaccio in 't zicht, „la ville blanche", als 'n Oostersch sprookjesstedeke, met huisjes van albast, dat lag te droomen aan 't wijd turkooise meer, groen omkransd. Af en toe ook ontmoetten we weer menschen, herders met hun geitenkudden, herderinnetjes die op 'r ezels, weer huis-toe, de bergen in trokken. En van over 't water kwam klokkengelui, golfde 't sonore geklepel breed-uit in de ochtendstilte.

Of 't Carlo hinderde dat we de hoofdstad weer gingen aandoen, dat-ie ons niet liever naar Sartène of Olmeto mocht rijden, naar die grijze burchtstadjes, die sombere nesten hoog in zijn bergen?

't Scheen ons zoo, en hij leek er stil onder.

Daar in 't gebergte was-ie onze gids, beklom met ons de Monto Rotondo, doorkroop met ons verlaten groeven, boeide

ons met z'n vendetta-verhalen, z'n geschiedenissen van vlucht en achtervolging in de dichte „maquis", het kreupelhout der Corsicaansche bergen; — hier begreep-ie zich „cocher", wist van de stad weinig te vertellen, voelde er ook niet voor. Van Buonaparte repte-ie maar even, gaf veel liever z'n wilde berghistories of vertelde van zijn vrijheidsheld, van zijn Paoli.

Nu waren we al op den grooten breeden weg gekomen, waar goeddoend de schaduw van kastanje- en moerbeiboom; het zonlicht werd te fel.

Een hutje, een huisje hier en daar, een chaletje onder 'n olijf of kurkeik, wezen ons 't begin van 't wijd-uitgebouwde stadje waar we eenige oogenblikken later binnen zouden rijden, om er onder heftig zweepgeknal van onzen Carlo naar de „piazza" af te zwenken. Tijdelijk afscheid daar onder palmgewuif en -gewiegel.

* * *

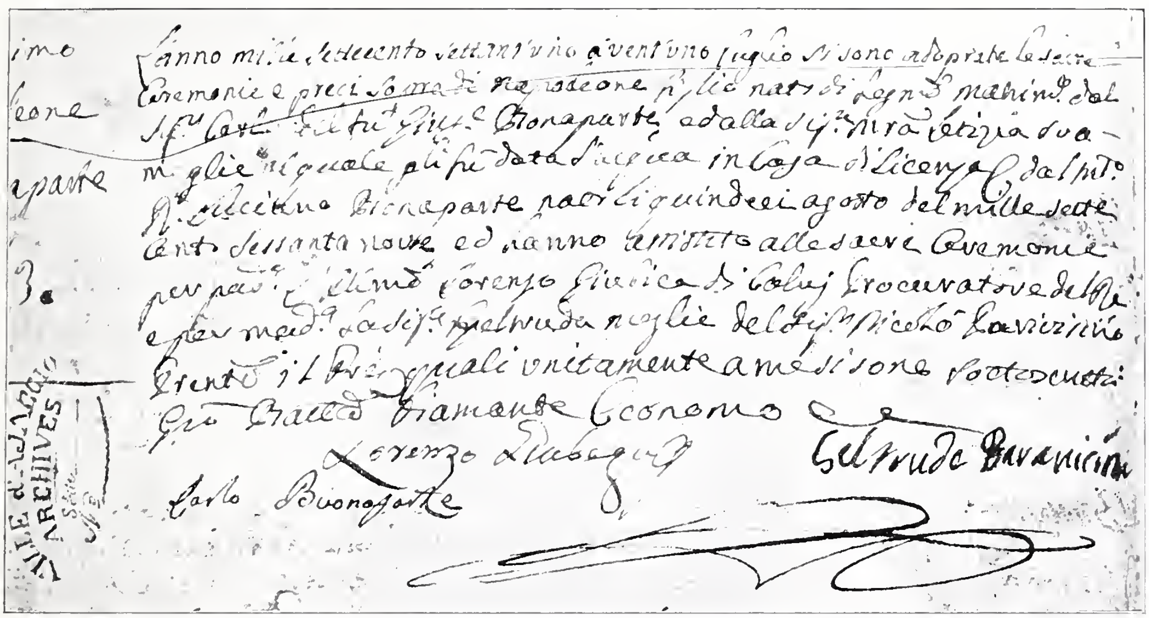
Op die tropische „piazza", in die dadelhof daar aan zee, Ajaccio's „Place des Palmiers", hadden we 't al gauw gevonden, 'n klein, wit getorend gebouwtje, 't deftige „Hotel de Ville".

Een bescheiden museum moest hier wezen, uit Kardinaal Fesch's nalatenschap, waarbij, in een afzonderlijk daarvoor bestemde kamer, Napoleone Buonaparte's doopacte nog werd bewaard.

't Eenigste wel wat we, van alle Napoleontische reliquien op 't eiland, nog niet onder oogen hadden gehad.

't Hardsteenen bordesje op, kwamen we in 'n soort hall, waar we, trots geduldig afwachten, maar niemand mochten zien verschijnen.

Naar boven, de gangen langs, een deur open, nog één,... geen sterveling die er zich vertoonde.

„ACTE DE BAPTÊME" VAN NAPOLEON BONAPARTE.

Nu kan men er in komen dat, waar 't warm is en palmen droomig suizen, allicht eens een uiltje wordt geknapt; maar toch: een heele mairie in dut, 't leek wel wat al te zot.

't Einde van ons braaf geduld was heusch niet meer ver af.

Toen, zachtjes, ging er 'n deur in den uitersten hoek der gang, — natuurlijk had je weer aan de verkeerde staan kloppen en morrelen — en even later kwam een meisje, niet ouder dan een jaar of tien, ons lachend tegemoet.

Met leuk-parmantig air en bij-de-hand stemgeluidje begon ze ons toe te ratelen in 'r Corsicaansch patois.

Ja, ze had ons wel hooren rondsukkelen maar d'r was niemand op de mairie. Later had ze aan vreemdelingen gedacht, die voor de „acte de baptême" konden gekomen zijn; toen was ze gauw gaan kijken. Neen, nu was 't goed, — „una minuta!, una minuta!" —, ze zou ons er alles van vertellen, ze had 't wel meer gedaan, als 't heel erg druk was, in 't voorjaar.

— „Una minuta!, de gracia, una minuta...!' *)

Weg was ze.

Lang liet ze ons niet in de steek. Bijna dadelijk weer was ze terug met een rinkelenden bos zware sleutels, dien ze eigenwijs vóór zich in de hoogte hield.

— „'N sioun pas vite tourna?..." †)

— „De ce couté!,... de ce couté!... seguite mi pure!... §)

Met 'r kleine pasjes dribbelde ze komiek-gewichtig ons vooruit, steeds nog dien rammelenden sleutelbos omhoog.

Toch 'n echt kind nog met haar korte wijduitstaande rokjes en haar bestrikt blond vlechtje dat slingerdanste bij ieder bewegen. Ze leek zoo gelukkig-blij nu eens heelemaal alleen dat ons onbekende te mogen ontsluiten.

En we mochten haar er niet méé helpen, ook niet met die middendeur, die eerst maar niet open wou.

Kleurend van inspanning had ze op 'r teenen er voor gestaan, den grooten sleutel in 't roeste slot geprobeerd, geprobeerd... tot, met een nijdige krak, 't opengesprongen was. Toen met 'r heele gewichtje tegen de deur... en deze was knars-piepend, langzaam, naar binnen gezwaaid.

NAPOLEONE BUONAPARTE
(NAAR BARTOLINI).

We kwamen in 't museum Fesch.

Van 'n stel benauwend-muffe kamers, — ternauwernood verlicht, doordat groene blindjes de zon er wel vrij afdoend weerden —, gingen de wanden gedeeltelijk schuil achter hooge glazen kasten waarin goudbestikte kerkgewaden en kostbare oude koorkleeden, — erfenis van den Kardinaal —, voor 't nageslacht waren neergehangen.

Op lage tafeltjes lagen penningen, munten, paperassen, gezangboeken, stonden bekers en altaargoud en zwaar zilveren lusters, en hier en overal een oud cabinetje, 'n stoel, 'n tafeltje, — meubeltjes zooals we ze in de „Casa Napoléon" ook al hadden gezien, — en waar er maar plaats voor was hingen oude prenten of 'n enkel antiek schilderij.

Enfin, 'n collectie, wel even 't rustig bekijken waard.

Maar we waren nog niet zoover.

— „De ce couté!... de ce couté!..."

Verder moesten we, verder.

En ze had werkelijk een beetje boozig ons even aangekeken, iets verwijtends in haar stemmetje gehad.

— „Le pas le principal nè?,... ne ve ne pas soul pour ça!..." *)

Wat voor-uit-stappend, hield ze ons toch steeds in 't vizier, en wilde één van beiden

*) Eén oogenblik als-je-blieft!, één oogenblik!

†) Ben ik nu niet gauw terug, hè?

§) Deze kant op, deze kant!... volg mij maar!

*) Dàt is toch hier niet 't voornaamste?. . U komt toch niet dààrvoor.

nog wel eens stilstaan bij dit of dat, terstond voelde je weer 't willetje.

— „De ce couté . . . seguite mi pure! . . ."

We waren voor een kleine binnendeur gekomen. Uit den grooten bos werd een andere sleutel gezocht, 't slot sloeg om, en met iets bijna-gemaakt gewichtigs duwde ze hem open.

Nog even bleef ze toch nog wachten om, duidend op de kamers die we zoo juist doorgegaan waren, met een grappig wijsgeerig gezichtje ons te overtuigen:

— „Lo li peul pertut vee, ma lou paper lai nè mac un . . . *)

Toen ging ze met ons dat vertrek binnen.

Het was eigenlijk meer dan „een vertrek", 't was een zaal, een tamelijk groote zaal, overvloedig gedecoreerd.

Aan de wanden portretten, groote doeken, de geheele Buonaparte familie, en daarboven trofeeën van wapens en oude vanen; — en vlaggen overal, verkleurde, stuk geschoten, schier-verteerde banieren van oud-Corsicaansche regimenten, vergane stukjes doek, bloedgedrenkt soms, triest neerhangend van de scheef-naar-voren piekende stokken.

In 'n ommezien had ze de groene blindjes voor de smalle hooge ramen weggezwaaid, waardoor 't warme zonnelicht nu vrij naar binnen spelen mocht, en was ze weer bij ons komen staan, ons meisje, ons gidsje, Marceline.

En één en al eerbied had ze 't gezegd:

— „Si e gardon lou paper de batesim de Napoleone Buonaparte . . ." †)

Het kinderstemmetje trilde heerlijk-natuurlijk.

*) Dàt kan je overal nog zien, maar van die acte bestaat 'r maar één.

†) Hier wordt dan Napoleone Buonaparte's doopacte bewaard.

Toen ging ze ons voor naar een klein glazen kistje, — in vorm net een lessenaartje — dat op 'n vlagomwonden voetstuk tegen den versten wand stond, juist onder 'n groot portret van Laetitia-Ramolino-Buonaparte — Mater Regum.

— „Ura iste si! . . ." *)

En ze bracht ons recht voor de cassette, die van boven door een zijden fransch vlaggetje gedekt werd. Met 'n diep ernstig gezichtje, als ging nu iets heel plechtigs gebeuren, stond ze er naast, reikte ternauwernood een flink hoofd boven 't glaskistje.

Eventjes nog had ze gewacht: — toen met een: — e bin, buc è li lou libre! . . . †) rukte ze triomfantelijk 't vlaggetje weg.

Vóór ons lag 't boek, — le registre baptistaire — opengeslagen op die bladzijde waarop 't feit van Napoleone's doop ingeschreven stond. Op 't vergeeld papier was er, in niet gemakkelijk te ontcijferen krabbeltjes, de historie in 't Italiaansch geboekstaafd.

We zetten ons tot 'n aandachtig bekijken van dat authentieke stuk, trachtten te lezen, maar 't vlotte niet. We kwamen nooit verder dan een acht of negen woorden. Toen rees bij één van ons 't schitterend idee van 'n photographische reproductie, om die dan later op je gemak thuis te gaan ontraadselen; bovendien hield je dan een aardig souvenir.

En zoo enthousiast waren we al in beschouwingen daarover verdiept dat we ons meisje een oogenblik vergaten en 't even een beetje vreemd was weer, dat hooge fijne kinderstemmetje met 'r: — „Ura veui ve tute iete cose coun vous! . . . §)

*) Nu hier staan als-je-blieft!

†) Welnu, hier is dan 't boek!

§) En nu wil ik wel 't andere met u zien.

WOUTER DE KIJKER IN ITALIË

☩ ☩ ☩ DOOR G. SIMONS. ☩ ☩ ☩

(Slot.)

CAPELLA SIXTINA. BIJ DEN PAUS.

's Middags trok hij naar het Vaticaan. Te vroeg nog voor de audiëntie liep hij de Capella Sixtina binnen.

Al zoo dikwijls was hij hier geweest en telkens voelde hij een vreemde schuchterheid in zich opkomen. Soms stond hij daar sprakeloos van ontzetting. Dan sloegen de scheppingen van dien overweldigenden reus hem terneer, voelde hij hoe pover en klein zijn werk was. Er waren oogenblikken dat hij dien Titan haatte, dat de angel van nijdige jaloerschheid zijn ziel vergiftigde. Wankelde en zwenkte en waggelde niet alles in z'n spleenige denken? Waar bleef de éénheid, de concentratie, om den gedachtencirkel te verbreken, uit den band te springen, dien hij in zwakke zelfzucht beschuttend om zijn zieltje hield?

En op andere momenten vroeg hij, wat zijn tijdgenooten te plaatsen hadden naast deze ontzagwekkende creaties. Welke idealen zij nastreefden? Hoe ze peuterden met kunst naast wetenschap, met kunst naast sociale oeconomie, met kunst naast geloof, ongeloof, monisme, ziel en lichaam, met kuische en onkuische kunst-uitingen, met perversiteit en zinnelijkheid. En wie stond er nu op, die uit zichzelf, zonder al het zemelend gefrazeer, zonder al die schoolmeesterij en het professorale gezwets en gevit, een werk wrocht dat in vastgesloten éénheid dit opperste van Michel Angelo nabij kwam? Bandeloos, anarchistisch, verdoemend vader en moeder, over de lijken heen van duizenden, afbrekend, verbrandend, verschroeiend en in het eigen lijf een onuitbluschbare passiehel, altijd het doel voor oogen, door geen „richting" afgeleid, door niemand gevolgd in die adelaarsvlucht, den waanzin nabij, maar hooger, nog hooger dan waar de goden tronen en de zonnen en sterren in cirkelbanen voortzwoegen, de aarde en de menschheid vergetend om het éénige, het onverwoestbaar schoone beeld te scheppen,

Waren zij anders dan zijn tijdgenooten, die reus-kerels met hun titanische willen? Lachten zij niet om de santen-kraam, spotten zij niet met de honderd en éen duizend reliquieën. Beminden zij niet het naakte, wentelden zij zich niet in beestachtige orgieën? Edoch, met een lach om de lippen en het voorhoofd gefronst, de oogen wijd open, de zielen jubelend vrij, drongen ze de godshuizen binnen en grinnekten. Maar beten de tanden vast toe en lieten hun kinderlijk eenvoudige gedachten droomverloren zoeken in heilige boeken... en nog spottend dikwijls of glunderlachend schilderden ze God met witten baard als het oertype der menschheid, schiepen een Jezus vol vrouwelijke liefde met zoo'n zachtheid in de oogen dat ze er zelf op verliefd werden, ze teekenden vinnige saters en schilderden duivels als dolzinnige burlesque nachtmerrie-beelden, of schetsten hun uit den Bijbel voorgetooverde vizioenen tegen de wanden: trotsche aartsvaders, hooveerdige aartsengelen, zingende cherubijnen en serafijnen, hemelsche paradijzen en vlamspuwende helle-kraters, ze schiepen oude profeten, soms wonderlijke kerels met een vloek op de lippen, of heilige maagden zoo vol van gratie, zoo gezegend schoon als de goddelijke bajadère die India de woestijn instuurde om den boetedoende te verleiden.

Er waren tijden dat hij bij het zien dezer kunst-uitingen, zijn eigen kleinmoedigheid vergat. Maar diep in hem bleef de angst en het gevoel van onmacht om ook slechts met de vingertoppen de toonen te raken dier geniale krachtkerels uit de renaissance.

Hoe kinderlijk oprecht, hoe krachtig en eerlijk gaven ze hun ziel aan hun arbeid. Daar zwaaide God de Vader door de onmeetlijke ruimte zaaiend sterren en zonnen, scheppend water en vuur, dieren en planten, en creëerend een mensch om te regeeren over wat hij wrocht. En nooit genoeg schil-

derde Angelo de resurrectie der dooden, het laatste oordeel, de hel en het hemelsche paradijs, een vreugd voor het oog, een genot voor de zinnen, een eeuwig raadsel voor de gedachten. En ze leefden daar tegen die breede vlakken der Capella Sixtina, ze leefden er de eeuwen door, roem zingend het goddelijk genie van hun schepper.

Hij voelde niet meer zijn mal zittende huur-rok, dacht niet aan den hoogen cylinder, van zijn kennis, dien hij knus onder den arm hield.

Dan herinnerde hij zich plots weer zijn audientie bij den Paus. Glimlachend kwam hij voor bij de Zwitsersche garde, die deftig in 't gelid stond. Langzaam dwaalde hij door wijde wandelgangen, waar andere soldaten heen en weer stapten in kleurige kleederdrachten, 'n beetje theatraal, als middeleeuwsche boogschutters op de planken. Hij liep er bijna deemoedig in zijn gehuurde kelnerjas, de geleende kachelbuis hinderde hem, en zijn krakende schoenen knerpten opvallend in die mooie stilte.

In een antichambre toefden deftige lakeien. Doffe fluweelroode kleeren dekten hun verzorgde lijven. Ze deden iet of wat verveeld, maar toch volmaakt in stijl waren hun plichtplegende glad geschoren tronies. Ze keken ernstig als peinsden ze over de onvergeeflijke dwaasheid van het hier verschijnende proletendom, behandelden 'n ieder eenigszins met neerbuigende vriendelijkheid, toch vlug; met fooien verwachtende gedienstigheid namen ze jassen en hoeden aan, zwijgend en correct.

Een oude bijna patriarchale gedienstige, die Wouters kaart in ontvangst had genomen, verzocht hem te volgen. Hij liep als op eieren om de menschen niet te storen, die als bij een begrafenisplechtigheid fluisterend in de hoeken der zaal stonden. Het groote salon was met koninklijk rood behangen en op de gladde parketvloeren lagen enorme wijnkleurige tapijten. Kostelijke schilderstukken hingen in breede vergulde lijsten tegen de wanden. Er stonden Louis XV stoelen en zetels naast blauw-dooraderde wit marmeren tafels, lampen versierd met lapis lazuli, en renaissance vazen van groote schoonheid. Een zeldzaam mooie klok tikte door de fijne stilte. In breed vierkant stonden de audiëntiegangers. Teer schemerde het zilverig grijze daglicht door het dun-zijden crêmekleurige vitrage, dat in losse plooien voor de hooge vensternissen hing. Alle vrouwen waren gesluierd en in het zwart gekleed: mooie blonde maagden uit het hooge Noorden wijlden schuchter naast donkerbruine creoolschen en ebbenzwarte negerinnen. Vrouwen en mannen uit alle werelddeelen, zoowel rijken als minder bedeelden; monniken in ruig-bruine pijen met kaal geschoren hoofden, grof van gelaat, pezige verschroeide nekken, de naakte voeten in sandalen, Benedictijners in soupele ivoorgele gewaden, edel van gezicht, missionnarissen met zon gebruinde koppen, ernstig maar toegeeflijk, de ruige baarden statig over het zwarte kleed, en negers in Europeesche kleerendracht, mooi van bouw, kittig krullend kroeshaar, de dikke lippen open in verbazing, Polen in lange met bont gevoerde jassen die naar lompen riekten; fijne aristocratische dames en heeren, geparfumeerd, geonduleerd, meisjes die trots de geloofs-eenheid kanten mouchoirs hielden onder optrekkende neusjes. Groven en verfijnden, geestelijken en wereldlingen, geloovigen en atheïsten, nieuwsgierige globerenners en huisvaste provinciemenschen, harkerige dorplummels, snobs en plebejers, edelen en burgers, leken en pastoors . . . allen dromden ze saâm in het paleis van den Kerkvader.

Wouter liep rustig van de eene zaal in de andere. Wel wenkten hem booze portiers toe terug te gaan maar hij vond de omgeving zoo schitterend, de menschen zoo interessant, dat hij met iedereen ruzie had willen maken die hem het voortgaan beletten zou.

Daar hingen de kostbaarste Vlaamsche en Fransche gobelijns, wonderlijk van kleur als heel oude heiligenlegenden. Ze vertelden sproken van wonderdoende heiligen, verhalen van strijdende Pausen, of murmelden zoete klanken van dorpen bij het avondkomen, van een biddende heilige maagd Maria aan het kribbeke van 't kindeke Jezus. Er waren wanden met de heerlijkste schilderwerken der oude meesters, vreemd gemodelleerde kandelabres, prachtwerken van zilverdrijfkunst. Hij vergeleek het publiek met deze omgeving

en kon niet nalaten fijntjes te glimlachen om de bezoekers en zichzelf.

't Werd plots hoorbaar stil. Uit de verste zalen prevelde zacht stem-gegons, als viel er regen neer op breede blarenkronen. Even schemerde een kleine witte figuur voorafgegaan door een kolos van 'n kamerheer in 't fluweelzwart. Zittenden stonden op, joffers werden bleek, gristen rissen rozekransen uit zakdiepten, bevende handen omklemden gebedenboeken, scapulieren en medaljes. Ze hielden dat alles hoog in de hand om het te laten zegenen door den Paus. Allen tuurden de nekken gestrekt één richting uit zonder iets te kunnen zien.

De kostbare klok tinkte als gongslagen feestelijk vier maal. Het stemgeprevel klonk nader en nader, lijk de wind vaart door het in avond wijlende donkere woud, en heviger leek de emotie-rilling de wachtende schare te ontroeren. Er waren vrouwen, lijkbleek geschrokken, die met open starende oogen geknield neervielen, de armen wijd gestrekt, en mannen met tranen in de oogen, de gezichten als versteend en nog weer anderen met niets dan vreemde nieuwsgierigheid. Eindelijk verscheen tusschen het heerlijk purper en bleek violet van bisschoppelijke gewaden, waarover fijne surplu's nevelden als dauw op druiven, het crème-witte pausenkleed! Hij naderde langzaam, onbewust van zijn grootheid, gemoedelijk en vriendelijk het goede gezicht met de lichte goud-bruine oogen, die kalm de nu geknield liggende menigte bezagen. Achter hem schreden hoog-geplaatste Romeinsche geestelijken aan, trotsch en zelf bewust, met stroeve trekken als lakeien. Prevelend groette de schare, velen met gebogen hoofd en half geloken oogen, als in de kerk onder de consacratie.

Pius, de heilige vader, sprak korte woorden met enkele bezoekets en liet dan allen zijn hand met de lippen beroeren, de bleeke fijn dooraderde witte hand waaraan een groote kostbare ring flonkerde. In zijn eenzaamheid leek hij groot en heilig; en toch . . . wel gebukt moest hij gaan onder dien last van eerbetuiging en aanbidding. Er zweefde geen eigenaardige mystiek om dezen beminnelijken mensch, geen geur van ongenaakbare heiligheid. Hij schreed daar voort als een eenvoudige bisschop, die vertrouwen wekte en genade kon schenken, een liefdevol priester, een navolger van Jezus den Nazarener, een voortreffelijk Christen, plechtig zonder treatraalheid in zijn statigen eenvoud.

Nu hadden de leste menschen zijn hand gekust en een ieder die wat te vragen had kreeg onmiddellijk een antwoord. Nog eenmaal stond hij stil, vol gedachten over de menigte, met een weemoedslach om de lippen die trilden in de hoeken, dan, prachtig van gebaar, zegende hij de geknielden die baden. Toen trok de Stedehouder van God op aarde, heen . . . sneeuw-wit tusschen het keizerlijk violet en het heerlijke purper der trotsche Romeinen.

Naar Tivoli.

Een zacht warme voorjaarsdag; 'n faience blauwe hemel waardoor veder-witte wolken langzaam voortzweefden.

't Was Zondagmorgen en heel rustig. De palmen bij het station stonden als gevernist te blinken in de zon. Fijn tinkelde het water in de groote fonteinen. De Italianen gingen stil door de bleek-grijze en koele schaduwblauwe straten, of zaten voor hun open vensters in witte hemdsmouwen. Vrouwen en kinderen trokken naar de kerk.

In een onmogelijk smerige derde-klas coupé waren ze nu op weg naar Tivoli. De huwelijksreizigers keken tevreden, Hans en Bep' aten hun ontbijt en Wouter dommelde rookend in een hoekje.

Ze dwaalden door het kleine nest, dat lijk een kleine vesting hoog tusschen rotsmuren lag. Het was mooi, maar fel hard van kleur, waar de zon over den weg scheen: licht violette schaduwen der boom-kronen, waartusschen citroen- en goud-geel hevig plekte, de weg in de zon een wisseling van lila en rosig-violet. Tusschen de huizen, die nauw en bochtig in schaduw bleven, stond of liep het volk in zondagsche kleeren. In groepjes hier, 'n paartje daar, kleur vlammende siersels op blauw-zwarte japonnen. Voor de kleine speelden jongens met sinaasappels en juichten. Er passeerden muilen met klingelende bellen behangen en koper schitterend op het tuig;

zingend en zweep-knallend liepen de drijvers naast hun dieren. Onder poortjes, onder lage met wingerd behangen luif-daken, of zittend al in den tuin bij de kegelbanen, keuvelden boeren en boerinnen. Zacht fluisterde de lentewind mee in de toppen der bloeiende vruchtboomen.

Achter de huizen en vóor een weelderig begroeiden bergketen stroomde de Aniene. armen en nekken bloot boven het heldere water.

— Heel schilderachtig! wijsneusde de spichtige schoonzuster en schreef dat op in haar notitieboekje.

Bep' liep naast Wouter te redeneeren over haar bezoek in den Crypt onder het altaar van de St. Pieterskerk, toen Hans vroeg of ze nu direct naar de cascades wilden gaan.

Langs de smalle uiterwaard, in het schelle zonlicht plasten en waschten de vrouwen en meisjes. Rechts lag het op rotsen gebouwde stedeke, bleek-grijs van kleur met bruin-roode daken en het brons-groen van cypressen en steeneiken.

— 't Is bijna te zoet om te schilderen, zei Hans, turend naar een groepje vrouwen die felkleurige dingen in de hand hielden of als poseerend gebukt lagen, de rokken opgeschort.

— Dan moeten we de via della Cascatelle nemen, zei hij.

Ze gingen de bochtige straatjes weer door tot bij de Porta S. Angelo en dan de bergen af, langs en onder de heerlijk ruischende watervallen, die wit schuimend over de glinsterende granietklompen spoten.

— Hoe innig-romantisch, kraaide Fientje opgetogen.

— Ja, wel zalig, bromde Hans. Laten we

d'r nu eens ferm op los rennen. Kom! wie 't éérst beneden is! Hij treuzelde geen minuut en rende springend van blok tot blok naar beneden. De anderen volgden voorzichtig. Wouter, gemakzuchtig, doodkalm, 't laatst.

— Voel je dan nooit geen lust om je bloed eens door je lijf te laten stormen tot je hart bonst en je slapen hameren? vroeg Hans hijgend.

— Verspil van krachten, lachte Wouter. Ik kom er ook.

— Wat heb je toch een vreeselijk phlegma, riep Bep' uit.

— Uiterlijk, antwoordde Wouter kalm. Er zijn menschen die van binnen verschroeien en een marmerkoel gezicht vertoonen.

— Daarin geef ik u groot gelijk, zei de schoonzuster. Maar van dien kant verwachtte Wouter allerminst toestemming, en met een: — Ik ren straks ook mee! wimpelde hij verdere toenaderingen kort af.

— Wat wil die jongen toch van ons, vroeg Bep', een individu aanwijzend dat telkens omkeek met 'n verlegen lach om z'n breeden mond.

— 'n Bedelaar, 'n wegwijzer of... 'n verliefde, spotte Hans.

— 't Leste, meende Wouter die den jongen in de oogen keek. Hij is verliefd op Bep'. Hans, speel jij nou voor Othello... dat kan kostelijk worden.

— Goeie vriend, sprak Hans hem toe, wat wil je van ons?

— Ik wil de mooie signorina den weg wijzen, zei hij frank en zijn oogen schitterden opgewekt.

— Dan vooruit, riep Hans vroolijk. De jongen nam eerbiedig zijn muts af, plukte een paar bloemen en bood die toen met zoo'n fijne galanterie aan de „signorina", dat Wouter en Hans van pure verbazing een: wat is dat aardig! uitriepen.

— Je moet voorzichtig zijn hier, hakkelde Fientje. Durven jullie zoo'n wildvreemden jongen te volgen? God weet waar ie ons heen brengt.

— In 'n grot zei Wouter, waar 'n vuurtje brandt en struikroovers wonen met kaartlegsters en oude zigeunerwijven; losgeld betalen...

— Dan kloppen ze aan zéér verkeerde kantoren, grinnikte Hans

Ze volgden den jongen over het smalle pad, daalden en stegen en daalden weer, tot ze diep in het stroomgebied kwamen. Hoog boven koepelde de blauwe hemel, rondom zongen de cascades met fijne zilvertintende geluiden, overal het ontbottende groen, de vlinderteere bloesems met mimosa bleeke tinten. En ruig, massaal, geweldig in hun weergalooze op-éen-stapeling de schitterend kleurende rotsgevaarten als door reuzenhanden los-gehouwen en afgehakt. Voorzichtig liepen ze over gladde keien en met mos begroeide steenen, naar de Neptunus grot. Teer schemerde het licht tusschen de diepe rotsschachten, geweldig spoelde het water langs de granietwanden om dan bijna roerloos opgevangen te worden in een breed bassin waar het opkraalde als champagne in een beker.

— Heel mooi, zei Hans. 't Spijt me alleen dat ik zoo'n reuzehonger heb.

— Hoe vreeselijk banaal, pruilde de schoonzuster.

— Mijn maag heeft proletenneigingen, murmelde Hans.

Ze trokken den berg weer op, vóórgegaan door den jongen die sprakeloos somtijds om keek naar Bep'. Zij knikte hem lachend toe, had schik in 't geval. Maar geen der wandelaars bemerkte dat hun gids maar aldoor bloemen plukte.

De zon neigde al boven de willige berglijn, gedwee lagen de heuvelen in de wijde campagna, zacht fluisterden de boomen op den avondwind. Na het maal liepen ze den stoffigen weg over naar het kleine station. Bij 't hekken stond hun gids met 'n mooie bloementuil die hij haastig aan Bep' gaf, waarop hij met een „addio signorina!" wegholde.

— Raar volk, die Italianen, bromde Fientje korzelig.

WANDELINGEN DOOR ROME.

De huwelijks-reizigers waren eindelijk verdwenen. Niemand had hun verzocht nog langer te blijven Ze schreven enthousiaste brieven uit Venetië, dat ze zoo buitengewoon romantisch vonden, zoo liefelijk net Amsterdam, maar met gondels en 's avonds muziek op het Groote Kanaal. Er waren geen trams en geen paarden. 't Was veel mooier dan Rome, veel rustiger, een echt nestje voor jonggetrouwden . . .

Hoewel Hans nog steeds hard werkte en met buitengewone ijver kopieën saamsmeerde waar hij gruwelijk 't land aan had. ging hij nu meer met Bep' en Wouter de mooie stad in, vooral 's avonds. Ze dwaalden met hun drieën door de oudste gedeelten, trokken paleizen en musea binnen, bleven uren lang in kerken en kapellen of lagen buiten op een der heuvelen naar het Latijnsche landschap te turen, dat in jonge lentefrissche kleuren onder het warme zonlicht ontbloeide. Op andere avonden trokken ze naar het colosseum, dat geweldige bouwwerk der Romeinen. Ze liepen er rond, of zaten peinzend op een der steenen banken van het amphitheater, zacht sprekend over het leven der ouden, hun kunst, hun genoegens, en vergeleken de Italianen van thans met die oerkerels uit het verleden. Zaten zwijgend te staren naar het donkerblauwe spansel met de duizenden schitterende starren, waartusschen de bleek-gele maan voortzeilde, licht wekkend over de sombere resten der arena, schaduwen wrochtend, koel en blauw-zwart als onontraadselbare diepten. Ze lieten hun gedachten gaan, droomden over de weergalooze Cesars, de dolle feesten van het heerlijk spontane volk, en vizioenen tooverden voor hen op, satanische beelden van woeste drinkgelagen, van krankzinnige slemppartijen, orgieën van bloed en wellust. soms goddelijk van schoonheid, bovenmenschelijk van hartstocht, demonisch overweldigend, of jammerlijk van ontaarding, ontzettend in een helle brand van rookende flambouwen, van bungelende lichamen aan kruisen, van woest voortrennende menners op zegekarren, in triomf, en neertuimelende gladiatoren . . .

Ze waren wel gansche middagen en nachten in Trastevere. leerden de gewoonten van het volk kennen, aten en dronken in obscure restaurants, maakten plezier met de knappe jongens en meiden die schik hadden in de vreemdelingen.

Eens zaten ze in een van die kleine due soldi schouwburgjes, noten te kraken en sinaasappelen te eten. Rondom hen een troepje verliefd gichelende meisjes. Hans, ijverig, krabbelde wat in z'n schetsboek en wijzend naar een mooi type, zei hij: — Die zou 'k wel voor model willen. Het oolijke kind ging zoo zitten, dat de schilder haar zonder moeite teekenen kon. Trots snauwde ze haar vriendinnetjes af en wees den galanten ridder, 'n ferme volksknaap, terug, die haar een houtje met zoete dadels aanbood.

— Wees voorzichtig! zei Wouter, maak het volk niet jaloersch.

— Onzin, bromde Hans en werkte door, telkens het meisje door zijn half geloken wimpers beglurend.

Het volk wachtte in ademlooze spanning op het slot van het gruweldrama. Al zeven lijken waren van de planken gesleept. De moordenaars liepen, met bloedbevlekte messen, handen en kleeren, als brieschende leeuwen over het tooneel, een hardvochtige vader, een weenende bruid, 'n dol jaloersche minnaar, samenzweerders en andere producten draafden met groote stappen tusschen de

coulissen weg. Galmend theatrale stemmen rolden het zaaltje in. De menschen zagen bleek van emotie en verslikten zich aan schijfjes sinaasappel.

Toen gebeurde er iets zeer komieks. De auteur van het bloeddrama scheen geen gelukkig slot gefabriceerd te hebben. Na het drama werd een vroolijk na-stukje gegeven. Het décor veranderde niet. Nu insteê van het pakkende slot, waarin de verdachte individuen hun rechtvaardige straf zouden krijgen, verschenen er twee vroolijke kwanten die liedjes wilden zingen. Gloeiende verontwaardiging bij het schouwburgpubliek. „A basso!" klonk een zware stem uit de soldigalerij. „A basso!" gilden de anderen. — Ruk in! riep een brutale vlerk. „Neem dat mee! knoeiers!" schreeuwde 'n jonge vent en smeet prachtig raak 'n buikzieke peer tegen den pantalon van een der komieken. — „Gooi je weekgeld mee!" brulde die, het rotte projectiel terug smijtend. 'n Onbedaarlijk gelach bulderde door het zaaltje. Maar klemmend klonk het „a basso" en een gefluit op sleutels schrijnde lijk griffels op leien. Stukken meloen, kokosnoten en allerlei zuidvruchten regenden op het tooneel neer.

— Silenzio! Tranquillita! riep iemand die in tricot pantalon ten tooneele verscheen. De menigte zweeg, maar lachte.

— M'n lieve gasten, zei de man buigend en kleefde z'n snor vast die over z'n lippen bengelde. — Het eerste drama is uit! Hij kon niet verder spreken door het woedend gehuil. Toen na een pauze: — Ik zeg u dat het uit is. Het slot is zóó als wij het gaven. Nu komt.... Het volk morde nog wat, maar zweeg, bang nu dat 't scherm neer zou gaan.

Nog stonden de drie buiten schaterend te lachen, toen fel opgewonden een jonge kerel op Hans toe kwam. — Signor, zei hij hakkelend van kwaadheid, als gij u leven lief hebt, laat dan mijn meisje met rust.

— Deze? zei Hans die de situatie direct begreep. — Zeg jij hem, Wouter, dat ie morgen op het atelier komt. Ik geef 10 lire voor die kop.

Wouter sprak sussend — vroeg of de jongen met z'n meisje mee wilde gaan om een beker wijn te drinken. Nog trillend van opwinding, zei de verliefde baas dat ie 't zoo erg niet gemeend had. — Maar liefde, signor! liefde maakt wild... hij zwaaide z'n hoed en verdween.

— Voorzichtig zijn, zei Wouter nog eens, maar Hans lachte schaterend en riep uit:

— Amore! à mort! amore maakt wild. Wat 'n heerlijke vent.

's Avonds zaten ze met van Vliet die z'n schijngrootheid afgelegd had, in de bekende oude kroeg van vader Giuseppi Een koele kelderruimte met grauwe booggewelven waarvan petroleumlampen neerhingen. Poetelige lage wanden vol houtskoolkrabbels. Er stonden ronde tafels in den grond vastgezet, wat versleten rieten stoelen en banken met beddetijk overtrokken. Een breede toonbank, spaarzaam belicht, flankeerde de achterwand. 't Was al laat en weinig menschen trokken in 't half-donker.

De dikke waard in hemdsmouwen dribbelde heen en weer. Hij zou zijn gasten iets extra's voorzetten. Olijven, sardines, rammenas en look, dan in olie gebakken visch, ham en eieren, brood, wijn, en boter à discrétion. Ze zaten rustig hun pijpen leeg te rooken na het voortreffelijke souper. Loom keken ze naar de malle schaduwen die over den plavuisvloer doezelden.

— Reis je veel? vroeg van Vliet aan Wouter.

— Altijd, wanneer ik kan, zei hij. 'n Erfelijke ziekte geloof ik.

— Hoe zoo erfelijk? plaagde Bep' lachend.

— Reizen en trekken zit in de familie. Broers van mijn vader trokken als horlogemakers van Zwitserland naar Frankrijk, en wandelden over Brussel naar Holland. Een, 'n echte avontuur-rot, had lak aan alles. Vocht op de barricades in Parijs en stierf als directeur van 'n menagerie. . . .

— Hoe ben je daar achter gekomen? spotte Hans ongeloovig.

— Je meent dat ik fantaseer, zei Wouter schouder-schokkend. Ik woonde in Parijs. Vijfhoog in 'n steeg tusschen de rue Montmartre en boulevard Sébastopol. 'n Pracht woning, met m'n oom, 'n prachtkerel, die nooit zorgen kende, leefde van wat 't toeval hem bracht. . . .

— Zooals jij, mompelde Hans.

— Ongeveer, maar hij had geen toekomstzorgen. Z'n eenige ideaal was, in 'n klein Hollandsch stadje 2000 francs te kunnen verteeren. Ik stelde hoogere eischen aan 't leven. Op 'n middag liep ik m'n altoos zingende oom te gemoet in de passage du Saumon. Mon cousin! riep ie al van verre, il faut aller à Constantinople. 'n Groote erfenis, zulle! hij gaf me een brief waarin stond dat zijn broer overleden was. De treurende weduwe bleef achter met een compleete menagerie, vroeg of wij de zaak tegen contant geld over wilden nemen.

— En ben je er heen gegaan? vroeg Bep' lachend.

— We hadden geen 20 francs met ons beiden. De spullen van waarde stonden „chez-ma-tante", in den lommerd. We waren beiden woedend en maakten allerlei plannen om er te voet heen te gaan. Ik was jong en stelde dat voor. Maar Onkel schudde 't hoofd: dan moest ie nieuwe zolen laten maken en hij kon die francs beter besteden. . . .

— Zou je 't toch gedaan hebben, zei van Vliet geïndigneerd.

— Beslist, stofte Wouter met 'n knipoog naar Hans.

— Je zou 't wel laten, meende Bep', wanneer je onze kennissen gezien had. Die zouden ook als zigeuners gaan reizen. Nou. . . .

— Twee zijn er toch terecht gekomen, riep Hans uit. Flaubert zegt ergends: un artiste n'a plus de droit de vivre comme les autres!

— En hij stierf ook niet comme les autres . . . , murmelde Wouter. Wat deden jullie vrienden?

— 'n Leuk stel. Ze timmerden 'n woonwagen in elkaar. Trokken van dorp tot dorp. Schilderden en teekenden, hielden expositie in een zeildoek-tentje tegen 'n dubbeltje entrée. Nieuwsgierigen genoeg! . . . . Maar geen dubbeltjes, zie je.

— Nou, wij zagen ze in Limburg, vertelde Bep'. Ze huisden in een grot. Een was er getrouwd. Z'n vrouw lag met 'n kindje op het stroo. Armoe troef natuurlijk. Ellendig zagen ze er uit. . . . Afschuwelijk!

— George en Kees schilderen nog, en ze verkoopen, kunnen leven. Maar Sallie en Frits wegen weer koffie. Ze weten niets meer van hun bohème tijd. 't Kan geen kwaad 'n maand of wat kermisreiziger te spelen.

Zeg! Dat zou iets voor jou zijn, van Vliet, grinnikte Hans.

— Ik denk er niet over en wensch 't niet, zei hij terughoudend.

— En wij denken en wenschen het, meende Wouter, maar wij durven niet, wij durven niet. . . .

Zoo zaten ze nog uren lang te spreken, te drinken en rooken, totdat de dikke waard als een kanon begon te snorken. Dan stonden ze langzaam op en trokken met een beetje loome hoofden en zwaar in de beenen door de suf-stille stad, de oude straatjes door, die fluisterend monkelden in den nacht.

* * *

Met de fietsen trokken ze de Campagna in. Nevel schemerde over de witte buitenhuizen en 't frischgroene land. Soms blitste het goud-gele zonlicht even op een rose gevel of wat kreupelhout, dat dan 'lijk een eilandje uit het trillend geschemer opstreuvelde. Dan doomde de fijn flauwe hemelkoepel over het zilverig bedauwde groen, afgegrensd door de oude grauwe vestingmuren der heilige stad. De zon straalde flonkerend over de bloeiende blauw-witte bloesemstruiken, de stekelige heggen lagen als met bloemen versierd langs den breeden heirweg.

't Leven ontwaakte in de Campagna. Troepjes zingende wiedsters kropen door het jonge groen, vogels floten lustig, de bezitters der osteria's lapten de stroo-daken hunner prieëlen op of knutselden wat in de lekkere zon.

Lustig peddelden ze langs de vele fruit- en groentenwagens heen, passeerden troepen missionarissen, monniken, en karavanen, studenten van de seminarissen.

Ze wijlden niet lang in de reusachtige St. Paolo kerk „fuori le mura". Een immens gebouw, versierd met het prachtigste marmer, maar 't was er kil, zonder zweem van mystiek.

Buiten, in het warme zonlicht, herademden ze weer en reden langs de mooie via della sette Chiese naar de oude Abdij. Het was er stil en hoorbaar fluisterde de wind door de even bewegende boomtoppen. Onder de bloeiende struiken en geurende accacia's gingen ze de oude abdij binnen waar door de broeders Trappisten een soort winkel gehouden werd.

— Hier moeten we de beroemde Eucalyptus drinken, zei Wouter.

— Meen jij dat die broeders tappen? riep Hans hard op.

— Waarom zouden we niet, meneer? vroeg een geestelijke in 't Hollandsch. — De likeur is bijna alcoholvrij . . . goed voor dames . . . hij lachte zoo hartelijk over de verbaasde gezichten der vrienden, dat zij 'n beetje pijnlijk mee-grinnikten.

— Is dat goed héél duur, vroeg Hans vroolijk.

— 'k Zal maar in laten schenken, zei de broeder. Zijn gelaat straalde van genoegen, toen Bep' hem complimenteerde over z'n goed Hollandsch. — Tja, tja, 't is lang geleden — 'n mooi land — als ik goed droom, fantaseer ik over òns land; droomen, zei hij langzaam, is het niet altijd". Zijn donkerblauwe oogen kregen een schijn van melancholie, al lachte de mond nerveus.

— U moet hier wel altijd droomen, meende Wouter.

— Schijn bedriegt, m'n zoon. We werken hard en niet alleen voor het geestelijk welzijn der menschen. Zal ik uw gids zijn? vroeg hij.

En zonder veel plichtsplegingen leidde hij de vrienden door de verschillende kapellen, vertelde hun wat over het ontstaan der abdij op de plaats waar Paulus onthoofd was. Zei dat de eucalyptus daar geplant was als voor-

behoedmiddel tegen de malaria, waartegen de vorige Trappisten tevergeefs gekampt hadden.

Ze zaten op een heuvel, neerturend over de kleine kapellen en de eeuwoude abdy, half verscholen onder wingerd- en klimopranken. Daar lag in de schaduw van accasia's en olijfboomen, van prachtige pijnen en wild kronkelende steen-eiken, het kerkhof.

— Zoo'n leven zou mij aanstaan, zuchtte Wouter. Een toevluchtsoord voor menschen die de wereld niet aan kunnen... Rust..

— Niet voor U! zei de Trappist. Zijn oogen tuurden vlak in Wouters gelaat Hij schudde ontkennend het hoofd. — Gij gaat diep de wereld in, m'n zoon — décepties — décepties — droomen en werkelijkheid.

Wouter keek verrast op. Er spotte een gedachte in hem: nog een waarzegger, en als doorgrondde de geestelijke zijn gedachten zei hij: — Lach maar gerust... Ik ga maar af op de uiterlijkheid — hm — dát is bedrog.

— En droomen niet altijd? vroeg Bep.

— 'n Droom kan heel waar zijn, mompelde de Trappist. Er zijn gedachten die men over dag niet uit kan werken. Moeilijke problemen, zonder oplossing.

— 'n Melodie die je half kent, zei Wouter peinzend, die je telkens in je hersens hoort klinken tot op een zekeren noot.... verder niet... je repeteert honderd maal... je blijft daár steken. 's Nachts hoor je de melodie puur en zuiver zingen.

— De moeilijke problemen lossen zich op in droomen, prevelde de Trappist. Enkele groote levensfeiten keeren op bepaalde tijden in je gedachten terug. Je denkt niet altijd nà bij 't fantaseeren der ziel, murmelde hij zacht. Je leeft vele minuten per dag machinaal.

— Daar moet je hier zeker toe komen, meende Hans.

— Hier en ginds en overal, jonge vriend, zei de Trappist.

— En toch tevreden en gelukkig zijn, fluisterde Bep'.

— Op en neêr als de zee. Hoop, vertrouwen, maar ook neerslachtigheid en verdriet... Het leven blijft een strijd... ook hier.

— Hoe lang is U uit Holland weg? vroeg Wouter.

— Zeventien jaar, mompelde de broeder, een eeuw in m'n verbeelding. 't Was ginds goed, maar heel streng... vreeselijk ernstig...

— Is daar groot verschil in, vroeg Hans nieuwsgierig.

— 't Komt me voor... Ginds was alles ruiger, droever. Zal ik eens een heel eigenaardige geschiedenis vertellen — bijna ongelooflijk?

De vrienden knikten toestemmend en luisterden zwijgend.

— We leefden in een immense heide. Zand, mos en wat denneboomen. Het klooster stond daar vergeten, stok-oud, somber als een catacombe. Zelfs bij zonlicht was 't donker in de lange gangen en kleine cellen. We werkten als daglooners en baden als boetelingen in de woestijn Spreken deden we nooit. Altijd droegen we den monnikskap over het hoofd. De meesten kenden elkaar niet...

— Wat een bestaan, gromde Hans.

— Daar zijn wij voor geschapen, glimlachte de Trappist. Om 12 uur 's nachts moesten we opstaan. Barrevoets door die lange gangen, ieder met een kaars in de hand: Te Deum laudamus, zongen we dan. Tot twee baden we in de kapel... Pater noster... en Ave Maria...

— Is dat overal zoo? vroeg Wouter.

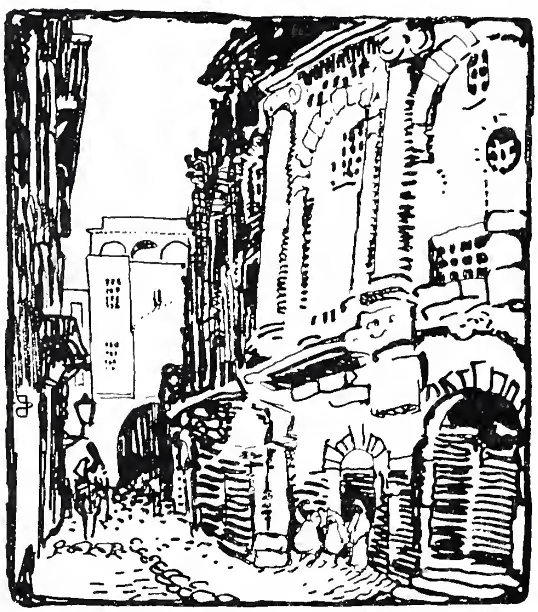
— Over de gansche wereld... Die duizenden, die honderdduizenden gebeden gaan naar het hemelrijk wanneer de wereld in orgieën zwijnt.

Ze zwegen en zagen naar den dweper op die met lichtende oogen en profetisch gebaar daar neerzat. Hij vervolgde glimlachend: — Er waren heiligen onder... Ik zag heiligen... die in geen derdig jaar een ander woord gesproken hadden dan hun gebeden. De prior had een voorliefde voor mij. 'k Geloof, omdat ik trots alle strengheid zoo bulderend goed zingen bleef en lachen kon als er bezoekers kwamen.

— Mocht U die rondleiden? vroeg Bep'.

— Dat was op voorspraak van den prior. Ik lag in mijn tweeden slaap te droomen, precies als vannacht. De deur van m'n cel ging open. De prior trad binnen. — Broeder Thomas, volg me. zei hij. We liepen samen door de duistere gangen; stonden stil. — Broeder Franciscus ligt op sterven. Hij wil

U spreken. Ik trad nader. Knielde bij zijn rustbed. Voor 't eerst in jaren zag ik zijn mooi wasbleek gelaat. 'n Heilige. — Broeder Thomas, zei hij stervenszwak, schrijf voor mij een brief aan mijn broeder in H. dat ik tevreden gestorven ben. Ik keek hem lang aan. Plots herinnerde ik mij een zelfde gezicht met minder heilige trekken gezien te hebben. Dezelfde neus en kin. 'k Stond op, nam werktuigelijk een kaars mee en liep door de corridoren. Bleef stil staan voor de cel van broeder Ignatius. Ging binnen. — Sta op, zei ik, en volg mij. Bevreemd trok hij mee. Ik wees hem binnen te gaan bij den stervenden Franciscus. Hoorde alleen twee korte kreten: — Henri!... Willem!... Willem! m'n lieve Willem!... ik ging daar binnen... daar hadden zich twee broers gevonden, voor 't éérst.. ze woonden 17 jaar onder hetzelfde dak.., fluisterde broeder Thomas bijna snikkend.

Met starende oogen keken de vrienden voor zich heen, in zwaarmoedig gepeins. Was dat hun leven? Was het leven alleen om mooi te sterven?

— Niet iedereen kan zoo leven, murmelde Bep'.

— 't Wordt tijd, zei Hans laconiek.

Ze dankten den Trappist en reden zwijgend weg... Eerst toen ze heuvel op en af gerend hadden kwam de oude vroolijkheid weer.

— Die broeder heeft zoolang over 't zelfde thema gedacht en gedroomd tot ie z'n fantasie voor realiteit ging verslijten, meende Hans.

— Ik geloof dat zijn verhaal waar is, zei Wouter.

— Ik dank voor alle kloosters en heiligheid! riep Bep' lachend en ze liet zich met zoo'n vaart van een heuvel rennen dat heur goud-bruine haren in den wind stoeiden. Vrij! vrij zijn, de geest zonder druk, het tobbende leven door in vliegende vaart!..

Ze lagen moede, dorstig en hongerig in een schaduwkoel plekje tegen een der heuvelflanken. Vóór hen strekten zich zacht glooiende weiden met enkele boomen en struiken, waaronder koeien en paarden te grazen stonden. Zilverig schitterend spoelde er dwars doorheen een luid klaterende beek. 'n Oud huis lijk een vervallen slot stond midden in het wijde veld, omringd door somber-groene pijnboomen.

Na lang geredeneer besloten ze er heen te trekken. Ze hadden alle drie een wolfshonger. Ze zetten hun machines in den schaduw, traden toen een poort binnen waar 'n troep kippen luid kakelend wegvloog. 'n Boer stapte aan, 't gezicht lachend in verbazing.

— G'n dag, zei hij vroolijk. Waarmede kan ik u helpen.

— Met de hongerigen te spijzen en de dorstigen te laven, riep Wouter uit.

De kloeke vent, bruin van gelaat als melkchocolade, vroeg hun binnen te komen. Daar zat een heel oude vrouw, mooi nog als 'n uit hout gesneden beeld voor 'n smal venster. Ze bleef zitten en groette hartelijk. Liet Bep' bij zich komen en riep met bewonderende stem uit dat ze zoo mooi was.

— Uit Holland komt ge, zei de oude vrouw peinzend. Dat is heel ver weg. Leeft ge gelukkig zoo ver van huis?

— Ja! antwoordde Bep'. Ik hou van Italië. 't Geluk hangt niet af van 't land waar ge woont....

— 't Geluk woont in den mensch, fluisterde Wouter zacht lachend.

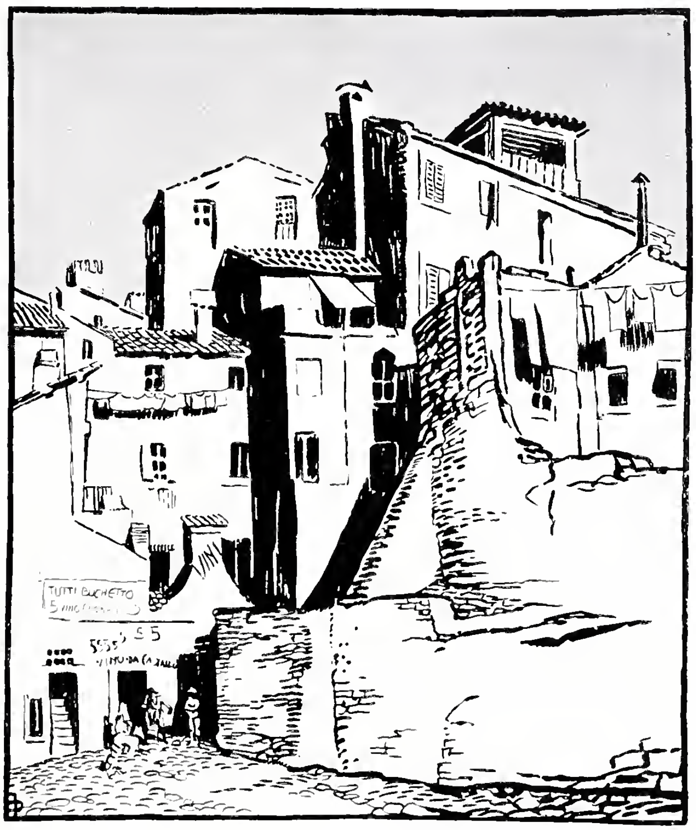
— Jij moet Trappist worden, bromde Hans met vollen mond.

Ze aten vlug, het werd reeds schemer

donker in de groote kamer, alleen door het venster zeverde traag het licht binnen.

— We moeten gaan, zei Wouter z'n beenen lenig trappend. Ze namen afscheid van de eenzame vrouw, die al maar stil voor zich heen zat te turen over de zacht glooiende weiden met groote starende oogen.

Terwijl ze buiten stonden zagen ze over de goud-groene velden een stoet paarden aanrennen in vliegende galop. Twee drijvers joegen onder luid geschreeuw de beesten op. Ze reden naar links en renden naar rechts, ze draafden in cirkels en sloegen met de zweepen tot de beesten steigerden en brieschten. Soms in het licht stonden de ruiters pal stil, de hinnikende rossen hoog op de achterbeenen. Dan weer plots vooruit, springend in woesten vaart. Ze maakten toeren als acrobaten, die stoere, zon-gebruinde kerels... Voort! voort!... een jacht, een razende jacht... en dof dompten de paardhoeven over de weiden....

Addio...

> Est-il possible, — le fût il, —
> Ce fier exil, ce triste exil?
>
> Verlaine

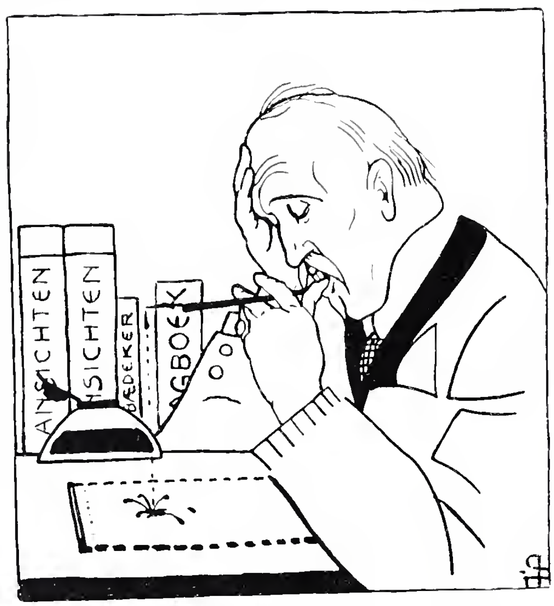
Telkens had Wouter den dag van vertrekken verschoven. In hem groeide de angst om weer alleen verder te reizen. Als hij 's avonds op zijn kamer zat, voelde hij hoezeer hij z'n nieuwe vrienden missen zou. Dan kwamen de gedachten weer in hem op, pijnlijker en wreeder dan vroeger, over zijn dwaas daar-heen-trekken. Kon ie minuten lang zinnen: welke kracht hem voortdreef. IJdelheid, prevelde hij, waanzin... Waarom niet, als de millioenen anderen, een rustig „vak" beoefenen, geld sparen, huisje bouwen, meisje trouwen, kinderen opvoeden en leven, kalm leven, zonder rare droomen, zonder kinderlijke fantasieën. Vergeten wat daar in zijn zotte ziel bloeide, handelen, de gedachten op het materieele, het positieve.... En hij spiegelde zich voor een bestaan van hard werken, tobben tegen tastbare moeielijkheden, werken als de anderen, den geest stomp prakkizeeren in zaken, wroeten om een doel te bereiken. Hij vocht tegen dat dualisme. Hij voelde in zich het malle karakter van dien oom, den pracht kerel met z'n menagerie, die stout en stoer de wereld door getrokken was... en het hevig soliede van zijn eigen vader dat daar tegen in opstand kwam. De „business" idealen van al de anderen hadden ook in zijn ziel hun stempel achtergelaten.... Het getob begon weer opnieuw. Hij droomde zich weer bankier, regeerend over staten en volkeren, of kluizenaar in een stille abdij... en alle stadiums doorleefde en doorvoelde hij, peinzend enkele minuten.

Hij herinnerde zich een gesprek met Hans, die spottend gezegd had, dat ie nooit droomde over een levens-opgave. Er niet aan geloofde. Voor hem bestonden alleen menschen mèt

of zonder passie, met of zonder talent en wil om van het eigen leven iets moois, leelijks of banaals te maken. Levens-opgaven waren goed voor nonnen, priesters en middernachts-zendelingen . . .

Dikwijls, met opgierende woede, dacht ie over de toekomst. Hij gevoelde zich niet hulpeloos, maar zag steeds al het komende in grijze nevels gehuld. Een doel, zooals Hans dat droomen en fantaseeren kon, kreeg hij nooit voor oogen. Middelmatigheid, half-werk, laveeren, een gruwel. Alles of niets. Maar de kracht, de energie om al het gedroom in luisterrijke schoonheid uit te beelden . . . de wil om uit dien gedachten-baaierd iets te wrochten dat schoon en groot was . . . Alle passies op dat ééne te concentreeren. . . . Het gansche leven te wijden om voldragen kunst te creëeren. Een doel! Een levens-opgave . . . en hij murmelde verdrietig de woorden na van Hjalmar uit de Wilde Eend: — O! nee, het is een levens-opgave, die mij dag en nacht voor oogen staat . . .

'n Daad, 'n daad om uit die lethargie te komen, 'n daad om het doel te bereiken, 'n begin . . . dan moest ie heen trekken . . .

Hij was dien morgen frisch en opgewekt naar de woning van Hans en Bep' geloopen. Stapte,'n deun fluitend, het kille atelier binnen, bleef achter het doek van den schilder staan die zonder opkijken groette en met een: „ga zitten" rusteloos voortwerkte.

— Dat wordt toch nog goed, prevelde Wouter.

— Wanneer 'k het niet verknoei . . .

— Je verknoeit zooveel voor je iets bereikt.

— Blijf van m'n lijf met die dubbelzinnigheden, bromde Hans.

— Ik knoei in m'n werk en verknoei m'n leven, zei Wouter hard.

— Dan wordt het tijd om iets goeds te maken.

— Je hebt gelijk . . . ik vertrek morgen. Ik reis nog 'n paar weken. Dan ga ik in Holland aan 't werk.

— Begin er al vast mee, spotte Hans, vermiljoen en oker mengend. Hij zat met 'n nijdigen trek om den mond te werken. Soms gromden harde woorden tusschen z'n tanden.

— Die kop van Bep' is niet te schilderen. Ze verandert elke vijf minuten van kleur. 't Moet toch . . . 't moet.

Ze bleven dien dag saâm en 's avonds ging ook van Vliet de straat op met hen. Tot diep in den luwen lente-nacht spraken ze over heden en toekomst. Er zat kleur in de gesprekken en Wouter voelde voor 't eerst in langen tijd, dat zijn wil niet stuk, zijn verlangens niet verwaterd waren.

BRIEVEN.

Et le temps que l'on
perd à lire une missive
N'aura jamais valu la
peine qu'on l'écrive.

Mijn lieve Vrienden,

Zoo moest dan ten slotte het afscheid komen. Wat 'n mooie, maar ook wat 'n eigenaardige droefgeestige dagen hebben we doorgebracht. En die laatste nacht! . . . die zware gesprekken onder het lepelen van ijs met maraschino . . . dat souper bij van Vliet (wat is ie toch in zijn voordeel veranderd!) . . . die zware wijn . . . de Hollandsche tabak, en toen ten slotte zes uur slapen op een chaise longue . . . ik vergeet dat niet meer.

Nu zit ik in Ancona. Zal ik wat van m'n reis vertellen?

. . . . De zon straalde schel en hel over het Latijnsche landschap. We trokken door de zacht glooiende heuvelen die zoo willig deinen met hun fijne kim-lijnen om de eeuwige stad. Maar al spoedig zag je de bergen hoog en

breed onder den lichtblauwen hemelkoepel. Overal werkte het nijvere landvolk. Een prachtig gezicht, die meiden in haar kleurige jakken, de kerels in rooje hemden op het zee-groene, licht vlammende veld. Daar trokken ploegijzers door vette akkers en stonden gevoelig van kleur en lijn die groote beige-grijze en sneeuw-witte ossen naar onzen langzaam voort-denderenden trein te loeren.

Het landschap werd woester, de bergen geweldiger. Heerlijk spoten de watervallen over de rotsblokken of tintelend blitste het vlakke spiegeltje van een meer op tusschen lood-grauwe granietwanden.

Weer schoven we een dal door, malsch goud-groen met bloeiende vruchtboomen. Verrukkelijk, die veer-zachte wuiving der mimosa-bleeke bloesems aan de gladde twijgen.

Kleine stedekes en dorpjes hingen tegen de berg-flanken. Mooie ruïnes van kasteelen en oude kerken, bijna één van kleur met de grijze rotsgevaarten. Kalk-witte wegen met teer lila en goudend geel lagen te verpulveren in de zon. Karavanen trokken door koel-blauwe tunnels of doemden plotseling in het helle licht langs afgrond-diepe wegen. Ik soesde in, droomend over de dingen die nooit weerom komen. Toen 'k wakker werd, stond de trein stil in . . . Ancona.

'n Fachino, 'n omnibus. Ik schommelde onder de bleeke schijnsels der electrische gloeilampen het stadje binnen. Geheimzinnig monkelde het donker-blauwe water der Adriatische zee, zilte wind woei over de haven aan . . . sidderden 'lijk stroomen vloeiend goud in de mysterieuze zee-diepten.

Ancona. Grand Hotel.

Het was een perel-grijze dag. Drukkend hing de lauwe lucht tusschen de klip-grauwe en steeg-nauwe straten der stof-grijze stad. Oude geveltjes soms in rood-bruine baksteen vormen bizar-kronkelende gangen.

Ik ben langs de hooge rotskust geloopen. Beneden de zachte, ruischende Adriatische zee met veel visschers-booten, die als groote witte zeevogels langzaam over het spiegel-gladde water voortzeilden, en dicht langs de licht-groene, grillige kust-lijn, die ver weg in ijlen nevel en 't grijze water oploste. Rustig stond daar de oud-Romaansche kathedraal, domineerend het stadje met de warm-kleurende daken . . .

Ik liep de kerk in, zocht snuffelend naar mooie dingen, zocht ruzie met een vervelenden custos die almaar jaartallen opsomde van beeldhouwwerk uit heidensche tijdperken en ben het stadje weer ingevlucht.

't Geeft mij niets meer. Mijn nieuwsgierigheid is dood. Ik kan niet meer fantaseeren wanneer ik door die nauwe bedompte straatjes wandel. Alles laat me onverschillig. Een verlangen drijft me weer naar Holland terug . . . Addio . . . Hans en Bep' . . . ik wil m'n levens-opgave maar laten varen en werken gaan, en werken.

KOPEREN PLAATDRUKTITEL VAN HOOFT'S NEEDERLANDSCHE HISTOORIEN IN 1642 DOOR LODEWIJK ELSEVIER UITGEGEVEN (WILLEMS N°. 986). KOPERGRAVURE DOOR DIRK MATHAM NAAR JOACHIM VAN SANDRART (VERKLEIND).

DE ELSEVIERS EN DE BETEEKENIS VAN HUN UITGAVEN,

✝ ✝ ✝ ✝ DOOR J. W. ENSCHEDÉ. ✝ ✝ ✝ ✝

(Vervolg).

Indien de vraag gesteld wordt welk mijn oordeel is over de Elseviers individueel, dan is mijn antwoord afwijkend van het gemeen gevoelen. Den ouden Lodewijk kan ik zeer waardeeren, omdat hij, een handeltje begonnen hebbende zonder voldoend bedrijfskapitaal, er in geslaagd is, dank zij de toevalligen voorspoed der leidsche Academie, dit na een kleine 40 jaar aan zijn kinderen na te laten als een deugdelijk bedrijf. Daniël, de meest vermaarde van het geslacht, is mij bijzonder onsympathiek, omdat hij, de pedanticus en bohémien, op wiens particulier leven aanmerking te maken is, — er bestaat een notarieele verklaring over het jaar van zijn huwelijk, waarover het beter is te zwijgen — door overmoed en slecht inzicht een bloeiende handelszaak volkomen en voor goed bedorven heeft. Abraham, ter wiens herinnering de leidsche Universiteit een gedenkpenning liet graveeren, moet, hoewel zijn persoonlijkheid schuil gaat in de leidsche zaak en dus niet geapprecieerd kan worden, krachtens dit feit als een bijzonder iemand gewaardeerd worden, maar mijn voorliefde heeft zijn zoon Jan. Toen hij mede aan het hoofd kwam van het voorvaderlijk bedrijf, eischte dit bijzonder veel zorgen en werd hij in zijn plannen gedwarsboomd door een onbesuisden compagnon. Het pleit voor zijn doorzicht en voor zijn tact, dat hij zich van dien lastpost wist te ontdoen en reorganiseerde, toen het nog tijd was. Dat die reorganisatie ten slotte faalde, zijn overlijden was daarvan de oorzaak. Na Daniëls uittreden uit de leidsche zaak begon daarvoor een tijdperk van verval, het is buiten kijf. Verre dat dit uittreden naar gewoon oordeel een ramp was, kan ik het niet anders beschouwen als een zegen; de mercantiele bedrijfskracht werd er door vermeerderd. De geschiedenis der amsterdamsche branche leert het.

Bonaventura en Abraham te Leiden, Lodewijk en Daniël te Amsterdam waren eersterangs boekhandelaren. De eersten pasten met succes nieuwe handelsoperaties toe; de derde speculeerde gelukkig door, naar vermogen, die denkbeelden eveneens in practijk te brengen; de laatste volgde in theorie denzelfden weg, falende door laatdunkendheid. Reeds de oude Lodewijk had die nieuwe handelsoperaties ingeleid door zijn herhaaldelijk bezoek aan de frankfurtsche mis, waar hij tevens heenging als commissionair van andere nederlandsche uitgevers, o. a. Van Haestens, Orlers, Cloucq en Van der Bilt te Leiden, Van den Rade te Leeuwarden, Le Roy te Utrecht, Schilders te Middelburg en Hendrik Laurentsz te Amsterdam; er wordt gezegd, dat hij systematisch lette op het onderscheiden gebruik van de *i* en de *j*, van de *u* en de *v* — of het waar is, weet ik niet —, en dat hij — ook hier twijfel ik — één der eersten was, die zijn uitgaven niet meer in losse vellen, maar gebonden aan de markt bracht. Het zijn betrekkelijk kleinigheden, onbelangrijk, zoo men wil, in de algemeene geschiedenis van het boekenbedrijf. Maar niet is dat, wat Bonaventura en Abraham begonnen in 1629. In dat jaar openden zij een serie van klassieken in duodecimo en zetten die door, begrijpende, dat achter de koopers der dure klassieken een publiek stond, dat zij konden bereiken met goedkoope, handige klein-formaat uitgaven en zij deden dat in weerwil van de tegenkanting van de zijde der hooggeleerde heeren, welke die teksten, door de beste filologen van die dagen critisch uitgegeven en geëmendeerd, in zulk een vorm onaannemelijk achtten.

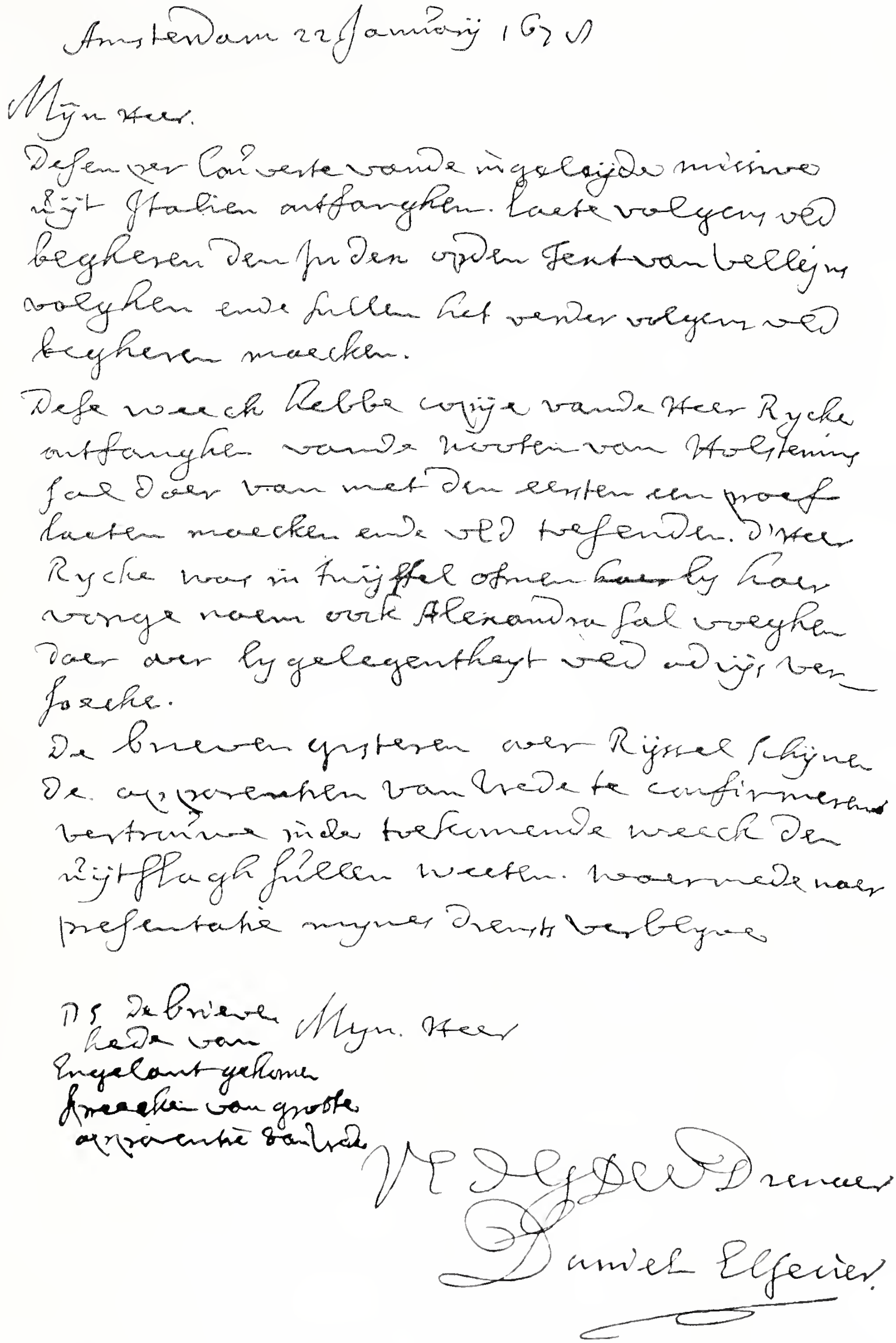
Waren zij met dat denkbeeld oorspronkelijk? Sedert een jaar of tien hadden Blaeu, Jansonius en Hondius te Amsterdam en Maire te Leiden in bijzonder klein formaat (c. 0.10

bij 0.5 cM.) romeinsche schrijvers gepubliceerd; Jeannon te Sedan had een klein grieksch lettertje doen graveeren en daarmede in 1628 een editie van het Nieuwe Testament gegeven, dat niet grooter is dan 8 bij 4½ cM. De behoefte aan de courante wetenschap in gemakkelijk hanteerbaren vorm zat als het ware in de lucht en al waren de Elseviers dan vrij zeker niet de eersten, die aan die behoefte voldeden, zoo blijft hun niettemin de verdienste aan die behoefte mercantiele levensvatbaarheid gegeven te hebben. Het „in-12° elzévirien" is een geijkte bibliografische uitdrukking geworden en Noord-Amerika noemt naar hen een klein formaat van 69 bij 127 mM. (bladspiegel 50 bij 105 mM.).

Om hun boeken te kunnen maken, behoefden zij grondstoffen: inkt, papier, drukletters. Het was destijds veelal gewoonte, dat een uitgever zijn boeken in eigen beheer drukte, d. w. z. dat hij tevens drukker was, een verhouding, die thans in onze provinciesteden nog aangetroffen wordt. De drukinkt maakten zij evenals andere drukkers, voor eigen gerief; de fabriekmatige bereiding in het groot, nauw samenhangende met het invoeren der aniline-kleurstoffen in het midden der negentiende eeuw, begint eerst in 1818 (Lorilleux te Parijs). De hollandsche drukinkt (vernis) was van betere qualiteit dan de buitenlandsche; het blijkt documenteel uit het feit, dat, toen de fransche regeering er toe overging een rijksdrukkerij in te richten, in 1640 aan den ambassadeur van Lodewijk XIV hier te lande gevraagd werd of wellicht hollandsche werklieden, en met name werd hier de drukkerij van Blaeu te Amsterdam genoemd, bekend met het geheim dier fabricage, genegen zouden zijn naar Frankrijk over te komen. Met de papiersoorten was de verhouding juist omgekeerd; de inlandsche soorten waren slechts dienstig voor schrijf- en pakpapieren, maar als drukstof van inferieure qualiteit. Een officiëeel stuk leert het. Toen in 1638 de Staten van Holland en Westfriesland een ontwerp hadden gereed gemaakt om het papiergebruik te belasten, kwam er natuurlijk oppositie van de zijde der papierverbruikers. Boekverkoopers en boekdrukkers van Leiden requestreerden aan de regeering der Stad, betoogende dat die impost boekhandel en drukkerij onmogelijk zou maken „doordien niemand hem souden derven onderwinden eenige nieuwe boecken te drucken, aenghesien die meest in Vranckryck ende Duytslant moeten vertiert werden, van waer ons de papieren toecomen." Hoewel het niet documenteel blijkt, ligt het vermoeden voor de hand, dat in dit leidsche request de leidsche Elseviers de hand gehad zullen hebben, m. a. w. dat zij voor hun uitgaven geen gebruik maakten van hollandsche of geldersche papieren; de weinige authentieke gegevens, die bekend zijn geworden, bevestigen volledig, dat zoowel de leidsche als de amsterdamsche Elseviers hun papier betrokken uit Frankfurt en Parijs.

Met hun drukletters was het niet anders. Uit een minutieus typografisch onderzoek der leidsche letterproef van 1658, tien jaar geleden geschied, is gebleken dat de leidsche Elseviers in hoofdzaak hun drukletters betrokken direct of indirect van een gieterij in Frankfurt, en daar het nagieten van initialen en sierstukken reeds sedert het midden der zestiende eeuw bekend was, is het volstrekt duidelijk, dat de drukkerij-inventarissen der leidsche en dus ook der amsterdamsche Elseviers in niets behoeft af te wijken van die van andere zeventiende-eeuwsche hollandsche drukkerijen. Met uitzondering der drukkersmerken, hadden zij geen materiaal, dat ook niet anderen hadden of konden hebben. Al dat, wat in hun alleenbezit als drukkers zou geweest zijn en hun drukken dus zou moeten kenmerken als een apart iets, hadden zij gemeen met andere boekdrukkers. Met dat alledaagsche materiaal bereikten zij nog niet eens het beste wat te bereiken was naar den toenmaligen stand der druktechniek. Blaeu te Amsterdam was in den eigenlijken druk, in dat wat de Engelschen p r e s s - w o r k noemen, ongetwijfeld superieurder; zijn drukkerij was grooter dan die der Elseviers, documenteel blijkende uit het feit, dat hij in 1672 negen persen in gang had en als uitgever en debitant was zijn werkkring zeker niet minder omvattend.

Toen, zooals nog nader aangetoond zal worden, in het einde der zeventiende eeuw, Elsevier-uitgaven voorwerpen van collectioneeren werden, kwam als vanzelf de onjuiste

Amsterdam 22 January 1678

Myn Heer.

Desen per Courier vande ingeleyde missive uyt Italien ontfanghen. laete volgens UEd begheren den 3 den opden Text van Velleius volghen ende sullen het verder volgens UEd begheren maecken.

Dese weeck hebbe copye vande Heer Rycke ontfanghen vande nooten van Holstenius sal daer van met den eersten een proef laeten maecken ende UEd toesenden. d'Heer Rycke was in twijffel of men ~~haer~~ by haer vorige naem ook Alexandra sal voeghen daer over by gelegentheyt UEd advijs verwachte.

De brieven gisteren over Rijssel schijnen de apparentien van vrede te confirmeren en vertrouwe inde toekomende weeck den uytslagh sullen weeten. waermede naer presentatie myner dienst verblyve

P.S. de brieven heden van Engelant gekomen spreecken van groote apparentie van vrede.

Myn Heer

UEd Dienstw: Dienaer

Daniel Elsevier.

EIGENHANDIGE BRIEF VAN DANIEL ELSEVIER AAN NICOLAAS HEINSIUS TE VIANEN, GESCHREVEN TE AMSTERDAM 22 JAN. 1678. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

meening naar voren, dat de Elseviers niet slechts als boekverkoopers, maar ook en dat vooral als drukkers, een bijzondere beteekenis gehad hebben. Het woordenboek van Van Hoogstraten, in 1733 verschenen, waardeert eenige hunner uitgaven als meesterstukken hunner kunst, zeggende, dat het niet zonder reden is, dat zij gehouden worden de beste drukkers geweest te zijn, niet slechts van Holland, maar zelfs van Europa. Waarlijk, geen kleinigheid. Dergelijke uitspraken zijn er in de laatste 150 jaar herhaaldelijk gedaan, maar ook wel eens, hoewel sporadisch, het tegendeel. Ik wil er een van recente datum citeeren. In 1906 werd te Boston door een drukkers-vereeniging gehouden een tentoonstelling van mooi oud en nieuw drukwerk. Natuurlijk waren er Elsevier-drukken; die mogen als parade-voorwerpen op zulk een uitstalling niet ontbreken. En wat zegt de beredeneerde catalogus van de drie geëxposeerde boeken? Van een leidschen druk van 1625 heet het: de snee van de letter, de druk en bijzonderlijk het papier zijn zeer inferieur; van een andere, nog wel de vermaarde Terentius van 1635: de inkt is slecht, maar het presswork en — ik spatieer — het formaat zijn beter dan bij andere gelijktijdige drukkers en van het derde boek, een uitgaaf van de amsterdamsche branche uit 1647 wordt geoordeeld dat druk, inkt en papier slecht zijn, maar dat de typografische opvatting als zoodanig te loven valt.

KOPER-PLAATDRUK-TITEL VAN J. DE LAET'S BELGII CONFŒDERATI RESPUBLICA DESCRIPTIO, TEN DERDE MALE MET HET JAAR 1630 GEDRUKT EN UITGEGEVEN DOOR BONAVENTURA EN ABRAHAM ELSEVIER TE LEIDEN. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

In een vorige alinea zeide ik dat de Elseviers geen eigen apart druktype gehad hebben, daarmede zijnde in felle tegenspraak met de wetenschap der historische bibliografie, zooals die beoefend wordt door autoriteiten als dr. Willems te Brussel, dr. G. Berghman te Stockholm en Edouard Rahir te Parijs. Het gevolg van hun standpunt is, dat zoodra in een boek van een anderen drukker een vignet of een initiaal gevonden wordt, identiek aan dat in een authentieken Elsevierdruk, het eerste boek eveneens tot een Elsevier-uitgaaf gevindiceerd wordt. Zulks leidt tot enormiteiten; van eerzame drukkers, personen die in hetzelfde vak als de Elseviers hun middel van bestaan vonden, wordt eenvoudigweg gezegd, dat hun eigen naam was een schuilnaam van een ander. Een paar voorbeelden. De pseudoniem van de amsterdamsche Elseviers, met name van Daniël, is Jaques le Jeune, decreteert dr. Willems; ongelukkig leert het gildeboek van het amsterdamsche boekverkoopersgild anders: „Jacobus de Jonge, boekdrucker, in 't gilt gecomen ende sijn burgers cedul vertoont A°. 1662 den 15 may."

Een ander voorbeeld. P. le Grand is de gewone schuilnaam van Wolfgang, den handelaar op het Rokin te Amsterdam, die ik reeds noemde, betoogt dezelfde Het gildeboek documenteert: „Pieter le Grand boekverkooper in 't gilt gecomen ende sijn burgerscedul vertoont den 20 augusti 1663."

Daarmede zij natuurlijk niet gezegd, dat de drukken of uitgaven van De Jonge en van Le Grand niet wel eens eenzelfde karakter hebben als dat van de Elseviers, d. w. z. het algemeen hollandsch aspect van dien tijd. Blaeu, Vlacq, Steucker, Van Sambix, Hackius, Michel, Fries, Van Ravesteyn, Wolfgang, Warnaer, Moetjens, boeken van deze en andere uitgevers, gelijken elkander als twee druppelen water. Het zeventiende-eeuwsche hollandsche boek, zooals dat hier gemaakt werd en bestemd was voor export, had een zeker iets, dat het stempelt, en waaraan ten onrechte de naam der Elseviers, bijzonder die van Daniël, in den loop der tijden is verbonden geworden. Een fransch boek, dat een

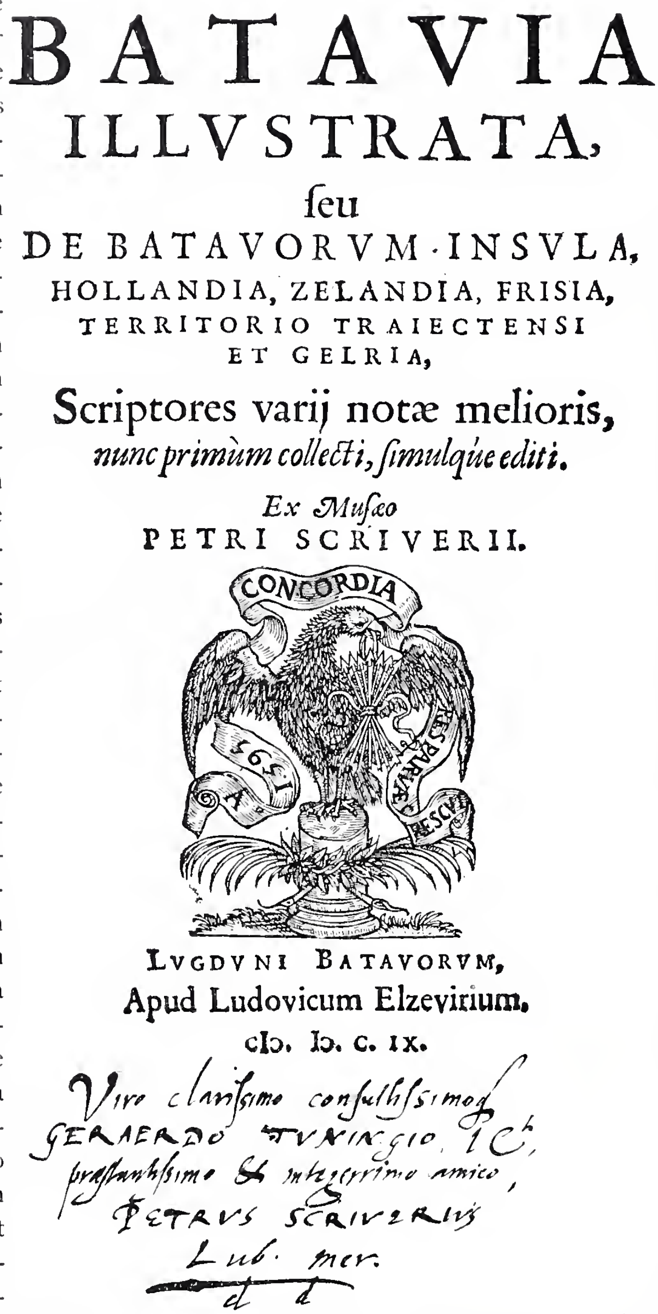
hollandsch uitgevers-adres had, kreeg kans op debiet. Vandaar gefingeerde adressen. In 1638 liet Maximilien de Béthune, duc de Sully door een drukker van Angers, op zijn château drukken zijn Mémoires; het adres luidde „Au Amstelredam, cher Alethinosgraphe de Clearetimelee et Graphexechon de Pistariste, à l'enseigne des trois vertus couronnées d'Amaranthe". Maar ook was er in de zeventiende eeuw nog een plaats in Duitschland, wier naam een zeer bijzondere beteekenis had van den nederlandschen, speciaal hollandschen boekhandel. Die plaatsnaam was Keulen. Menigvuldig zijn de boeken, welke dien naam als plaats van uitgifte noemen en die niet wel aan Duitschland toegeschreven kunnen worden, daar hun uiterlijk, het drukaspect, dat ik-en-weet-niet wat, naar Holland wijst. Het geschiedkundig onderzoek heeft, voor zoo ver ik weet, nog geen antwoord gegeven op de vraag, waarom b.v. de eerste druk van Vondel's Altaer-geheimenissen verscheen in 1645 met het adres „Te Keulen In de Nieuwe Druckerye" en zijn Heerlyckheit der kercke in 1663 met het adres: „In Kolen. Ter oude Druckerye". De fransche bouquins uit het derde kwartaal der zeventiende eeuw, schijnbaar of inderdaad in Keulen uitgegeven, verschillen niet van uitgaven der Elseviers, en de bibliografen stellen dan ook gaarne op Daniëls naam, waar gelezen wordt b.v. Cologne, Nic. Schoute of Pierre Marteau. Vooral onder dit laatste adres zijn talrijke meest lichtvaardige boekjes verschenen, jaar in en jaar uit, tot in 1796 (Le grand Alcandre frustré ou les derniers efforts de l'amour et de la vertu). Ook in onzen tijd is die naam nog niet verdwenen in de scabreuse internationale literatuur; in 1891 verscheen met het adres „Bruxelles, chez l'ancien P. Marteau" een herdruk van Pallavicini's Alcibiade enfant à l'école.

Of en zoo ja in hoeverre Pierre Marteau in het bijzonder samenhangt met de Elseviers en met name met Daniël is voor mij een open vraag. Zooveel is echter vrij zeker, dat hetzij dan middellijk of onmiddellijk, er verband bestaat, in welk geval zulks terug duidt op de reputatie der Elseviers als uitgevers. Het worde hier echter nadrukkelijk gezegd: die reputatie verdienden en verdienen zij als boek-exploitanten, niet als drukkers en reeds vooreen halve eeuw (1851), toen het onjuiste denkbeeld had post gevat, dat zij als typografen eenige beteekenis gehad zouden hebben waarschuwde Ambroise Firmin Didot, waarlijk niet de eerste de beste in historische en practische typografie, er tegen: „on doit reconnaître qu'ils n'ont rien inventé sous le rapport de l'art, et qu'ils ne sauraient soutenir la comparaison quant au savoir littéraire avec leurs illustres prédécesseurs".

In het einde der zeventiende eeuw, kort na het verscheiden van Daniël, werden de kleine Elseviertjes al door fransche boekenliefhebbers gezocht. In een boekje, in 1699 te Parijs verschenen, wordt gezegd: „Vous scavez combien depuis quelque tems les impressions des Elzeviers sont recherchées"; zestien jaar later adverteerde Matthijs van Lee een door hem te houden boekverkooping, die aanprijzende, dat hij in veiling zou brengen drukken, d.w.z. uitgaven van Aldus, Gryphius, Stephanus, Plantijn, Elsevier e.a. Elsevier was toen dus als reclame-naam gelijkwaardig met de namen van oudere gezochte boekhandelaars.

Zoo was het en is het gebleven; meer nog, Elsevier werd een fictief om een lading te dekken. Het begon anderhalve eeuw geleden in Frankrijk. In 1757 verscheen met het valsche adres „Lugduni Batavorum, ex typis Elsevirianis", d.w.z. gedrukt te Leiden met de letters van Elsevier of in de drukkerij der Elseviers een boekje in klein formaat. Het behelst latijnsche erotische verzen van Nic. Chorier, een fransch advocaat, en was het eerst honderd jaar te voren zonder eenig adres te Grenoble gedrukt onder den schuilnaam Joannes Meursius, als behelsde het verzen van dien hoogleeraar te Soroë, den zoon van een predikant te Loosduinen; sedert waren deze Elegantiae latini sermones meermalen herdrukt o. a. omstreeks 1680 in Holland, omstreeks 1750 in Hamburg of Göttingen. Deze nieuwe uitgaaf was gedrukt te Parijs, hetzij door Barbou, hetzij door Grangé, maar in ieder geval niet met typen, waarvan drukkerijen, die voor de Elseviers gewerkt hadden, voorzien waren geweest. Het adres was desbewust valsch om reclame te maken

met een vermaarden naam. Het volgend jaar gaf een herhaling; te Rheims werd in klein formaat gedrukt een editie van Voltaire's *La pucelle d'Orléans*, maar het adres fingeerde „Londres, chez les héritiers des Elzevirs, Blaew et Vascosan". Toen in 1883 door Gay te Brussel een letterlijke herdruk gegeven werd van een in 1689 verschenen boekje over de amsterdamsche dans- en speelhuizen en diens luchthartige bezoekers (*Le putanisme d'Amsterdam*) werd als merk op de titelbladzijde gedrukt dat van Daniël Elsevier; toen in datzelfde jaar Ambroise Macrobe deed verschijnen een naturalistisch woordenboek op de werken van Emile Zola en diens leerlingen (*La flore pornographique. Glossaire de l'école naturaliste*) trad als uitgever te Parijs op iemand, die zich verschuilt achter het pseudoniem „Doublezévier". Scabreuse literatuur en... de eenmaal kloeke klank van Elsevier. Waarlijk, Daniël Elsevier heeft wel door zijn superieure minderwaardigheid aan zijn geslachtsnaam een mingewenschte toonschakeering gegeven.

BATAVIA ILLVSTRATA, seu DE BATAVORVM·INSVLA, HOLLANDIA, ZELANDIA, FRISIA, TERRITORIO TRAIECTENSI ET GELRIA, Scriptores varij notæ melioris, *nunc primùm collecti, simulque editi.* *Ex Musæo* PETRI SCRIVERII.

LVGDVNI BATAVORVM, Apud Ludovicum Elzevirium. cIↃ. IↃ. C. IX.

Viro clarissimo consultissimoque GERARDO TUNINGIO, IC^to, praestantissimo et integerrimo amico, PETRUS SCRIVERIUS Lub. mer. d d

TITELBLADZIJDE VAN SCRIVERIUS' BATAVIA ILLUSTRATA IN 1609 DOOR LODEWIJK ELSEVIER TE LEIDEN UITGEGEVEN. (VERKLEIND). EXEMPLAAR MET EIGENHANDIGE OPDRACHT VAN DEN SCHRIJVER. (VERZ. R. W. P. DE VRIES).

Er zijn meer zulke boekjes uit of omstreeks het derde kwartaal der achttiende eeuw, die een dergelijk voorgewend adres hebben. Het bewijst, dat ook de naam Elsevier geacht werd eventueel voordeel aan een oplaag te kunnen verzekeren. Met name deden dat fransche uitgevers. In Frankrijk was sedert de zestiende eeuw de bibliofilie tot krachtigen wasdom gekomen. Verzamelaars van boeken, in de zestiende eeuw Guillaume Budé, Arthur Gouffier, Jean Grolier, François I en Diane de Poitiers, in de zeventiende eeuw Jacques Bongars, J. A. de Thou, Gabriel Naudé, Guillaume de la Moignon, Ancillon, Boisot en Jean Bouhier, in de achttiende eeuw Girardot de Préfond en Hyacint heBaron, Mérard de St. Just, de la Vaillière en zooveel anderen meer, hadden door hun zoeken naar oude boeken den achttienden-eeuwschen boekhandel in Frankrijk gestuwd naar het beoefenen eener jonge wetenschap, het critisch samenstellen van boekenlijsten, handelende over een bepaald onderwerp en het beschrijven van het uitwendige van boeken naar zuivere gecollationeerde exemplaren. De Bure's *Bibliographie instructive* van 1763 tot 1769 verschenen, is een

uitnemend voorbeeld van de bibliografie destijds in Frankrijk.

Zoo was dus juist in Frankrijk de weg gebaand voor Elsevier-studie. Bij hun leven hadden zij met het buitenland handel gedreven; Daniël Elsevier had uitgebreide relaties in Frankrijk gehad; de naam Elsevier had een ietwat licht geluid gekregen, maar was in ieder geval een reclame-titel geworden; bibliofilen waren er bij menigte; de bibliografie stond op een peil, hooger dan elders.

Heel lang zou het niet kunnen duren of de Elsevier-uitgaven zouden een onderwerp van bibliografische studie worden. Adry begon uitgebreid materiaal te verzamelen. Er volgden boeken over de Elseviers en hun uitgaven. Bérard (1822), Nodier (1829), de la Faye (1842 en 1854), Pieters (1843, 1851 en 1858), Motteley (1848), Brunet (1866), Centenari (1879), Kayser (1879), Willems (1880), Berghman (1885 en 1897), Goldsmid (1888) en Rahir (1896), schreven wetenschappelijke geschriften over deze materie; de bibliotheken te Petersburg (1862 en 1864), Winterthur (1864) en Warschau (1874) publiceerden catalogussen hunner Elsevier-collecties en hier in Nederland zetten historici zich aan den arbeid om documenteele gegevens over de Elseviers te verzamelen: Dodt van Flensburg (1841), Jacob (1839—1843), Rammelman Elsevier (1845) en De Reum (1847) en werd door de goede zorgen der Vereeniging tot bevordering van de belangen des boekhandels het eenig bekende brievenboek van Daniël in druk uitgegeven (1890).

Materiaal is zoodoende bijeengebracht voor de critische studie der Elseviers en hun uitgaven, maar alles behalve in voldoende mate ter beantwoording der menigvuldige vragen en twistpunten, welke die studie biedt, als daar zijn handelsomzet, eenheidsprijzen, inrichting en capaciteit der drukkerijen, debiethandel, pseudonieme en clandestiene uitgaven, ondergeschoven drukken enz., enz. De Elseviers zijn slechts behandeld genealogisch en bibliografisch, nog niet sociaal, mercantiel en typografisch, al ontbreekt daartoe de noodige voorarbeid niet geheel en al.

Het gebruik dier studies is uit den aard der zaak beperkt tot vakkringen; zij brachten er niettemin het hare toe bij om ook buiten die kringen den naam „Elsevier" bekend te doen blijven en meer te doen worden; de naam werd steeds meer een reclame-woord. Toen de fransche uitgever Jannet te Parijs het plan ontwierp een serie herdrukken te geven van vroegere fransche literaire standaardwerken, koos hij daartoe het eenigszins gewijzigde duodecimo-formaat der Elsevier-klassieken (1856), liet er voor gieten een romein en cursief van ouder-

P R O E V E
DER
DRUKKERYE
VAN
Mr. ABRAHAM ELZEVIER,
In ſijn Leven Drukker van de Univerſiteyt tot Leyden.
Beſtaande in vier ſchoone
DRUK-PARSSEN,
Waar onder drie met kopere Degels zijn,
Als mede
Verſcheyde ſoorten van Arabiſche, Siriſche, Samaritaanſche, Æthiopiſche, Griekſche, Hebreeuwſche, Rabbijnſche, Latijnſche, Curſijſſche, Hoog en Neerduytſche, en meer andere
LETTEREN.
Nog verſcheyde Arabiſche, Siriſche, Hebreeuwſche, Latijnſche en Curſijſſche Matryſen, wyders Arabiſche, Siriſche, Hebreeuwſche Ponçons, of Stempels, en verſcheyde Vormen om in te gieten.

Een ſchoone groote Kagchel, curieuſe Houte en Loode Letteren, Finaaltjes, Yſere Ramen, Letterkaſſen Nat- en Spoelborden, vijf Korrigeer ſteenen, en verder Gereetſchap tot de Drukkery behorende.

Welke verkocht ſal werden tot Leyden *in de* Academy, *op Maandag den* 20. *February* 1713. *'s morgens ten* 9 *uuren preçys.*

Alles ſal daags te vooren van de Gegadingde konnen geſien werden, en de Catalogus is te bekomen by, Françoys Heeneman, op de Haarlem-ſtraat in de Vergulde Son.

TITEL VAN DEN VEILING-CATALOGUS VAN HET DRUKKERIJ-MATERIAAL, NAGELATEN DOOR MR. ABRAHAM ELSEVIER. LEIDEN, 1713. (NAAR BLADES).

wetsche gedaante en noemde die a. s. serie collectief de Bibliothèque elzevirienne; toen 4 maart 1880 te Rotterdam werd opgericht een naamlooze vennootschap ten doel hebbende het uitgeven van boekwerken en het aankoopen en exploiteeren van fondsartikelen, zoo oorspronkelijke als vertaalde, van welke vennootschap de uitgever J. G. Robbers als directeur optrad, werd daaraan de naam gegeven Uitgevers-Maatschappij „Elsevier" en toen die vennootschap tien jaar later, in december 1890 begon de uitgifte van een periodiek, noemde zij dit Elsevier's geïllustreerd maandschrift; toen vier jaar later (1894) in Amsterdam een drukkerij gevestigd werd en de oprichter redenen meende te hebben die niet onder eigen naam te drijven, werd deze geheeten Drukkerij „Elsevier"; toen in datzelfde jaar 1894 een duitsche uitgever een serie geïllustreerde herdrukken begon van meest duitsche schrijvers uit het dusgenoemde klassieke en romantische tijdperk, werd die reeks oneigenaardig gedoopt Illustrierte Elzevier-Ausgaben (Berlin, bei Hermann Seemann Nachfolger) en in Leeds werd de naam gegeven aan een vennootschap van oude-boekhandel (The Elzevir Book Co.), waarvan een prijscatalogus van voor enkele maanden voor mij ligt.

Tot drukkerij en uitgeverij bleef de naam niet beperkt. Leveranciers van boekdrukkerijbenoodigdheden legden er beslag op. Op de wereldtentoonstelling te Londen van 1851 vertoonde een engelsche lettergieterij aldaar twee serieën boekletter, waarvan zij de een gedoopt had Elsevier. Een drukletter, in navolging van de omstreeks 1890 ontstane Golden type van Morris, geteekend door J. W. Phinney te Boston, en in Amerika bekend als Jenson type, werd hier in Nederland geïmporteerd als kloosterschrift en verkreeg in Duitschland de benaming Elzevir; een verwaterde copie daarvan werd, eveneens in Duitschland, een antike Elzevir. Matrijzen van de römische Antiqua van Heinz König (1888), een romein boekletter in Noord-Amerika bekend als Bradford-face, en in ons land in veelvuldig gebruik als romaansch werden in 1892 verkocht aan een londensche en aan een parijsche lettergieterij, die haar in den handel bracht, de eerste als flemish, de laatste als Elzévir-Plantin. Voorzeker is deze laatste naamscombinatie wel eenigszins gewaagd, critisch-historisch gezien, maar bijzonder dwaas is het, dat in een reclame-boekje van een amerikaansche zetmachinefabriek (The mergenthaler linotype), voor twee jaar (1906) verspreid, een zekere lettersoort genoemd wordt Elzevirgothik. — Ook in ons land hebben wij sedert een paar jaar een moderne Elzevier, waarin de jonge amerikaansche Cheltenham-letter, bekend uit het Bilderdijk gedenkboek (1906), verdoopt is.

Zoo is gaandeweg de naam Elsevier een klank geworden, waarvan de inwendige beteekenis hoe langer hoe verder verwijderd is geraakt van de gewaande verdiensten der leidsche en amsterdamsche boekdrukkerij-patroons.

Beter is de verhouding tegenover andere negentiende-eeuwsche dusgenoemde Elsevierletters. In 1852 werd door een lettergieterij te Edinburgh een type in den handel gebracht dat, hoewel hier en daar gewijzigd, een copie was van een engelsche letter door Caslon (overl. 1766) gemaakt omstreeks 1725 naar drukletters, die gemeenlijk gebruikt werden in Holland en dus het stijlkarakter hebben der letters, waarmede ook de Elseviers gedrukt hadden. Die schotsche old-face kwam over Hamburg (1868) naar hier als mediaeval. — In Frankrijk geschiedde iets dergelijks onder den drang der Elseviriomanie. Een parijsche industrieel bracht daar in 1880 of daaromtrent een letter op de markt, die naar gezegd werd, zoo goed mogelijk gecopiëerd was naar letters, waarmee in 1659 de leidsche Jan Elsevier gedrukt had. Die lettervorm werd in Amerika bekend onder drie namen: french old style, Cadmus en Elzevir en deed zijn invloed gelden in Duitschland op de schotsche mediaeval, die al dan niet eenigszins gewijzigd, sedert een fransche elzevier-, of kortweg een elzevierletter genoemd wordt.

Een andere gebeurtenis, eveneens in Frankrijk, is op de keper beschouwd, historisch even onjuist, maar gaat toch uit van betere opvattingen. Claye, een drukker te Parijs, en Perrin, een drukker te Lyon, waren in het bezit gekomen van origineele zestiende-eeuwsche lettervormen; de eerste noemde ze (1875)

types elzeviriens, hoewel ze, voor zoover ik weet, nimmer aangewend zijn door de Elseviers. De naam Elsevier was een soortnaam geworden om aan te duiden het algemeene renaissance karakter der zeventiende-eeuwsche latijnsche lettersoorten, wat nadrukkelijk gezegd wordt door Jouast te Parijs. Voor zijn liefhebbers-uitgaven maakte hij gebruik van een dus genoemd caractère elzévirien, dat echter blijkens eigen verklaring (Nov. 1888) geen copie is van eenige oude drukletter; „l'abus qu'on a fait parfois des caractères du genre ancien, désignés généralement sous le nom d'e l z é v i r i e n s, a déterminé une réaction contre l'emploi de ces caractères", schrijft hij die reactie bestrijdende.

Omgekeerd heeft deze soortnaam het oude onjuiste denkbeeld sterk aangewakkerd, dat de Elseviers alleen en uitsluitend gebruik zouden gemaakt hebben van een eigen, kenmerkend druktype. Die gewaande authentieke Elsevier-letter is het eenige, wat Elsevier-uitgaven voor nu belang doet hebben, want, met enkele uitzonderingen, zooals de edities van Descartes, eenige der fransche literatuurklassieken en de geschriften van De Laet, zijn die drukken voor de moderne wetenschap vrijwel waardeloos. Hun beteekenis ontleenen zij aan de achting, die zij genieten als typografische meesterstukken. Ook dat is ten onrechte; het bleek uit de citaten van Firmin Didot en den tentoonstellings catalogus van Boston.

Oud drukwerk is nimmer voldoende. De allereerste voorwaarde ontbreekt aan de vroegere boektechniek, dat deze volstrekt onderworpen is aan den wil van dengeen, welke er van gebruik maakt. Eerst de machinaal vervaardigde drukletter (sedert omstreeks 1845) heeft een zuivere beeldvlakte; eerst het velijnpapier (sedert omstreeks 1780) heeft een voldoende gelijkmatige oppervlakte; eerst de ijzeren drukpers (sedert omstreeks 1800) kan behoorlijke kracht oefenen om scherpe afdrukken te geven. Dat alles ontbreekt aan drukwerk van vóor de negentiende eeuw. Oud drukwerk is daarom in het algemeen het tegendeel van fraai; de technische hulpmiddelen om iets goeds te kunnen maken, waren nog te onvolkomen. Maar oud drukwerk kan boven het moderne staan in opvatting, d. w. z. in het gebruik van initialen en sierstukken, in den vorm van letters, al zijn die immer onscherp afgedrukt, in lengte- en breedte verhouding van pagina's, in verdeeling van den titel, kortom in stijl. De Elsevierdrukken zijn daarin niet meer, maar ook niet minder dan onze andere zeventiende-eeuwsche hollandsche boeken. Zelfs hadden de leidsche Elseviers zoo weinig begrip van de organische eenheid van een boek, dat zij den typografischen titel vervingen door een koperen plaattitel. Hoewel dit systeem vroeger reeds was toegepast in de zestiende eeuw door Plantijn, is zulks geen reden het daarom goed te keuren. Zij schijnen deze onlogische opvatting het eerst in Noord-Nederland begonnen te hebben en werden er dra in nagevolgd. Zou de reden ervan ook geweest kunnen zijn, dat zij geen kans zagen een boekdruktitel te arrangeeren? 't Is slechts een vraag.

De kloeke koopmanszins der uitgevers Elseviers heeft hen beroemd gemaakt en heeft ten onrechte hen gemaakt tot de dragers van onze zeventiende-eeuwsche hollandsche boekdrukkunst. Voor ons verwezenlijkt het noemen van den naam Elsevier des ondanks, hetgeen de boekdrukkerij hier voor twee en een halve eeuw presteerde. Indien daarom gevraagd wordt welke is de beteekenis der Elseviers voor het thans levend geslacht, dan moet feitelijk gezegd worden, welke is de artistieke waarde der hollandsche typografie in het tweede en derde kwartaal der zeventiende eeuw. De gedetailleerde beantwoording daarvan blijve thans achterwege, omdat dit tot een uitvoerige studie aanleiding geeft. Blijvende bij het nederlandsche boek in de zeventiende eeuw zouden moeten worden aangetoond, welke de boekstijlen waren en welken invloed daarop geoefend is door de vlaamsche drukkers die tusschen 1580 en 1600 naar het noorden uitweken, welke was de stand der typografische technieken en van de economische en commercieele verhoudingen; er zou onderscheid gemaakt moeten worden tusschen de boeken bestemd voor export en voor binnenlandsch verbruik; in het oog zou gehouden moeten worden de koopkracht, de maatschappelijke stand en de geestelijke en godsdienstige geaardheid

van hem voor wien het boek bestemd was; kortom van al die factoren, welke van beteekenis zijn om het hedendaagsche boek te apprecieeren zou kennis genomen moeten worden, om zoodoende te geraken tot een geschiedenis der nederlandsche boekstijlen in de zeventiende eeuw en die te vergelijken met de gelijktijdige stijlen in andere landen. Mijn subjectieve voorliefde heeft dat hollandsche boek niet; ik acht het vrij middelmatig, ook dan wanneer ik rekening houd met die elementen, welke verklaard moeten worden uit technische onvolkomenheden daaraan onafscheidelijk, krachtens het onvolmaakte der werktuigkundige hulpmiddelen.

Elsevier-drukken zijn op en top dusdanige hollandsche persvoortbrengselen, en niet eens van de beste soort. Mijn oordeel behoef ik dus niet te omschrijven. Zij zijn een uiting van het internationale cultuurleven, zooals dat in het Holland der zeventiende eeuw geconcentreerd was en als zoodanig hebben zij een belangrijke roeping vervuld. Bonaventura, Abraham en Daniël Elsevier hebben gepoogd dat cultuurleven dienstbaar te maken aan eigen geldelijk voordeel; meer in hen en hun uitgaven te zien is, dunkt mij, niet geoorloofd. Hun drukken ons uit reactionaire gevoelens als navolgenswaardig voor te houden is ongepast, als strijdig tegen de moderne opvattingen onzer jonge kunst, zooals zich die geeft in de architectuur in de amsterdamsche beurs en in de kathedrale kerk en het stationsgebouw te Haarlem. Niet in het verledene, maar in het leiding geven aan het nu ligt de toekomst, ook in de boekdrukkunst.

Amsterdam.

VERZEN UIT HET BOEK „JEUGD”

DOOR

FRANS BASTIAANSE.

I.

„Ik zou dien eenen willen zien
Aan wien ik denk altijd,
Als ik hem zag vandaag, misschien
Was ik mijn vreugde kwijt;

Maar ook — wie weet — misschien mijn leed,
Want, dit is mij zoo vreemd:
Ik weet niet wat hij geeft, ik weet
Niet wat hij van mij neemt.

Ik weet niet wat hij met mij doet,
Ik weet alleen maar dat
Ik hem nog ééns iets zeggen moet,
Maar niet wanneer of wát;

Want altijd, als ik spreken wil,
Dan bonst mij in de keel
Mijn hart alsof het breken wil
En zegt: gij zegt te veel.

En altijd, als ik zwijgen wil,
Dan zegt mijn hart in mij:
Spreek nu, want zwijgt ge nú nog stil,
Dan gaat het uur voorbij.

Zoo komt er nooit iets uit mijn mond,
Dat spreekt als ik het meen,
En vind ik wat ik straks niet vond . . .
Dan ben ik weer alleen.”

II.

„Van mijn bezit zal ik U schenken
Het allerschoonste gouden sieraad,
Opdat gij mijns nog zult gedenken
Wanneer gij verre van mij gaat.

Het medaljon aan mijn hals gehangen
Onder den kraag van kanten fijn
Zal van mijn hopen, van mijn verlangen
Een altijd-durend getuige zijn.

Gij moogt daarin het schoonst bewaren
Van wat gij ooit op aarde vond,
Een vlok van mijne donkre haren
Ten teeken van ons ziels-verbond.

Gij moogt dan over de aarde zwerven
En eenzaam dwalen van oord tot oord,
Mijn lief, mijn Liefde zal niet sterven
Zoolang als dit U toebehoort."

III.

'tIs zoet te schrijven, als het licht
Des zomers op mijn handen daalt
En 't rijm zijn blijden plicht verricht
En wat mijn hart voelt U verhaalt.

Mijn handen beven van genot;
Zij dragen den gewijden schat,
Die 'k diep in mijne ziele tot
Nu toe voor elk verborgen had.

Zij zetten bevend woorden neer
Tot de avond-late zon verbleekt,
En woorden glanzen rein en teer
Als paarlemoer, waar 't licht in breekt.

En toch hoe mooi die woorden zijn
Die vingen 't licht aan allen kant
Zij hebben slechts een zwakken schijn
Van 't licht dat in mijn binnenst brandt,

Omdat er altijd in het woord
Iets is, dat is van iedereen,
En ik wou geven iets dat hoort
Aan U, voor wie ik leef, alleen.

Maar toch is 't zoet, wanneer het licht
Des zomers op mijn handen daalt
En 't rijm zijn blijden plicht verricht
En wat het kan vertaalt.

VERZEN UIT HET BOEK „NATUUR EN LEVEN."

SCHERZO.

I.

Op een warmen voorjaarsmorgen
Dat ik door de velden ging
Zong er, in mijn hart verborgen,
't Liedje, waar ik nú van zing:

„Daar toch niets te weten is
Laat het vreeselijke leeren,
Leef niet langer in ontberen
Door der liefde zwaar gemis.

Weten is een klein vertroosten
Voor het menschelijk gemoed,
Liefde troost het onverpoosd en
Vult het leven met zijn gloed.

Wie zijn hart in boei geslagen
Leeft het korte leven door
Klaagt aan 't einde zijner dagen
Om de vreugd, die hij verloor."

II.

En ik zag maar steels bezijen,
Waar een jong gelaat bewoog,
Heerlijk blank voor 't groen der weien,
Pracht van jeugd in 't stralend oog.

Ronde hoed op blonde haren,
Oogen groen en lippen rood,
Die ze, voelde' ik, niet zou sparen
Als ik haar m ij n lippen bood.

Toen, terwijl mijn blikken gleden
Over wangen, hals en haar,
Zei ze, en deed wat ontevreden:
„Zeg, waar kijk je toch zoo naar?"

Ik nu, staarde, licht verlegen,
— Wat te zeggen? — naar den grond.
„Waarom heb je een kleur gekregen
„Vindt je iets aan mij, dat niet stond?"

Heel haar wezen werd zóo plagend,
Zoo vol tergende overmoed,
En zij wist zich zoo behagend
In haar zomersche overvloed,

— Uit de mousselienen kleeren
Vloeide een geur als van jasmijn,
Van haar lippen het begeeren,
Kussend, weergekust te zijn —

Dat ik het mij kan verklaren
Hoe 'k, met onbedwongen lust,
Lippen, oogen, hals en haren
Kussend . . . ben weerom gekust.

„ÉEN VOOR ÉEN",

VERVOLG OP:

DE GELUKKIGE FAMILIE,

DOOR

HERMAN ROBBERS

VIJFDE HOOFDSTUK.

October!... Met een zenuwachtig verlangen telde nu Noortje Croes de dagen, de uren, telkens opnieuw, zooals ze 't vroeger op school deed, bij 't naderen van een vacantie. Den vijftiende zouden ze aanteekenen. Die dag was de heerlijke! Want het trouwen zélf... och, daaraan, en aan wat er van dat uur af volgen zou, het allerintiemste, allerzoetste... misschien, maar onherstelbare, en 't voortdurende samenzijn met Piet, Piet Baatz, een vreemde toch... en niet altijd gemakkelijk, dat wist ze nu wel..., aan dat geheel nieuwe, in alles, álles veranderde leven, dacht ze zooveel niet, dorst ze ál minder denken, hoe dichter ze erbij kwam; een verwarrende, haast angstige beklemming bonsde dan in haar borst en 't gloeiende bloed joeg haar snel naar 't hoofd; 't leek wel of er, bij al de geheimzinnige aantrekkelijkheid, de fluisterende verlokking, toch ook iets schaamtegevends, bijna slechts moest zijn in wat ze begaan zou dan met Piet, zóó'n schrik was er in haar, soms, wanneer ze 't zich voorstelde..., neen, het was eigenlijk niet zoozeer naar het trouwen zelf dat ze verlangde, — al deed ook het enkele denkbeeld: huwelijksreis haar zuchten van zaligheid — maar naar dien stralenden tijd, die veertien heerlijke dagen vooraf, háár bruidstijd, als zij, zij zelf, Noortje Croes, daar staan zou — zooals ze anderen, meest ouderen, al zoo vaak, innig, extatisch, en... jaloersch bewonderd had —, als bruid, de bruid — het woord in je zelf te zeggen alleen gaf al rillingen van geluk —, de witte bruid, de zijdene, de gesluierde bruid, de hoofdpersoon, o verreweg, bijna géén persoon meer in de feesten van die dagen, eigenlijk hoog daarbóven..., toch vriendelijk mee-feestvierend, mee-juichend en dansend, zich latende aanbidden en bewierooken, als een fee, een liefdesgodin, een etherisch wezen!.... Hoe hemelsch!.... hoe zalig!... Ze wilde wel dat het langer duren kon. Veertien dagen, in feestelijken roes, het zou zoo kort zijn, zoo gauw óm....

Maar Piet, als ze 'r met hem over fluisterde, zei hardop: „nou!" hij wou maar dat het al om was, en hij pakte haar bij de schouders, keek haar gretig en groot-oogig aan; een mondhoek trilde.... Er was iets brutaalwreeds in zijn gezicht en zij sloeg de handen voor het hare....

Met de anderen thuis bemoeide ze zich, in de weken vóór haar aanteekendag, liefst zoo min mogelijk, luisterde weinig en verstrooid naar wat ze praatten, keek hen amper aan. Toch merkte ze wel, dat er jachtigheid en ontstemming was, voelde den vagen druk van bezorgdheden en herhaalde ongenoegens om zich heen. Maar ze onttrok er zich zooveel mogelijk aan, deed opgewonden, luchtig-vroolijk, net alsof ze niets merkte. Soms werd er, bij haar kamer-in komen, blijkbaar plotseling gezwegen, en zag ze aan de gezichten dat er een onaangenaam gesprek moest zijn geweest. Ze begreep het ook wel zoo'n beetje; mama liep soms hardop te pruttelen over „kleingeestigheid" of „opzweeperij", scheen uit te willen lokken dat Noor zou vragen: wat is er toch; dát wou ze juist niet!... Maar ééns, toen ze samen-alleen waren in de huiskamer, keek ma even, schichtig, de gang in, of er niemand aankwam, sloot toen de deur, schielijk. „Zeg, Noor, hoor 'is even", fluisterde ze. En in een verwardhaastig, opgewonden en zenuwachtig praten vertelde ze, wat er allemaal gaande was — het meisje kon er zich niet afmaken, hoorde lijdzaam toe.... Ze mocht er volstrekt niets van aan Piet vertellen, zei mama vooraf, want dan werd het nog gekker en beroerder....

Het betrof dan ten eerste de feestelijkheden. Papa zei, hij had er eigenlijk geen geld voor; Noor's uitzet was al duur genoeg geworden; hij zou alleen maar doen wat hoog noodig was: een dejeuner op den trouwdag en een huiselijk partijtje als ze waren aangeteekend. Maar Baatz wou dat ze samen een schitterende partij zouden geven, had daar laatst een appeltje van opgegooid. Pa was daarvan geschrokken, had dadelijk bruusk gezegd, dat hij er niet over dacht, geen haar

op z'n hoofd, dat Baatz maar alleen moest doen waar hij plezier in had. Nou goed, dat zou hij dan nu ook wel, maar hij was er ontstemd over; de heele familie deed koeltjes; merkte Noor dat niet?

„Och kom!", viel het meisje in. Ze geloofde heusch dat mama 't zich verbeeldde. De familie....

„Hè?..." Nee, nee, daar was geen kwestie van. Meneer had al dadelijk erg verbaasd gekeken, schamper en ironisch gelachen, toen papa geweigerd had, en daarna was mevrouw een visite komen maken, met allebei de meisjes, en hadden ze telkens bedekte hatelijkheden en sarcasmes over papa's fortuin, zijn groote zaken en zijn bekende royaliteit te pas gebracht — ellendig!... Gunst, het was toch zoo jammer, hè! in één woord: afschuwelijk, vond mama, zoo'n ontstemming nu, vlak voor de bruiloft.... Gelukkig had Ru ervan gesproken — maar hemel, nee!, daar mocht Noortje zelf ook nog volstrekt niets van weten! Mama rukte nerveus aan haar mouw. „Mondje-dicht, hoor kind, denk erom, 't moet een verrassing zijn, vooral ook voor de Baatzen; hij wil ze 'ris ferm bluffen, heeft Ru gezegd!... Nu dan, hij zou ook een partij geven, en een flinke, een die klonk als een klok! „Aardig van 'm, hè? Vreeselijk hartelijk! Maar net doen of je van niks weet, hoor! Nu maar... oja!", dan was er nog iets, vervelend!, iets tusschen papa en mama zelf, over 't cadeau, dat vond mama nu wezenlijk ook te krenterig, en ze zou eigenlijk wel willen dat zij, Noor zelf.... -

In-eens toen maakte het meisje een wrevelige beweging, fronsde norsch haar zacht-ronde gezichtje, en ze riep uit, snel blozend, en stampend met ééne voet op den grond: „Hè nee toe ma, vertelt u me daar nou niets van, hè god, laat ik nou ten minste maar de illusie houden, dat het met de cadeaux alles prettig gaat en me van harte gegund wordt.... Dat gezanik over geld altijd!... O! ik wou...!

De moeder, licht geschrokken, wel begrijpend dat ze te ver gegaan was, maar daardoor juist geërgerd: „Nou nou, maak je maar niet boos, dat's nergens voor noodig!... Ik dacht alleen dat jij misschien zelf, bij papa.... Die 's toch altijd zoo dol op je!..."

„Wat?... Nee, nee, ik bemoei me nergens mee, dank u wel!" En ijlings vluchtte ze de zaal uit, de trap op, smakte de deur van haar kamertje achter zich dicht, en snikte 't uit, op haar bed, in de witte sprei die over haar kussen lag. Ze huilde een poosje; 't deed haar goed; dan in-eens wist ze zelf niet precies meer waarom het was, droogde ze vlug haar tranen, sprong op en keek in den spiegel. Wat kan 't me ook allemaal schelen, dacht ze, 'k word toch de bruid!...

De bruid, de bruid!, klonk het zingend in haar na.

Donderdag, den vijftiende, dan, teekenden ze aan. Noor was al vroeg op, onrustig, zenuwachtig-blij. Nu begon de heerlijkheid. Er werd een kolossale boeket roze rozen bezorgd, van Piet, en om elf uur kwam hij haar afhalen in een coupétje. Ze sprong en danste om hem heen, huilde ook weer even; ze verbeeldde zich dat haar nu een eerste plechtigheid wachtte, 'n soort inwijding, zag al voor zich de glimlachend-huldigende gezichten der deftige magistraten op het Stadhuis. Ze keek nog eens in den spiegel. Was ze niet een lief jong bruidje?

Maar van die plechtigheid kwam niets. Eerst moesten ze wachten in een muffig, leeg lokaal, waar klerken hen voorbij liepen, onverschillig. Dan, in een andere kwalijk-riekende en lage kamer, werd hun verzocht te gaan zitten op 't half-versleten, zwarte paardenhaar van de banaalst-mogelijke stoelen, aan een groen belakende tafel, waar een tinnen inktkoker op stond, en tegenover drie kantoormeneeren met lage boordjes en glimzwarte dasjes, die onder elkaar fluisterden, knikkend en grinnekend; één van hen peuterde terwijl, met zijn wijsvinger, in zijn allerachterste kies. Dan hoestte en schraapte de middelste, en deed hun een paar droog-ambtelijke vragen en ze moesten een stuk teekenen.... Afgeloopen!

De heeren bogen even, zij beiden ook. Toen konden ze afdruipen. Het was precies of je kwam stemmen voor den gemeenteraad, zei Piet. „Hu! wat 'n griezelige geschiedenis, en wat rook het daar duf!", trachtte Noortje te lachen, „na' slechte inkt of zoo iets, geloof ik." „Hè?... Nee, zag je niet, er lag een

eindje sigaar te smeulen, op de rand van de tafel ... 'n Sinistre lokaliteit! ... Kom, stap maar gauw in;"

Teleurgesteld, 'n beetje landerig, schikte Noortje zich weer in haar hoek, maar onder het rijden ging dat over „Niet meer aan denken," zei ze tot zich zelf; „de bruid, de bruid, ik bén 't nu" — en haar bruigom deed zoo aardig, galant en verliefd ... Eerst reden ze naar de post, om zelf in de bus te doen hun ondertrouw-circulaires. Daar was, had ze van Piet gehoord, bij Baatz thuis ook nog geharrewar over geweest; hij had zélf kennis willen geven; bespottelijk vond hij 't, dat zijn paatje en maatje dat voor 'm moesten doen. Alsof 't altijd zoo vlijde tusschen hem en z'n ouders, god-nog-toe! Maar 't was ten slotte toch zoo gebeurd: „de heer en mevrouw Croes—Telders", begon het op de linkerbladzij, en daarnaast nog eens: „de heer en mevrouw Baatz—van den Bergh", in lithografisch gereproduceerde schoon-schrijfletters, met de geijkte schoolmeesterkrullen, precies zooals ze 't zelf indertijd geleerd hadden ... Och, wat kan 't je ook schelen, hè; ... Ze lachten er nu samen om!

Dan, van de post, weer terug naar de Keizersgracht. 't Had alles bij elkaar nog geen uur genomen. „Nou komt de zoenpartij, hou-je maar taai," zei Piet, en hij klapte 't portier dicht, reikte den koetsier z'n fooi toe, met zijn beheerschte heer-gebaren. Dadelijk opende zich de voordeur. En ze kwamen hun al in de gang tegemoet, de beide ouderparen, dan Jeanne en Loe, Go en Jo Baatz. Handdrukken en omhelzingen, gesnik en geschater volgden — „Bruid" en „bruigom" heetten ze nu aldoor, wie nog een naam noemde moest boete betalen; daar was een steenen spaarpot voor gekocht, een bleek-groen zwijntje. Jeanne kwam er lachend mee aanloopen en vader Baatz deed er, met breed gebaar, een rijksdaalder in, daar „mocht hij zich honderdmaal voor vergissen"...

Binnengekomen vonden ze een schat van bloemen, boeketten en mandjes; cadeaux ook al; tafelzilver van pa en ma Croes, de teekening van het salonameublement dat de oude-lui Baatz gaven, en van een goud-krullige insteekhaard, geschenk van Ru en Loe. Noor was er wat ontroerd van en stil ... maar Piets schetterende vroolijkheid stak de anderen aan, en het werd druk, lacherig en juicherig druk in huis; ook papa Croes scheen weer eens ouderwets luidruchtig lustig te zullen worden; van een verkilling tusschen de families was niets merkbaar; iedereen scheen te begrijpen dat alle gescharrel en ongenoegen nu volstrekt genegeerd, weggedacht moest worden en niets dan bruiloftsvreugde getoond. Daarbij kwam dat er een gedurige aanloop was van familie en vrienden, zoodat een boudeerende of strakke houding niet vol te houden zou zijn geweest.

De Baatzen bleven koffie-drinken, gingen 's middags naar huis of kantoor, om 's avonds, in feestkleedij, terug te komen. En dien avond al bereikte de feeststemming een onverwachte hoogte. Alle leed, twist, „narigheden" schenen vergeten te zijn, Er kwamen verscheiden vrienden en vriendinnen van het jonge paar, er werd gedanst, getoost, gejuicht, gezongen ... Iedereen lachte om dien mallen Piet, zoo'n echt leuk-vroolijken bruigom, en men vond algemeen dat Noortjes bruidsdagen zich bizonder feestelijk inzetten; de jongelui waren vol verwachting van al de pretjes die volgen zouden, al de triomfjes, al de flirt ... Ook Ru kwam dien avond met z'n plan voor den dag; er werden vele uitnoodigingen gedaan en aangenomen. Het leek wel of geen der aanwezigen voorloopig aan iets anders te denken hebben zou dan van feestvieren; aan eten, drinken en vroolijk-zijn! ...

En het werd ook inderdaad een roes, een opéénvolging van grootere en kleinere festiviteiten, véél drukker, veel méér en rijker dan men aanvankelijk gedacht had. Het bleef niet bij de officieele partijen; verschillende familieleden van beide „kanten" wilden het „aardige jonge paar" eens huiselijk bij zich zien, eens intiem en hartelijk fêteeren in hun bruidsdagen; en daarbij wou de één natuurlijk voor den ander niet onderdoen, het werden allemaal partijtjes, dure dinétjes met fijnen wijn, de heeren in rok, de dames in feestelijke toiletten. Het waren telkens ongeveer dezelfde menschen die bijeenkwamen, 't verschil bestond hoofdzakelijk in het terrein en in de

gastheer en gastvrouw. Zoo raakten vooral de jongelui erg gewoon aan de fuifstemming en aan elkaar, ze vormden ten slotte een soort drink- en dans-club, en schenen op de wereld te zijn om feest te vieren. Piet Baatz, Niek Antink en Dirk van der Zwaag kwamen amper in hun zaken die dagen; Ru was het uitgaan meer gewoon, hij dronk matig, sliep kort, verzuimde nooit de Beurs. Ook Jeanne deed dapper mee, toonde zich dikwijls weer als van ouds, opgewekt en geestig; diep begraven hield ze haar liefdesleed; ze had vast besloten te zorgen dat niemand er iets van kon bevroeden, ook haar ouders niet, en haar kracht van zelfbeheersching scheen gegroeid te zijn, ze viel zichzelf mee. Jaloersch op Noor was ze minder dan ooit; wat leek naast een man als Driebeek, Pietje Baatz wel! Maar daarbij: ze had ook minder dan ooit tijd om aan zichzelve te denken, zorgen moest ze, voor honderden dingen, in de huishouding en in verband met Noortjes trouwen, en toch ook op z'n tijd groot toilet maken en meefuiven, meedansen, juichen!... doodelijk vermoeiend!.., Och maar, daar was een glas wijn goed voor!...

's Zaterdagsavonds, na den Donderdag der aanteekening, werd er bij Baatz een soort instuif georganiseerd, omdat de bruid toen van huis moest zijn, daar de receptiezaal moest worden ingericht, met een „hoek" van groen en bloemen, en de cadeaux uitgestald in de achterkamer der suite. Daar zorgden, met Jeanne, de bruidsmeisjes voor, Aagje Croes, de al te ferm-uit-de-kluiten-gewassen oudste dochter van oom Herman, met Bé van den Bergh, uit den Haag, nichtje van Piet, een elegande sylphide van denzelfden leeftijd — maar daarmee hield ook, ondanks hun gelijke kleedij, de overeenkomst op!

Toen, 's Zondagsmiddags, de receptie. De bruid voor 't eerst in haar wit-zijden bruidsjapon en gekapt met oranjebloesem. Er waren oogenblikken dat de bezoekers elkaar op de teenen trapten, ja letterlijk verdrongen; schemer-donker en zwoel-benauwd was het in de kamers door die zware volte en door de planten en kolossale bloemstukken overal rondom; niemand was er geheel op z'n gemak, men grijnsde en praatte wat, verlegen, half versufd, met geen ander doel dan zoo gauw mogelijk weg te komen. Maar dat de bruid een charmant jong wezentje was, mooi, frisch, rijzig, elegant, had iedereen toch wel gezien, en 't haar te weten gegeven met een lachend woord of een glanzenden blik, en Noortje voelde zich als door bloemengeuren bedwelmd en zwevend op wolken van bewondering, in een bestendige verrukking, die pas getemperd werd toen ze hoofdpijn kreeg en vermoeidheid haar 't langere staan en boeket-vasthouden bijna onmogelijk maakte. Ze was óp ten slotte, en dankbaar weer van die zware zijden kleedij en het torsen harer bruidsbloemen verlost te worden. Bijna tweehonderd menschen had ze de hand gegeven, toegelachen, bedankt voor attenties of geschenken. Velen ook voor 't eerst gezien. Daaronder was mijnheer Dirk Driebeek, Gonnes aanstaande — die twee waren overgekomen voor de receptie. En Noor had tersluiks moeten lachen om Driebeeks verlegen figuur en Piets ingefluisterde glossen daarover; toen hij boog voor de familie scheelde 't niet veel of Dirk had een bloemstuk afgestooten, en Gonne voorstellend versprak hij zich één keer: „mijn meisje, juffrouw Croes !... ach pardon, juffrouw van de Pals wil ik zeggen." Hij lachte er zelf om. Er waren ook zóóveel Croezen in de kamer! Maar Jeanne had het gehoord en tranen waren haar in de oogen gesprongen, tranen van pijnlijke spijt om zijn malle figuur; lachende deed ze of 't lachtranen waren, proestte, zenuwachtig, nog 'n heelen tijd na, over het zonderlinge geval.

Maandags, daaraanvolgend, een dinétje bij oom Herman en tante Sophie. Karel was niet thuis; hij had gezorgd voor zaken op reis te zijn eer Noortjes bruidstijd begon.... Het gezelschap bleek niet groot ditmaal, 't menu niet uitgebreid. De jongere kinderen zeiden stamelend gedichtjes op, door tante Sophie gemaakt. Na 't eten sprongen bruid en bruigom met hen in 't rond. Het was de eenige feestelijkheid in deze dagen, die werkelijk iets familjaars, iets huislijk-intiems had. „Wel goedig toch, zulke menschen, hè?", zei Piet, grijnslachend, toen ze naar huis reden. „Wát?.. o ja!", antwoordde Noortje; ze was moe, begreep niet goed wat hij bedoelde, maar in

zijn toon en lach hinderden haar even iets, zooals wel meer; ze lei haar hoofdje achterover, sloot de oogen. . . .

Daarop volgden: de comedieavond, dien de Baatzen hun kantoorpersoneel aanboden, „en revanche' voor hun gezamenlijk cadeau — Noor, minzaam als een chatelaîne, zei tegen ieder der op z'n Zondags uitgedoste heeren iets liefs — en 's Woensdags de groote partij van Piets oudelui, bij Couturier, een enorm diner, met voordrachtjes, vertooningen en gedans, in de pauze en na het dessert. Het was dien avond, dat Noortje, opmerkend, bijna plotseling, hoe verrukt, en als watertandend, haar bruigom de gedécolteerde figuren van andere meisjes toegrijnzen kon, en schitteroogen van plezier bij het, dansende, in zijn armen houden van zoo'n andere, het was dán voor 't eerst dat Noortje haar extatische stemming vreemd-verloren raken voelde en een poosje stil verdrietig neerzat, loom zich bewaaierend, en aan niets bepaalds durvende denken. . . . 't Was enkel moeheid, meende ze zelf. . . . Haar zuster daarentegen deed vroolijker dan ooit dien avond en nacht, druk en opgewonden; men was er verbaasd over, men glimlachte met opgetrokken wenkbrauwen; Jeanne, zoo werd er gefluisterd, scheen werkelijk „legèrement émue". . . .

Onafgebroken zette de fuivenreeks zich voort. Donderdags een eterijtje bij „Riche", onder jongelui, op invitatie van Mr. Olivier Telders, mama's neef, twee-en-zestig nu — nog altijd ongetrouwd, nog altijd been-mager glanzig geschoren, slank recht-op, nog altijd blij tintelblikkend door z'n gouden lorgnetje, en Vrijdags het feest door Ru en Lou gegeven, een jongeluisdanspartij met souper, zeer geanimeerd en tot laat in den nacht voortdurend; tot slot een pikante cotillon. Men was er niet karig met de champagne; algemeen bewonderd werd 's gastheers rijke royaliteit; het eenige wat vagelijk drukte, waar zij verscheen, was de stille droefgeestigheid die, ondanks haar lief-zachten glimlach, over 't gelaat der gastvrouw lag gespreid.

Daags daarna aten bruid en bruigom met Ru en zijn vrouw, de oudelui Croes, Jeanne, Henk, Go en Jo Baatz, en nog een paar uit de fuifclub, bij Louise's ouders. Maar dat werd een saaie partij! Er was in dat huis altijd iets dat stil maakte. En de jongelui zagen grauw-bleek van vermoeienis Dokter Heugens lachte hen hartelijk uit om die verregaande dwaasheid dan ook, van alle dagen feest te vieren, en hoe! Maar zelf liet hij evengoed champagne schenken aan 't dessert van zijn fijne diner, toostte voornaam-joviaal, en werd wat gemelijk toen de stemming ook daardoor niet beteren wilde; vooral tegen Ru; innerlijk gaf hij er hem de schuld van. Haast altijd trouwens, wanneer ze samen waren, ontstond er een schermutsel met kleine stekeligheden tusschen den deftigen ouden dokter en zijn schoonzoon; ze mochten elkander nu eenmaal niet; er was incompatibilité d'humeur, zooals Ru dat placht te zeggen; wat kon je 'r aan doen! . . . Men ging vroeg, en wat landerig, naar huis dien avond; 's Zondags werden Piet en Noortje al tegen lunchtijd in den Haag verwacht, bij zijn moeders broer, Mr. Cornelis van den Bergh, referendaris „of zoo iets," zooals Piet aan zijn meisje verteld had met z'n koopmans-minachting voor „al dat ambtenaarsvolk" en die „hofkliek". Maar, toen ze 'r waren dien Zondag, deed hij erg z'n best om zich aangenaam te maken bij oom en tante, keek nu en dan, met wat strakke trots, in de kamers rond, waarna hij zijn bruid eens toeknikte, met een beschermend lachje, of haar hard-op vroeg: „Wel kindje, hoe heb je 't vandaag?"

Noor hield zich goed. Zij voelde soms ook wel dat ze dood-op was en naar het einde der feesten verlangde als naar een bevrijding, maar dan kwam telkens ook weer, vagelijk benauwend, de gedachte aan 't geen daarna volgen zou, en ze gaf zich weer over aan de feestroes, aan die zoete bedwelming van veel goudlicht en hel kristalgeflonker, van wijn- en bloemengeuren, glimlachende complimentjes en bewonderend oogengeglans. Dan voelde ze geen moeheid meer en vergat alle angsten, verschrikkingen, alle twijfel en verdrietigheden. Ze sliep zoo lang mogelijk uit, elken morgen, kwam pas tegen de koffie beneden, leefde zoodoende eigenlijk van partij in partij, had geen gelegenheid tot zichzelf te komen.

Haar vader intusschen vond het dollemans-

werk, zulk bruiloftvieren. Eéns werd hij er zelfs een beetje boos over tegen Noortje — toen ze ook voor den tweeden Maandag een invitatie aangenomen had, bij de familie van Oosthoff — Emma moest hem waarschuwen: „Jan, Jan, denk er om.... 't Zijn 't kind 'r laatste dagen thuis!..." Hij had gewild, dat ze althans die laatste dagen eens rust genomen zou hebben. „Kijk ze d'r 'is uitzien!", riep hij uit, zich tot Emma wendend. Hij leed er onder; zijn altijd frissche, blozende, bloeiende Noortje, bleek en met donkeromkringde oogen, half ziek van 't feestvieren, en dat vlak voor haar huwelijksdag! Heugens had immers ook gezegd, dat het glad verkeerd was!...

Maar hij zweeg ten slotte maar weer. Er was toch niet tegen op te roeien. 't Liep hem over den kop. Voor z'n schrijftafel op kantoor zat hij soms 'n kwartier lang voor zich heen te turen, te soezen, zonder zelfs op te merken dat hij niet opschoot intusschen. Dan moest hij later weer zooveel vlugger, gejaagder, werken om de schade in te halen, te zorgen dat hij klaar kwam, klaar, ja! ook om telkens weer naar een diner of partij te gaan! Hoe de tijden toch veranderd waren! In zijn jonge jaren had je een aanteekenpartijtje, en dan „de bruiloft", op den dag van het trouwen, voor de rest niets! Tegenwoordig: feest aan feest, en alles even rijk, even kostbaar! Wat niet duur was, deugde niet. Noortje, z'n eenvoudige kind, kreeg ze niet iederen dag een nieuwe, prachtige boeket van haar bruigom? Ofschoon de twee of drie vorige nog magnifiek waren! Was het geen brutale zonde, en waar moest het in vredesnaam allemaal vandaan komen! Gingen de zaken bij Baatz dan zooveel beter dan bij hem? Hij begreep het niet, Croes. En wat kostte die trouwerij hem zelf, tegen wil en dank, toch ook nog een macht van geld! Het was meer dan bespottelijk, het was onverantwoordelijk in dezen tijd, nu je toch al niet wist hoe je uit moest komen, nu alles, álles even beroerd ging. Maar wat kon je er tegen doen! Het was niet te stuiten. Als je a had gezegd moest je b zeggen, het één volgde van zelf uit het ander. Zoo was er met Noortjes toiletten natuurlijk ook niet gerekend op zooveel invitaties; midden in de laatste feestweek had ze plotseling nog een „klare" zijden japon moeten hebben; tachtig gulden, leg maar weer neer; Emma had 't hem verteld alsof er geen tegenspraak mogelijk was; het moest, het moest!... en hij had er in berust met een zucht van zorg....

Midden in het feest van Ru, aan 't schitterend souper, waar slordig-weg champagne werd geschonken, betrapte Croes zich op het verlangen weer eens bij Theo aan de theetafel te zitten, onder die ééne gaspit, naast dat aardige jonge moederje. Hij was er na dien eersten avond nog wel eens aangeloopen, maar altijd in een uilevluchtje — hij had ook zoo weinig tijd, och! het was jagen, jagen!... En dan ook, die kaalte, die armoe daar, het hinderde hem te veel!... Al hielp hij Theo nu wat met geld, toch moest het kleine gezin zich nog op alles bekrimpen; hij kon het niet goed zien.... Er was natuurlijk ook geen kwestie van geweest dat Theo bij een van de feesten komen kon; zonder z'n vrouw kon je 'm moeilijk vragen en mét haar ging nog minder; ook zouden ze niet geweten hebben wat aan te trekken.... Nu, wat dat betreft, Croes voelde 't wel, ze zouden er niet jaloersch op zijn!... Theo rookte pijpen tegenwoordig.... Prettig!... Ging hij ook weer doen, op kantoor....

Ook de toestand van z'n vrouw gaf Croes zorg in die dagen. Ze spande zich in; je kreeg er meelij mee, zooals ze zich inspannen moest om mee te doen. Toch scheen ze te genieten. Ze was ook op die groote partij van Ru, tot drie uur 's nachts. Hijgerig en kucherig, buiten adem, toch nog lachend, danste ze zelfs een quadrille, met den ouden heer Baatz als cavalier. Maar toen was ze ook duizelig geworden, bijna gevallen, moest ze gauw naar huis en te bed geholpen. Jeanne ging met haar mee....

Neen, gezond werd ze nooit meer; het scheen zelfs wel of ze langzaam maar zeker achteruitging. En al had Croes wel eens oogenblikken gehad, waarin hij er zich, met diepen weemoed, rekenschap van gaf, dat zijn huwelijk niet geworden, wat hij er van gehoopt en niet gebleven was, wat hij er in 't eerst toch van gemáákt had — och, die zakenherrie ook altijd en die vele kinderen! —

toch, wanneer hij, zooals 't hem soms overkwam, midden onder z'n werk, dacht aan zijn vrouws naderenden, ja mogelijk al spoedigen dood, dan ontviel hem bijna zijn pennehouder, brak 't angstzweet hem uit, had hij alle moeite zijn aandacht weer op dat nimmer klaarkomende werk te richten, er niet met z'n hoofd op neer te zijgen en uit te barsten in gesnik. . . .

Eindelijk! — de overblijvende dagen waren tamelijk kalm geweest; de vermoeidheid blijkbaar algemeen; en Croes had er beslist op gestaan dat Noortje de laatste vier-en-twintig uren voor haar trouwen rustig in huis zou blijven — eindelijk dan was de morgen van den negen-en-twintigsten October traag en valig 'aangelicht. Een echte najaarsochtend. Het regende zachtjes uit den dof-grijzen hemel. O, maar wij gaan weg, ver weg, naar 't land van de zon, zei Noortje extatisch in zichzelf. . . . Het weer trouwens had nooit veel invloed gehad op haar stemming.

Tegen tien uur was het gezelschap dat mee-rijden zou in de suite bijeen. De beide families, Croes en Baatz, de ooms die getuigen zouden zijn, en hun vrouwen, tante Albertien, neef Olivier en nog een neef en nicht van de Croezen uit Haarlem, menschen die ze anders nooit zagen. Er was een oogenblik kwestie van geweest dat ook Theo althans voor vandaag er bijgevraagd zou worden, maar Ru had driftig volgehouden: het ging waarachtig niet, je zou er den man immers niet eens plezier mee doen! Gesteld eens, dat hij zich verbeeldde te moeten komen, hoe zou z'n houding moeten zijn?. . .

Al de heeren stonden gerokt, zwart-en-wit, uniform; de dames, in hun zijden japonnen met poefmouwen, kraakten en ruischten bij iedere beweging, waren moeilijk dicht te naderen door de lange slepen, die om hen heen gedraaid lagen. Mama Croes, doodmoe, warm en geagiteerd, schoof en rukte aan haar witte handschoenen, wat haar nog zweeteriger en zenuwachtiger maakte, praatte toch intusschen aldoor, met een blij-verrukt gezicht, tegen mevrouw van den Bergh uit den Haag, die koel majestatisch terugglimlachte. De jongelui fluisterden en ginnegapten onder elkaar. Bruigom, naar buiten glurend, trachtte na te gaan of de stalhouder wel om al zijn instructies, de rijtuigen betreffend, had gedacht: de juiste tressen, rosetten en boeketjes, het aantal der lakeien. Er waren, behalve de twee coupé's — voor bruidspaar en bruidsmeisjes — zes rijtuigen noodig, 't zou een deftig-lange stoet zijn, eerst naar het stadhuis, dan naar de kerk. . . . Wat zouden ze 'n bekijks hebben, echt leuk, vond Noortje.

Over het trouwen in de kerk was gelukkig geen geharrewar geweest, ze waren 't er dadelijk allemaal over eens. Al kwamen ze 'r anders nooit — niemand van beide families — bij een huwelijk hoort wat plechtigheid, dat vond iedereen. En je moest je vrienden en kennissen toch in de gelegenheid stellen ook op-den-dag-zelf hun belangstelling te toonen. Dat kon alleen in de kerk. Méér gepraat,, ja bijna getwist, hadden ze over den persoon des dominees. De Croezen hadden altijd gedacht dat hun oude vriend Deuring ook bij dit familiefeest zou optreden. Maar bij Baatz kwam, van tijd tot tijd, aan huis een dominee van Stalbergen, een uiterst moderne, eigenlijk haast géén dominee meer in z'n doen — maar hij kon zoo prachtig spreken en schrijven over het moreele leven. Een artistiek ontwikkeld man; bijna altijd bracht hij er de kunst bij te pas, al wat goed en schoon is en „wel-luidt" — hij was de aangewezen man, vonden Baatz en zijn vrouw. En de Croezen hadden toegegeven. . . . „Een aartsvervelende pisang" typeerde Piet den dominee voor Noortje, „maar och. hè, Jantje of Klaasje? Laten ze d'r gang maar gaan, wat kan het ons schelen, 't is er toch maar om te doen dat de sleep van je tante Sophie goed tot z'n recht komt!" 't Bruidje had er om gelachen, maar zich innerlijk teleurgesteld, gehinderd gevoeld; zij hoopte wel degelijk op eenige wijding bij haar trouwen.

Eerst dus: het stadhuis. Ze verzamelden zich en moesten wachten in de kamer waar ze aangeteekend waren. Toen, bruid en bruigom voorop, de overigen twee-aan-twee, werden ze, door een kille gang, in een ander, wat ruimer, maar even kalig en muf vertrek geleid, waar stoelen in rijen stonden, gekeerd naar een groene tafel. Daar achter een van

de stadswethouders, als ambtenaar van den Burgerlijken Stand, en twee andere heeren in 't zwart en met strak-turende gezichten.... Het ging nu althans wat correcter, wat statiger toe dan bij hun ondertrouw, vond Noortje, terwijl ze zitten gingen.

„De papieren, bode", beval de wethouder, op drogen toon, een hand uitstekend.

„Als'tublieft, meneer", zei de bode.

Toen, nadat hij het 'n oogenblik stil had laten worden, kuchte de magistraat, keek den bruigom strak aan — Noortje huiverde van zenuwachtigheid — en begon: „U is dus meneer Nicolaas Alexander van Reden...."

„Hè?... Pardon!", schrok Piet op. Er was een onderdrukt gemompel en gegichel achter hem in de kamer.

„Wat zegt u", vroeg de ambtenaar, verbaasd rondziend.

„Mijn naam is Baatz... zoo maar gewoon... Piet Baatz!" Hij trok een ironisch gezicht, draaide zijn kneveltje op, grijnsde. Van alle kanten werd toen gelach gehoord. Ook de beide trawanten des wethouders trokken hun wenkbrauwen hoog op, glimlachten verbaasd, bogen zich mee over de papieren. De bruid alleen kreeg een kleur en voelde tranen in haar oogen prikken....

„Maarre.... Wat is dat dan, bode?... Dan zijn dit de juiste papieren niet, hè?... Kijk 'is hier!"

En ook de bode, haastig toegeschoten, boog zich over de tafel. Er waren eenige oogenblikken van consternatie en gezoek. Dan, zich oprichtend, en na nogmaals nadrukkelijk gehoest te hebben, begon de wethouder opnieuw, en hij glimlachte nu ook even: „Zóó... hm!... Ja... dus.... U is dan meneer Pieter Baatz... en u is mejuffrouw Nora Maria Croes...."

Noortje knikte stroef. Zij hoorde verder maar half en begreep volstrekt niet al wat die meneer-tegenover-haar sprak en voorlas. Zij merkte alleen dat de zaak zonder meerdere stoornis af te loopen scheen, dat het uit was ten slotte en zij getrouwd. Dus geen bruid meer nu, maar getrouwde vrouw — zij had er nog volstrekt geen innerlijk besef van; in een wakende verdooving liet ze zich terugvoeren, weer die kille gang door, naar die andere kamer, en vervolgens in de buitenlucht, tusschen de kijkende menschen door, en in de coupé; eerst de korte knap van het dichtgeslagen portier bracht haar tot een helderder bewustzijn terug, en nu voelde ze hoe akelig haar die stadhuis-plechtigheid opnieuw teleurgesteld had. Zij huiverde kort. „Hu, wat 'n kilte toch, hè?" zei ze tegen Piet. „Ja, mijn vrouwtje, mijn vrouwtje", lachte hij, „maar dat zal wel beter worden! Dat zal wel beter worden! Wat?..." En hij legde een hand op haar dij.

„Pas op!... Niet doen zeg!", fluisterde ze snel.

„Hahaha!... Wat ben je toch nog 'n preutsch kindje!... O, o!..."

In de kerk was 't eerst weer wachten geweest, in de schemerdonkere consistoriekamer — vervelend! 't Maakte Noortje verdrietig van overspanning.... Maar plotsling — dát gaf haar een schok, heerlijke ontroering! — gingen de deuren open en hoorde ze het orgel, forsch aanzwellende tonen, den Hochzeitmarsch! En ze schreden binnen, zij beiden voorop, het heldere, stil-gespreide kerklicht in, als gedragen door die sereenaanwakkerende muziek, als opgevoerd, met verrukkende snelheid, naar een reine, heiligende sfeer — o, dat was een zalig moment! Dat is trouwen, zong het in haar binnenste, zóó had ze 't zich altijd voorgesteld. En ze vond nu ook niet naar, dat ze tranen onder haar oogleden en een oogenblik later kriebelend langs haar neus voelde. 't Heerlijkste zou nu geweest zijn, eens uit te mogen snikken — en met stil verlangen keek ze even opzij naar 't welvertrouwde hoofd van vader, die zich, met mama en al de anderen, in die banken daar schikte, terwijl hun beiden stoelen werden aangewezen, recht tegenover den preekstoel, binnen het doophek — er lag daar een Perzisch kleed op den grond, Piet maakte er haar fluisterend op attent, en ook op den looper.... „O, jaja", fluisterde ze terug, ongeduldig even, „sst... stil nou!"...

De orgeltonen stierven weg....

En dominees zwarte bovenlijf, in toga en muts, verscheen in de preekstoel-opening. Hij vouwde de handen.

Noortje had al kennis gemaakt met dominee van Stalbergen. Zij vond zijn grauwgelig, vetglimmend, baardeloos, maar zwart bepikkeld gezicht niet prettig om te zien; zoo zurig en ontevreden; zoo hoonend vooral kon hij met z'n bleek-paarse lippen trekken; en die oogen, trotsch-hard, toch dweperig en wat ontstoken... brr! net een monnikskop, had ze zichzelve gezegd. Maar nú, in haar hooge stemming, voelde ze vrede met dat stroeve uiterlijk, vond ze er zelfs wel iets echt priesterlijks in; en vol wijdings-verlangen naar hem opstarend, wachtte ze zijn toespraak. Maar er moest eerst gebeden worden, naar het scheen. Dominee deed het voor, met een gerektheid, een trachten naar zalving in zijn krakerige stem, die haar dadelijk verwonderden — hoe onnatuurlijk! Was dat nu die moderne man, eigenlijk heelemaal geen dominee?...

En daarna werd hun verzocht te zingen, en het orgel toonde weer aan, nu geen hochzeitmarsch maar een kerkgezang, plechtig wel, doch een melodie die niet te volgen was, zoo langzaam ging het. Eerst het instrument alleen.... Nu moesten ze invallen.... Maar Noortje en Piet dorsten geen van beiden mee te zingen; het kwam ook niet te pas, vond zij, net te doen of ze 't gewoon waren, of ze geregeld in de kerk kwamen.... Alleen, het zwijgen was óók benauwend. Ze wou maar dat het gedaan was. Ze zag dat Piet opzij keek, links en rechts, naar de familie, met opgetrokken wenkbrauwen en 'n brutaal ironisch lachje; zoo'n spotter toch! Maar ze keek onwillekeurig oók even, en moest zich haastig op de lippen bijten. Allen zaten ze over de boeken gebogen en deden zichtbaar hun best er iets van terecht te brengen. Maar dominees stem klonk geheel apart, krachtig, en den anderen voortdurend een kwart vooruit, als wilde hij op die manier den toon aangeven; dan volgde een dof, aarzelend en valsch mannengebrom, en de vrouwenstemmen, iets luider, maar trillerig en soms in-eens zenuwachtig schril uitschietend.... Noor gaf er zich plotsling rekenschap van, het was afschuwelijk, en waar diende dat nu voor?...

Het duurde niet lang gelukkig.... Dan hoestte dominee, boog zich wat voorover en begon zijn toespraak....

Náár, dat ze door dat zingen heelemaal uit haar hooge stemming was geraakt. Ze had zoo aandachtig en overgegeven willen luisteren. Maar nu merkte ze weer hoe het buitensporige mond-opensperren en kaakvertrekken van den predikant haar hinderde, hoe weeïg ook zijn geaffecteerde, zelfingenomen stem aandeed. Ze had groote moeite zijn woorden te volgen. Hij sprak over de verheven strekking van het huwelijk, vergeleek de lijnen van een gothisch — hij zei „gotties" — kerkraam met die van het samenleven als man en vrouw, oprijzend gelijkelijk en evenwijdig om zich vervolgens langzaam tot elkander te nijgen en in één lijn voort te streven tot in den hoogen hooge!... Noortje zag dát haar schoonmama naar haar keek en dan met de oogen naar dominee wees, zoetelijk-verrukt glimlachend. Dit beteekende, begreep zij wel, dat het weer zoo innig mooi was, zoo artistiek, en echt modern zonder bijbeltekst.... Maar zij verstond eigenlijk al niet meer, hoorde nog alleen die akelig-knarsende kraaksteen vergeefsche pogingen doen om te zalven, en kon ten slotte haast niet meer kijken naar dat grauwe gelaat, dat soms als een doodskop te grijnzen scheen, in fel-nijdigen haat of wreede verbittering tegen zijn hoorders. Zij deed ook haar best niet meer tot luisteren, voelde zich moe, suf en verveeld, leeggeloopen van alle ontroering, liet dominees volzinnen maar over haar hoofd heen spatten en knarsen, ving nog slechts enkele luider uitgestooten woorden op als „goddelijke ethiek", „aesthetische zin", „zedelijke hoogmoed", pure liefelijkheid" en vooral, 'n paar malen herhaald en langzaam: „al wat schoon is en goed en welluidt".... Toen keek ze weer even naar Piet, ontmoette een snellen blik uit zijn spot-glanzende oogen, en een onverwachte, naar-nerveuse, pijn-doende lach-hik deed haar eensklaps zweetig-warm worden tot onder het kroezende haar en tot achter in het bloote halsje, deed haar hoofd op de borst zinken, zoo diep als 't ging.

Nu kon ze verder niets meer, dan wachten tot het uit zou zijn....

O, gelukkig, daar daalde dominee den preekstoel af, kwam naar hen toe; nu moesten ze voor hem knielen op dat gekussende bankje, nu zegende hij hen. Dat duurde nog een heelen tijd, en zij was er niet gemakkelijk voor gaan liggen; haar knieën gingen 'n zeer doen, dat het bijna niet om uit te houden was. Vuurrood dan opnieuw, van dat stille pijn verduren, kwam ze rechtop. Nu was het dan toch wel afgeloopen, dacht ze .... En als in een versuffing weer wachtende, hunkerde naar 't eind, doorleefde ze de volgende momenten, het zingen opnieuw en het korte dankgebed, het opstaan daarna, en — terwijl haar bruidsmeisjes veel last hadden met het ordenen van haar sleep en sluier — het teruglopen naar de consistoriekamer, waar eerst de beide mama's haar met droef gesnik kwamen handdrukken en kussen, en vervolgens ook de vaders, ooms en tantes, allen min-of-meer huilerig aangedaan. Een vervaarlijk neusgesnuit overstemde de felicitaties der nu aan de beurt komende anderen ....

„I say!", riep Piet in-eens, „daar staat immers port en madera? Geef mij 'is gauw een glaasje; toe Henk, schenk jij 'is in; neem ook wat, vrouwtje, wij hebben 't waarachtig wel verdiend! hè, hè! 'k voel 't nog in m'n knieën, en jij?"

Dit zeggen verbrak eenigszins pijnlijk de slappe weemoed-stemming, waarin vooral de oudere dames met wellust te zwelgen schenen; vlug en schamig wischte men z'n tranen; en er was een algemeene vroolijkheid toen de stoet van vrienden en kennissen uit de kerk en ten slotte ook de dominee binnen kwamen, om het jonge paar geluk te wenschen. Van Stalbergen, zonder toga en muts nu, een gewone meneer, drukte hun de beide handen tegelijk en feliciteerde met 'n fijnen verstandhoudingsglimlach. Noortje bedankte hem voor zijn toespraak, heel vriendelijk, maar tegelijk voelde ze, dat ze dat vale gezicht voortaan nooit anders meer zou kunnen zien dan met die doodskop-grijnzen en stuipige vertrekkingen .... Haastig wendde ze zich tot een paar vriendinnen, die achter dominee binnengekomen waren en lachend feliciteerden .... Het werd vol en druk in de consistoriekamer. Het leek wel een tweede receptie, zonder bloemen ....

Maar nu waren de rijtuigen weer voor, kwam de koster zeggen, en ze reden naar de feestgelegenheid op de Heerengracht, waar Croes na lang aarzelen, praten en uitmeten, besloten had het trouwdéjeuner te geven. Het speet hem; hij had het veel liever thuis gedaan. Dat zou niet alleen eigenaardiger zijn geweest — een meisje trouwt van haar ouderlijk huis uit — maar ook belangrijk goedkooper. Jammer, het ging niet, hoe ze ook pasten en meetten; een dertigtal menschen aan één tafel te vereenigen bleek ál te bezwaarlijk in 't huis op de Keizersgracht.

Het binnenkomen in de zaal, waar de lange gedekte tafel, met z'n zuivere wit, z'n bloemen, z'n flonkerend kristal, zacht lokte, gaf een algemeene ontspanning. Stijf, hongerig en geeuwerig, van zenuwachtigheid en door het zitten in de volle rijtuigen, blij dat het zoover was, ging men opgewekt aan tafel; een vroolijke reactie op de kerkstemming deed zich gelden; er werd gelachen nu, in groepjes steelsgewijs, zoodat dominee het niet merkte, over zijn geaffecteerde uitspraak, over het zingen, en ook nog over die malle vergissing op het stadhuis. Al onder de soep kwam de geesten en tongen los, was er algemeen en lustig gepraat, het jonge paar werd van alle kanten toegedronken in afwachting van de eigenlijke toosten die pas aan het dessert zouden volgen. Oom Gerrit, uit Tiel, presideerde ditmaal de tafel.

Ook over Noortje was rustigheid gekomen nu, een aangename, ofschoon wat weemoedige kalmte, niet geheel natuurlijk, dat besefte ze zelf wel, maar voor 't oogenblik gaf ze er zich aan over en genoot ervan. Alles was nu voorbij, de heerlijke bruidstijd, waar zij zoo lang en innig naar had verlangd, voorbij geroesd ... voor altijd ... voor altijd.... Ze kon er zich nog niet goed indenken, maar ze deed daar ook haar best niet voor; wat hoefde dat nu; het groote, beslissende was in elk geval gebeurd, daar was toch nooit iets meer aan te veranderen; ze moest dus maar afwachten.... O, haar engagementstijd was lang niet zoo één-en-al vreugde geweest als die vele menschen hier, als ook haar ouders wisten! Ze had moeilijke oogenblikken genoeg doorleefd. Piet was lastig en prikkelbaar dikwijls,

kon scherp en zelfs wreed zijn; en ook had ze wel iets gemerkt, gehoord en half-geraden, van zijn vroegere wilde leven. Maar gelukkig, daar wist niemand iets van, en niemand hoefde er ooit iets van te weten, je kon doen of het niet bestond. Als je iets niet noemt, niet erkent, er nooit met iemand over praat... och, dan bestond het immers ook eigenlijk niet!... En trouwens, Piet was nu dol verliefd op haar, dat moest zoo blijven, daar hoopte ze voor te zorgen.... Ten slotte... wie was er volmaakt! Iedere man van dertig jaar heeft wel iets in z'n verleden dat... En wie is er nu niet eens uit z'n humeur!...

Haar vader knikte haar eens toe, met oogen vol weemoedige innigheid, zij bloosde ervan; hij stak zijn glas uit en zij klonken samen. Dit gaf ook anderen weer aanleiding haar naam uit te roepen, met haar aan te stooten en lijntjes te trekken; de ooms trokken er schalks-bestraffende of ondeugend-ironische gezichten bij; ze fluisterden vervolgens onder elkaar of met hun tafeldames, en dan werd er geproest in servetten of uitgeschaterd met achterover gegooid hoofd. „Beste kind", kwam oom Gerrit langzaam, „wil-je nou toch maar niet liever bij paatje en moetje blijven, en bij ons allemaal? Wij houen toch ook zooveel van je!" Hernieuwd gegichel; ook Piet deed schetterig mee, kneep haar jolig in de arm: „wil-je, vrouwtje?" Noortje bloosde opnieuw, schudde neen, zei dat ze wel allerminst bij die nare plaag-ooms blijven wou. „Poe, poe! Wie weet of je daar morgen-aan-den-dag al niet anders over denkt", grinnikte dan, schalks-oogend, die altijd malle oom Gerrit. „Je man kon je ook wel 'is plagen, o jé!... Wees maar voorzichtig met 'm, hoor!... Hij ziet er me net na' uit of-ie gevaarlijk is!... Je hebt toch wel een reispolis tegen ongelukken?"

Mama Croes wenkt haar broer met oogen, lippen, hoofd: niet doen, niet doen! Maar Gerrit, zich vertrouwelijk tot haar overbuigend: „Emma, meid, jij weet er zoo alles van, heb-je 't kind wel voldoende gewaarschuwd?"

Zoo werd met eten en drinken, lachen en aardigheden zeggen, de tijd aan tafel doorgebracht, tot aan 't dessert het eigenlijke „spreken" weer begon. Noor zag er een beetje tegen op. Het was zoo vervelend. En ze had al zooveel in 't genre te verduren gekregen. Iets nieuws zouden ze toch wel niet weten te verzinnen.

Maar toen papa begon, bij zijn eerste woorden al, was ze tot tranen toe geroerd. »Noor, kind", hoorde ze z'n hartelijke stem, „dit is misschien voor langen tijd de laatste keer dat we met z'n allen aan tafel zitten..."

Ze beet zich op de lippen. Een plotseling gevoel van oneindige eenzaamheid liep haar huiverend over de rug. Om zich af te leiden keek ze de tafel langs, keek Bas aan, wiens groote kinderoogen fel-glanzend en als verbaasd terugstaarden.... Die goeie Bas.... Ze hoorde niet precies wat papa verder zei — het was trouwens kort — dan werd er stommelig opgestaan, geklonken, gejuicht, gezongen, van lang-zullen-ze-leven. Zij had in-eens sterk aan Bas moeten denken, haar jongsten broer, dien vreemd achterlijken, dol driftigen jongen. Ze had zich juist in den laatsten tijd vóór haar bruidsdagen nogal veel met hem bemoeid. Hij was altijd zoo echt opgewekt als hij 's avonds van zijn timmerwinkel kwam, waar 't hem best beviel, en innig hartelijk gezelschap dan; ze hadden vaak samen gezeten... veel gepraat..., ze voelde nu in-eens dat ze ook hem erg missen zou, o niet zoo vaak als pa, ma, en Jeanne misschien, maar toch óók, écht, missen...- Henk niet, die zocht nooit haar gezelschap, die was ook haast altijd scherp en schamper, scheen zich ontzaglijk boven haar en de anderen verheven te voelen. Gek, die knappe Henk, 't zoetje jongetje vroeger, was koel en ontevreden, cynisch en hard geworden, terwijl Bas, de domme en kwaaie Bas, altijd warm en hartelijk, een echte broer bleef, voor haar tenminste!... O, dat alles nu achter haar lag, dat heele leven thuis, de kibbelarijtjes met Jeanne, het gevrij met pa... alles, alles....

En een peinzig soezen kwam nu over Noor als een zachte bedwelming. Wat, na papa, haar schoonvader, de ooms en dominee nog spraken — Van Stalbergen herinnerde nog eens aan zijn beeld van het „gotties" kerkraam — wat ten slotte ook Ru, Piets oom uit den Haag, en de neef uit Haarlem be-

weerden, zij hoorde er niet veel meer van... Zij had wel willen slapen....

Maar plotseling stootte Piet haar aan en fluisterde: 't werd tijd nu, tijd om naar boven te gaan en zich te verkleeden; het rijtuig kwam over twintig minuten....

Zij schrok ervan, ze stond dadelijk op. Jeanne en Loe gingen met haar mee naar boven, om te helpen; de bruidsmeisjes hadden nu congé gekregen. En Noortje dacht er later nog dikwijls aan terug, hoe lief en zacht vooral Loe toen geweest was, daar in die vreemde kamer, onder dat helpen-verkleeden; bijna moederlijk teer klonk haar stem en waren haar aandachtige bewegingen. Alleen weer een beetje droevig, melancholiek zou je bijna zeggen. Jeanne ten minste werd er druk-luchtig tegen-in, maakte malle grappen, bijna ruw klinkend na zoo'n innig woord van Loe....

Toen ze klaar was, haar eenvoudig grijslaken japonnetje aan en haar hoedje op met de groengazen sluier, vond ze Piet in de corridor staan, ook in een splinternieuw reispak, en jas over den arm. Zijn oogen schitterden. Hij scheen verrukt over haar nauwsluitende, plooiloos-lijnende kostuumpje, zoende haar, en schetterde luid-uit: „Prachtig! Nou! Vooruit! Maar gauw hoor! Het rijtuig is al voor! Kan jouw koffer er ook op?"... „Zeker!" antwoordde Jeanne, 'n beetje, stroefjes, „ga jelie je gang maar, ik zal er wel voor zorgen, ga maar afscheid nemen..."

Zoo kwamen ze nog even in de zaal terug. Vreemd nu, voor hun al wat vernuchterde, al bijna weg en op reis zich voelende wezen, die zaal vol met juichende, opgewonden menschen, met roode gezichten en in feestplunje. Men verdrong zich om hen. Het werd een gezoen en geroep, een gehanddruk en gesnik zonder eind.... „Nou ja, hoor'is, nou is 't genoeg! Vooruit vrouw!" schreeuwde eindelijk Piet. „Dag allemaal... bonjour hoor!" En hij trok haar haastig mee.

Men liep naar de vensters, men zag hen instappen, nog eens knikken en wuiven, wegrollen dan de vigilante....

Emma Croes, aan een stoel geleund, snikte in haar zakdoekje. Haar man klopte haar op den rug, liep dan broek-opsjorrend een paar malen de zaal op-en-neer, schonk zich een glas wijn in, dronk het in één teug uit.

„Kom kindertjes, stoelvast! We zijn nog niet klaar!", riep luid oom Gerrit, tikte aan zijn glas, begon te toosten, hij wist zelf nog niet op wie....

Maar de jongelui wilden liever dansen nu; er bleek een leege zaal naast-aan te zijn. Ze galoppeerden er binnen; er was geen houden meer aan. En meegesleept door de dansvreugde waagden ook sommigen van de ouderen zich aan een pasje.

Maar het ving al te schemeravonden aan. Mama Croes moest naar huis gebracht worden. De een na den ander vertrokken de familieleden van buiten-de-stad. Zoo verliep ten slotte de partij, bleef enkel nog 'n troepje jongelui een tijdlang bijeen, eerst in die zalen, dan in een groot koffiehuis daar in de buurt, waar ze nafuifden, wetend van geen uitscheiden....

De dag moest er mee heen!... Beroerd genoeg dat 't uit was, met Noortjes bruidstijd.... *(Wordt vervolgd).*

LIEFDE'S SCHIJN,

DOOR

JEANNE REYNEKE VAN STUWE.

Zij had gisteravond in de courant gelezen: de mail uit Oost-Indië wordt hier te 8 uur 30 verwacht, en haar eerste blik, bij het binnentreden van de ontbijtkamer, was naar de tafel geweest, om te zien, of er ook een brief lag van hèm. Maar zij zag niets bij haar bord, en, even ongeduldig om de teleurstelling, riep zij tot haar zoontje, dat nog in de gang bezig was te beproeven, of hij den looper ten einde kon hinken:

— Kóm dan toch, Bobbie!

Maar dadelijk werd zij kalmer, het gebeurde immers zoo dikwijls, dat de brief eerst met de twéede post kwam. Want zij zóu een brief krijgen, vandaag, dat was zeker. Jacques sloeg immers nooit een mail over, nooit. Dat had hij tenminste tot dusverre nog nooit gedaan. Maar... het zou toch kunnen... als er eens

iets was . . . hij kon . . . ziek wezen . . . of. . . .

Zij begon weer onrustig te worden, maar wilde er niet aan toe-geven. Haastig, om haar gedachten in een andere richting te brengen, maakte zij de toebereidselen voor het ontbijt.

— Maatje . . . Ma-áátje!

De kleine jongen zat op zijn tabouret, en trachtte die, zonder dat zijn voetjes den grond raakten, voort te doen wandelen. Met schokjes rukte hij het stoeltje van den vloer, en kwam werkelijk een eindje vooruit.

— Kijk, Maatje, kijk, Maatje, kijk dan, kijk dan!

Hij hijgde; met trotsch, hoogrood gezichtje keek hij naar de strompelende pooten.

— Kom! nou niet zoo spelen! Gauw netjes gaan zitten, en eten.

Zij tilde het kind, dat: hè! riep, bij een arm van de tabouret, schoof die zelf bij de tafel, en bond Bobbie vlug zijn servetje om.

— 't Is al laat, hoor! Daar gaat Guus al voorbij! Nou niet knoeien en spelen, vlug eten, en je melk opdrinken, kom.

Zij keek toe, hoe het kind de stukjes van zijn boterham met gezonden eetlust verorberde, en even kwam een gelukkige gedachte haar onrust tot tevredenheid verteederen. Wat een prachtjongen was die Bobbie geworden, in deze twee jaar. Frissche, dikke, stevige wangen, heldere, guitige oogen, een slank, maar zoo sterk lijfje, en vlug en bevattelijk, o, zij kon niet dankbaar genoeg zijn, werkelijk niet dankbaar genoeg, als zij bedacht, hoe Bobbie geweest was, suf en slap, voosbleek... en nu...

Zij sloeg een arm om den hals van den jongen, en gaf hem een spontanen zoen op het blozende gezicht.

— Nou, nou ben je zoet, hoor. Ga Dientje maar roepen.

En terwijl het kind de kamer uitsprong, keek zij zijn koker na, of er niets aan ontbrak. Werktuigelijk sleep zij een punt aan een paar botte griffels, haalde tramkaartjes en plaatjes uit het onderste laadje, en schoof den koker weer toe.

Bobbie, in zijn matrozen-jekkertje, de lintjes van de muts op een oor, kwam terug, om haar goedendag te zeggen, vóor het naar school gaan.

— Hè, waar zijn nou de plaatjes?

— Die mag je niet mee naar school nemen, dat weet je wel, zei ze glimlachend. Mag niet, hoor! En ga nou maar gauw. En niet van Dientje weg-loopen. En niet probeeren over de brug te springen, wanneer die open gaat. Zal je niet? Zal je niet?

— Nee, Ma, dag, Maatje, dag Ma, dá-àg!

Zij keek hem na, den glimlach nog om de lippen. O, dat kind, dat kind! Hij was het waard, goddank, dat Jacques en zij zóóveel voor hem opofferden. . . .

Maar toch, het vreeselijke gemis, dat zij nu al twee jaren leed, dat kon zelfs hij niet vergoeden. Het altijd-durende, brandende, verterende verlangen naar Jacques, naar haar man, dat kon zelfs hij, liefste jongen, niet stillen. . . .

Zij zuchtte. Daar was zij weer, de pijn, de smart, die zij altijd het sterkst voelde, tegen het oogenblik, dat zij een brief van hem kon verwachten. Dan deed het onrustige smachten haar hartklop nerveus versnellen, en drong haar met geweld de tranen in de oogen.

Maar het was toch niet goed, dat zij zich zoo opwond. Waarom deed zij dat toch? Zij had immers geen reden angstig te zijn?... In 't geheel geen reden?

Driftig drong zij de vrees weg, die haar klemmend besloop. Het was immers al zoo dikwijls gebeurd, dat zij zich bezorgd had gemaakt, en dat zij dan later, om haar eigen bangheid, vroolijk had moeten lachen?...

Zij kon het niet helpen, dat zij zoo naar hem verlangde, verlangde. Zij miste hem altijd, in alles, overal. Zij dacht steeds aan hem, hoe hij met haar sprak, en tegen haar lachte, en hoe hij haar kussen kon...

Zij rilde. Neen, het was verkeerd, zoo toe te geven aan haar bedroefde gedachten. Hoe zou zij, als zij dit deed, het nog een jaar zonder hem uit kunnen houden, een heel jaar van driehonderdvijfenzestig onduldbare dagen, van driehonderdvijfenzestig onduldbare nachten?...

Zij moest maar gewoon zijn, zich niet te veel verdiepen in haar verlangen, dat haar de keel toekneep, en haar zoo triest maakte, zoo triest... dat zij de dingen maar gaan liet, en zich om niets meer bekommerde. . . .

Zij schonk zich een kopje thee in, nam werktuigelijk een broodje, begreep, dat zij

het niet zou kunnen doorkrijgen, maar wilde het toch niet laten, te eten. Als zij weer begon zichzelve te verwaarloozen, zooals zij deed in den eersten tijd, hoe zou zij dan het verdriet der scheiding kunnen dragen, hoe zou zij dan sterk genoeg kunnen zijn voor haar kind?

Het was goed geweest van Hans, haar broer, dat hij haar, in die eerste rampzalige dagen, toen zij dacht liever te willen sterven, dan in eenzaamheid te moeten leven, zonder haar steun, haar troost, haar alles, haar man, met strenge kracht op haar verplichtingen had gewezen, op wat zij móest doen, voor haar kind..: Dat was goed....

Zij ruimde de ontbijt-tafel op, haalde het omwaschbakje, en begon de kopjes en bordjes te wasschen. De meid kwam binnen met de boekjes, en even werden haar gedachten vastgehouden door huishoudelijke besprekingen. Maar toen dit alles was afgeloopen, drong een sterk verlangen haar, om nu naar boven te gaan, naar haar boudoir, en even alleen te wezen met hèm.

Zij ging. Dit was haar rustig uurtje. De beslommeringen van het huishouden achter den rug, het kind nog op school. Nu kon zij even, éven zich overgeven aan haar verlangen, het heftig, enerveerend verlangen naar hem... naar hem....

In haar boudoir stond zij lang voor het groote crayon-portret van haar man. De donkere oogen blikten haar aan met dringenden hartstocht, de lippen glimlachten tegen haar, en vróegen, lókten.... Zij had al zoo dikwijls de illusie gehad, alsof zijn levend gezicht naar haar keek, alsof zijn levende mond den hare zocht, in hunkerend, warm verlangen... en zij gaf zich zoo graag aan deze suggestie... éen oogenblik... éen kort, maar zoo heerlijk moment....

Want als het wat langer duurde, en zij haar hoofd reeds boog, om het rustig te leggen aan zijn borst, in innige vertrouwelijkheid, en zij de aanraking van zijn hand verwachtte, de omsluiting van zijn armen... en zij daar maar bleef staan... hopeloos, koud en alleen... dan kwamen de tranen, en benauwden haar, met zóo hevige kracht, dat zij los brak in wanhopig gesnik....

En het schreien verlichtte haar niet, het maakte haar dof en zwaar in het hoofd... en zij wilde denken aan hem... aan al het goede en lieve... peinzen over haar vroeger geluk....

Zij zette zich in haar lagen, zachten fauteuil, lag heel stil, en dacht... en dacht. Aan den mooien tijd van het eerste samenzijn, aan de heerlijkheid van altijd bij elkander te wezen... alles samen te bespreken... alles samen te doen....

O, het was misschien te prachtig, te volmaakt geweest, dat zóo innig opgaan in elkaar, dat zóo elkaar behoeven, niet buiten elkander kunnen, nooit, nooit.... Er werd immers om gelachen en over geschertst: de eeuwige tortels noemde men hen, de onafscheidelijken, en wat niet meer.... Ja, het was misschien te volkomen geweest....

Maar had het dan anders gekund?... Zij hadden elkaar immers lief... zoo lief... zóó lief... dat....

Zij begon weer te schreien, en snikte stil in haar handen. Zij hadden elkaar zoo lief... dat... dat een scheiding hen vreemd in het leven deed zijn... vreemd, half, onaf.... Zij waren alleen iets, mét en dóor elkaar, en de een zonder den ander... bleef melancholisch, aldoor, en verdroeg zijn ongestild verlangen, als een brandende, kwellende pijn....

Toen, om zich te troosten, bedacht zij, zijn brieven nog eens over te lezen, zijn brieven, die zóo warm en vol van liefde waren, dat de woorden als een levende streeling tot haar kwamen. Zij trok de lade van haar bureautje open, waar zij allen bijeen lagen, uit de couverten genomen, en naar de datums gerangschikt, zoodat zij een soort dagboek vormden, waarin zij telkens en telkens weer las, en er altijd in zocht, wat zij vond....

.... zeg, weet je nog, dien rit naar Marjosarie, waar 't pad zoo smal was, dat er maar éen paard tegelijk voorbij kon? Jij reed voor me, en ik keek maar naar je, keek aldoor naar je... je zat zoo recht... en ik zag je mooie schouders licht mee-schokken met de bewegingen van 't paard. O, die schouders van jou... weet je nog, wéét je nog, hoe ik ze gezoend heb, toen we weer

alleen waren, eindelijk weer alleen? ... O, ik denk er aldoor aan, als ik dien weg naar Marjosarie ga ....

M'n schat, dat je ben, ik verlang zoo naar je. Zoo ellendig, onmenschelijk verlang 'k naar je. Ik moest 't je niet zeggen, want jij vindt 't ook zoo vreeselijk, dat we niet meer bij elkaar kunnen zijn, is 't niet? Maar ik ben toch ook per slot maar een mensch. Lonkie, denk je veel aan me? denk je altijd aan me, altijd, altijd, altijd? ...

Je bent 't mooist 's morgens, met je bloote voetjes in de gouden muiltjes, en je haar los, je prachtige, zachte, koele, golvende haar .... Neen, je ben tóch nog mooier, 's avonds, als we toeren, in de schemering; dan zie 'k je gezicht zoo blank en fijn, en je oogen glanzen zoo, en je mond lacht .... Je lacht altijd, als ik je aankijk, zoo eventjes, stil; waarom doe je dat? Vind je 't prettig, als ik je aankijk? Ik vind 't prettig, om naar je te kijken ... je weet niet, hoe graag ik dat doe, en wat 'k dan denk .... O, kind ... o, kind... Had 'k je toch maar één oogenblik, hier in m'n armen... 't Allermooiste, 't állermooiste ben je, weet je wanneer?... wanneer?

Denk er om, dat ik je terug moet hebben, zooals ik je liet gaan. Je wangen zacht en rood, en je lippen, je lippen, even gewillig om me te zoenen, hoor je, hoor je? Ze zijn zoo frisch en week, zoo lief, zoo lief is je mond.... En je handen, je armen, je alles, jij heelemaal moet 't zelfde zijn, 't zelfde, hoor, 't zelfde... onthoud 't, en zorg daarvoor....

Vrouw, wat moet 'k je doen? Vrouw, ik denk te veel aan je. 't Maakt me soms ziek en wee van verlangen. Wat kan 'k daartegen doen? Niets. Niets. Je ben, zooals je ben, en daarom heb ik je lief, gloeiend, dol, razend heb 'k je lief. Vrouw, was je toch maar hier. O, god, een oogenblik maar. Ik houd 't niet uit, waarachtig, ik houd 't niet uit. Ik verlang naar je, ik verlang naar je, ik doe niets anders dan verlangen, verlangen, ik denk aan jou, en aan je denken is verlangen, verlangen, verlangen....

Zij sloot de oogen; zij voelde zich bij hem, zoo innig, zoo dicht, dat zij sidderde. Zij zat en wachtte ... wachtte, totdat hij komen zou, en haar omvangen met zijn krachtigen arm ... wachtte, totdat zijn mond haar zou kussen met dringende, heftige zoenen, zooals hij het altijd deed ... wachtte, totdat zij wegzinken zou, in een warme, lange bedwelming, waarin zijn stem en zijn kus haar bracht ... waaruit zijn stem en zijn kus haar zou wekken ...

Maar de eenzaamheid was kil en leeg om haar heen, en zij opende de oogen; met pijnlijke plotselingheid ontzonk haar haar warme hoop. Droomen, vage en inhoudlooze droomen ... en wat zelf-suggestie ... dat was al, wat zij had....

Vluchtig beroerden haar vingers de blaadjes van zijn brieven. Zou zij nog verder lezen? Zij ontroerden haar met een bijna te groote hevigheid, zij voelde wel, hoe haar zenuwen erdoor werden aangegrepen ... maar zij waren toch het eenige, wat zij van hem had, op dit oogenblik ... zijn oogen hadden die woorden gezien, zijn geest had ze voor haar bedacht, en zijn hand schreef ze neer ... zijn vaste, warme hand, die zich zoo zacht op haar hoofd leggen kon, of, die in speelsch gebaar, haar kin omvatte ... O, man ... zuchtte zij ... het is toch niet goed, dat we van elkaar zijn gegaan ... niet goed voor mij ... niet goed voor jou ... we kunnen niet buiten elkaar....

Maar het moest immers wel ... om het kind....

O, ja, het moest om het kind. En de resultaten bewezen, hoe noodig het was geweest, dat zij den raad van den dokter hadden gevolgd. Het kind, in Indië altijd sukkelend en zwak, zoo nietig en teer en bleek, was in Holland geworden tot een dikke, blozende baas, zoodat zij dáárover niet genoeg roemen en dankbaar wezen kon.

Zij hadden er zich dikwijls over verbaasd, dat een kind van hen, twee door en door gezonde menschen, zoo voos en slap, en onderhevig aan allerlei kwaaltjes en ziektetjes, kon zijn. Maar het was het klimaat, waar hij niet tegen bestand was, verklaarde de dokter.

Ofschoon in Indië geboren, was zijn afstamming toch zóo zuiver Europeesch, dat

dit méer invloed had op zijn gestel, dan zijn geboorte in het warme land. Hij moest naar Holland; dit was het éenige, maar het zou álles blijken.

Zij voelde nú nog den schok, dien zij kreeg, toen zij den dokter dit hoorde zeggen. Naar Holland... en dit was het eenige.... Hoe moest het dan? Hoe kon het anders, dan dat zij ging met het kind....

Zij met het kind.. alleen naar Holland... weg van Jacques... van wien zij sinds haar huwelijk geen dag was gescheiden geweest.... Het kon immers niet? Maar het zou wèl kunnen, want het moest, het moést.

Hier hielp geen tegenstreven: het gold immers het bestaan van hun kind? Er was geen keuze. Zij moesten ten gunste van het voorstel beslissen. Als het de redding, het behoud van hun kind beteekende, dan mochten zij toch niet aarzelen?

En zij aarzelden niet. Zij brachten het offer. Zij scheurden zich van elkaar, en leefden sinds elk alleen, met hun martelend, ondoofbaar verlangen.... Maar, goddank, het kind was gered....

En zij kon in haar brieven niet genoeg uitweiden over de verbeterde gezondheid van den jongen; altijd had zij iets nieuws en iets goeds te melden. Maar hoewel Jacques altijd naar hem vroeg, en belangstelling toonde in alles wat hem betrof, scheen hij toch niet zóo van Bobbie vervuld te zijn, als van háar, zijn vrouw. Al zijn gedachten, al zijn wenschen, al zijn liefde, golden haar, haar alleen. En zijn brieven waren vol van een smeulenden gloed, die haar zalig maakte, en toch radeloos schreien deed, zoodat zij wel eens verlangde, dat hij haar zijn brandenden hartstocht niet zoo onverholen mocht toonen. Maar kon hij anders? Zij zelve lokte dien immers uit, met haar eigen woorden, haar vragen: denk je aan me... verlang je naar me?... ik denk zoo aan jou... ik verlang zoo naar jou....

O, haar man.. haar man... zij miste hem aldoor, zij had nog geen moment van volkomen rustige tevredenheid gekend zonder hem.... Drie jaar moest hun scheiding duren... nog één jaar... dan kwam hij met verlof. Meer dan de helft van den tijd was nu om, maar dit was haar geen troost. Want elke dag scheen langer en zwaarder te worden, en het verlangen steeg en steeg, naarmate het oogenblik der hereeniging nader kwam....

Zij schoof opeens de lade dicht, en keek op de klok. Het was zoo ongeveer de tijd voor de tweede post... hij was toch niet voorbij-gegaan, en had haar niets gebracht? En op het zelfde oogenblik, dat zij zoo, ongerust, dacht, werd er gebeld.

Daar was haar brief. Zij was er zeker van. En zij opende de deur, om naar beneden te gaan, maar de meid kwam haar tegemoet op de trap, en gaf haar de enveloppe over.

Zij zat weer in haar stoel, en hield den brief tegen haar lippen, glimlachend in overspannen vreugde. Zij wist het wel, dat zij niet teleurgesteld worden zou... Lieveling... man... hoe goed toch van je... altijd zoo voor me te zorgen... o, m'n alles... m'n schat....

Toen begon zij te lezen, en aldoor nog glimlachte zij. Het begin was het zelfde bekorende, verliefde gepraat, dat haar steeds zoo streelend ontroerde, en dat zij las, lás, met een even intens genot, als hoorde zij de zoete, vleiende woorden uitspreken door zijn stem. Maar toen op eens verschrikte zij, zóo heftig, dat zij een oogenblik niet geloofde, wat zij zag. Dát was toch niet waar? Zij vergiste zich toch?

Maar zij las nog eens, nóg eens... wéér... en de woorden drongen met brute kracht op haar in, en sloegen haar met een vreemde, verdoovende pijn... Jacques ziek... erg ziek... zóo erg... zóo erg... dat hij....

Haar slapen klopten, haar keel was beklemd, haar lippen werden droog, en openden zich, om den onrustigen adem door te laten. Ach, het was toch niet waar... zij verbeeldde het zich maar, in haar angstige zorg, die zij steeds voor hem had.... Maar het was wèl waar.... Ofschoon zóo wreed de werkelijkheid niet kon zijn... toch... tóch was het waar....

Zij las weer, met oogen, onwillig het vreeselijke op te nemen, met hersenen, nog niet in staat, den geheelen omvang van het verschrikkende bericht te doorvoelen. Zij las, en zij begreep niet... en toch vatte zij den zin van de woorden:

. . . Ja, kind, nu moet je niet schrikken of angstig worden, hoor . . . maar 'k moet 't je toch wel zeggen: ik ben ziek, weet je, ik heb 't aan de lever . . . en . . . ik moet naar Holland. Dat is tenminste de goede kant van het geval . . . dat we weer bij elkaar zullen zijn. . . . En in Holland word ik beter, dat is vast, daar hoef je niet aan te twijfelen. De dokter verzekert 't me. Nu spijt 't me, dat ik je niet wat voorbereid heb . . . dat 'k 't je nooit 's vertelde, als 'k me beroerd voelde . . . maar 'k dacht aldoor: 't is wat koorts . . . malaria . . . 't zal wel weer overgaan. Eindelijk heb 'k me 's goed laten onderzoeken, en 't resultaat is, dat ik hier niet blijven mag, dat 'k gauw naar Holland moet. Sterk zijn, hoor, schat, niet noodeloos tobben, ik heb je nu alles gezegd; je weet nu alles, je merkt wel, ik kan nog heel gewoon schrijven, en alles doen, dus maak je niet ongerust. Dat mag je niet, hoor? Denk alleen maar hier om: dat we nu gauw weer bij elkaar zullen zijn. O! vrouw! als ik goed doorvoel, wat dat is! In Indië wordt iedereen ziek, iedereen brengt daar vandaan een kwaal mee thuis, en ik heb iets, dat heel best genezen kan. Vergeet ook niet, dat er wel een beetje heimwee naar jou bij-komt . . . als jij niet in Holland was . . . dan kregen ze me zoo maar niet weg. Maar nu láat ik me sturen, en met 't grootste pleizier. . . .

De brief sprak verder niet meer over zijn ziek-zijn, maar was vol van de teederste woorden, de liefste namen, de vleiendste verzekeringen van zijn liefde. Maar zij kon niet verder lezen, zij stikte in haar tranen. Hij was ziek . . . al lang . . . en zij had er niets van geweten . . . zij had hier maar voortgeleefd in kalme onwetendheid . . . terwijl hij pijn had, en leed, en naar haar verlangde, en om haar riep . . . O, hij was ziek . . . en zij kon hem niet troosten, niet helpen, hem niet verzorgen, want hij was ver, zoo ver immers weg . . . Ziek was hij, ziek, zóo ziek, dat hij met een spoed-certificaat naar Holland moest. . . dan was het toch erg. . . heel erg. . .

Hij kwam terug . . . o, kwám hij terug . . . kwám hij terug? Zou hij behouden blijven, totdat zij hem eindelijk had in haar koesterende armen . . . want dán werd hij beter, dat wist zij. Maar konden zij zóolang wachten . . . zou de ziekte hem sparen, totdat hij den overtocht had volbracht, en zij hem nemen kon in haar hoede, en hij herstellen zou door haar zorg? . . .

Zij snikte. De gedachten benauwden en verwarden haar, zij kon niet meer denken. En in haar doodsangst en haar martelenden twijfel, gaf zij zich lijdelijk over aan haar radeloos verdriet. . . .

En nu ging het gebeuren.

Hij kwam terug, — hij wás al terug in het land, en zij wachtte hem.

Zij wachtte hem, trillend van nerveuse spanning, vol van wanhopig, ongeduldig verlangen . . . maar zoo gelukkig, zoo diep, zoo zalig, zoo volkomen gelukkig.

Want hij was veel beter geworden. De zeereis had hem verkwikt, gesterkt, onnoemelijk veel goed gedaan. En zoodra hij in Marseille was aangekomen, had hij haar een telegram gezonden.

Lonkie, ik ben zóóveel beter geworden, ik voel me uitmuntend. Ik ben weer flink en sterk. Je man.

En dit telegram, na weken van aanhoudende vrees, van vertwijfelende onrust, had haar doen uitbreken in hartstochtelijk schreien. Méér nog dan het heerlijk bericht, had het haar ontroerd, dat hij haar Lonkie noemde, den naam, dien hij voor haar verzon, dien niemand anders gebruikte, dien niemand kende. Nu zou het weer goed worden, zoo goed als van ouds tusschen hen. Hij zou genezen, en altijd bleven zij nu voortaan samen, altijd, altijd, door niets, en nooit meer, te scheiden.

O, de dagen, nadat zij de noodlottige tijding ontving. . . . Zij huiverde van ontzetting, als zij even daaraan herinnerd werd. Zij was krankzinnig geweest van angst en smart, zij had niet geweten, hoe te handelen, zij was machteloos geweest, om iets te bedenken, iets te doen. Toen was Hans gekomen, haar broer, en had haar bijgestaan

in de moeilijke dagen, en haar geholpen, totdat zij langzamerhand rustiger was geworden, en had knnnen doen, wat moest worden gedaan.

Hans had haar bemoedigd en getroost, en haar niet alleen gelaten. Hij had haar ook wel hard toegesproken, als hij zag, dat zachtheid niet gaf, en haar onder het oog gebracht, dat zij zich moest beheerschen, en dat het zelfzucht was, zoo ziekelijk toe te geven aan haar verdriet. Allengs hadden zijn woorden invloed op haar gehad, zij was zich gaan bedwingen, en had gewacht, niet meer in zinnelooze vrees, maar in gedweeër berusting.

En de dagen waren voorbij-gegaan... één voor één... uur voor uur sloop weg, en werd verleden... en het in heftig-willend verlangen verbeid moment was nu toch gekomen....

Het huis was vol bloemen. Al de kamers verwachtten hem. Alles had zij ingericht, alsof hij maar voor korten tijd weg was geweest. En zij voelde het ook zoo: alsof zij pas voor korten tijd hadden afscheid genomen... en nu weer bij elkander kwamen in hetzelfde huis, waarin zij altijd hadden gewoond. Zij kon het zich niet voorstellen, als zij uit het raam keek, dat hij dit straatgezicht nooit had gezien... zij kon niet begrijpen, dat hij zich nooit door deze kamers bewogen, dat hij zich nooit aan deze tafel neergezet had... zij dacht immers steeds zoo aan hem, dat de atmosfeer overal vol van hem was....

Hij kwam... en hij werd beter.... Dat het nu toch de waarheid was, dat zij hem zou mogen houden in de omvlijing harer armen, dat zij haar wang tegen de zijne zou kunnen leggen... dat zij zijn zoen zou ontvangen.... Zij kon de armen uitslaan in een spontaan gebaar, en blijven staan, het hoofd achterover geheld, de oogen wijd geopend, de lippen lachend van een blijden, ontroerden lach.... Het jubelde, het zong in haar, zij voelde zich uitgelaten en jong, zij schertste en neuriede den ganschen dag, en speelde en stoeide met den jongen, totdat hun vroolijke stem, hun helle lach het heele huis doorklonk. En als zij alleen was, in den stillen nacht, dan dacht zij aan hem, en hoe hun leven nu weer zonnig zou worden, stralend van liefde. En hoe alles nog mooier, nóg volmaakter zou zijn, dan vroeger óoit... omdat zij elkander twee jaren, twee jaren lang hadden ontbeerd....

O, hij kwam terug... en hij werd beter.... En mét hem kwam het geluk, het lichte, het mooie, het goede, dat zij zoolang had gemist.... Nú voelde zij eerst, hoe arm en eenzaam zij zonder hem was geweest, nú, nu het zoo prachtig veranderen ging....

Toen zij het telegram had ontvangen, en hem over een paar dagen thuis-verwachten kon, was zij rusteloos en nerveus geworden, zoo opgewonden van vreugde, dat zij zichzelf niet herkende. Het was weer Hans geweest, die haar bedaarder, verstandiger maakte. Zij moest kalm zijn, den loop der dingen niet willen dwingen; zij had de laatste weken te veel doorstaan, om niet heel rustig te moeten zijn, wilde er geen reactie komen. Zij had geluisterd, glimlachend-ongeloovig eerst, later gewilliger, want ze begreep toch wel, dat hij gelijk had. Zij moest op haar best bij Jacques' thuiskomst zijn, frisch en jong, zoodat het hem vreugde gaf, haar weer te zien, en die vreugde door niets werd gestoord....

Zij had hem tegemoet willen reizen, maar Hans, die, zij begreep het nu wel, bang was geweest, voor een te groote emotie voor haar, wanneer Jacques aankwam, door en door ziek en ellendig, — ried het haar af, verbood het haar haast. Hij zou Jacques afhalen, en hem veilig en goed bij haar brengen, daar kon zij gerust op zijn. En zij had toegestemd, het wás ook beter, voor alles, voor haar, voor het kind, en niet het minst voor hèm, omdat hij nu rustiger met Hans zou kunnen reizen, en zij hem in het huis bedaard en blijde kon ontvangen. Zij had het óok goed gevonden, dat zij een nacht zouden overblijven in Marseille, Parijs en Brussel, opdat hij niet te vermoeid aankomen zou. En zelfs deze dagen, nu het verlangen bijna onhoudbaar van spanning werd, waren voorbijgegaan, en niets had haar bijna te hevige blijdschap verstoord. Want telkens had zij telegrammen en brieven en briefkaarten gekregen, en zij voelde het zoo duidelijk, dat het moment van weder-zien nader-kwam, met

heerlijke zekerheid. Zelfs de brief van Hans had haar niet uit haar gelukkige stemming kunnen brengen, de brief, waarin hij schreef, dat Jacques zoo veranderd was. Want daaraan ging toch vooraf, dat Jacques zooveel beter was, zoo eindeloos veel beter geworden door de reis.

...'t Is niet te zeggen, hoe Jacques me meeviel. Ik dacht een zieke te vinden, maar daar komt hij aanstappen, flink en joviaal als vroeger, en slaat me op mijn schouder: Jij ben Hans! Wat ben 'k verdomd blij je te zien!... Neen maar, ik wist gewoon niet, wat me gebeurde. Hij zegt, dat hij zich uitstekend voelt, en dat is dan ook wel zoo, want hij loopt en praat en doet, alsof hij niets mankeerde. Ik heb hem met alle geweld tegen moeten houden, om ineens door te reizen, want dat raadde de dokter toch óok af. Hij heeft een ergen stoot gehad, ofschoon, er is volkomen zekerheid op algeheel herstel. Maar één ding wou 'k je zeggen, hij is uiterlijk sterk veranderd. Hij is vreeselijk mager geworden, en zijn haar is een beetje grijs. Daarop moet je voorbereid zijn, en ik zeg 't je expres, opdat je niet te veel schrikken zal. Maar dat is natuurlijk niets, en in Holland komt hij gauw genoeg weer bij. Dat hij zich goed vóelt, dat is 't voornaamste....

Ja, dat was 't voornaamste, 't eenige. Zij zou hem zóo verzorgen en verplegen, zóo alles voor hem doen, hem zóo met goedheid en liefde omringen, dat hij weer spoedig de oude werd. Zij begreep het wel, dat een zoo ernstig ziek-zijn het gestel aanpakte, en in het uiterlijk voorkomen óok merkbaar moest wezen. Natuurlijk was hij veranderd. Maar, o, als zij hem maar eerst bij zich had, als hij maar eerst weer de koesterende warmte van haar liefde voelde, dan zou dit ook wel weer in orde komen. Want hij voelde zich immers goed? O, goddank, hij voelde zich immers goed....

Het was haar, of zij ondankbaar, en verkeerd er aan deed, om hierover te klagen. Er was zooveel, zóoveel, waardoor zij gelukkig werd....

En het oogenblik kwam... het oogenblik kwam... het was bijna tijd... en alles was te zijner ontvangst gereed.... Overal geurden de frissche bloemen... het kind holde opgewonden door de kamers heen en weer... en zij wachtte... zij wachtte....

Het rijtuig kon nu dadelijk komen. Zij mocht hem niet van den trein halen, had hij gewild. Het eerste weerzien moest zijn in hun eigen huis....

Haar handen waren koud, zij kneep de duimen in de palmen, om de spanning te kunnen verdragen. Zij trilde van ontroering, en glimlachte nerveus, onbewust, al den tijd. Zij keek uit het raam, en dwaalde er dan weer van weg, te onrustig, om langer dan een oogenblik in dezelfde houding te blijven.

— Maatje! o, nou komt Paatje... héél... gauw!

— Ja, kind! zei ze blij, met glanzende oogen. Ja!

— O! 'n rijtuig! daar is 't! daar is 't!

Het kind holde naar de deur, en wierp die rumoerig open. Zij hoorde het geluid van een rijtuig, dat stilhield, en wijd spanden haar oogen zich open, een oogenblik kon zij geen adem halen, en hijgde.... Toen keek zij, kéek... met al de gretigheid van haar duldeloos verlangen.... Het portier werd opengeworpen... iemand steeg uit... een magere, geel-bleeke man, wiens vreemde, donkere oogen zoekend opgingen naar het raam.... God... was dát Jacques... haar mán?...

— Ach... zuchtte zij. Werktuigelijk ging zij naar de deur, maar bleef leunen tegen de post, zonder veerkracht, zonder moed... met gesloten oogen, en slap langs de zijden neerhangende armen.

Zij hoorde hem komen... toen eensklaps voelde zij zich omvat... en zoende hij haar, in trillenden hartstocht, waarin zij zich machteloos liet... en noemde hij met gesmoorde stem haar naam, aldoor haar naam....

En eindelijk, overwonnen door zijn herhaalde vraag:

— Zie me toch 's aan... zie me aan... zie me aan....

lichtte zij even de oogleden op, maar, stikkende in haar snikken, sloeg zij ze dadelijk weer neer. Want daar zag zij weer dat vreemde gezicht, en nu zoo dicht bij haar, dat het

haar verbijsterde. Dit was de man niet, die in haar verbeelding geleefd had . . . maar een andere . . . een, dien zij nooit had gekend. . .

Jacques moest haar los laten, zoo beefde en schreide zij. Zij zonk neer op een stoel, krampachtig wrong zij den zakdoek tegen de oogen, terwijl lange, sidderende snikken haar heele lichaam doorschokten. En telkens, als hij iets bedarends zei, barstte zij heviger uit, in een acces van smartelijken angst.

Hij stond er bij, teleurgesteld, wanhopig, op haar neerziende met oogen, waarin de wilde blijdschap dadelijk tot bedroefde verbazing getemperd was. Waarom huilde zij zoo? . . . Was het de schok van het terugzien . . . of had hij iets gedaan . . . iets gezegd. . . .

Toen kwam Hans, en zei, met zijn geruststellende stem:

— Laat d'r maar even . . . 't is de reactie . . . ik ben er wel bang voor geweest . . . ze was veel te opgewonden in de laatste dagen. . . . Dit moest er wel op volgen.

En die woorden kalmeerden haar óók . . . zij gaven haar een houvast: ja, zóo wilde zij, dat Jacques het begreep, — het was de reactie, de breking harer zenuwen, nadat zij te strak en te lang gespannen waren geweest. . . . Zij moest zich beheerschen . . . want nooit, o, god, nooit, mocht Jacques iets van dat vreemde, ontzettende vermoeden. . . .

Zij keek op, en glimlachte; ofschoon haar tanden zich nerveus beten in haar lip, toch glimlachte zij tegen hem. En greep zijn hand, zijn arme, vermagerde hand, en drukte die tegen haar mond. En toen hij zich boog, en haar kuste, in krachtigen, te lang bedwongen hartstocht, liet zij het toe, als was het een handeling, die niet doordrong tot haar gevoel.

Zij was nu weer geheel kalm, en keek naar hem, die eindelijk notitie nam van het kind, het tusschen de knieën liet staan, en met blije verbazing zijn flinkheid en vroolijkheid bezag. En Bobbie, even beduusd door het tooneel van zijn schreiende moeder, was nu weer de wilde, brutale rakker, en trachtte tegen zijn vader op te klauteren, van wiens goedheid en gulheid hij zooveel had gehoord, en dien hij zich ook nog wel als iets vroolijks en vriendelijks herinnerde, zoodat hij hem, zonder de geringste bevangenheid, vragen deed, die afleiding gaven aan de gespannen gedachten van zijn vader en moeder.

Zij keek; en zij wist, dat zij nu niet meer schreien zou van desillusie en vrees, maar een koud gevoel was in haar, terwijl zij naar hem zag. Wat was er toch veranderd in hem . . . en zij dacht: alles. De uitdrukking van zijn gezicht . . . het geluid van zijn lach . . . de klank zijner stem. . . . Waren zijn oogen altijd zoo donker en hard-glanzend geweest? . . . of kwam het, door de tegenstelling met de vaal-gele kleur van zijn gezicht? . . . Wat was hij mager . . . en zoo gebogen . . . met ingevallen schouders . . . en smalle borst. . . en de vreemde toon van zijn stem . . . en zijn grijzende haar . . . en zijn dun-doorschijnende handen. . . . Waren zijn gebaren altijd zoo bruusk . . . omhelsde hij haar altijd zoo wild en ruw . . . en zoende hij haar vroeger ook met zoo harde kracht. . . .

Waar was Jacques toch, waar was de persoonlijkheid, die zij liefhad, die zij had aangebeden? . . . Zij voelde nu niets voor hem dan een diep, ingrijpend medelijden . . . en angst . . . angst voor zijn vreemde Zijn. . . .

Had zijn ziekte of het afzijn hem zoo veranderd. . . . Zij wist het niet . . . en zij kon er niet over peinzen. . . .

Opeens zette hij den jongen weer van zich af, en kwam naar haar toe.

— Waarom kijk je nou zoo treurig, hè? Ben je dan niet blij? ben je nou niet blij? Hè? zeg?

— O, ja . . . ja . . . ik ben blij. . . .

— Waarom kijk je dan zoo bedroefd?

Zij drukte haar gezicht tegen zijn borst, opdat hij het niet zou zien.

— Omdat. . . Ach, je ben toch nog ziek. . .

Hij lachte.

— Ziek? nee! ik ben beter! Geen tobben meer over mij. . . . God! lach tegen me . . . zoen me . . . zeg, dat je blij ben . . . dat je van me houdt . . . zeg, dat je van . . . me . . . houdt. . . .

Hij trok haar op, en tegen zich aan, haar ademloos aanziende, met dringenden, domineerenden blik. En zij gaf zich over, gedwee, terwijl een tintelende kou haar door de leden

trok, en zij zijn stem hoorde, wier klank haar met pijnlijken nadruk door de hersenen ging, en die vroeg, die smeekte, om uitingen van haar liefde ... totdat zij met wanhopige kracht zich aan hem vast-klemde, en hem kuste, en met hijgende lippen zijn naam noemde ... en hem dan weer kuste ... in radelooze hoop, dat hij toch tevreden zou zijn. ... En hij wás tevreden ... zijn oogen straalden zóo van heftige, innerlijke vreugd, dat haar mededoogen haar moedeloosheid overwon ... zij zag hem aan, voor de eerste maal met teedere oogen ... zij nam zich heftig voor, zichzelf te bedwingen ... en met geweld wrong zij haar zware stemming om, tot een van opgewektheid en scherts. ... Zij nam luchtig zijn arm, en zei:

— Kom, willen we nu 't huis 's bekijken? Kom, Hans!

En toen Jacques haar wenkte, dat zij Hans maar beneden moest laten, riep zij vroolijk:

— Nee, Hans heeft me zoo geholpen, alles mooi te maken, hij moet mee!

En zij trokken door het geheele huis, en Jacques was zóo werkelijk gelukkig, en Hans deed zóo opgewekt, en Bobbie schreeuwde in zóo schallende luidruchtigheid zijn blijdschap uit, dat zij een tijd-lang niet voelde, hoe haar vroolijkheid geveinsd was, en dat haar zenuwen haar hielpen voor te wenden, dat zij ook gelukkig wás, hoewel haar de ware vreugde ontbrak.

Maar opeens werd haar rust weer verstoord door een gezegde van Hans: dat hij zich haasten moest voor den trein.

— Nee! nee! riep zij gejaagd. Je blijft eten! Ik heb op je gerekend! Nietwaar, Jacques? hij moet blijven! en toen Jacques niet dadelijk antwoordde, voegde zij er snel aan toe: O, hij is zóoveel voor me geweest ... ik weet niet, hoe 'k zonder hem deze maanden zou zijn doorgekomen! Hij moet bij onze eerste maaltijd zijn, doe je 't, doe je 't, Hans?

Hans schikte zich lachend. En aan het diner waren allen zoo levendig en druk, dat haar stemming tot uitgelatenheid steeg. Haar wangen gloeiden, zij lachte het luidst en het langst van allen, en zij schertste zoo spontaan, dat de vroolijkheid telkens uitbarstte in opgewonden uitroepen, en het schateren van den kleinen jongen. Zij voelde zichzelve niet, zij deed en sprak als onder de bevangenheid van een droom ... maar soms schokte zij een seconden-kort moment van hartbonzenden angst in elkaar, als zij Jacques' hel-glanzende oogen ontmoette. Maar dadelijk weer was zij in den gang der opgewekte luidruchtigheid terug-gevoerd, en lachte dan nog aanhoudender en helderder dan een oogenblik te voren.

Het dessert duurde lang, met zijn grappige verhalen en toasten, en zij verzon telkens weer iets anders en nieuws, om het langer te laten duren. Als het diner was afgeloopen, zou er een stilte, een leegte om haar heen komen, waarvoor zij bang was in een niet te onderdrukken vrees. Maar eindelijk vond Jacques het noodig er een eind aan te maken; hij verlangde naar kalmte en rust.

— Bob moet naar bed, verklaarde hij.

Maar het kind, dat zich dol vermaakte, klemde zich vast aan zijn vader's arm, en protesteerde heftig, maar Jacques schoof hem lachend van zich af.

— Naar boven bengel! of 'k draag je vierkant de trappen op.

Bol gierde van pret: of hij dat alstublieft doen wou! maar Jacques hield zijn vrouw, die het kind naar boven wilde brengen, vast bij den arm.

— Nee! zei hij, glimlachend-jaloersch. Jij blijft nou hier, hoor! Bij mij! De meid kan 'm wel naar bed brengen voor éen keer.

Zij gehoorzaamde zwijgend. De angst, de zware, drukkende angst was weer op haar gevallen, en maakte haar stil en schuw. Gejaagd vroeg zij Jacques en Hans naar boven in de suite te gaan, terwijl zij toezicht hield op het opruimen der tafel, Maar Jacques wilde haar mee hebben, en zij ging mee, in gedweeë lijdelijkheid.

In de suite was het rustig en koel. In de voorkamer brandde het licht, stond het theeblad gereed, en lagen de couranten op tafel.

— 't Is nog geen tijd voor me, zeg, zei Hans verontschuldigend. M'n trein gaat nu pas om tien uur. ... Ja, 't is mijn schuld niet! Maar kom hier! zei hij, nam Jacques en zijn zuster beiden bij een arm, en duwde hen in de donkere achterkamer. Ik zal me wel amu-

seeren hoor, met 'n courant en thee.... Praat jullie nu maar even rustig samen, dat hebben jullie de heele dag nog niet kunnen doen ... als 'k weg ga, roep ik jullie wel.

En hij schoof de suite-deuren achter hen dicht.

Daar stond zij sidderend in Jacques' omarming. Zijn wilde, gretige zoenen benamen haar den adem, zij voelde zich onder zijn passie verdooven. Een drang tot radeloos schreien rees in haar op, zij was zwak in pijnlijke weerloosheid, en opeens zóo vermoeid, dat zij zachtjes vroeg;

— Laten we gaan zitten ... kom ... en zij voerde hem bij de hand naar de canapé, waarop hij neer-viel en haar trok op zijn knieën.

Door de reten zag zij een licht-streep schemeren ... daar, in de andere kamer was Hans toch nog ... en zij voelde het als een verlichting, een veiligheid, hem daar te weten. En allengs bedaarde zij.... Jacques was zoo gelukkig, zoo heerlijk-volkomen gelukkig, dat de ontroering haar angst vermilderde tot teeder, mild medelijden. In het donker zag zij zijn vreemde oogen niet, en niet zijn veranderden mond ... het fluisteren dempte den harden toon van zijn stem ... zoodat zij zich soms verbeeldde het oude, lieve geluid weer te hooren ... en de greep zijner magere, klamme handen was zachter en weeker, in de eigen emotie, die hem beven deed van diep-verrukkende vreugde.

Hij sprak dicht aan haar oor, en vertelde haar, hoe hij naar haar had gehunkerd en gesmacht, al dien tijd ... En dringend vroeg hij haar telkens en telkens weer: of zij ook naar hem had verlangd? ...

— Ja ... ja....

— Zeg me dan hóe ... zeg 't dan ... zeg 't....

— O, je weet 't ... je weet 't....

Ja, hij wist het ... hij had het aldoor in haar brieven gelezen ... haar brieven, o, haar brieven ... die hadden hem zoo gelukkig gemaakt ... maar ook soms zoo opgewonden tot gek-wordens toe.... O, als zij wist.... Hoe hij niet slapen kon, in de lange, ellendige nachten van brandend verlangen ... als hij de armen vast-klemde op zijn borst, om de wanhopige leegte daarin niet te voelen ... en in zijn kussen beet, om zijn krampachtigen, wilden hartstocht te smoren.... O, als zij wist.... Had zij óok zulke nachten gekend ... waarin je ziek bent, radeloos van verlangen ... waarin je je niet bedwingen kán ... en je toch móet bedwingen....

Maar nu ... eindelijk, o, eindelijk toch ... was alles weer goed ... hij had haar nu in zijn armen ... hij kon haar zeggen, dat zij zijn alles was ... hij mocht haar zijn liefde toonen.... Was zij nu óok gelukkig ... zoo gelukkig als hij? ....

— Ja ... ja ... Jacques....

— Zoen me dan ... zeg me dan ... ik heb je lief.... O, god, god, ik heb jou zoo lief....

Zij kon niet meer denken; afgemat sloot zij de oogen, en lag stil bij hem, en luisterde naar zijn hartstochtelijke woorden, zwijgend, gelaten. Haar vrees was niet voelbaar meer, loom en dof stroomde het bloed door haar aderen, traag werkten haar hersenen, en begrepen niet meer, wat hij zei.... Vaag gingen de klanken over haar heen ... een warme slaperigheid beving haar ... zij voelde zich rustig en goed....

Maar eensklaps stoorde een plotseling geluid haar vreedzame kalmte. Hans tikte op de deur, en waarschuwde, dat het zijn tijd worden ging. En trillend over al haar leden van onbeheerschten angst, sprong zij op, schoof de deuren open, en stortte zich snikkend in haar broeders armen.

Zij kon geen woord uitbrengen, maar drukte zich tegen hem aan, als om bescherming te zoeken, en schreide zoo heftig, dat Hans verschrikt, bezorgd, haar aanvatte bij de armen, en haar van zich af-hield, om haar aan te zien.

— Wat is dat nu? Madelon!

Jacques ontstelde. Hoe kwam zij nu zoo opeens, terwijl zij zooeven nog zoo rustig bij elkander zaten, en praatten?.... En Hans, zijn gespannen blik ziende, en den pijnlijk-verwonderden trek om zijn mond, trachtte zijn zuster wat te bedaren; hij meende het wel te begrijpen, waarom zij zoo huilde; het was uit onrust om Jacques, om diens slecht en ziekelijk uitzicht, wat zij aldoor had onderdrukt, om hem niet te grieven, maar dat zich toch, natuurlijk, weer baan brak, en vooral op het oogenblik, dat hij heen moest gaan, en haar

dus niet meer kon troosten.... En hij zei, geruststellend, bemoedigend:

— Maak je maar niet ongerust, hoor. Jacques ziet d'r nog wel 'n beetje verdaan uit, maar dat trekt gauw genoeg weer bij Is 't niet, Jacques? vroeg hij, zich tot zijn zwager wendende, wiens gezicht opklaaarde, toen hij:

— Och! natuurlijk! zei. En haastig trok hij zijn vrouw naar zich toe, om haar nogmaals en nogmaals de verzekering te geven, dat hij zich best voelde, op zijn woord van eer.

En Hans sprak haar nog eens moed in, op zijn hartelijke wijze, en fluisterde haar toe:

— Houd je 'n beetje goed, hè... voor hèm... 't is anders zoo naar voor hèm... en je hoeft niet ongerust te zijn, heusch niet, waarachtig niet.

En zij glimlachte, vaag-blij, dat er dezen uitleg aan haar tranen gegeven werd, en schreide niet meer; zij berustte. Zij werd overwonnen door de omstandigheden, zij kon daar niet tegen op... zij berustte....

En toen Jacques, nadat Hans heen was gegaan... zij verwachtte het wel... snel op haar toe-trad, en haar omving, en zijn wang legde tegen haar gezicht en fluisterde met gedempte stem, dat zij nu toch bij elkaar waren voor goed... en eindelijk... eindelijk alleen... onderwierp zij zich aan zijn wil, weerloos-gelaten.

— Ga je nu mee naar boven?....

— Ja, knikte zij, sprakeloos.

— Kom dan, kom... o, jou.... Even keek hij haar aan, en zij huiverde van sidderenden angst. Maar zij sloot haar oogen, opdat hij de uitdrukking daarin niet zou zien....

Hij liep, met een gemakkelijkheid van beweging, alsof hij zich hier al geheel thuis voelde, naar de gang, om de voordeur te sluiten, en het gas uit te doen.

En zij, in dit éene oogenblik van nog zichzelve zijn, kneep de handen tot vaste vuisten samen, en smeekte zich toe, in hartstochtelijken drang: o, laat hij 't toch nooit merken... dat 'k me zoo vreemd tegen 'm voel... laat hij 't toch nooit merken... dat 'k .. bang voor 'm ben... o, laat hij 't toch nooit merken....

BOEKBESPREKING.

HENRI VAN WERMESKERKEN, Van het Wondere Geluk. Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1908.

„Zwart sloot zich herfstnacht om de witte villa Vredensteijn, haar ommantelend met een dicht kleed van duisternis.

„Zware regenwolken gleden neer uit de hemelen, en vielen in millioenen druppelen op het dak,... ratelend... ruischend en kletterend, om weg te rammelen door de afvoerbuis naar den regenbak, waar het woest bulderde van weerklank. Klagend gierde de wind om het huis, soms met een slag gestuit tegen een kleinen uitbouw,... in zijn woede rammelend aan jaloezieën en ramen, of driftig de heesters door elkaar slingerend, om de afgerukte takken met de regendroppelen tegen de ruiten te pletter te slaan..., en dan nijdig heen te vluchten, loeiend als een gewonde stier, verder... immer verder."

Wat zegt ge wel, lezer, van deze witheid eener villa die nog te zien is wanneer „herfstnacht" zich er „zwart" om heen „gesloten" heeft, haar bovendien nog „ommantelend" met een „dicht kleed van duisternis", hoe stelt gij u wolken voor „wegrammelend" door een „afvoerbuis", en zoudt ge niet verlangen te weten wie u de soliede ruiten leveren kan, waartegen de wind, met kwalijk verklaarbare voorkeur, takken „te pletter" slaat?

Met het aangehaalde abracadabra ving een boek aan — een z.g. „roman"; ieder, 'n geheel boekdeel vullend en minstens 150 blz. lang verhaal wordt immers roman genaamd tegenwoordig! — nu ongeveer een jaar geleden verschenen bij den uitgever L. J. Veen. Het heette „Leo Smeder" en de schrijver: Henri van Wermeskerken. Deze bleek een zoon te zijn van wijlen mevr. Van Wermeskerken Junius (ps. Johanna van Woude), een dame, wier geschriften 'n twintig jaar geleden nogal opgang maakten, en die dan ook werkelijk een klein talent voor schrijven bezat. Dat, zooals trouwens zoo vaak voorkomt, haar zoon volstrekt niets van dat

talentje met de moedermelk had ingezogen, werd al door die eerste pagina van zijn eerste boek afdoende bewezen. Maar buitendien, men verzekerde mij indertijd, dat het boek „Leo Smeder" dan ook geenszins geschreven was met de bedoeling een werk van kunst te scheppen, doch om gansch particuliere redenen, wier ontvouwing in deze kolommen geen zin hebben en geen pas geven zou. Ik sloot dus, na lezing der geciteerde alinea's, deze z.g. roman en legde het boek opzij; ik begreep met deszelfs verschijning niets te maken te hebben; wat gaan mij de familie-aangelegenheden der Van Wermeskerkens aan!

Thans echter blijkt dat men zich vergist heeft in den jeugdigen heer van Wermeskerken. Het blijkt n.l. wel degelijk in de bedoeling van dit jongemensch te liggen als schrijver op te treden. Immers een tweede boekwerk van zijn hand, getiteld: „Van het Wondere Geluk" heeft onlangs het licht gezien. Ook dit is een „doorloopend verhaal" — zooals de boekverkoopers zeggen — 220 pagina's groot; trouwens het titelblad vermeldt het ditmaal nadrukkelijk: het werk verbeeldt een „roman" te zijn. En daar uit niets blijkt dat voor de verschijning van dit nieuwe geschrift redenen bestaan van gelijksoortigen aard, als die welke tot het schrijven en uitgeven van „Leo Smeder" geleid hebben, kan men bezwaarlijk tot een andere gevolgtrekking komen; de heer Van Wermeskerken heeft wat men zoo noemt den schrijversloopbaan gekozen, hij dingt naar den naam van kunstenaar. Welnu, om het dan maar dadelijk en duidelijk te zeggen: ik geloof dat deze keuze en deze eerzucht den heer v. W. eenmaal sterk berouwen zullen, en dat hij niet beter doen kan dan er, zoo spoedig als maar eenigszins mogelijk is, geheel en al van af te zien. Zoo érg is dat niet! Er zijn vele honorabele werkkringen! Gezien het portret van den heer v. W., dat mij met zijn laatste boek werd toegezonden, durf ik zeggen dat deze heer als 't ware geschapen schijnt om in tal van betrekkingen, of beroepen, te slagen....

Zoodra het dan vaststond, dat wij in den heer v. Wermeskerken een aspirant-schrijver te zien hadden heb ik mij er toe gezet om ook dat eerste boek van hem, Leo Smeder, alsnog geheel te leeren kennen. Dit was alleen in zooverre een aangename taak als het lezen van, niet aldus bedoelde, nonsens in den regel een onschuldig en gezond vermaak aanbiedt. Met de geringe uitzondering toch van, misschien, twee of drie bladzijden bleek dit geheele boek van hetzelfde... gehalte (zoo het geoorloofd is dit woord hier te bezigen) als de door mij geciteerde eerste pagina te zijn. Het boek Leo Smeder is van een litterair standpunt gezien eenvoudig n i e t s. Nu las ik in couranten en tijdschriften dat andere recensenten dit mijn gevoelen in hoofdzaak deelden, doch tevens dat „Van het Wondere Geluk", Van Wermeskerken's tweede boek, een „stap vooruit", iets beters werd geacht. Ik besloot daarom ook dit werk, bij wijze van toespijs, te genieten, en neen, nu begrijp ik er niets meer van; hoe heeft men dit boek in vredesnaam voor iets beters aan kunnen zien dan zijn voorganger; ik vind het veeleer nog iets minders, of liever — want minder dan niéts gaat eigenlijk slecht! — ik vind het nog een veel akeliger soort lor dan dat vorige, ik vind den geest ervan zóó... zóó... ja, och lezer, oordeel maar liever zelf!...

„Het Wondere Geluk" verbeeldt een artiesten-roman. De heer Bertho Lang, de hoofdpersoon, n.l. heeft wel eens wat geschreven en herhaaldelijk blijkt, dat hij zich „dichter" voelt, evenwel „zonder een enkelen drang"? Dat is een kwaad iets, zou men zoo zeggen, de heer Lang zal er zich dan ook zeker niet over verwonderd hebben, dat hetgeen hij zoo lusteloos ter wereld bracht niet veel deugde en door de kritiek „ampart gezet" werd. Mis! De heer Lang is hevig verbolgen — en deze onwijze woede is misschien wel een der zeer weinige menschelijke trekjes waarmee v. W. gezegden heer heeft trachten te schetsen (ofschoon ik niet geloof dat het precies zoo de bedoeling was!) — „Mij sloegen ze lam, die... die... beunhazen...", dus raast hij uit tegen een knapperen vriend, ook schrijver, (met meer drang en minder drukte), „en toch, als ik werk, denk ik alleen aan hen..., ik werk voor de kritiek alleen... en... dan kan ik niet.... Jij..., een reus ben je..., je naam is ge-

vestigd . . . , stormen raken je niet meer . . . , mij hebben ze gebroken. . . . Niets . . . , letterlijk niets lukt me meer . . . , ik kan niet meer werken. En dan die ellendig lange nachten, als ik niet slapen kan, als ik me alleen voel . . . , zoo ellendig verlaten. . . ."

Dit is natuurlijk niet bepaald waarschijnlijke spreektaal — de heer v. W. is er nergens in geslaagd een ook maar eenigszins mógelijke dialoog te schrijven — toch is men, dit boek van hem lezend, maar blij als de menschen wat je noemt sprekende worden opgevoerd, want is de schrijver zelf aan 't woord, dan komt er gewoonlijk een poespas als de volgende:

„Door dit eenzelvig leven, zonder een enkele zonnestraal van vriendschap of een wijze hand, die hem leiden wilde . . . een te ouden vader en het zoo jeugdig verlies van zijn moedertje (het is bijna niet over te schrijven! Ik doe het woord voor woord, en meen toch telkens me te vergissen, wanend dat het onmogelijk is dusdanige nonsens neer te kladden. H. R.) had zijn karakter zich op een vreemde wijze ontwikkeld. Zijn geheele gedachtenleven had zich getoetst aan de sfeer ('t staat er heusch! H. R.) waarin hij werd grootgebracht, en dit . . . , gepaard aan een gevoelig hart — want eenzamen hebben maar al te vaak gevoelige harten (is het niet om akelig van te worden? H. R.) — en een ziekelijke fantasie, had hem een levensbeschouwing doen krijgen, die geheel abnormaal te noemen was. Door het vele denken aan de droeve dingen, die het leven den gevoeligen mensch meedoogenloos voor de oogen voert en het lezen van voor hem te rijpe boeken . . . (ik zweer u, lezer, het staat er! H. R.) was hij op zijn twintigste jaar reeds begonnen te behooren tot dat soort jongelui, die op dezen leeftijd eigenlijk ziekelijk-oude denkwijzen in zich omdragen, waardoor zij zich oud voelen gaan, zonder ooit werkelijk jong geweest te zijn en moedwillig of onbewust alle mooie en verhevene van het leven ongezien voorbij schrijden" (Van Wermeskerken, u zal het niet gelukken ongezien voorbij te schrijden! H. R.)

„En toch voelde hij . . . , wist hij, dat het leven nog iets anders brengen kon (anders dan wat, zou men willen vragen, wanneer men het niet al lang opgegeven had naar slot of zin in dezen warwinkel te snuffelen. H. R.) . . . , hij wist dat er vreugden waren . . . en jaren lang had hij die gewacht. . . .

„Want dit alleen, kon toch het leven niet zijn.

„Hij wachtte nog van het leven iets hoogers. . . . heiligs. . . ., iets, dat hij niet in woorden brengen kon, maar dat komen zou. . . .

„Eens had hij een avondwandeling gemaakt in de omgeving van Bonn (zijn woonplaats, papa is daar Geheimrat. H. R.) Tusschen de sparren, die als donkere zuilen oprezen en te dragen schenen de zware lentenacht . . . zag hij gestalten . . ., zag hij witte vrouwenkleedjes schemeren, waarom een donkere arm zich vlocht. (Denk b. v. aan een „vlechtmatje" uit uw jeugd, lezer! Eén op, één neer! H. R.)

„En hij hoorde kussen en lachjes. . . .

„Het was de lente. . . .

„Maar hij ging eenzaam het boschpad.

„Toen was het voor het eerst, dat een verlangen naar liefde zich van hem meester maakte en op wonderlijke wijzen was hij liefdes gaan zoeken, zonder dat die hem ooit hadden kunnen bevredigen. En zoo kwam hij tot daden, voortvloeiende alleen uit die abnormaliteit van zwaarmoedigheid en oudvoelen, welke over al zijn handelingen domineerde. (Let goed op nu, het wordt hoe langer hoe mooier! H. R.) Eerst meende hij die liefde te vinden in een pachtersdochter. Spoedig zag hij in, dat zij nooit iets voor hem zou kunnen zijn . . . en keek hij naar iets anders om. Maar hij vond niets, omdat hij zich verre hield van de kringen, waar vroolijkheid en vreugde was, waar zijn vader vergeefs hem trachtte te brengen".

Gaarne zou ik nog wat doorgaan met citeeren, het is zoo vermakelijk, en elke andere kritiek feitelijk overbodig, maar ik moet u toch ook nog wat vertellen van het eigenlijke verhaal, van dat waar het om gaat in dit fraai stuk boek.

Bertho dan, na vergeefs getracht te hebben zijn „ellendig lange nachten", als hij „niet slapen kan", al boemelende klein te krijgen, komt opnieuw om raad bij zijn ijverigen vriend Maurits, die niets doet dan schrijven en proeven corrigeeren (verderop staat ergens, dat hij „tot aan de ooren in een berg drukproeven

van zijn nieuwen roman zit"). Deze, in een begrijpelijk verlangen van den lastigen lummel ontslagen te zijn, stuurt hem naar Thüringen. Over Berlijn reist Bertho daarop inderdaad naar Ilmenau en bezoekt het Goethehäuschen op den Gickelhahn (of Kickelhahn zooals v. W. op zijn eigen houtje spelt). Wij krijgen een geamendeerde editie van Goethe's bekende Wanderers Nachtlied:

„Ueber allen Gipfeln
„Ist Ruh,
„In allen Wipfeln
„Spürest du
„Kaum einen Hauch;

De heer Van W. vindt het n.l. mooier zóó:

„Über alle Gipfeln ist Ruh' . . . .
Kaum einen Hauch spürest du."

En dan: „Daar was het, dat hij Margaretha voor de eerste maal aanschouwde."

Ik kan de lust niet weerstaan u de beschrijving van het meisje in Van Wermeskerken's eigen, oorspronkelijke taal te geven:

„Een weelde van donkerblonde lokken omlijstte (houd u goed! H. R.) het bleeke gelaat, elegant weggolvend langs haar slapen, half over de ooren. Haar voorhoofd was parelblank, het gezichtje fijn en etherisch . . ., maar mat-bleek.

„Een nauw-sluitend astrakan manteltje deed zuiver uitkomen de slanke figuur. Het scheen alles zoo eenvoudig . . . en toch zoo koket.

„Hij wilde den blik afwenden . . ., maar kon niet. . . . Een wondervreemd (gemakkelijk woord is dat toch, kun-je altijd gebruiken! H.R.) gevoel van pijn was in zijn borst.

Zij was zoo heel teer en fijn, als zij daar afstak tegen het woeden der elementen buiten dat een wondervreemd (niet waar? H. R.) verlangen, zijn armen schuttend om haar te leggen. . . . als ware zij te zwak geweest om alleen die stormen te trotseeren . . ., in hem oprees. . . ."

Enzoovoorts! . . .

„Zou hij haar volgen," vraagt Bertho zich 18 regels verder af. Wel ja, hij doet het, hij spreekt haar aan, en. . . . „Zóo hoorde hij daar voor het eerst haar stem. Deze was zeer beschaafd en zacht. Maar zij was zóó zonder uitdrukking, zóó gevoelloos en onverschillig, als was zij eenmaal in hoogen juichtoon van geluk gebroken". . . .

De kennis is dus gemaakt en wordt van beide zijden met veel animo voortgezet. Bertho en Margarethe blijken prachtig bij elkaar te passen. Hun gevoelens zijn niettemin „wonder". „Twee eenzamen hadden elkaar de handen gereikt . . . zwijgend. Zij hielden die handen vast ineengesloten. *) Slechts één enkele maal had zij hem gevraagd of hij haar liefhad. . . . En slechts één enkele maal had zij gezegd hem lief te hebben, zooals alleen een vrouw in staat is lief te hebben", zoo lezen wij op bl. 67, en 3 pagina's verder wordt deze „wondere" wijze van liefhebben, zooals alleen een vrouw dat kan, nog nader aangeduid: „Hij rustte in haar armen, dronk liefdekussen van haar mond. . . . Dat was zijn leven. Als een zachte lenteadem streelden zij zijn voorhoofd, zijn oogen, zijn mond . . ., passieloos en rein waren ze als de kussen eener moeder. . . ."

Doch nu komt de verwikkeling. Bertho, in een lucide oogenblik, — hij heeft er heusch niet vroeger aan gedacht — vraagt het meisje zijn vrouw te worden. En plotseling vlucht zij heen, vérweg, naar hare moeder, die ergens in Silezië woont, en van daaruit schrijft zij 't hem — er kan niets van komen, hij weet niet wie zij is, hij weet niet dat zij een ander heeft toebehoord! Kortom, het lieve kind bekent met roerende openhartigheid eenige jaren geleden door een bruut persoon verleid, of liever vrijwel verkracht te zijn. Wij gaan 'n beetje houden van het meisje. Want deze brief, hoe onzinnig boekerig, ja absoluut onmogelijk van schrijfwijze ook, is toch nog het minst verwerpelijke in dit overigens kapitaal malle boek. Bespottelijke zinnetjes komen er in voor (bv. deze: „Als een vloermat had hij mij gebruikt, om met reiner voeten verder te schrijden"), tirades die zelfs in een Belgische poesjenellenkelder uitgefloten zouden worden, maar toch . . . nu en dan klinkt een menschelijker toon éven op, en wij komen er door in de situatie, wij gaan begrijpen: wat een engel van een kind dat zoo iets, zonder zelfophemeling, ja met schuldbesef, durft schrijven aan

*) Ik vraag den heer v. W. verschooning voor het negeeren, hier en in volgende citaten, van zijn verdeeling in alinea's.

den man van wien ze houdt. Helaas, deze enkele menschelijke zinnetjes zijn het laatste leesbare wat in het verregaand akelige product dat „Van het Wondere Geluk" heet, is te vinden. Immers nu volgt een relaas der aarzelingen, van het ploertje Bertho, om de lieve vrouw, dat hem haar heele vertrouwen gegeven en haar toekomst in zijn handen gesteld heeft, tot zich te nemen en te trouwen, het verhaal zijner raas- en scheldpartijen, zijner laf-theatrale zelfmoord-pogingen, zijner eindelijke, nog maar gedeeltelijke bekeering. Hij schrijft Margaretha dat zij bij hem komen mag — wat zij doet — maar van trouwen is voorloopig geen kwestie. Komt hij er ten slotte toch toe, dan beschouwt hij deze daad als een offer. . . .

Men begrijpe mij nu wel Ware de roman van dit mispuntje op realistische wijze, zuiver en objectief geschreven, ware het eenvoudig de roman van een verwaten nietsnut, wij zouden het, niet zonder woedende ergernis en mistroostigheid wellicht, en stellig niet zonder hoofdschuddende verbazing over der liefde blindheid, wij zouden het, zeg ik, aanvaarden, het genieten zelfs, wanneer het n.l. niet alleen zuiver en objectief, maar ook overigens litterair-goed, en met ziel geschreven was. Doch niets van dat alles is hier het geval. Toon en stijl brengen uit dat de schrijver, verre van de gedragingen zijns hoofdpersoons af te keuren, of wel ze zonder kritiek te constateeren, dien hoofdpersoon een nobel en hoogstaand mensch acht, en hem van harte toejuicht en belauwert om zijn zoogenaamde offer.

Op bl. 181 lezen wij: „Nu wilde hij vergelden. Maar waarmee? De gedachte aan een huwelijk rees in hem òp. . . . Een huwelijk . . . haar zijn naam geven. . . . Zou dat een offer zijn? . . . Ja, een offer was het, omdat er iets geweest was in haar leven. Maar had hij den moed, de macht nu reeds . . . , had hij dan alles kunnen vergeten? . . . Maar het moest . . . dat was het eenige offer . . ."

Enzoovoort, enzoovoort! Het is nu wel genoeg. Ik ben er beu van! . . .

Er is nog altijd een soort legende in omloop volgens welke jonge auteurs ontzettende moeilijkheden zouden hebben met het vinden van uitgevers voor hun werken, die dan later blijken meesterstukken te zijn. De droeve waarheid staat er precies tegenover! Deze werken van den heer Van Wermeskerken zijn er het allerlaatste bewijs voor: geen zoo miserabel prul kan men schrijven tegenwoordig of men vindt iemand die het uitgeven wil. Toegegeven, zal men wellicht zeggen, doch juist voor het goede werk is het zooveel moeilijker. Doch dit geloof ik niet, immers aan tijdschriften geen gebrek, die dit goede werk van gansche harte welkom heeten.

Toen onlangs, namens de Vereeniging van Letterkundigen, o. a. door den schrijver van dit artikel, met het bestuur van den Nederlandschen Uitgeversbond werd beraadslaagd over al wat behoort te worden opgenomen in een model contract-van-uitgave, waardoor de rechten des schrijvers behoorlijk gewaarborgd zouden worden, vroeg hem een der aanwezige heeren, of het dan zijn bedoeling zijn kon, het vinden van een uitgever voor jonge auteurs nóg moeilijker te maken dan 't alreeds was. Onmiddellijk en van ganscher harte werd deze vraag met ja beantwoord. Ja! Ja zeker! Driewerf ja! het moest oneindig moeilijker zijn voor jonge zoowel als voor de alleroudste auteurs, uitgevers te vinden voor prullaria. Dit zou zelfs een ideaaltoestand zijn. Niets dan goede boeken, wie zou niet naar zulk een heilperiode verlangen! En toch, het ware volstrekt niet zoo onmogelijk er toe te komen. De uitgevers van letterkundige werken hadden slechts bevoegde personen aan te stellen om de copieën te beoordeelen hun ter uitgave aangeboden.

Men lacht mij uit! Weet ik dan niet, dat een uitgever in de eerste plaats een handelsman, en de best verkochte boeken geenszins de schoonste zijn? Dat het groote publiek de meest absolute maling heeft aan onze litteraire eischen. . . .

Jawel, ik weet het zoo'n beetje.

Maar wat ik niét weet, en weiger te gelooven, is, dat een boek als dit „Wondere Geluk", als deze soi-disant roman van een soi-disant schrijver, deze cacografie uit ouderwets-romantische verhalen van de allermufste soort, zelfs door de allerachterste rangen van ons allerachterlijkst „groot publiek" gekocht zal worden.

H. R.

POPULAIRE KUNSTHISTORIE.

Collection des Grands Artistes des Pays-Bas. G. van Oest & Cie., Bruxelles.

Ik geloof niet, dat wij de verschillende auteurs onrecht aan doen, nòch de uitgave der heeren G. van Oest & Cie. kleineeren, wanneer wij, beoordeelende de reeds verschenen deeltjes, deze serie aanduiden als bijdragen tot populaire kunsthistorie.

Wij toch willen hiermede geenszins een minderwaardigheid bedoelen, doch er slechts mede aanduiden, dat hier niet gezocht is, voor het meerendeel ten minste niet (het boekje over Quintijn Metsys maakte er misschien een uitzondering op) naar nieuwe bewijsgronden om het werk van dezen of genen meester nader te kunnen documenteeren of op hunne levensomstandigheden een nieuw licht te kunnen werpen; maar dat er getracht is, aan de hand van bestaande gegevens een beeld te geven van het leven en werken van enkelen der meest belangrijke Nederlandsche kunstenaars.

Immers Gustave Van Zijpe, de schrijver van het deeltje over den Delftschen Vermeer zegt in zijn voorrede: „Ce petit livre n'est point une étude savante. Son auteur n'a pas la prétention de faire oeuvre d'érudit. Il n'a point fait de recherches dans les archives; il n'a point eu le dessein d'augmenter la documentation commencée par des historiens de l'art et que d'autres historiens compléteront peut être. Il a simplement réuni des renseignements déja publiés, des hypothèses déjà formulées par Bürger, par Havard, par Obreen, par M.M. Bredius, de Stuers, Hofstede de Groot, Martin, d'autres encore; et il a essayé d'ébaucher le portrait d'un très grand artiste, de caractériser une personnalité puissante, de dire pourquoi elle mérite, entre toutes, l'admiration enthousiaste et le respect".

En hiermede neemt hij dus geheel het standpunt in van den populairen-kunsthistoricus, den schrijver, die aan leeken de schoonheid wil doen kennen van schilderkunst, van beeldhouwkunst, van architectuur, hun een inzicht geven in het werk van dezen of genen grooten meester, zonder in een zuiver wetenschappelijke bronnenstudie te vervallen.

Dat er in dezen tijd belangstelling is voor kunsthistorie, in bevattelijken vorm medegedeeld, dat er behoefte bestaat aan soortgelijke boekjes als de „Collection des Grands Artistes des Pays-Bas," wij twijfelen er geenszins aan, wetende hoe er een zucht bij het publiek is naar meer aesthetische ontwikkeling. Het kan zijn, dat wij hier met een voorbijgaande modegril te doen hebben, maar bij velen toch zit het wel iets dieper, zij voelen, dat bij de opleiding, hetzij op de scholen als elders er nooit een oogenblik aan gedacht is, ook hun smaak, hun bevattings-vermogen voor iets moois te vormen, laat staan gepoogd is hun iets te doen begrijpen van de schoonheid in uitingen van beeldende kunst. En al voelden sommigen bij het doorwandelen in Musea eens iets voor dit of dat schilderij, zij konden er zich dan meestal geen rekenschap van geven, waarom zij het mooi vonden, òf zij verlangden naar meerder bijzonderheden dan een Museum-Catalogus geven kan, wat van zelf dus leidde naar een kunsthistorie voor leeken.

Opmerkelijk is dan ook zooals Jean de Bosschere zegt in zijn boekje over Quintijn Metsys dat door de tentoonstelling te Brugge eenige jaren geleden gehouden, velen eerst tot het besef zijn gekomen van de schoonheid der Vlaamsche en Hollandsche Primitieven, dat er belangstelling is gekomen voor het werk van Metsys, van Memlinc, van Bouts en meer anderen.

Een serie-uitgave, als bovengenoemde zal dan ook zeker aan velen welkom zijn, vooral daar zij, naast een tekst die aangenaam is om te lezen, die goed is, zonder tot dorre documentatie of schoolmeesterij te vervallen, een groot aantal illustraties bevat, die een duidelijk overzicht geven van het werk van den besproken kunstenaar.

Een viertal deeltjes zijn thans verschenen, gewijd aan Quintin Metsys, Thiery Bouts, Pierre Breughel l'Ancien en Vermeer de Delft, terwijl nog in voorbereiding zijn, monografieen

over Hans Memlinc, Lucas de Leyde, Hugo van der Goes, André Beauneveu, Antonio Moro, Les Neerlandais en Bourgogne en Les Miniaturistes de la cour de Bourgogne.

Jean Bosschère's studie over Metsys is wel iets meer dan een bloote verhandeling. Allereerst begint hij te tornen aan de wel wat legendarische verhalen van den smid die om zijn aanstaande vrouw en schoonvader te believen schilder werd, en aan den beroemden vlieg; terwijl hij ten slotte op aesthetische gronden enkele attributies in twijfel trekt. Ook de meening hoewel vrij aannemelijk als zou een zelfportret van Metsys op een der luiken van de „Legende" te Brussel voorkomen lijkt ons niet onbelangrijk.

Over Thierry (Dierck) Bouts schrijft Arnold Goffin, en hij doet geen onverdienstelijk werk door dezen kunstenaar meerdere bekendheid te geven. Een kort overzicht der tijdgenooten van Dierck (den oude) gaat er aan vooraf, en voor zoover die waren na te gaan eenige levensbijzonderheden. Een paar reproducties naar schilderijen van Albert-Bouts en Dierck; beide zonen doen een duidelijken invloed van den vader op den zoon zien, zoo zelfs dat dit meermalen tot verwarring aanleiding heeft gegeven.

Over den Delftschen Vermeer, den kunstenaar die, dank zij de aankoop van „Het Melkmeisje" zich op het oogenblik in ongewone populariteit mag verheugen, heeft Gustave van Zijpe in het vierde deeltje geschreven met een enthousiasme, dat dit boekje tot een aangename lectuur maakt.

Na een korte levensbeschrijving, waarin Vermeer als „un inconnu" wordt aangeduid, en de schrijver ons herinnert aan de zeer lage prijzen die Vermeer's schilderijen bij zijn dood en zelfs langen tijd daarna opbrachten, krijgen wij een overzicht van zijn werk en aan het eind een opgave der schilderijen die thans definitief door kunsthistorici op naam van Vermeer gesteld zijn.

Het is een aardige serie die de heer Van Oest heeft voorbereid. Uitstekend verzorgd met goede autotypien, en voor zoover verschenen, geschreven op een wijze, die mij toeschijnt juist te zijn, wat het publiek voor dergelijke uitgaven hebben moet: helder en duidelijk een inzicht gevende in het werk van dezen of genen kunstenaar, zoodat de lezer, die zich niet vermag te verdiepen in omvangrijke kunsthistorische werken toch door deze boekjes een voldoende aperçu krijgt om den kunstenaar te leeren begrijpen en waardeeren.

Waar de uitgever door deze „Collection des grands artistes des Pays-Bas" ongetwijfeld velen aan zich verplicht, daar zouden wij hem in overweging willen geven, eens na te gaan, of niet een dergelijke serie omvattende verschillende kunstambachten tevens vatbaarheid zou hebben. Wij veronderstellen dat juist in dezen tijd essays over edelsmeedkunstenaars, porceleinschilders, houtsculpteurs, enz. enz. belangstelling zouden wekken, vooral als zij waren uitgegeven op een wijze als bovengenoemde serie.

R. W. P. Jr.

LANDSCHAP IN ZUID-BALI.

HOUTSNEE VAN W. O. J. NIEUWENKAMP.

OP BALI, DOOR W. O. J. NIEUWENKAMP.

II.

TE VOET OVER BALI, VAN ZUID NAAR NOORD.

Enkele dagen nadat de vorst van Tabanan, Radja Goesti Ngoerah Agoeng, zich met zijn zoon Goesti Ngoerah Anom van het leven had beroofd en daarmede zijn rijk ons in handen was gevallen, een week slechts nadat het rijkje Badoeng door het nemen van de hoofdstad Den Pasar veroverd was, besloot ik mij van het Hollandsche leger af te scheiden en te voet een tocht te gaan maken dwars door deze beide nieuwe wingewesten, van zuid naar noord, het heele eiland Bali over.

En zoo verliet ik op een mooien morgen de in een benting veranderde poeri *) te Den Pasar, waar een gedeelte van onze troepen gelegerd was en waar ook ik eenige dagen verblijf had gehouden, en wandelde noordwaarts langs een breeden weg tusschen de naakte zwart geblakerde muren van heele reeksen ingestorte woningen, waartusschen door brand verschrompelde en verkoolde overblijfselen van klapperboomen en ander geboomte naargeestig omhoog staken. Gelukkig was ik spoedig buiten de verwoeste plaats, in de volle natuur onder den oneindigen blauwen hemel tusschen de weidsche rijstvelden; hier was niets dat getuigde van de vreeselijke gebeurtenissen die zoo kort geleden hadden plaats gegrepen, hier ademde alles pais en vrede en heerschten slechts de goddelijke, weldoende zonnestralen.

Vóór mij uit gingen eenige dragers met een koffer, een kistje met proviand en mijn veldbed. Als bedienden, „jongens", had ik twee Baliërs, die Maleisch verstonden, aangenomen. Ze kwamen uit Koeta (een kunstplaatsje even ten zuiden van Den Pasar), dat voor den hopeloozen lansaanval op ons strandbivak, op den dag na de landing, vele mannen geleverd had, van wie er verscheidene waren gesneuveld en gewond; ook zij hadden aan dezen aanval deel genomen.

Mijn weg voerde door meerdere welvarende dessa's. In de eerste, Oeboeng, waren vele pottenbakkerijen; enkele ging ik er binnen en zag er, behalve allerhande vaatwerk, ook dakpannen maken, elk met een vogeltje er op en klokvormige nokbedekkingen met velerlei versieringen. Bewonderenswaardig is de vaardigheid waarmede al deze voorwerpen gemaakt worden, geheel zonder draaischijf.

Daarop volgde Pegoejangan.

Bij de derde dessa, Petangan, vond ik vele steengroeven, uitgehouwen in de steile kanten van een rivier-dal. Uit deze groeven werd de paras gehaald (een zachte, gemakkelijk te bewerken steensoort) voor de vele poeri's en poera's (paleizen en tempels) van Den Pasar en omliggende plaatsen.

Dan volgden, telkens na groote open sawahterreinen met ruime vergezichten, Sempidi en Loekloek. Van dit laatste dorp is mij nog steeds in herinnering de reusachtige waringin, die zijn met dicht gebladerte zwaar beladen takken ver over het marktplein en over den breeden dorpsweg beschermend uitstrekte.

Boven in den boom, in het groen verscholen, was een huisje aangebracht; er in hingen een paar groote houten klokken, die bij onraad of als de dorpsbewoners tot een gezamenlijk te ondernemen werk moesten worden opgeroepen, geluid werden. Een erg lange smalle bamboeladder leidde er heen.

In de volgende plaats, Kapal, richtte ik mij in voor den nacht. Onder een aan alle zijden open tentje op de markt sloeg ik mijn bed op en spande om de stijlen, waar het dak op rustte, een paar groote katoenen lappen, die ook in Den Pasar en op zoovele andere plaatsen reeds, de muren van mijn woning hadden gevormd. En zoo had ik in enkele oogenblikken ook hier een eigen tehuis.

*) Poeri = paleis.

Spoedig kwam het dorpshoofd zich melden en bracht mij vruchten, eieren en een kip ten geschenke.

Toen mijn huis was ingericht, werd het eerste werk te gaan onderzoeken, waar hier de dorpelingen gewoon waren zich te baden. Op mijn verzoek werd ik er heen gebracht.

Het was dicht in de buurt in een rotsig dal vol steengroeven; drie stralen kristalhelder bronwater spoten er met kracht uit den rotswand. Natuurlijk was er bij de bron een tempeltje gebouwd, door steenen tempelwachters bewaakt.

Het zeer merkwaardige echter van dit tempeltje is een reusachtige, in de rots uitgehakte olifant, 5½ meter lang, het grootste beeld dat ik ooit op Bali zag en het eenige dat met de levende rots waar het was uitgehouwen één geheel vormt. Even boven dit reusachtig gedierte is een tijger uitgehouwen, daarboven weer het beeld van een god, die de bron beschermt, bijgestaan door tijger en olifant, die dreigend voor zich uitzien, als om de booze geesten, die er steeds op uit zijn om heldere bronnen te verontreinigen of te doen opdrogen om de menschen te plagen, vrees aan te jagen.

Het dorpshoofd, Goesti Gedé Raka geleidde mij dien avond naar de ruïne van een tempel, die, toen het rijk van Mengwi nog bestond, aan den vorst had behoord. Het is zeker een zeer fraaie tempel geweest, nu is hij echter erg vervallen en verwaarloosd. In het midden van het tweede plein staat een enorm hooge tjandi van gebakken steen, waarvan de top tijdens een aardbeving, naar beneden is geduikeld.

Er vlak bij was eertijds het paleis van den zelfden vorst, doch dit was na de verovering van het rijk Mengwi door de Badoengers in 1891 geheel met den grond gelijk gemaakt. Den volgenden morgen vroeg werd huis en bed weer ingepakt en ging het verder noordwaarts. Weer liep de weg door groote dessa's onder prachtig geboomte en met vele, dikwijls zeer fraaie tempels. Eerst Bringkit, waar ik twee aardige badplaatsen zag, die in den bodem waren uitgegraven, dan Mengwitani, Mengwi de oude hoofdplaats en Denkajoe.

Op deze wandeling zag ik vele gespleten poorten (de bekende Tjandi-bentar) waarvan verkeerdelijk ook de anders geheel vlak gehouden binnenzijden met ornament waren behakt. Vele tempels zijn hier van een gracht omgeven; een steenen brug leidt dan tot den ingang.

In de grachtmuren zijn hier en daar tot versiering waterspuwende naga-koppen aangebracht en op de pleinen voor den hoofdingang steenen voetstukken, waarin bloeiende planten. Even voor de uitgestrekte dessa Blajoe passeerde ik in een diep dal de grens tusschen Badoeng en Tabanan.

In Blajoe heerschte een gezellige bedrijvigheid; op een groot plein was een menigte volks bezig met het oprichten van een hooge loods van bamboe, met dak van atap; van alle kanten werden lange bamboe's aangesleept en vele handen hadden druk werk met deze op maat te hakken en aan het bouwwerk te bevestigen. Eerstdaags zou er feest worden gevierd, het inwijdingsfeest van een nieuwen tempel, die juist gereed was gekomen. De tempel lag aan hetzelfde plein en leverde met zijn slanke poorten van nieuwen licht-gelen steen een schitterend mooien aanblik op. Ik ging binnen om alles eens goed op te nemen en bewonderde vooral het fraaie bladornament waarmede zoowel de muren als de poorten waren overdekt. Toen ik weer het plein betrad, hadden de meesten het werk gestaakt en was ik weldra door een dichten kring nieuwsgierigen omsloten; ik kon niet vinden dat die donkere gezichten bijster vriendelijk keken, eer het tegendeel, zag dus maar af van mijn voornemen om een teekening van den tempel te maken en stapte weer noordwaarts.

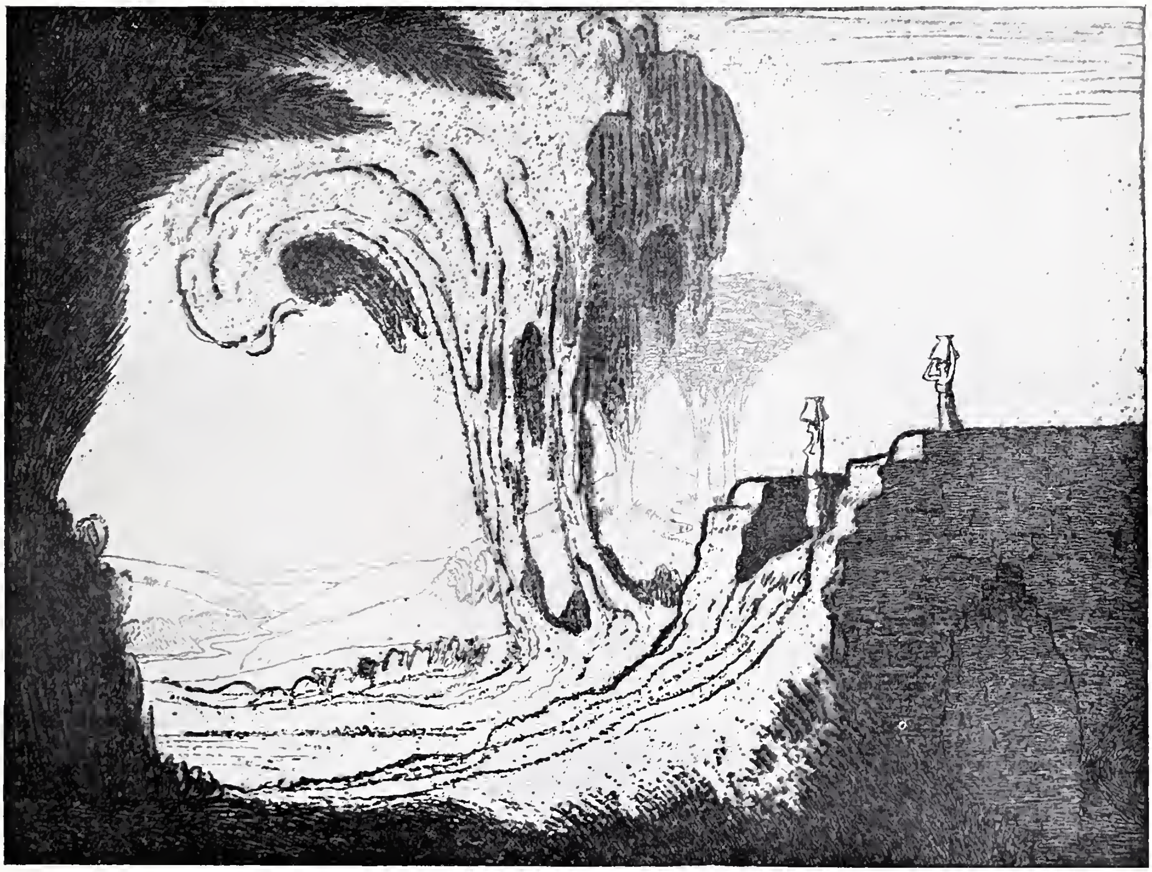
Mijn dragers en mijn beide jongens hadden dit al eerder gedaan en waren mij ver vooruit.

In de volgende groote dessa, Marga, vond ik ze op mij wachtend op het marktplein.

Ook hier leverde het plein een feestelijken aanblik op. Rondom de groote overdekte hanenklopbaan die er in 't midden stond, waren meerdere rijen palmbladeren in den grond gestoken; er was veel volk bijeen en een ieder was op zijn fraaist uitgedost. De hanengevechten waren in vollen gang; reeds hadden ze meerdere dagen geduurd en toe-

valllig waren ze juist begonnen op den dag dat de hoofdplaats (een twee uur hier vandaan) van uit zee werd beschoten. Van den oorlog scheen men zich hier dus niet veel te hebben aangetrokken.

Eén van de zijden van het plein werd ingenomen door de poeri van Goesti Gedé Poetra, die behoorde tot de voornaamste poenggawa's of raadslieden van den overleden vorst. Een paar maal trachtte ik hem mij zoo goed bevallen dat ik besloot hier een dag over te blijven om wat landschapstudies in den omtrek te kunnen maken; vooral de toegang tot het plaatsje had mij bekoord met al die statige dicht aaneengesloten boomen, die hoog boven de nederige huisjes een groen gewelf vormden en juist aan den toegang een reusachtige natuurlijke poort. Vlak bij mijn hutje was een hoog, schilderachtig, bruggetje over een waterleiding.

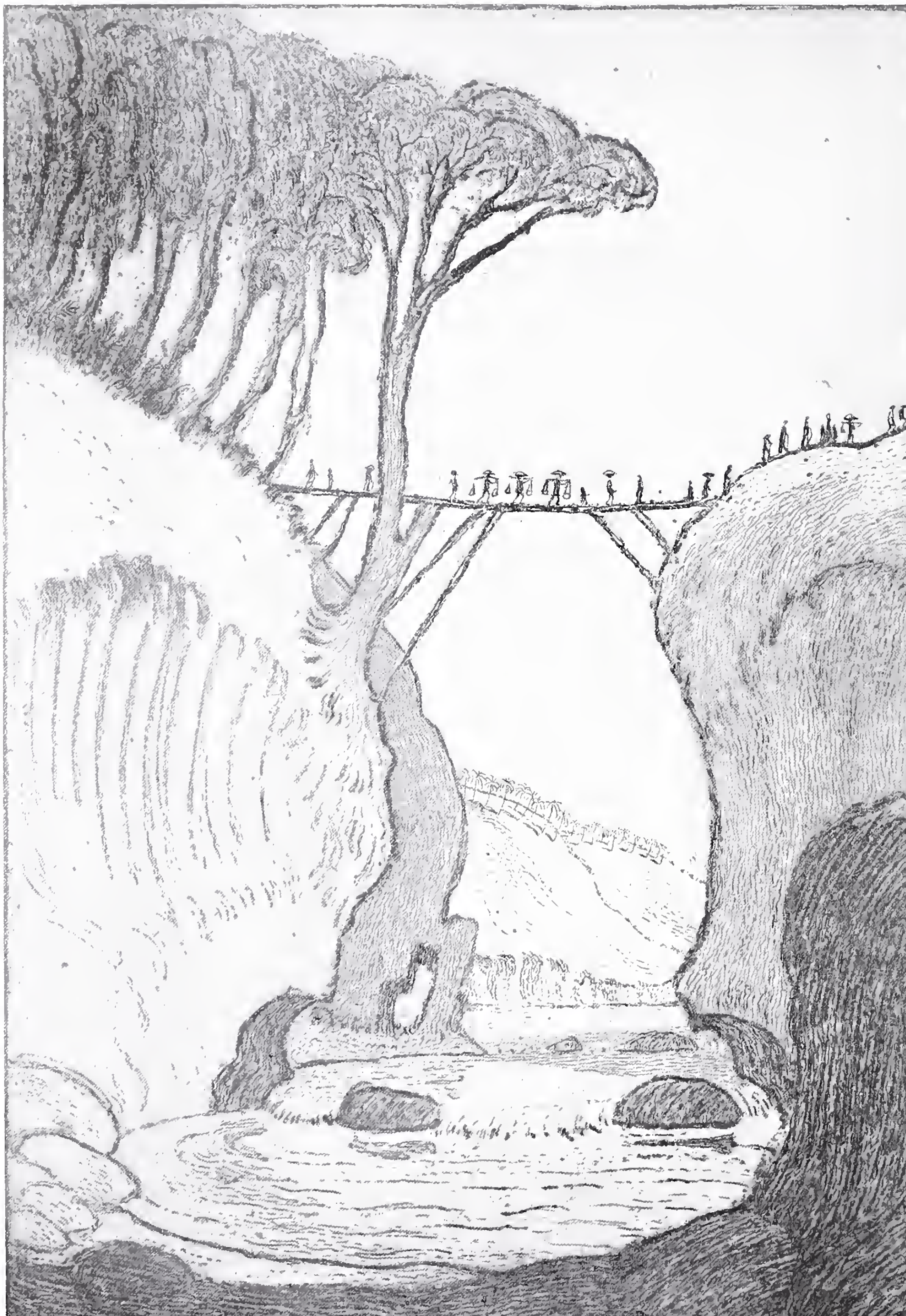
STEENEN BRUGJE BIJ MARGA, ZUID-BALI.

in zijn woning te spreken te krijgen, doch hij vertoonde zich niet en liet weten dat hij sliep of at of aan 't opium schuiven was. Nu, 't was niet verwonderlijk, dat hij maar liever geen Blanda zag, zoo kort nadat zijn eigen heer zoo leelijk in de val was geloopen.

Dicht bij de markt, in de schaduw van een geweldigen waringin trok ik weer mijn huisje op.

De wandeling van Blajoe naar hier was

Den heelen dag door was het daar een gaan en komen van vrouwen en meisjes, die, in groote potten en bakken, helder water gingen halen uit een naburige bron; een alledaagsch schouwspel op Bali. Maar dit eenvoudige geval werd des avonds als de schuine stralen van de snel dalende zon goudgeel licht en diepe fluweelige schaduwen tooverden om de slanke figuurtjes en om het leuke bruggetje van zoo'n wonderbaarlijke schoonheid en bekoring, dat ik daar, tot het

EEN GEVAARLIJKE OVERGANG. ZUID-BALI.

geheel duister was, als in gebed verzonken heb toe zitten zien.

Toen het den volgenden morgen verder zou gaan, hurkten mijn twee jongens voor mij neer op den grond en vroegen verlof om weer naar huis te mogen gaan. Hier in dit vreemde land (slechts eenige uren over de grens van Badoeng) voelden zij zich niets op hun gemak. Ik bracht hun onder het oog, dat zij, toen ik ze in Den Pasar aannam, vol zelfvertrouwen beweerd hadden „brani" genoeg te zijn om tot Boelèlèng te reizen. Doch het hielp niet, ze durfden geen stap verder.

Nu, dan maar zonder bedienden en zelf mijn potje gekookt!

Dien dag legde ik een grooten afstand af en wandelde door vele dessa's. Als altijd moesten er ook nu weer heel wat beekjes, waterleidingen of riviertjes doorwaad worden; bruggen behooren tot de hooge uitzonderingen en al is er een overgang, dan is die dikwijls nog weinig vertrouwbaar, zooals het smalle bamboebruggetje over een diepe rotsige kloof, dat op de prent (blz. 364) te zien is.

In Djlantik rustte ik even uit. Voorbij 't volgende plaatsje, Apoean, ging het door twee enorm zware ravijnen, zeker een 50 meter diep, waardoor snelvlietende riviertjes stroomden. Gelukkig had het de laatste dagen niet geregend, want dan zouden de steile kleihellingen zoo goed als onbeklimbaar zijn geweest. 's Nachts bleef ik in een kleine dessa, Batoeriti genaamd.

Evenals overal, stroomde ook hier, toen ik mijn hutje bouwde, de mannelijke bevolking toe en de kinderen (de vrouwen en grootere meisjes zagen meest van op een kleinen afstand toe) en gingen in een grooten kring om me heen zitten en bekeken en bespraken alles. Langzamerhand kwamen ze dichterbij en betastten de dingen en gluurden over den wand van katoen of er onder door.

Het gereedmaken en verorberen van mijn middagmaal, bestaande uit een blik erwtensoep (met wat rijst en vruchten) genoot als altijd veel belangstelling. Vooral het openen van het vooraf in water gekookte blikje bezorgde mij en de omstanders veel genoegen. Ik richtte het namelijk steeds zoo in, dat als ik met het instrumentje om het blik open te knippen, er bovenin een gaatje had geslagen, het dunne straaltje kokende soep, dat door de inwendige spanning, door 't koken ontstaan, er met kracht uitspoot, op de hoofden en naakte bovenlijven van de met aandacht toeziende omstanders terecht kwam, wat dan luide kreten van verwondering wekte en meestal het gevolg had dat de heele troep hals over kop uiteen stoof of over elkaar heen buitelde. Ik kwispelde dan nog eens goed met het kokende straaltje over de op den grond liggenden, maakte het blik verder open, goot de inhoud in een geëmailleerd bord (nieuwe bewondering) en at 't soepje smakelijk op met een lepel, wat op zich zelf ook al weer de moeite loonde van lang en aandachtig bestudeeren. Zoo'n voorval gaf mijn toeschouwers dan eenige uren lang stof tot uitbundig lachen, waarmede ik mij dan ook weer kostelijk vermaakte.

Mijn veldbed met klamboe dat uit zoo'n klein pakje zich ontpopte, baarde vooral ook groot opzien, en als ze wisten dat ik in bed lag, dan kwamen ze in grooten getale opzetten en streken telkens weer een lucifer af, die dan fantastisch een reeks spiedende hoofden verlichtte.

Voordat alle dorpelingen mij onder de klamboe hadden zien liggen, waren er heel wat lucifers uitgebrand.

Van rustig slapen was er meestal niet veel sprake, want, waren de nieuwsgierigen afgetrokken, dan kwamen de talrijke kamponghonden en blaften en huilden zonder ophouden tegen dat vreemde witte ding, dat mijn woning was.

Den volgenden dag ging het steeds hooger en hooger, door koffietuinen en dan door het oerwoud met zijn boomvarens en dicht bemoste casuarinen. De weg zou voeren langs een groot bergmeer, het meer Bratan, op 3000 voet hoogte. Telkens bij een kromming van den weg hoopte ik het te zien, maar het woud scheen eindeloos. Eindelijk, daar was het meer!

Het is een vreemde gewaarwording daar zoo plotseling, op die hoogte, in dat dichte woud, waar het smalle pad zich kronkelt tegen de steile hellingen, tusschen knoestige woud-

MARKTPLEIN MET WARINGIN. BALI.

reuzen met bochtige takken, in dat woud, waar niets recht is, waar alles, als worstelend om lucht en licht, zich wringt en draait om den voorrang, daar zoo plotseling die reusachtig groote, spiegelgladde watervlakte zich te zien uitspreiden in majestueuse kalmte.

Nauwelijks aangekomen aan de nog maar een half jaar bestaande, kleine nederzetting Tjandi Goenoeng, vlak bij het meer gelegen, richtte ik mijn schreden daar heen, en kleedde mij uit aan den oever. Ik sprong in een kleine kano en pagaaide en trok die met mijn handen door de dichte strook waterplanten die daar den overgang vormen tusschen het water en het vaste land. En buiten de planten op het meer gekomen pagaaide ik nog een tijdlang voort tot ver uit den kant en toen met een sprong dompelde ik me onder in het kristalheldere nat. Krachtig sloeg ik armen en beenen uit en roeide met lange slagen voort door het koele water, dat prikkelend en kracht gevend mij langs de lenden streek. Dan weer een eind op den rug gezwommen, de beenen optrekkend en weer uitschoppend, zoodat ik als een vaartuig voorwaarts schoot, het hoofd als een voorsteven; dan weer even uitgerust en rondgekeken over het wijde donker blauwe water naar den krans van met eeuwig groen getooide bergen, over welks toppen witte wolkensluiers zachtkens henen streelden, en diep ademhalend snoof ik de bedwelmende geuren op die van die wit gesluierde schoonheden over het meer kwamen gegleden. Toen ging het weer verder het woud in, al hooger en hooger, langs steile hellingen.

Spoedig echter was het hoogste punt en daarmede tevens de grens van Tabanan en Boelèlèng bereikt. Links in de diepte, zag ik weer een bergmeer, het meer Boejan, en enkele uren later was ik in de pasanggrahan te Gitgit en zat ik in een gemakkelijke stoel in de voorgalerij, genietend van het wonderschoone uitzicht op het lage kustland en op de Java-zee. En hiermede was de wandeling ten einde.

MARIE DE ROODE-HEIJERMANS

▢ ▢ DOOR HENRI DEKKING. ▢ ▢

Het is elf jaren geleden, meen ik, tijdens de Brusselsche wereldtentoonstelling van 1897, dat een jonge Hollandsche schilderes een bijzonder éclat maakte. Een niet zoo bedoeld éclat. De kranten stonden er vol van.

Men had nooit van haar gehoord: Marie Heijermans. De naam Heijermans had toen nog geen klank.

Zij had een schilderij ingezonden — en 't was door Taco Mesdag en zijn vrienden van 't mede-zeggenschap aangenomen —: zoo infaam, zoo infaam! Het heette: „La victime de la misère"; geen modern schilderij is ooit zoo uitvoerig beschreven en verklaard. Omdat 't zoo gemeen was.

Ik heb 't niet gezien, maar levendig herinner ik me, dat 'k uit Belgische kranten mee-vertaalde hoe erg het was 't Hing, ergens op een eereplaats zelfs, tusschen stillevens en landschapjes en het stelde voor:

Een jong meisje, naakt. Zij zat, met de lompen, die haar kleeren waren, aan haar voet, op een stoel voor zich uit te staren. Op den grond lag een bankbiljet van twintig francs. Voor een spiegel stond een vettige parvenu-meneer zich aan te kleeden.

De jury had het bekeken en voor de Hollandsche afdeeling aanvaard. En een maand ongeveer stond het „à la rampe" zonder iemands kuischen aard uiterlijk te deeren. Vermoedelijk zelfs het tegendeel. Misschien was het een „clou".

MARIE DE ROODE-HEIJERMANS, NAAR TEEKENING VAN ALBERT HAHN.

Maar toen zou koning Leopold de Hollandsche afdeeling komen bezoeken en kamerheeren kwamen vooraf neuzen, wat men Zijne Majesteit te zien zou geven. En zij ontdekten „La victime de la misère". Dat zij niet „hoffähig" vonden. Dat er uit moest, of de Koning zou niet komen.

De Hollandsche jury, ontzet, vond toen ook onmiddellijk het doek infaam en beloofde, dat het zou worden weggenomen. Men heeft later zelfs verteld, dat zij moesten zwichten voor het dreigement, dat de Hollandsche kunst-afdeeling zou worden gesloten, als het schilderij van juffrouw Heijermans niet werd verwijderd.

Beleefd, zeer in den vorm, noodigde de jury de schilderes uit, haar inzending door een andere te willen vervangen. Zij weigerde en toen werd zonder meer „La victime de la misère" van de spijkers gehaald en buiten het bereik van eventueele vorstelijke oogen in een kist gepakt.

Volgde een heftig verzet van de zijde der schilderes, een proces, met den bekenden

DE WASCH.

advocaat-kunstvriend Edmond Picard als leider, dat in eerste instantie gewonnen, doch in hooger beroep verloren werd; volgde het kolommenlang geschrijf in de kranten, veelal tégen Marie Heijermans.

Zij zocht reclame, zij zocht sensatie, zij was brutaal, zij schreeuwde. Belgische en Hollandsche kranten trokken één lijn en vertroebelden een eenvoudig, zeer ernstig kunstgeval tot een niet-ongewisse belustheid op rumoer te eigen profijte, in een artieste die er komen wilde.

Slechts één Nederlandsch blad trok haar partij in een krachtig goed geargumenteerd hoofdartikel, het Volksdagblad, en de schrijver er van — vergun me u dadelijk het gunstig element in de onaangename beweging te wijzen — de schrijver er van was de journalist Jan de Roode, dien Marie Heijermans toen nog niet kende en die nu haar echtgenoot is.

Toen de krantenstorm om Marie Heijermans was uitgewoed, werd met het geval tegelijkertijd de naam vergeten. De reclamezuchtige, sensatiebegeerige schilderes verdween van het kunsttooneel.

Een enkele maal vond men haar naam nog wel eens in een Belgisch blad, naar aanleiding van een inzending op de een of andere tentoonstelling en steeds met een waardeering, die wel eenigen spijt over vroegere nooit bewezen beschuldiging liet doorschemeren, maar de Hollandsche kranten zwegen over haar.

Tot, wie Het Volk lezen, daarin van haar als van de partijgenoote melding vonden gemaakt, onder wier leiding bij feesten en uitvoeringen tableaux werden gesteld: Marie De Roode en Hahn — in één adem — die de artistieke versiering van vele avondbijeenkomsten op zich namen en dan altijd met de eenigszins naieve, doch dankbare en trouwe bewondering, die de S. D. A. P. voor de artiesten voelt, welke tot haar willen komen, in tegenstelling met de wat hoovaardige zelf-

JONGE NAAISTERS.

genoegzaamheid, waarmeê zij zich intellectueelen zonder meer toeëigent.

Wie zich dan den naam Marie Heijermans nog uit de Brusselsche affaire herinnerde, moest zich met eenige schaamte erkennen, dat de kwalificaties toentertijd bedenkelijk op verdachtmaking gingen gelijken. Want wie reclame en sensatie zoekt en schilder is, die doet een dwaasheid, zich van de bourgeoisie en haar versieringsbehoeften af te wenden en het proletariaat op te zoeken, om daarvoor te arbeiden.

Zou dus die „Victime de la Misère" tòch een eerlijke uiting geweest zijn van een eerlijke, diepe getroffenheid om een allicht meegeleefd tafreel van sociale ellende?

* * *

Toen heeft, in Mei van dit jaar, Marie de Roode—Heijermans, in de kunstzaal Reckers te Rotterdam een uitgebreide tentoonstelling aangericht van haar werk: schilderijen, aquarellen, teekeningen. Zij had zelden in Holland geëxposeerd, het was een debuut en een debuut met, althans artistiek, voortreffelijk resultaat: eenpariglijk prezen de beoordeelaars haar werk als zeer bijzonder, zeer origineel, zeer gevoelig en zeer eerlijk.

Wat ik over die tentoonstelling in mijn blad geschreven heb, bracht mij in kennis met de schilderes en zij onderscheidde mij met haar voorkeur, toen de redactie van Elsevier haar werk een bespreking in haar tijdschrift waardig achtte.

Met vreugde, waarlijk, heb ik de uitnoodiging, om het bescheiden bijschrift naast de reproducties te schrijven, op mij genomen. Want ik ben het werk van Marie de Roode in volle oprechtheid genegen.

Ziehier een vrouw van temperament, die geen moment naar voorkeur van een eventueele cliëntèle vraagt, maar eigen voorkeur, die de behoefte is van een diepe eerlijke ontroering, volgt; wier kunst steeds is een

uiting van toorn en van medelijden. Van medelijden vooral. Het pittoreske van de situaties, die haar troffen, heeft haar kunstenaarsgemoed onderkend, maar zij beeldde ze niet uit om dat pittoreske Wat den mensch en de sociaal-democrate frappeerde, heeft de artieste geteekend of geschilderd, ter plaatse, heel knap geteekend en geschilderd veelal, maar door de knapheid van de uitvoering doft de ontroering van een onthutst, door toorn en medelijden bevangen gemoed gestadig door.

O, al die tentoonstellingen van schilderkunst der welbespiede en goed nagebootste uiterlijkheid! O, die maandelijks eenige malen herhaalde verplichting van langs schilderijen te moeten loopen en te moeten erkennen, zeker, een geweldige knapheid, een kranigen kijk op natuur, een liefde voor het landschap, voor het interieur, voor de figuur! O, die waardeering van al dat den meesters min of meer gelukkig nagevolgde métier-voortreffelijks! O, het beluisteren van al die wel opgewekte, of plichtmatig sombere, of zelfs rustige en geluidbezonken stemmen, achter 't gewarrel waarvan de hartstochtelijke roep van dien éénen grooten: Vincent van Gogh, teloor gaat als profetenstem in een mondaine kerk, eer de koster 't uur van beginnen heeft aangekondigd.

Eindelijk een vrouw, die óók iets te zeggen heeft en die een stem heeft van eigen klank, waarnaar te luisteren een verheuging is.

* * *

Ik heb, de journalist vaardig over mij, mevrouw De Roode gevraagd naar levensbijzonderheden, die zoo'n artikel als dit wat levendigheid mogen geven. Van appreciaties alleen kan een algemeen tijdschrift 't, terecht, niet hebben.

Marie Heijermans, te Rotterdam geboren, heeft daar, practisch, haar eersten aanleg gericht naar het bereiken van een tam burgerlijke carrière, zij heeft teekenles genomen en braaf haar examens gedaan, eerst te Rotterdam onder leiding van Suze Robertson — en daar werkte ook de nog dankbaar herinnerde invloed van den leeraar Maasdijk op haar door — en later te 's-Gravenhage, waar Koelman haar onderwijzer was. Koelman zag al wat in haar: als een van jullie er komt, zei hij wel tot zijn leerlingen, is het Marie Heijermans. Onder die medeleerlingen was de jonge Israëls, was ook Breitner en, naar ik meen, Floris Verster.

VERSTELLEN.

Terwijl zij in Den Haag van Koelman aan de academie les nam, óók om de middelbare acte te kunnen halen, gaf zij les aan dezelfde academie aan de beginnelingen en zij deed het met ambitie. Voor mislukt genie voelde zij geen roeping. Slaagde 't niet in de kunst, dan kon zij tenminste met lesgeven er wel komen. De middelbaar-onderwijs-acte behaalde zij gemakkelijk.

Het heen en weer reizen van de Maasstad naar de residentie, alle dagen, was haar op den duur echter te vermoeiend en gretig nam zij daarom in Rotterdam, haar woonstad, de

benoening aan van leerares aan de H. B. S. voor meisjes en aan de vormschool voor bewaarschoolonderwijzeressen.

Aan laatstgenoemde school kwam het revolutionaire in haar aanleg 't allereerst tot uiting: zij wilde schoolvergaderingen. Om het belang van de kinderen te bespreken en de leerlingen beter te leeren kennen.

Daar wilde, natuurlijk, de oudstijlsche bovenmeester, die haar directeur was, niet aan. Zijn absoluut gezag miskend, eigen initiatief bij een ondergeschikte! Er kwam ruzie en Marie Heijermans, nu eenmaal revolutionair onthutst, nam haar ontslag en gaf het onbezorgd, goed betaald leeraarsbaantje, met de gemoedelijk verzekerde toekomst, zonder bezwaar weg voor een artistiek bohème-schap, met al zijn moeielijkheden, al zijn gevaren maar met het heerlijk zekere, zonder hetwelk geen kunstenaar kan gedijen: de vrijheid!

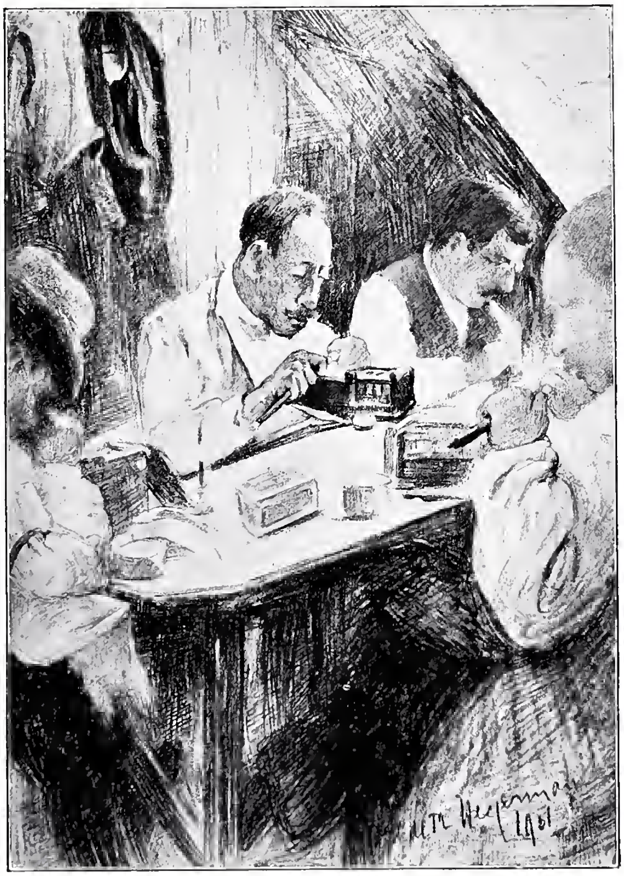
Zij ging het te Brussel zoeken. Daar vond zij in E. Blanc-garin een voortreffelijk leermeester, niet schoolsch, niet conventioneel, bij wien zij een paar jaren hard werkte, van voren af aan begon en toen haar eigen aanleg naar behooren kon ontwikkelen.

Het was er een hard leven. Zij had haar positie in Holland „weggegooid" en zij voelde zich dus verplicht, zonder de hulp van anderen er te komen.

't Klassieke zolderkamertje uit zoovele groote-kunstenaarsjeugd heeft zij er inderdaad bewoond. Zij heeft er geleefd van de hand op den tand, gegeten als het er was en ook wel eens niet gegeten. Zij kleedde zich in aldoor hetzelfde zwart-grenadinen jurkje en zij droeg altijd overschoenen.

— O, die dierbare romantiek van de menschen! spotte zij weemoedig, terwijl zij me van dat Brusselsche leven vertelde.

Arm was zij, maar niemand wist er van, want zij wilde niet beklaagd worden. Een enkele behoedzaam verzorgde „goede" japon had zij voor de avondjes, die Blancgarin af en toe gaf. Maar zij dorst haast geen lucifers te koopen, om maar uit te sparen, en eer zij 's morgens naar het atelier ging, zeulde zij uit den „cour" een emmer water vier trappen op, om haar kamertje te dweilen.

DIAMANTSNIJDERS.

Een enkelen leerling bezorgde Blanc-garin haar, maar veel kon die uitnemende man niet doen, omdat hij méér behoeftige élèves had, die tegen de pit van zijn invloed leunden.

En haar overige conversatie was het tegendeel van invloedrijk; die vond zij in den jong anarchistischen kring, waarvan de Reclus' het middenpunt waren. Maar die heeft tot haar intellectueele ontwikkeling veel bijgedragen, die verhelderde èn verscherpte haar kijk op de maatschappij en op het leven.

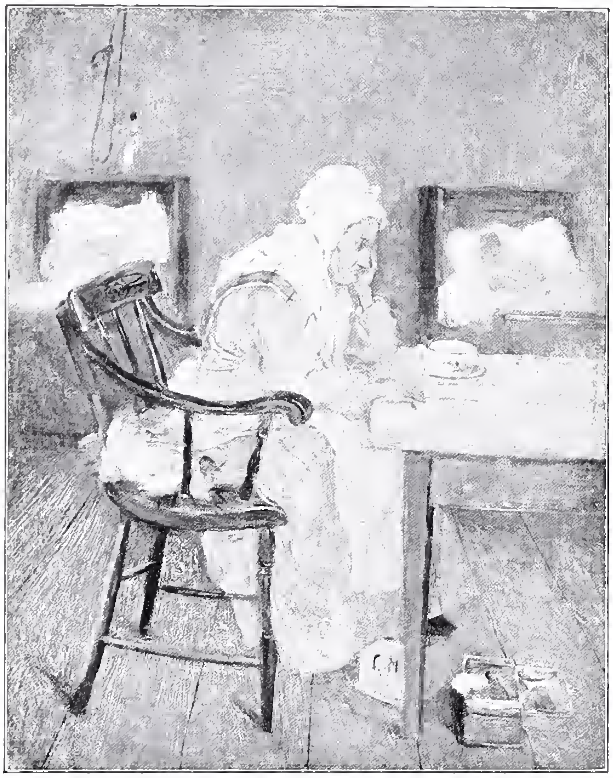
Zij heeft in dien eersten Brusselschen tijd haar eerste groote schilderij gemaakt: „l'Hospice à Bruxelles", een hospitaaltafreel, dat in het Salon te Parijs in de Champs-Elysées ingezonden, bekroond werd en veel besproken.

Dat veel succès had, wat je dan succès noemt. Dat haar voor drie jaar het koninklijk subsidie bezorgde, door bemiddeling van Charles Rochussen. En dat als geschenk aan het „Maison du peuple" te Brussel werd gezonden!

Maar het dagen achtereen staan schilderen op den kouden steenen hospitaalvloer was voor haar gezondheid fataal. Herhaaldelijk is toen haar werk, door tijden van gedwongen rust, door ziekte, onderbroken. Ontzien heeft zij zich daarbij niet. Weken lang heeft zij in een guur kerkinterieur gewerkt, waar 't haar maar amper werd vergund te zijn en van faciliteiten in geen geval sprake was.

Toen kwam het kabaal om „Victime de la Misère."

Ook in België heeft men haar reclame en sensatie verweten, haar vrienden deden daaraan mee, de kranten schreeuwden wraak over haar onzedelijkheid. En een langen tijd is zij alleen geweest met den zeker wel sterken, doch weinig afleidenden troost van haar werk. Lust om te exposeeren had zij voorloopig niet weer, zij teekende en schilderde eigenlijk alleen voor zich zelf.

HET VERLEDEN.

En in dien tijd is zij zich vast bewust geworden van wat zij wilde, waarheen haar neigingen en haar voorkeur haar voerden: het vòlk. Uit haar jarenlang speuren in de dingen van het leven, den uiterlijken om-boel, maar ook het innerlijke, werd haar kunstenaarsoog getroffen, maar bewuster dan de getroffenheid van den schilder werd het medelijden van den mensch in haar.

Psychologisch vreemd bij 't eerst vernemen, maar toch zoo verklaarbaar bij 't even overdenken, is de omstandigheid, dat zij in deze nieuwe aera van haar kunstleven den lust voor sombere donkere kleuren verloor, dat, als in krachtige en blijde bewustheid van een levensdoel voortaan, waarin haar kunst zou meê glorie vieren, een blijmoedigheid van werktrant, in de lichtste zonnigste kleuren tot uiting kwam.

Na tien of twaalf jaar in België te hebben gewoond, is Marie Heijermans naar Holland gegaan en zij heeft er zich, niet als gewone partijkeuze, maar ter bepaling van den verderen levensweg, aangesloten bij de sociaal-democraten.

Practisch in zooverre, dat zij met haar kunst 's volks droeven staat propageerde, dat zij deelnam aan vergaderingen en congressen en daar, alleen of samen met Hahn, haar kunst tot opluistering ter beschikking stelde, heeft zij haar partij gediend. Maar in eenvoud, zelden in schrille tegenstellingen, bleef haar „tendencieuze" kunst.

Het woord tendencieus aanvaardt zij. Ik geloof, zei ze, dat een schilder, die socialist is, niet anders kàn wezen, dan, wat je noemt, tendencieus. Wij kunnen toch geen „tableaux de chevalet" maken. Wat ik al, in de waardeering der kunstkritiek geweest ben: Steinlen, Daumier en meer namen. O, ik heb groote bewondering voor die meesters, voor Steinlen speciaal, maar hun werkmanier is geenszins de mijne. Ik heb altoos getracht, mijzelf te zijn...."

Dat, voortreffelijk, streven is inderdaad in haar tentoonstelling, hier in Rotterdam, merkbaar geweest. Men kan haar niet met Steinlen vergelijken. Zij is veel minder breed, veel

minder wijs, veel minder hard ook dan Steinlen.

Er gloeit over haar werk niet diens sarcasme, diens haat en diens hoon. Zij beheerscht volstrekt niet zóó haar onderwerp als de meester van zijn hoog welbewust levensstandpunt af. Zij is geheel in haar onderwerp, het volkomen te omvatten is haar vaak niet mogelijk, maar er is toch steeds in haar werk een ontroerend echte bewogenheid, een helder vrouwelijk sentiment.

Zij is geenszins theatraal, als te vaak Daumier. Zij componeert niet voor het doel, maar zij neemt de onderwerpen juist, zooals zij zich haar aanbieden. Haar socialistische gezindheid blijkt uit de keuze harer onderwerpen alleen, daarin vond zij een aandrift tot schilderen, maar zij heeft meestal een kras vooropgezetten tendenz versmaad.

Een enkele maal blijkt, in details, doèl. Als zij een ongelukkigen lijder inderdaad aangrijpend schildert en zij schrijft daaronder: „ruggemergstering tengevolge van den val van een stelling"; of bij de teekening van een ateliermeisje noteert zij „loon *f* 1.50 per week, 75 uren werken en geen kost", of in een ongelukkig interieur legt zij exemplaren van Het Volk op den grond, als de verkondigers van een blijden dageraad, dan is, voor veler vaak verdedigde opvatting, de kunst gesteld voor een doel, waartoe kunst zich niet in de eerste plaats leenen mag.

Voor mij ligt de bekoring óók van dit werk dáár allereerst, waar men van schilderkunst bekoring wenscht: in knappe uitvoering, rake teekening en fraaie kleur; in behandeling van technische vaardigheid die boeit en van een nobele gevoeligheid die ontroert.

EETZAAL.

Maar — en dit is mijn sympathie bovenal voor dit werk — ik kan in deze verbeelding deelnemen in het medelijden dat het „geval" opwekken zou, werd het reëel aanschouwd, en ik voel er krachtig de bewogenheid-innernis van de artieste, die haar talent in oprechtheid wijden wil aan een ideaal: de levensverbetering van het proletariaat.

Veelal echter zal het publiek elke sociale bedoeling miskennen en zonder meer de uitvoering van het gegeven beoordeelen. Dit

is een waarschijnlijkheid, die mevrouw De Roode wel moet toegeven: „zoo vaak moet je het gevaar vermijden, dat je de »scènes" te mooi maakt, te mooi van kleur en daardoor te aantrekkelijk misschien. Vooral geen mooie scènes. Ik vermijd daarom voorzichtig elk aandikken, ik verbeeld, wat me, als mensch, gefrappeerd heeft, met wat de schilder aan talent en liefde bezit".

De gewone schilder ziet vóór alles het pittoreske van het geval, zij achter het pittoreske allereerst het barre leven.

Maar is in het resultaat zooveel verschil, vraagt men.

Velen onzer worden gefrappeerd door een om lijn en kleur mooi, gebrekkig oud vrouwtje, door het tonig diep grijs van een loom ineengezonken achterbuurtje. Háár bevangt medelijden met den somberen levensavond van dat vrouwtje, met de ellende van de menschen, die in zoo'n achterbuurtje moeten wonen. Voor wie dan haar kunst aanziet, blijft dan toch het mooie gebrekkige vrouwtje en het droeve achterbuurtje, haar medelijden immers is niet met verf uit te drukken. Men zal meenen, dat mevrouw De Roode een practisch resultaat van haar kunst verwacht, dat misschien niet de literaire, maar zeker niet de schilderkunst bereiken kan.

INGEDUT.

Wie over de ellende van het dranknisbruik van leer trekt ten overstaan van een kroegtafreel van Jan Steen of van Ostade, bereikt veelal het tegenovergestelde, van wat hij bedoelt: hoe aantrekkelijk van rul gespierd leven lijkt ons zoo'n oudstijlsche kroegjool.

En wie de misère van den zelfkant der moderne samenleving eerlijk als kunstenaar schildert, bereikt, vrees ik, bij de groote meerderheid der beschouwers alleen een, niet bedoelde, waardeering voor de kranige weergave van een pittoresk geval.

Mevrouw de Roode overschat den invloed van haar kunst.

Laat het alles zoo zijn, maar in de oprechtheid harer bedoeling zal niemand twijfelen, die toegeven wil dat een schilderes van haar talent in andere keuze van onderwerp, het profijt van een vlotte, levendige manier, van lust in mooie, heldere kleuren, van liefde voor zon en blijde glanzen, gul had kunnen ontvangen. Maar zij heeft niet voor het publiek kunnen schilderen, en dat ook nooit gewenscht.

Allicht zal zij, tegen haar wil dan, een kunstmodeartikel worden en druk gekocht, maar tot heden heeft haar kunst haar weinig blinkend voordeel verschaft. Zoo was het haar wensch.

De expositie in Rotterdam heeft ook buiten den kring harer partijgenooten groote belangstelling gehad. Van haar schilderijen hebben wij er maar enkele kunnen bewonderen, zij zijn uit de Brusselsche periode veelal, uit den lateren tijd het stoer doorwerkte Belgische binnenhuis en het levendige fraai gekleurde „Wasch".

Er waren kranige, rake caricatuur-krabbels van Tweede-Kamervergaderingen en congressen. Verrukkelijk de wat naieve, groteske verbaasdheid in het hoog-snorrengezicht van Mr. Z. van den Bergh. Heerlijk de ronkende

coiffure-verwoedheid in dominé Lieftinck. En van fijne, teedere zorgvuldigheid, waar liefde en vereering uit spreken, het portret van wijlen Piet Tak.

Maar het beste van haar artistieke individualiteit ligt in haar gekleurde en zwartteekeningen uit het armhuis en uit de werkplaatsen der diamantslijpers. Vooral de armhuisteekeningen.

Twee dozijn dezelfde gevallen, dezelfde verschrompelde menschjes in een ongeveer dezelfde omgeving, maar zoo verschillend van allure, in elk geval iets gansch eigens, daar spreekt waarlijk een knappe, krachtige kunstenares. Over die vrouwkens is de doffe bewogenheid van den doelloos gevallen ouderdom; zij zitten aan het haar opgedragen werk met een strak gespannen restje versleten ambitie, zoo met kinderachtige bevreesdheid voor de táák, die af-moet; als zij rusten, is het in een bewusteloozen slaap, die den dood verlangt.

Deze armhuisgevallen zijn alle uit het Joodsche oudeliedenhuis in Amsterdam. Men heeft haar daar vrijelijk laten werken, vijf jaren lang, en zij heeft er het bestaan als geabsorbeerd, het zit haar in 't bloed, voor een leven lang herinneringen nam zij er van meê.

Ook elders heeft zij rondgezien en meegeleefd, nu pas weer in de Brabantsche huisindustrie, waar zij schetsen heeft gemaakt voor de Huisindustrie-tentoonstelling. Zij vertelt er van, de oogen vaag turend naar het weer opdoemend geval. „Wat een barre, barre ellende: paardhard werken en haast geen loon, wat een woningen, wat een eten! De kinderen, vervaald en verziekt, slapen op kisten stroo. In Waalwijk een schoenmaker geschilderd, vader van een groot gezin, den avond vóór hij stierf. . . ."

Zij is in de diamantslijperijen geweest, zij heeft het Friesche landleven gezien. In Beetgum verbood het armbestuur haar te teekenen en toen zij het tòch waagde, in een erbarmelijke zaal, waar vier gezinnen samenhokten, heeft de marechaussée er haar uitgezet. Een paar weken lang was zij in Beetgum en alle dagen liepen de veldwachters achter haar, zij mocht zelfs niet fotografeeren.

ATELIER-STUDIE.

Dat is een wat vroolijke herinnering, waarvan zij lachend vertelt.

En van eén onzer eerste schilders, die haar vroeg: waar ben je eigenlijk socialiste voor, is dat om straatrelletjes te maken?

Maar over al het andere, dat zij heeft meegeleefd, duistert innig medelijden. Mochten haar verbeeldingen daarvan velen ontstellen, om zulk nooit vermoed misère-bestaan. Mocht zij daardoor iets bijdragen tot de verbreeding van den kring der bewuste menschen, die zich aan de vrijmaking van het proletariaat wijden. Dat wil zij. Want zij is vóór alles sociaal-democrate en het is haar een vreugde, haar kunst te wijden aan die in lijden leven, die kunst te ontwikkelen en te ver-diepen voor hèn. Niet als Steinlen door het heftige, wreede contrast, maar door een rustige, trouwe weêrgave, van wat haar, kunstenaresse en mènsch, heeft ontroerd.

NEDERLANDSCHE KERKEN,

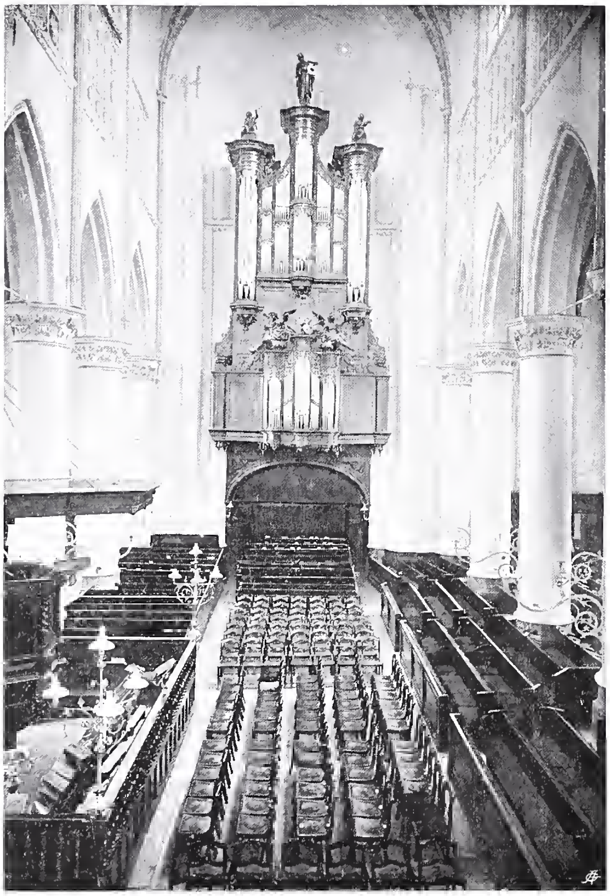
✝ ✝ ✝ DOOR A. W. WEISSMAN. ✝ ✝ ✝

VI.

De Lieve-Vrouwekerk te Breda.

Onder de Nederlandsche kerken is die te Breda, welke vóór de Hervorming aan onze Lieve Vrouw was toegewijd, een van de fraaiste.

Dat het nu bestaande gebouw reeds vóór 1200 voltooid geweest zou zijn, zooals sommige schrijvers beweren, wordt door den stijl wêersproken, die op de 15e eeuw wijst. Ongetwijfeld heeft er reeds in de 12e eeuw zich te Breda een kerk bevonden, doch deze moet in Romaanschen stijl gebouwd zijn geweest. Men sloopte haar, toen het tegenwoordig gedenkteeken zou verrijzen.

SCHIP DER LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

Zooals wij de kerk thans aanschouwen, dagteekent zij echter niet uit één tijdperk. Den stijl der 15e eeuw treft men aan in het schip en het westelijk gedeelte van het koor, waar de zuilen van met bladwerk versierde kapiteelen voorzien zijn en onder de vensters in den middenbeuk een triforiumgalerij met betrekkelijk strenge traceeringen werd aangebracht.

De nis van het koor en de daar omheen gebouwde koortrans zijn echter van later dagteekening. Dit blijkt niet slechts uit den stijl, maar wordt bewezen door de rekeningen, met welker uitgaaf de heer J. R. Baron van Keppel een zeer verdienstelijk werk verrichtte.

Volgens die rekeningen toch was men in 1525 en 1526 met het afsluiten van het koor door een nis en een trans bezig, die „d' omganck achter die choir" wordt genoemd.

De geheele kerk is van steenen gewelven voorzien. Dat ook zij uit de zestiende eeuw afkomstig moeten zijn valt daaruit op te maken, dat de ribben niet op afzonderlijke kapiteelen rusten. Inderdaad blijkt uit de rekeningen, dat het „welfsel" van 1535 tot 1543 aangebracht is.

In 1540 werden de portalen tegen den kruisbeuk geplaatst, in 1547 waren de kapellen aan de zuidzijde van het schip onderhanden, nadat die aan de noordzijde reeds voltooid waren.

De toren der eerste kerk viel 16 Januari 1457 in. Elf jaar later werd de nieuwe toren begonnen, die in 1509 gereed kwam.

Zoowel kerk als toren onderscheiden zich door rijke vormen, waartoe het gebruiken

van een gemakkelijk te bewerken steensoort als van zelf aanleiding moest geven. Maar de zachte steen is in den loop der tijden sterk verweerd, zoodat met nu bezig is de stukken af te hakken en door nieuwe te vervangen, wat aan het schilderachtig aanzien niet ten goede komt. De toren is vroeger reeds gerestaureerd.

Schip en koor zijn van luchtbogen voorzien. Aan de koornis ontbreken die, doch zijn zware steunbeeren gemaakt, die op de bogen van den trans rusten.

Boven de vensters zijn frontalen aanwezig, die, volgens de bedoeling der oorspronkelijke ontwerpers, met balustrades verbonden hadden moeten worden. De traceeringen der vensters hebben grootendeels een Laat-Gothisch karakter. De ramen, na 1525 gemaakt, hebben echter geen traceeringen meer, doch hun stijlen loopen tot den spitsboog door. In dit tijdperk raakten de traceeringen in onbruik, waaraan onze hedendaagsche restaurators zóó weinig gedacht hebben, dat zij de stijlen, als in later tijd gemaakt, verwijderden en door flamboyante vullingen vervingen! Het is te hopen, dat men te Breda niet in deze fout zal vervallen.

VOORMALIGE SACRISTIE DER LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

De toren der Lieve-Vrouwekerk te Breda wordt terecht onder de fraaiste van Nederland geteld. Vergelijkt men hem met andere van dien tijd, bijvoorbeeld die te Delft, te Amersfoort of te Rhenen, dan wint hij het, wat rijkdom van versiering aangaat. De andere torens zijn echter slanker. Misschien is het wel de bedoeling van den ontwerper geweest, evenals te Delft het achtkante bovendeel uit twee verdiepingen te doen bestaan, waarvan evenwel alleen de onderste werd uitgevoerd. Opmerking verdient de smaakvolle wijze, waarop het vierkante benedendeel behandeld is, dat met zijn overhoeksch geplaatste steunbeeren, door fialen bekroond, een uitmuntende verbinding heeft met het achtkante bovendeel.

De spits van den toren is 11 Mei 1694 door den bliksem vernield. De Stadhouder Willem III bekostigde de vernieuwing in den vorm van tegenwoordig. De bouwmeester, die dit werk in den stijl van zijn tijd uitvoerde, is er in geslaagd de harmonie met het werk zijner voorgangers te behouden.

Toen de kerk in 1307 een kapittel kreeg, zal waarschijnlijk het oude koor vergroot zijn. Doch blijkbaar werd reeds in de 15e eeuw dit koor onvoldoende geacht en kwam het tegenwoordige daarvoor in de plaats.

Dat, vóór de Hervorming, het gebouw rijk gemeubeld en versierd was, spreekt van zelf. Van de altaren bleef slechts bewaard een drieluik, door Barend van Orley geschilderd. Het behoort evenwel niet tot de beste werken van dezen meester, die hofschilder van Karel V was en te Brussel woonde.

In de vensters bleven nog enkele fragmenten van gebrandschilderd glas uit de eerste helft der zestiende eeuw over. De

schoonheid van wat nog aanwezig is doet het betreuren, dat het overige verloren is gegaan.

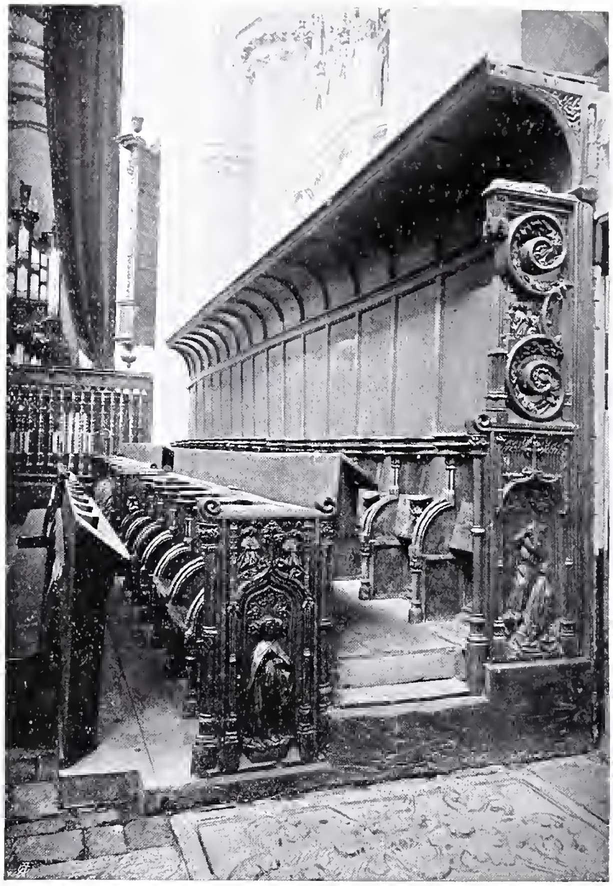
De banken der kanunniken staan nog in het koor. Het snijwerk, hier en daar uit moedwil beschadigd, vertoont den stijl van omstreeks 1500. Vooral de zijwanden, waar engelen met muziekinstrumenten aangebracht zijn, maken een prachtigen indruk. De misericordes onder de zittingen, die anders met zeer gewaagde voorstellingen besneden plegen te zijn, blijven hier binnen de grenzen van het betamelijke.

Wat zijn lijsten en stijlen aangaat is het koorhek van 1581, doch de deuren en de koperen spijlen, die een Laat-Gothisch karakter hebben, zullen omstreeks 1540 vervaardigd zijn.

Het orgel, in 1534 in den zuiderkruisbeuk geplaatst, werd in 1715 naar den westelijken muur van het schip overgebracht en toen van een gedeeltelijk nieuwe kas voorzien.

Joost de Backer, een geelgieter te Mechelen, voltooide in 1540 de sierlijke doopvont, welke aan de zuidzijde van den toren in een afzonderlijke kapel is geplaatst. Is deze vont, wat de hoofdvormen betreft, nog Gothisch gedacht, in de details is de Renaissance reeds aan het woord. Onder de overhuiving van het deksel stond oorspronkelijk een groep, die den doop van Christus door Johannes verbeeldde. Nu die groep ontbreekt schijnt de overhuiving geen zin meer te hebben en doet zij door haar te massieve behandeling, minder aangenaam.

Bijzonder fraai is de ijzeren kraan, die dient om het deksel van de vont te heffen. Pieter van Beers

KOORBANKEN IN DE LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

GRAFTEEKEN VAN JAN VAN POLANEN IN DE LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

KOPEREN GRAFPLAAT VAN WILLEM VAN GALEN IN DE LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

fraaiste bevinden, die in Nederland nog worden aangetroffen.

In den noordelijken zijbeuk van het koor ziet men de graftombe van Jan van Polanen, een werk van omstreeks 1400 en derhalve reeds gemaakt voor de kerk, die aan de tegenwoordige voorafging. De tombe wordt door nissen omringd, waarin zeer beschadigde beeldjes staan. Bovenop liggen de verminkte beelden van Heer Jan en zijn beide vrouwen, Oeda van Hoorne en Machteld van Rotselaar. Rijke overhuivingen zijn boven de hoofden dezer liggende figuren aangebracht. Zulke overhuivingen zijn niet wel overeen te brengen met het redegevend karakter, hetwelk men gewoon is aan de kunst der middeleeuwen toe te kennen. Er bestaan echter meer voorbeelden van dergelijke troonhemels bij liggende figuren. In de St. Nicolaaskerk te IJsselstein vindt men ze op de 14e eeuwsche tombe der Heeren van Amstel.

Boven de tombe van Heer Jan ziet men drie Laat-Gothische nissen met beschadigde figuren.

Is dit grafmonument gebleven in den staat, waarin de eeuwen het brachten, dat daarnaast, waaronder Engelbrecht en Jan

heeft haar gesmeed en ofschoon hij het geraamte onversierd liet wist hij binnen de lijnen daarvan door keurig ornament zijn bedrevenheid te toonen. Vooral de bekronende bloemen verdienen met aandacht te worden beschouwd.

Heeft dus de kerk van haar oorspronkelijke meubelen nog het een en ander over, zij is vooral merkwaardig om haar talrijke grafteekenen, waaronder zich de

GRAFTEEKEN VAN ENGELBRECHT II VAN NASSAU IN DE LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

van Nassau begraven liggen is in 1860 door Cuypers en Stolzenberg te Roermond hersteld. Die herstelling is een vernieuwing geweest, zoodat men alleen over de ordonnantie van het geheel, doch niet over het karakter van het beeldhouwwerk kan oordeelen. Tusschen twee zuilen van het koor geplaatst vertoont dit gedenkteeken een Laat Gothische nis door een zoogenaamden Tudorboog gedekt en door rijke pinakels bekroond. In de nis is een beeld van Maria geplaatst, aan beide zijden waarvan Jan, Engelbrecht, hunne vrouwen en patroonheiligen zijn aangebracht.

Een meesterstuk van smidskunst is het ijzeren hek, dat het gedenkteeken omgeeft. Door zijn eigenaardige samenstelling doet het aan vlechtwerk denken.

De noordelijke kapel van het koor bevat de beroemde tombe van Engelbrecht II, die in 1504 stierf, terwijl zijn vader in 1475 was overleden.

Men ziet Engelbrecht, die een vermaard krijgsoverste in dienst van keizer Maximiliaan was, naast zijn in 1500 overleden gemalin Limburga van Baden op een mat als lijken uitgestrekt liggen, met de handen kruiselings over elkander. Beiden zijn in een doodskleed gehuld. Op de hoeken van het lage zwart marmeren voetstuk, waarop deze in albast uitgevoerde beelden liggen, knielen vier levensgroote figuren, die een zwart marmeren zerk dragen, waarop de wapenrusting van Engelbrecht is geplaatst. Drie dezer albasten beelden hebben een rijk versierde wapenrusting aan, de vierde is alleen in een draperie gehuld. Men meent, dat de beeldhouwer Julius Caesar, Hannibal, Philips van Macedonië en Marcus Attilius Regulus heeft willen voorstellen.

Merkwaardig is, dat elke toespeling op het Christelijk geloof ontbreekt. Alleen de vergankelijkheid der aardsche grootheid is in tegenstelling gebracht met den roem, dien de overledene door zijn veldheerstalenten had verworven.

Een jaartal komt op het gedenkteeken niet voor, dat Hendrik van Nassau, in 1538 gestorven, heeft doen maken.

Dat Michelangelo de vervaardiger zou zijn, wordt wel beweerd, doch is onwaarschijnlijk. Met meer recht zou men Vincenzo da Bologna of Pietro Torrigiani kunnen noemen, die, uit de school van Michelangelo voortgekomen, in Vlaanderen werkzaam zijn geweest.

MUURSCHILDERING DER LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA (BESCHADIGD).

Dat Engelbrecht en zijn gemalin in hun doodsgewaad als lijken op een mat uitgestrekt liggen, zou doen vermoeden, dat de vervaardiger zich door het grafteeken voor Lodewijk XII te Saint-Denis heeft laten inspireeren. Zulke realistische voorstellingen der vergankelijkheid waren een liefhebberij van de beginnende zestiende eeuw.

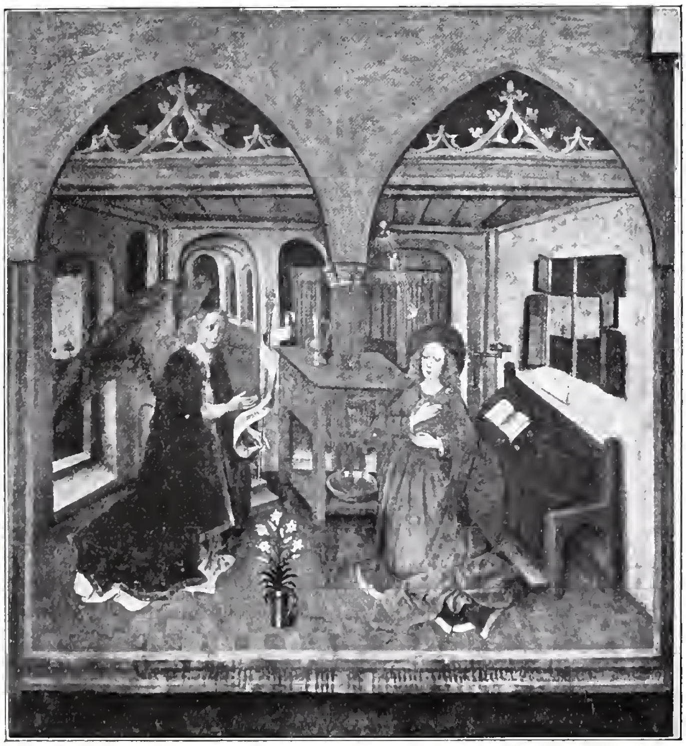
Door een fraaigesneden eikenhouten hek wordt de kapel, waarin dit monument geplaatst is, van de kerk afgesloten.

De graftombe van Jan van Polanen II, aan de noordzijde van het koor, is uit het

begin der 15e eeuw en vertoont eenzelfde opvatting als het monument voor Jan I, dat reeds werd genoemd. Maar in de nissen waren geen beelden, doch blazoenen aanwezig.

Daar de koortrans niet vóór 1530 voltooid was, zijn de hier aanwezige grafteekenen er na dien tijd geplaatst. Toen was de Renaissance reeds uit Italië naar Nederland gekomen. Wat zij hier heeft tot stand gebracht behoort tot haar fraaiste voortbrengselen.

Het gedenkteeken voor den Heer van Borgnival is geen tombe, maar een tegen den muur geplaatst monument van 1536. Het bestaat uit drie nissen met pilasters daartusschen, naar de wijze der Romeinsche triumfbogen. Daarboven ziet men een wapenschild met fronton, terwijl het benedendeel der compositie door een opschriftbord gevormd wordt. De pilasters zijn met festoenen en trofeeën versierd, doch de beelden werden uit de nissen verwijderd

MUURSCHILDERING DER LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA (GERESTAUREERD).

De tombe van Frederik van Renesse draagt het jaartal 1538, en is weinig merkwaardig. Doch daarboven bevindt zich, naar Italiaansche wijze, een nis met fronton. In die nis is het beeld van Maria, omgeven door medaillons die de Zeven Weeën der H. Maagd voorstellen, geplaatst.

Ongeveer terzelfder tijd werd de koperen plaat gegraveerd, die het graf van den 20 Augustus 1539 gestorven kannunnik Willem van Galen dekt. De overledene is voorgesteld staande in een nis, met een miskelk in de handen. Blijkbaar heeft de vervaardiger zich de plaat tegen een muur geplaatst gedacht, maar heeft men haar, naar oud gebruik, op den vloer der kerk gelegd.

Onder de grafplaten van koper, die in ons land bewaard bleven, staat die te Breda bovenaan. De architectuur der nis is Vlaamsch, met herinneringen aan de Italiaansche „grottesken". De hier en daar aangebrachte festoenen en kransen herinneren aan den stijl van Mantegna

De omlijsting was oorspronkelijk voor het graf van een gehuwde vrouw bestemd, gelijk uit de twee wapen-schilden, door engeltjes gehouden, blijkt. Op een dezer schilden werd het blazoen van Van Galen aangebracht, doch het andere bleef ledig. Onder het hoofd van Van Galen is een kussen geplaatst, wat niet met de staande houding overeenkomt.

Met bijzondere uitvoerigheid is de kazuifel bewerkt, die heiligen onder Laat-Gothische overhuivingen vertoont. Email heeft oorspronkelijk het effect verhoogd.

Een der meest merkwaardige kunstwerken is het grafteeken, tegen den muur geplaatst, waaronder Dirk van Assendelft en zijn gemalin Adriana van Nassau begraven liggen, die in 1553 en 1558 overleden zijn. De compositie vertoont nissen, die ten deele nog met het oorspronkelijk beeldhouwwerk zijn gevuld.

In den koortrans vertoonen de monumenten

van Nicolaas Vierling, in 1546 gestorven, van Jan van Hulten, 1555 gemaakt, de fijne Italiaansche vormen van dien tijd. Vooral van het motief der sarcofaag is hier een zeer gelukkig gebruik gemaakt.

Aan de noordzijde van het schip is onlangs een gedenkteeken aan het licht gebracht. Het vertoont een naakt liggend man, waarachter, tegen den muur, drie Laat-Gothische nissen zich bevinden. Aanvankelijk zag men het beeld voor een lid der familie Keldermans aan, later werd het voor Christus of den H. Franciscus gehouden. Misschien is slechts een voorstelling der vergankelijkheid bedoeld.

Tegen den noordelijken muur van den kruisbeuk ziet men een beschildering, die de Boodschap aan Maria voorstelt. Toen deze beschildering van onder het witsel te voorschijn werd gehaald, was zij zeer beschadigd, gelijk de hierbij gevoegde afbeelding doet zien. Door over- en beschildering werd zij in haar tegenwoordigen toestand gebracht. Zoomin voor den kunstliefhebber als voor den oudheidkenner is daardoor de waarde verhoogd. Het werk der 15e eeuwsche meesters, hoe geschonden ook, overtreft zelfs het beste van wat de tegenwoordige weten te maken. Men heeft de muurschildering bijgewerkt om haar voor den niet- deskundigen beschouwer een aangenamer geheel te doen zijn. Maar men heeft niet willen inzien, dat zulk een vernieuwing, met hoe goede bedoeling ook ondernomen, de vernietiging van het origineel ten gevolge heeft gehad.

GRAFTEEKEN VAN ENGELBRECHT I EN JAN VAN NASSAU IN DE LIEVE-VROUWEKERK TE BREDA.

Al kan, wat na de Hervorming ter versiering der Lieve Vrouwekerk te Breda werd gedaan, niet in vergelijking komen met hetgeen van vroeger tijd dagteekent, toch moet worden erkend, dat de predikstoel en het doophek, uit de tweede helft der zeventiende eeuw afkomstig, fraaie staaltjes van houtsnijkunst zijn.

Breda bezit in zijn kerk een der meest belangrijke bouwwerken, waarop Nederland kan bogen. Hopen wij, dat de thans ondernomen herstelling de schoonheid van het geheel niet zal doen te loor gaan.

KOOLMEES BIJ HAAR NEST IN EENE OUDE ONGEBRUIKTE POMP.

NATUURFOTOGRAFIE, DOOR R. TEPE.

Natuur en fotografie! Is er wel eene meer interessante, eene meer genotvolle combinatie denkbaar? Zich voor de natuur te interesseeren is tegenwoordig ook mode geworden en zich met de fotografie bezig te houden is een eisch van onzen tijd.

Het bespieden van een vogel in de natuur, hem na te gaan in al zijn doen en laten is zeker wel de meest aanlokkelijke natuurstudie en wanneer ornithologie en fotografie elkaar de hand reiken en samenwerken om een vogel in zijne intiemste bezigheden te volgen en waar te nemen, dan wordt deze studie tevens een genot, eene aangename uitspanning, een hoogst leerzame natuursport.

Wie echter zou meenen dat het fotografeeren van vogels in de natuur eene gemakkelijke taak zij, wanneer men eerst maar een of meer vogelnesten met eieren of jongen heeft gevonden of dat het niets dan toeval zij wanneer men er in slaagt van een broedenden of zijne jongen koesterenden vogel eene juiste fotografische opname te verkrijgen, vergist zich zeer.

Na een korten oefeningstijd zal het den waren natuurliefhebber echter meestal gelukken eene werkelijke natuuroorkonde, zooals eene fotografische opname van vogels in de vrije natuur wel eens genoemd is, tot stand te brengen, wanneer hij maar beschikt over de noodige dosis geduld en volharding.

Geduld en volharding, dat zijn twee onmisbare ingrediënten voor het con amore beoefenen der natuurfotografie. Nu nog een weinig geluk, eenige ornithologische capaciteiten en eene aan de gestelde eischen voldoende fotografische camera, ziedaar de uitrusting van een natuurfotograaf in het algemeen en van een vogelfotograaf in het bijzonder.

Zonder geduld en volharding is het fotografeeren van vogels in de vrije natuur vrij wel eene onmogelijkheid.

Op onze fotografische excursies in de duinen, op de heide, in het bosch of op het meer komt het immers dikwijls voor, dat de vogel, dien wij op of bij het nest wenschen te fotografeeren het niet waagt naar zijn nest terug te keeren, zoolang de hem vrees aanjagende camera, zij het dan ook op eenigen afstand, bij zijn nest is geplaatst en men dus genoodzaakt is eenige dagen aaneen altijd weer opnieuw, de camera bij het nest te plaatsen, totdat de aanvankelijk schuwe vogel zijne schuwheid volkomen heeft afgelegd en zonder vrees voor onze camera weer op zijne eieren heeft plaats genomen. Dientengevolge is het dus ook noodig, dat wij ons eenigszins ver-

trouwd maken met de levenswijze en de voornaamste eigenschappen der diverse vogels, opdat het mogelijk worde, dat wij precies weten, op welke wijze wij onze camera bij het nest moeten plaatsen, om den vogel zoo spoedig mogelijk tot zijn nest te zien terug keeren. Wij moeten den vogel er aan gewennen zonder vrees voor de camera zijn nest weer op te zoeken en er op ingericht zijn de camera, desnoods ook gedurende den nacht, in het bosch of in het open veld te kunnen laten staan, omdat het kan voorkomen, dat wij eerst den volgenden dag in het vroege morgenuur in de gelegenheid zijn, eene opname van den nu aan de voor hem ongewone toestanden gewenden vogel te kunnen doen. De noodige doeken tot beschutting onzer camera tegen dauw of regen mogen dus niet aan onze fotografische uitrusting ontbreken.

Ook moeten wij ons voorbereiden op tal van opofferingen, want het komt dikwijls voor, dat wij, na verscheidene dagen ons geduld op de proef te hebben gesteld, nog geen kans krijgen dezen of genen vogel, die het voorwerp van ons verlangen geworden is, gedurende zijn belangrijkste bezigheid op onze fotografische plaat aan banden te leggen.

Ook mislukt ons dikwijls menige opname, waarvan wij juist de mooiste verwachtingen koesterden.

Ruimschoots en in elk opzicht worden wij echter schadeloos gesteld door onze wandelingen en ons oponthoud in de schoone natuur en door het aanschouwen van de intiemste tafereeltjes uit het leven onzer gevederde lievelingen. Dat men ook op fotografisch gebied eenigszins onderlegd moet zijn bij het opnemen van zulke moeilijke objecten, spreekt wel van zelf.

BROEDENDE KLEINE KAREKIET.

Over de keus eener voor onze doeleinden geschikte camera kunnen wij het spoedig eens zijn. Eene sterk gebouwde statiefcamera in klein of groot formaat, die tegen een stootje kan, is een vereischte. Ook de stereoskoop camera is voor vogelfotografie zeer aan te bevelen. Het statief speelt bij de natuurfotografie in 't algemeen en bij de vogelfotografie in het bijzonder eene groote rol. Het moet stevig zijn en tevens aan ons doel beantwoorden, dus zoo zijn ingericht, dat wij de camera door het een of ander mechanisme in een schuinen stand naar den grond, resp. naar het nest van een vogel kunnen richten. Ook moet men het tot op drie à vier meter kunnen verlengen, opdat het mogelijk worde, onze camera in voorkomende gevallen zoo hoog te plaatsen, dat wij ook de nestholte van een spreeuw of van een specht, of andere tamelijk hoog geplaatste nesten er mede kunnen bereiken en deze dus ook kunnen fotografeeren.

Om in te kunnen stellen, heeft men in zulk geval eene trap of eene ladder noodig. Ook

in sloot of plas of in een moerassigen grond is een lang statief onmisbaar, omdat de camera anders nooit goed en stevig genoeg te plaatsen is. Mocht in gevallen die zich ook kunnen voordoen het statief nog niet lang genoeg zijn, dan moet men zich toch ook weten te helpen en er een mouw aan weten te passen door het aanbinden van hier of daar in boom of struik gesnedene stokken aan elke poot van het statief. In elk voorkomend geval moet een vogelfotograaf zich weten te helpen en het gemis van vleugels door intellect weten te vervangen.

Wanneer men zich met ernst en toewijding op de vogelfotografie wil toeleggen en deze niet betracht als eene soort spel, waarin men den éénen dag behagen schept, om het den volgenden dag niet meer aan te kijken, dan schaffe men zich ook eene uitstekende lichtsterke lens aan, die ons in alle omstandigheden van dienst zal kunnen zijn. De hooge prijs, die er doorgaans voor betaald moet worden, mag geen vogelfotograaf terughouden er zich eene aan te schaffen, want daarmede alleen zal het hem mogelijk zijn de mooiste en innigste vogeltafereeltjes te vereeuwigen. Dikwijls is immers het ter onzer beschikking staande licht vrij onvoldoende voor eene moment-opname en zouden wij met eene eenvoudige landschapslens, die op zichzelf ook heel goed kan zijn, voor ons doel weinig uitrichten en dus in vele gevallen de door ons gewenschte opname niet kunnen doen. Wij zouden er wellicht in slagen een broedenden vogel te fotografeeren en van den vogel zelf een scherp beeld verkrijgen, terwijl diens naaste omgeving totaal onscherp zou zijn. Zulk eene foto mag op ornithologisch gebied nog wel waarde hebben, op fotografisch gebied is zij beslist waardeloos. Eene fotografie te leveren, die op ornithologisch en tevens ook op fotografisch gebied aan de hoogste eischen kan voldoen, dat moet het streven zijn van iederen ernstigen natuurminnenden vogelfotograaf. Ook de sluiter is een der benoodigdheden van den vogelfotograaf, waar het vooral op aankomt. Een sluiter, die weinig of hoegenaamd geen geruisch doet ontstaan, is uit den aard der zaak de beste, want bij het geringste geruisch gaat de vogel, dien wij van plan zijn te fotografeeren, er dikwijls van door.

TUINROODSTAARTJE BIJ HET NEST IN EEN UITGEHOLDEN BOOM.

Sectoren- en compoundsluiters zijn voor ons doel wel het meest geschikt, terwijl een spleetsluiter vóór de plaat voor het opnemen van vliegende en loopende vogels een vereischte is. Geheel geruischlooze sluiters zijn voor groote cameras echter nog niet in den handel.

In de veronderstelling, dat geduld en volharding in voldoende mate bij ons aanwezig zijn, dat wij er naar gestreefd hebben ons

eenigszins op de hoogte te stellen van de in ons land voorkomende vogelsoorten en van de eigenschappen dier vogels, dat wij in het bezit zijn van eene stevige statief-camera en eene lichtsterke lens, die voor alle doeleinden geschikt is en het ons niet ontbreekt aan eenen betrouwbaren sluiter gaan wij dus nu, hetzij geheel alleen, of indien het ons moeilijk valt een groote camera met toebehooren te torsen, met iemand, die de fotografische benoodigdheden voor ons draagt naar het bosch, naar de duinen of naar het rietmoeras.

Een bezoek aan het rietmoeras trekt ons heden bijzonder aan. Wij hebben reeds zoo veel gehoord van het Naardermeer, dat in 1906 door de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland is aangekocht, dat wij verlangend zijn, na lid van deze hoogst nuttige vereeniging te zijn geworden, het eens te bezoeken. Behalve ontelbare wilde plantensoorten, die alleen reeds voldoende zijn, indien wij tevens van planten houden, ons in verrukking te brengen, treffen wij daar aan tal van vogelsoorten, waarvan wij er wellicht reeds enkele kennen, doch waarvan de meeste in letterlijken zin nog rara aves voor ons zijn.

Het Naardermeer is per spoor en stoomtram te bereiken, zoowel uit de richting Amsterdam als uit de richting Hilversum, Naarden-Bussum. Per Gooische stoomtram er heen reizende, stappen wij uit aan de Halte Hakkelaarsbrug, en per Hollandsche Spoor reizende aan de Halte „Keverdijk" om vandaar na eene wandeling van een half uur het visschershuis, de woning van den visscher Hoetmer, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het Naardermeer, te bereiken. In het voorjaar is een bezoek aan dit eenige Natuurmonument zeer aan te bevelen. Onderweg ontmoeten wij reeds eenige weidevogels.

Kievitten buitelen vroolijk door de lucht. Grutto's laten nu en dan haren eigenaardigen, nu eens haastigen, dan weer langgerekten roep hooren. Enkele wulpen, hoog in de lucht over ons heen vliegend worden direct aan hun luid gefluit door ons erkend en als wij de boschjes bij het Naardermeer genaderd zijn, laten zich ook de zanglijster en de merel niet onbetuigd en vergasten ons op haren melodieuzen zang, terwijl de altijd opgeruimde spreeuw zich oefent in het nabootsen van allerlei verschillende vogelgeluiden, waartoe het Naardermeer hem zeker wel de beste gelegenheid biedt.

Koolmeezen en roodstaartjes zijn hier af en toe ook waar te nemen, doch ons bezoek geldt heden meer de eigenlijke bewoners van het uitgestrekte rietmoeras.

Tegen billijke conditieën worden wij in een net en stevig roeibootje den grooten plas, het Naardermeer opgeroeid en trekken tal van rietzangersoorten reeds terstond onze volle aandacht. Met uitzondering alleen van den sprinkhaanrietzanger die zich in de duinen en op de heide ophoudt, kunnen wij op en om het Naardermeer alle bij ons voorkomende rietzangersoorten waarnemen. Het meest vertegenwoordigd zijn hier echter de groote en de kleine karekiet, die ons telkens op hun karra, karra, karra, kiet, kiet, kiet, onthalen. Vooral de groote karrekiet-geluiden klinken ons ver hoorbaar tegen. Boven ons, hoog boven ons zweeft met onhoorbaren wiekslag de bruine kiekendief, die ook wel rietwouw genoemd wordt en die er op uit is voedsel voor zijne jongen te vergaren, hij, de door alle meerbewoners gevreesde roover, aan wien zoo menig vogelei, zoo menige jonge vogel ten prooi valt.

Zijn horst heeft hij in het riet op ontoegankelijke plaatsen, die wij met ons bootje niet kunnen bereiken in orde gebracht. Voor het in beeld brengen er van zijn dus beslist hooge laarzen noodig waarmede wij het moeras kunnen doorwaden.

Weldra passeeren wij broedkolonies van den zwarten stern en bij onze nadering vliegen deze sierlijke zeezwaluwen alle van hunne nesten op, bevreesd als ze zijn, dat wij komen om hare eieren te rooven en pogen ze ons door ijvrig naar ons te stooten zoodat het kan voorkomen dat ze ons met haren spitsen bek aanraken, van dit plan af te brengen.

Groote troepen kapmeeuwen, die hier ook in kolonies broeden pogen ons door hun aanhoudend gekrijsch van hare broedplaatsen te verjagen, evenals vele vischdiefjes wier aantal echter minder groot is. Ontelbare meerkoeten zwemmen vóór ons uit en in de groote open

plassen om ons heen, om als wij hen te dicht naderen, half vliegend, half over het water loopend, een goed heenkomen in het riet te zoeken. Groote vluchten wilde eenden doorklieven het luchtruim en doen ons jagershart sneller kloppen, wanneer wij het voorrecht genieten behalve de vogelfotografie, ook de jacht te kunnen beoefenen.

Ziet, daar duikt een fraaie watervogel met een groote kuif plotseling onder, nu hij ons ziet naderen, om eerst veel verder weder boven water te komen. Dat was een fuut, die bij het verlaten van zijn nest met eieren, het telkens half of geheel met halfverrotte waterplanten bedekt.

Is het niet genotvol en leerzaam tevens, hier met zoovele diverse vogels te kunnen kennis maken?

Eindelijk zijn wij dan een rietveld genaderd, waar vele groote en kleine karekieten elkaar achtervolgen, zoodat wij mogen veronderstellen, dat zij daar hare nesten hebben gebouwd. Niet lang behoeven wij dan ook te zoeken, om een nest met eieren van den grooten karekiet te vinden en wij verheugen ons reeds dit nest met de mooie blauwgroene eitjes straks te kunnen fotografeeren Zulks kost ons weinig moeite. Wij steken onzen driepoot zoo diep in het water dat hij in den modderigen bodem stevig vast staat, schroeven onze camera er op en hebben dan van uit ons bootje spoedig eene opname gedaan. Hoe moeten wij het echter aanleggen het broedende karekietenwijfje te fotografeeren? Onze camera hebben wij reeds op 50 à 75 cm. van het nest zoo stevig opgesteld, dat ze door het water of door den wind niet meer bewogen worden kan. Wij richten nu de camera in eenigszins schuine richting naar het nest en stellen scherp in op

JONGE VLAAMSCHE GAAIEN IN HET NEST.

een of ander voorwerp, dat wij op het nest en op de eieren hebben gelegd ter hoogte van den broedenden vogel. Een stuk bedrukt papier daar weder overheen gelegd, vergemakkelijkt zeer deze scherpe instelling. Aan den momentsluiter bevestigen wij eene 12 tot 15 meter lange gummislang met pneumatik, opdat wij in staat zijn op eenigen afstand van het nest den sluiter in werking te brengen, zoodra de broedende vogel tot zijn nest is teruggekeerd.

De groote karekiet toont weinig vrees voor onze camera en klautert aanhoudend op eenigen afstand van zijn nest in de rietstelen heen en weer. Zoolang hij ons echter kan waarnemen, neemt hij niet op de eieren plaats, zoodat wij er toe moeten besluiten, onze camera voor eenigen tijd in den steek te laten en een electrischen geleiddraad aan den sluiter te bevestigen, waardoor wij in staat zijn, den sluiter door bemiddeling van een electromagneet op een afstand van 50 tot 100 meter in werking te brengen. Wij maken thans onze camera gereed voor de opname, openen de ingeschoven chassis onder een zwaren zwarten doek, die door zijne zwaarte niet zoo licht omhoog zal waaien en zouden ons willen verwijderen in de hoop dat de karekiet nu spoedig tot zijn nest zal terugkeeren.

NEST MET EIEREN VAN DEN KAREKIET.

Indien wij echter onze camera zoo maar zonder meer, bij het nest zouden laten staan, zou de vrees voor deze den karekiet echter toch nog terughouden het broedingswerk weer voort te zetten.

Wij omwinden dus camera en voor zoover noodig, ook statief en sluiter met doeken, die zooveel mogelijk met de kleur van de omgeving van het nest overeenkomen en binden daaromheen nog vele afgesneden rietstelen, zoodat onze camera meer op een rietschelf, dan op een fotografisch toestel gelijkt.

Nu eerst, nadat wij ons zoo goed mogelijk van deze taak hebben gekweten, mogen wij er aanspraak op maken, dat de broedende vogel, hier dus de groote karekiet, na korter of langer tijd op de eieren zal plaats nemen en door ons in beeld zal kunnen worden gebracht. Wij genieten thans gedurende dit gedwongen oponthoud een uurtje of langer van de ons omringende natuur, van bloemenpracht en vogelenzang, waartoe het Naardermeer een uitverkoren plekje is en brengen dan, nadat wij ons zoover van het nest hebben verwijderd gehouden dat wij door den karekiet niet meer kunnen worden waargenomen, op goed geluk af, zonder iets van camera of nest te kunnen zien, onzen sluiter in werking. Dit herhalen wij na verwisseling der belichte plaat met eene nog onbelichte nog eens of nog tweemaal, telkens na een uurtje wachtens, naar gelang van den ter onzer beschikking staanden tijd en het resultaat van onze aangewende moeite, van ons geduld en onze volharding zal meestal goed, zoo niet schitterend zijn, wat ons op onze donkere kamer bij het ontwikkelen der platen zal blijken.

Een teleobjectief zou hier ook goede diensten kunnen bewijzen, omdat de camera, daarvan voorzien zijnde, dan niet zoo vlak bij het nest behoeft geplaatst te worden. Door mij werd het echter nooit voor dit doel gebruikt.

Op een afstand van 100 meter van het nest post gevat hebbende, gelukt het in de meeste gevallen bij eene goede en zorgvuldige opstelling onzer camera den broedenden

vogel op of bij zijn nest te fotografeeren. Het gebeurt dan echter wel, dat men den naderenden vogel niet met het bloote oog kan waarnemen. Men handelt dus zeer verstandig, wanneer men zich van een goeden kijker voorziet en dezen beschouwt als een onmisbaar instrument voor den vogelfotograaf.

Er zijn echter ook vogels, die zich niettegenstaande alle mogelijke kunstgrepen en voorbereidingsmaatregelen niet willen laten kieken en hun vrees voor de in hun oog gevaarlijke camera niet willen laten varen. In zulke gevallen is het noodig, dat wij eene schijncamera bij het nest plaatsen en deze één of meer dagen, totdat de vogel er aan gewend is, er bij laten staan. Deze schijncamera moet bestaan uit een kistje ter grootte onzer camera, dat op dezelfde wijze als de camera met doeken en met in de omgeving staande planten ja zelfs met groene takken wordt omwonden. Onze te fotografeeren vogel zal zich daaraan in de meeste gevallen spoedig gewennen en later na verwisseling dezer schijncamera met de werkelijke camera alle vrees voor deze hebben afgelegd. Meestal is het echter reeds voldoende de werkelijke camera één nacht bij het nest te laten staan. Des anderen daags in den vroegen ochtend zal men dan in staat zijn den vogel bij of op zijn nest te kunnen fotografeeren. Op vele plaatsen is het echter niet altijd mogelijk uit vrees voor beschadiging of diefstal de camera met toebehooren ook gedurende den nacht aan haar lot over te laten, want hoe zouden wij wel gestemd zijn, wanneer wij des anderen daags onze camera in elkaar getrapt en den sluiter defect zouden terug vinden, terwijl de kostbare lens zou verhuisd zijn naar den zak van een niets ontziendendief. In de duinen te Bloemendaal, waar ik vele mijner mooiste vogelfoto's oogste, is mij zooiets echter nog nooit overkomen evenmin als in het Naardermeer, waar wij nog vertoeven en, na de opname van een karakietenwijfje, onder den spoordijk doorvaren en ons begeven naar de purperreigerkolonie, deze even in oogenschouw nemen, op eenigen afstand er van een enkelen blauwen reiger zien vliegen, die van zijne in hooge boomen nestelende kameraden is afgedwaald en met zijn wijfje zijn te huis ook hier in het riet heeft in orde gebracht en dan full speed naar de lepelaarskolonie roeien, om te trachten nog een lepelaarshuishouden in beeld te brengen.

BROEDENDE ZANGLIJSTER.

Op dezelfde wijze, als wij het hebben gedaan, toen wij onze camera bij het karakieten-nest opstelden, plaatsen wij hier onze camera, te midden eener vrij groote lepelaarskolonie bij een nest met jongen van den lepelaar in de stellige verwachting, dat beide lepelaars, mannetje en wijfje, weldra tot hare jongen in het nest zullen terugkeeren. Het is maar goed, dat wij den noodigen tijd ter onzer beschikking hebben, want niet zoo spoedig vertrouwen de lepelaars het éénoogige monster, dat hun nest schijnt te bedrijgen. Na er aanhoudend over heen en weer te-zijn gevlogen, waagt één der ouden, het wijfje het, zich op het nest neer te laten en zijn wij in staat door bemiddeling onzer electrische geleiding eene opname te doen van deze fraaie lepelaarsfamilie.

Hoe gaarne zouden wij echter ook mannetje en wijfje te zamen bij hare jongen willen verschalken. Ons geduld wordt hier zwaar op de proef gesteld en wij besluiten

reeds huiswaarts te keeren, wanneer plotseling als een bliksemstraal uit helderen hemel beide ouden bij hare jongen in het nest nederdalen. Met kloppend hart laten wij thans den sluiter werken en de opname is geschied. Zoowel de opname van het broedende karekietenwijfje, als die van de fraaie lepelaars en hare jongen bleken later bij ontwikkeling uitstekend gelukt te zijn.

Gaan wij den volgenden dag naar de duinen of naar een bosch, om er in het lage kreupelhout te zoeken naar een nest met eieren van de nachtegaal, de koningin der zangers, dan zal de angstige loktoon van het wijfje ons spoedig inlichten, waar wij naar het nest moeten zoeken, terwijl het mannetje ons op korten afstand zijne heerlijkste melodieën laat hooren.

NEST MET EIEREN VAN DE KOOLMEES IN EEN PEILKASTJE DER WATERLEIDING.

Hebben wij het nest gevonden, dan is eene opname er van spoedig genoeg gedaan. Het broedende wijfje op haar nest te fotografeeren veroorzaakt echter wederom ontzaggelijk veel geduld, want zoodra wij de camera bij het nest plaatsen, wordt dit door de nachtegaal verlaten en zij keert niet terug zoolang de camera de wacht houdt. Niet zoodra echter hebben wij deze verwijderd, of de nachtegaal begeeft zich weer naar het nest om het broedingswerk voort te zetten.

Dit komen en gaan van den oogenschijnlijk weinig schuwen vogel herhaalt zich telkens, wanneer wij de camera weer van het nest verwijderen of er weer bij plaatsen en het komt er hier dus maar op aan, wie het langst volhoudt, de nachtegaal of de fotograaf.

Mij gelukte het eerst eene goed geslaagde opname van eene broedende nachtegaal te doen, nadat ik de camera 12 maal bij het nest had geplaatst en ze ook 12 maal wederom er van verwijderd had.

Het is dus noodzakelijk, dat een vogel leert inzien, dat wij hem geen leed willen doen, wanneer wij hem met onze camera naderen.

Nu zal men mij wellicht willen vragen: „Als ik alle deze voorschriften nu haarfijn opvolg, kan ik dan zeker zijn van resultaat."

Het antwoord op deze vraag luidt: „Neen, verre van daar, want al worden er onder de kleine zangvogels ook vele aangetroffen, die hoegenaamd geen angst voor de camera aan den dag leggen, is het toch nog lang niet altijd zeker, dat elke opname goed uitvalt en hoeveel schuwer zijn de grootere vogels niet!

Wie zich echter met vogels en dus ook met schuwe vogels jaren aaneen heeft bezig gehouden, moet het opgevallen zijn, dat vele hem op den duur slechts weinig meer vreezen. Het gaat hem als den paardenliefhebber, die met de schuwste paarden spoedig heel vertrouwelijk kan omgaan. De ware vogelvriend sluit vriendschap met de schuwste vogels. Ze weten al vrij spoedig dat hij hen geen leed zal berokkenen, wanneer hij hen met zijne camera nadert.

Mij was het mogelijk vele schuwe vogels tot op korten afstand te naderen, terwijl ze voor anderen reeds op een afstand van 500 pas op de vlucht gingen.

Men ga er zooveel mogelijk, indien een drager der fotografische bagage niet hoogst noodzakelijk is, alleen op uit om de vogels te bespieden en verrichte, waar het ook zij, in de duinen, op de heide, in het bosch of op het meer, elk fotografisch werk geheel alleen, ten einde zooveel mogelijk elke stoornis te voorkomen. Eenzaam is het toch nooit in de natuur; leeft men er niet te midden van vrienden en kennissen? . . . .

GRAVIN WALEWSKA,

DOOR C. F. GIJSBERTI HODENPIJL.

Door de nederlagen van Jena en Auerstädt was de Pruisische adelaar hevig in zijn wiek geschoten. De demoralisatie had niet alleen het overwonnen Pruisische veldleger bevangen maar ook de garnizoenen en vestingen als Maagdenburg, Spandau, Stettin en Custrin hadden in plaats van zich te verdedigen gecapituleerd. Hannover was door maarschalk Mortier in naam van Frankrijk bezet. Prins Murat deed zijn intocht in Warschau, na er de Russen uit verdreven te hebben en tegen dezen nu zou de oorlog voortgezet worden. De keizer verliet Berlijn ten einde in persoon de krijgsoperatiën tegen Rusland te leiden, welke campagne nog vele bloedige offers — naar men weet — zou vorderen.

„Wij reisden in kleine kalessen van dat land," zegt Constant *), 's keizers eerste kamerdienaar, „en evenals op al onze reizen, ging het rijtuig van den opperhofmaarschalk den Hertog van Frioul (Duroc) vóór dat van den keizer. Het jaargetijde en de gestadige doortocht der artillerie hadden den weg bijkans onbegaanbaar gemaakt en toch gingen wij met spoed voort. Tusschen Kutow en Warschau viel de koets van den opperhofmaarschalk om, met het noodlottig gevolg dat hij het borstbeen brak. Kort na dit ongeluk kwam de keizer aan en deed in zijn tegenwoordigheid zijn vertrouweling Duroc naar het naaste posthuis vervoeren. Er was altijd een kleine reisapotheek in 's keizers reiskoets, zoodat de eerste hulp dadelijk kon worden verleend. Napoleon liet Duroc over aan de goede zorgen van zijn chirurgijn Yvan en verliet hem niet voordat hij het eerste verband had zien leggen."

Dat Polen toenmaals een arm en ellendig land was om door te reizen deelt ons o.a. de generaal Baron de Marbot §) mede, die als ordonnansofficier van maarschalk Augereau met diens legerkorps dat rijk binnenrukte. Hij zegt dan:

„Van de Oder af marcheerden wij door mul zand of door afschuwelijke modder. Het grootste gedeelte der gronden was onbebouwd en de weinige bewoners, die wij aantroffen, zagen er meer dan vuil uit. Het weer, dat gedurende de maand October tot half November mooi was geweest, werd nu afschuwelijk. De zon hield zich schuil; het regende of sneeuwde bij afwisseling en de levensmiddelen werden schaarsch. Wijn was er altijd wel te krijgen, maar bijkans nooit bier en dan nog van slechte kwaliteit. Het drinkwater zag troebel; brood was er niet en wat het logies aangaat, dat moest men deelen met varkens en koeien.

De soldaten zeiden dan ook rondweg niet te begrijpen hoe 't mogelijk was dat de Polen dit land een vaderland durfden noemen.

Napoleon was er ook door teleurgesteld. Gekomen om Polen uit zijn verval op te heffen, had hij gehoopt dat bij de nadering van het Fransche leger de bevolking als één man zou opstaan, maar niemand verroerde zich. Te vergeefs had Napoleon den beroemden generaal Kosciusko, die aan het hoofd van den laatsten opstand had gestaan, aangezocht om zich bij hem aan te sluiten, maar Kosciusko bleef rustig in Zwitserland, waar hij zich teruggetrokken had. Zijn antwoord op de verwijten welke hem wegens zijn stilzitten naar het hoofd werden geworpen luidde, dat hij te goed de zorgeloosheid en het luchthartig karakter zijner landgenooten kende om zich eenige illusie te maken dat zij er toe zouden overgaan zich vrij te maken, zelfs nu de Fransche wapenen hen konden steunen. Daar van Kosciusko niets te hopen viel, besloot Napoleon echter zich van zijn vermaarden naam te bedienen door in naam van dezen ouden Pool een proclamatie tot het Poolsche volk te richten. Niemand nam de wapens op, niettegenstaande de Fransche troepen verscheidene provincies van het Oude Polen en zelfs zijn hoofdstad hadden bezet. De Polen wilden dan alleen te wapen

*) Gedenkschriften III p. 215.

§) Mémoires I. p. 315 316.

snellen wanneer Napoleon hun land hersteld zou hebben verklaard en hij zou dit besluit wel genomen hebben als die natie maar was opgestaan tegen hare onderdrukkers, dat zij echter niet deed."

Maar eene jonge vrouw, bijna nog een kind, was geroepen, zij 't dan ook tegen haar wil, in deze dagen een gewichtige rol te spelen. Zij heette Maria, gravin de Walewice Walewska. Haar vader, de heer Von Leczinska stamde uit een verarmd adellijk Poolsch geslacht: hij stierf jong en liet zijne echtgenoote met zes kinderen in geen al te ruime omstandigheden achter. Het zal dus voor de weduwe een uitkomst zijn geweest dat Maria reeds op zestienjarigen leeftijd den gefortuneerden zeventigjarigen graaf Anastasius Colonna de Walewice Walewska huwde; tot het aangaan dezer echtverbintenis was meer op geld en goed dan op genegenheid gelet. Deze edelman was weduwnaar en geparenteerd aan de Colonna's, die aan de Kerk een paus en kardinalen en aan Italië generaals en diplomaten hadden geschonken. Op dezen familieluister, den titel dien hij voerde van kamerheer van wijlen Koning Stanislaw August Poniatowski en zijn decoratie van Grootkruis der Orde van den Witten Adelaar, was de oude heer meer gesteld dan op zijn jonge vrouw, door wie hij meer geëerbiedigd dan bemind werd.

REPRODUCTIE NAAR EEN MINIATUUR DIE VERONDERSTELD WORDT GRAVIN WALEWSKA TE ZIJN OP ACHTTIENJARIGEN LEEFTIJD. TER RECHTERZIJDE STAAT HET JAARTAL 1807 EN OP DE KEERZIJDE VAN DE MINIATUUR VINDT MEN GESCHREVEN „TROUVÉ DAN LA VOITURE DE L'EMPEREUR À WATERLOO."
HET PORTRETJE IS HET EIGENDOM VAN GRAAF O. VAN BYLANDT TE 'S GRAVENHAGE.

Reeds drie jaar leidde zij een vervelend bestaan op het landgoed van den nog krassen ouden heer, waar zij in haar eenzaamheid als fanatieke patriote veel nadacht over het treurig lot, waarin haar vaderland verkeerde.

Haar echtgenoot, die eveneens tot de patriottenpartij behoorde en indertijd een reis naar Parijs had ondernomen om den toenmaligen Eersten Consul te zien, aan wien hij toen voorgesteld was geworden, overreedde haar, toen het tijdstip van 's Keizers komst binnen Warschau naderde, om zijn hotel aldaar te betrekken. Hij wenschte dat zij aan het openbare leven zou deelnemen en als gehoorzame echtgenoote begaf zij zich naar „La Blacha", het paleis van Prins Poniatowski, dat het middelpunt der Poolsche aristocratie was.

Te Warschau zou Napoleon een waardige ontvangst worden bereid. Gravin Walewska's bewondering voor den gekroonden Corsikaan en het enthousiasme voor zijn ontvangst bezielden haar zoozeer dat zij een plan beraamde.

Dit plan, waaraan zij uitvoering gaf, naar het verhaal luidt, bestond hierin: *) Met een bloedverwante verliet zij per rijtuig den 1en Januari 1807 Warschau om zich naar het eenige uren verder gelegen Bronie te begeven, waar Napoleon's reiskoets van paarden moest verwisselen en zij hoopte dat de gelegenheid zich zou voordoen den Keizer te kunnen naderen. Een opgewonden menigte verdrong zich op den weg om den „soldat de fortune" te begroeten, in wien men den bevrijder van Polen meende te zien.

Bij aankomst van het keizerlijke rijtuig begaven de beide dames zich onder het publiek dat het haar al spoedig lastig maakte. Gelukkig werden zij door den Grootmaarschalk Duroc opgemerkt die de dames zijn hulp aanbood en op het vernemen van wat zij verlangden hen voor den Keizer bracht.

De Keizer gevoelde dadelijk sympathie voor de schoone gravin Walewska, die de bede tot hem richtte om Polen's onafhankelijkheid te herstellen. Hij geeft haar een bloem en wenscht haar meer te zien.

Dit was de eerste ontmoeting waarvan zij verder niets verwachtte en niemand iets

*) F. Masson. Marie Walewska. Paris, 1897.

mededeelde. Maar 's Keizers vertrouweling Duroc had iets verteld aan Prins Poniatowski over die manifestatie te Bronie en door een toeval kwam deze er achter wie die interessante onbekende was geweest, die op Napoleon zulk een diepen indruk had gemaakt. In deze omstandigheden besloot Poniatowski een bal te geven, waarop Mevr. Walewska moest verschijnen. Hij begaf zich naar de gravin om haar voor zijn soirée uit te noodigen, maar zij bedankte. De geheele aristocratie vernemende wat er gaande was drong er bij haar op aan om zich in het belang van de heilige zaak op het bal te vertoonen en ten slotte gaf zij toe.

Te Warschau waar Napoleon het groote paleis had betrokken zou hij een maand verblijven, zeer ten genoege van den Poolschen adel die prachtige feesten te zijner eere organiseerde. Het plan tot dit bal nu, dat Poniatowski zou geven was zeer verklaarbaar, omdat hij er belang bij had zich gedienstig te toonen, want in geval de onafhankelijkheid werd hersteld, meende hij de aangewezen persoon te zijn om den Poolschen troon, weleer door zijn voorouders bezeten, te beklimmen.

Eenvoudig in het wit gekleed verscheen de achttienjarige gravin Walewska *) op Poniatowski's soirée. Napoleon kreeg de schoone vrouw spoedig in het oog op wie hem wellicht de een of ander opmerkzaam had gemaakt. Hoe groot zijn ongeduld ook was, hij vermeed haar opvallend te naderen. Toen de Keizer ontwaarde dat een paar officieren aangetrokken schenen door de naïve lieftalligheid der gravin riep hij maarschalk Berthier. De eerste „kurmacher" was de aide-de-camp Louis de Périgord die op last van Napoleon door Berthier dadelijk werd overgeplaatst naar het 6e legercorps dat achter de Passargerivier lag. De tweede was Bertrand, de bekende generaal die later Napoleon naar Elba en St. Helena volgde, die order kreeg onmiddellijk te vertrekken naar het hoofdkwartier van Prins Jerôme Napoleon voor Breslau. Intusschen had het dansen opgehouden en Napoleon doorliep de salons, maar bij zijn onderhoud met de aanwezigen was hij verstrooid. Eindelijk bevond hij zich tegenover gravin Walewska, trachtte een gesprek met haar aan te knoopen maar zij antwoordde niet. Hij zag haar een moment innig aan en verliet vervolgens het bal.

Van gestalte was de bekoorlijke gravin niet groot maar welgevormd. Haar voorkomen was bijzonder aantrekkelijk door haar mooi blond haar, diepliggende helder blauwe oogen en blank teint. Een droefgeestig waas over haar gelaat maakte haar nog bekoorlijker en de keizer die meende eene opgeofferde en in haar huis ongelukkig gemaakte vrouw te zien geraakte hartstochtelijk verliefd.

„Daags na dit bal" weet ons weder 's Keizers eerste kamerdienaar Constant mede te deelen, „kwam 't mij voor dat de Keizer buitengewoon onrustig was. Hij stond op, liep door de kamer, ging weer zitten en stond op nieuw op, zoodat ik meende den ganschen dag niet met zijn toilet klaar te zullen komen. Terstond na het ontbijt zond hij een voornaam heer *) naar Mevr. W. om haar uit zijn naam zijn hulde aan te bieden. Met fierheid sloeg zij zijn voorslagen af, die mogelijk wat al te onbewimpeld waren gedaan of door haar misschien uit coquetterie werden afgewezen. Deze heer kwam wat verlegen met de zaak terug, nu het doel zijner zending mislukt bleek.

Den volgenden dag vond ik den Keizer bij het opstaan peinzende. Tegen zijn gewoonte in sprak hij geen woord. Den avond te voren had hij eenige brieven aan Mevr. W. afgezonden die onbeantwoord bleven. Zijn eigenliefde was bitter gekrenkt over een tegenstand waaraan hij niet gewoon was. Hij schreef haar nogmaals, maar nu in meer teederen en aandoenlijken vorm tengevolge waarvan Mevr. W. eindelijk bezweek Zij bewilligde er in den Keizer tusschen tien en elf uur 's avonds te komen bezoeken. Dezelfde persoon kreeg order haar op een aangewezene plaats in een rijtuig te gaan afhalen. Terwijl Napoleon haar wachtte, liep hij met groote stappen heen en weer, was zenuwachtig en

*) Zij was in 1789 te Warschau geboren.

*) Vermoedelijk de Grootmaarschalk Duroc.

gejaagd en vroeg dikwijls hoe laat 't was.

Eindelijk dan verscheen Mevr. W. Maar in welk een toestand: bleek van aandoening, sprakeloos en badende in tranen. Ik bracht haar naar 's keizers kamer doch zij kon nauwelijks voort en leunde op mijn arm. Toen ik haar binnen had doen gaan verwijderde ik mij met haren geleider. Gedurende het tète à tête met den keizer, weende Mevr. W. zoodanig dat ik haar niettegenstaande den afstand, kon hooren snikken. Tegen twee uur in den morgen riep de keizer mij. Ik schoot toe en zag Mevr. W. heengaan met den zakdoek voor hare oogen en betraande wangen. Zij werd op de zelfde wijze naar huis geleid en ik dacht haar niet meer terug te zullen zien komen."

Een eenigzins andere lezing over die eerste samenkomst geven ons Frédéric Masson *) en Frédéric Loliée †). Door den eerste wordt een soort officieele historie van het tot stand komen der liefdesbetrekking van Napoleon met gravin Walewska op aangename wijze verteld, terwijl de laatste zegt zijn gegevens uit zeer betrouwbare bron te hebben verkregen. Ziehier wat hij weet mede te deelen: „Mad. Walewska, die zeer eenvoudig en naief was, geen persoonlijke eerzucht bezat en die ten koste van hare onderwerping het herstel van het koninkrijk Polen hoopte te verkrijgen had zich gebogen voor den wil van den overwinnaar van Austerlitz en wachtte hem op een avond al sidderende af. De keizer was de kamer binnengekomen evenals hij zijn werkkamer binnentrad met bezorgd voorkomen en van geheel andere dingen vervuld dan de liefde. Na zijn degenriem losgegespt en die met het wapen op tafel te hebben geworpen, ondervroeg hij op min of meer gebiedenden toon de jeugdige vrouw die hij ter nauwernood kende. Hij vroeg haar de namen van Warschau's voornaamste ingezetenen en andere inlichtingen. Terwijl zij al stamelend antwoorden gaf, maakte de keizer hiervan vluchtige aanteekeningen. Hiermede gereed zijnde herinnerde hij zich het werkelijke doel der samenkomst en kwam terug op zijn teedere fantaisie. Er ontstond bij Napoleon een soort passie bij buien jegens haar, die enkel gewenscht had als afgezante van een verdrukt volk te worden beschouwd. Zij sprak hem daarna dikwijls van haar geliefd Polen, terwijl hij zich glimlachend van dit onderwerp afmaakte.

Geen staatshoofd minder dan Napoleon zou dulden dat vrouwen zich met de politiek bemoeiden."

*) Marie Walewska. Paris, 1897.

†) Les Femmes du second Empire. Paris, 1905.

Mocht 's keizers eerste kamerdienaar Constant *) van gravin W. gedacht hebben dat zij zich wel nimmer meer op het Paleis zou vertoonen, hierin had hij gefaald. Een paar dagen na het eerste rendez-vous verscheen Mevr. W. op denzelfden tijd als den eersten keer en toen scheen zij kalmer te zijn. Eenige ontroering lag nog op haar bekoorlijk gelaat, doch zij weende niet en hare wangen waren minder betrokken. Zij ging 's morgens vroeg heen en zette hare bezoeken voort tot aan den tijd van 's keizers afreis.

Daar Keizerin Josephine zich te Maintz ophield in afwachting dat Napoleon haar bij zich zou ontbieden, liet het zich in de gegeven omstandigheden wel aanzien, dat hij haar komst haar uit het hoofd zou weten te praten. Uit de gevoerde correspondentie van Napoleon met Josephine krijgt men een zoodanigen indruk, want als de Keizer zich voor geruimen tijd te Warschau heeft geïnstalleerd, schrijft hij haar den 2en Januari 1807, dat de af te leggen distantie van Mainz naar Warschau, eigenlijk een veel te groot traject voor haar is en 't hem daarom wenschelijker voorkomt dat zij naar Parijs terugkeert. †) Josephine gaat nu boudeeren, waarop Napoleon haar te verstaan geeft dat het seizoen veel te guur is, de wegen in slechten staat zijn en hij 't niet kan goedvinden, dat zij zich aan zoovele gevaren en vermoeienissen gaat blootstellen. „Keer naar de Tuilerieën terug," schrijft hij haar verder, „en leid daar hetzelfde leven, dat ge gewoon zijt te leiden als ik er ben, c'est là ma volonté." §)

*) Gedenkschriften III, blz. 217.

†) Correspondance de Napoléon I, tome XIV p. 133.

§) „ „ „ „ „ 156.

Dit schrijven moet de teerhartige Josephine alles behalve prettig hebben gestemd, althans Napoleon vraagt haar waarover zij zoo verdrietig is en spoort haar aan wat meer karakter te toonen en dan laat hij er op volgen: „Je suis humilié de penser que ma femme puisse se méfier de mes destinées.” *)

Zij blijft ontstemd over het langere wegblijven van haar gemaal dan aanvankelijk in zijn plan lag en toont zich zelfs bezorgd voor hem, waarop Napoleon haar antwoordt: „Je suis désesperé du ton de tes lettres, et de ce qui me revient, je te défends de pleurer, d'être chagrine et inquiète, je veux que tu sois gaie, aimable et heureuse.” †)

Maar vooreerst kon er geen sprake zijn van 's Keizers terugkeer, aangezien de Russen door de herinnering hunner nederlaag bij Austerlitz en de vrees dat hun Polen zou ontvallen, hadden besloten om tegen Napoleon, niettegenstaande het ongunstige jaargetijde, de wapens op te vatten. Deze was er de man niet naar om een afwachtende houding aan te nemen, maar toch zouden drie groote veldslagen door hem geleverd moeten worden, eer de Russen waren overwonnen.

Met een Pruisisch nieuw gemobiliseerd legercorps van 40,000 man onder generaal Lestocq zouden de Russen onder generaal Benningsen zich in December vereenigen. Tal van gevechten tusschen de bondgenooten en de Franschen leidden tot den bloedigen maar onbeslist gebleven slag bij Pultusk (26 Dec. 1806).

Benningsen trachtte zich in verbinding te te stellen met Danzig en Graudenz. Bij Pruisisch Eylau, waar Napoleon den 7[en] Februari zijn hoofdkwartier vestigde, heeft den daarop volgenden dag die tweedaagsche strijd plaats, welke onder de moorddadigsten uit de Napoleontische krijgsgeschiedenis kan gerangschikt worden. Hoewel aan weerszijden met gelijken moed werd gestreden bleef de uitslag onbeslist.

Dit nam niet weg dat er zoowel te Petersburg als te Parijs een Te Deum werd gezongen in plaats van een De Profundis. De Russen trokken nu naar Koningsbergen, de Franschen achter de Passarge terug, want beide partijen hadden behoefte aan rust. Voor uitbreiding der strijdkrachten werden de noodige maatregelen genomen tot den nieuwen strijd, welke dan ook voor de Russen beslissend zou worden.

Het hoofdkwartier van Napoleon werd nu achtereenvolgens verplaatst naar Landsberg, Liebstadt en Osterode, in welke laatste plaats het van den 22[en] Februari tot den 1[en] April gevestigd blijft. Van Osterode begeeft Napoleon zich naar het kasteel Finkenstein nabij Marienwerder, waar hij twee maanden zal vertoeven.

Vandaar uit regeerde hij Frankrijk en gaf zijn instructiën aan zijn ministers die hem iedere week hun rapporten toezonden. De overbrenging der regeeringsstukken vice-versa geschiedde door een specialen dienst van officieren, welke de Keizer had ingesteld. *)

Zoodra Napoleon zijn hoofdkwartier naar Finkenstein had overgebracht, schreef hij gravin Walewska om zijn verblijf aldaar met hem te deelen en zij haastte zich naar hem toe te reizen. Een vertrek werd voor haar ingericht dat gemeenschap had met dat van den Keizer. Zoolang hij te Finkenstein verblijf hield bleef gravin Walewska ook daar, doch verliet daarvoor haar hoogbejaarden echtgenoot te Warschau, die te recht in zijn eer en gevoelens gekrenkt haar nimmer heeft willen terugzien.

Gedurende al dien tijd toonde zij voor den keizer een diepgevoelde doch belanglooze genegenheid, terwijl de keizer van zijn kant de eigenschappen dezer vrouw hoog bleef schatten.

De levenswijze op Finkenstein dezer „Femme angélique” — zooals Constant haar noemde — was zeer ingetogen. Wanneer de keizer niet bij haar was, bracht zij haren tijd meest met lezen door, of met door de schermen van Napoleon's kabinet te zien naar de parades en evolutiën, welke hij op de binnenplaats van het paleis dikwijls persoonlijk commandeerde. Zoo was hare levenswijze evenals haar karakter steeds dezelfde, kalm en tevreden.

*) Correspondance de Napoleon I, tome XIV p. 201.
†) „ „ „ „ „ 211.

*) Memoires du général Baron de Marbot I, p. 358.

Het schijnt evenwel dat keizerin Josephine, die inmiddels naar Parijs was teruggekeerd, door het langdurig verblijf van haar echtgenoot in Polen en door mogelijk in omloop zijnde geruchten betreffende diens levenswijze, zich weinig gerust gevoelde over haar gemaal van wiens ontrouw zij al heel wat had moeten ondervinden. Het kon haar geducht hinderen, als haar gemaal zich aan de eene of andere buitensporigheid overgaf. Zij, die in de eerste jaren van haar huwelijk met Napoleon vele onaangenaamheden van zijn familie moest verduren [want al wat Bonaparte was, haatte Beauharnais en omgekeerd], zij trotseerde die opgeblazen jaloersche omgeving, welke openlijk verklaarde, dat, wanneer Bonaparte geene kinderen kreeg, het met Frankrijk's geluk gedaan zou wezen.

Op de rots van St. Helena, waar de verbannen keizer zijn dagen van glorie overdacht heeft hij gezegd: „Een zoon van Josephine zou voor mij noodzakelijk en het grootste geluk zijn geweest, niet alleen als een politieke uitkomst, maar ook voor het huiselijk leven. Ik won veldslagen, maar Josephine won aller harten; zij was de beminnelijkste en de beste aller vrouwen." *)

Ten einde nu haar onrust te kalmeeren, schrijft Napoleon haar den 10den Mei van uit Finkenstein de navolgende vleiende regelen:

„Je reçois ta lettre. Je ne sais ce que tu me dis des dames en correspondance avec moi. Je n'aime que ma petite Josephine, bonne, boudeuse et capricieuse, qui sait faire une querelle avec grâce, comme tout ce qu'elle fait, car elle est toujours aimable hors ce pendant quand elle est jalouse: alors elle devient toute diablesse Mais revenons à ces dames. Si je devais m'occuper de quelqu' une d'entre elles, je t'assure que je voudrais qu'elles fussent de jolis boutons de rose. Celles dont tu me parles sont-elles dans ce cas? †)

DEZE AFBEELDING DER GRAVIN KOMT VOOR IN HET WERKJE VAN FREDÉRIC MASSON „MARIE WALEWSKA".

De Meimaand werd voor Josephine een maand van rouw. De oudste zoon van hare dochter Hortense, de nog geen vijf-jarige Napoleon Charles, overleed den 5den Mei te 's Gravenhage aan de kroep, welke droevige gebeurtenis keizerin Josephine een stap nader bracht tot de voor haar zoo noodlottige echtscheiding, welke dan ook 2 jaren later plaats vond.

Ook Napoleon was door dit onverwachte sterfgeval diep getroffen, want hij had dit kind tot zijn troonopvolger bestemd. Zijn leed hierover uitte hij tot den Minister van Politie Fouché in deze bewoordingen:

„J'ai été très affligé du malheur qui m'est arrivé. J'avais espéré une destinée plus brillante pour ce pauvre enfant." §)

Het leed waaronder zijn gemalin gedrukt ging, had hem bewogen en daarom schreef hij haar dat hij het betreurde niet bij haar te kunnen wezen, opdat zij in hare smart gelaten en verstandig zou zijn.

En verder zegt hij:

„Ge hebt het voorrecht gehad nimmer kinderen te verliezen, hetgeen wordt gerekend tot een der rampen van het menschelijk lot." **)

Zooals uit de verdere correspondentie blijkt veroorzaakte dit verlies aan de keizerin en hare

*) Mémorial de St. Hélène VII, p. 311.

†) Correspondance de Napoléon I, tome XV, p. 209.

§) Lettres inédites de Napoleon publiées par Léon Lécestre, tome I, p. 98.

**) Correspondance de Napoléon I, tome XV, p. 220.

dochter een leed waarop beiden langen tijd met diepe ontroering terugblikten.

Tot den 7^en^ Juni vertoefde Napoleon op Finkenstein ten einde op nieuw het Russisch-Pruisische leger te gaan aantasten. Bleef de Keizer van Oostenrijk dralen om tot het Russisch-Pruisisch verbond toe te treden en zich tot een bemiddelende rol bepalen, daarentegen verliet de Russische generaal Benningsen zijn stellingen tusschen den Pregel en de Alle en rukte op ten aanval. Bij Heilsberg kwam het den 10^en^ Juni '07 tot een treffen, waar hij aanvankelijk werd teruggedreven, doch vier dagen later, op den herinneringsdag van Marengo, werd den bondgenooten bij Friedland een beslissende nederlaag toegebracht, welke tot den vrede van Tilsitt leidde *).

Intusschen bleven de verwachtingen in Polen gespannen, doch eenigen invloed heeft gravin Walewska op het lot van dit land met zijn twintig millioen inwoners niet kunnen uitoefenen.

Het koninkrijk Polen werd niet hersteld. Wel riep Napoleon het Hertogdom Warschau in het leven, waartoe Pruisen een gedeelte van het aan Polen ontroofde weer moest afstaan en dat in 1809 door den opstand van Galicië door Oostenrijk vergroot werd maar bij den val van Napoleon te gronde ging.

Over deze quaestie zegt het Memoriaal van St. Helena †) dat gedurende de onderhandelingen te Tilsitt staten in die streken moesten gevormd worden, welke het meest Frankrijk's macht duchtten. Het oogenblik was toen gunstig voor het herstel van Polen, hoe geteisterd het ook was geworden door geweld en overmacht. Maar dan had de oorlog voortgezet moeten worden. Immers het Fransche leger leed koude en gebrek, terwijl Rusland nog een flinke troepenmacht op de been had.

Napoleon was getroffen geweest door de edelmoedige gevoelens waarvan Keizer Alexander hem deed blijken. Hij ondervond echter tegenstand van de zijde van Oostenrijk en liet in zijn politiek uitkomen zijn even grooten wensch een vrede te teekenen die van langen duur zou zijn, indien door bemiddeling van Rusland en Oostenrijk, Engeland toegestemd had in een algemeene pacificatie.

Hoe de zaken ook stonden, Napoleon had na Tilsitt het toppunt zijner macht bereikt. Op zijn terugreis naar Frankrijk, drukte hij te Dresden zijn gezant in Saksen en Polen Baron François Bourgoing, die Warschau tot residentie kreeg, op het hart in zijn nieuwe standplaats veel omzichtigheid aan den dag te leggen en rekening te houden met de omstandigheden die de toekomst met zich mede kon brengen. De Keizer sprak zijn gezant aldus toe:

„Ge zijt met ingewikkelde en delicate zaken vertrouwd. Wees voorkomend, vriendschappelijk en zoo innemend mogelijk tegenover de Polen Ik verlang dat zij in u den vertegenwoordiger zien van een man die hun genegen is, die hun geluk wil bevorderen, maar wek hun verbeelding niet te veel op. Ik reken dus op hun toewijding en van mijn kant zal ik trachten te doen wat in mijn vermogen ligt, wanneer de tijd daarvoor rijp is, maar houdt ze liever kalm dan ze op te winden" *).

De creatie van den groothertog van Warschau in den persoon van een koning uit het illustere Huis van Saksen, erfgenaam van de koningen van Polen, August II en III, schakelde de keten weer aan het verleden

*) Bij het begin van den slag hadden de Franschen het hard te verantwoorden, daar de maarschalken Lannes en Mortier met hun 25.000 man niet de 60.000 Russen die zij weldra tegenover zich zouden krijgen, om den weg naar Koningsbergen te betwisten, konden tegenhouden. De toestand was dus kritiek. „Maarschalk Lannes," verhaalt Marbot in zijn Mémoires, „zond ieder oogenblik officieren naar den keizer om bij hem aan te dringen dat de legerkorpsen die achter hem oprukten hun opmarsch zouden bespoedigen. Ik ontmoette den Keizer stralend van vreugde nadat hij Eylau verlaten had. Hij liet mij naast zich rijden en al galoppeerende moest ik hem mededeelen over hetgeen sedert mijn vertrek van het slagveld was voorgevallen. Na mijn rapport te hebben uitgebracht, zeide de keizer glimlachend: Heb je een goed geheugen? Betrekkelijk Sire! Welnu welken herinneringsdag hebben we dan vandaag, den 14en Juni? Die van Marengo Sire! Ja, ja, hernam Napoleon die van Marengo en nu zal ik de Russen verslaan zooals ik de Oostenrijkers versloeg." Aldus geschiedde.

†) Tome VII. p. 19.

*) Souvenirs militaires du Baron De Bourgoing 1791—1815 publiés par le Baron Pierre De Bourgoing. Paris. 1897. p. 55.

en deed de hoop der Polen op betere dagen toenemen. *)

Toen Napoleon te Parijs teruggekeerd was vestigde gravin Walewska zich aldaar in het voorjaar van 1808.

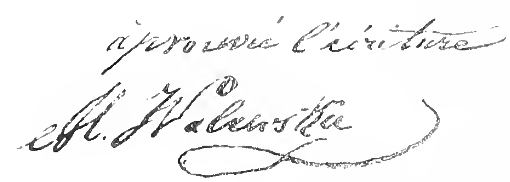
Napoleon's genegenheid voor deze jonge vrouw gaat zich niet bepalen tot een passie van voorbijgaanden aard, want hij beschouwt haar als u n e é p o u s e d e c o t é, die noch in de waardigheid van de kroon, noch in den luister van den troon deelt.

Zij blijft de afgezante der Poolsche natie voortlevende met een nooit verflauwende liefde voor haar land; en die liefde voor den Poolschen stam heeft zij bewezen door haar zelfopoffering en trouw aan Napoleon, die rust vond bij „sa femme Polonaise" voor de vermoeienissen der regeering.

Gedurende den veldtocht van 1809 begeeft gravin W. zich naar Weenen, waar zij een geschikte woning nabij het paleis te Schönbrunn betrok. Daar werd zij zwanger. Na den vrede tusschen Frankrijk en Oostenrijk keerde zij terug naar Walewice ten einde daar hare bevalling af te wachten. Den 4en Mei 1810 werd haar een zoon geboren die de namen ontving van Alexandre Florian Joseph Colonna Walewski. †) Na hare bevalling keerde zij met den jonggeborene naar Parijs terug en betrok aldaar een aardig hotel in de Rue de la Victoire No. 40. Zij leefde daar gelukkig en tevreden, bracht af en toe met haar kind een bezoek op de Tuilerieën, waar zij dan door de donkere trap binnen kwam. Meest zat zij thuis en zag slechts weinig menschen bij haar. Het leven en streven van den Keizer vormde het middelpunt harer gedachten en hare gevoelens jegens den imperator kon zij niet duidelijker kenbaar maken dan door hem een gouden ring te schenken, aan welks binnenzijde stond gegraveerd: „Quand tu cesseras de m'aimer, n'oublie pas que je t'aime".

De buitenzijde was met eenige van hare mooie blonde haren omvlochten *).

Behalve het hotel dat zij te Parijs bewoonde was door haar van den 1en April 1811 tot den 15en April 1812 een buitenverblijf te Boulogne-sur-Seine gehuurd dat gelegen was in de nabijheid van het in 1871 afgebrande paleis van Saint-Cloud †). Van het door haar onderteekende huurcontract zijn we in de gelegenheid gesteld geworden een reproductie van de handteekening der gravin den lezers voor te leggen, waarvan het cliché welwillend door den bekwamen historicus den Heer Paul Marmottan te Parijs werd afgestaan:

In stilte voedde zij den zoon op, dien zij den keizer had geschonken en deze stelde veel belang in den knaap. In 1812 werd op het paleis te Saint Cloud een buitengewone acte opgemaakt van een majoraat ten gunste van den jeugdigen Walewski door de schenking van goederen in het koninkrijk Napels met den titel van Comte de l'Empire.

Zijn opvoeding, die hij eerst te Genève ontving, werd te Warschau voltooid en gedurende zijn leerjaren gaf hij blijken van

*) Volgens het memoriaal van Sint Helena (VII p. 259) heeft Napoleon zich over den bekenden pretendent voor de Poolsche kroon eenmaal aldus uitgelaten:

„Le vrai Roi de Pologne, c'était Poniatowski: il en réunissait tous les titres, il en avait tous les talents."

†) Hij was veertien maanden ouder dan de koning van Rome die den 2en Maart 1811 werd geboren en den 22en Juli 1832 overleed.

De tweede onechte zoon van Napoleon was door hem verwekt bij Eleonore de la Plaigne, hofdame van prinses Caroline Murat, welk kind bij zijn geboorte in 1806 een jaargeld van 30,000 francs en den naam van Léon met den titel van graaf ontving. Deze graaf Léon huwde in 1865 te Parijs de couturière Françoise Fanny Jonet die meer dan 25 jaren jonger in leeftijd met haar echtgenoot verschilde en bij wie hij drie zonen en eene dochter kreeg. Hij had een heftig temperament, leidde een avontuurlijk leven, mengde zich in politiek en maakte het Napoleon III lastig door de unfaire wijze waarop hij dezen aan zijn familiebetrekking met hem herinnerde.

Volgens de „Moniteur Algérien" van 19 Maart 1832 had hij in die maand een duel met Sir Hesse adjudant van den Hertog van Wellington dat zeer noodlottig voor den laatste afliep.

Hij stierf te Pontoise den 15en April 1881 in armoede en allen die zijn lijk zagen, viel de frappante gelijkenis met het doodenmaske van Napoleon I op.

*) Constant. Gedenkschriften III, blz. 221.

†) Bulletin de la Société Historique d'Auteuil et de Passy 1905.

veel aanleg, zoodat van zijn toekomst de beste verwachtingen werden gekoesterd. Met zijn gaven heeft Walewski weten te woekeren want hij werd militair, schrijver, diplomaat en staatsman.

Omstreeks 1842 huwde hij een Italiaansche schoone, Anne Marie gravin de Ricci, die hem een zoon en twee dochters schonk.

Na in 1849 tot gezant te Florence te zijn benoemd, kreeg hij in 1852 het ambassadeursschap te Londen. De handigheid, waarmede Walewski na het doorworstelen van hooghartig, waardoor hij de kunst miste zich aanhangers te verwerven. Zijn echtgenoote die voorkomend was, zich niet met zichzelf ingenomen toonde, noch verblind was door de hooge positie van haar gemaal, verzachtte het bruske en koude van 's ministers handelwijze, waardoor zij de betrekkingen tusschen de afgevaardigden van verschillende groepen nauwer wist aan te halen met een vriendelijk woord of een glimlach. Met tact bracht zij ontevredenen tot inkeer en maakte zich voortdurend op de een of andere wijze nuttig.

NAPOLEON I.

GRAAF WALEWSKI.

tal van moeilijkheden, de erkenning van Napoleon III als staatshoofd door het Engelsche kabinet wist te verkrijgen, deed een schitterende parlementaire loopbaan voor hem openen. Na zijn terugkeer in Frankrijk, werd hij senateur en vervolgens minister. Als grand seigneur was hij in de Parijsche hooge kringen van het 2e keizerrijk gezien en van zijn karakter moet worden gezegd, dat dit oprecht en onbaatzuchtig was. In de politieke kringen was hij meer geacht dan gezien, want in zijn omgang scheen Walewski wat

Onder degenen, die in de woning der Walewski's een gul onthaal vonden behoorde Thiers, en deze toonde zich de beschermer der familie na den dood van Walewski in 1868. *) Voor het beleven van den val van het 2e keizerrijk is Napoleon's zoon gespaard gebleven en na de afkondiging der Republiek

*) Met zijn echtgenoote en een zijner dochters, maakte hij in 1868 een reis door Duitschland. Van München te Straatsburg komende, stierf hij aldaar plotseling den 28en September in het hotel, waar hij zijn intrek had genomen.

nam zijn weduwe met haar kinderen de wijk naar Brussel waar zij tot 1872 toefde om vervolgens weder naar Frankrijk's hoofdstad terug te keeren. Haar werd toen een jaarlijks pensioen van 15,000 francs toegekend uit erkentelijkheid voor de diensten door haar echtgenoot aan den lande als gezant en minister bewezen, aangezien hij zoo goed als geen fortuin naliet. *)

Bij zijn portret dat we hier geven nevens dat van zijn vader, valt duidelijk de gelijkenis, die tusschen beiden bestond, in het oog. Waarin de zoon den vader nabij kwam, vermeldt maarschalk de Castellane met een paar woorden in zijn belangwekkend „Journal", †) toen hij hem op 17-jarigen leeftijd voor 't eerst ontmoette. Op 1 November 1827 staat hieromtrent aangeteekend:

„Chez mad[me] de Flahaut, j'ai vu pour la première fois un jeune M. Walewsky fils de Mme Walewska et de l'Empereur Napoléon; il a les yeux, le son de voix de son père, il est plus grand que lui et fort bien tourné."

GRAVIN WALEWSKA, UIT FRED. MASSON'S WERK „NAPOLEON ET LES FEMMES."

Dan volgt in het „Journal" op 2 Januari 1830:

„M. Walewski, est un des gens les plus à la mode parmi les dames; il a de beaux yeux, il est pâle, il a un cercle de barbe autour du visage suivant la mode actuelle de quelques personnes."

Te dien tijde stond Walewski alleen op de wereld, daar zijne moeder reeds in het jaar 1817 den tol aan de natuur had moeten betalen. De arme vrouw is wel met weinig geluk bedeeld geworden, want met den val van het keizerrijk brak er een rustelooze tijd voor haar aan.

Kort voor Napoleon's vertrek naar Elba zou haar te Fontainebleau een groote teleurstelling wedervaren.

Het was in het begin van April 1814 toen de Keizer in dat paleis verblijf hield waar hij zich genoodzaakt zag — den 11[den] April 1814 — te abdiceeren.

Op zekeren dag meldde zich aldaar gravin Walewska aan bij Constant †) hem den wensch te kennen gevende den Keizer te zien. Denkende dat haar komst in deze voor Napoleon zoo moeilijke dagen hem een vertroosting zou schenken, sprak Constant er den Keizer over die toestemde haar 's avonds te tien uur te ontvangen.

De gravin bleef niet in gebreke op het bepaalde uur te komen en Constant trad 's Keizers kamer binnen om haar aan te dienen. Napoleon lag te bed aan zijn overpeinzingen overgegeven, zoodat Constant eerst op een tweede aandiening ten antwoord kreeg „laat haar wachten". Geduldig wachtte zij in

---

*) Frédéric Lolicé. Les Femmes du second Empire. Paris, 1905.

†) Tome II.

†) Gedenkschriften VI, blz. 147—148.

het vertrek naast dat van den Keizer, waar Constant haar gezelschap bleef houden. Inmiddels viel de nacht in en het lange wachten maakte haar zeer verdrietig. Opnieuw begaf Constant zich naar 's Keizers kamer om hem aan het bezoek te herinneren. Hij sliep niet, maar was zoodanig in gedachten verzonken dat Constant geen antwoord ontving. In deze omstandigheden achtte de gravin het raadzaam, alvorens de dag aanbrak, te vertrekken, ten einde te voorkomen door de bedienden te worden gezien. Gegriefd verliet zij het paleis, doch ziet, het was geen uur later of Napoleon herinnerde zich dat zijn trouwe Poolsche op hem wachtte en vroeg naar haar. Op Constant's antwoord dat zij diep teleurgesteld was vertrokken, kwamen de gevoelens voor haar zijn politieke overpeinzingen verdringen. „Die arme vrouw", zeide hij, „zal zich als vernederd beschouwen, Constant ik ben er bepaald verdrietig over, zeg het haar zoodra ge haar ziet, doch het is hier zoo vol", liet hij op krachtigen toon volgen terwijl hij zijn hand tegen zijn voorhoofd sloeg.

In die dagen was Napoleon aan een zenuwcrisis ten prooi geweest en had een poging tot zelfmoord gepleegd door het innemen van vergif. Zijn toestand mag dus overspannen genoemd worden, van daar zijn vreemde handelingen tegenover de gravin. Maar onwillekeurig vragen we ons toch af, heeft Napoleon wel ooit begrepen wat een liefhebbende vrouw voelt?

Na zijn vertrek naar Elba begaf de gravin zich naar Italië. Uit Genua schreef zij den keizer, naar het heette voor de regeling harer geldzaken, naar Elba te mogen overkomen. Napoleon gaf zijn toestemming doch wenschte dat haar komst strikt geheim zoude blijven. Den 1sten September 1814 scheepte zij zich te Genua in met haar zoon en vergezeld van haar achttienjarige zuster en haar broeder den Luit.-Kolonel Leczinski, een zeer verdienstelijk officier.

Voor San Giovanni wierp het schip het anker en eerst tegen den nacht stapte het gezelschap aan wal om zich naar Porto Ferraio te begeven. Daar Marie Louise haar gemaal niet in ballingschap was gevolgd vermeende gravin Walewska haar plaats te mogen innemen. Zij ging van de veronderstelling uit, nu het noodlot zich tegen Napoleon gekeerd had, dat haar gezelschap op Elba hem niet anders dan aangenaam kon wezen. Op dit eiland, deelt „la générale Durand" mede, hoopte gravin Walewska zich te gaan vestigen, maar hierin stemde de keizer niet toe, daar hij voor zijne wettige vrouw de betrekking, waarin hij tot de Poolsche schoone reeds voor zijn tweede huwelijk stond, wilde verborgen houden. *) Ook moet niet uit het oog worden verloren dat Napoleon zijne wettige gemalin met haar zoon bleef opeischen; er moest in deze omstandigheden op zijn levenswandel niet te veel af te dingen wezen. Zeer goed zag hij dit in, terwijl, in tegenstelling van zijn principe om zijn eigen avonturen voor de buitenwereld zooveel mogelijk geheim te houden, hij er een vermaak in schepte om aan die, welke hem van deze of gene ter oore kwamen, zooveel mogelijk ruchtbaarheid te geven.

Ten einde opspraak te vermijden bleef de gravin slechts een paar dagen op Elba. Zij zag er nog even bekoorlijk uit, alleen was zij nogal gezet geworden. Verrukt toonde Napoleon zich over haar zoon en degenen uit 's keizers naaste omgeving dachten niet anders of de koning van Rome was bij zijn vader gebracht. Walewski's lange blonde krullen en regelmatige trekken hadden dan ook veel wat aan den zoon van Napoleon en Marie Louise herinnerde. Op den avond van haar vertrek vergezelde Napoleon de zwervende Poolsche met haar zoon tot aan het strand van het eiland en bij het afscheid nemen zijn zoon omhelzende hoorde men hem zeggen: „Adieu, cher enfant de mon cœur."

Haar aankomst te Napels valt juist in de dagen dat koning Joachim [Murat] bij decreet van 15 September 1814, ging confisqueeren de door het Fransche Gouvernement geconstitueerde bezittingen; alleen wordt bij een nieuw decreet van 30 November d. a. v. een

*) Mémoires sur Napoléon et Marie Louise. Paris, 1886. p. 85.

uitzondering gemaakt met het majoraat in het Koninkrijk Napels van haar zoon. Door Murat werd een nieuwe acte op dezelfde voorwaarden als de keizer had vastgesteld, onderteekend.

Tot het einde van Maart 1815, toen het bericht van Napoleon's terugkeer te Parijs haar bereikte, bleef zij te Napels en draalde geen oogenblik zich vervolgens reisvaardig te maken om haar aangebeden Cesar te begroeten.

Maar Waterloo, dat zooveel tranen had doen vloeien, moest ook wel gravin Walewska bittere tranen doen storten, daar met Napoleon's tweede verbanning hare relatie tot hem een einde nam. Daarenboven ver van haar vaderland verwijderd, heeft de arme gravin den eersten tijd na dien voor Europa beslissenden slag, zonder twijfel zich geheel verlaten gevoeld. In deze omstandigheden kan het niet anders of hare intieme herinneringen zullen gevoelens van diepe teleurstelling te voorschijn hebben geroepen. Het is altijd hard als van die bittere levenservaringen worden opgedaan zooals gravin Walewska die moest ondervinden en op een leeftijd die nog levensillusiën doet opwekken. Maar de tijd heelt alle wonden zegt de spreekwijze en dit zou ook gravin W. ondervinden. Een keerpunt kwam in haar leven toen zich een Fransch krijgsoverste van naam voor haar ging interesseeren. Het was de nog geen twee-en-dertig jarige divisie-generaal graaf d'Ornano,*) een neef van Napoleon, welke tot degenen behoorde die bij den terugkeer van den keizer van Elba, dezen hun diensten hadden aangeboden. Dit had ten gevolge dat hij na de tweede restauratie, in September, in hechtenis genomen en naar de Abdij bij Parijs werd gebracht. In het volgend jaar verkreeg hij zijn vrijheid op voorwaarde Frankrijk te verlaten. Of nu de sympathie van dezen verdienstelijken officier, voor de schoone Poolsche, kort vóór of eerst na zijn arrestatie zich openbaarde is niet bekend. Wel weten we dat hun huwelijk in April 1816 te Parijs werd voltrokken. *) Het echtpaar vestigde zich te Luik doch het huwelijksgeluk zou van korten duur zijn.

Den 9den Juni 1817 werd haar een zoon †) geboren, waarna zij Luik verliet om zich naar Parijs te begeven, waarheen haar echtgenoot toestemming had verkregen haar te volgen. Kort na haar terugkeer in haar hotel in de Rue de la Victoire werd zij ongesteld en blies den 10den December d. a. v. den laatsten adem uit. §) Wat wel de oorzaak van haar vroegtijdigen dood mag zijn geweest is niet bekend; zij verliet echter dit ondermaansche, waar haar bestaan welkort had geduurd, doch haar veel had doen ervaren.

Vrijenban bij Delft, 1908.

---

*) Philippe Antoine graaf d'Ornano, geboren te Ajaccio den 17en Januari 1784, overleed te Parijs den 13en October 1863. Doordat zijn vader, de kolonel der Garde Nationale te Ajaccio, gehuwd was met Isabella Bonaparte eene zuster van Napoleon's vader was hij dus een germain neef van den keizer. Hij behoorde tot de bevoorrechte officieren der Grande Armee, welke een snelle promotie maakten. De rang van divisie-generaal werd hem verleend weinige dagen na den slag aan de Moskowa (7 Sept. 1812) waar hij 10,000 kozakken aangevoerd door den Hetman Platow met zijn korps terugdreef. Gedurende de retraite was hij in de achterhoede. Op het slagveld van Krasnoë werd hij voor dood opgenomen doch had zijn behoud te danken aan de zorgen van Napoleon die hem een plaats in zijn eigen reiskoets gaf. In 1813 volgde zijn benoeming tot commandant van de Dragonders der keizerin aan wier hoofd hij den veldtocht in Saksen meemaakte. Na het sneuvelen van maarschalk Bessières kwam hij aan het hoofd van de Garde-cavalerie. Bij de eerste restauratie behield hij zijn commando. Na de tweede restauratie leefde hij in non-activiteit tot 1828 in welk jaar hij tot Inspecteur der Cavalerie werd benoemd. In 1852 presideerde hij de commissie belast met de uitvoering van Napoleon's testament en in 1861 werd hem den maarschalksrang toegekend.

*) Léonce de Brotonne, Les Bonaparte et leurs alliances p. 57.

†) Rudolf August Louis Maurice graaf d'Ornano, was prefekt van de Yonne en afgevaardigde van het Wetgevend Lichaam. Hij overleed te Tours den 14en October 1865.

§) Haar stoffelijk overschot werd op Père Lachaise bijgezet en is later naar Warschau vervoerd.

VERZEN UIT HET BOEK „VAN LATER DAGEN."

DE MUZE.

I.

De Muze heeft mij 't diepst geluk geschonken,
Dat ik gekend heb in mijn gansch bestaan,
Háár oogen hebben zóó mij toegeblonken
Als nooit het oog eens stervlings heeft gedaan.

'k Heb van Haar mond vergetelheid gedronken
En bovenaardsch, als 't Hemelrijk, een waan,
En in het allerdiepst gebed verzonken
Bood ik aan Haar mijn hart, mijn leven aan.

Daarom blijft mij Haar komst oneindig heilig,
Maar Lief, bij U gevoel ik mij zoo veilig,
Zij is zoo grillig-schoon, Gij zijt zoo trouw,
Dat als Zij vroeg of ik Haar wou verliezen
Of Haar boven Uw bijzijn zou verkiezen,
'k Weenend niet wete, wat ik vragen zou.

II.

Zij is niet aardsch, zij is als sterrenbeelden,
Die zilvren in der nachten blauwen glans;
Zij draagt altijd een bleeken gloriekrans
Van na veel liefde en leed verworven, weelde,

Hoe vaak ik ook haar lokken teeder streelde,
Haar voerde aan 't hart door 's levens vreugde-dans,
Eén oogwenk later zij zich gansch verheelde,
Geweken naar der hemelen diepste trans.

En of ik sloeg de biddend bleeke handen
In ootmoed samen, starend naar haar vluchten,
Kussend de lucht, waarin haar beeld verdween,
Ik zag het zwart heelal met donkre wanden,
En, onvermurwbaar voor gebed en zuchten
Liet zij mij in de duisternis alleen.

III.

Uw schoon-ontloken jeugd doet me altijd denken
Aan wilgeboomen op den waterkant,
Waar de natuur haar weeldigst heeft geplant
Van bloemen, frisscher dan zij iets kan schenken,

En de' adem, die er over 't morgenland
Met geur van maaigras de ochtendlucht komt drenken,
De zonnestralen, die de dauw besprenken,
Maar, vonken wekkend, wekken nog geen brand,

't Is alles 't achttienjarige gelaat
En blanke hals, waar langs de schaduw gaat
Van warrig-donker haar; 't is diep-groene oogen
En tanden blank tusschen het lippenrood
Van mond, die mij alleen zijn kussen bood,
Een grond, die 'k schilderde in al te ijdel pogen.

IV.

De nacht kwam aan, de zon ging onder,
De naglans van den dag verdween,
De trein met onverpoosden donder
Jaagt door het donker landschap heen.

De landen vluchten, zwart bezijden,
De boomen gaan in wilde jacht —
Maar 't eenzaam hart klopt trots en blijde,
Dat aan het eind zijn Lief verwacht.

Spoed, trein, nu door de velden henen,
Vlieg over vlakten, kruis den vloed,
En zoek, voor ieder land verdwenen
Het nieuwe land, dat volgen moet.

Zóó snel kunt gij niet verder jagen
Dat hij uw vaart te vreden looft,
Wien, na der scheiding lange dagen,
Op dézen 't weerzien werd beloofd.

V.

Ik zag het vluchten van de steden
De kade-lichten in den nacht,
En een rivier, die, diep beneden,
Weerspiegelde der mane pracht.

En toen ik zag de nachtgewelven
Gebogen over dezen vloed,
Zeide ik, glimlachend, tot mij zelven:
„Schoon wereldsch Leven wees gegroet.”

„Gij hebt uw oude jeugdgloed weder,
„Gij kunt weer lachen als weleer,
„En wekt, als in mijn jeugddroom, teeder,
„In 't hart geen leed, geen weemoed meer.”

„ÉEN VOOR ÉEN",

VERVOLG OP:

DE GELUKKIGE FAMILIE,

DOOR

□ HERMAN ROBBERS □

ZESDE HOOFDSTUK.

Emma Croes ging gedurig achteruit, zij verzwakte, verslapte, vermagerde nu ook in den laatsten tijd. De vermoeienissen van Noortje's bruidsdagen hadden haar sterk aangegrepen. Vaak merkte ze 't zelf, in-eens, door een mislukkende krachtsinspanning, of doordat ze zich, schijnbaar zonder oorzaak dikwijls, doodelijk moe, gansch-en-al onmachtig, en van moeheid verdrietig voelde. En met een schok van schrik, die haar leden verdoofde, een hevige angst die beklemmend opklom langs borst en keel, besefte ze dan, dat als 't zóó moest doorgaan . . . en wanneer ze opnieuw ziek zou worden, en daar niet meer tegen bestand zou zijn, misschien. . . . O, 't was haar in zulke oogenblikken, terwijl 't angstzweet uitsloeg over haar gansche lijf, of ze versuft en verlamd neerlag, niet meer zien, hooren noch denken kon, alleen nog maar aanvoelen 't naderen, dat snelle dreigende naderen, van 't allerontzettendste, 't groote, onpeilbaar-diep-donkere en onmeedoogende, waar ze eigenlijk nooit rechtstreeks naar had durven kijken. . . .

Het was totnogtoe ook altijd nog zoo héél ver-af geweest!

Dat je eenmaal sterven moest, doodgaan, wég — hoe verschrikkelijk 't idee ook was — wist natuurlijk iedereen. En ook dat er menschen waren — zij had er verscheidene gekend trouwens — die, jong nog, door een ongeluk of akelige ziekte overvallen, plotsling voor goed verdwenen. Doch zulk een ongeval bij anderen, hoezéér ze er dikwijls door verschrokken, tot meelij en droefheid toe ontroerd geworden was, bijna nooit nog had het haar doen huiveren voor zichzelf. Die menschen bleken dan ook meestal ziekelijk, ongelukkig, of van roekeloozen aard geweest te zijn. Terwijl zij, en haar Jan en de kinderen — hun zou zoo iets niet overkomen, ze pasten wel op, en het zou ook immers te erg zijn! Emma begreep zelf niet hoe 't kwam, maar diep-heimelijk had ze altijd een gevoel of een werkelijke, groote ramp hen niet kon treffen, of zij heel bizondere menschen waren — misschien wel die, waarom álles bestond? — uitverkoren, en levend onder Gods zeer speciale bescherming en begunstiging. Want ja, zij geloofde nog aan God, ondanks al de spotternij, de aardigheden over vroomen, die ze altijd om zich heen gehoord had. Het was nog haar oude kindergeloof, aan Onzen-Lieven-Heer en Zijn lieve engelen, aan een goeden en rechtvaardigen Vader-God die in den hemel troont. Zij meende ook beslist aan een hemel te gelooven — iets vaag-wolkigs, helblauws, met stralende goudigheid — waar ze vast hoopte heen te gaan als ze eenmaal dood zou moeten, maar — of 't kwam doordat ze 'r nooit in geslaagd was zich een voorstelling te vormen, of mogelijk wel, onbewust, toch twijfelde aan 't bestaan, van zulk een oord der zaligheid — zelfs geen zweem van verlangen daarnaar had ze ooit ondervonden. Integendeel! Het eeuwige voortbestaan hiernamaals scheen haar maar een zeer gebrekkige troost voor de tijdelijkheid van het aardsche leven met al z'n liefs, z'n zoets. . . . Alléén te zijn, zelfs in den hemel, zonder haar Jan vooral, zij kón er niet aan denken, zij schrok er angstig van terug. Hoe eenzaam en droevig verlegen zou zij zich gevoelen onder al die vreemde zielen, uit gansch andere landen en tijden misschien wel . . . , hoe zou 't haar ooit mogelijk zijn van de zaligheid te genieten, terwijl ze hém niet bij zich hebben zou! . . . Ja, als Jan met haar meeging, als ze precies gelijk stierven! . . . Maar dat was zoo zeldzaam, zoo onwaarschijnlijk! . . . En toch, hoe zouden ze elkaar anders kunnen vinden? . . . De menschen praatten altijd van een weerzien in den hemel. . . . Maar zou het er dan niet enorm groot en verbijsterend vol zijn? . . .

Gansch andere illusies had Emma voorlóopig. Er zou een tijd komen dat al de kinderen „groot" en het huis-uit zouden zijn, zij weer met Jan alleen. Dan zouden ze 't zich weer even knus-gezellig kunnen maken als in de eerste jaren van hun getrouwde leven — korte tijd van heerlijkheid! . . . Neen, nóg prettiger! . . . Want eindelijk zou Jan 't dan

toch wel niet zoo jachtig druk meer hebben, eindelijk zou hij 't wel eens wat makkelijker op gaan nemen, veel meer thuis zijn of — dolletjes! — samen met haar uitgaan, naar vrienden of naar de comedie! Een nieuwe reeks genoeglijke jaren zou dan beginnen, een reeks — die ze maar nimmer afkeek!... Wel scheen het soms — zooals door die akelige geschiedenis met Theo — of de kinderen zorg zouden blijven geven, ook al waren ze het huis uit, maar Emma stelde zich zulke onaangename stoornissen nooit anders dan tijdelijk voor. Er zou wel iets op gevonden worden! Jan, haar Jan, haar knappe, door iedereen bewonderde man, maakte alles wel weer in orde.

In vertrouwen op hem had haar kinderlijk optimisme altijd den stevigsten steun gevonden....

Doch nu, in de laatste maanden, telkens als ze haar blije verwachtingen weer eens gezellig in zich op te roepen poogde, zich voorstellend, tot in kleinigheden precies, die rustig-genoeglijke toekomst, waar ze, nu al sinds jaren, zoo hoopvol en verlangend naartoe leefde, kwamen storende bijgedachten haar plagen, schokken, verontrusten, en een vrees, een voorgevoel, van teleurstelling, treurige mislukking, waardoor ten slotte haar gansche vizioen in sombere schaduwen verdoft, iets wrakkigs, ouds en versletens kreeg, of ook wel geheel-en-al wegweek in onwezenlijkheid, gelijk een droom bij het ontwaken ... Hoe zou het eigenlijk moeten gaan, zij alleen met Jan, nu zij zóó werd, zoo zwak en slap, heelemaal niet meer de Emma van vroeger.... Och-god, het kón immers niet meer!... Zij had aldoor hulp noodig, begrijpende vrouwelijke hulp om zich heen.... Zou dat nog wel anders worden?... Ze was zoo tobberig, zoo moeilijk van bewegen tegenwoordig, rheumatisch vaak, en dan met dat hoesten, die benauwdheid!... O, dat had ze 't best gemerkt, toen Jeanne in Gelderland logeerde.... Goddank maar, dat Noortje toen nog thuis geweest was....

Hoe zou het toch moeten gaan als Jeanne ook eens trouwde!...

Het zag er niet naar uit! Neen, gelukkig maar!... Nu ja, je moest het wenschen voor je kind, natuurlijk; trouwen, 't is een vrouw haar bestemming, dat wist ze wel — had ze 'r zich niet altijd tegen verzet dat het meisje haar gedachten zoo heelemaal op andere dingen zette, een werkkring buitenshuis zoeken zou? — Maar och, ten slotte.... Je ging die dingen wel eens anders bezien.... 't Kind had het thuis immers ook best; er ontbrak haar niets; en als er nu toch ook eenmaal geen man was die om haar kwam!... Zich nuttig voelen wou ze, dáár had ze 't altijd over gehad, welnu, dát kon ze ruimschoots!... Neen, om Jeanne behoefde ze 't zich niet zoo aan te trekken, maar — zoo zeurden weer dóór haar gedachten — zij, zijzelf, hoe zou zij 't krijgen! Het was wel zeker, dat in-gezellige, heerlijke, dat ze 'r zich vroeger altijd van gedacht had, van 't samen oud worden met Jan, zou 't niet kunnen worden... Al hield ze Jeanne tot haar hulp.... 't Meisje was lief, heel lief en verstandig en vlug-van-begrip, ja, maar zoo gansch anders dan zij zelf, zoo verschrikkelijk ernstig dikwijls, — doordraven dat ze kon over allerlei moderne ideeën!... En niet het minste gevoel toonde ze ooit voor de vele knussigheden en elegante dingetjes, waar Emma zoo dol op was, hoedjes en schortjes, klein toiletgerij en bijouterieën.... Neen, ze kon soms bepaald zuur doen, Jeanne, en dan weer in eens — zoo'n rare manier van vroolijk zijn had-ze! — spotte en lachte ze met alles, was er geen verstandig woord met haar te praten!... Keetje Dabbelman, die lieve, gezellige Kee, hield ze openlijk voor de gek....

Attent was ze... Ja.... Maar wanneer ging 't eens van harte!...

En toch... en toch!... Ze kon Jeanne niet missen....

Daar was weer die vreeselijke gedachte, die opgolvende angst!...

O, als ze in elk geval nog maar 'n heelen tijd mocht blijven leven, als ze nog maar niet wég hoefde, wég van Jan en uit haar huis, voor goed áf van al de lieve menschen en aardige dingen waartusschen ze haar leven had doorgebracht!... Dan zou ze alles wel verdragen, haar slapte, haar hoest, haar rhumatiek, Jeanne's buien.... Wég — ze kón 't zich trouwens absoluut niet indenken — wég, alléén wég, en... voor God verschijnen?...

Hij zou wel niet boos zijn, ze had immers nooit iemand kwaad gedaan.... Kleine zondetjes, jokken, smokkelen op het huishoudboekje, nou ja, niemand was volmaakt, en had ze er niet altijd oprecht berouw over gehad?... Ja..., Maar... hoe zou 't toch gaan, dat voor God verschijnen?... En verder, wàt dan verder?...

Emma beefde, haar ademhaling werd hijgerig en kort, als ze 'n oogenblik dacht aan al dat... dat geheimzinnige, vaag dreigende... Zenuwachtig sloeg ze haar handen uit, naar rechts en links, om zich vast te klampen, aan de armen van haar stoel of aan de kanten van haar bed.... Ze wist niet meer waar ze was.... Die angst, die angst!... En vurig bad ze, in haar diepste binnenste; och lieve, goeie God, laat me toch nog lang leven en bij mijn Jan blijven alsjeblieft!...

De stilte, de doove, besloten rust, waarin, van den dag waarop Noortje getrouwd was af, het huis op de Keizersgracht verzonken stond, deed Emma, althans in de eerste dagen, weldadig aan.

Drie kinderen had ze nu nog maar in huis. En Henk kon je amper meetellen. Die ging 's morgens vroeg de deur uit, kwam vlak voor 't eten thuis, sprak weinig en gedempt, verdween in den regel terstond na tafel weer. Je zag of hoorde hem soms bijna niet. — Jammer genoeg eigenlijk, hij was zoo'n zachte makkelijke jongen, altijd geweest. — Bas daarentegen kon soms erg druk zijn als hij thuis was.... Maar 't grootste gedeelte van den dag bracht hij op z'n werkplaats door; z'n werkplaats!... hoe Jan 't toch in z'n hoofd gekregen had!...

Jeanne scheen moe; geen wonder, na al het feestvieren en de vele zorgen voor Noortje's huwelijk, haar uitzet, haar toiletten.... Er was heel wat aan te doen geweest.... En het meisje had er zich kranig in geweerd.... Maar nu voelde ze 't ook blijkbaar; peinzig en stil, wel wat loom en langzaam soms, deed ze haar werk in huis, vergat niets, maar was er den heelen dag mee bezig; zoodat mama niet veel gezelschap aan haar had.... Begrijpelijk, o ja, maar 'n beetje vervelend....

Langzamerhand werd het Emma dan nu ook al te stil, al te rustig in huis. De meiden, die elkaar niet goed verdragen konden, en nog dikwijls opstandig bleken tegen Jeanne's bestuur, zwegen soms kribbig een ganschen dag, toonden stroeve gezichten. Ja zelfs Jan scheen weinig opgewekt de laatste weken; vriendelijk, als altijd, maar weinig spraakzaam, ging en kwam hij weer, werkte veel op z'n kamer. Het was soms net of er iets akeligs in huis gebeurd was, iets zwaars op hen allen nog drukte en woog.... Emma was maar blij als er eens visite kwam.... De dagen geleken elkaar dan ook anders precies; enkel het middagmenu bracht er eenig verschil in, — dat bedacht ze nog altijd zelf, daar liet ze zich niet in bedillen.... Jeanne trouwens nam het veel te onverschillig op!...

Ze zat veel voor 't raam; maar ook buiten, in de tuinen, was het rustig en stil; een schemerig najaar; haast allen dag mist of bedekte lucht, met wat regen.... En dat terwijl de kinderen uit Italië schreven over de schitterende zon en de diep-blauwe hemels daar.... Ja, die kinderen in Italië, Noortje en Piet, het fleurige jonge paar op hun huwelijksreis, daar gingen mama's liefste gedachten heen in deze dagen.

Hoe prettig, sjeuïg was alles ten slotte gegaan met hun trouwen. Wel wat heel druk!... Maar echt feestelijk!...

Een aardige avond werd het ook weer, toen ze thuis kwamen. Emma was er heen gereden met Jeanne, naar hun mooie, riante bovenhuis op den Parkweg, om zelf nog eens na te zien, of alles er wel in orde was, wat bloemen neer te zetten en de kinderen te ontvangen.... Wat rook het er frisch en zuiver, naar verf en kleedengoed, hoe engageant toch zoo'n nieuw huis.... Iets later verscheen ook mama Baatz, met Go en Jo; een en-al opgetogenheid en glimlachende liefheid, die twee moeders samen! De meisjes, aanstonds druk-vroolijk, giechelend onder elkaar, staken overal het gaslicht aan, dat gaf zoo iets feestelijks; en net waren zij met alles klaar toen een rijtuig stil hield, de sleutel rammelde in 't slot, Noortje binnenwipte. Ze zag er verrassend goed uit, scheen nog mooier dan vroeger, haar oogen glansden, haar tanden glinsterden in 't goudige licht. Opgewonden en met innigheid omhelsde ze

haar beide mama's, Jeanne en haar schoonzusjes, hipte dan 't huis door, uitgelaten dol, in verrukking over de bloemen en over al wat verder nieuw voor haar was, iedere kleine attentie. „Nee maar, kijk dan toch 's! Hoe schattig! . . . Allerliefst! . . . Jelie bent toch snoezen! . . ." En nogmaals, nogmaals, zoende ze haar mama, op de wangen, op de oogen, pakte ook Jeanne opnieuw, die wat tegenstribbelde, licht blozend. . . .

Toen was het Emma of ze zich opleven voelde, of ze iets van haar oude kracht en reeë lustigheid teruggekregen had. Ze herinnerde 't zich nog precies hoe ze zelf indertijd was thuis gekomen met Jan, van hun uitstapje naar Antwerpen en Brussel. En sterk genoot ze 't nu mee, met Noortje, haar kind. Ja, het wás ook heerlijk, zoo in je eigen splinternieuwe boeltje te komen en veilig en welgeborgen, zonder kwalen, of narigheid om je heen, de wereld in te kunnen kijken. Zelf ging ze nóg eens, gearmd met „het kind", door de huis- en ontvangkamers, en naar het keukentje, waar, tusschen al het harde geglim, een nuffig-proper dienstmeisje haar jonge mevrouw met een sluw glimlachje begroette. „Kijk zeg, vin-je dat niet geschikt . . .? En zie-je kind, nou moet je zoo doen . . .," lief-praatte ze daarbij voortdurend tot Noor, die haar telkens van verrukking in den arm kneep. . . . Ze gloorde, ze glunderde, ze genoot ervan, tot schreiens toe, moeder Emma. O! als zij zelf dat nog eens over zou mogen doen, dat eerste thuis komen, met Jan haar man. . . . Juist kwam hij de trap op; dag papa, riep Noor; hij groette luidruchtig terug; ja, hij kwam toch ook nog maar 's even kijken, had zich niet kunnen bedwingen. . . . Vonden ze 't goed? . . . Emma omarmde en zoende hem met teederheid. . . . Ze gingen binnen, in de huiskamer.

Daar zat Piet intusschen te vertellen, aan zijn moeder en zusters, druk schetterend — kwasi-onverschillig — over dure entrée-prijzen, hooge hotel-nota's. En Noortje, doodmoe ineens, en van kleur verschoten, zakte er neer in een maklijken stoel. Hè, nu moesten ze allemaal nog even blijven zitten, gezellig, om de tafel vond ze. . . . Jeanne schonk thee, en wat later grogjes. . . . Piet liet het zich smaken, werd aldoor drukker. Papa beweerde dat hij nog nooit zoo'n gezellige avondkamer had gezien. En intusschen zat ook Emma maar om zich heen te kijken en te glunderen, telkens toeknikkend haar Noortje-kind, dan weer even luisterend naar Piet's verhalen en naar de licht-ironische, toch vroolijke, opmerkingen van Jan ertusschendoor.

Toen ze eindelijk weggingen — het rijtuig wachtte al een uur — liet Noor hen tot aan de voordeur uit, en weer en nogmaals zoende ze haar beide ouders, ook Jeanne, en vroeg of ze toch vooral gauw terugkwamen, keek hen na in de donkere straat, wuivend met haar zakdoekje. . . . Emma, in de vigilante, was er heerlijk-zacht-bewogen van. . . . „Goed kind toch, hè, aanhalig kind, altijd geweest," zei ze tegen Jan. En dat ze in lang niet zoo'n heerlijken avond had gehad. . . . Jeanne, door het trillende raampje turend, naar de natte, in 't lantaarnlicht opvurende straatsteenen, glimlachte even, 'n beetje bitter. . . . Ze wist zelf niet waarom ze zich van avond weer zoo eenzaam en alles zoo angstwekkend weemoedig gevonden had. . . .

Het was bijna drie weken later, op een morgen, even over tienen, terwijl Jeanne in de achter-suite bezig was met stof-afnemen — mama had zich dien ochtend wat onlekker gevoeld en was blijven liggen — dat zij gestommel meende te hooren boven haar hoofd. „Staat ze nu toch op?" prevelde het meisje, licht schrikkend; dan bleef ze even beweegloos om goed te kunnen luisteren. Ze hoorde een poosje niets meer, ontgaf het zich, toch nog vaag ongerust. . . . Dan plotseling scheen er weer iets over den grond te schuifelen boven, en in-eens — bons! bons! — in twee tempo's viel er iets neer, dof en zwaar; 't dreunde na in de muren van de kamer.

Hoe Jeanne toen naar boven geloopen is, kon ze zich later nooit meer precies herinneren. 't Was als had haar denken even stil gestaan. Ze wist alleen nog, dat het ontzaglijk moeilijk was geweest, met haar doove, trillende beenen de trap op te komen — het scheen een lange tocht en zij zweette van inspanning — en dat ze nog heviger geschrokken was toen ze vond, wat ze toch vooruit wist te zullen

vinden: mama, in haar nachtgoed, op den grond van de slaapkamer, achterover, diep bewusteloos en snakkend, met harde happen, naar lucht. Jeanne riep om hulp, en een van de meiden kwam jachtig toeloopen, aanstonds kermend en jeremieerend toen ze haar mevrouw zag. Maar Jeanne snauwde: „Hou dan toch je mond! . . . Help me liever! . . . Neem jij mama aan de voeten op. . . Ik de schouders. . . . Zóó. . . . Vooruit dan, gauw!" En onder suggestie gehoorzaamde Jansje; samen kregen ze mama op bed. „Nou jij na de dokter en Marie na papa", beval Jeanne, „Laat zij enkel maar zeggen, dat mama onwel geworden is. . . . Maar breng jij de dokter mee, als hij thuis is!" . . .

Ze had al haar tegenwoordigheid van geest teruggekregen. Vlug greep ze een kan koud water en ving aan met een spons haar moeders zweet-beparelde voorhoofd te betten, trachtend haar daarmee, en met veel uitgefluisterde teeder-zachte woorden, tot kalmte en bewustzijn terug te brengen. En heel langzaamaan scheen dat te zullen gelukken. Het happen en hijgen werd minder heftig, de geopende oogen verloren iets van hun zinnelooze starheid, dwaalden op zij, naar waar het meisje stond, maar op haar telkens vragen of 't beter ging nu, werd eerst nog in 't geheel niet, dan met vreemd-harde, onverstaanbaar-rauwe klanken, gereageerd. God, zou ze krankzinnig geworden zijn, dacht Jeanne. Maar in-eens sloten zich de oogen, krampig vertrokken werd het roode gelaat, en een kreunend schreien brak uit, een kindergehuil, en van zoo innig-droeve wanhoop, dat Jeanne mee moest snikken, ook haar mond vertrekken voelde, en de uiterste moeite had mama met de liefste intonaties van haar heesch-geworden stem te blijven troosten en sussen.

„Dóód! . . . Dóód! . . . Ik ga dood!" gilde dan in-eens de moeder, met snerpend geluid, tusschen haar hijgingen door.

„Kom, welnee! U gaat volstrekt niet dood! Heelemaal niet, hoor, nog lang niet, 't is niets, 't zal wel heel gauw overgaan, kalm nu maar, kalm nu maar, maatjelief, toe! . . ."

„O God! . . Jan! . . . Jan! . . ."

„Ja . . . ja . . . zeker . . . we hebben om pa gestuurd, hij komt dadelijk. . . . Heusch. . . . Is 't lekker, koud water? . . . Toe weest u nou kalm. . . ."

Maar het was alsof Emma niets verstond. Haar oogen staarden weer recht naar boven of dwaalden blikloos heen en weer, schenen niets te zien; soms, in haar benauwdheid, sloeg ze bruusk de armen uit naar weerszijden, deed of ze 't meisje wilde wegduwen, had bijna de kan omvergestooten, die op een stoel stond. En almaardoor gilde ze, met droevige uithalen: „Dooood! . . . Ik ga doood! . . . "

Jeanne, ofschoon wel begrijpend dat haar moeder nog half bewusteloos was, geen helder besef had van haar woorden en bewegingen, werd er bitter-verdietig, bijna wanhopig bij. Wat duurde dat lang! . . .

„Toe maatje, toe, luistert u dan toch 'is na' me", smeekte ze, terwijl haar tranen langs het smalle gezichtje liepen, „u gaat heusch niet dood, geloof me nou, we zullen u wel weer heelemaal beter maken. . . . Dadelijk komt papa . . . en de dokter . . . Toe. . . ."

Het hielp niet. Wel werd het hijgen en happen al langzamer, zachter, scheen er ook meer blik in de oogen te komen. Maar aldoor bleef gillen en roepen de pijnlijk verwrongen mond: „O Jan, Jan, Jan, help me toch, ik ga dooood! . . ."

Eindelijk — het meisje ademde verlicht op — hoorde Jeanne haars vaders snellen tred de trap op komen. En dadelijk ook, bij dat geluid, blikten mama's oogen in de richting van de deur en haar adem hokte even, terwijl de droog-gebrande mond openbleef. Jeanne streek er met de koel-natte spons langs. „Daar is pa, hoort u wel . . . heerlijk, hè? . . ."

„Ja . . . ja! . . .", hijg-snikte de zieke, en ze maakte een beweging met de armen als wou ze zich in 't bed oprichten. Het lukte niet, en ook legde Jeanne dadelijk een hand op mama's schouder: „Stil, stil nou, kalm blijven liggen, maatje — daar is pa al!" . . .

Ja, daar was hij, Jan Croes, rood en bezweet boven den grijzen baard, buiten adem ook, „Emma'tje, kind, wat is d'r", hijgde hij, „wijffie, wat ga je nou beginnen". Jeanne maakte plaats aan het bed — het was een tweepersoonsledikant en de zieke maar van één zij te bereiken — en Croes sloeg een arm om Emma's hoofd, dat ze willig optilde,

terwijl hij haar sussend bleef toespreken, streelend haar hand, die stil op het dek bleef liggen nu. Een kalmeering, een ontspannende bevrediging kwam over Emma's trekken. Met blije herkenning en iets van dankbaarheid blikte ze op naar Jans oogen, staarde er een poos recht in, zonder woorden, enkel zacht hijgend. Dan weer in-eens begon ze hevig te snikken, te huilen opnieuw: „Ik ga dood, ik ga dood!..."

„Kom, kom, maar Emmie!", kalmeerde hij aanstonds, terwijl de tranen hem in de oogen schoten, drukkend haar hand tegen z'n borst aan, „kom nou, kom, wat 'n malligheid is dat nou! Geen kwestie van hoor!" Hij overwon zich, z'n stem werd vaster, luider: hij lachte zelfs even. „Je gaat zoo gauw maar niet dood! Kom kom!..."

Weer zweeg ze en keek hem een poosje aan, met iets angstigs, zoekends, als wou ze 't ontdekken in z'n oogen, of hij 't meende wat hij zei.

En een heelen tijd achtereen praatte nu Jan tegen zijn oude vrouwtje, fluisterend — Jeanne liep zachtjes weg. — Allerlei lieve woordjes, liefkozingsnaampjes van heel vroeger, herhaalde hij, teer en zacht, streelde haar hand, kuste soms haar voorhoofd. Langzaam-aan kalmeerde zij, streelde zelfs even terug, werd al bewuster. „Ik wil niet dood", kwam er toen in-eens weer met een blik vol angst, „o nee, nee... nog niet dood!... Bij jou blijven!... 't Is zoo heerlijk!... Ik hou zooveel... zooveel... van... van...." En ze deed weer een poging zich op te hijschen, blikkend in de kamer rond met een oplettendheid als wilde ze zich overtuigen, dat alles daar nog was, al de bekende werkelijkheid....

Jan bleef maar sussende woordjes spreken.

Jeanne intusschen was naar beneden gegaan om er dadelijk bij te zijn als de dokter kwam, hem even in te lichten voor hij de zieke zag.... Het duurde, duurde... Marie was thuis gekomen met de boodschap dat dokter dadelijk kwam.... Als hij wist hoe afschuwelijk zulk wachten is, dacht Jeanne.... Eindelijk hield het rijtuig voor de deur stil, klapte het portier.... Zij liep snel naar de voordeur.

Heugens, met z'n gewone kalmte-van-doen, z'n goedmoedige vriendelijkheid, hoorde haar glimlachend aan, liep dan door naar boven. „We zullen wel'is zien, we zullen wel'is zien...."

En, op de kamer gekomen: „Zoo-zoo, mamaatje, weer in de lappenmand.... Wat scheelt er aan?..." Hij knikte tegen Croes. „Leg haar hoofd 'is neer... zoo...."

Zij staarde naar hem op, scheen hem niet te herkennen. Maar dan grabbelde haar ééne hand naar haar borst en keel. „Hier! Benauwd!", steunde ze.

„Zoo-zoo... ja-ja!..."

En hij haalde zijn auscultatie-gereedschap uit den zak, klopte en luisterde zwijgend, terwijl Jan en Jeanne er bij stonden, turend naar zijn gezicht, in angstige afwachting.

„Hm!... Ja.... Dacht ik wel.... Nou... kalmpjes maar hoor... we zullen je wel weer op de been helpen, moedertje," zei hij, ernstiger dan bij z'n binnenkomen, „vooral goed onder de dekens blijven, hoor... ja... die armen ook, zóó.... Ik zal je 'n receptje schrijven.... Blijf jij maar 'is even bij mama, Jeaantje, papa zal me wel uitlaten, bonjour hoor!"

En beneden, in de zaal, tegen Croes, hem er niet bij aankijkend; „Nou! dat's weer hetzelfde, natuurlijk... longontsteking... nogal... nogal hevig.... Het zal een heele deun voor haar zijn om er weer van op te komen.... Ze is niet zoo sterk meer.... Maar... enfin... de moed er maar inhouden, hè... Alles kan... alles kan.... We zullen ons best doen...."

Een angstig, jachtig voortbestaan van uur op uur, een tijd van doffe obsessie, onuitgesproken leeds-verwachting en zwijgend, duldend ongeduur, was nu weer begonnen voor Jan Croes en zijn kinderen. Lange dagen en lange nachten van beklemmende stilte, een rust die slechts schijnbaar was, maar waarin toch elke harde schel, ieder geluid-van-buiten — van vreemden, in hun onwetendheid — ruw stoorde, pijnlijk ergerde. Voor de nachten kwam op aandringen van Dr. Heugens, die Jeanne een paar maal oplettend in 't gelaat gekeken had, een verpleegster. Maar van 's morgens zes tot 's nachts twaalven was Jeanne aan 't ziekbed, bijna

onafgebroken, en vaak zat Jan er ook. Met de strengste zorgvuldigheid werden dokters al uitgebreider voorschriften in acht genomen.

En waarlijk, tot aller heimelijke verwondering, Emma scheen langzaam aan, langzaam-aan, te beteren, wat op te leven weer, haar stem werd krachtiger, de benauwdheid, het hoesten verminderden.... De koorts nam af... heel langzaam, maar gedurig. Heugens keek telkens opgewekter als hij naar beneden ging, nog even praatte daar....

Ook de stemming der zieke kalmeerde, verbeterde. Zij liet zich meestal rustigjes verplegen, glimlachte soms tegen Jeanne, of zei haar 'n lief woordje, scheen ook over de ziekenzuster tevreden.

Den vijfden dag, terwijl enkel Jan aan haar bed zat, werkte ze plotseling een hand onder 't dek uit, stak hem die toe, streelde even met haar duim langs de zijne, en keek hem aan met oogen die brandden, diep, van onrust en van innigheid. Hij schrok er van, meende dat ze weer koortsiger was, wilde wat zeggen, maar zij was hem voor.

„O Jan", fluisterde ze, „als ik toch maar weer beter worden mag!... Wat zal ik dan dankbaar zijn.... Ik ben wel dikwijls kinderachtig geweest, hè, en zeurig.... Maar ik zal me wel verbeteren, hoor, nooit, nóóit meer klagen.... O ik ben... ik ben... zoo bang... zoo báng.... Ik wou zoo graag nog wat bij je blijven... en bij jullie allemaal.... O God!..."

„Toe, toe, m'n vrouwtje, stil nou toch, wat is dat nou.... Je wordt immers weer heelemaal beter, als je je maar kalm en rustig houdt...."

„Zou je 't heusch denken?" vroeg ze, met een glans van vreugde in haar blik, „zou ik weer beneden komen, op mijn plaatsje, aan 't raam."

„Zeker, zeker!" zei Jan, en kuste haar zacht op 't voorhoofd, „kom wees nu maar kalm...."

„Ja..., maar zeg dan nog even, Jan... zeg... hoor-je nou... hou-je heusch nog altijd evenveel van me, nog net als, net als vroeger...?"

Hij sloot een oogenblik zijn oogen. Zij zag het niet. „Maar natuurlijk, wijfie, dat weet je toch wel", fluisterde hij dan.

Toen glimlachte ze, terwijl haar oogen zich sloten, in vredigheid. „Je bent toch een snoes van een man", kwam er nog na een poosje.

En Jan bleef nog 'n heelen tijd aan 't bed zitten, soezend, in diepen weemoed, stillen spijt en zelfverwijt. „Waarom heb ik 't ook niet beter onderhouden", klaagde 't in hem. „Waarom niet tevreden geweest met wat ik had.... O, dat gedreven worden!"

Elken morgen en middag kwam Noortje, bracht druiven en bloemen mee. Piet had het zoo druk, zei ze en bloosde. De zieke knikt haar dankbaar toe, vroeg hoe 't hem ging. „O, best!" zei Noortje, 'n beetje verlegen.

Ook bood zij aan te komen helpen, vroeg er zelfs om als een gunst. Maar Jeanne weigerde. Het was immers heelemaal niet noodig. Als zij samen praatten over mama, beneden, in de huiskamer, fluisterden ze onwillekeurig en ze dorsten er elkander niet bij aan te zien.

Ook Ru en Loe kwamen iederen dag. Hij sprak met gewonen-klank, kortaf en wat wrevelig als gemeenlijk, plukkend aan zijn snor. Zelfs boven in de ziekekamer scheen hij moeite te hebben zijn geluid te temperen. Onrustig en gejaagd, ging hij gauw weer weg. Loe daarentegen bleef lang en zij was de eenige door wie Jeanne zich wat helpen liet. Zij deed ook alles zoo bijna onopmerkbaar rustig, zonder eenig vertoon van gedienstigheid. En haar fluisterende stem, zoo verzadigd van vredige berusting, kalmeerde ook de zieke.

's Avonds na negenen — hij kon nooit vroeger — schelde Theo zachtjes aan, sloop dan in 't huis, praatte wat met Jeanne of Loe beneden, zat vervolgens 'n tijd lang zwijgend aan mama's bed, een paar sussende woorden of liefkoozingsnaampjes mompelende nu en dan.

Doch na den derden en vierden dag, toen, de een door den ander, familieleden en vrienden van Emma's ziekte gehoord hadden, begon ook 't vele geloop weer, 't belangstellings- en beleefdheidsvertoon van buren

en half-vreemden zelfs. Niemand mocht naar boven; maar 't werd toch te druk; de zieke was te zwak, kon dat leven in huis niet verdragen; het maakte haar onrustig. Op Dr. Heugens' raad werd toen, 's middags geregeld, een briefje op de deur geplakt met: verzoeke niet aan te schellen, en eenige korte woorden, door Jeanne in stugheid neergeschreven, over den toestand.

Het was veel stiller in huis, er wijlde veel droefgeestiger stemming, dan bij mama's vorige ziekte. Jan en al zijn kinderen, en ook de bezoekende familieleden, gewend aan het denkbeeld, dat Emma sukkelde en achteruitging, vreesden nu veel meer voor haar dood. Niet als de vorige maal rekenden zij op beterschap, geloofden aan de onmogelijkheid van een ramp. Ieder voor zich had immers al zoo vaak bedacht, hoe 't zijn zou als mama eens was gestorven. Henk ging stil zijn gang, kwam weinig op de ziekekamer, maar hij luisterde oplettend — glimlachte soms minachtend — als de anderen, om elkaar op te beuren, over de verbetering van mama's toestand spraken. Hij geloofde daar niet aan, had zich allang verzoend met het idee, dat zijn moeder sterven zou. En Bas was de stilste van allen; met zijn groote oogen staarde hij telkens aan, zoekend en verschrikt, wie van de ziekekamer kwam, waar hij zelf haast niet wezen mocht — hij was te druk. — En allen hoorden ze, voortdurend, het besef van het gevaar — de berusting al bijna — in elkaars stemmen, zagen het ook, min of meer bewust, in de vluchtende blikken hunner dof-gehouden oogen. Niemand sprak, ook nu weer, de woorden sterven, doodgaan uit, maar allen voelden zij — vooral 's nachts in de stilte — de nabijheid, het al bijna in-huis zijn, van dat onnoembaar geduchte, dat noodlottige, waarbij alle twist en opwinding, alle bezigheden, ja álle gedachten eigenlijk immers, volkomen nutteloos en nietig waren.

Jeanne wel het meeste dacht daarover na, peinsde tot suf-wordens toe, over den dood, over de geheimzinnigheid der tijdelijkheid. Dikwijls lag ze wakker in haar bed, starend in 't donker, en vroeg zich af: zou 't waar zijn, wat Dirk zei, zou er geen echte onsterfelijkheid bestaan ... ging nu haar moeder verdwijnen, voor goed, ging zij te niet, absoluut verloren, alles van haar, álles? ...

Stil, gons-stil kon het zijn in huis. ...

Ook toen het klaarblijkelijk toch iets beter ging met mama, dorsten ze 't niet gelooven. Te vast was hun vrees geweest, het aanvoelen, de bijna-zekerheid van ongeluk, om nu zoo gauw maar weer aan te nemen, dat het zich verwijderde, Ze deden voor elkaar of ze 't geloofden. Er werd weer wat luider gepraat, ja soms weer even, den zesden dag, gelachen, met klánk gelachen, om een malle, verkeerd begrepen boodschap, waar Jansje, de meid, mee aankwam, terwijl ze aan tafel zaten. Jeanne deed nu ook weer, haastig af, allerlei huishoudelijk werk, wat ze de vorige dagen verwaarloosd had, bijna zonder er aan te denken zelfs. ... Er was een begin van opleving. ... Den zevenden dag kwamen Keetje Dabbelmann en tante Sophie, en ze werden even toegelaten bij mama, die hun vriendelijk toe-glimlachte en zwakjes zei: „Ik wor' toch weer beter. ... Ik kom weer beneden ... heerlijk!"

, Maar menschlief", zei Keetje, en giggelde, „wat had je dan gedacht! ... 't Idée! ..."

Maar toch was feitelijk niemand verwonderd, enkel dof teleurgesteld en getroffen met grooten weemoed, vol treurigheid en medelijden voor die arme mama, maar — althans de ouderen — zonder eigenlijke angst nu meer, daar de zekerheid in-eens te groot geworden was, toen in den nacht van den zevenden op den achtsten dag een groote verandering zich toonde, en Dr. Heugens, den volgenden ochtend haastig er bijgehaald, strakernstig keek. Hij luisterde en klopte lang, longen en hart, gaf nieuwen raad met fluisterende stem, schreef een anderen drank voor, en toen die kwam rook Jeanne, met eenigen schrik toch nog, plotseling een hard brok in haar keel, dat er kamfer in was. ...

Heugens had intusschen al met Jan gepraat. „Ja ... hm! ... Croes, kerel, je moet je flink houden, hoor, 't gaat beroerd met je vrouw. ... Er is weinig hoop meer op ... Jammer ... Jammer. ..."

Jan was terneergezakt op een stoel. Zijn knieën hadden geknikt. Dus toch... dus toch!...

Ook hij was eigenlijk niet verbaasd. Maar een gevoel van absolute machteloosheid, nietigheid, van als 'n kind te staan tegenover de machten buiten hem, verlamden zijn tong, zijn leden. „Zoo . . . zoo . . . geloof je toch . . ." hakkelde hij. . . . Met z'n handen wreef hij zich de trillende dijen.

„Er gebeuren soms wonderen," zei Heugens, maar hij wendde z'n blik af, „heelemaal hopeloos is 't geval misschien nog niet. . . . Maar wat ik zeggen wil . . . laat je getrouwde kinderen, voor alle zekerheid, tegen den avond maar hierheen komen. . . . Het zou me niet verwonderen. . . . Ik zal zelf nog wel even bij Loesje aanrijden. . . ."

Ze zaten allen in de huiskamer bijeen dien avond. Alleen Jeanne bleef boven, met de verpleegster. Er werd bijna niet gepraat, het lichte loopgedreun, het doffe gestommel op de eerste verdieping was soms langen tijd het eenig geluid. Nu en dan ging er een de trap op — er was 'n trede die kraakte — meestal Jan zelf, om te zien hoe 't boven stond. . . . 't Was aldoor 't zelfde. . . . De zieke bijna voortdurend slapend; dieper bewustloosheid leek het wel; koortsend en hijgend . . ., kreunende ook en 't gezicht vertrokken soms als van pijn, maar niemand wist waar het haar kon pijnen. . . . Ook Heugens schokte z'n schouders op, toen hij tegen elven nog eens kijken kwam. „'t Valt me eigenlijk mee," fluisterde hij tegen Croes. „'t Zal vannacht nog wel niet afloopen. . . . Toch . . . je moet op alles voorbereid blijven, zie je. . . . De pols blijft vrij goed. . . . Het kán nog zijn . . . het kán nog zijn."

Jeanne en Croes waakten dien ganschen nacht, Noortje sliep in haar oude bed en Loe in dat van Jeanne. Ook Bas werd naar z'n kamertje gezonden. Maar de anderen: Ru, Theo, Henk, Piet nu ook, bleven op stoelen in de huiskamer zitten, knikkebollend, nu en dan wat mompelend onder elkaar. . . . Alleen Ru en Theo deden of ze elkander niet zagen. . . . Overigens was er al sinds 't begin van mama's ziekte geen woord van twist of hatelijkheid in huis geweest. . . .

Den ochtend van den negenden dag leefde Emma nog. En de dokter zei: Als zij zóó bleef liggen, met betrekkelijk weinig koorts en bewusteloos, kan het nog wel 'n paar dagen duren. Ru ging toen maar haastig naar z'n kantoor. Ook Theo kon niet blijven.

Maar 's middags, tegen vieren, kwam er opnieuw een verandering. De zieke werd onrustiger, het gelaat nog rooder en opgezetter dan 't aldoor was, het hijgen ging soms in een soort gorgelen over. Juist hield dokters rijtuig weer stil. . . .

„Een boodschap sturen, dadelijk, aan je man en aan die andere jongen," zei hij tegen Loe. „'t Loopt af. Hou je goed, hoor, kind, en let een beetje op Croes. . . . Ik ga maar weg. . . . Ik hoor 't dan wel. . . ."

In groote haast waren Ru en Theo naar huis geloopen, en het gezin was weer kompleet. En één voor één slopen ze nu naar de ziekekamer, niet meer in staat zich beneden rustig te houden. Schemerdonker was het al, in het op de binnenplaats uitziend vertrek. Een kaars brandde naast het hoofdeneind van mama's bed. En ze zagen het arme, reutelende hoofd liggen, achterover in de kussens, oogen gesloten, maar aldoor zwart-gapend de mond. Niets dan het gorgelend hijgen werd gehoord. Ze zaten door de kamer verdeeld, in donker-schemerige hoeken, behalve Jan, die den stoel naast het bed had. Hij steunde sterk, voorovergebogen, zijn hoofd met de handen. De pleegzuster stond aan 't voeteneind, starende ook zij naar 't kaarsverlichte gelaat. En tegen den muur, naast haar vader, Jeanne, met Noortje's gezicht tegen haar borst aan; het jonge vrouwtje dorst niet op te kijken, snikte in stilte, een zakdoekje tusschen de tanden.

Om half zes, terwijl het volledig donker geworden was — een tweede kaars werd aangestoken; men wilde geen gaslicht — merkten ze allen het langzamer, dieper en àl zwaarder-reutelende gaan van de ademhaling. . . . Overigens geen verandering, mama bleef stil en oogen-gesloten liggen. . . .

Vijf minuten later hief zij even het hoofd op, er dwaalde een blik over 't plafond, toen even naar Jan. . . . De mond hapte een paar malen, maar de trekken bleven strak en er kwam geen geluid.

„Emmie. Emmie!"; Jan snikte het uit,

huilde even hoorbaar, een zacht gekreun dat gauw weer wegstierf.

Maar de stervende gaf geen blijken eenig bewustzijn te hebben of besef van wie er bij haar waren. Zwaar was het hoofd weer in de kussens teruggezakt. Al langzamer kwamen toen de hijgingen. 't Werden diepe zuchten. En de wangen, zeer snel, vielen in; een valige bleekte trok over 't gelaat....

De oogen, zoo zag ze Jeanne met een huivering, hadden zich niet weer geheel gesloten, ze schenen te gluren.

Toen kwamen er stiltes tusschen de zuchten, al langere pauzes.... Nog een zucht, en nog een....

Maar eindelijk scheen het geheel weg te blijven.... Zij wachtten met ingehouden adem...

Dit nu werd een stilte, zooals geen van de kinderen Croes nog ooit gehoord had....

Het was bij zevenen, de meiden hadden allang de gaslichten aangestoken in de gangen, in de zaal, en ook daaronder, in de eetkamer — de tafel stond er gedekt — toen ze een voor een beneden kwamen. Je kon daar toch ook niet blijven, in die kamer, waar doode mama lag. Ook de pleegzuster had er op aangedrongen, fluisterend, dat ze nu naar beneden zouden gaan. Zij zou wel zorgen... er was al 'n boodschap naar den dokter.... En Jeanne had haar hand op haars vaders schouder gelegd — hij lag daar maar aldoor, met zijn hoofd voorover op het beds-voeteneinde.... Papa's gezicht, met het roode, gezwollen, oogen- en konenvleesch, den grijzen verwilderden baard, even bij 't rossige licht van de kaars gezien, was schrik- en diep-meelijwekkend, alle rustige waardigheid verloren — een nieuwe benauwing voor de kinderen.

Heugens kwam, drukte allen de hand, praatte een oogenblik tegen Jan, van goed-houden, denken aan al wat hij overhield, kreeg geen antwoord. Hij ging toen maar weer, beloofde gauw een tweede pleegzuster te zullen zenden, die met de andere voor het afleggen zou zorgen.

Nu zaten ze weer in de huiskamer, planloos en ongedurig, een vreemde ijlte in hun hoofden.

Ru en Loe, Noortje en Piet, Theo, ze konden er niet toe komen, weg te gaan, naar de eigen huizen. Papa zou dan zoo zielig achterblijven met Jeaan en de jongste jongens. En ook hadden ze het gevoel, nu maar dicht bij elkander te moeten zijn. Theo had Ru een hand gegeven, boven nog, en ze mompelden samen over wat ze zouden doen. „Kom!", zei Ru dan in-eens — zoo luid als er nog in 't geheel niet was gesproken; ze keken er allemaal verschrikt van op — we moesten nu maar naar beneden gaan en zien een stukje te eten.... Papa! u ook.... U zult heelemaal flauw en naar worden anders... als u niets eet.... Je kunt wel 'n paar borden bijzetten, hè, Jeaan?"

Eten?... ze waren er wat verwonderd van en licht gehinderd.... Maar ja, 't was misschien maar het beste.... Je kon toch ook niet, aldoor, hier.... Papa liet alles met zich doen... „Jaja", zei hij, „kom".... En ze trokken naar de eetkamer....

Maar toen ze om de tafel zaten schrikten ze opnieuw en voelden zich hevig beklemd. Jeanne was met een strak gezicht op mama's plaats gaan zitten. Hoe durft ze, dacht Noor. Er was iets feestelijks in dit hun ongewone allemaalsamenzijn aan een gedekte tafel bij avondlicht.

Toch gingen de schotels rond, tastten ze allen toe, toch aten ze wat.... De brokken bleven Jeanne bijna in de keel steken, zij kokhalsde een oogenblik.... Was het niet vreeslijk en wreed, lichtzinnig, brutaal, wat ze deden?... Maar neen, ze voelde toch ook, ze moesten zich goed houden, voor elkaar en voor papa.... Ze kon Bas haast niet aankijken, die groote, angstig-verbaasde oogen, half-open mond.... De jongen had blijkbaar nog absoluut geen besef van wat er eigenlijk gebeurd was.... Allen hadden ze wat gehuild, het uitgesnikt, die eerste oogenblikken.... Hij alleen tot nog toe niet.... 't Werd bijna angstig, vond Jeanne.... Kon hij maar eens uitbarsten!...

Ook Noortje voelde zich tot hijgens toe beklemd. Hoe onmogelijk, hoe afgrijselijk, dit allemaal! Wat dat nu noodig? Hoe kon je eten, terwijl je moeder pas gestorven was. Ze begreep het niet. En toch deed ze mee, voelde zich hongerig zelfs, haar maag rommelde.... Het was angstwekkend akelig.... Het was om te gruwen van jezelf....

Papa beefde soms zoo dat zijn vork over 't bord ratelde. Hij lei hem neer, leunde met z'n voorhoofd tegen z'n saamgevouwen handen, snikkend.

„Kom vadertje," zei Theo, wien de tranen langs den neus liepen.

De oogen van Bas brandden en staarden àl grooter.

„Ik kan niet," bracht Croes, naar-piepend, uit.

Er was een pijn-doende stilte.

Jeanne dorst het eerst weer wat te zeggen. En over mama! „'t Is alles ook zoo vreeslijk gauw gegaan. hè," begon ze. En Ru viel in; het werd een, mompelend eerst, maar al gauw wat luider, gewoner, praten, over mama's ziekte, en over haar liefheid, het geduld waarmee ze zich had laten verplegen.... Dat gaf verlichting.... Ze voelden zich weer minder wreed en ongevoelig nu, ofschoon ze gegeten hadden....

„Och ja, ze dacht ook aldoor nog beter te worden, ze hoopte 't zoo!... Ze wou niet dood.... Ze wóu niet dood!", snikte Jan 't nu uit.

En er was opnieuw een stilte, maar minder pijnlijk nu al.... Er kwam meer vastheid en eenheid in hun denken.... Ze beseften nu allen, dat het 't ergste was voor mamâ zelf.... Ze was zoo graag blijven leven ... Ze was zoo echt levenslustig, ze hield zoo dol van haar man.... Voor Papa was het ook vreeslijk ... vreeslijk!...

Om acht uur werd de meneer van de begrafenisonderneming aangediend. „Laat maar in de voorkamer, Jansje," zei Ru. Hij en zijn vader, Theo en Jeanne gingen er heen. De man stond recht-op bij een stoel, lang, stoer, strak, correct in 't zwart. Hij condoleerde, deed z'n best deelneming en gepaste droevigheid in z'n gedempte stem te doen opmerken, maar hij sprak toch te snel en te druk, had misschien nog meer te doen vanavond. Theo, geërgerd, was kort, op 't lompe af tegen den beleefden man, die daar niets van scheen te merken. Maar Jeanne, wenkbrauwfronsend, fluisterde hem toe: „Pas op nou, die man doet z'n plicht immers...." „Nou ja... laat-ie dan ook niet zoo meewarig doen, wat gaat het hém aan," bromde Theo terug. „Sst, sst," kwam Jeanne, schichtig opkijkend naar de zwarte figuur met het strakbleeke gezicht. Maar neen, hij scheen niets verstaan te hebben.

Daarop gingen ze weer in de huiskamer om de tafel zitten, schreven briefjes aan familieleden en vrienden, begonnen dan aan de lijsten van wie een kennisgeving moesten hebben. Want de circulaires zouden morgen ochtend al klaar zijn, had de man gezegd. Oom Herman en tante Sophie, die een boodschap gekregen hadden, kwamen aanloopen met een schrik op de gezichten, die wat overdreven scheen; ze wisten toch immers dat het aldoor ernstig was geweest. Zoo ook tante Albertien, die snikte en jammerde, 'n beetje hinderlijk.

Dat was dus al het begin — gaf Jeanne zich rekenschap — van het eindelooze gepraat en gejeremieer, wat ze nu te verduren zouden krijgen, de eerstvolgende dagen door. Het gaf immers niets, zoo hoorde-je altijd van iedereen, of je al op de kennisgevingen schreef dat bezoeken van rouwbeklag niet afgewacht konden worden. De een dorst het toch niet te laten, en de ander vond het prettig, en verbeeldde zich recht te hebben op een intimiteit die zich niet stoorde aan zulke verzoeken. Op haar zou het neerkomen, zij zou zich maar schrap zetten.... O! Als ze maar niet zoo afschuwelijk moe was!...

Oom Herman en de tantes wilden de doode nog eens zien. Jan stond dadelijk op om met hen naar boven te gaan. „Laat ik doen, pa," zei Jeanne. „Nee-nee, kind, nee, làat mij maar", wenkte hij afwerend, ging gebukt vooruit... Ze hoorden het gestommel... Jammer, het was juist zoo stilgeworden boven, de zusters blijkbaar klaar..., doode mama alleen en rustig nu in de donkere kamer... Ze waren blij toen ze papa met de anderen weer beneden hoorden komen...

Later op den avond, terwijl oom Herman veel aan 't woord was, z'n best deed hen wat op te monteren, en de tantes adressen opgaven, kwam er in hun rustig samenzijn weer zoo iets onuitstaanbaar-gezelligs, dat Jeanne er benauwd en ongedurig van werd, telkens opstond. „Nou", zei ze stroef, „nou moesten we 't verdere maar morgen afdoen, vindt-u niet, papa... En Bas, ga jij na bed!"

De jongen schrok van haar stugge stem, stamelde jaja, maar bleef nog zitten.

Doch de anderen begrepen. „Ja... wij moeten ook weer eens gaan . . . Nou Jan . . . sterkte hoor," begon Herman. En ook de getrouwde kinderen gingen dralend heen. Ru en Piet zouden morgen ochtend terugkomen, voor het schrijven der adressen. Theo kon niet.

„Kom jongens, Henk en Bas, gaan jelie nou ook na' bed," zei Jan, met 'n moederlijke zachtheid in z'n stem in-eens.

Hij en Jeanne bleven nog even alleen. Het meisje ging opruimend heen en weer. Hij zat met zijn hoofd in de handen, grabbelend in zijn baard nu en dan.

„Heeft mama met jou wel 'is over de dood gesproken, Jeaan", vroeg hij plotseling.

„Nee, pa . . . nóóit, geloof ik", zei het meisje stilstaande . . . „Met u wel?'

„Nee . . . ze wóu er ook nooit over spreken, ze hield niet van zulke gesprekken.... Dan werd ze onrustig . . . Ze kon er niet goed tegen . . .", bromde Croes weer. Maar het meisje zag met verbazing dat hij egaal-rood geworden was, als door schaamte. Zij begreep niet. „Toe, vader, zou u nou ook maar niet gaan, u hebt de vorige nacht in 't geheel niet geslapen!"

„En jij dan? . . . Maar . . . ja . . . ja . . . we zullen naar boven gaan, hè?"

Toen Jeanne haar donkere kamertje binnenkwam, alleen, overliep haar een huivering. Het was er ook koud, er stond een raam open. Ze sloot het haastig en stak het licht aan. Zoo was het beter; ze was een oogenblik bang geweest. Vreemd, dat had ze anders nooit.

In de laatste dagen en nachten had ze haar kamertje bijna niet gezien. Was er iets veranderd? Zoo vreemd-stil stonden de dingen om haar heen, als school er iets geheimzinnigs tusschen. En er hing een muffige lucht, ofschoon dat raam toch had open gestaan den heelen dag.

O, o! wat was ze moe! Even zitten! . . . De stilte in huis scheen volkomen nu. Ze luisterde er even naar, licht beklemd dan in-eens weer. Daar kraakte iets. En ze schrok hevig, kort hijgende plotseling en met een klopping in haar slapen. Ze was bang. Ach, 't is natuurlijk niets dan overspanning, kalmeerde ze zich. En toch, telkens weer overkwam haar zoo'n trillende huivering, langs haar voorhoofd trekkend, en dan langs haar hals en zijden; haar beenen beefden soms. Hoofdpijn had ze ook, ze voelde 't nu pas met bewustzijn.

Hier onder was 't dat mama lag, dood, koud, een dı́ng nu. . . . Hoe onbegrijpelijk toch; ze drukte de vuisten tegen de slapen. . . . Ze was nog even gaan zien daarnet, met een kaars, het stille, slapende hoofd boven de witte lakens uit; wat was het al veranderd, verkalmd, versmald . . . verjongd zou je bijna zeggen. . . . Mama van heel vroeger. . . . Je kon alleen aan slapen denken, diep rustig slapen, en met een vredigen droom. . . .

Waar zou ze nu zijn, mama. . . . O, hier misschien wel, hier om haar heen! . . . Ze rilde opnieuw.... Zou mama ook gezien hebben hoe ze aan tafel zaten daarnet met z'n allen, glimlachende soms al. . . . O, daar niet aan denken! . . . Slapen moest ze, rusten, er kwam nog zoo veel. . . . Ze kleedde zich jachtig uit, trok haar nachtjapon aan. . . . En telkens weer schrok ze van kleine geluidjes en luisterde angstig.

Opeens was het of er een ander geluid was, geen kraken, maar iets dat bleef; het leek de wind wel, die loeide; maar dat kon niet, want het was heel stil buiten, had ze daar straks gemerkt. Het meisje luisterde met open mond, ingehouden adem. Wat 'n naar gehuil was dat. . . . Ze deed haar kamerdeur open, trad even op het portaaltje, koud haar bloote voeten. . . . Nu hoorde ze, dat het uit het kamertje van Bas kwam. . . . Ze sloop naar zijn deur, bukte zich, luisterde aan 't sleutelgat. . . . De jongen huilde blijkbaar in zijn bed, kreunend met diepe snikken. Zachtjes deed ze de deur open. . . . Donker was 't in 't kamertje. . . . „Wie is daar, wie is daar!", riep Bas angstig.

„Ik!" zei Jeanne en kwam naderbij.

„Wat is er? . . . Is er wat? . . ."

„Nee, nee, er is niets, ik kwam maar 'is even na' je kijken, ik hoorde je zoo huilen . . . Toe, vent, ga nou slapen! . . ."

„Och ja", riep hij uit, „ik weet ook zelf

niet waarom ik zoo huilen moet... Er is toch niks meer aan te doen... Maar o, Jeanne, het is ook allemaal zoo naar! Wat zou er nou gebeuren met ma? Wat is toch eigenlijk doodgaan, weet jij er wat van." Opgewonden praatte hij door, met hooge stem.

„Sst... stil nou maar jongen... Denk daar nou maar niet zoo over... We praten wel 'is samen, hè... Morgen... Toe, ga nou maar rustig slapen... Toe nou, Bas". En zich over hem heen buigend gaf ze hem een zoen op z'n voorhoofd.

Hij greep haar bij de mouw van haar nachtjapon. „Hè, ja!... Hè toe, nog een zoen.... Dat is prettig!... Toe!..."

Snikkend deed het meisje wat hij vroeg. En in-eens nam ze 't zich vast voor: een moeder voor Bas wou ze worden, en voor Henk ook, al deed die dan stug en naar.... En voor papa vooral een opwekking en een steun, meer en meer... O God, geef me de kracht toch, bad ze.

In een ijzeren ledikant op de logeerkamer lag Jan Croes en staarde recht naar boven.... Dood, dood... Emma, zijn vrouw, was dood... Dat huwelijksleven van hem dus, indertijd in een opwinding van verliefdheid begonnen, en sedert wel vaak, diep-heimelijk — o niemand had daar eenig vermoeden van! — betreurd... was uit nu... Uit!... Gedaan!... Hoe kwam 't dan, dat hij nu een weemoed voelde, zoo groot, zoo zwaar... Bijna niet te dragen was het... Hoe kwam het, dat hij nu dit oogenblik, waar hij vroeger zoo vaak zonder vrees aan gedacht had, voelde als het einde, ook voor hem? Hij begreep niet, hij begreep zich zelf en het leven niet... Niets... En niemand dien hij 't ooit zou kunnen vragen.... Hij was geheel alleen...

(Wordt vervolgd).

AANKOMST IN DE VILLEGGIATURA.

DOOR

AMÉLIE DE MAN.

Met gretige nieuwsgierigheid, nu zij een kinder-herinnering, die de tijd had doen verbleeken tot de half-uitgewischte tintenmengeling van een oude muurschildering, ging hervinden, trad Adelina, nadat zij onder het doorloopen met een glimlach van herkenning had rondgezien in de groote slaapkamer, waar de ongelijke bedden op een rij naast elkaar met het hoofdeinde tegen den vuil-verwaarloosden muur stonden geschoven, naar de openstaande deuren, en op het balcon.

Haar lippen ontsloten zich in een zachten uitroep van verrukte bewondering. Want de door geen voorstelling te evenaren werkelijkheid overtrof verre het schoone beeld dat gedurende de laatste weken in haar verheugd-verwachtende gedachten had gestaan.

Log-uitgespreid, als een reuzenkwal, lag de violet-blauwe Vesuvius midden in zijn rijk. In onverbroken lijn golfden zijn breede hellingen in de vlakte af, en met een smallen, witten schuimrand bespoelde zijn voet de rimpelende, azuren zee. Zijn machtige, geschonden, uitgedoofde top, met de diepe, afloopende groeven, stond in verbrokkelde lijn tegen de lichtblauwe lucht. De groene vlakte van de zee tot aan de omsluierde, blauwe bergen in de verte, was bezaaid met witte huis-stippen, en de groote groep van Torre Annunziata aan de kust, onder aan de berghelling, en Scanzano, met de breede donkere daken der pijnboomen, onder aan de groene helling vau Quisisana.

De zonderlinge breed-afloopende, afgebroken-kegelmassa, als een boosaardig uitwas der groote aarde, scheen de streek te overheerschen. De woning-groepjes der dorpen aan zijn voet, San Giorgio, Ottaiano, en de verspreide vlekjes, waar huizen, steedsschaarscher, omlaag tegen de helling lagen, geleken nietige insectjes op een reuzengroot monsterdier, en zijn kale top rees hoog en ver en vrij boven alles uit. Rechts lag de grijze ruïne van Castel Rovigliano op grauwe

rotsen in het water. Het gladde, blauwe vlak der zee reikte in de verte tot waar aan den horizon de lijn der bergen en de huizen van Napels wegscholen in violetten-damp.

Beneden aan de haven van Castellammare strekte zich het donkergrijze, steenen hoofd in het loodblauwe water, en de toppen van masten staken uit boven het groen, dat als een andere zee reikte tot aan Adelina's voeten; het zwarte groen der wijd-uitgespreide pijnboomkronen en het lichter groen der vruchtboomen, van grijze olijfboomen, en breede vijgenbladeren en van wijngaardranken, in de masseria vóór haar, en rechts en links.

Onder het balcon lag de tuin van Tante Peppina, rechte groentebedden, ordelijk geëffend onder de verspreidstaande vruchtboomen, en de ronde, open put, met een ijzeren hek erom, half verbogen in de schaduw der belommerde paden, in het midden.

De top van een oleander, groot bouquet van rose bloesems, reikte tot aan den rand van het balcon, en een oranjeboom met kleine, ronde groene vruchtjes.

Achter zich hoorde Adelina zwaar-sloffende kinderstappen. Giulia trad naast haar, de kleine handen, uit de vuilgevlekte mouwen van haar groezelig-witte schort, vatten de ijzeren stang van het balconhek en rukkend wiegde zij zich heen en weer, de korte, gladde blonde haren recht afhangend langs het ronde hoofd.

— „Mama heeft gezegd dat we in den tuin kunnen gaan," zei Giulia, en met knippende oogen zag zij naar Adelina op.

Adelina was verstoord en zij antwoordde met plotselinge, weerspannige ontevredenheid:

— „Nu ja, maar ik zet eerst mijn hoed af, en dan wil ik me eens wasschen, weet je."

Langzaam, in de wreveligheid over het verjagen van haar mooie bewonderingsstemming, liep zij naar binnen, in de groote holle kamer, afkeurend rondziend naar de vale muren, den morsigen steenen vloer, die nog de onreinheid der vorige villeggiatura scheen bewaard te hebben, en de ontkleurde, gescheurde gordijnen die voor de ramen afhingen.

Door de open kamerdeur kwam de kindermeid, moeizaam-wankelend, aan weerszijden een groote, met touwen ombonden doos dragend.

— „Wat is mijn bed, Lisa?" vroeg Adelina.

Lisa, de tong tusschen de even-geöpende lippen, wenkte met het hoofd achterover naar het verst verwijderde bed, in den hoek der kamer.

— „Dat daar. Ik heb er uw porte-manteau al neergejegd."

Adelina herkende het bruine, ronde pak, en voor het bed gekomen, begon zij de riemen los te gespen. Toen zag zij om naar de waschtafel, en vond die leeg.

— „Maar er is geen waschkom, en geen water, Lisa," zei ze, „er is niets."

Lisa had de doozen midden in de kamer neergezet, en zat op een der bedden, de handen in den schoot, kalm en zonder belangstelling om zich heen te zien.

— „Daar ginds is wel een waschkom," antwoordde zij, „en een kan ook. Breng eens hier, Giulia."

Giulia, in bedrijvige haast, kwam aanloopen met de kan en de waschkom en zette die op Adelina's waschtafel.

— „Haal me wat water," verzocht Adelina. „Dan pak ik uit ondertusschen.

Giulia, met logge stappen, de schoenzolen slierend over den grond, sjokte heen, de kan in de eene hand zwaaiend meedragend.

Adelina haalde het eene voorwerp na het andere uit den porte-manteau en plaatste alles, met voorzichtigen weerzin voor de onreinheid van de waschtafel en van den vloer, in haar hoek der kamer. Toen Guilia terugkwam, bij iederen stap water stortend uit de overvolle kan, vatte zij die aan, goot de waschkom vol en beplaste haar vermoeid gezicht, vuil en klam van de reis. Giulia stond toe te zien.

— „Is het eten klaar?" vroeg Adelina, terwijl zij zich droogwreef.

— „O neen," zei Giulia. „Ik geloof dat Cristina nu pas is uitgegaan om de inkoopen te doen."

— „Wat?" riep Adelina verschrikt. „Dat kan toch niet! Dan zou het nog wel uren duren, eer het klaar is!"

— „Ze zal wel anderhalf uur uitblijven", zei

Giulia, op één hak in het rond draaiend, de armen zwaaiend om zich heen. „En dan nog een paar uur, eer Angiolina het eten klaar heeft."

— „Goed, dat ik in Napels wat gegeten heb", mopperde Adelina, voor den kleinen spiegel zich met de poederkwast het gezicht bestrijkend. Het bultig-gebogen glas gaf een zot-vertrokken beeld.

Terwijl ze zich het haar opmaakte, vroeg zij:

— „Is tante Clelia bang dat ik te ijdel zal worden, en heeft ze me daarom deze spiegel gegeven?"

— „Nu, je bent de eenigste die een spiegel heeft, hier in de kamer", zei Giulia.

— „In tante Clelia's kamer zijn er genoeg," pruttelde Adelina, het hoofd heen en weer wendend, nu vooruit tredend, dan achteruit, om te zien hoe zij er uit zag.

— „Je moest eens zien, wat Concettina heeft beneden," zei Giulia, die snel in een kring rond liep, met groote stappen. „Daar zie je heelemaal niets in."

— „Dat kan me niet schelen, wat anderen hebben," mopperde Adelina voort. „In dit ding kan ik niet zien mijn haar te doen."

En plotseling stampvoetend:

— „Sta stil. Je maakt me duizelig."

Giulia, gehoorzaam, slaakte haar cirkelgang.

Adelina verwisselde haar reisschoeisel met tuinschoenen, en trok een linnen rok aan.

— „Zoo, nu ben ik klaar. Laten we nu naar de tuin gaan."

Giulia vatte haar arm en trok haar mee, door de groote, rommelige verstibule, langs kasten met blauw-verweerde spiegels, te midden van met touwen omsjorde, slordig-uitpuilende bagage-pakken, de breede langzaam-rondende steenen trap af, en het hek door op het terras.

De bergen stonden als een groene muur hoog tegen den bleek-blauwen hemel. De boomen boven langs den rand teekenden zich als kleine, fijne veertjes af tegen de scherpe lucht.

Adelina en Giulia liepen langs den tuinmuur, waar de tuin, op een hooger terras aangelegd, bovenop scheen te liggen.

— „Ben je nu tevreden, dat je hier bent?" vroeg Adelina onder het voortloopen.

— „Ja, jij niet?"

— „Ik ook wel, als ik nu maar eerst wat te eten kreeg."

— „Laten we in de masseria gaan, daar vinden we vijgen of abrikozen," stelde Guilia voor, op één been springend, zwaar hangend aan Adelina's arm.

— „Neen, niet zoo dadelijk," verzette zich Adelina. „We zijn pas aangekomen. Wat zou tante Peppina zeggen!"

— „Die ziet ons toch niet. En de contadini zeggen niets."

Maar Adelina wou niet.

Aan den hoek van het huis gekomen, wendde zij het hoofd om en zag met liefdevolle bewondering naar de verre, nu verzilverde zee, en den smetteloos-violetten Vesuvius, in zuivere lijn tegen den fel-bleeken avondhemel. Toen gingen zij langs den hoek van den tuinmuur, over het pad dat bedekt was met langs witte zuilen oprankende wijnplanten, naar het hek dat openstond,

Twee tuinjongens waren daar binnen bezig de planten te begieten. Adelina en Giulia liepen langzaam over het smalle pad tusschen de grasperken, langs het ijzeren hek van den ronden put, waar, uit den top van een groenbegroeid rotsje in het midden, water opborrelde, en zetten zich op een steenen bank.

Adelina was verdrietig. Zij gevoelde zich moe en onbehaaglijk na de vele uren in den spoorwagen doorgebracht, van den ongewoonvroegen morgen tot in den middag, ver over het gewone etensuur. En zij had de slaapkamer zoo leeg gevonden, ontbloot van alles wat haar steeds onmisbaar had toegeschenen, en overal vreesde zij er onreinheid te ontdekken. Ook gevoelde zij zich uitgeput en onwel van honger, te meer daar zij verontwaardigd zich ergerde over deze nalatigheid van Tante Clelia. Als zij had kunnen voorzien dat het hier zóó zou zijn....

De kille atmosfeer van den zonsondergang had haar langzaam, ongemerkt doordrongen, een huivering kroop op langs haar rug en deed haar schouders sidderen.

Het was hier koud 's avonds, en in Rome was het zoo warm.... En 's avonds in de Villa Borghese, onder de hooge, ongenaakbaar-schoone, sierlijk-statige pijnboomen op

Piazza di Siena, die hun breede schermen donker ophielden tegen de strakke zilverblauwe avondlucht, en waar de zachte, roerlooze schemer-koelte droomerig stemde. . . . Was ze maar in Rome gebleven, en dan met mama meegegaan naar Anzio. Als mama eens wist, hoe ze hier gehuisvest was, en dat ze den heelen dag niets had te eten gehad. . . . En van laf zwak zelf-medelijden, zonder weerstand in haar lichamelijke uitputting, in de verlatenheid van den avond in de vreemde omgeving, waarin zij zich niet thuis voelde, welden tranen haar in de oogen en zij moest slikken om het kroppend gevoel in haar keel te verdrijven.

Giulia sprong in het rond, en sloeg naar de boomen, en gooide bladeren en onrijpe vruchtjes in het water van den put.

De tuinjongens kwamen beurt om beurt met een leegen emmer, doopten dien met een plons in het water en droegen hem dan druipend weg, naar eene zijde overgebogen, den anderen arm uitgestrekt.

Adelina keek naar den eenen, een blonden jongen, blootshoofds, met een blos op zijn zonverbrande wangen, met groote, diepe, goud-bruine oogen, en een streven-naar-stads-elegance-verradend, ijdel, donker-strepend kneveltje. Zijn verweerd-blauwe linnen broek was onder de knie opgeslagen, en toonde de bloote bruine beenen en voeten.

Dat was een aardige jongen, vond Adelina. Maar hij was verlegen, omdat zij naar hem keek, en zij betrapte soms de mooie bruine oogen die schuw, van ter zijde, naar haar keken.

De andere jongen was klein, met een donker, vuil gezicht en onderworpen-vleiende zwarte oogen, en met een grauw, verslonst vilthoedje op. Hij was niet verlegen, ongehinderd droeg hij de emmers water en wierp ze over de planten in het rond.

Doch het werk in den tuin scheen afgeloopen, de jongens gingen heen, de groote voorop, met de onbelemmerde bewegingen van zijn vrij ontwikkeld lichaam, de kleine gedwee volgend.

Verveeld, zonder iets om naar te kijken, stond Adelina op en ging op het hekje van den put zitten; Giulia leunde erover en zoo keken zij naar de vischjes en naar hun beeld in het water.

— „Maar het is te koel om zoo stil te zitten,” zei Adelina. „Voor jou ook. Laten we onze mantels gaan halen.”

— „Ik zal wel gaan,” zei Giulia, en liep al heen.

— „Breng dan mijn manteltje mee,” riep Adelina haar na. „Het hangt over de stoel naast mijn bed.”

Giulia draafde heen, witte kindergedaante in de schemering. Huiverend kwam Adelina van het hekje af en liep langzaam over het pad, den tuin uit. Onder de wingerdranken hing al donker de avond. Rechtuit liep zij over het terras, naar den rand en bleef staan voor het hek.

De zon was als doorschijnend-oranje-roode bal, Chineesche lantaarn, weggezonken in den donker-violetten damp en haar verdwijnen had den horizon fel-rood gelaten, uitloopend naar boven in parel-moer kleuren van geel, lichtgroen, rose en lila. Het effen zee-vlak kleurde zich met den rooden gloed, de Vesuvius stond rein-violet, in scherpe silhouet-lijn Doch de kleuren verflauwden reeds, lichtpuntjes flikkerden hier en daar.

Doorkleumd in haar luchtige kleeding, drukte Adelina zich de armen tegen het lichaam, wendde zich om en liep terug. Zij hoorde de wilde, luid-klinkende stappen van Giulia, en daar kwam ze aangedraafd, een witten mantel stijf om zich heen getrokken, de kap over het hoofd. Met een sprong voor Adelina aangekomen, trok zij het gewenschte manteltje te voorschijn, en wierp het haar toe. Toen lachte zij schaterend.

— „Wees toch niet zoo wild!” zei Adelina boos. „En lach niet zoo idioot!”

Maar Giulia bleef doorlachen, Adelina aanziend, die haar mantel aantrok. Toen vatte zij haar arm, en trok haar mee, naar den anderen kant van het terras, voorbij het vierkante pleintje, waar de oranjeboomen stil stonden, reeds omsluierd door duisternis de oprijlaan in, donker onder de saamgegroeide boomtakken.

Het geruisch van een bezem klonk achter uit de laan. Er stond iemand te vegen. Het was de jongen met de bruine oogen.

— „Dat is Salvatore," zei Giulia, opzettelijk luid. „Hij heet Salvatore."

De jongen, met gebogen hoofd doorvegend, veinsde niet te hooren.

Het ritselde tusschen de dorre bladeren aan den kant. Giulia sprong op zij met een ruk aan Adelina's arm die haar deed wankelen, zoodat zij boos riep:

— „Maar wat doe je toch?"

— „Dat was een hagedis!" zei Giulia. „Ik ben doodsbang van hagedissen."

— „Als het maar geen slang is," zei Adelina. En toen vroeg zij den jongen:

— „Zijn er slangen hier?"

Hij vermeed haar oogen, steeds doorvegend met korte rukjes, terwijl hij antwoordde, onverschillig uit verlegenheid:

— „Er is wel eens een enkele, maar ze zijn niet gevaarlijk."

Doch Giulia, ongedurig, trok Adelina weer mee, de laan uit, op het terras.

— „Maria Grazia!" riep zij plotseling met spottend-uitbundige vroolijkheid. „Evviva!"

Een breede, gebogen gedaante kwam langzaam sloffend aan, een been achter het andere aantrekkend, de rokken schuddend, heen en weer. Adelina onderscheidde het strakke, norsch-onbeweeglijke gezicht onder de naar weerszijden gladgestreken grijze haren, terwijl de vrouw hen voorbij schuifelde zonder naar hen te zien Giulia schaterlachte. Adelina beknorde haar:

— „Wat een onopgevoed kind ben je toch! Wat moeten die menschen wel van je denken!"

— „Dat kan me niets schelen," zei Giulia en zij lachte nog steeds.

Op den hoek stond Adelina even stil, om nog eens uit te zien. De lichtjes vormden nu een krans langs de kust, een illuminatie in de vlakte. De duistere schim van den berg verrees onduidelijk, het donkere zeevlak diepdonkerblauw en miriaden sterren aan den versomberden hemel.

Toen keerden zij terug, om de kilte niet te zeer te voelen, en zoo bleven zij heen en weer loopen, wadend door de duisternis, langs den tuinmuur, waarboven de donkere boomen als zwarte schimmen stonden, en daarachter de sombere massa der bergen hoog tegen den sterrenhemel.

Het geklik-klak van zoccoli kwam aan over het terras. Een kleine vrouwengedaante naderde uit het duister en ging voorbij.

— „Goeden avond!" wenschte zij.

— „Goeden avond," antwoordde Adelina en Giulia riep:

— „Oh, dat is Teresina! Teresina!"

— „Wees toch stil!" vermaande Adelina.

Doch daar kwam groot, druk-dribbelend in de wijde zwaaien van het lange, los-golvende kleed, de gedaante van Tante Clelia, zoekend rondziend, met snelle, dwaas-overbodige hoofdbewegingen. Daar had ze hen gezien en kwam recht op hen af.

— „Maar dat is dwaasheid, om nu nog hier buiten te loopen!" riep ze.

— „We hebben mantels aan, tante!" antwoordde Adelina, met strijdlustige, lichtelijkminachtende kalmte, terstond herinnerd aan den dag-zonder-eten en haar armoedig logies.

— „Oh, hebben jullie mantels aan? Dan is het goed," antwoordde tante Clelia, reeds bevredigd.

— „Ben je niet bang, zoo in het donker?" vroeg ze, lief-glimlachend tegen Adelina.

— „Nu mama, dieven zullen hier niet komen," riep Giulia. „Ze moesten maar eens weten dat we den heelen dag niets te eten hebben gehad! Maar ik ga dood van honger."

— „Je krijgt nu dadelijk wat," suste haar de moeder. „Je zult eens zien hoe lekker we eten vanavond."

Terwijl zij haar arm om Giulia heen legde en zich bukte om haar te kussen, vroeg ze aan Adelina:

— „Is ze zoet geweest?" En zonder een antwoord af te wachten: „Ze is mijn lieve Pupa. Niet waar, vind je haar niet lief?"

— „Zeker," antwoordde Adelina, opzettelijk koel.

Tante Clelia met haar arm om Giulia heen, Adelina lusteloos meeloopend, traden zij het donkere huis binnen, in de groote kamer beneden, waar dezen avond zou gegeten worden. Een lamp stond te branden op de wit-gedekte tafel, middelpunt van een doffen, geligen lichtkrans. Verder was de kamer donker met zwarte hoeken. Vuil-wit doken op den voorgrond drie bedden uit het duister op. Vervelooze luiken, met grillige vlekteekeningen in

het halflicht, hingen voor de ramen. Er was een muffe geur van lampenwalm.

Met stille minachting zag Adelina rond, en omhoog naar de lage, ruwbalkige zoldering.

Tante Clelia was in een grooten leunstoel gaan zitten en had Giulia op haar knieën genomen. Adelina ging ook zitten, scheef op een stoel, haar arm rustend op de leuning, en onverschillig, versufd van moeheid en honger, wachtte zij op het eten.

Zij verlangde te slapen en dan morgen te beginnen het leven der villeggiatura. Zij verlangde naar de baden, gewiegd in het lauwe, doorschijnende, groen-blauwe water, en zich te vermaken met de menschenmenigte op het terras der badinrichting, in de schaduw van het tentdak, gestreeld door den koelen zeewind, en te flirten met jonge mannen met donkere oogen. Zij verlangde naar de muziek, 's avonds, in de Villa Comunale, om de flirtation van den morgen voort te zetten, drentelend langs de muziektent en de promenade, of gezeten aan een der vele tafeltjes in de volle café's. Zij verlangde naar de zon, en het licht, en volop vruchten te gaan eten in de masseria.... En eensklaps dacht ze aan den jongen met de bruine oogen. Mooie oogen had hij. Het was wel aardig, die jongen op de villa, dat kon wel een vermaak voor haar worden.

Eindelijk, daar kwam Concettina, een schotel voor zich uit dragend, fel gekleurd, breedvleezig gezicht, onder gitzwart haar, laag op het voorhoofd, met geducht uitpuilende oogen, ontzachlijk van heupen. Lisa volgde met een anderen schotel, die zij op de tafel neerzette. Toen zuchtte zij en streek zich de haren uit het gezicht en bleef staan wachten, de slordig ontbloote armen op de heupen.

Tante Clelia schoof Giulia van zich af, stond op en zette zich aan tafel. Concettina zette zich in al haar breedte, de bolle, donkerdreigende oogen, als van den reus uit het kindersprookje, begeerig naar de dampende schotels gericht. Adelina schoof haar stoel dichter bij, uit haar slaperigheid opgewekt door het vooruitzicht van te zullen eten.

Doch zij at lusteloos, haar eetlust verdreven door vermoeidheid en te lang hongerlijden, met overdreven vertoon tot verwijt voor Tante Clelia.

Doch Tante praatte met hatelijk-welgehumeurde vriendelijkheid en wilde haar stugheid niet opmerken, bevreesd voor een verklaring.

Eindelijk, toen de maaltijd was afgeloopen, zond zij Adelina en Giulia heen.

— „Ga jullie nu maar gauw naar bed. Jullie zijn allebei doodmoe."

Adelina wenschte goedennacht, en arm in arm met Guilia ging zij in het donker de trap op, door de vestibule, waar op de tafel in het midden een kleine lamp stond te walmen, naar de groote slaapkamer, waar zij tastend in het duister een kaars aanstak. De twee kleintjes lagen in hun bedjes te slapen.

— „Laten we doen wie het eerste klaar is," stelde Giulia voor.

— „Sst!" waarschuwde Adelina. „Praat niet zoo hard."

Koortsig-huiverend, met bonzend hoofd, ontkleedde zij zich haastig. Doch Giulia trok reeds de dekens over zich heen, toen zij nog op den rand van haar bed zich de kousen zat uit te trekken.

Eindelijk was ze ook klaar. Ze blies de kaars uit, zocht den weg terug naar haar bed, voorzichtig voortschuifelend in de donkere kamer met de handen voor zich uit tastend, en strekte zich uit, zuchtend de oogen sluitend, onbeweeglijk de rust genietend. Nu voelde zij zich gewiegd als door het schokken van den spoorwagen, dan weer scheen zij heen te zweven in leege oneindigheid, tot zij ten laatste, gedachtenloos, zacht weggleed in den slaap.

Rome, Januari 1908.

BOEKBESPREKING.

JEANNE REYNEKE VAN STUWE, A r l, 2 dln., Amsterdam, L. J. Veen, zonder jaartal.

Men merkt het toch altijd dadelijk, aan den eersten volzin den besten, of men met een schrijver te doen heeft of niet. Was er in de boeken van den jongen heer Van Wermeskerken*) nauwelijks een enkel kort zinnetje te ontdekken, dat u bij het lezen niet, hetzij deed lachen, hetzij min of meer wrevelig maakte door z'n denk- en stelfouten, z'n totaal gebrek aan logica en oorspronkelijkheid, z'n weeë fratserigheid en onuitstaanbaar-malle pose, een bladzij van mevrouw Kloos (geb. Reyneke van Stuwe) doet altijd aangenaam aan door haar keurige correctheid, die, 'n weinig fade somtijds misschien, althans nimmer opzichtig is, en niet zelden door rustigen eenvoud treft. Er bestaat heel wat sterker, geserreerder, pittiger, kleuriger werk dan dat van Jeane Reyneke van Stuwe. Doch maar zeer weinige, zoo vruchtbare schrijvers, die zichzelf zoo gelijk te blijven vermogen, en altijd weer met van begin tot eind behoorlijk doorwerkte, woord voor woord en met attentie geschreven boeken voor den dag komen. Mevrouw Kloos moge veel, misschien wel wat àl te veel, schrijven, des te knapper, zou ik toch zoo zeggen, dat zij altijd weer de moeite waard is, dat men er nooit berouw van heeft een boek van haar ter hand genomen te hebben.

Ook den roman „Arl" heb ik met constant genoegen, zonder inspanning maar ook zonder mij een oogenblik te vervelen, doorgelezen. Het boek lijkt mij niet zóó levendig en afwisselend en ook psychologisch niet zoo belangrijk als „Huize Ter Aar" waarvan het een tweede vervolg is (het eerste heet „Het Leege Leven"). Ook nog in ander opzicht schijnt „Arl" mij niet volstrekt evenwaardig aan dien oorsprongsroman van de serie: „Zijden en Keerzijden". Daarin n.l. waren allerlei, en van de meest onverkwikkelijke, gegevens aan het zaken-doen, het sjacheren in geld, ontleend, op wonderlijk aangename, volkomen genietbare wijze verwerkt. „Arl" is een „sportroman", en nu was het de kunst honderden bizonderheden van het paardensportleven op dezelfde wijze als pittige stukjes amandel door den tulband te verspreiden. Welnu, ik vind dat die „stukjes" in dit nieuwe boek wel wat zeer dicht op elkaar zijn komen te zitten op sommige plaatsen, terwijl zij in andere gedeelten, die dan ook wat flauwer van smaak zijn, geheel ontbreken.

Doch overigens: hulde! Heel wat personen komen er weer voor in dit nieuwe boek van de vruchtbare schrijfster. En bijna allen staan zij mij voor oogen, ik zal niet zeggen geschilderd, zooals bijv. een Menzel dat deed, maar wel geschetst, zooals bijna géén hollandsche, maar wel veel fransche en engelsche teekenaars, die voor tijdschriften werken, op renbanen en bij mondaine feestelijkheden, dat zoo wonderbaarlijk knap kunnen.

H. R.

W. GRAADT VAN ROGGEN, V e r e e n z a a m d, Amsterdam, Van Holkema en Warendorf.

Vijf prozastukjes vormen dit boek: V e r e e n z a a m d, P i e t à, N a d e B e g r a f e n i s, G e s é p a r e e r d en P e e r k e.

Ook het geheel heeft den schrijver „Vereenzaamd" gedoopt. En dat kón ditmaal, daar inderdaad ieder van de vijf stukjes dien titel zou kunnen dragen, maar er had toch wel een „inhoud" voor of achter in het boek gedrukt mogen worden, want nu moet men het lezen, of althans opensnijden, om te merken, dat het niet uit één verhaal, maar uit verscheidene kleine, novellen of schetsen, bestaat —. Of was dat misschien juist de bedoeling? Niet van den schrijver dan zeker; doch mogelijk van de uitgevers? . . . . Foei, foei, hoe kan men zulke manieren zelfs maar onderstellen!

Wel sympathiek werk, wel zuiver en goed bedoeld, maar . . . zwakjes, zwakjes. Een beetje sentimenteelig soms, een beetje op het effect . . . och, maar dat hoort zoo bij 't zwakke. Het kortste vind ik het beste, N a

---

*) Zie de vorige aflevering van dit tijdschrift.

de Begrafenis, een eenvoudig stemmingsstudietje; twee zusters samen in een kamer; de eene haar man is pas gestorven. Het zitten soezen van die eene, het nog eens heelemaal zitten óverleven de ziekte van haar man, vooral het volgende alineatje trof mij als heel goed: „Haar gedachten werden lichter; ze voelde iets van blijdschap, ze leefde weer mee in de hoop van genezing, vergat een oogenblik, dat hij al dood was: het zou wel beter worden, wel beter worden." In deze richting, van rustige werkelijkheids- en stemmings-aanduiding, objectief, zonder eigenlijk verhaal, bijna zonder compositie . . , . zou Graadt van Roggen, dunkt me, wel verder kunnen komen, wel méér en iets sterkers bereiken.

In het eerste geschiedenisje: Vereenzaamd, is de dialoog meerendeels in boeken- en de rest in praattaal geschreven. Duidelijk schijnt wel dat het tegenovergestelde passender geweest zou zijn.

Pietà valt daarna op als iets beters, iets liefs, ondiep, maar zuiver, en in een aangenaam stillen toon; daarna komt het stukje dat Na de Begrafenis heet. Gesépareerd is weer minder, een dialoog die er geen is, met zinnetjes als dit: „Zij zelf was luchtig, vlug, 'n echt blij-leven, maar haar oogen waren groot en vragend, als staarden ze altijd in een eenzaamheid, waar ze bang voor waren. . . ." (bl. 149). Zoo spreekt geen mensch. In dit en in het laatste stukje, Peerke, denk je telkens dat er iets komen gaat, iets meer indringends, iets wat nu eens niét al tienduizendmaal, en beter, door anderen is gezegd, maar telkens ook valt het weer tegen, loopt het weer uit op het doodgewone, op niets bizonders.

Is de heer Graadt van Roggen misschien iemand die meent, dat litteratuur zoo maar heelemaal van zelf uit je werkelooze ziel moet wellen, dat alle inspanning uit den booze is? Ik ben er een beetje bang voor. Het vorige werk van dezen schrijver, den roman Tuberculeus, heb ik niet gelezen, en in dit nieuwe — ís misschien niet alles nieuw. Laat ons dus wachten en stille zijn.

H. R.

THEO THIJSSEN, Barend Wels, Bussum, C. A. J. van Dishoek 1908.

Een eersteling! Alweer een eersteling! . . .

Waar blijven ze toch, al die jonge, vaak zoo aardig-frissche, schijnbaar zoo veelbelovende auteurs? Wie 't zich afvraagt herinnere zich de „knappe", veelbelovende jongens, met wie hij op school geweest is, en trachte eens na te gaan waar die allemaal gebleven zijn. Hij zal er ontdekken die zich zitten te verkniezen op een provinciale secretarie, anderen, doloyermoedig de wijde wereld ingetrokken, met geen geringer plan dan haar ganschelijk te veroveren, leven vergeten, of stierven eenzaam, op een afgelegen suikerplantage in Oost of West. Een is er hooggeleerd geworden — maar men fluistert dat zijn vrouw hem bedroog met een artiest, en zeker is dat hij zich separeeren liet —, een tweede werd met grover geweld van de zijnen gescheiden en opgeborgen daar waar hij geen verwarring meer stichten kan in het zoo keurig geordende, maatschappelijke mijn- en dijn, — een derde, man van fortuin, overwerkte zich, en be-werkte vervolgens met eigen hand een nog meer volledige, meer afdoende en durende scheiding. . . . Doch zie, een vierde, en misschien wel de allerdiepst vergetene der oude makkers — hij, toch óók een bolleboos in zijn tijd, n°. één van de klas! — leeft in een burgerberoep tevreden met zijn lief gezin, en glimlacht gelukkig — schoon ook wel eens wat spottend misschien — wanneer hij terugdenkt aan die langgeleden faam van z'n knapheid, z'n vlugheid, aan de hooge cijfers van z'n rapporten, aan de groote verwachtingen die zijn rector van hem koesterde . . . Hij sjeesde als student in de medicijnen, maar werd een voortreffelijk cargadoor, een bemind echtgenoot, een vereerd vader, een geliefd vriend. Hij verkoos een rustig huiselijk geluk boven de lauweren van den eerzuchtige, op een afstand zoo glanzend-groen en aantrekkelijk, van dichtbij bekeken zoo . . grauw, dor, dood, en al spoedig in stof verdwenen. . . . Toch kent ook zonder twijfel déze zijn uren van weemoed. . . .

Het is geen toeval dat zulke overdenkingen in mij oprezen na de lectuur van „Barend Wels." En het kwam niet alleen doordat ook

met dit eerste boek een jong schrijver van intelligentie, frischheid en aanleg voor den dag komt, en men zich afvraagt — voor de zóóveelste maal — wat zal er van dezen worden? Zal ook hij in de woeling van het leven, in den heeten strijd wellicht, zijn krachten voelen verminderen, zijn bloei verdorren, zal hij genoodzaakt worden misschien, zijn voortreflijken „aanleg" van zich af te werpen — als een zwemmer de hinderlijke kleeren —, om te slagen in de maatschappij? Of zal ook hij — verstandig, o zeer, zéér verstandig hoogst waarschijnlijk! — het leven kiezen boven den roem, het aanschouwen en genieten boven het streven, strijden . . . en toch nooit volkomen bereiken? . . . Neen, het waren niet alleen die altijd weer opdoemende vragen — en ook niet die gansch speciale van ons recensenten: mag ik dezen jongen schrijver aanmoedigen en hem aanraden door te gaan, te werken aan zijn kunst, te trachten „schrijver te worden", of moet ik hem integendeel met al mijn krachten van kritiek, van hoon wellicht, zien af te brengen van een plan dat hem niets dan teleurstelling brengen kan — neen, het waren ditmaal ook niet enkel onderzoekingen van dezen aard die mij er toe brachten een oogenblik te „speculeeren" over leven en streven, eerzucht en geluk. Het was in de eerste plaats het boek zelf wat ik gelezen had, het onderwerp, het voorbeeld Barend Wels. Het was die groote levenskwestie der vluggen en begaafden, hier gesteld weliswaar in een zeer klein bestek, een nietig en schijnbaar onbeduidend geval, maar dan toch duidelijk en gaaf gesteld. En ook opgelost? Wie zou het kunnen verwachten of verlangen? Het is al lofs genoeg, dunkt mij, van den heer Thijssen te zeggen dat hij ons met zijn jeugdig élan, zijn suggestieve woorden en overtuigden toon een oplossing heeft doen aanvoelen.

Maar . . . bij het minste diepere nadenken twijfelen wij weer.

Barend Wels, de zoon van een klein kleermakertje, is hulponderwijzer op een lagere school, hij is amper twintig jaar oud. Hij wil vooruit komen in de wereld en studeert voor „hoofd", heeft het plan daarna in 't fransch of nederlandsch „door te gaan", „middelbaar te doen". Voor deze eerzuchtige plannen, die hem geheel vervullen, verzuimt hij zijn eerste onderwijzersplicht, de kinderen van z'n school iets werkelijks te leeren — hij staat ze maar zoo'n beetje te drillen, kleingeestig orde te houden om den tijd door te komen — verzuimt hij ook om zich heen te zien, te genieten het meest voor de hand liggende genot, te léven in een woord. Tot dat hem deze verzuimen allengs bewust — laat ons liever zeggen: minder onbewust — geworden zijn, tot hij een vaag maar genoegzaam werkend, besef krijgt, op deze wijze wel „knapper" te kunnen worden, en wat deftiger en rijker ook misschien, maar nooit . . . tevreden.

Met de aantrekkelijke onhandigheid, de haast, het koppig en als een blinde kip doordraven soms, van den beginner heeft Thijssen dit zijn onderwerp behandeld. Van de omstandigheid dat de ouders Wels een paar benijdenswaardig-harmonieuse, vreedzaam-gelukkig levende menschen zijn — wat zou men in hen te beklagen weten? — zijn broer een levenslustige Hans-kijk-in-de-lucht, heeft hij bijna geen partij getrokken om den ommekeer in Barends gemoed te doen verstaan. Amper geschetst zijn die ouders, en de broer niet dan slordigjes aangeduid. Wij lezen een enkele maal van „'n mooien dag weer", maar weten overigens niets van de natuurnoties, noch van een, toch op zijn leeftijd stellig aanwezigen sexueelen drang in den delinquent. Wij vernemen alleen dat hij zich vijandig staan voelt tegenover collega's (Pool, Bergsma) met schijnbaar lichtzinniger opvattingen. Hoe hij, zoo kort na het uitnemend geslaagde „hoofd"-examen een zoo snel-groeienden hekel aan zichzelf krijgt en zich zoo weet aan te pakken, dat zijn geheele levensopvatting, zijn aard zich wijzigt . . . ik zei het al, het wordt ons wel te raden gegeven, maar niet g e z e g d.

Deze schrijver n. l. is zonder twijfel een frissche, vroolijke en dappere jonge man, die een broertje dood heeft aan het blokken en liever in de wei loopt te fluiten, maar zelf, in zijn werk, heeft hij toch wat àl te veel den kant van Pool en Bergsma, den kant der levenslustigen, gemakkelijk levenden opgestuurd. Reactie wellicht, ook bij hem? Levenslust, plezier in de dingen — vooral wanneer dit samengaat met plezier in menschen, met

welwillendheid en mildheid — het is iets heel moois, een benijdbare gave, maar wie scheppen wil moet toch leeren, zich te verdiepen, en dat is nu eenmaal totaal onmogelijk zonder opoffering van plezier en gemak, opoffering zelfs van altruïsme, om het modernste woord te gebruiken voor dat verleidelijk genot den dank zijner medemenschen te oogsten. De heer Thijssen zal zeker ook wel eens ergens gelezen hebben dat een kunstenaar over de lijken der zijnen heen z'n ster moet volgen. Het zou mij ten zeerste verwonderen, als hij ooit zou blijken zúlk een kunstenaar te zijn. Doch stel u gerust, dergelijke barre, huiveringwekkende eischen stel ik dan ook volstrekt niet aan zijn jong-lustige pogingen! Alleen — wat meer ernst en nauwlettendheid, wat meer aandacht en verdieping vooral, zullen noodig zijn, wil de heer Thijssen — evenals éénś Barend Wels — vooruitkomen in de wereld. Maar misschien wil hij dit geenszins, net zoo min als zijn held na diens bekeering, misschien heeft hij dit boekje enkel maar geschreven om zich eens uit te spreken, zijn haat en zijn liefde, eens te luchten zijn woede en zijn jonge jool, en, wie weet, is ook hij niet, na aan dezen drang voldaan te hebben, klaar en rijp . . . om onderwijzer te worden.

Ik sprak van aandacht en ernst. Ik had ook eenvoudig van liefde kunnen spreken. Want de heer Thijssen heeft niet genoeg gehouden van zijn Barend Wels, hem niet met genoeg innigheid behandeld.

Vandaar zeker ook dat deze beklagenswaardige, ons zonder twijfel uiterst onsympathieke, jongeling door sommige critici, op voetspoor van den schrijver zelf, zoo verschrikkelijk uitgefoeterd is. Herhaaldelijk scheldt ook Thijssen zijn eigen geesteszoon uit, ergert, ja verwóndert zich over hem! Zoo schrijft hij, bl. 14 — het betreft Barend en zijn vriend Nico op weg naar hun „les" —: „Monsterend lieten ze hun blikken door de straat gaan, ze keken veelbeteekenend, ze keken blasé; ze flanèerden, met uitgaandersgezichten, als moesten ze niet voortmaken om op tijd bij hun lesgever te komen, die weer wat examen-geleerdheid i n h u n s t o m m e k o p p e n z o u s t a m p e n." (Ik spatiëer). Het is lichtvaardig en volkomen ongepast voor een schrijver op het oordeel zijner lezers vooruit te loopen; om dezelfde reden geheel mis is ook in het volgende zinnetje het verbaasde woord „waarachtig" (bl. 15): „Zoo liepen ze dan de lichte straat door; ze speelden leuk komedie voor elkaar; en dit afgekeken wereldwijs flaneerpartijtje van vijf minuten was hun w a a r a c h t i g een soort troost in hun toch eigenlijk onbenullig bestaantje . . ." Volkomen onzinnig, aan de allerslordigste praattaal ontleend, het woord „prachtig" op bl. 18: „Hij ging met een prachtig gebaar zitten". Dit wordt n.l. gezegd van Barend en Nico's lesgever, een geleerdheidskwast van hun eigen genre en bedoeld wordt, volstrekt géén „prachtig", maar een belachelijk hoovaardig gebaar, een manier van zich bewegen waardoor zich de dwaze inbeelding des pedanten schoolfriks verried, maar ook déze woorden zouden onvoldoende zijn, de schrijver had ons het gebaar moeten beschrijven, het ons laten zien. Of, zoo het zijn bedoeling was het gebaar in kwestie met een ironisch woord te typeeren — wat zeer zeker mede zijn recht zou zijn geweest — dan had dat woord ook een typeering, een karakteristiek in moeten houden (b.v. een vergelijking); „prachtig" zegt niets. *)

Maar nu ik deze fouten in het eerste hoofdstuk van „Barend Wels" even heb aangeduid wil ik er heel gaarne en gauw bij zeggen, dat ik speciaal dit eerste hoofdstuk en wel zeer in 't bizonder de wandeliug der beide hulponderwijzers en hun gesprek met mijnheer Pereboom over 't algemeen charmant-verteld vind. En om nu met-een ook eens met een citaat te bewijzen, hoe frisch en leuk-handig deze jonge auteur zoo'n hoofdstuk aanpakken kan, volge hier het begin van het negende: „Barend Wels was een beetje aan 't babbelen met z'n moeder. Het was een gesprekje van niets.

„Hij zat op het drempeltje van 't achterhuisje en rookte. En z'n moeder was met waschgoed aan het scharrelen tusschen haar

---

*) Ik spreek nu niet van slordigheden als het „begon hij *verachtelijk*" op bl. 39, of het „*knarsten* zijn tanden" van bl. 129. Tandengekners is een realistisch boek van deze soort, hoe was 't u mogelijk mijnheer Thijssen?

drooglijnen. Soms praatte ze onverstaanbaar doordat ze 'n paar spelden tusschen d'r tanden even vasthield . . .

„Het was lekker zomerweer; hoog, tegen de huizen scheen de zon, maar op het binnenplaatsje was schaduw.

„Is 't al drie uur, Barend?" vroeg de moeder.

„Barend keek op z'n horloge, en antwoordde: „Dat scheelt niet veel."

„Dan mo'k zoo langzamerhand aan het eten denken," zei de moeder weer, en d'r bewegingen werden wat vlugger van tempo.

„En ik zal eindelijk ook 'es naar binnen gaan," zei de zoon, opstaand. Hij rekt zich uit, en ging z'n kamertje in.

„Daar zat-ie weer, z'n geschiedenisboek lag nog opengeslagen. Juist; van middag zou-ie 't laatste stuk nog eens doorgaan. Je kòn niet weten. Anders, de zaakjes zaten er goed in. . . . In zulke vacantiedagen kon j'em nog eens een zet géven. Toch wel lekker, dat-ie nog 'es op z'n gemak repeteeren kon.

„Vandaag zou 't beslist zijn van Pool, dat was waar óók. Zou-ie 'es naar 't examengebouw gaan straks, om den uitslag te hooren? Maar 't was zoo beroerd, als Pool gesjeesd was, en hij zòu wel sjeezen; wat moest je dan voor een houding aannemen? Zou het niet lijken, of je uit leedvermaak kwam? Neen, maar wachten tot de krant kwam van avond; een uur of half acht, en dán eventjes kijken. 't Zou al lam genoeg zijn voor Pool. . . ."

En u om u den schrijver nog even op z'n allerbest te toonen, geef ik u Barend Wels voor zijn klas (134/5):

„Wels klapte even in de handen, kalmpjes. „Kijken of we 't nog weten van dat ophouden," zei hij minzaam; een paar kinderen hielden op. „Neen, blijf maar dóórwerken — 'k heb nog niets gezegd." — Even wachtte hij; toen riep hij: Op-houden!"

Een oogenblik ging er wat rumoer door 't lokaal; toen zat de klas stil. Wels haalde geheimzinnig z'n boekje voor den dag, en krabbelde wat. „Er waren weer een paar dooven bij," zeurde-n-ie. Hij deed een paar deftige stappen heen en weer, terwijl de kinderen nieuwsgierig toekeken. Daar tikte ineens een griffel; Wels krabbelde weer in zijn boekje; keek de klas door met zwervenden blik want hij wist niet wie de schuldige was. Hij bleef heen en weer stappen voor de klas, en praatte. „Als we nou straks weer aan het werk gaan —" hij wachtte even, om te kijken, of er een al begon. Maar de klas bleef stil zitten; één jongen, die al gegrepen had naar z'n griffel, haalde z'n hand langzaam terug, telkens een eindje. Wels ging door: „Dan zal 'k weer onverwachts laten ophouden. Zorg dus maar, dat je oplet!" Hij bleef nog wat heen en weer loopen, en zei toen plotseling: „Aan je werk!"

Het werken begon weer. Wels voelde eenige voldaanheid; en constateerde, dat ze d'r toch maar onder zaten. Hij vergat den heelen Beckers, en het heele rekenen; liep idiòtelijk te malen over dit dressuurtje; dat-ie ze wel opletten zou leeren. „Ophouden!" riep-ie weer. De klas hield op. „Doorgaan!" riep Wels. En ze gingen door.

„Juist,dacht-ie. Hij deed het kunstje nog eens, en nog eens. Toen was er één jongen, die niet vlug genoeg was; en Wels voelde dit nu als een zwaar vergrijp. Woedend vloog-ie naar 't bord, en schreef met wilde letters den naam van den jongen op den rand. „Met jou za'k wel afrekenen om half twaalf!" siste hij; en z'n woede steeg, en hij voelde in z'n handen de begeerte trillen om den jongen te rànselen. „Za'k je leeren dat je zal luisteren; luisteren!" schreeuwde hij. De jongen zat al lang weer door te werken; dorst niet op te kijken eens.

„Wels kalmeerde."

Men heeft den schrijver dezer recensie wel eens verweten dat hij te „wreed" of te „hard" was jegens beginners. Hij moest het goede meer in hen opmerken en hen aanmoedigen. Doch hij is zoo vrij het tegendeel te gelooven en zich zelf eer voor al te uitbundig ingenomen met nieuw talent te verslijten dan voor te streng, te rigoureus. Maar „aanmoedigen" is een gevaarlijk genoegen. Wie eenig verantwoordelijkheidsgevoel heeft zal er niet licht toe overgaan. Zoo moet ook de heer Thijssen mij maar ten goede houden — hij

zal trouwens wel zoo verstandig zijn er zich niet aan te storen! — dat ik ten zijnen opzichte een belangstellend-afwachtende houding aanneem en zijn werk voorloopig niet als een „belofte" annonceer.

H. R.

H. P. BREMMER. Delftsch Aardewerk, een praktische en aesthetische studie. — Amsterdam. W. Versluys, 1908.

Prof. Dr. W. Vogelsang aanvaardde zijn hoogleeraarsambt aan de Utrechtsche-Universiteit met een rede over Aesthetiek en Kunstgeschiedenis, waarin wij o.a. lezen: „Geen medicus, geen theoloog, taalkenner noch astronoom, zelfs geen docent der wijsbegeerte zal zich bij zijne benoeming reeds geplaatst voelen tegenover zooveel geestelijke meeningen en vastgewortelde begrippen. Het publiek is overtuigd de materie niet of zeer onvolledig te kennen, en is dus bereid zich geheel over te geven".

„Dat is, waar het een schijnbaar zoo openbare zaak geldt als de kunst, anders. — Omtrent kunstzaken mag het den algemeen ontwikkelde aan feiten en gegevens ontbreken, de geschiedenis moge hem slechts zeer oppervlakkig bekend zijn, en slechts een klein deel der bestaande kunstwerken moge hij door aanschouwing kennen, het oordeel over de waarde dier werken, is hem met de belangstelling er voor van jongs af iets zeer gewoons en een recht dat hij steeds voorop stelt en waarvan hij voortdurend gebruik maakt".

Dit „misverstand" zooals Z.H.G. het noemt, duidt de heer Bremmer aan als „grenzelooze pedanterie" en ik geloof dat hij gelijk heeft. Zonder er in de verste verte eenige moeite voor gedaan te hebben, zonder door studie en vergelijking zich langzamerhand een oordeel gevormd te hebben, is men in de meeste gevallen dadelijk klaar met het be- en veroordeelen van kunstwerken in welken vorm ook. De gedachte dat het onderscheidingsvermogen, waar het kunstuitingen betreft, ontwikkeld moet worden, dat men moet l e e r e n opmerken, vergelijken, komt bij velen niet op; als „beschaafde" en „ontwikkelde" menschen meenen zij h u n n e opinie te hebben.

En deze verwaandheid juist staat hun dikwijls in den weg bij het waarlijk begrijpen van de dingen. „Iets waarvan men bekennen moet niets af te weten, noch het doel te vatten, waar het zich heen beweegt, daar geeft men allicht beschouwingen over van „zus of zoo zou ik het doen". „Dit is grondig verkeerd, men moet inzien, dat dit zeer hindert om tot het juiste inzicht te komen; eerst als men dit vooroordeel overwonnen heeft, is een geleidelijk toegankelijk worden voor de schoonheid van die dingen mogelijk".

Anderen leeren „zien", begrijpen, opmerken, waardeeren de schoonheidskwaliteiten in schilderijen, in teekeningen, in kunstnijverheidsvoortbrengselen, dit is het, wat de heer Bremmer zich reeds eenige jaren tot taak gesteld heeft. En hij volgt hierbij het systeem van, twee nagenoeg gelijksoortige dingen, tegenover elkaar te stellen, daardoor het mooie, het frissche, het levende en kernachtige plaatsende tegenover het suffe, slappe en levenlooze. Op deze wijze is het zelfs door de zeer simpele reproducties in auto-typie mogelijk eigenschappen te doen waarnemen, die men bezwaarlijker aan één voorwerp alleen kan demonstreeren. Wel is de moeilijkheid groot telkens twee tot vergelijken geschikte sujetten te vinden en zal men steeds moeten trachten naar tegenstellingen, die niet te ver uit elkaar loopen, maar beschikt men over een uitgebreide verzameling afbeeldingen als de heer Bremmer, dan is ongetwijfeld de door hem gevolgde methode van leeren zien zeer doeltreffend.

Evenals zijn: Inleiding tot het zien van beeldende kunst, die uitsluitend de aesthetische ontwikkeling beoogt, en waarin hij zich onthoudt van datgene wat den kunsthistoricus interesseert, zoo is ook deze nieuwe studie over Delftsch aardewerk er geene, waar verzamelaars, waar antiquairs direct nut en voordeel uit zullen halen. Men zal er geen nieuwe gegevens in vinden omtrent fabrieken, kunstenaars, technische procédé's en toch lijkt mij deze uitgave juist voor hen die Delftsch aardewerk verzamelen en bezitten van belang. Zoo zij dan al hebben bijeengebracht uit een zekere mode-zucht, uit een collectioneurspassie om zeldzame dingen te vergaren, zij zullen er mogelijk toe komen hunne schatten

anders te leeren beschouwen, en er niet alleen meer de waarde of de rariteit in zien, maar mogelijk getroffen worden door het mooie erin.

Doch ook voor een andere groep menschen kan de klare betoogtrant van den heer Bremmer zijn nut hebben. Velen zijn er die, zich niet latende leiden door veilingprijzen noch modegril, wel iets, als bij intuïtie mooi kunnen vinden; die ontvankelijk zijn voor schoonheid, zelfs in eenvoudige dingen, doch zich niet genoegzaam rekenschap kunnen geven van hun gevoel, om onder woorden te brengen wàt hun treft, waaròm zij iets mooi vinden. Het is dezulken dan ook dikwijls totaal onmogelijk andere mede te doen genieten van iets dat hun zelf bekoorde. Zij vinden iets mooi, en terecht vaak, maar vormen zich voor hunzelven geen nadere definitie. En gaat men er eens wat nader op in, dan noemen zij het een kwestie van gevoel en achten dikwijls de mogelijkheid uitgesloten dat schoonheid aangetoond kan worden, zij redeneeren, men voelt het of voelt het niet, en zoo niet, dan is u de ontvankelijkheid voor iets moois niet bij te brengen.

Verre nu van bepaalde schoonheidsformulen te willen vaststellen, lijkt het mij aan de hand van Bremmer's studie zeer goed mogelijk de verschillende kwaliteiten die tot de schoonheid van een ding bijdragen, in woorden behoorlijk uit te drukken zóó dat een ander er ook eenig besef van krijgt. En al zal die ander nu niet dadelijk dezelfde emotie ondervinden als de docent, toch zal hij leeren opmerken, gaan vergelijken, en wat hier aan plaatjes gedemonstreerd is eens aan de werkelijkheid toetsen, en zoodoende komen tot een eigen oordeel, gebazeerd, niet op een lossen indruk, maar op nauwkeurige beschouwing, op een waarneming die hij voor zich zelf eenigszins gecontroleerd heeft en die hij daarom des te gemakkelijker anderen kan mededeelen.

Men wil wel eens tegenwerpen, dat hier iets te methodisch, te schoolmeesterachtigs in zit, en misschien niet geheel ten onrechte, maar m.i. is dit geheel afhankelijk van den betrokken persoon, of deze de gave heeft, zijn toehoorders zóó te emotioneeren, dat zij waarlijk onder de bekoring komen der schoonheid, en deze voor hen niet een definitie op verschillende punten gebleven is. Is dit feitelijk niet hetzelfde met alle andere ontwikkeling, met de verschillende onderwijsvakken die de jeugd op een Hoogere Burgerschool te verwerken krijgt. Kan niet planten dierkunde bijv. leiden zoowel tot systematische kennis van geslachten en families met hunne verschillende variëteiten, als tot liefde voor wat leeft, bewondering voor vorm en bouw; kan geschiedenis niet voeren tot de chronologische kennis van een reeks van feiten, maar ook tot een levend beeld van verschillende staatkundige hervormingen en daaruit voortvloeiende gebeurtenissen.

Nietwaar, zoo zouden wij nog tal van andere vakken kunnen noemen, waarbij wij dan van zelf het eerst aan teekenen denken, daar vooral in den laatsten tijd dit leervak danig gereorganiseerd wordt, en men in de teekenleeraren niet alleen aankweekers van technische vaardigheid, maar ook aesthetische opvoeders wil zien, bij gebreke waarschijnlijk van leeraren die zich uitsluitend met aesthetiek bezig houden. Waar echter thans de middelbaar teekenacte geen waarborgen genoeg geeft voor aesthetische ontwikkeling onzer leeraren aan de H. B. S. als elders, daar, lijkt mij, zullen deze aan een uitgave als die van den heer Bremmer een zekere leiding hebben, hoe hunne discipelen tot de schoonheid te brengen.

En dat die schoonheid ook in het eenvoudige, in het absoluut pretentielooze kan schuilen, juist dit bewijst ons het boekje over Delftsch aardewerk, waarin zonder uitzondering slechts datgene behandeld werd, wat tot het grove zoogenaamde Boeren-Delftsch behoort. De schoonheid is hierin dikwijls onbewust, het is geen zoeken naar mooie vormen en lijnen, maar de uiting van iemand die liefde had voor wat hij maakte, en wanneer men er dàt in ziet, dan zal men ook de schoonheid ervan leeren verstaan.

R. W. P. Jr.